1084

श्रुतिबोध--ग्रंथ--मालिका

ऋग्वेदः

Rig Veda
1st Ashtak

प्रथमोऽष्टकः

रामचन्द्र विनायक पटवर्धन, बी. ए. एल्. एल्. बी.
अच्युत बळवंत कोल्हटकर, बी. ए. एल्. एल्. बी.
दत्तो अप्पाजी तुळजापुरकर, बी. ए. एल्. एल्. बी.

इत्येतैः संपादकैः

मुम्बापुर्या

४७, कालिकादेवीवीथिकायां
श्रुतिबोध—कार्यालये

श्रुतिबोध मुद्रा मन्दिरे मुद्रितः

M1.1

मूल्यं सार्धो रूपकः

प्रथमोऽष्टकः

॥ ऋग्वेदः ॥

प्रथमं मण्डलम्

[प्रथमोऽध्यायः]

[प्रथमोऽनुवाकः]

॥ १ ॥ १–९ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥१॥
अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति ॥ २ ॥
अग्निना रयिमश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ॥ ३ ॥
अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । स इद्देवेषु गच्छति ॥ ४ ॥
अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ॥५॥१ ॥

यदङ्ग दाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत्तत्सत्यमङ्गिरः ॥ ६ ॥
उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयं । नमो भरन्त एमसि ॥ ७ ॥
राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ॥ ८ ॥

अग्निं । ईळे । पुरःऽहितं । यज्ञस्य । देवं । ऋत्विजं । होतारं । रत्नऽधातमं ॥१॥ अग्निः । पूर्वेभिः । ऋषिऽभिः । ईड्यः । नूतनैः । उत । सः । देवान् । आ । इह । वक्षति ॥ २ ॥ अग्निना । रयिं । अश्नवत् । पोषं । एव । दिवेऽदिवे । यशसं । वीरवत्ऽतमं ॥३॥ अग्ने । यं । यज्ञं । अध्वरं । विश्वतः । परिऽभूः । असि । सः । इत् । देवेषु । गच्छति ॥ ४ ॥ अग्निः । होता । कविऽक्रतुः । सत्यः । चित्रश्रवःऽतमः । देवः । देवेभिः । आ । गमत् ॥५॥१॥ यत् । अंग । दाशुषे । त्वं । अग्ने । भद्रं । करिष्यसि । तव । इत् । तत् । सत्यं । अंगिरः ॥ ६ ॥ उप । त्वा । अग्ने । दिवेऽदिवे । दोषाऽवस्तः । धिया । वयं । नमः । भरंतः । आ । इमसि ॥ ७ ॥ राजंतं । अध्वराणां । गोपां । ऋतस्य । दीदिविं । वर्धमानं । स्वे । दमे ॥ ८ ॥

स नः पितेव सूनवेऽग्ने सूपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ १-९ मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता-१-३ वायु । ४-६ इन्द्रवायू । ७-९ मित्रावरुणौ ॥
छन्दः-१ २ पिपीलिकाम या निचृद्गायत्री ॥ षड्ज. स्वर ॥

(२) वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् ॥१॥
वाय उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः ॥ २ ॥
वायो तव प्रपृञ्चती धेना जिगाति दाशुषे । उरूची सोमपीतये ॥ ३ ॥
इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्दवो वामुशन्ति हि ॥ ४ ॥
वायविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुप द्रवत् ॥५॥ ३ ॥
वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् । मक्ष्वि१त्था धिया नरा॥६॥
मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम् । धियं घृताचीं साधन्ता ॥ ७ ॥
ऋतेन मित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा । क्रतुं बृहन्तमाशाथे ॥ ८ ॥

सः । नः । पिताऽइव । सूनवे । अग्ने । सुऽउपायनः । भव । सचस्व । नः । स्वस्तये ॥९॥२॥
वायो इति । आ । याहि । दर्शत । इमे । सोमाः । अरंऽकृताः । तेषां । पाहि । श्रुधि ।
हवं ॥ १ ॥ वायो इति । उक्थेभिः । जरंते । त्वां । अच्छ । जरितारः । सुतऽसोमाः ।
अहःऽविदः ॥ २ ॥ वायो इति । तव । प्रऽपृञ्चती । धेना । जिगाति । दाशुषे । उरूची ।
सोमऽपीतये ॥ ३ ॥ इंद्रवायू इति । इमे । सुताः । उप । प्रयःऽभिः । आ । गतं । इंदवः । वां ।
उशंति । हि ॥ ४ ॥ वायो इति । इंद्रः । च । चेतथः । सुतानां । वाजिनीवसू इति वाजि-
नीऽवसू । तौ । आ । यातं । उप । द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वायो इति । इंद्रः । च । सुन्वतः ।
आ । यातं । उप । निःऽकृतं । मक्षु । इत्था । धिया । नरा ॥ ६ ॥ मित्रं । हुवे । पूतऽदक्षं । वरुणं ।
च । रिशादसं । धियं । घृताचीं । साधंता ॥ ७ ॥ ऋतेन । मित्रावरुणौ । ऋतऽवृधौ ।
ऋतऽस्पृशा । क्रतुं । बृहंतं । आशाथे इति ॥ ८ ॥ कवी इति । नः । मित्रावरुणा ।

कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरुक्षया। दक्षं दधाते अपसम् ॥९॥४॥

॥ ३ ॥ १—१२ मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता—१ ३ अश्विनौ । ४—६ इन्द्र । ७—९ विश्वे देवाः । १०-१२ सरस्वती ॥ छन्दः—२ निचृद्गायत्री । ४ ११ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । १, ३, ७-१०, १२ गायत्री ॥ षड्ज स्वर ॥

(३) अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती। पुरुभुजा चनस्यतम्॥१॥
अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरया धिया। धिष्ण्या वनतं गिरः ॥ २ ॥
दस्रा युवाकवः सुता नासत्या वृक्तबर्हिषः। आ यातं रुद्रवर्तनी ॥ ३ ॥
इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः। अण्वीभिस्तना पूतासः ॥४॥
इन्द्रा याहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः। उप ब्रह्माणि वाघतः ॥ ५ ॥
इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः। सुते दधिष्व नश्चनः ॥६॥५॥
ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आगत। दाश्वांसो दाशुषः सुतम्॥७॥
विश्वे देवासो अप्तुरः सुतमा गन्त तूर्णयः। उस्रा इव स्वसराणि ॥ ८ ॥

तुविऽजातौ। उरुऽक्षया। दक्षं। दधाते इति। अपसं ॥९॥४॥ अश्विना। यज्वरीः। इषः। द्रवत्पाणी इति द्रवत्ऽपाणी। शुभः। पती इति। पुरुऽभुजा। चनस्यतं ॥१॥ अश्विना। पुरुऽदंससा। नरा। शवीरया। धिया। धिष्ण्या। वनतं। गिरः ॥२॥ दस्रा। युवाकवः। सुताः। नासत्या। वृक्तऽबर्हिषः। आ। यातं। रुद्रवर्तनी इति रुद्रऽवर्तनी ॥३॥ इंद्र। आ। याहि। चित्रभानो इति चित्रऽभानो। सुताः। इमे। त्वाऽयवः। अण्वीभिः। तना। पूतासः ॥ ४ ॥ इंद्र। आ। याहि। धिया। इषितः। विप्रऽजूतः। सुतऽवतः। उप। ब्रह्माणि। वाघतः ॥ ५ ॥ इंद्र। आ। याहि। तूतुजानः। उप। ब्रह्माणि। हरिऽवः। सुते। दधिष्व। नः। चनः ॥ ६ ॥ ५ ॥ ओमासः। चर्षणिऽधृतः। विश्वे। देवासः। आ। गत। दाश्वांसः। दाशुषः। सुतं ॥ ७ ॥ विश्वे। देवासः। अप्ऽतुरः। सुतं। आ। गंत। तूर्णयः। उस्राःऽइव। स्वसराणि ॥८॥

विश्वे देवासो अस्रिध एहिमायासो अद्रुहः । मेधं जुषन्त वह्नयः ॥ ९ ॥
पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥ १० ॥
चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनां । यज्ञं दधे सरस्वती ॥ ११ ॥
महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा विराजति ।
॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

॥ ४ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-३ विराड् गायत्री । १० निचृद्गायत्री । १, २, ४-९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(४) सुरूपकृत्नुमूतये सुदुघामिव गोदुहे । जुहूमसि द्यविद्यवि ॥ १ ॥
उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब । गोदा इद्रेवतो मदः ॥ २ ॥
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गहि ॥३॥
परेहि विग्रमस्तृतमिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम् । यस्ते सखिभ्य आ वरम्॥४॥
उत ब्रुवन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदारत । दधाना इन्द्र इद्दुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥

विश्वे । देवासः । अस्रिधः । एहिऽमायासः । अद्रुहः । मेधं । जुषंत । वह्नयः ॥ ९ ॥ पावका । नः । सरस्वती । वाजेभिः । वाजिनीऽवती । यज्ञं । वष्टु । धियाऽवसुः ॥१०॥ चोदयित्री । सूनृतानां । चेतंती । सुऽमतीनां । यज्ञं । दधे । सरस्वती । ॥११॥ महः । अर्णः । सरस्वती । प्र । चेतयति । केतुना । धियः । विश्वाः । वि । राजति ।
॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

सुरूपऽकृत्नुं । ऊतये । सुदुघाऽइव । गोऽदुहे । जुहूमसि । द्यविऽद्यवि ॥ १ ॥ उप । नः । सवना । आ । गहि । सोमस्य । सोमऽपाः । पिब । गोऽदाः । इत् । रेवतः । मदः ॥ २ ॥ अथ । ते । अंतमानां । विद्याम । सुऽमतीनां । मा । नः । अति । ख्यः । आ । गहि ॥ ३ ॥ परा । इहि । विग्रं । अस्तृतं । इंद्रं । पृच्छ । विपःऽचितं । यः । ते । सखिऽभ्यः । आ । वरं । ॥ ४ ॥ उत । ब्रुवंतु । नः । निदः । निः । अन्यतः । चित् । आरत । दधानाः । इंद्रे । इत् । दुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥ उत । नः । सुऽभ-

उत नः सुभगाँ अरिर्वोचेयुर्दस्म कृष्टयः । स्यामेदिन्द्रस्य शर्मणि ॥ ६ ॥
एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नृमादनम् । पतयन्मन्दयत्सखम् ॥ ७ ॥
अस्य पीत्वा शतक्रतो घनो वृत्राणामभवः । प्रावो वाजेषु वाजिनम् ॥८॥
तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्र सातये ॥ ९ ॥
यो रायोऽवनिर्महान्त्सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत ॥१०॥८॥

॥ ५ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विराड् गायत्री । ३ पिपीलिका मध्या निचृद्गायत्री । ५-७, ९ निचृद्गायत्री । ८ पादनिचृद्गायत्री । आर्च्युष्णिक् ४, १० गायत्री । ऋषभः स्वरः ॥

(५) आ त्वेता नि षीदतेन्द्रमभि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः ॥१॥
पुरूतमं पुरूणामीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २ ॥
स घा नो योग आ भुवत्स राये स पुरन्ध्याम् । गमद्वाजेभिरा स नः ॥३॥
यस्य संस्थे न वृण्वते हरी समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ॥ ४ ॥

गान् । अरिः । वोचेयुः । दस्म । कृष्टयः । स्याम । इत् । इंद्रस्य । शर्मणि ॥ ६ ॥ आ । ईं । आशुं । आशवे । भर । यज्ञऽश्रियं । नृऽमादनं । पतयत् । मंदयत्ऽसखं ॥ ७ ॥ अस्य । पीत्वा । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । घनः । वृत्राणां । अभवः । प्र । आवः । वाजेषु । वाजिनं ॥ ८ ॥ तं । त्वा । वाजेषु । वाजिनं । वाजयामः । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । धनानां । इंद्र । सातये ॥ ९ ॥ यः । रायः । अवनिः । महान् । सुऽपारः । सुन्वतः । सखा । तस्मै । इंद्राय । गायत ॥ १० ॥ ८ ॥ आ । तु । आ । इत । नि । सीदत । इंद्रं । अभि । प्र । गायत । सखायः । स्तोमऽवाहसः ॥१॥ पुरुऽतमं । पुरूणां । ईशानं । वार्याणां । इंद्रं । सोमे । सचा । सुते ॥ २ ॥ सः । घ । नः । योगे । आ । भुवत् । सः । राये । सः । पुरंऽध्यां । गमत् । वाजेभिः । आ । सः । नः ॥३॥ यस्य । संऽस्थे । न । वृण्वते । हरी इति । समत्ऽसु । शत्रवः । तस्मै । इंद्राय । गायत ॥ ४ ।

सुतपाव्ने सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याशिरः ॥५॥ ९ ॥
त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ॥६॥
आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्वणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे ॥७॥
त्वां स्तोमा अवीवृधन्त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ॥ ८ ॥
अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणम् । यस्मिन्विश्वानि पौंस्या ॥९॥
मा नो मर्ता अभि द्रुहन्तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् ॥१०॥१०॥

॥ ६ ॥ १–१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ देवता १–३ इन्द्रः । ४, ६, ८, ९ मरुतः । ५, ७ मरुत इन्द्रश्च । १० इन्द्रः ॥ छन्दः –२ विराड् गायत्री ४, ८ निचृद्गायत्री । १–३, ५–७, ९, १० गायत्री ॥ षड्जः स्वरः

(६) युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना दिवि ॥ १ ॥
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा ॥ २ ॥
केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ॥ ३ ॥

सुतऽपाव्ने । सुताः । इमे । शुचयः । यंति । वीतये । सोमासः । दधिऽआशिरः ॥ ५ ॥९॥ त्वं । सुतस्य । पीतये । सद्यः । वृद्धः । अजायथाः । इंद्र । ज्यैष्ठ्याय । सुक्रतो इति सुऽक्रतो ॥६॥ आ । त्वा । विशंतु । आशवः । सोमासः । इंद्र । गिर्वणः । शं । ते । संतु । प्रऽचेतसे ॥ ७ ॥ त्वां । स्तोमाः । अवीवृधन् । त्वां । उक्था । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । त्वां । वर्धंतु । नः । गिरः ॥ ८ ॥ अक्षितऽऊतिः । सनेत् । इमं । वाजं । इंद्रः । सहस्रिणं । यस्मिन् । विश्वानि । पौंस्या ॥ ९ ॥ मा । नः । मर्ताः । अभि । द्रुहन् । तनूनां । इंद्र । गिर्वणः । ईशानः । यवय । वधं ॥१०॥१० ॥ युंजंति । ब्रध्नं । अरुषं । चरंतं । परि । तस्थुषः । रोचंते । रोचना । दिवि ॥ १ ॥ युंजंति । अस्य । काम्या । हरी इति । विऽपक्षसा । रथे । शोणा । धृष्णू इति । नृऽवाहसा ॥ २ ॥ केतुं । कृण्वन् । अकेतवे । पेशः । मर्याः । अपेशसे । सं । उषत्ऽभिः । अजायथाः ॥ ३ ॥ आत् । अह । स्वधां । अनु । पुनः । गर्भऽत्वं ।

आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ॥ ४ ॥
वीळु चिदारुजत्नुभिर्गुहा चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उस्रिया अनु ॥५॥११॥
देवयन्तो यथा मतिमच्छा विदद्वसुं गिरः । महामनूषत श्रुतम् ॥ ६ ॥
इन्द्रेण सं हि दृक्षसे सञ्जग्मानो अबिभ्युषा । मन्दू समानवर्चसा ॥ ७ ॥
अनवद्यैरभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः ॥ ८ ॥
अतः परिज्मन्ना गहि दिवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नृञ्जते गिरः ॥ ९ ॥
इतो वा सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः ॥१०॥१२॥

॥ ६ ॥ १—१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ ४ निचृद्गायत्री । ८ १० पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । ५ पादनिचृद्गायत्री । २ ३ ६—९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(७) इन्द्रमिद्गाथिनो बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः । इन्द्रं वाणीरनूषत ॥ १ ॥
इन्द्र इद्धर्योः सचा सम्मिश्ल आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः ॥२॥
इन्द्रो दीर्घाय चक्षस आ सूर्यं रोहयद्दिवि । वि गोभिरद्रिमैरयत् ॥ ३ ॥

आऽईरिरे । दधानाः । नाम । यज्ञियं ॥ ४ ॥ वीळु । चित् । आरुजत्नुऽभिः । गुहा । चित् । इंद्र । वह्निऽभिः । अविंदः । उस्रियाः । अनु ॥५॥११॥ देवऽयंतः । यथा । मतिं । अच्छ । विदत्ऽवसुं । गिरः । महां । अनूषत । श्रुतं ॥ ६ ॥ इंद्रेण । सं । हि । दृक्षसे । संऽजग्मानः । अबिभ्युषा । मंदू इति । समानऽवर्चसा ॥७॥ अनवद्यैः । अभिद्युऽभिः । मखः । सहस्वत् । अर्चति । गणैः । इंद्रस्य । काम्यैः ॥ ८ ॥ अतः । परिऽज्मन् । आ । गहि । दिवः । वा । रोचनात् । अधि । सं । अस्मिन् । ऋंजते । गिरः ॥९॥ इतः । वा । सातिं । ईमहे । दिवः । वा । पार्थिवात् । अधि । इंद्रं । महः । वा । रजसः ॥१०॥१२॥ इंद्रं । इत् । गाथिनः । बृहत् । इंद्रं । अर्केभिः । अर्किणः । इंद्रं । वाणीः । अनूषत ॥ १ ॥ इंद्रः । इत् । हर्योः । सचा । संऽमिश्लः । आ । वचःऽयुजा । इंद्रः । वज्री । हिरण्ययः ॥ २ ॥ इंद्रः । दीर्घाय । चक्षसे । आ । सूर्यं । रोहयत् । दिवि । वि । गोभिः । अद्रिं । ऐरयत् ॥ ३ ॥

इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु च । उग्र उग्राभिरूतिभिः ॥ ४ ॥
इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं वृत्रेषु वज्रिणम् ॥ ५ ॥ १३ ॥
स नो वृषन्नमुं चरुं सत्रादावन्नपा वृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कुतः ॥ ६ ॥
तुंजेतुंजे य उत्तरे स्तोमा इंद्रस्य वज्रिणः । न विंधे अस्य सुष्टुतिं ॥ ७ ॥
वृषा यूथेव वंसगः कृष्टीरियर्त्योजसा । ईशानो अप्रतिष्कुतः ॥ ८ ॥
य एकश्चर्षणीनां वसूनामिरज्यति । इंद्रः पंच क्षितीनां ॥ ९ ॥
इंद्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥

॥ ८ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ निचृद् गायत्री । २ प्रतिष्ठा गायत्री । १० वर्धमाना गायत्री । ३-५, ६, ७-९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(८) एन्द्र सानसिं रयिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमूतये भर ॥ १ ॥

इंद्र । वाजेषु । नः । अव । सहस्रऽप्रधनेषु । च । उग्रः । उग्राभिः । ऊतिऽभिः ॥ ४ ॥ इंद्रं । वयं । महाऽधने । इंद्रं । अर्भे । हवामहे । युजं । वृत्रेषु । वज्रिणं । ॥५॥१३॥ सः । नः । वृषन् । अमुं । चरुं । सत्राऽदावन् । अप । वृधि । अस्मभ्यं । अप्रतिऽस्कुतः ॥ ६ ॥ तुंजेतुंजे । ये । उत्ऽतरे । स्तोमाः । इंद्रस्य । वज्रिणः । न । विंधे । अस्य । सुऽस्तुतिं ॥ ७ ॥ वृषा । यूथाऽइव । वंसगः । कृष्टीः । इयर्ति । ओजसा । ईशानः । अप्रतिऽस्कुतः ॥ ८ ॥ यः । एकः । चर्षणीनां । वसूनां । इरज्यति । इंद्रः । पंच । क्षितीनां ॥ ९ ॥ इंद्रं । वः । विश्वतः । परि । हवामहे । जनेभ्यः । अस्माकं । अस्तु । केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥

आ । इंद्र । सानसिं । रयिं । सऽजित्वानं । सदाऽसहं । वर्षिष्ठं । ऊतये । भर ॥ १ ॥

नि येन मुष्टिहत्यया नि वृत्रा रुणधामहै । त्वोतासो न्यर्वता ॥ २ ॥
इन्द्र त्वोतास आ वयं वज्रं घना ददीमहि । जयेम सं युधि स्पृधः ॥ ३ ॥
वयं शूरेभिरस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयं । सासह्याम पृतन्यतः ॥ ४ ॥
महाँ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे । द्यौर्न प्रथिना शवः ॥५॥ १५ ॥
समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनितौ । विप्रासो वा धियायवः ॥६॥
यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न काकुदः ॥ ७ ॥
एवा ह्यस्य सूनृता विरप्शी गोमती मही । पक्वा शाखा न दाशुषे ॥ ८ ॥
एवा हि ते विभूतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित्सन्ति दाशुषे ॥ ९ ॥
एवा ह्यस्य काम्या स्तोम उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये ॥१०॥१६॥

नि । येन । मुष्टिऽहत्यया । नि । वृत्रा । रुणधामहै । त्वाऽऊतासः । नि । अर्वता ॥२॥
इंद्र । त्वाऽऊतासः । आ । वयं । वज्रं । घना । ददीमहि । जयेम । सं । युधि । स्पृधः ॥३॥
वयं । शूरेभिः । अस्तृऽभिः । इंद्र । त्वया । युजा । वयं । ससह्याम । पृतन्यतः ॥४॥
महान् । इंद्रः । परः । च । नु । महिऽत्वं । अस्तु । वज्रिणे । द्यौः । न । प्रथिना । शवः ॥ ५ ॥ १५ ॥ संऽओहे । वा । ये । आशत । नरः । तोकस्य । सनितौ । विप्रासः । वा । धियाऽयवः ॥ ६ ॥ यः । कुक्षिः । सोमऽपातम । समुद्रःऽइव । पिन्वते । उर्वीः । आपः । न । काकुदः ॥ ७ ॥ एव । हि । अस्य । सूनृता । विऽरप्शी । गोऽमती । मही । पक्वा । शाखा । न । दाशुषे ॥ ८ ॥ एव । हि । ते । विऽभूतय । ऊतयः । इंद्र । माऽवते । सद्यः । चित् । संति । दाशुषे ॥ ९ ॥ एव । हि । अस्य । काम्या । स्तोमः । उक्थ । च । शंस्या । इंद्राय । सोमऽपीतये ॥१०॥१६॥

॥ ९ ॥ १–१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ३, ७, १० निचृद्गायत्री । ५, ६ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । २, ४, ८, ९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(९) इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महाँ अभिष्टिरोजसा ॥ १ ॥
एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये ॥ २ ॥
मत्स्वा सुशिप्र मन्दिभिः स्तोमेभिर्विश्वचर्षणे । सचैषु सवनेष्वा ॥ ३ ॥
असृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ॥ ४ ॥
सं चोदय चित्रमर्वाग्राध इन्द्र वरेण्यम् । असदित्ते विभु प्रभु ॥ ५ ॥ १७ ॥
अस्मान्त्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः । तुविद्युम्न यशस्वतः ॥ ६ ॥
सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे पृथु श्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेह्यक्षितम् ॥ ७ ॥
अस्मे धेहि श्रवो बृहद्द्युम्नं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रथिनीरिषः ॥ ८ ॥

इंद्र । आ । इहि । मत्सि । अंधसः । विश्वेभिः । सोमपर्वऽभिः । महान् । अभिष्टिः । ओजसा ॥ १ ॥ आ । ईं । एनं । सृजत । सुते । मंदिं । इंद्राय । मंदिने । चक्रिं । विश्वानि । चक्रये ॥ २ ॥ मत्स्व । सुऽशिप्र । मंदिऽभिः । स्तोमेभिः । विश्वऽचर्षणे । सचा । एषु । सवनेषु । आ ॥ ३ ॥ असृग्रं । इंद्र । ते । गिरः । प्रति । त्वां । उत् । अहासत । अजोषाः । वृषभं । पतिं ॥ ४ ॥ सं । चोदय । चित्रं । अर्वाक् । राधः । इंद्र । वरेण्यं । असत् । इत् । ते । विऽभु । प्रऽभु ॥ ५ ॥ १७ ॥ अस्मान् । सु । तत्र । चोदय । इंद्र । राये । रभस्वतः । तुविऽद्युम्न । यशस्वतः ॥ ६ ॥ सं । गोमत् । इंद्र । वाजऽवत् । अस्मे इति । पृथु । श्रवः । बृहत् । विश्वऽआयुः । धेहि । अक्षितं ॥ ७ ॥ अस्मे इति । धेहि । श्रवः । बृहत् । द्युम्नं । सहस्रऽसातमं । इंद्र । ताः । रथिनीः ।

वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिर्गृणन्त ऋग्मियम् । होम गन्तारमूतये ॥ ९ ॥
सुतेसुते न्योकसे बृहद्बृहत एदरिः । इन्द्राय शूषमर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ १-१२ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१-३, ५, ६ विराडनुष्टुप् । ८ निचृदनुष्टुप् । ४ भुरिगुष्णिक् । ७, ९-१२ अनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः । ४ ऋषभः स्वरः ॥

(१०) गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।
ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद्वंशमिव येमिरे ॥ १ ॥
यत्सानोः सानुमारुहद्भूर्यस्पष्ट कर्त्वम् ।
तदिन्द्रो अर्थं चेतति यूथेन वृष्णिरेजति ॥ २ ॥
युक्ष्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा ।
अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ॥ ३ ॥

इषः ॥ ८ ॥ वसोः । इंद्रं । वसुऽपतिं । गीःऽभिः । गृणंतः । ऋग्मियं । होम । गंतारं । ऊतये ॥ ९ ॥ सुतेऽसुते । निऽओकसे । बृहत् । बृहते । आ । इत् । अरिः । इंद्राय । शूषं । अर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

गायंति । त्वा । गायत्रिणः । अर्चंति । अर्कं । अर्किणः । ब्रह्माणः । त्वा । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । उत् । वंशम्ऽइव । येमिरे ॥ १ ॥ यत् । सानोः । सानुं । आ । अरुहत् । भूरि । अस्पष्ट । कर्त्वं । तत् । इंद्रः । अर्थं । चेतति । यूथेन । वृष्णिः । एजति ॥ २ ॥ युक्ष्व । हि । केशिना । हरी इति । वृषणा । कक्ष्यऽप्रा । अथ । नः । इंद्र । सोमऽपाः । गिरां । उपऽश्रुतिं । चर ॥ ३ ॥

एहि स्तोमाँ अभि स्वराभि गृणीह्या रुव ।

ब्रह्म च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ॥ ४ ॥

उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरुनिष्षिधे ।

शक्रो यथा सुतेषु णो रारणत्सख्येषु च ॥ ५ ॥

तमित्सखित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये ।

स शक्र उत नः शकदिन्द्रो वसु दयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥

सुविवृतं सुनिरजमिन्द्र त्वादातमिद्यशः ।

गवामप व्रजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिवः ॥ ७ ॥

नहि त्वा रोदसी उभे ऋघायमाणमिन्वतः ।

जेषः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ॥ ८ ॥

आ । इहि । स्तोमान । अभि । स्वर । अभि । गृणीहि । आ । रुव । ब्रह्म । च । नः । वसो इति । सचा । इंद्र । यज्ञं । च । वर्धय ॥ ४ ॥ उक्थं । इंद्राय । शंस्यं । वर्धनं । पुरुनिःऽसिधे । शक्रः । यथा । सुतेषु । नः । ररणत् । सख्येषु । च ॥५॥ तम । इत् । सखिऽत्वे । ईमहे । त । राये । त । सुऽवीर्ये । सः । शक्रः । उत । नः । शकत् । इंद्रः । वसु । दयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥ सुऽविवृतं । सुनिःऽअजं । इंद्र । त्वाऽदातं । इत् । यशः । गवां । अप । व्रजं । वृधि । कृणुष्व । राधः । अद्रिऽवः ॥ ७ ॥ नहि । त्वा । रोदसी इति । उभे इति । ऋघायमाणं । इन्वतः । जेषः । स्वःऽवतीः । अपः । सं । गाः । अस्मभ्यं । धूनुहि ॥ ८ ॥ आश्रुत्ऽकर्ण । श्रुधि । हवं । नु । चित् । दधिष्व ।

आश्रुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिद्दधिष्व मे गिरः ।
इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्वा युजश्चिदन्तरम् ॥ ९ ॥
विद्मा हि त्वा वृषन्तमं वाजेषु हवनश्रुतम् ।
वृषन्तमस्य हूमह ऊतिं सहस्रसातमाम् ॥ १० ॥
आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब ।
नव्यमायुः प्र सू तिर कृधी सहस्रसामृषिम् ॥ ११ ॥
परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः ।
वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥ १२ ॥ २० ॥

॥ ११ ॥ १-८ जेता माधुच्छन्दस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ अनुष्टुप् छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

(११) इंद्रं विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसं गिरः ।
रथीतमं रथीनां वाजानां सत्पतिं पतिम् ॥ १ ॥

मे । गिरः । इंद्र । स्तोमं । इमं । मम । कृष्व । युजः । चित् । अंतरं ॥९॥ विद्म । हि । त्वा । वृषन्ऽतमं । वाजेषु । हवनऽश्रुतं । वृषन्ऽतमस्य । हूमहे । ऊतिं । सहस्रऽसातमां ॥ १० ॥ आ । तु । नः । इंद्र । कौशिक । मंदसानः । सुतं । पिब । नव्यं । आयुः । प्र । सु । तिर । कृधि । सहस्रऽसां । ऋषिं ॥ ११ ॥ परि । त्वा । गिर्वणः । गिरः । इमाः । भवंतु । विश्वतः । वृद्धऽआयुं । अनु । वृद्धयः । जुष्टाः । भवंतु । जुष्टयः ॥ १२ ॥ २० ॥

इंद्रं । विश्वाः । अवीवृधन् । समुद्रऽव्यचसं । गिरः । रथिऽतमं । रथिनां । वाजानां । सत्ऽपतिं । पतिं ॥ १ ॥

सख्ये त इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्पते ।
त्वामभि प्र णोनुमो जेतारमपराजितम् ॥ २ ॥
पूर्वीरिन्द्रस्य रातयो न वि दस्यन्त्यूतयः ।
यदी वाजस्य गोमतः स्तोतृभ्यो मंहते मघम् ॥ ३ ॥
पुरां भिन्दुर्युवा कविरमितौजा अजायत ।
इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुष्टुतः ॥ ४ ॥
त्वं वलस्य गोमतोऽपावरद्रिवो बिलम् ।
त्वां देवा अबिभ्युषस्तुज्यमानास आविषुः ॥ ५ ॥
तवाहं शूर रातिभिः प्रत्यायं सिन्धुमावदन् ।
उपातिष्ठन्त गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ॥ ६ ॥
मायाभिरिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः ।
विदुष्टे तस्य मेधिरास्तेषां श्रवांस्युत्तिर ॥ ७ ॥

सख्ये । ते । इंद्र । वाजिनः । मा । भेम । शवसः । पते । त्वां । अभि । प्र । नोनुमः । जेतारं । अपराऽजितं ॥ २ ॥ पूर्वीः । इंद्रस्य । रातयः । न । वि । दस्यंति । ऊतयः । यदि । वाजस्य । गोऽमतः । स्तोतृऽभ्यः । मंहते । मघं ॥ ३ ॥ पुरां । भिंदुः । युवा । कविः । अमितऽओजा । अजायत । इंद्रः । विश्वस्य । कर्मणः । धर्ता । वज्री । पुरुऽस्तुतः ॥ ४ ॥ त्वं । वलस्य । गोऽमतः । अप । अवः । अद्रिऽवः । बिलं । त्वां । देवाः । अबिभ्युषः । तुज्यमानासः । आविषुः ॥ ५ ॥ तव । अहं । शूर । रातिऽभिः । प्रति । आयं । सिंधुं । आऽवदन् । उप । अतिष्ठंत । गिर्वणः । विदुः । ते । तस्य । कारवः ॥ ६ ॥ मायाभिः । इंद्र । मायिनं । त्वं । शुष्णं । अव । अतिरः । विदुः । ते । तस्य । मेधिराः । तेषां । श्रवांसि । उत् । तिर ॥७॥ इंद्रं । ईशानं ।

इन्द्रमीशा॑नमोज॑सा॒भि स्तोमा॑ अनूषत ।

स॒हस्रं॒ यस्य॑ रा॒तय॑ उ॒त वा॒ सन्ति॒ भूय॑सीः ॥८॥२१॥३॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

॥ १२ ॥ १-१२ मेधातिथि काण्व ऋषि ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्ज स्वरः ॥

(१२) अ॒ग्निं दू॒तं वृ॑णीमहे॒ होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम् ।

अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म् ॥ १ ॥

अ॒ग्निम॑ग्निं॒ हवी॑मभिः॒ सदा॑ हवन्त वि॒श्पति॑म् ।

ह॒व्य॒वाहं॑ पुरुप्रि॒यम् ॥ २ ॥

अग्ने॑ दे॒वाँ इ॒हा व॑ह जज्ञा॒नो वृ॒क्तब॑र्हिषे ।

अ॒सि॒ होता॑ न॒ ईड्यः॑ ॥ ३ ॥

ओज॑सा । अ॒भि । स्तोमाः॑ । अ॒नू॒ष॒त॒ । स॒हस्र॑ । यस्य॑ । रा॒तयः॑ । उ॒त । वा॒ । संति॑ । भूय॑सीः ॥ ८ ॥ २१ ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

अ॒ग्निं । दू॒तं । वृ॒णी॒म॒हे॒ । होता॑रं । वि॒श्वऽवे॑दसं । अ॒स्य । य॒ज्ञस्य॑ । सु॒ऽक्रतुं॑ ॥१॥ अ॒ग्निंऽअ॑ग्निं । हवी॑मऽभिः । सदा॑ । ह॒वं॒त॒ । वि॒श्पतिं॑ । ह॒व्य॒ऽवाहं॑ । पु॒रु॒ऽप्रि॒यं ॥ २ ॥ अग्ने॑ । दे॒वान् । इ॒ह । आ । व॒ह॒ । ज॒ज्ञा॒नः । वृ॒क्तऽब॑र्हिषे । अ॒सि॑ । होता॑ । नः॒ । ईड्यः॑ ॥ ३ ॥

ताँ उ॒श॒तो वि बो॑धय॒ यद॑ग्ने॒ यासि॑ दू॒त्य॑म् ।

दे॒वैरा स॑त्सि ब॒र्हिषि॑ ॥ ४ ॥

घृता॑हवन दीदिवः॒ प्रति॑ ष्म॒ रिष॑तो दह ।

अग्ने॑ त्वं र॑क्ष॒स्विनः॑ ॥ ५ ॥

अ॒ग्निना॒ग्निः समि॑ध्यते क॒विर्गृ॒हप॑ति॒र्युवा॑ ।

ह॒व्य॒वाड् जु॒ह्वा॑स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥

क॒विम॒ग्निमुप॑ स्तुहि स॒त्यध॑र्माणमध्व॒रे ।

दे॒वम॑मीव॒चात॑नम् ॥ ७ ॥

यस्त्वाम॑ग्ने ह॒विष्प॑तिर्दू॒तं दे॑व सप॒र्यति॑ ।

तस्य॑ स्म प्रावि॒ता भ॑व ॥ ८ ॥

यो अ॒ग्निं दे॒ववी॑तये ह॒विष्माँ॑ आ॒विवा॑सति ।

तस्मै॑ पावक मृळय ॥ ९ ॥

स नः॑ पावक दीदि॒वोऽग्ने॑ दे॒वाँ इ॒हा व॑ह ।

उप॑ य॒ज्ञं ह॒विश्च॑ नः ॥ १० ॥

तान् । उ॒श॒तः । वि । बो॒ध॒य॒ । यत् । अ॒ग्ने॒ । यासि॑ । दू॒त्य॑म् । दे॒वैः । आ । स॒त्सि॒ । ब॒र्हिषि॑ ॥ ४ ॥ घृत॑ऽआहवन । दी॒दि॒ऽवः॒ । प्रति॑ । स्म॒ । रिष॑तः । द॒ह॒ । अग्ने॑ । त्वम् । र॒क्ष॒स्विनः॑ ॥ ५ ॥ अ॒ग्निना॑ । अ॒ग्निः । सम् । इ॒ध्य॒ते॒ । क॒विः । गृ॒हऽप॑तिः । युवा॑ । ह॒व्य॒ऽवाट् । जु॒हुऽआ॑स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥ क॒विम् । अ॒ग्निम् । उप॑ । स्तु॒हि॒ । स॒त्यऽध॑र्माणम् । अ॒ध्व॒रे । दे॒वम् । अ॒मी॒व॒ऽचात॑नम् ॥ ७ ॥ यः । त्वाम् । अ॒ग्ने॒ । ह॒विःऽप॑तिः । दू॒तम् । दे॒व॒ । स॒प॒र्यति॑ । तस्य॑ । स्म॒ । प्र॒ऽअ॒वि॒ता । भ॒व॒ ॥ ८ ॥ यः । अ॒ग्निम् । दे॒वऽवी॑तये । ह॒विष्मा॑न् । आ॒ऽवि॒वा॑सति । तस्मै॑ । पा॒व॒क॒ । मृ॒ळ॒य॒ ॥ ९ ॥ सः । नः॒ । पा॒व॒क॒ । दी॒दि॒ऽवः॒ । अग्ने॑ । दे॒वान् । इ॒ह । आ । व॒ह॒ । उप॑ ।

स नः स्तवान आ भर गायत्रेण नवीयसा ।
रयिं वीरवतीमिषम् ॥ ११ ॥

अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः ।
इमं स्तोमं जुषस्व नः ॥१२॥२३॥

॥ १३ ॥ मेधातिथि काण्व ऋषिः ॥ १ ॥ देवता—इध्मः समिद्धो वाग्निः । २ तनूनपात् । ३ नराशंस । ४ इळः । ५ बर्हिः । ६ देवीर्द्वारः । ७ उषासानक्ता । ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ । ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः । १० त्वष्टा । ११ वनस्पतिः । १२ स्वाहाकृतयः ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

(१३) सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते ।
होतः पावक यक्षि च ॥ १ ॥

मधुमन्तं तनूनपाद्यज्ञं देवेषु नः कवे ।
अद्या कृणुहि वीतये ॥ २ ॥

नराशंसमिह प्रियमस्मिन्यज्ञ उप ह्वये ।
मधुजिह्वं हविष्कृतम् ॥ ३ ॥

अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईळित आ वह ।
असि होता मनुर्हितः ॥ ४ ॥

यज्ञं । हविः । च । नः ॥ १० ॥ सः । नः । स्तवानः । आ । भर । गायत्रेण । नवीयसा । रयिं । वीरऽवतीं । इषं ॥ ११ ॥ अग्ने । शुक्रेण । शोचिषा । विश्वाभिः । देवहूतिऽभिः । इमं । स्तोमं । जुषस्व । नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

सुऽसमिद्धः । नः । आ । वह । देवान् । अग्ने । हविष्मते । होतरिति । पावक । यक्षि । च ॥१॥ मधुऽमंतं । तनूऽनपात् । यज्ञं । देवेषु । नः । कवे । अद्य । कृणुहि । वीतये ॥२॥ नराशंसं । इह । प्रियं । अस्मिन् । यज्ञे । उप । ह्वये । मधुऽजिह्वं । हविःऽकृतं ॥३॥ अग्ने । सुखऽतमे । रथे । देवान् । ईळितः । आ । वह । असि । होता । मनुःऽहितः ॥४॥

स्तृणीत बर्हिरानुषग्घृतपृष्ठं मनीषिणः

यत्रामृतस्य चक्षणम् ॥ ५ ॥

वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो देवीरसश्चतः।

अद्या नूनं च यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥

नक्तोषसा सुपेशसास्मिन्यज्ञ उप ह्वये।

इदं नो बर्हिरासदे ॥ ७ ॥

ता सुजिह्वा उप ह्वये होतारा दैव्या कवी।

यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥ ८ ॥

इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः।

बर्हिः सीदन्त्वस्रिधः ॥ ९ ॥

इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये।

अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥

स्तृणीत। बर्हिः। आनुषक्। घृतऽपृष्ठं। मनीषिणः। यत्र। अमृतस्य। चक्षणं ॥५॥ वि। श्रयंतां। ऋतऽवृधः। द्वारः। देवीः। असश्चतः। अद्य। नूनं। च। यष्टवे ॥६॥२४॥ नक्तोषसा। सुऽपेशसा। अस्मिन्। यज्ञे। उप। ह्वये। इदं। नः। बर्हिः। आऽसदे। ॥७॥ ता। सुऽजिह्वौ। उप। ह्वये। होतारा। दैव्या। कवी इति। यज्ञं। नः। यक्षतां। इमं ॥ ८ ॥ इळा। सरस्वती। मही। तिस्रः। देवीः। मयःऽभुवः। बर्हिः। सीदंतु। अस्रिधः ॥ ९ ॥ इह। त्वष्टारं। अग्रियं। विश्वऽरूपं। उप। ह्वये। अस्माकं। अस्तु। केवलः ॥ १० ॥ अव। सृज। वनस्पते। देव। देवेभ्यः।

अव सृजा वनस्पते देव देवेभ्यो हविः ।
प्र दातुरस्तु चेतनम् ॥ ११ ॥
स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृहे ।
तत्र देवाँ उप ह्वये ॥ १२ ॥ २५ ॥

॥ १४ ॥ १-१२ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ विश्वेदेवा देवता. ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्ज स्वर. ॥

(१४) ऐभिरग्ने दुवो गिरो विश्वेभिः सोमपीतये ।
देवेभिर्याहि यक्षि च ॥ १ ॥
आ त्वा कण्वा अहूषत गृणन्ति विप्र ते धियः ।
देवेभिरग्न आ गहि ॥ २ ॥
इन्द्रवायू बृहस्पतिं मित्राग्निं पूषणं भगम् ।
आदित्यान्मारुतं गणम् ॥ ३ ॥
प्र वो भ्रियन्त इन्दवो मत्सरा मादयिष्णवः ।
द्रप्सा मध्वश्चमूषदः ॥ ४ ॥

हविः । प्र । दातुः । अस्तु । चेतनं ॥ ११ ॥ स्वाहा । यज्ञं । कृणोतन । इंद्राय । यज्वनः । गृहे । तत्र । देवान । उप । ह्वये ॥ १२ ॥ २५ ॥

आ । एभिः । अग्ने । दुवः । गिरः । विश्वेभिः । सोमऽपीतये । देवेभिः । याहि । यक्षि । च ॥१॥ आ । त्वा । कण्वाः । अहूषत । गृणंति । विप्र । ते । धियः । देवेभिः । अग्ने । आ । गहि ॥२॥ इंद्रवायू इति । बृहस्पतिं । मित्रा । अग्निं । पूषणं । भगं । आदित्यान् । मारुतं । गणं ॥३॥ प्र । वः । भ्रियंते । इंदवः । मत्सराः । मादयिष्णवः । द्रप्साः । मध्वः । चमूऽसदः ॥ ४ ॥

ईळते त्वामवस्यवः कण्वासो वृक्तबर्हिषः।
हविष्मन्तो अरंकृतः ॥५॥
घृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा वहन्ति वह्नयः।
आ देवान्त्सोमपीतये ॥६॥२६॥
तान्यजत्राँ ऋतावृधोऽग्ने पत्नीवतस्कृधि।
मध्वः सुजिह्व पायय ॥ ७ ॥
ये यजत्रा य ईड्यास्ते ते पिबन्तु जिह्वया।
मधोरग्ने वषट्कृति ॥ ८ ॥
आकीं सूर्यस्य रोचनाद्विश्वान्देवाँ उषर्बुधः।
विप्रो होतेह वक्षति ॥ ९ ॥
विश्वेभिः सोम्यं मध्वग्न इन्द्रेण वायुना।
पिबा मित्रस्य धामभिः ॥१०॥
त्वं होता मनुर्हितोऽग्ने यज्ञेषु सीदसि।
सेमं नो अध्वरं यज ॥ ११ ॥

ईळते। त्वां। अवस्यवः। कण्वासः। वृक्तऽबर्हिषः। हविष्मंतः। अरंऽकृतः ॥ ५ ॥ घृतऽपृष्ठाः। मनःऽयुजः। ये। त्वा। वहंति। वह्नय। आ। देवान्। सोमऽपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥ तान्। यजत्रान्। ऋतऽवृधः। अग्ने। पत्नीऽवतः। कृधि। मध्वः। सुऽजिह्व। पायय॥७॥ ये। यजत्राः। ये। ईड्याः। ते। ते। पिबंतु। जिह्वया। मधोः। अग्ने। वषट्ऽकृति॥८॥ आकीं। सूर्यस्य। रोचनात्। विश्वान्। देवान्। उषःऽबुधः। विप्रः। होता। इह। वक्षति ॥९॥ विश्वेभिः। सोम्यं। मधु। अग्ने। इंद्रेण। वायुना। पिब। मित्रस्य। धामऽभिः ॥१०॥ त्वं। होता। मनुःऽहितः। अग्ने। यज्ञेषु। सीदसि। सः। इमं। नः। अध्वरं।

युक्ष्वा ह्यरुषी रथे हरितो देव रोहितः ।
ताभिर्देवाँ इहा वह ॥ १२॥ २७ ॥

॥ १५ ॥ १–१२ मेधातिथि काण्व ऋषि. ॥ देवता–ऋतव । १ इन्द्र । २ मरुतः । ३ त्वष्टा । ४ अग्नि । ५ इन्द्रः । ६ मित्रावरुणौ । ७–१० द्रविणोदा । ११ अश्विनो । १२ अग्नि ॥ गायत्री छन्द. ॥ षड्ज. स्वरः ॥

(१५) इन्द्र सोमं पिब ऋतुना त्वा विशन्त्विन्दवः ।
मत्सरासस्तदोकसः ॥ १ ॥

मरुतः पिबत ऋतुना पोत्राद्यज्ञं पुनीतन ।
यूयं हि ष्ठा सुदानवः ॥ २ ॥

अभि यज्ञं गृणीहि नो ग्नावो नेष्टः पिब ऋतुना ।
त्वं हि रत्नधा असि ॥ ३ ॥

अग्ने देवाँ इहा वह सादया योनिषु त्रिषु ।
परि भूष पिब ऋतुना ॥ ४ ॥

यज ॥ ११ ॥ युक्ष्व । हि । अरुषीः । रथे । हरितः । देव । रोहितः । ताभिः । देवान् । इह । आ । वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

इंद्र । सोमं । पिब । ऋतुना । आ । त्वा । विशंतु । इंदवः । मत्सरासः । तत्ऽओकसः ॥ १ ॥ मरुतः । पिबत । ऋतुना । पोत्रात् । यज्ञं । पुनीतन । यूयं । हि । स्थ । सुऽदानवः ॥२॥ अभि । यज्ञं । गृणीहि । नः । ग्नावः । नेष्टः । पिब । ऋतुना । त्वं । हि । रत्नऽधाः । असि ॥ ३ ॥ अग्ने । देवान् । इह । आ । वह । सादय । योनिषु । त्रिषु । परि । भूष । पिब । ऋतुना ॥ ४ ॥

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः पिबा सोमंमृतूँरनु ।

तवेद्धि सख्यमस्तृतम् ॥ ५ ॥

युवं दक्षं धृतव्रत मित्रावरुण दूळभम् ।

ऋतुना यज्ञमाशाथे ॥ ६ ॥ २८ ॥

द्रविणोदा द्रविणसो ग्रावहस्तासो अध्वरे ।

यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥

द्रविणोदा ददातु नो वसूनि यानि शृण्विरे ।
देवेषु ता वनामहे ॥ ८ ॥

द्रविणोदाः पिपीषति जुहोत प्र च तिष्ठत ।

नेष्ट्रादृतुभिरिष्यत ॥ ९ ॥

यत्त्वा तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे ।

अध स्मा नो ददिर्भव ॥ १० ॥

ब्राह्मणात् । इन्द्र । राधसः । पिब । सोमं । ऋतून् । अनु । तव । इत् । हि । सख्यं । अस्तृतं ॥ ५ ॥ युवं । दक्षं । धृतऽव्रता । मित्रावरुणा । दुःऽदभं । ऋतुना । यज्ञं । आशाथे इति ॥६॥ २८ ॥ द्रविणःऽदाः । द्रविणसः । ग्रावऽहस्तासः । अध्वरे । यज्ञेषु । देवं । ईळते ॥७॥ द्रविणःऽदाः । ददातु । नः । वसूनि । यानि । शृण्विरे । देवेषु । ता । वनामहे ॥८॥ द्रविणःऽदाः । पिपीषति । जुहोत । प्र । च । तिष्ठत । नेष्ट्रात् । ऋतुऽभिः । इष्यत ॥९॥ यत् । त्वा । तुरीयं । ऋतुऽभिः । द्रविणःऽदः । यजामहे । अध । स्म । नः । ददिः । भव ॥१०॥ अश्विना । पिबतं । मधु । दीद्यग्नी इति दीदिऽअग्नी । शुचिऽव्रता । ऋतुना । यज्ञऽ-

अश्विना पिबतं मधु दीद्यग्नी शुचिव्रता ।

ऋतुना यज्ञवाहसा ॥ ११ ॥

गार्हपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरसि ।

देवान्देवयते यज ॥ १२ ॥ २९ ॥

॥ १६ ॥ १-९ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

(१६) आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये ।

इन्द्र त्वा सूरचक्षसः ॥ १ ॥

इमा धाना घृतस्नुवो हरी इहोप वक्षतः ।

इन्द्रं सुखतमे रथे ॥ २ ॥

इन्द्रं प्रातर्हवामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥

उप नः सुतमा गहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः ।

सुते हि त्वा हवामहे ॥ ४ ॥

वाहसा ॥ ११ ॥ गार्हऽपत्येन । सन्त्य । ऋतुना । यज्ञऽनीः । असि । देवान् । देवऽयते । यज ॥ १२ ॥ २९ ॥

आ । त्वा । वहंतु । हरयः । वृषणं । सोमऽपीतये । इंद्र । त्वा । सूरऽचक्षसः ॥१॥ इमाः । धानाः । घृतऽस्नुवः । हरी इति । इह । उप । वक्षतः । इंद्रं । सुखऽतमे । रथे ॥२॥ इंद्रं । प्रातः । हवामहे । इंद्रं । प्रऽयति । अध्वरे । इंद्रं । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥ उप । नः । सुतं । आ । गहि । हरिऽभिः । इंद्र । केशिऽभिः । सुते । हि । त्वा । हवामहे ॥४॥

सेमं नः स्तोममा गह्युपेदं सवनं सुतम् ।
गौरो न तृषितः पिब ॥५॥ ३० ॥

इमे सोमास इन्दवः सुतासो अधि बर्हिषि ।
ताँ इन्द्र सहसे पिब ॥ ६ ॥

अयं ते स्तोमो अग्रियो हृदिस्पृगस्तु शन्तमः ।
अथा सोमं सुतं पिब ॥ ७ ॥

विश्वमित्सवनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति ।
वृत्रहा सोमपीतये ॥ ८ ॥

सेमं नः काममा पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो ।
स्तवाम त्वा स्वाध्यः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १७ ॥ १-९ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणौ देवते ॥ छन्दः—२ यवमध्या विराड् गायत्री । ४ पादनिचृद् गायत्री । ५ भुरिगार्चि गायत्री । ६ निचृद्गायत्री । ८ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । १, ३, ७, ९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

सः । इमं । नः । स्तोमं । आ । गहि । उप । इदं । सवनं । सुतं । गौरः । न । तृषितः । पिब ॥ ५ ॥ ३० ॥ इमे । सोमासः । इंदवः । सुतासः । अधि । बर्हिषि । तान् । इंद्र । सहसे । पिब ॥६॥ अयं । ते । स्तोमः । अग्रियः । हृदिऽस्पृक् । अस्तु । शंऽतमः । अथ । सोमं । सुतं । पिब ॥ ७ ॥ विश्वं । इत् । सवनं । सुतं । इंद्रः । मदाय । गच्छति । वृत्रऽहा । सोमऽपीतये ॥८॥ सः । इमं । नः । कामं । आ । पृण । गोभिः । अश्वैः । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । स्तवाम । त्वा । सुऽआध्यः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

(१७) इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आ वृणे ।
ता नो मृळात ईदृशे ॥ १ ॥
गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मावतः ।
धर्तारा चर्षणीनाम् ॥ २ ॥
अनुकामं तर्पयेथामिन्द्रावरुण राय आ ।
ता वां नेदिष्ठमीमहे ॥ ३ ॥
युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनां ।
भूयाम वाजदाव्नाम् ॥ ४ ॥
इन्द्रः सहस्रदाव्नां वरुणः शंस्यानाम् ।
क्रतुर्भवत्युक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥
तयोरिदवसा वयं सनेम नि च धीमहि ।
स्यादुत प्ररेचनम् ॥ ६ ॥
इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे ।
अस्मान्त्सु जिग्युषस्कृतम् ॥ ७ ॥
इन्द्रावरुण नू नु वां सिषासन्तीषु धीष्वा ।
अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥

इंद्रावरुणयोः । अहं । संऽराजोः । अवः । आ । वृणे । ता । नः । मृळातः । ईदृशे ॥१॥ गंतारा । हि । स्थः । अवसे । हवं । विप्रस्य । माऽवतः । धर्तारा । चर्षणीनां ॥ २ ॥ अनुऽकामं । तर्पयेथां । इंद्रावरुणा । रायः । आ । ता । वां । नेदिष्ठं । ईमहे ॥३॥ युवाकु । हि । शचीनां । युवाकु । सुऽमतीनां । भूयाम । वाजऽदाव्नां । ॥४॥ इंद्रः । सहस्रऽदाव्नां । वरुणः । शंस्यानां । क्रतुः । भवति । उक्थ्यः ॥५॥३२॥ तयोः । इत् । अवसा । वयं । सनेम । नि । च । धीमहि । स्यात् । उत । प्रऽरेचनं । ॥६॥ इंद्रावरुणा । वां । अहं । हुवे । चित्राय । राधसे । अस्मान् । सु । जिग्युषः । कृतं ॥ ७ ॥ इंद्रावरुणा । नु । नु । वां । सिसासंतीषु । धीषु । आ । अस्मभ्यं । शर्म । यच्छतं ॥ ८ ॥

प्रवामश्नोतु सुष्टुतिरिन्द्रावरुण यां हुवे ।
यामृधार्थे सधस्तुतिम ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥

॥ १८ ॥ १–९ मेधातिथि काण्व ऋषि ॥ देवता १–३ ब्रह्मणस्पति । ४ ब्रह्मणस्पतिरिन्द्रश्च सोमश्च । ५ बृहस्पतिर्दक्षिणे । ६–८ सदसस्पतिः । ९ सदसस्पतिर्नाराशंसो वा ॥ छन्दः- १ विराड गायत्री । २, ६, ८ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । ४ निचृद्गायत्री । ५ पादनिचृद्गायत्री । ३, ७, ९ गायत्री ॥ षड्जः स्वर

(१८) सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते ।
कक्षीवन्तं य औशिजः ॥ १ ॥

यो रेवान्यो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।
स नः सिषक्तु यस्तुरः ॥ २ ॥

मा नः शंसो अररुषो धूर्तिः प्रणङ्‌ मर्त्यस्य ।
रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ॥ ३ ॥

स घा वीरो न रिष्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः ।
सोमो हिनोति मर्त्यम् ॥ ४ ॥

त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम् ।
दक्षिणा पात्वंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥

प्र । वां । अश्नोतु । सुऽस्तुतिः । इंद्रावरुणा । यां । हुवे । यां । ऋधाथे इति । सधऽस्तुतिं ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥

सोमानं स्वरणं कृणुहि । ब्रह्मणः । पते । कक्षीवंतं । यः । औशिजः ॥१॥ यः । रेवान् । यः । अमीवऽहा । वसुऽवित् । पुष्टिऽवर्धनः । सः । नः । सिसक्तु । यः । तुरः ॥२॥ मा । नः । शंसः । अररुषः । धूर्तिः । प्रणक् । मर्त्यस्य । रक्ष । नः । ब्रह्मणः । पते । ॥३॥ सः । घ । वीरः । न । रिष्यति । यं । इंद्रः । ब्रह्मणः । पतिः । सोमः । हिनोति । मर्त्यं ॥४॥ त्वं । तं । ब्रह्मणः । पते । सोमः । इंद्रः । च । मर्त्यं । दक्षिणा । पातु । अंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥ सदसः । पतिं । अद्भुतं । प्रियं । इंद्रस्य । काम्यं । सनिं ।

सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
सनिं मेधामयासिषम् ॥ ६ ॥
यस्माद्दृते न सिध्यति यज्ञो विपश्चितश्चन ।
स धीनां योगमिन्वति ॥ ७ ॥
आदृध्नोति हविष्कृतिं प्राञ्चं कृणोत्यध्वरम् ।
होत्रा देवेषु गच्छति ॥ ८ ॥
नराशंसं सुधृष्टममपश्यं सप्रथस्तमम् ।
दिवो न सद्ममखसम् ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ १९ ॥ १—९ मेधातिथि काण्व ऋषिः ॥ देवता अग्निर्मरुतश्च ॥ छन्दः—२ निचृद्गायत्री । ९ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । १, ३ ८ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(१९) प्रति त्यं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ १ ॥
नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुं परः ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ २ ॥
ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्रुहः ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ३ ॥

मेधां । अयासिषं ॥ ६ ॥ यस्मात् । ऋते । न । सिध्यति । यज्ञः । विपःऽचितः । चन । सः । धीनां । योगं । इन्वति ॥७॥ आत् । ऋध्नोति । हविःऽकृतिं । प्राञ्चं । कृणोति । अध्वरं । होत्रा । देवेषु । गच्छति ॥८॥ नराशंसं । सुऽधृष्टमं । अपश्यं । सप्रथःऽतमं । दिवः । न । सद्मऽमखसं ॥ ९ ॥ ३५ ॥

प्रति । त्यं । चारुं । अध्वरं । गोऽपीथाय । प्र । हूयसे । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥१॥ नहि । देवः । न । मर्त्यः । महः । तव । क्रतुं । परः । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ २ ॥ ये । महः । रजसः । विदुः । विश्वे । देवासः । अद्रुहः । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ ३ ॥

य उग्रा अर्कमानृचुरनाधृष्टास ओजसा ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ४ ॥
ये शुभ्रा घोरवर्पसः सुक्षत्रासो रिशादसः ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥
ये नाकस्याधि रोचने दिवि देवास आसते ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ६ ॥
य ईङ्खयन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्णवम् ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ७ ॥
आ ये तन्वन्ति रश्मिभिस्तिरः समुद्रमोजसा ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ८ ॥
अभि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधु ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ९ ॥ ३७ ॥१ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ये । उग्राः । अर्कं । आनृचुः । अनाधृष्टासः । ओजसा । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ ४ ॥ ये । शुभ्राः । घोरऽवर्पसः । सुऽक्षत्रासः । रिशादसः । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ गहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥ ये । नाकस्य । अधि । रोचने । दिवि । देवासः । आसते । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥६॥ ये । ईंखयंति । पर्वतान् । तिरः । समुद्रं । अर्णवं । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥७॥ आ । ये । तन्वंति । रश्मिऽभिः । तिरः । समुद्रं । ओजसा । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ ८ ॥ अभि । त्वा । पूर्वऽपीतये । सृजामि । सोम्यं । मधु । मरुत्ऽभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

॥ २० ॥ १-८ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता—ऋभवः ॥ छन्दः— ३ विराड्गायत्री । ४ निचृद्गायत्री । ५ ८ पिपीलिका मध्या निचृद्गायत्री । १, २, ६, ७ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(२०) अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया ।
अकारि रत्नधातमः ॥ १ ॥

य इन्द्राय वचोयुजा ततक्षुर्मनसा हरी ।
शमीभिर्यज्ञमाशत ॥ २ ॥

तक्षन्नासत्याभ्यां परिज्मानं सुखं रथं ।
तक्षन्धेनुं सबर्दुघाम् ॥ ३ ॥

युवाना पितरा पुनः सत्यमन्त्रा ऋजूयवः
ऋभवो विष्ट्यक्रत ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अयं । देवाय । जन्मने । स्तोमः । विप्रेभिः । आसया । अकारि । रत्नऽधातमः ॥ १ ॥ ये । इंद्राय । वचःऽयुजा । ततक्षुः । मनसा । हरी इति । शमीभिः । यज्ञं । आशत ॥२॥ तक्षन् । नासत्याभ्यां । परिऽज्मानं । सुऽखं । रथं । तक्षन् । धेनुं । सबःऽदुघां ॥ ३ । युवाना । पितरा । पुनरिति । सत्यऽमंत्राः । ऋजुऽयवः । ऋभवः । विष्टी । अक्रत ॥ ४ ॥

सं वो मदासो अग्मतेन्द्रेण च मरुत्वता ।
आदित्येभिश्च राजभिः ॥ ५ ॥ १ ॥

उत त्यं चमसं नवं त्वष्टुर्देवस्य निष्कृतम् ।
अकर्त चतुरः पुनः ॥ ६ ॥

ते नो रत्नानि धत्तन त्रिरा साप्तानि सुन्वते ।
एकमेकं सुशस्तिभिः ॥ ७ ॥

अधारयन्त वह्नयोऽभजन्त सुकृत्यया ।
भागं देवेषु यज्ञियम् ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ २१ ॥ १-६ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवते इन्द्राग्नी ॥ छन्दः - १ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । २ निचृद्गायत्री । ५, ३, ४, ६, गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(२१) इहेन्द्राग्नी उप ह्वये तयोरित्स्तोममुश्मसि ।
ता सोमं सोमपातमा ॥ १ ॥

ता यज्ञेषु प्र शंसतेन्द्राग्नी शुम्भता नरः ।
ता गायत्रेषु गायत ॥ २ ॥

सं । वः । मदासः । अग्मत । इंद्रेण । च । मरुत्वता । आदित्येभिः । च । राजऽभिः ॥ ५ ॥ १ ॥ उत । त्यं । चमसं । नवं । त्वष्टुः । देवस्य । निःऽकृतं । अकर्त । चतुरः । पुनरिति ॥ ६ ॥ ते । नः । रत्नानि । धत्तन । त्रिः । आ । साप्तानि । सुन्वते । एकंऽएकं । सुशस्तिऽभिः ॥ ७ ॥ अधारयंत । वह्नयः । अभजंत । सुऽकृत्यया । भागं । देवेषु । यज्ञियं ॥ ८ ॥ २ ॥

इह । इंद्राग्नी इति । उप । ह्वये । तयोः । इत् । स्तोमं । उश्मसि । ता । सोमं । सोमऽपातमा ॥१॥ ता । यज्ञेषु । प्र । शंसत । इंद्राग्नी इति । शुंभत । नरः । ता । गायत्रेषु ।

ता मित्रस्य प्रशस्तय इन्द्राग्नी ता हवामहे ।
सोमपा सोमपीतये ॥ ३ ॥

उग्रा सन्ता हवामह उपेदं सवनं सुतम् ।
इन्द्राग्नी एह गच्छताम् ॥ ४ ॥

ता महान्ता सदस्पती इन्द्राग्नी रक्ष उब्जतम् ।
अप्रजाः सन्त्वत्रिणः ॥ ५ ॥

तेन सत्येन जागृतमधि प्रचेतुने पदे ।
इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ २२ ॥ १—२१ मेधातिथिः काण्व ऋषिः । देवता—१—४ अश्विनौ । ५—८ सविता । ९, १० अग्निः । ११ देव्यः । १२ इन्द्राणीवरुणान्यग्नाय्यः । १३, १४ द्यावापृथिव्यौ । १५ पृथिवी । १६ विष्णुर्देवो वा । १७—२१ विष्णुः ॥ छन्दः—१, ३, ८, १२, १७, १८, पिपीलिकामध्यानिचृद्गायत्री । ६, १९ निचृद्गायत्री । १५ विराड् गायत्री । २, ४, ५, ७, ९, १०, ११, १३, १४, १६, २०, २१. गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(२२) प्रातर्युजा वि बोधयाश्विनावेह गच्छताम् ।
अस्य सोमस्य पीतये ॥ १ ॥

गायत ॥ २ ॥ ता । मित्रस्य । प्रऽशस्तये । इन्द्राग्नी इति । ता । हवामहे । सोमऽपा । सोमऽपीतये ॥ ३ ॥ उग्रा । संता । हवामहे । उप । इदं । सवनं । सुतं । इन्द्राग्नी इति । आ । इह । गच्छतां ॥ ४ ॥ ता । महांता । सदस्पती इति । इन्द्राग्नी इति । रक्षः । उब्जतं । अप्रजाः । संतु । अत्रिणः ॥ ५ ॥ तेन । सत्येन । जागृतं । अधि । प्रऽचेतुने । पदे । इन्द्राग्नी इति । शर्म । यच्छतं ॥ ६ ॥ ३ ॥
प्रातःऽयुजा । वि । बोधय । अश्विनौ । आ । इह । गच्छतां । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १ ॥

या सुरथा रथीतमोभा देवा दिविस्पृशा ।
अश्विना ता हवामहे ॥ २ ॥
या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती ।
तया यज्ञं मिमिक्षतम् ॥ ३ ॥
नहि वामस्ति दूरके यत्रा रथेन गच्छथः ।
अश्विना सोमिनो गृहम् ॥ ४ ॥
हिरण्यपाणिमूतये सवितारमुप ह्वये ।
स चेत्ता देवता पदम् ॥ ५ ॥ ४ ॥
अपां नपातमवसे सवितारमुप स्तुहि ।
तस्य व्रतान्युश्मसि ॥ ६ ॥
विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधसः ।
सवितारं नृचक्षसम् ॥ ७ ॥
सखाय आ नि षीदत सविता स्तोम्यो नु नः ।
दाता राधांसि शुम्भति ॥ ८ ॥

या। सुऽरथा। रथिऽतमा। उभा। देवा। दिविऽस्पृशा। अश्विना। ता। हवामहे ॥२॥ या। वां। कशा। मधुऽमती। अश्विना। सूनृताऽवती। तया। यज्ञं। मिमिक्षतं ॥३॥ नहि। वां। अस्ति। दूरके। यत्र। रथेन। गच्छथः। अश्विना। सोमिनः। गृहं ॥४॥ हिरण्यऽपाणिं। ऊतये। सवितारं। उप। ह्वये। सः। चेत्ता। देवता। पदं। ॥५॥ ४ ॥ अपां। नपातं। अवसे। सवितारं। उप। स्तुहि। तस्य। व्रतानि। उश्मसि ॥ ६ ॥ विऽभक्तारं। हवामहे। वसोः। चित्रस्य। राधसः। सवितारं। नृऽचक्षसं ॥ ७ ॥ सखायः। आ। नि। सीदत। सविता। स्तोम्यः। नु। नः। दाता। राधांसि। शुंभति ॥ ८ ॥

अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप ।

त्वष्टारं सोमपीतये ॥ ९ ॥

आ ग्ना अग्न इहावसे होत्रां यविष्ठ भारतीम् ।

वरूत्रीं धिषणां वह ॥ १० ॥ ५ ॥

अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः ।

अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम् ॥ ११ ॥

इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये ।

अग्नायीं सोमपीतये ॥ १२ ॥

मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।

पिपृतां नो भरीमभिः ॥ १३ ॥

तयोरिद्घृतवत्पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः ।

गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे ॥ १४ ॥

अग्ने । पत्नीः । इह । आ । वह । देवानां । उशतीः । उप । त्वष्टारं । सोमऽपीतये ॥ ९ ॥ आ । ग्नाः । अग्ने । इह । अवसे । होत्रां । यविष्ठ । भारतीं । वरूत्रीं । धिषणां । वह ॥ १० ॥ ५ ॥ अभि । नः । देवीः । अवसा । महः । शर्मणा । नृऽपत्नीः । अच्छिन्नऽपत्राः । । सचंतां ॥ ११ ॥ इह । इंद्राणीं । उप । ह्वये । वरुणानीं । स्वस्तये । अग्नायीं । सोमऽपीतये । ॥ १२ ॥ मही । द्यौः । पृथिवी । च । नः । इमं । यज्ञं । मिमिक्षतां । पिपृतां । नः । भरीमऽभिः ॥ १३ ॥ तयोः । इत् । घृतऽवत् । पयः । विप्राः । रिहंति । धीतिऽभिः । गंधर्वस्य । ध्रुवे । पदे ॥ १४ ॥

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी

यच्छा नः शर्म सप्रथः ॥ १५ ॥ ६।

अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे

पृथिव्याः सप्त धामभिः ॥ १६

इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम्।

समूळ्हमस्य पांसुरे ॥ १७

त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः।

अतो धर्माणि धारयन ॥ १८ ॥

विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे।

इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ १९ ॥

तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः।

दिवीव चक्षुराततम् ॥ २० ॥

तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते।

विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ २१ ॥ ७ ॥

स्योना। पृथिवि। भव। अनृक्षरा। निऽवेशनी। यच्छ। न। शर्म। सऽप्रथः। ॥१५॥६॥ अतः। देवाः। अवंतु। नः। यतः। विष्णुः। विऽचक्रमे। पृथिव्याः। सप्त। धामऽभिः ॥१६॥ इदं। विष्णुः। वि। चक्रमे। त्रेधा। नि। दधे। पदं। संऽऊळ्हं। अस्य। पांसुरे ॥ १७ ॥ त्रीणि। पदा। वि। चक्रमे। विष्णुः। गोपा। अदाभ्य। अतः। धर्माणि। धारयन ॥१८॥ विष्णोः। कर्माणि। पश्यत। यतः। व्रतानि। पस्पशे। इंद्रस्य। युज्यः। सखा ॥ १९ ॥ तत्। विष्णोः। परमं। पदं। सदा। पश्यंति। सूरयः। दिविऽइव। चक्षुः। आऽततं। ॥२०॥ तत्। विप्रासः। विपन्यवः। जागृऽवांसः। सं। इंधते। विष्णोः। यत्। परमं। पदं ॥ २१ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ १—२४ मेधातिथि काण्व ऋषिः ॥ देवता–१ वायु । २, ३ इन्द्रवायू । ४–६ मित्रावरुणौ । ७–९ इन्द्रो मरुत्वान् । १०–१२ विश्वेदेवा । १३–१५ पूषा । १६–२२ आप । २३–२४ अग्नि ॥ छन्द – १–१८ गायत्री । १९ पुरउष्णिक् । २० अनुष्टुप् । २१ प्रतिष्ठा । २२–२४ अनुष्टुप् ॥ स्वर १–१८, २१ षड्ज । १९ ऋषभः । २० २२–२४ गान्धार ॥

(२३) तीव्राः सोमास आ गह्याशीर्वन्तः सुता इमे ।
वायो तान्प्रस्थितान्पिब ॥ १ ॥

उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।
अस्य सोमस्य पीतये ॥ २ ॥

इन्द्रवायू मनोजुवा विप्रा हवन्त ऊतये ।
सहस्राक्षा धियस्पती ॥ ३ ॥

मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।
जज्ञाना पूतदक्षसा ॥ ४ ॥

ऋतेन यावृतावृधावृतस्य ज्योतिषस्पती ।
ता मित्रावरुणा हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥

तीव्राः । सोमासः । आ । गहि । आशीःऽवन्तः । सुताः । इमे । वायो इति । तान् । प्रऽस्थितान् । पिब ॥ १ ॥ उभा । देवा । दिविऽस्पृशा । इन्द्रवायू इति । हवामहे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥ इन्द्रवायू इति । मनःऽजुवा । विप्राः । हवन्ते । ऊतये । सहस्रऽअक्षा । धियः । पती इति ॥ ३ ॥ मित्रं । वयं । हवामहे । वरुणं । सोमऽपीतये । जज्ञाना । पूतऽदक्षसा ॥ ४ ॥ ऋतेन । यौ । ऋतऽवृधौ । ऋतस्य । ज्योतिषः । पती इति । ता । मित्रावरुणा । हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥

वरुणः प्राविता भुवन्मित्रो विश्वाभिरूतिभिः ।

करतां नः सुराधसः ॥ ६ ॥

मरुत्वन्तं हवामह इन्द्रमा सोमपीतये ।

सजूर्गणेन तृम्पतु ॥ ७ ॥

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम् ॥ ८ ॥

हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा ।

मा नो दुःशंस ईशत ॥ ९ ॥

विश्वान्देवान्हवामहे मरुतः सोमपीतये ।

उग्रा हि पृश्निमातरः ॥ १० ॥ ९ ॥

जयतामिव तन्यतुर्मरुतामेति धृष्णुया ।

यच्छुभं याथना नरः ॥ ११ ॥

हस्काराद्विद्युतस्पर्यतो जाता अवन्तु नः ।

मरुतो मृळयन्तु नः ॥ १२ ॥

वरुणः । प्रऽअविता । भुवत् । मित्रः । विश्वाभिः । ऊतिऽभिः । करतां । नः । सुऽराधसः ॥ ६ ॥ मरुत्वंतं । हवामहे । इंद्रं । आ । सोमपीतये । सऽजूः । गणेन । तृंपतु ॥७॥ इंद्रऽज्येष्ठाः । मरुत्ऽगणाः । देवासः । पूषऽरातयः । विश्वे । मम । श्रुत । हवं ॥८ ॥ हत । वृत्रं । सुऽदानवः । इंद्रेण । सहसा । युजा । मा । नः । दुःऽशंसः । ईशत ॥ ९ ॥ विश्वान् । देवान् । हवामहे । मरुतः । सोमऽपीतये । उग्राः । हि । पृश्निऽमातरः ॥ १० ॥९॥ जयतांऽइव । तन्यतुः । मरुतां । एति । धृष्णुऽया । यत् । शुभं । याथना । नरः ॥ ११ ॥ हस्कारात् । विऽद्युतः । परि । अतः । जाताः । अवंतु । नः । मरुतः । मृळयंतु । नः ॥ १२ ॥

आ पूषञ्चित्रबर्हिषमाघृणे धरुणं दिवः ।
आजा नष्टं यथा पशुम् ॥ १३ ॥
पूषा राजानमाघृणिरपगूळ्हं गुहा हितम् ।
अविन्दच्चित्रबर्हिषम् ॥ १४ ॥
उतो स मह्यमिन्दुभिः षड्युक्ताँ अनुसेषिधत् ।
गोभिर्यवं न चर्कृषत् ॥ १५ ॥ १० ॥
अम्बयो यन्त्यध्वभिर्जामयो अध्वरीयताम् ।
पृञ्चतीर्मधुना पयः ॥ १६ ॥
अमूर्या उप सूर्ये याभिर्वा सूर्यः सह ।
ता नो हिन्वन्त्वध्वरम् ॥ १७ ॥
अपो देवीरुप ह्वये यत्र गावः पिबन्ति नः ।
सिन्धुभ्यः कर्त्वं हविः ॥ १८ ॥
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमपामुत प्रशस्तये ।
देवा भवत वाजिनः ॥ १९ ॥

आ । पूषन् । चित्रऽबर्हिषं । आघृणे । धरुणं । दिवः । आ । अज । नष्टं । यथा । पशुं ॥ १३ ॥ पूषा । राजानं । आघृणिः । अपऽगूळ्हं । गुहा । हितं । अविंदत् । चित्रऽबर्हिषं ॥१४॥ उतो इति । सः । मह्यं । इंदुऽभिः । षट् । युक्तान् । अनुऽसेसिधत् । गोभिः । यवं । न । चर्कृषत् ॥१५॥१०॥ अंबयः । यंति । अध्वऽभिः । जामयः । अध्वरिऽयतां । पृंचतीः । मधुना । पयः ॥ १६ ॥ अमूः । याः । उप । सूर्ये । याभिः । वा । सूर्यः । सह । ताः । नः । हिन्वंतु । अध्वरं ॥ १७ ॥ अपः । देवीः । उप । ह्वये । यत्र । गावः । पिबंति । नः । सिंधुऽभ्यः । कर्त्वं । हविः ॥१८॥ अप्ऽसु । अंतः । अमृतं । अप्ऽसु । भेषजं । अपां । उत । प्रऽशस्तये । देवाः । भवत । वाजिनः ॥१९॥

अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा ।
अग्निं च विश्वशम्भुवमापश्च विश्वभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥

आपः पृणीत भेषजं वरूथं तन्वे३ मम ।
ज्योक् च सूर्यं दृशे ॥ २१ ॥

इदमापः प्र वहत यत्किं च दुरितं मयि ।
यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा शेप उतानृतम् ॥ २२ ॥

आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि ।
पयस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा ॥ २३ ॥

सं माग्ने वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा ।
विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभिः ॥२४॥१२॥५॥

॥ षष्ठोऽनुवाकः ॥

॥ २४ ॥ १-१५ शुनःशेप आजीगर्तिः कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरात ऋषिः । देवता—१ प्रजापतिः । २ अग्निः । ३-५ सविता भगो वा । ६-१५ वरुणः ॥ छन्दः—१, २, ६-१५ त्रिष्टुप् । ३-५ गायत्री ॥ स्वरः—१, २, ६-१५ धैवतः । ३-५ षड्जः ॥

(२४) कस्य नूनं कतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।

अप्ऽसु । मे । सोमः । अब्रवीत् । अन्तः । विश्वानि । भेषजा । अग्निं । च । विश्वऽशम्भुवं । आपः । च । विश्वऽभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥ आपः । पृणीत । भेषजं । वरूथं । तन्वे । मम । ज्योक् । च । सूर्यं । दृशे ॥२१॥ इदं । आपः । प्र । वहत । यत् । किं । च । दुःऽइतं । मयि । यत् । वा । अहं । अभिऽदुद्रोह । यत् । वा । शेपे । उत । अनृतं ॥ २२ ॥ आपः । अद्य । अनु । अचारिषं । रसेन । सं । अगस्महि । पयस्वान् । अग्ने । आ । गहि । तं । मा । सं । सृज । वर्चसा ॥ २३ ॥ सं । मा । अग्ने । वर्चसा । सृज । सं । प्रऽजया । सं । आयुषा । विद्युः । मे । अस्य । देवाः । इन्द्रः । विद्यात् । सह । ऋषिऽभिः ॥२४॥१२॥ ५॥

॥ षष्ठोऽनुवाकः ॥

कस्य । नूनं । कतमस्य । अमृतानां । मनामहे । चारु । देवस्य । नाम । कः । नः ।

को नो॑ म॒ह्या अदि॑तये॒ पुन॑र्दात्पि॒तरं॑ च दृ॒शेयं॑ मा॒तरं॑ च ॥ १ ॥

अ॒ग्नेर्व॒यं प्र॑थ॒मस्या॒मृता॑नां॒ मना॑महे॒ चारु॑ दे॒वस्य॒ नाम॑ ।

स नो॑ म॒ह्या अदि॑तये॒ पुन॑र्दात्पि॒तरं॑ च दृ॒शेयं॑ मा॒तरं॑ च ॥ २ ॥

अ॒भि त्वा॑ देव सवित॒रीशा॑नं॒ वार्या॑णाम् ।

सदा॑वन्भा॒गमी॑महे ॥ ३ ॥

यश्चि॒द्धि त॑ इ॒त्था भगः॑ शशमा॒नः पु॒रा नि॒दः ।

अ॒द्वे॒षो हस्त॑योर्द॒धे ॥ ४ ॥

भग॑भक्तस्य ते व॒यमुद॑शेम॒ तवाव॑सा ।

मू॒र्धानं॑ रा॒य आ॒रभे॑ ॥ ५ ॥ १३ ॥

न॒हि ते॑ क्ष॒त्रं न सहो॒ न म॒न्युं वय॑श्च॒नामी प॒तय॑न्त आ॒पुः ।

नेमा आपो॑ अनिमि॒षं चर॑न्ती॒र्न ये वात॑स्य प्रमि॒नन्त्यभ्व॑म् ॥ ६ ॥

म॒ह्यै । अदि॑तये । पुन॒रिति॑ । दा॒त् । पि॒तर॑म् । च॒ । दृ॒शेय॑म् । मा॒तर॑म् । च॒ ॥ १ ॥ अ॒ग्नेः । व॒यम् । प्र॒थ॒मस्य॑ । अ॒मृता॑नाम् । मना॑महे । चारु॑ । दे॒वस्य॑ । नाम॑ । सः । नः॒ । म॒ह्यै । अदि॑तये । पुन॒रिति॑ । दा॒त् । पि॒तर॑म् । च॒ । दृ॒शेय॑म् । मा॒तर॑म् । च॒ ॥ २ ॥ अ॒भि । त्वा॒ । दे॒व॒ । स॒वि॒तः॒ । ईशा॑नम् । वार्या॑णाम् । सदा॑ । अ॒व॒न् । भा॒गम् । ई॒म॒हे॒ ॥ ३ ॥ यः । चि॒त् । हि । ते॒ । इ॒त्था । भगः॑ । श॒श॒मा॒नः । पु॒रा । नि॒दः । अ॒द्वे॒षः । हस्त॑योः । द॒धे ॥ ४ ॥ भग॑ऽभक्तस्य । ते॒ । व॒यम् । उत् । अ॒शे॒म॒ । तव॑ । अव॑सा । मू॒र्धान॑म् । रा॒यः । आ॒ऽरभे॑ ॥ ५ ॥ १३ ॥ न॒हि । ते॒ । क्ष॒त्रम् । न । सहः॑ । न । म॒न्युम् । वयः॑ । च॒न । अ॒मी इति॑ । प॒तय॑न्तः । आ॒पुः । न । इ॒माः । आपः॑ । अ॒नि॒ऽमि॒षम् । चर॑न्तीः । न । ये । वात॑स्य । प्र॒ऽमि॒नन्ति॑ । अभ्व॑म् ॥ ६ ॥

अबुध्ने राजा वरुणो वनस्योर्ध्वं स्तूपं ददते पूतदक्षः ।
नीचीनाः स्थुरुपरि बुध्न एषामस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ॥७॥
उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
अपदे पादा प्रतिधातवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ॥८॥
शतं ते राजन्भिषजः सहस्रमुर्वी गभीरा सुमतिष्टे अस्तु ।
बाधस्व दूरे निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥९॥
अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं ददृश्रे कुह चिद्दिवेयुः ।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशच्चन्द्रमा नक्तमेति ॥१०॥१४॥
तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः॥११॥

अबुध्ने । राजा । वरुणः । वनस्य । ऊर्ध्वं । स्तूपं । ददते । पूतऽदक्षः । नीचीनाः । स्थुः । उपरि । बुध्नः । एषां । अस्मे इति । अंतः । निऽहिताः । केतवः । स्युरिति स्युः । ॥ ७ ॥ उरुं । हि । राजा । वरुणः । चकार । सूर्याय । पंथां । अनुऽएतवै । ऊं इति । अपदे । पादा । प्रतिऽधातवे । अकः । उत । अपऽवक्ता । हृदयऽविधः । चित् ॥ ८ ॥ शतं । ते । राजन् । भिषजः । सहस्रं । उर्वी । गभीरा । सुऽमतिः । ते । अस्तु । बाधस्व । दूरे । निःऽऋतिं । पराचैः । कृतं । चित् । एनः । प्र । मुमुग्धि । अस्मत् ॥ ९ ॥ अमी इति । ये । ऋक्षाः । निऽहितासः । उच्चा । नक्तं । ददृश्रे । कुह । चित् । दिवा । ईयुः । अदब्धानि । वरुणस्य । व्रतानि । विऽचाकशत् । चंद्रमाः । नक्तं । एति ॥ १० ॥१४॥ तत् । त्वा । यामि । ब्रह्मणा । वंदमानः । तत् । आ । शास्ते । यजमानः । हविःऽभिः । अहेळमानः । वरुण । इह । बोधि । उरुऽशंस । मा । नः । आयुः । प्र । मोषीः ॥ ११ ॥

तदिन्नक्तं तद्दिवा मह्यमाहुस्तदयं केतो हृद आ वि चष्टे ।
शुनःशेपो यमह्वद्गृभीतः सो अस्मान्राजा वरुणो मुमोक्तु ॥ १२ ॥
शुनःशेपो ह्यह्वद्गृभीतस्त्रिष्वादित्यं द्रुपदेषु बद्धः ।
अवैनं राजा वरुणः ससृज्याद्विद्वाँ अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् ॥ १३ ॥
अव ते हेळो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि ॥ १४ ॥
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।
अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

॥ २५ ॥ १—२१ शुनःशेप आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

(२५) यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् ।
मिनीमसि द्यविद्यवि ॥ १ ॥

तत् । इत् । नक्तं । तत् । दिवा । मह्यं । आहुः । तत् । अयं । केतः । हृदः । आ । वि । चष्टे । शुनःशेपः । यं । अह्वत् । गृभीतः । सः । अस्मान् । राजा । वरुणः । मुमोक्तु ॥ १२ ॥ शुनःऽशेपः । हि । अह्वत् । गृभीतः । त्रिषु आदित्यं । द्रुऽपदेषु । बद्धः । अव । एनं । राजा । वरुणः । ससृज्यात् । विद्वान् । अदब्धः । वि । मुमोक्तु । पाशान् ॥ १३ ॥ अव । ते । हेळः । वरुण । नमःऽभिः । अव । यज्ञेभिः । ईमहे । हविःऽभिः । क्षयन् । अस्मभ्यं । असुर । प्रचेत इति प्रऽचेतः । राजन् । एनांसि । शिश्रथः । कृतानि ॥ १४ ॥ उत् । उत्ऽतमं । वरुण । पाशं । अस्मत् । अव । अधमं । वि । मध्यमं । श्रथय । अथ । वयं । आदित्य । व्रते । तव । अनागसः । अदितये । स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

यत् । चित् । हि । ते । विशः । यथा । प्र । देव । वरुण । व्रत । मिनीमसि । द्यविऽद्यवि ॥ १ ॥

मा नो वधाय हत्नवे जिहीळानस्य रीरधः ।
मा हृणानस्य मन्यवे ॥२॥

वि मृळीकाय ते मनो रथीरश्वं न सन्दितम् ।
गीर्भिर्वरुण सीमहि ॥३॥

परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यइष्टये ।
वयो न वसतीरुप ॥ ४ ॥

कदा क्षत्रश्रियं नरमा वरुणं करामहे ।
मृळीकायोरुचक्षसम् ॥ ५ ॥ १६ ॥

तदित्समानमाशाते वेनन्ता न प्र युच्छतः ।
धृतव्रताय दाशुषे ॥ ६ ॥

वेदा यो वीनां पदमन्तरिक्षेण पतताम ।
वेद नावः समुद्रियः ॥ ७ ॥

वेद मासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः ।
वेदा य उपजायते ॥ ८ ॥

मा । नः । वधाय । हत्नवे । जिहीळानस्य । रीरधः । मा । हृणानस्य । मन्यवे ॥ २ ॥ वि । मृळीकाय । ते । मनः । रथीः । अश्वं । न । संऽदितं । गीःऽभिः । वरुण । सीमहि ॥३॥ परा । हि । मे । विऽमन्यवः । पतंति । वस्यःऽइष्टये । वयः । न । वसतीः । उप ॥ ४ ॥ कदा । क्षत्रऽश्रियं । नरं । आ । वरुणं । करामहे । मृळीकाय । उरुऽचक्षसं ॥ ५ ॥ १६ ॥ तत् । इत् । समानं । आशाते इति । वेनंता । न । प्र । युच्छतः । धृतऽव्रताय । दाशुषे ॥६॥ वेद । यः । वीनां । पदं । अंतरिक्षेण । पततां । वेद । नावः । समुद्रियः ॥७॥ वेद । मासः । धृतऽव्रतः । द्वादश । प्रजाऽवतः । वेद । यः । उपऽजायते ॥८॥

वेद वातस्य वर्तनिमुरोर्ऋष्वस्य बृहतः ।
वेदा ये अध्यासते ॥ ९ ॥

नि षसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा ।
साम्राज्याय सुक्रतुः ॥ १० ॥ १७ ॥

अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वाँ अभि पश्यति ।
कृतानि या च कर्त्वा ॥ ११ ॥

स नो विश्वाहा सुक्रतुरादित्यः सुपथा करत् ।
प्र ण आयूंषि तारिषत् ॥१२॥

बिभ्रद्द्रापिं हिरण्ययं वरुणो वस्त निर्णिजम् ।
परि स्पशो नि षेदिरे ॥१३॥

न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न द्रुह्वाणो जनानाम् ।
न देवमभिमातयः ॥ १४ ॥

उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे असाम्या ।
अस्माकमुदरेष्वा ॥१५॥ १८॥

वेद । वातस्य । वर्तनिं । उरोः । ऋष्वस्य । बृहतः । वेद । ये । अधिऽआसते ॥९॥ नि । ससाद । धृतऽव्रतः । वरुणः । पस्त्यासु । आ । साम्ऽराज्याय । सुऽक्रतुः ॥१०॥१७॥ अतः । विश्वानि । अद्भुता । चिकित्वान् । अभि । पश्यति । कृतानि । या । च । कर्त्वा ॥११॥ सः । नः । विश्वाहा । सुऽक्रतुः । आदित्यः । सुऽपथा । करत् । प्र । नः । आयूंषि । तारिषत् ॥१२॥ बिभ्रत् । द्रापिं । हिरण्ययं । वरुणः । वस्त । निःऽनिजं । परि । स्पशः । नि । सेदिरे ॥ १३ ॥ न । यं । दिप्संति । दिप्सवः । न । द्रुह्वाणः । जनानां । न । देवं । अभिऽमातयः ॥१४॥ उत । यः । मानुषेषु । आ । यशः । चक्रे । असामि । आ । अस्माकं । उदरेषु । आ ॥ १५ ॥ १८ ॥

परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।
इच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥ १६ ॥

सं नु वोचावहै पुनर्यतो मे मध्वाभृतम् ।
होतेव क्षदसे प्रियम् ॥१७॥

दर्शं नु विश्वदर्शतं दर्शं रथमधि क्षमि ।
एता जुषत मे गिरः ॥ १८ ॥

इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृळय ।
त्वामवस्युरा चके ॥ १९ ॥

त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च ग्मश्च राजसि ।
स यामनि प्रति श्रुधि ॥ २० ॥

उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चृत ।
अवाधमानि जीवसे ॥ २१ ॥१९॥

॥ २६ ॥ १-१० शुनःशेप आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्द -१, ८, ९ आर्ची उष्णिक् । २, ६, निचृद्गायत्री । ३ प्रतिष्ठा गायत्री । ४, १० गायत्री । ५, ७ विराड् गायत्री ॥ स्वरः—१, ८, ९ ऋषभ । २, ६, ३, ४, १०, ५, ७ षड्जः ॥

परा । मे । यंति । धीतयः । गावः । न । गव्यूतीः । अनु । इच्छंतीः । उरुऽचक्षसं ॥१६॥ सं । नु । वोचावहै । पुनः । यतः । मे । मधु । आऽभृतं । होताऽइव । क्षदसे । प्रियं ॥१७॥ दर्शं । नु । विश्वऽदर्शतं । दर्शं । रथं । अधि । क्षमि । एताः । जुषत । मे । गिरः ॥१८॥ इमं । मे । वरुण । श्रुधि । हवं । अद्य । च । मृळय । त्वां । अवस्युः । आ । चके ॥ १९ ॥ त्वं । विश्वस्य । मेधिर । दिवः । च । ग्मः । च । राजसि । सः । यामनि । प्रति । श्रुधि ॥२०॥ उत् । उत्ऽतमं । मुमुग्धि । नः । वि । पाशं । मध्यमं । चृत । अव । अधमानि । जीवसे ॥ २१ ॥ १९ ॥

(२६) वसिष्वा हि मियेध्य वस्त्राण्यूर्जां पते।

सेमं नो अध्वरं यज ॥ १ ॥

नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः।

अग्ने दिवित्मता वचः ॥ २ ॥

आ हि ष्मा सूनवे पितापिर्यजत्यापये।

सखा सख्ये वरेण्यः ॥ ३ ॥

आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा।

सीदन्तु मनुषो यथा ॥ ४ ॥

पूर्व्य होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च।

इमा उ षु श्रुधी गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥

यच्चिद्धि शश्वता तना देवंदेवं यजामहे।

त्वे इद्धूयते हविः ॥ ६ ॥

प्रियो नो अस्तु विश्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः।

प्रियाः स्वग्नयो वयम् ॥ ७ ॥

वसिष्व। हि। मियेध्य। वस्त्राणि। ऊर्जाम्। पते। सः। इमं। नः। अध्वरं। यज ॥ १ ॥ नि। नः। होता। वरेण्यः। सदा। यविष्ठ। मन्मऽभिः। अग्ने। दिवित्मता। वचः ॥ २ ॥ आ। हि। स्म। सूनवे। पिता। आपिः। यजति। आपये। सखा। सख्ये। वरेण्यः ॥ ३ ॥ आ। नः। बर्हिः। रिशादसः। वरुणः। मित्रः। अर्यमा। सीदंतु। मनुषः। यथा ॥ ४ ॥ पूर्व्य। होतः। अस्य। नः। मंदस्व। सख्यस्य। च। इमाः। ऊं इति। सु। श्रुधि। गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥ यत्। चित्। हि। शश्वता। तना। देवंऽदेवं। यजामहे। त्वे इति। इत्। हूयते। हविः ॥ ६ ॥ प्रियः। नः। अस्तु। विश्पतिः। होता। मंद्रः। वरेण्यः। प्रियाः। सुऽअग्नयः। वयं ॥ ७ ॥

स्वग्नयो हि वार्यं देवासो दधिरे च नः ।
स्वग्नयो मनामहे ॥ ८ ॥

अथा न उभयेषाममृत मर्त्यानाम् ।
मिथः सन्तु प्रशस्तयः ॥ ९ ॥

विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिमं यज्ञमिदं वचः ।
चनो धाः सहसो यहो ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ २७ ॥ १–१३ शुनःशेप आजीगर्तिऋषिः ॥ देवता–१–१२ अग्निः । १३ विश्वेदेवाः ॥ छन्दः— १—१२ गायत्री । १३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः–१–१२ षड्जः । १३ धैवतः ॥

(२७) अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्दध्या अग्निं नमोभिः ।
सम्राजन्तमध्वराणाम् ॥ १ ॥

स घा नः सूनुः शवसा पृथुप्रगामा सुशेवः ।
मीढ्वाँ अस्माकं बभूयात् ॥२॥

स नो दूराच्चासाच्च नि मर्त्यादघायोः ।
पाहि सदमिद्विश्वायुः ॥ ३ ।

सुऽअग्नयः । हि । वार्यं । देवासः । दधिरे । च । नः । सुऽअग्नयः । मनामहे ॥ ८ । अथ । नः । उभयेषां । अमृत । मर्त्यानां । मिथः । संतु । प्रऽशस्तयः ॥९॥ विश्वेभिः अग्ने । अग्निऽभिः । इमं । यज्ञं । इदं । वचः । चनः । धाः । सहसः । यहो इति ॥१०॥२१

अश्वं । न । त्वा । वारऽवंतं । वंदध्यै । अग्निं । नमःऽभिः । संऽराजंतं अध्वराणां ॥ १ ॥ सः । घ । नः । सूनुः । शवसा । पृथुऽप्रगामा । सुऽशेवः मीढ्वान् । अस्माकं । बभूयात् ॥ २ ॥ सः । नः । दूरात् । च । आसात् । च नि । मर्त्यात् । अघऽयोः । पाहि । सदं । इत् । विश्वऽआयुः ॥ ३ ॥

इमम् षु त्वम॒स्माकं॑ स॒निं गा॑य॒त्रं नव्यां॑सम्।
अग्ने॑ दे॒वेषु॒ प्र वो॑चः ॥ ४ ॥

आ नो॑ भज पर॒मेष्वा वाजे॑षु मध्य॒मेषु॑।
शिक्षा॒ वस्वो॒ अन्त॑मस्य ॥ ५ ॥ २२ ॥

वि॒भ॒क्तासि॑ चित्रभानो॒ सिन्धो॑रू॒र्मा उ॑पा॒क आ।
स॒द्यो दा॒शुषे॑ क्षरसि ॥ ६ ॥

यम॑ग्ने पृ॒त्सु मर्त्य॒मवा॒ वाजे॑षु॒ यं जु॒नाः।
स यन्ता॒ शश्व॑ती॒रिषः॑ ॥ ७ ॥

नकि॑रस्य सहन्त्य पर्ये॒ता कय॑स्य चित्।
वाजो॑ अस्ति श्र॒वाय्यः॑ ॥ ८ ॥

स वाजं॑ वि॒श्वच॑र्षणि॒रर्व॑द्भिरस्तु॒ तरु॑ता।
विप्रे॑भिरस्तु॒ सनि॑ता ॥ ९ ॥

जरा॑बोध॒ तद्वि॑विड्ढि वि॒शेवि॑शे य॒ज्ञिया॑य।
स्तोमं॑ रु॒द्राय॒ दृशी॑कम् ॥ १० ॥ २३ ॥

इ॒मं। ऊं॒ इति॑। सु। त्वं। अ॒स्माकं॑। स॒निं। गा॒य॒त्रं। नव्यां॑सं। अग्ने॑। दे॒वेषु॑। प्र। वो॒चः॥४॥ आ। नः॒। भ॒ज। प॒र॒मेषु॑। आ। वाजे॑षु। म॒ध्य॒मेषु॑। शिक्ष॑। वस्वः॑। अंत॑मस्य ॥५॥२२॥ वि॒ऽभ॒क्ता। अ॒सि॒। चि॒त्र॒भा॒नो॒ इति॑ चित्रऽभानो। सिंधोः॑। उ॒र्मौ। उ॒पा॒के। आ। स॒द्यः। दा॒शुषे॑। क्ष॒र॒सि॒ ॥ ६ ॥ यं। अ॒ग्ने॒। पृ॒त्ऽसु। मर्त्यं॑। अवाः॑। वाजे॑षु। यं। जु॒नाः। सः। यं॒ता॑। शश्व॑तीः। इषः॑ ॥ ७ ॥ नकिः॑। अ॒स्य॒। स॒हं॒त्य॒। प॒रि॒ऽए॒ता। कय॑स्य। चि॒त्। वाजः॑। अ॒स्ति॒। श्र॒वाय्यः॑॥८॥ सः। वाजं॑। वि॒श्वऽच॑र्षणिः। अर्व॑त्ऽभिः। अ॒स्तु॒। तरु॑ता। विप्रे॑भिः। अ॒स्तु॒। सनि॑ता॥९॥ जरा॑ऽबोध। तत्। वि॒वि॒ड्ढि॒। वि॒शेऽवि॑शे। य॒ज्ञिया॑य। स्तोमं॑। रु॒द्राय॑। दृशी॑कं ॥ १० ॥ २३ ॥

स नो॑ म॒हाँ अ॑नि॒मानो॑ धू॒मके॑तुः पुरुश्च॒न्द्रः ।
धि॒ये वाजा॑य हिन्वतु ॥ ११ ॥

स रे॒वाँ इ॑व वि॒श्पति॒र्दैव्यः॑ के॒तुः शृ॑णोतु नः ।
उ॒क्थैर॒ग्निर्बृ॒हद्भा॑नुः ॥ १२ ॥

नमो॑ म॒हद्भ्यो॒ नमो॑ अर्भ॒केभ्यो॒ नमो॒ युव॑भ्यो॒ नम॑ आशि॒नेभ्यः॑ ।
यजा॑म दे॒वान्यदि॑ श॒क्नवा॑म॒ मा ज्याय॑सः॒ शंस॒मा वृ॑क्षि देवाः॥१३॥२४॥

॥ २८ ॥ १-९ शुनःशेप आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ इन्द्रादयो देवताः ॥ छन्दः १-६ अनुष्टुप्, ७-९ गायत्री ॥ स्वरः — १-६ गान्धारः, ७-९ षड्जः ॥

(२८) यत्र॒ ग्रावा॑ पृ॒थुबु॑ध्न ऊ॒र्ध्वो भव॑ति॒ सोत॑वे ।
उ॒लूख॑लसुताना॒मवेद्वि॑न्द्र जल्गुलः ॥ १ ॥

यत्र॒ द्वावि॑व ज॒घना॑धिषव॒ण्या॑ कृ॒ता ।
उ॒लूख॑लसुताना॒मवेद्वि॑न्द्र जल्गुलः ॥ २ ॥

सः । नः॒ । म॒हान् । अ॒नि॒ऽमानः॑ । धू॒मऽके॑तुः । पु॒रु॒ऽच॒न्द्रः । धि॒ये । वाजा॑य । हि॒न्व॒तु॒ ॥ ११ ॥ सः । रे॒वान्ऽइ॑व । वि॒श्पतिः॑ । दैव्यः॑ । के॒तुः । शृ॒णो॒तु॒ । नः॒ । उ॒क्थैः । अ॒ग्निः । बृ॒हत्ऽभा॑नुः ॥ १२ ॥ नमः॑ । म॒हत्ऽभ्यः॑ । नमः॑ । अ॒र्भ॒केभ्यः॑ । नमः॑ । युव॑ऽभ्यः । नमः॑ । आ॒शि॒नेभ्यः॑ । यजा॑म । दे॒वान् । यदि॑ । श॒क्नवा॑म । मा । ज्याय॑सः । शंस॑म् । आ । वृ॒क्षि॒ । दे॒वाः॒ ॥ १३ ॥ २४ ॥

यत्र॑ । ग्रावा॑ । पृ॒थुऽबु॑ध्नः । ऊ॒र्ध्वः । भव॑ति । सोत॑वे । उ॒लूख॑लऽसुताना॑म् । अव॑ । इत् । ऊं॒ इति॑ । इ॒न्द्र॒ । ज॒ल्गु॒लः॒ ॥ १ ॥ यत्र॑ । द्वौऽइ॑व । ज॒घना॑ । अ॒धि॒ऽस॒वन्या॑ । कृ॒ता । उ॒लूख॑लऽसुताना॑म् । अव॑ । इत् । ऊं॒ इति॑ । इ॒न्द्र॒ । ज॒ल्गु॒लः॒ ॥ २ ॥

यत्र नार्यपच्यवमुपच्यवं च शिक्षते ।

उलूखलसुतानामवेदिन्द्र जल्गुलः ॥ ३ ॥

यत्र मन्थां विबध्नते रश्मीन्यमितवा इव ।

उलूखलसुतानामवेदिन्द्र जल्गुलः ॥४॥

यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे ।

इह द्युमत्तमं वद जयतामिव दुन्दुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥

उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित् ।

अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल ॥ ६ ॥

आयजी वाजसातमा ता ह्युच्चा विजर्भृतः ।

हरी इवान्धांसि बप्सता ॥ ७ ॥

ता नो अद्य वनस्पती ऋष्वावृष्वेभिः सोतृभिः ।

इन्द्राय मधुमत्सुतम् ॥ ८ ॥

यत्र । नारी । अपऽच्यवं । उपऽच्यवं । च । शिक्षते । उलूखलऽसुतानां । अव । इत् । ऊं इति । इंद्र । जल्गुलः ॥३॥ यत्र । मथां । विऽबध्नते । रश्मीन । यमितवैऽइव । उलूखलऽसुतानां । अव । इत । ऊं इति । इंद्र । जल्गुलः ॥ ४ ॥ यत् । चित् । हि । त्वं । गृहेऽगृहे । उलूखलक । युज्यसे । इह । द्युमत्ऽतमं । वद । जयतांऽइव । दुंदुभिः ॥५॥२५॥ उत । स्म । ते । वनस्पते । वातः । वि । वाति । अग्रं । इत् । अथो इति । इंद्राय । पातवे । सुनु । सोमं । उलूखल ॥ ६ ॥ आयजी इत्याऽयजी । वाजऽसातमा । ता । हि । उच्चा । विजर्भृतः । हरी इवेति हरीऽइव । अंधांसि । बप्सता ॥ ७ ॥ ता । नः । अद्य । वनस्पती इति । ऋष्वौ । ऋष्वेभिः । सोतृऽभिः । इंद्राय । मधुमत् । सुतं ॥ ८ ॥

उच्छिष्टं चम्वोर्भर सोमं पवित्र आ सृज ।

नि धेहि गोरधि त्वचि ॥ ९ ॥२६ ॥

॥ २९ ॥ १ ७ शुनःशेप आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ पङ्क्तिश्छन्दः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

(२९) यच्चिद्धि सत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ १ ॥

शिप्रिन्वाजानां पते शचीवस्तव दंसना ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ २ ॥

नि ष्वापया मिथूदृशा सस्तामबुध्यमाने ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ३ ॥

ससन्तु त्या अरातयो बोधन्तु शूर रातयः ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ४ ॥

उत् । शिष्टं । चम्वोः । भर । सोमं । पवित्रे । आ । सृज । नि । धेहि । गोः । अधि । त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

यत् । चित् । हि । सत्य । सोमऽपाः । अनाशस्ताःऽइव । स्मसि । आ । तु । नः । इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ १ ॥ शिप्रिन् । वाजानां । पते । शचीऽवः । तव । दंसना । आ । तु । नः इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ २ ॥ नि । स्वापय । मिथुऽदृशा । सस्तां । अबुध्यमाने इति । आ । तु । नः । इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ ३ ॥ ससंतु । त्याः । अरातयः । बोधंतु । शूर । रातयः । आ । तु । नः । इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ ४ ॥

सम् इन्द्र गर्दभं मृण नुवन्तं पापयामुया ।
आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ५ ॥

पताति कुण्डृणाच्या दूरं वातो वनादधि ।
आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ६ ॥

सर्वं परिक्रोशं जहि जम्भया कृकदाश्वम् ।
आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥७॥२७॥

॥ ३० ॥ १—२२ शुनःशेप आजीगर्तिर्ऋषिः ॥ देवता—१—१६ इन्द्रः । १७-१९ अश्विनौ । २०—२२ उषा. ॥ छन्दः-१—१०, १२-१५, १७—२२ गायत्री । ११ पादनिचृद्गायत्री । १६ त्रिष्टुप् ॥ स्वर.—१—२२ षड्जः । १६ धैवतश्च ॥

(३०) आ व इन्द्रं क्रिविं यथा वाजयन्तः शतक्रतुम् ।
मंहिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः ॥ १ ॥

सं । इंद्र । गर्दभं । मृण । नुवंतं । पापया । अमुया । आ । तु । नः । इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ ५ ॥ पताति । कुण्डृणाच्या । दूरं । वातः । वनात् । अधि । आ । तु । नः । इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ ६ ॥ सर्वं । परिऽक्रोशं । जहि । जंभय । कृकदाश्वं । आ । तु । नः । इंद्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविऽमघ ॥ ७ ॥ २७ ॥

आ । वः । इंद्रं । क्रिविं । यथा । वाजऽयंतः । शतऽक्रतुं । मंहिष्ठं । सिंचे । इंदुऽभिः ॥ १ ॥

शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिराम्।
एदु निम्नं न रीयते ॥ २ ॥

सं यन्मदाय शुष्मिण एना ह्यस्योदरे।
समुद्रो न व्यचो दधे ॥ ३ ॥

अयमु ते समतसि कपोत इव गर्भधिम्।
वचस्तच्चिन्न ओहसे ॥ ४ ॥

स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य ते।
विभूतिरस्तु सूनृता ॥ ५ ॥ २८ ॥

ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन्वाजे शतक्रतो।
समन्येषु ब्रवावहै ॥ ६ ॥

योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे।
सखाय इन्द्रमूतये ॥ ७ ॥

आ घा गमद्यदि श्रवत्सहस्रिणीभिरूतिभिः।
वाजेभिरुप नो हवम् ॥ ८ ॥

शतं। वा। यः। शुचीनां। सहस्रं। वा। संऽआशिरां। आ। इत्। ऊं इति। निम्नं। न। रीयते ॥ २ ॥ सं। यत्। मदाय। शुष्मिणे। एना। हि। अस्य। उदरे। समुद्रः। न। व्यचः। दधे ॥३॥ अयं। ऊं इति। ते। सं। अतसि। कपोतःऽइव। गर्भऽधिं। वचः। तत्। चित्। नः। ओहसे ॥ ४ ॥ स्तोत्रं। राधानां। पते। गिर्वाहः। वीर। यस्य। ते। विऽभूतिः। अस्तु। सूनृता ॥ ५॥ २८ ॥ ऊर्ध्वः। तिष्ठ। नः। ऊतये। अस्मिन्। वाजे। शतक्रतो इति शतऽक्रतो। सं। अन्येषु। ब्रवावहै ॥ ६ ॥ योगेऽयोगे। तवःऽतरं। वाजेऽवाजे। हवामहे। सखायः। इंद्रं। ऊतये ॥ ७ ॥ आ। घ। गमत्। यदि। श्रवत्। सहस्रिणीभिः। ऊतिऽभिः। वाजेभिः। उप। नः। हवं ॥ ८ ॥

अनु॑ प्र॒त्नस्यौक॑सो हु॒वे तु॑वि॒प्रतिं॒ नर॑म् ।
यं ते॒ पूर्वं॑ पि॒ता हु॒वे ॥ ९ ॥

तं त्वा॑ व॒यं वि॑श्ववा॒रा शा॑स्महे पुरुहूत ।
सखे॑ वसो जरि॒तृभ्यः॑ ॥ १० ॥ २९॥

अ॒स्माकं॑ शि॒प्रिणी॑ना॒ सोम॑पाः सोम॒पाव्ना॑म् ।
सखे॑ वज्रि॒न्त्सखी॑नाम् ॥ ११ ॥

तथा॒ तद॑स्तु सोमपाः॒ सखे॑ वज्रि॒न्तथा॑ कृणु ।
यथा॑ त उ॒श्मसी॒ष्टये॑ ॥ १ २ ॥

रे॒वती॑र्नः सध॒माद॒ इन्द्रे॑ सन्तु तु॒विवा॑जाः ।
क्षु॒मन्तो॒ याभि॒र्मदे॑म ॥ १ ३ ॥

आ घ॒ त्वावा॒न्त्मना॒प्तः स्तो॒तृभ्यो॑ धृष्णविया॒नः ।
ऋ॒णोरक्षं॒ न च॒क्र्योः॑ ॥ १४ ॥

अनु॑ । प्र॒त्नस्य॑ । ओक॑सः । हु॒वे । तु॒वि॒ऽप्र॒तिं॑ । नर॑ं । यं । ते॒ । पूर्वं॑ । पि॒ता । हु॒वे ॥ ९ ॥ तं । त्वा॒ । व॒यं । वि॒श्व॒ऽवा॒र॒ । आ । शा॒स्म॒हे॒ । पु॒रु॒ऽहू॒त॒ । सखे॑ । व॒सो॒ इति॑ । ज॒रि॒तृ॒ऽभ्यः॑ ॥१०॥२९॥ अ॒स्माकं॑ । शि॒प्रिणी॑नां । सोम॑ऽपाः । सो॒म॒ऽपाव्नां॑ । सखे॑ । व॒ज्रि॒न् । सखी॑नां ॥११॥ तथा॑ । तत् । अ॒स्तु॒ । सो॒म॒ऽपाः॒ । सखे॑ । व॒ज्रि॒न् । तथा॑ । कृ॒णु॒ । यथा॑ । ते॒ । उ॒श्मसि॑ । इ॒ष्टये॑ ॥१२॥ रे॒वतीः॑ । नः॒ । स॒ध॒ऽमादे॑ । इन्द्रे॑ । स॒न्तु॒ । तु॒वि॒ऽवा॑जाः । क्षु॒ऽमन्तः॑ । याभिः॑ । मदे॑म ॥१३॥ आ । घ॒ । त्वाऽवा॑न् । त्मना॑ । आ॒प्तः । स्तो॒तृ॒ऽभ्यः॑ । धृ॒ष्णो॒ इति॑ । इ॒या॒नः । ऋ॒णोः । अक्षं॑ । न । च॒क्र्योः॑ ॥ १४ ॥

आ यद्दुवः शतक्रतवा कामं जरितृणाम् ।
ऋणोरक्षं न शचीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥

शश्वदिन्द्रः पोप्रुथद्भिर्जिगाय नानदद्भिः शाश्वसद्भिर्धनानि ।
स नो हिरण्यरथं दंसनावान्त्स नः सनिता सनये स नोऽदात् ॥१६॥

अश्विनावश्वावत्येषा यातं शवीरया ।
गोमद्दस्रा हिरण्यवत् ॥ १७ ॥

समानयोजनो हि वां रथो दस्रावमर्त्यः ।
समुद्रे अश्विनेयते ॥ १८ ॥

न्यघ्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः ।
परि द्यामन्यदीयते ॥ १९ ॥

कस्त उषः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये ।
कं नक्षसे विभावरि ॥ २० ॥

आ । यत् । दुवः । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । आ । कामं । जरितृणां । ऋणोः । अक्षं । न । शचीभिः ॥१५॥३०॥ शश्वत् । इंद्रः । पोप्रुथत्ऽभिः । जिगाय । नानदत्ऽभिः । शाश्वसत्ऽभिः । धनानि । सः । नः । हिरण्यऽरथं । दंसनाऽवान् । सः । नः । सनिता । सनये । सः । नः । अदात् ॥ १६ ॥ आ । अश्विना । अश्वऽवत्या । इषा । यातं । शवीरया । गोऽमत् । दस्रा । हिरण्यऽवत् ॥ १७ ॥ समानऽयोजनः । हि । वां । रथः । दस्रौ । अमर्त्यः । समुद्रे । अश्विना । ईयते ॥१८॥ नि । अघ्न्यस्य । मूर्धनि । चक्रं । रथस्य । येमथुः । परि । द्यां । अन्यत् । ईयते ॥१९॥ कः । ते । उषः । कधऽप्रिये । भुजे । मर्तः । अमर्त्ये । कं । नक्षसे । विभाऽवरि ॥२०॥

व॒यं हि ते॑ अमन्म॒ह्यान्ता॒दा परा॒कात् ।
अश्वे॒ न चि॑त्रे अरुषि ॥ २१ ॥

त्वं त्येभि॒रा ग॑हि॒ वाजे॑भिर्दुहितर्दिवः ।
अ॒स्मे र॒यिं नि धा॑रय ॥२२॥ ३१ ॥६ ॥

॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥

॥ ३१ ॥ १-–हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषि. ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-१-७, ९-१५, १७ जगति । ८, १६, १८ त्रिष्टुप् ॥ स्वर-१-७, ९-१५, १७ निषादः । ८ १६, १८, धैवत ॥

(३१) त्वम॑ग्ने प्रथ॒मो अङ्गि॑रा॒ ऋषि॑र्दे॒वो दे॒वाना॑मभवः शि॒वः सखा॑ ।
तव॑ व्र॒ते क॒वयो॑ विद्म॒नाप॑सो॒ऽजाय॑न्त म॒रुतो॒ भ्राज॑दृष्टयः ॥ १ ॥
त्वम॑ग्ने प्रथ॒मो अङ्गि॑रस्तमः क॒विर्दे॒वानां॒ परि॑ भूषसि व्र॒तम् ।
वि॒भुर्विश्व॑स्मै॒ भुव॑नाय॒ मेधि॑रो द्विमा॒ता श॒युः क॑ति॒धा चि॑दा॒यवे॑ ॥ २ ॥

व॒यं । हि । ते॒ । अम॑न्महि । आ । अ॒न्ता॑त् । आ । प॒रा॒कात् । अश्वे॑ । न । चि॒त्रे॒ । अ॒रु॒षि॒ ॥ २१ ॥ त्वं । त्येभिः॑ । आ । ग॒हि॒ । वाजे॑भिः । दु॒हि॒तः॒ । दि॒वः॒ । अ॒स्मे इति॑ । र॒यिं । नि । धा॒र॒य॒ ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥

त्वं । अ॒ग्ने॒ । प्र॒थ॒मः । अंगि॑राः । ऋषिः॑ । दे॒वः । दे॒वानां॑ । अ॒भ॒वः॒ । शि॒वः । सखा॑ । तव॑ । व्र॒ते । क॒वयः॑ । वि॒द्म॒नाऽअ॑पसः । अजा॑यंत । म॒रुतः॑ । भ्राज॑त्ऽऋष्टयः । ॥१॥ त्वं । अ॒ग्ने॒ । प्र॒थ॒मः । अंगि॑रःऽतमः । क॒विः । दे॒वानां॑ । परि॑ । भू॒ष॒सि॒ । व्र॒तं । वि॒ऽभुः । विश्व॑स्मै । भुव॑नाय । मेधि॑रः । द्वि॒ऽमा॒ता । श॒युः । क॒ति॒धा । चि॒त् । आ॒यवे॑ ॥ २ ॥

त्वमग्ने प्रथमो मातरिश्वन आविर्भव सुक्रतूया विवस्वते ।
अरेजेतां रोदसी होतृवूर्येऽसघ्नोर्भारमयजो महो वसो ॥ ३ ॥

त्वमग्ने मनवे द्यामवाशयः पुरूरवसे सुकृते सुकृत्तरः ।
श्वात्रेण यत्पित्रोर्मुच्यसे पर्या त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ॥ ४ ॥

त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतस्रुचे भवसि श्रवाय्यः ।
य आहुतिं परि वेदा वषट्कृतिमेकायुरग्रे विश आविवाससि ॥५॥३२॥

त्वमग्ने वृजिनवर्तनिं नरं सक्मन्पिपर्षि विदथे विचर्षणे ।
यः शूरसाता परितक्म्ये धने दभ्रेभिश्चित्समृता हंसि भूयसः ॥ ६ ॥

त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे मर्तं दधासि श्रवसे दिवेदिवे ।
यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च सूरये ॥ ७ ॥

त्वं । अग्ने । प्रथमः । मातरिश्वने । आविः । भव । सुक्रतुऽया । विवस्वते । अरेजेतां । रोदसी इति । होतृऽवूर्ये । असघ्नोः । भारं । अयजः । महः । वसो इति ॥३॥ त्वं । अग्ने । मनवे । द्यां । अवाशयः । पुरूरवसे । सुऽकृते । सुकृत्ऽतरः । श्वात्रेण । यत् । पित्रोः । मुच्यसे । परि । आ । त्वा पूर्वं । अनयन् । आ । अपरं । पुनरिति । ४॥ त्वं । अग्ने । वृषभः । पुष्टिऽवर्धनः । उद्यतऽस्रुचे । भवसि । श्रवाय्यः । यः । आऽहुतिं । परि । वेद । वषट्ऽकृतिं । एकऽआयुः । अग्रे । विशः । आऽविवाससि ॥५॥३२॥ त्वं । अग्ने । वृजिनऽवर्तनिं । नरं । सक्मन् । पिपर्षि । विदथे । विऽचर्षणे । यः । शूरऽसाता । परिऽतक्म्ये । धने । दभ्रेभिः । चित् । संऽऋता । हंसि । भूयसः ॥ ६ ॥ त्वं । तं । अग्ने । अमृतऽत्वे । उतऽतमे । मर्तं । दधासि । श्रवसे । दिवेऽदिवे । यः । ततृषाणः । उभयाय । जन्मने । मयः । कृणोषि । प्रयः । आ । च । सूरये ॥ ७ ॥

त्वं नो॑ अग्ने स॒नये॒ धना॑नां य॒शसं॑ का॒रुं कृ॑णुहि॒ स्तवा॑नः।
ऋ॒ध्याम॒ कर्मा॒पसा॒ नवे॑न दे॒वैर्द्या॑वापृथिवी॒ प्राव॑तं नः ॥ ८ ॥

त्वं नो॑ अग्ने पि॒त्रोरु॒पस्थ॒ आ दे॒वो दे॒वेष्व॑नवद्य॒ जागृ॑विः।
त॒नू॒कृद्बो॑धि॒ प्रम॑तिश्च का॒रवे॒ त्वं क॑ल्याण॒ वसु॒ विश्व॒मोपि॑षे ॥ ९ ॥

त्वम॑ग्ने॒ प्रम॑ति॒स्त्वं पि॒तासि॑ न॒स्त्वं व॑य॒स्कृत्तव॒ जा॒मयो॑ व॒यम्।
सं त्वा॒ रायः॑ श॒तिनः॒ सं स॑ह॒स्रिणः॑ सु॒वीरं॑ यन्ति व्रत॒पाम॑दाभ्य ॥१०॥३३॥

त्वाम॑ग्ने प्रथ॒मम॒ायु॒माय॒वे दे॒वा अ॑कृण्व॒न्नहु॑षस्य वि॒श्पति॑म्।
इळा॑मकृण्व॒न्मनु॑षस्य॒ शास॑नीं पि॒तुर्यत्पु॒त्रो मम॑कस्य॒ जाय॑ते ॥ ११ ॥

त्वं नो॑ अग्ने॒ तव॑ देव पा॒युभि॑र्म॒घोनो॑ रक्ष त॒न्व॑श्च वन्द्य।
त्रा॒ता तो॒कस्य॒ तन॑ये॒ गवा॑म॒स्यनि॑मेषं॒ रक्ष॑माण॒स्तव॑ व्र॒ते ॥ १२ ॥

त्वं। नः॒। अ॒ग्ने॒। स॒नये॑। धना॑नां। य॒शसं॑। का॒रुं। कृ॒णु॒हि॒। स्तवा॑नः। ऋ॒ध्याम॑। कर्म॑। अ॒पसा॑। नवे॑न। दे॒वैः। द्या॒वा॒पृ॒थि॒वी॒। इति॑। प्र। अ॒व॒तं॒। नः॒ ॥ ८ ॥ त्वं। नः॒। अ॒ग्ने॒। पि॒त्रोः। उ॒पऽस्थे॑। आ। दे॒वः। दे॒वेषु॑। अ॒न॒व॒द्य॒। जागृ॑विः। त॒नू॒ऽकृत्। बो॒धि॒। प्रऽम॑तिः। च॒। का॒रवे॑। त्वं। क॒ल्या॒ण॒। वसु॑। विश्वं॑। आ। ऊ॒पि॒षे॒ ॥ ९ ॥ त्वं। अ॒ग्ने॒। प्रऽम॑तिः। त्वं। पि॒ता। अ॒सि॒। नः॒। त्वं। व॒यः॒ऽकृत्। तव॑। जा॒मयः॑। व॒यं। सं। त्वा॒। रायः॑। श॒तिनः॑। सं। स॒ह॒स्रिणः॑। सु॒ऽवीरं॑। य॒न्ति॒। व्र॒त॒ऽपां। अ॒दा॒भ्य॒ ॥ १० ॥ ३३ ॥ त्वां। अ॒ग्ने॒। प्र॒थ॒मं। आ॒युं। आ॒यवे॑। दे॒वाः। अ॒कृ॒ण्व॒न्। नहु॑षस्य। वि॒श्पतिं॑। इळां॑। अ॒कृ॒ण्व॒न्। मनु॑षस्य। शास॑नीं। पि॒तुः। यत्। पु॒त्रः। मम॑कस्य। जाय॑ते ॥११॥ त्वं। नः॒। अ॒ग्ने॒। तव॑। दे॒व॒। पा॒युऽभिः॑। म॒घोनः॑। र॒क्ष॒। त॒न्वः॑। च॒। व॒न्द्य॒। त्रा॒ता। तो॒कस्य॑। तन॑ये। गवां॑। अ॒सि॒। अनि॑ऽमेषं। रक्ष॑माणः। तव॑। व्र॒ते।

त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरोऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।
यो रातहव्योऽवृकाय धायसे कीरेश्चिन्मन्त्रं मनसा वनोषि तम् ॥१३॥

त्वमग्न उरुशंसाय वाघते स्पार्हं यद्रेक्णः परमं वनोषि तत् ।
आध्रस्य चित्प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्सि प्र दिशो विदुष्टरः ॥१४॥

त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वर्मेव स्यूतं परि पासि विश्वतः ।
स्वादुक्षद्मा यो वसतौ स्योनकृज्जीवयाजं यजते सोपमा दिवः ॥१५॥३४॥

इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।
आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भृमिरस्यृषिकृन्मर्त्यानाम् ॥ १६ ॥

मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत्सदने पूर्ववच्छुचे ।
अच्छ याह्या वहा दैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम् ॥१७॥

त्वं । अग्ने । यज्यवे । पायुः । अंतरः । अनिषंगाय । चतुःऽअक्षः । इध्यसे । यः । रातऽहव्यः । अवृकाय । धायसे । कीरेः । चित् । मंत्रं । मनसा । वनोषि । तं ॥१३॥ त्वं । अग्ने । उरुऽशंसाय । वाघते । स्पार्हं । यत् । रेक्णः । परमं । वनोषि । तत् । आध्रस्य । चित् । प्रऽमतिः । उच्यसे । पिता । प्र । पाकं । शास्सि । प्र । दिशः । विदुःऽतरः ॥१४॥ त्वं । अग्ने । प्रयतऽदक्षिणं । नरं । वर्मऽइव । स्यूतं । परि । पासि । विश्वतः । स्वादुऽक्षद्मा । यः । वसतौ । स्योनऽकृत् । जीवऽयाजं । यजते । सः । उपऽमा । दिवः ॥१५॥३४॥ इमां । अग्ने । शरणिं । मीमृषः । नः । इमं । अध्वानं । यं । अगाम । दूरात् । आपिः । पिता । प्रऽमतिः । सोम्यानां । भृमिः । असि । ऋषिऽकृत् । मर्त्यानां ॥ १६ ॥ मनुष्वत् । अग्ने । अंगिरस्वत् । अंगिरः । ययातिवत् । सदने । पूर्वऽवत् । शुचे । अच्छ । याहि । आ । वह । दैव्यं । जनं । आ । सादय । बर्हिषि । यक्षि । च । प्रियं ॥ १७ ॥

एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्ती वा यत्ते चकृमा विदा वा ।
उत प्र णेष्यभि वस्यो अस्मान्त्सं नः सृज सुमत्या वाजवत्या॥१८॥३५॥

॥ ३२ ॥ १-१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥ धैवतः स्वरः ॥

(३२) इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
अहन्नहिमन्वपस्ततर्द प्र वक्षणा अभिनत्पर्वतानाम् ॥ १ ॥
अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वर्यं ततक्ष ।
वाश्रा इव धेनवः स्यन्दमाना अञ्जः समुद्रमव जग्मुरापः ॥ २ ॥
वृषायमाणोऽवृणीत सोमं त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्य ।
आ सायकं मघवादत्त वज्रमहन्नेनं प्रथमजामहीनाम् ॥ ३ ॥
यदिन्द्राहन्प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः प्रोत मायाः ।
आत्सूर्यं जनयन्द्यामुषासं तादीत्ना शत्रुं न किला विवित्से ॥ ४ ॥

एतेन । अग्ने । ब्रह्मणा । ववृधस्व । शक्ती । वा । यत । ते । चकृम । विदा । वा । उत । प्र । नेषि । अभि । वस्यः । अस्मान् । सं । नः । सृज । सुऽमत्या । वाजऽवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

इंद्रस्य । नु । वीर्याणि । प्र । वोचं । यानि । चकार । प्रथमानि । वज्री । अहन् । अहिं । अनु । अपः । ततर्द । प्र । वक्षणाः । अभिनत । पर्वतानां ॥ १ ॥ अहन् । अहिं । पर्वते । शिश्रियाणं । त्वष्टा । अस्मै । वज्रं । स्वर्यं । ततक्ष । वाश्राःऽइव । धेनवः । स्यंदमानाः । अंजः । समुद्रं । अव । जग्मुः । आपः ॥ २ ॥ वृषऽयमाणः । अवृणीत । सोमं । त्रिऽकद्रुकेषु । अपिबत । सुतस्य । आ । सायकं । मघऽवा । अदत्त । वज्रं । अहन् । एनं । प्रथमऽजां । अहीनां ॥ ३ ॥ यत । इंद्र । अहन् । प्रथमऽजां । अहीनां । आत । मायिनां । अमिनाः । प्र । उत । मायाः । आत । सूर्यं । जनयन् । द्यां । उषसं । तादीत्ना । शत्रुं । न । किल । विवित्से ॥४॥

अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यंसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन ।
स्कन्धांसीव कुलिशेना विवृक्णाहिः शयत उपपृक्पृथिव्याः ॥५॥३६॥

अयोद्धेव दुर्मद आ हि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीषम् ।
नातारीदस्य समृतिं वधानां सं रुजानाः पिपिष इन्द्रशत्रुः ॥ ६ ॥

अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।
वृष्णो वध्रिः प्रतिमानं बुभूषन्पुरुत्रा वृत्रो अशयद्व्यस्तः ॥ ७ ॥

नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः ।
याश्चिद्वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत्तासामहिः पत्सुतःशीर्बभूव ॥ ८ ॥

नीचावया अभवद्वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वधर्जभार ।
उत्तरा सूरधरः पुत्र आसीद्दानुः शये सहवत्सा न धेनुः ॥ ९ ॥

अहन् । वृत्रं । वृत्रऽतरं । विऽअंसं । इंद्रः । वज्रेण । महता । वधेन । स्कंधांसिऽइव । कुलिशेन । विऽवृक्णा । अहिः । शयते । उपऽपृक् । पृथिव्याः ॥५॥३६॥ अयोद्धाऽइव । दुःऽमदः । आ । हि । जुह्वे । महाऽवीरं । तुविऽबाधं । ऋजीषं । न । अतारीत । अस्य । संऽऋतिं । वधानां । सं । रुजानाः । पिपिषे । इंद्रऽशत्रुः ॥६॥ अपात । अहस्तः । अपृतन्यत । इंद्रं । आ । अस्य । वज्रं । अधि । सानौ । जघान । वृष्णः । वध्रिः । प्रतिऽमानं । बुभूषन् । पुरुऽत्रा । वृत्रः । अशयत । विऽअस्तः ॥ ७ ॥ नदं । न । भिन्नं । अमुया । शयानं । मनः । रुहाणाः । अति । यंति । आपः । याः । चित । वृत्रः । महिना । परिऽअतिष्ठत । तासां । अहिः । पत्सुतःऽशीः । बभूव ॥ ८ ॥ नीचाऽवयाः । अभवत् । वृत्रऽपुत्रा । इंद्रः । अस्याः । अव । वधः । जभार । उत्ऽतरा । सूः । अधरः । पुत्रः । आसीत् । दानुः । शये । सहऽवत्सा । न । धेनुः ॥ ९ ॥

अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः ॥१०॥३७॥
दासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन्निरुद्धा आपः पणिनेव गावः ।
अपां बिलमपिहितं यदासीद्वृत्रं जघन्वाँ अप तद्ववार ॥ ११ ॥
अश्व्यो वारो अभवस्तदिन्द्र सृके यत्त्वा प्रत्यहन्देव एकः ।
अजयो गा अजयः शूर सोममवासृजः सर्तवे सप्त सिन्धून् ॥१२॥
नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिषेध न यां मिहमकिरद्ध्रादुनिं च ।
इन्द्रश्च यद्युयुधाते अहिश्चोतापरीभ्यो मघवा वि जिग्ये ॥ १३ ॥
अहेर्यातारं कमपश्य इन्द्र हृदि यत्ते जघ्नुषो भीरगच्छत् ।
नव च यन्नवतिं च स्रवन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि ॥१४॥

अतिष्ठंतीनां । अनिऽवेशनानां । काष्ठानां । मध्ये । निऽहितं । शरीरं । वृत्रस्य । निण्यं । वि । चरंति । आपः । दीर्घं । तमः । आ । अशयत । इंद्रऽशत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥ दासऽपत्नीः । अहिऽगोपाः । अतिष्ठन । निऽरुद्धाः । आपः । पणिनाऽइव । गावः । अपां । बिलं । अपिऽहितं । यत् । आसीत् । वृत्रं । जघन्वान् । अप । तत् । ववार ॥ ११ ॥ अश्व्यः । वारः । अभवः । तत् । इंद्र । सृके । यत् । त्वा । प्रतिऽअहन । देवः । एकः । अजयः । गाः । अजयः । शूर । सोमं । अव । असृजः । सर्तवे । सप्त । सिंधून ॥१२॥ न । अस्मै । विऽद्युत् । न । तन्यतुः । सिसेध । न । यां । मिहं । अकिरत् । ह्रादुनिं । च । इंद्रः । च । यत् । युयुधाते इति । अहिः । च । उत । अपरीभ्यः । मघऽवा । वि । जिग्ये ॥१३॥ अहेः । यातारं । कं । अपश्यः । इंद्र । हृदि । यत् । ते । जघ्नुषः । भीः । अगच्छत् । नव । च । यत् । नवतिं । च । स्रवंतीः । श्येनः । न । भीतः । अतरः । रजांसि ॥ १४ ॥

इन्द्रो॑ या॒तोऽव॑सितस्य॒ राजा॒ शम॑स्य च शृ॒ङ्गिणो॒ वज्र॑बाहुः ।
सेदु॒ राजा॑ क्षयति चर्षणी॒नाम॒रान्न ने॒मिः परि॒ ता ब॑भूव ॥१५॥३८॥२॥

॥ इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ १—१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द.—१, २, ४ ८, ९, १२, १३ निचृत् त्रिष्टुप् । ३, ६, १० त्रिष्टुप् । ५ ७ ११ विराट् त्रिष्टुप् । १४ १५ भुरिक् पंक्तिः ॥ स्वर.—१—१३ धैवत. । १४ १५ पञ्चम ॥

(३३) एता॒याामोप॑ ग॒व्यन्त॒ इन्द्र॑म॒स्माकं॒ सु प्रम॑तिं वावृधाति ।
अ॒ना॒मृ॒णः कु॒विदा॒दस्य॒ रा॒यो गवां॒ केतं॒ पर॑मा॒वर्ज॑ते नः ॥ १ ॥

इंद्रः॑ । या॒तः । अव॑ऽसितस्य । राजा॑ । शम॑स्य । च॒ । शृं॒गिणः॑ । वज्र॑ऽबाहुः । सः । इत् । ऊं॒ इति॑ । राजा॑ । क्ष॒य॒ति॒ । च॒र्ष॒णी॒नां । अ॒रान् । न । ने॒मिः । परि॑ । ता । ब॒भू॒व॒ ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

आ । इ॒त॒ । अया॑म । उप॑ । ग॒व्यंतः॑ । इंद्रं॑ । अ॒स्माकं॑ । सु॒ । प्रऽम॑तिं । व॒वृ॒धा॒ति॒ । अ॒ना॒मृ॒णः । कु॒वित् । आत् । अ॒स्य॒ । रा॒यः । गवां॑ । केतं॑ । परं॑ । आ॒ऽवर्जं॑ते । नः॒ ॥१॥

उपेदहं धनदामप्रतीतं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।
इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिरर्कैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन् ॥ २ ॥
नि सर्वसेन इषुधीँरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।
चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिर्भूरस्मदधि प्रवृद्ध ॥ ३ ॥
वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेनँ एकश्चरन्नुपशाकेभिरिन्द्र ।
धनोरधि विषुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः ॥ ४ ॥
परा चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रायज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।
प्र यद्दिवो हरिवः स्थातरुग्र निरव्रताँ अधमो रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥
अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेनामयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।
वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवद्भिरिन्द्राच्चितयन्त आयन् ॥ ६ ॥

उप । इत् । अहं । धनऽदां । अप्रतिऽइतं । जुष्टां । न । श्येनः । वसतिं । पतामि । इंद्रं । नमस्यन् । उपऽमेभिः । अर्कैः । यः । स्तोतृऽभ्यः । हव्यः । अस्ति । यामन् ॥ २ ॥ नि । सर्वऽसेनः । इषुऽधीन् । असक्त । सं । अर्यः । गाः । अजति । यस्य । वष्टि । चोष्कूयमाणः । इंद्र । भूरि । वामं । मा । पणिः । भूः । अस्मत् । अधि । प्रऽवृद्ध ॥ ३ ॥ वधीः । हि । दस्युं । धनिनं । घनेन । एकः । चरन् । उपऽशाकेभिः । इंद्र । धनोः । अधि । विषुणक् । ते । वि । आयन् । अयज्वानः । सनकाः । प्रऽइतिं । ईयुः ॥ ४ ॥ परा । चित् । शीर्षा । ववृजुः । ते । इंद्र । अयज्वानः । यज्वऽभिः । स्पर्धमानाः । प्र । यत् । दिवः । हरिऽवः । स्थातः । उग्र । निः । अव्रतान् । अधमः । रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥ अयुयुत्सन् । अनवद्यस्य । सेनां । अयातयंत । क्षितयः । नवऽग्वाः । वृषऽयुधः । न । वध्रयः । निःऽअष्टाः । प्रवत्ऽभिः । इंद्रात् । चितयंतः । आयन् ॥ ६ ॥

त्वमेतान्रुदतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र पारे ।
अवादहो दिव आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ॥ ७ ॥
चक्राणासः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुम्भमानाः ।
न हिन्वानासस्तितिरुस्त इन्द्रं परि स्पशो अदधात्सूर्येण ॥ ८ ॥
परि यदिन्द्र रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।
अमन्यमानाँ अभि मन्यमानैर्निर्ब्रह्मभिरधमो दस्युमिन्द्र ॥ ९ ॥
न ये दिवः पृथिव्या अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।
युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निर्ज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत ॥१०॥२॥
अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्यावर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।
सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नभि द्यून् ॥ ११ ॥

त्वं । एतान् । रुदतः । जक्षतः । च । अयोधयः । रजसः । इंद्र । पारे ।
अव । अदहः । दिवः । आ । दस्युं । उच्चा । प्र । सुन्वतः । स्तुवतः । शंसं । आवः ॥ ७ ॥ चक्राणासः । परिऽनहं । पृथिव्याः । हिरण्येन । मणिना । शुंभमानाः ।
न । हिन्वानासः । तितिरुः । ते । इंद्रं । परि । स्पशः । अदधात् । सूर्येण ॥ ८ ॥
परि । यत् । इंद्र । रोदसी इति । उभे इति । अबुभोजीः । महिना । विश्वतः । सीं ।
अमन्यमानान् । अभि । मन्यमानैः । निः । ब्रह्मऽभिः । अधमः । दस्युं । इंद्र ॥ ९ ॥
न । ये । दिवः । पृथिव्याः । अंतं । आपुः । न । मायाभिः । धनऽदां । परिऽअभूवन् ।
युजं । वज्रं । वृषभ । चक्रे । इंद्रः । निः । ज्योतिषा । तमसः । गाः । अधुक्षत ॥१०॥२॥
अनु । स्वधां । अक्षरन् । आपः । अस्य । अवर्धत । मध्ये । आ । नाव्यानां ।
सध्रीचीनेन । मनसा । तं । इंद्रः । ओजिष्ठेन । हन्मना । अहन् । अभि । द्यून् ॥११॥

न्याविध्यदिलीबिशस्य दृळहा वि शृङ्गिणमभिनच्छुष्णमिन्द्रः ।
यावत्तरो मघवन्यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् ॥ १२ ॥
अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्वि तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् ।
सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः ॥ १३ ॥
आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन्प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।
शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्यामुच्छ्वैत्रेयो नृषाह्याय तस्थौ ॥ १४ ॥
आवः शमं वृषभं तुग्र्यासु क्षेत्रजेषे मघवञ्छ्वित्र्यं गाम ।
ज्योक चिदत्र तस्थिवांसो अक्रञ्छत्रूयतामधरा वेदनाकः ॥१५॥३॥

नि । अविध्यत । इलीविशस्य । दृळहा । वि । शृंगिणं । अभिनत् । शुष्णं । इंद्रः ।
यावत् । तरः । मघऽवन् । यावत् । ओजः । वज्रेण । शत्रुं । अवधीः । पृतन्युं ॥ १२ ॥
अभि । सिध्मः । अजिगात् । अस्य । शत्रून । वि । तिग्मेन । वृषभेण । पुरः ।
अभेत् । सं । वज्रेण । असृजत् । वृत्रं । इंद्रः । प्र । स्वां । मतिं । अतिरत् । शाशदानः
॥१३॥ आवः । कुत्सं । इंद्र । यस्मिन । चाकन । प्र । आवः । युध्यंतं । वृषभं । दशऽद्युं ।
शफऽच्युतः । रेणुः । नक्षत । द्यां । उत । श्वैत्रेयः । नृऽसह्याय । तस्थौ ॥ १४ ॥
आवः । शमं । वृषभं । तुग्र्यासु । क्षेत्रऽजेषे । मघऽवन् । श्वित्र्यं । गां । ज्योक् ।
चित् । अत्र । तस्थिऽवांसः । अक्रन । शत्रुऽयतां । अधरा । वेदना । अ-
करित्यकः ॥१५ ॥ ३ ॥

॥ ३४ ॥ १–१२ हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः—१, ६ विराड् जगती । २, ३, ७, ८ । निचृज्जगती । ५, १०, ११ जगती । ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । १२ निचृत् त्रिष्टुप् । ९ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१–३, ५–८, १०, ११ निषादः, ४, १२, ९ पञ्चमः ॥

(३४) त्रिश्चिन्नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वां याम उत रातिरश्विना ।
युवोर्हि यन्त्रं हिम्येव वाससोऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः ॥ १ ॥
त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद्विदुः ।
त्रयः स्कम्भासः स्कभितास आरभे त्रिर्नक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा ॥२॥
समाने अहन्त्रिरवद्यगोहना त्रिरद्य यज्ञं मधुना मिमिक्षतम् ।
त्रिर्वाजवतीरिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पिन्वतम् ॥३॥
त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते जने त्रिः सुप्राव्ये त्रेधेव शिक्षतम् ।
त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम् ॥ ४ ॥

त्रिः । चित् । नः । अद्य । भवतं । नवेदसा । विऽभुः । वां । यामः । उत । रातिः । अश्विना । युवोः । हि । यन्त्रं । हिम्याऽइव । वाससः । अभिऽआयंसेन्या । भवतं । मनीषिऽभिः ॥ १ ॥ त्रयः । पवयः । मधुऽवाहने । रथे । सोमस्य । वेनां । अनु । विश्वे । इत् । विदुः । त्रयः । स्कम्भासः । स्कभितासः । आऽरभे । त्रिः । नक्तं । याथः । त्रिः । ऊं इति । अश्विना । दिवा ॥२॥ समाने । अहन् । त्रिः । अवद्यऽगोहना । त्रिः । अद्य । यज्ञं । मधुना । मिमिक्षतं । त्रिः । वाजऽवतीः । इषः । अश्विना । युवं । दोषाः । अस्मभ्यं । उषसः । च । पिन्वतं ॥ ३ ॥ त्रिः । वर्तिः । यातं । त्रिः । अनुऽव्रते । जने । त्रिः । सुप्रऽअव्ये । त्रेधाऽइव । शिक्षतं । त्रिः । नान्द्यं । वहतं । अश्विना । युवं । त्रिः । पृक्षः । अस्मे इति । अक्षराऽइव । पिन्वतं ॥४॥

त्रिर्नो॑ र॒यिं व॑हतमश्विना यु॒वं त्रिर्दे॒वता॑ता त्रिरु॒तावतं॒ धियः॑ ।
त्रिः सौ॑भग॒त्वं त्रिरु॒त श्रवां॑सि न॒स्त्रिष्ठं॒ वां सूरे॑ दुहि॒ता रु॑ह॒द्रथ॑म् ॥५॥

त्रिर्नो॑ अश्विना दि॒व्यानि॑ भेष॒जा त्रिः पार्थि॑वानि॒ त्रिरु॑ दत्तम॒द्भ्यः ।
ओमानं॑ शं॒योर्मम॑काय सू॒नवे॑ त्रि॒धातु॒ शर्म॑ वहतं शुभस्पती ॥६॥४॥

त्रिर्नो॑ अश्विना यज॒ता दि॒वेदि॑वे॒ परि॑ त्रि॒धातु॑ पृथि॒वीम॑शायतम् ।
ति॒स्रो ना॑सत्या रथ्या परा॒वत॑ आ॒त्मेव॒ वातः॒ स्वस॑राणि गच्छतम् ॥७॥

त्रिर॑श्विना॒ सिन्धु॑भिः स॒प्तमा॑तृभि॒स्त्रय॑ आहा॒वास्त्रे॒धा ह॒विष्कृ॒तम् ।
ति॒स्रः पृ॑थि॒वीरु॒परि॑ प्र॒वा दि॒वो नाकं॑ रक्षेथे॒ द्युभि॑र॒क्तुभि॒र्हि॑तम् ॥८॥

क्व१॒॑ त्री च॒क्रा त्रि॒वृतो॒ रथ॑स्य॒ क्व१॒॑ त्रयो॑ व॒न्धुरो॒ ये सनी॑ळाः ।
क॒दा योगो॑ वा॒जिनो॒ रास॑भस्य॒ येन॑ य॒ज्ञं ना॑सत्योपया॒थः ॥९॥

त्रिः। नः॒। र॒यिम्। व॒ह॒त॒म्। अ॒श्वि॒ना॒। यु॒वम्। त्रिः। दे॒वऽता॑ता। त्रिः। उ॒त। अ॒व॒त॒म्। धियः॑। त्रिः। सौ॒भ॒ग॒ऽत्वम्। त्रिः। उ॒त। श्रवां॑सि। नः॒। त्रि॒ऽस्थम्। वा॒म्। सूरे॑। दु॒हि॒ता। आ। रु॒ह॒त्। रथ॑म् ॥ ५ ॥ त्रिः। नः॒। अ॒श्वि॒ना॒। दि॒व्यानि॑। भे॒ष॒जा। त्रिः। पार्थि॑वानि। त्रिः। ऊँ॒ इति॑। द॒त्त॒म्। अ॒त्ऽभ्यः। ओमा॑नम्। श॒म्ऽयोः। मम॑काय। सू॒नवे॑। त्रि॒ऽधातु॑। शर्म॑। व॒ह॒त॒म्। शु॒भः॒। प॒ती॒ इति॑ ॥ ६ ॥ ४ ॥ त्रिः। नः॒। अ॒श्वि॒ना॒। य॒ज॒ता॒। दि॒वेऽदि॑वे। परि॑। त्रि॒ऽधातु॑। पृ॒थि॒वीम्। अ॒शा॒य॒त॒म्। ति॒स्रः। ना॒स॒त्या॒। र॒थ्या॒। प॒रा॒ऽवतः॑। आ॒त्माऽइ॑व। वातः॑। स्वस॑राणि। ग॒च्छ॒त॒म् ॥७॥ त्रिः। अ॒श्वि॒ना॒। सिंधु॑ऽभिः। स॒प्तमा॑तृऽभिः। त्रयः॑। आ॒ऽहा॒वाः। त्रे॒धा। ह॒विः। कृ॒तम्। ति॒स्रः। पृ॒थि॒वीः। उ॒परि॑। प्र॒वा। दि॒वः। नाक॑म्। र॒क्षे॒थे॒ इति॑। द्युऽभिः॑। अ॒क्तुऽभिः॑। हि॒तम् ॥ ८ ॥ क्व॑। त्री। च॒क्रा। त्रि॒ऽवृतः॑। रथ॑स्य। क्व॑। त्रयः॑। व॒न्धुरः॑। ये। सऽनी॑ळाः। क॒दा। योगः॑। वा॒जिनः॑। रास॑भस्य। येन॑। य॒ज्ञम्। ना॒स॒त्या॒। उ॒प॒ऽया॒थः ॥ ९ ॥

वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यद्गभीरवेपा असुरः सुनीथः ।
क्वेदानीं सूर्यः कश्चिकेत कतमां द्यां रश्मिरस्या ततान ॥ ७ ॥

अष्टौ व्यख्यत्ककुभः पृथिव्यास्त्री धन्व योजना सप्त सिन्धून् ।
हिरण्याक्षः सविता देव आगाद्दधद्रत्ना दाशुषे वार्याणि ॥ ८ ॥

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणिरुभे द्यावापृथिवी अन्तरीयते ।
अपामीवां बाधते वेति सूर्यमभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति ॥ ९ ॥

हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृळीकः स्ववाँ यात्वर्वाङ् ।
अपसेधन्रक्षसो यातुधानानस्थाद्देवः प्रतिदोषं गृणानः ॥ १० ॥

ये ते पन्थाः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे ।
तेभिर्नो अद्य पथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि
देव ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

वि । सुऽपर्णः । अंतरिक्षाणि । अख्यत् । गभीरऽवेपाः । असुरः । सुऽनीथः । क्व । इदानीं । सूर्यः । कः । चिकेत । कतमां । द्यां । रश्मिः । अस्य । आ । ततान ॥ ७ ॥ अष्टौ । वि । अख्यत् । ककुभः । पृथिव्याः । त्री । धन्व । योजना । सप्त । सिंधून् । हिरण्यऽअक्षः । सविता । देवः । आ । अगात् । दधत् । रत्ना । दाशुषे । वार्याणि ॥ ८ ॥ हिरण्यऽपाणिः । सविता । विऽचर्षणिः । उभे इति । द्यावापृथिवी इति । अंतः । ईयते । अप । अमीवां । बाधते । वेति । सूर्यं । अभि । कृष्णेन । रजसा । द्यां । ऋणोति ॥ ९ ॥ हिरण्यऽहस्तः । असुरः । सुऽनीथः । सुऽमृळीकः । स्वऽवान् । यातु । अर्वाङ् । अपऽसेधन् । रक्षसः । यातुऽधानान् । अस्थात् । देवः । प्रतिऽदोषं । गृणानः ॥ १० ॥ ये । ते । पंथाः । सवितरिति । पूर्व्यासः । अरेणवः । सुऽकृताः । अंतरिक्षे । तेभिः । नः । अद्य । पथिऽभिः । सुऽगेभिः । रक्ष । च । नः । अधि । च । ब्रूहि । देव ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ अष्टमोऽनुवाकः ॥

॥ ३६ ॥ १–२० घोर ऋषिः ॥ १–२० अग्निर्देवता ॥ छन्दः–१, १२ भुरिगनुष्टुप् । २ निचृत्सतः पङ्क्तिः । ४ निचृत्पङ्क्तिः । १० १४ निचृद्विष्टारपङ्क्तिः । १८ विष्टारपङ्क्तिः । २० सतः पङ्क्तिः । ३, ११ निचृत्पथ्या बृहती । ५ १६ निचृद्बृहती । ६ भुरिग् बृहती । ७ बृहती । ८ स्वराड् बृहती । ९ निचृदुपरिष्टाद्बृहती । १३ उपरिष्टाद्बृहती । १५ विराट् पथ्याबृहती । १७ विराडुपरिष्टाद्बृहती । १९ पथ्याबृहती ॥ स्वरः–१, १२ गान्धारः । २, ४, १०, १४, १८ २० पञ्चमः । ३, ११, ५ १६, ६–९ १३ १५ १७, १९ मध्यमः ॥

(३६) प्र वो॑ य॒ह्वं पु॑रू॒णां वि॒शां दे॑वय॒तीना॑म् ।
अ॒ग्निं सू॒क्तेभि॒र्वचो॑भिरीमहे॒ यं सी॒मिद॒न्य ईळ॑ते ॥ १ ॥

जना॑सो अ॒ग्निं द॑धिरे सहो॒वृधं॑ ह॒विष्म॑न्तो विधेम ते ।
स त्वं नो॑ अ॒द्य सु॒मना॑ इ॒हावि॒ता भवा॒ वाजे॑षु सन्त्य ॥ २ ॥

प्र त्वा॑ दू॒तं वृ॑णीमहे॒ होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम् ।
म॒हस्ते॑ स॒तो वि च॑रन्त्य॒र्चयो॑ दि॒वि स्पृ॑शन्ति भा॒नवः॑ ॥ ३ ॥

दे॒वास॑स्त्वा॒ वरु॑णो मि॒त्रो अ॑र्य॒मा सं दू॒तं प्र॒त्नमि॑न्धते ।
विश्वं॒ सो अ॑ग्ने जयति॒ त्वया॒ धनं॒ यस्ते॑ द॒दाश॒ मर्त्यः॑ ॥ ४ ॥

॥ अष्टमोऽनुवाकः ॥

प्र । वः॒ । य॒ह्वम् । पु॒रू॒णाम् । वि॒शाम् । दे॒व॒ऽय॒तीना॑म् । अ॒ग्निम् । सु॒ऽउ॒क्तेभिः॑ । वचः॑ऽभिः । ई॒म॒हे॒ । यम् । सी॒म् । इत् । अ॒न्ये । ईळ॑ते ॥ १ ॥ जना॑सः । अ॒ग्निम् । द॒धि॒रे॒ । स॒हः॒ऽवृध॑म् । ह॒विष्म॑न्तः । वि॒धे॒म॒ । ते॒ । सः । त्वम् । नः॒ । अ॒द्य । सु॒ऽमनाः॑ । इ॒ह । अ॒वि॒ता । भव॑ । वाजे॑षु । स॒न्त्य॒ ॥ २ ॥ प्र । त्वा॒ । दू॒तम् । वृ॒णी॒म॒हे॒ । होता॑रम् । वि॒श्वऽवे॑दसम् । म॒हः । ते॒ । स॒तः । वि । च॒र॒न्ति॒ । अ॒र्चयः॑ । दि॒वि । स्पृ॒श॒न्ति॒ । भा॒नवः॑ ॥ ३ ॥ दे॒वासः॑ । त्वा॒ । वरु॑णः । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा । सम् । दू॒तम् । प्र॒त्नम् । इ॒न्ध॒ते॒ । विश्व॑म् । सः । अ॒ग्ने॒ । ज॒य॒ति॒ । त्वया॑ । धन॑म् । यः । ते॒ । द॒दाश॑ । मर्त्यः॑ ॥ ४ ॥

मन्द्रो होता गृहपतिरग्ने दूतो विशामसि ।
त्वे विश्वा संगतानि व्रता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत ॥ ५ ॥ ८ ॥

त्वे इदग्ने सुभगे यविष्ठ्य विश्वमा हूयते हविः ।
स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षि देवान्त्सुवीर्या ॥ ६ ॥

तं घेमित्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।
होत्राभिरग्निं मनुषः समिन्धते तितिर्वांसो अति स्रिधः ॥ ७ ॥

घ्नन्तो वृत्रमतरन्रोदसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे ।
भुवत्कण्वे वृषा द्युम्न्याहुतः क्रन्ददश्वो गविष्टिषु ॥ ८ ॥

सं सीदस्व महाँ असि शोचस्व देववीतमः ।
वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम् ॥ ९ ॥

यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।
यं कण्वो मेध्यातिथिर्धनस्पृतं यं वृषा यमुपस्तुतः ॥ १० ॥ ९ ॥

मंद्रः। होता। गृहऽपतिः। अग्ने। दूतः। विशां। असि। त्वे इति। विश्वा। संऽगतानि। व्रता। ध्रुवा। यानि। देवाः। अकृण्वत ॥५॥८॥ त्वे इति। इत्। अग्ने। सुऽभगे। यविष्ठ्य। विश्वं। आ। हूयते। हविः। सः। त्वं। नः। अद्य। सुऽमनाः। उत। अपरं। यक्षि। देवान्। सुऽवीर्या ॥ ६ ॥ तं। घ। ईं। इत्था। नमस्विनः। उप। स्वऽराजं। आसते। होत्राभिः। अग्निं। मनुषः। सं। इंधते। तितिर्वांसः। अति। स्रिधः॥७॥ घ्नंतः। वृत्रं। अतरन्। रोदसी इति। अपः। उरु। क्षयाय। चक्रिरे। भुवत्। कण्वे। वृषा। द्युम्नी। आऽहुतः। क्रंदत्। अश्वः। गोऽइष्टिषु ॥८॥ सं। सीदस्व। महान्। असि। शोचस्व। देवऽवीतमः। वि। धूमं। अग्ने। अरुषं। मियेध्य। सृज। प्रऽशस्त। दर्शतं। ॥ ९ ॥ यं। त्वा। देवासः। मनवे। दधुः। इह। यजिष्ठं। हव्यऽवाहन। यं। कण्वः।

यम॒ग्निं मेध्या॑तिथिः॒ कण्व॑ ई॒धे ऋ॒तादधि॑।
तस्य॒ प्रेषो॑ दीदियु॒स्तमि॒मा ऋच॒स्तम॒ग्निं व॑र्धयामसि ॥ ११ ॥
रा॒यस्पू॑र्धि स्वधा॒वोऽस्ति॒ हि तेऽग्ने॑ दे॒वेष्वाप्य॑म्।
त्वं वाज॑स्य॒ श्रुत्य॑स्य राजसि॒ स नो॑ मृळ म॒हाँ अ॑सि ॥ १२ ॥
ऊ॒र्ध्व ऊ॒ षु ण॑ ऊ॒तये॒ तिष्ठा॑ दे॒वो न स॑वि॒ता।
ऊ॒र्ध्वो वाज॑स्य॒ सनि॑ता॒ यद॒ञ्जिभि॑र्वा॒घद्भि॑र्वि॒ह्वया॑महे ॥ १३ ॥
ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्यंह॑सो॒ नि के॒तुना॒ विश्वं॒ सम॒त्रिणं॑ दह।
कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वाञ्च॒रथा॑य जी॒वसे॑ वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑ ॥ १४ ॥
पा॒हि नो॑ अग्ने र॒क्षसः॑ पा॒हि धू॒र्तेररा॑व्णः।
पा॒हि रीष॑त उ॒त वा॒ जिघां॑सतो॒ बृह॑द्भानो॒ यवि॑ष्ठ्य ॥ १५ ॥ १० ॥

मेध्य॑ऽअतिथिः । धन॒ऽस्पृत॑म् । यं । वृ॒षा॑ । यं । उ॒प॒ऽस्तुतः॑ ॥ १० ॥ यं । अ॒ग्निं । मेध्य॑ऽअतिथिः । कण्वः॑ । ई॒धे । ऋ॒तात् । अधि॑ । तस्य॑ । प्र । इषः॑ । दी॒दि॒युः॒ । तं । इ॒माः । ऋचः॑ । तं । अ॒ग्निं । व॒र्धया॒म॒सि ॥ ११ ॥ रा॒यः । पू॒र्धि॒ । स्व॒धा॒ऽवः॒ । अस्ति॑ । हि । ते॒ । अग्ने॑ । दे॒वेषु॑ । आप्य॑म् । त्वं । वाज॑स्य । श्रुत्य॑स्य । रा॒ज॒सि॒ । सः । नः॒ । मृ॒ळ । म॒हान् । अ॒सि॒ ॥ १२ ॥ ऊ॒र्ध्वः । ऊं॒ इति॑ । सु । नः॒ । ऊ॒तये॑ । तिष्ठ॑ । दे॒वः । न । स॒वि॒ता । ऊ॒र्ध्वः । वाज॑स्य । सनि॑ता । यत् । अ॒ञ्जिऽभिः॑ । वा॒घत्ऽभिः॑ । वि॒ऽह्वया॑महे ॥ १३ ॥ ऊ॒र्ध्वः । नः॒ । पा॒हि॒ । अंह॑सः । नि । के॒तुना॑ । विश्व॑म् । सं । अ॒त्रिण॑म् । द॒ह॒ । कृ॒धि । नः॒ । ऊ॒र्ध्वान् । च॒रथा॑य । जी॒वसे॑ । वि॒दाः । दे॒वेषु॑ । नः॒ । दुवः॑ ॥ १४ ॥ पा॒हि । नः॒ । अ॒ग्ने॒ । र॒क्षसः॑ । पा॒हि । धू॒र्तेः । अरा॑व्णः । पा॒हि । रिष॑तः । उ॒त । वा॒ । जिघां॑सतः । बृह॑द्भानो॒ इति॒ बृह॑त्ऽभानो । यवि॑ष्ठ्य ॥ १५ ॥ १० ॥

घनेव विष्वग्वि जह्यराव्णस्तपुर्जम्भ यो अस्मध्रुक्।
यो मर्त्यः शिशीते अत्यक्तुभिर्मा नः स रिपुरीशत ॥ १६ ॥

अग्निर्वव्ने सुवीर्यमग्निः कण्वाय सौभगम्।
अग्निः प्रावन्मित्रोत मेध्यातिथिमग्निः साता उपस्तुतम् ॥ १७ ॥

अग्निना तुर्वशं यदुं परावत उग्रादेवं हवामहे।
अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्रथं तुर्वीतिं दस्यवे सहः ॥ १८ ॥

नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते।
दीदेथ कण्व ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः ॥ १९ ॥

त्वेषासो अग्नेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये।
रक्षस्विनः सदमिद्यातुमावतो विश्वं समत्रिणं दह ॥२०॥११॥

घनाऽइव। विष्वक्। वि। जहि। अराव्णः। तपुःजंभ। यः। अस्मऽध्रुक्। यः। मर्त्यः। शिशीते। अति। अक्तुऽभिः। मा। नः। सः। रिपुः। ईशत ॥ १६ ॥ अग्निः। वव्ने। सुऽवीर्यं। अग्निः। कण्वाय। सौभगं। अग्निः। प्र। आवत्। मित्रा। उत। मेध्यऽअतिथिं। अग्निः। साता। उपऽस्तुतं॥ १७ ॥ अग्निना। तुर्वशं। यदुं। पराऽवतः। उग्रऽदेवं। हवामहे। अग्निः। नयत्। नववऽवास्त्वं। बृहत्ऽरथं। तुर्वीतिं। दस्यवे। सहः ॥ १८ ॥ नि। त्वां। अग्ने। मनुः। दधे। ज्योतिः। जनाय। शश्वते। दीदेथ। कण्वे। ऋतऽजातः। उक्षितः। यं। नमस्यंति। कृष्टयः॥ १९ ॥ त्वेषासः। अग्नेः। अमऽवंतः। अर्चयः। भीमासः। न। प्रतिऽइतये। रक्षस्विनः। सदं। इत्। यातुऽमावतः। विश्वं। सं। अत्रिणं। दह ॥ २० ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ १–१५ कण्वो घौर ऋषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः—१, २, ४, ६–८, १२ गायत्री । ३, ९, ११, १४, निचृद् गायत्री । ५ विराड् गायत्री । १० १५ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री १३ पादनिचृद्गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(३७) क्रीळं वः शर्धो मारुतमनर्वाणं रथेशुभम् ।
कण्वा अभि प्र गायत ॥ १ ॥

ये पृषतीभिर्ऋष्टिभिः साकं वाशीभिरञ्जिभिः ।
अजायन्त स्वभानवः ॥ २ ॥

इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद्वदान् ।
नि यामञ्चित्रमृञ्जते ॥ ३ ॥

प्र वः शर्धाय घृष्वये त्वेषद्युम्नाय शुष्मिणे ।
देवत्तं ब्रह्म गायत ॥ ४ ॥

प्र शंसा गोष्वघ्न्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् ।
जम्भे रसस्य वावृधे ॥ ५ ॥ १२ ॥

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च ग्मश्च धूतयः ।
यत्सीमन्तं न धूनुथ ॥ ६ ॥

क्रीळं । वः । शर्धः । मारुतं । अनर्वाणं । रथेऽशुभं । कण्वाः । अभि । प्र । गायत ॥१॥ ये । पृषतीभिः । ऋष्टिऽभिः । साकं । वाशीभिः । अंजिऽभिः । अजायंत । स्वऽभानवः ॥ २ ॥ इहऽईव । शृण्वे । एषां । कशाः । हस्तेषु । यत् । वदान् । नि । यामन् । चित्रं । ऋंजते ॥ ३ ॥ प्र । वः । शर्धाय । घृष्वये । त्वेषऽद्युम्नाय । शुष्मिणे । देवत्तं । ब्रह्म । गायत ॥ ४ ॥ प्र । शंस । गोषु । अघ्न्यं । क्रीळं । यत् । शर्धः । मारुतं । जंभे । रसस्य । ववृधे ॥५॥१२॥ कः । वः । वर्षिष्ठः । आ । नरः । दिवः । च । ग्मः । च । धूतयः । यत् । सीं । अंतं । न । धूनुथ ॥ ६ ॥

नि वो यामाय मानुषो दध्र उग्राय मन्यवे।

जिहीत पर्वतो गिरिः ॥ ७ ॥

येषामज्मेषु पृथिवी जुजुर्वाँ इव विश्पतिः।

भिया यामेषु रेजते ॥ ८ ॥

स्थिरं हि जानमेषां वयो मातुर्निरेतवे।

यत्सीमनु द्विता शवः ॥ ९ ॥

उदु त्ये सूनवो गिरः काष्ठा अज्मेष्वत्नत।

वाश्रा अभिज्ञु यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥

त्यं चिद्धा दीर्घं पृथुं मिहो नपातममृध्रम्।

प्र च्यावयन्ति यामभिः ॥ ११ ॥

मरुतो यद्ध वो बलं जनाँ अचुच्यवीतन।

गिरीँरचुच्यवीतन ॥ १२ ॥

यद्ध यान्ति मरुतः सं ह ब्रुवतेऽध्वन्ना।

शृणोति कश्चिदेषाम् ॥ १३ ॥

नि। वः। यामाय। मानुषः। दध्रे। उग्राय। मन्यवे। जिहीत। पर्वत। गिरिः ॥ ७॥ येषां। अज्मेषु। पृथिवी। जुजुर्वान्ऽइव। विश्पतिः। भिया। यामेषु। रेजते ॥ ८ ॥ स्थिरं। हि। जानं। एषां। वयः। मातुः। निःऽएतवे। यत्। सीं। अनु। द्विता। शवः ॥ ९ ॥ उत्। ऊं इति। त्ये। सूनवः। गिरः। काष्ठाः। अज्मेषु। अत्नत। वाश्राः। अभिऽज्ञु। यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥ त्यं। चित्। घ। दीर्घं। पृथुं। मिहः। नपातं। अमृध्रं। प्र। च्यवयन्ति। यामभिः ॥ ११ ॥ मरुतः। यत। ह। वः। बलं। जनान्। अचुच्यवीतन। गिरीन्। अचुच्यवीतन ॥ १२ ॥ यत्। ह। यांति। मरुतः। सं। ह। ब्रुवते। अध्वन्। आ। शृणोति। कः। चित्। एषां ॥ १३ ॥

प्र यात शीभमाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुवः ।
तत्रो षु मादयाध्वै ॥ १४ ॥

अस्ति हि ष्मा मदाय वः स्मसि ष्मा वयमेषाम् ।
विश्वं चिदायुर्जीवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ३८ ॥ १-१५ कण्वो घोर ऋषिः॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ८, ११, १३, १५, ४, गायत्री । २, ६, ७, ९, १० निचृद्गायत्री । ३ पादनिचृद्गायत्री । ५, १२ पिपीलिका मध्या निचृत् । १४ यवमध्या विराड् गायत्री ॥ षड्ज स्वरः ॥

(३८) कद्ध नूनं कधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः ।
दधिध्वे वृक्तबर्हिषः ॥ १ ॥

क्व नूनं कद्वो अर्थं गन्ता दिवो न पृथिव्याः ।
क्व वो गावो न रण्यन्ति ॥ २ ॥

क्व वः सुम्ना नव्यांसि मरुतः क्व सुविता ।
को३विश्वानि सौभगा ॥ ३ ॥

प्र । यात । शीभं । आशुऽभिः । संति । कण्वेषु । वः । दुवः । तत्रो इति । सु । मादयाध्वै ॥१४॥ अस्ति । हि । स्म । मदाय । वः । स्मसि । स्म । वयं । एषां । विश्वं । चित् । आयुः । जीवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

कत् । ह । नूनं । कधऽप्रियः । पिता । पुत्रं । न । हस्तयोः । दधिध्वे । वृक्तऽबर्हिषः ॥१॥ क्व । नूनं । कत् । वः । अर्थं । गंत । दिवः । न । पृथिव्याः । क्व । वः । गावः । न । रण्यंति ॥२॥ क्व । वः । सुम्ना । नव्यांसि । मरुतः । क्व । सुविता । को३इति । विश्वानि । सौभगा॥ ३ ॥

यद्यूयं पृश्निमातरो मर्तासः स्यातन ।

स्तोता वो अमृतः स्यात् ॥ ४ ॥

मा वो मृगो न यवसे जरिता भूदजोष्यः ।

पथा यमस्य गादुप ॥ ५ ॥ १५ ॥

मो षु णः परापरा निर्ऋतिर्दुर्हणा वधीत् ।

पदीष्ट तृष्णया सह ॥ ६ ॥

सत्यं त्वेषा अमवन्तो धन्वञ्चिदा रुद्रियासः ।

मिहं कृण्वन्त्यवाताम् ॥ ७ ॥

वाश्रेव विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिषक्ति ।

यदेषां वृष्टिरसर्जि ॥ ८ ॥

दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन ।

यत्पृथिवीं व्युन्दन्ति ॥ ९ ॥

यत् । यूयं । पृश्निऽमातरः । मर्तासः । स्यातन । स्तोता । वः । अमृतः । स्यात् ॥ ४ ॥ मा । वः । मृगः । न । यवसे । जरिता । भूत् । अजोष्यः । पथा । यमस्य । गात् । उप ॥ ५ ॥ १५ ॥ मो इति । सु । नः । पराऽपरा । निःऋतिः । दुःहना । वधीत् । पदीष्ट । तृष्णया । सह ॥ ६ ॥ सत्यं । त्वेषाः । अमऽवंतः । धन्वन् । चित् । आ । रुद्रियासः । मिहं । कृण्वंति । अवातां ॥ ७ ॥ वाश्राऽइव । विऽद्युत् । मिमाति । वत्सं । न । माता । सिसक्ति । यत् । एषां । वृष्टिः । असर्जि ॥ ८ ॥ दिवा । चित् । तमः । कृण्वंति । पर्जन्येन । उद्ऽवाहेन । यत् । पृथिवीं । विऽउंदंति ॥ ९ ॥ अध । स्वनात् । मरुतां । विश्वं । आ । सद्म । पार्थिवं ।

अर्ध स्वनान्मरुतां विश्वमा सद्म पार्थिवम् ।

अरेजन्त प्र मानुषाः ॥ १० ॥ १६ ॥

मरुतो वीळुपाणिभिश्चित्रा रोधस्वतीरनु ।

यातेमखिद्रयामभिः ॥ ११ ॥

स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् ।

सुसंस्कृता अभीशवः ॥ १२ ॥

अच्छा वदा तना गिरा जरायै ब्रह्मणस्पतिम् ।

अग्निं मित्रं न दर्शतम् ॥ १३ ॥

मिमीहि श्लोकमास्ये पर्जन्य इव ततनः ।

गाय गायत्रमुक्थ्यम् ॥ १४ ॥

वन्दस्व मारुतं गणं त्वेषं पनस्युमर्किणम् ।

अस्मे वृद्धा असन्निह ॥ १५ ॥ १७ ॥

अरेजंत । प्र । मानुषाः ॥१०॥१६॥ मरुतः । वीळुपाणिऽभिः । चित्राः । रोधस्वतीः । अनु । यात । ईं । अखिद्रयामऽभिः ॥११॥ स्थिराः । वः । संतु । नेमयः । रथाः । अश्वासः । एषां । सुऽसंस्कृताः । अभीशवः ॥१२॥ अच्छ । वद । तना । गिरा । जरायै । ब्रह्मणः । पतिं । अग्निं । मित्रं । न । दर्शतं ॥ १३ ॥ मिमीहि । श्लोकं । आस्ये । पर्जन्यःऽइव । ततनः । गाय । गायत्रं । उक्थ्यं ॥१४॥ वंदस्व । मारुतं । गणं । त्वेषं । पनस्युं । अर्किणं । अस्मे इति । वृद्धाः । असन् । इह ॥ १५॥१७॥

॥ ३९ ॥ १—१० कण्वो घौर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ९, पथ्याबृहती ७ उपरिष्टाद्विराड् बृहती । २, ८, १०, विराट् सतः पङ्क्तिः । ४, ६, निचृत्सतः पङ्क्तिः । ३ अनुष्टुप् स्वरः-१, ५, ९, ७, मध्यमः । २, ८, १०, ४, ६, पञ्चमः । ३ गान्धारः ॥

(३०) प्र यदित्था परावतः शोचिर्न मानमस्यथ ।
कस्य क्रत्वा मरुतः कस्य वर्पसा कं याथ कं ह धूतयः ॥ १ ॥

स्थिरा वः सन्त्वायुधा पराणुदे वीळू उत प्रतिष्कभे ।
युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ॥ २ ॥

परा ह यत्स्थिरं हथ नरो वर्तयथा गुरु ।
वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वतानाम् ॥ ३ ॥

नहि वः शत्रुर्विविदे अधि द्यवि न भूम्यां रिशादसः ।
युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रासो नू चिदाधृषे ॥ ४ ॥

प्र । यत् । इत्था । पराऽवतः । शोचिः । न । मानं । अस्यथ । कस्य । क्रत्वा । मरुतः । कस्य । वर्पसा । कं । याथ । कं । ह । धूतयः ॥१॥ स्थिरा । वः । सन्तु । आयुधा । पराऽनुदे । वीळु । उत । प्रतिऽस्कभे । युष्माकं । अस्तु । तविषी । पनीयसी । मा । मर्त्यस्य । मायिनः ॥२॥ परा । ह । यत् । स्थिरं । हथ । नरः । वर्तयथ । गुरु । वि । याथन । वनिनः । पृथिव्याः । वि । आशाः । पर्वतानां ॥३॥ नहि । वः । शत्रुः । विविदे । अधि । द्यवि । न । भूम्यां । रिशादसः । युष्माकं । अस्तु । तविषी । तना । युजा । रुद्रासः । नु । चित् । आऽधृषे ॥४॥ प्र । वेपयन्ति । पर्वतान् । वि ।

प्र वेपयन्ति पर्वतान्वि विञ्चन्ति वनस्पतीन् ।
प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वया विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥
उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः ।
आ वो यामाय पृथिवी चिदश्रोदबीभयन्त मानुषाः ॥ ६ ॥
आ वो मक्षू तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।
गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरेत्था कण्वाय बिभ्युषे ॥ ७ ॥
युष्मेषितो मरुतो मर्त्येषित आ यो नो अभ्व ईषते ।
वि तं युयोत शवसा व्योजसा वि युष्माकाभिरूतिभिः ॥ ८ ॥
असामि हि प्रयज्यवः कण्वं दद प्रचेतसः ।
असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता वृष्टिं न विद्युतः ॥ ९ ॥

विचंति । वनस्पतीन् । प्रो इति । आरत । मरुतः । दुर्मदाःऽइव । देवासः । सर्वया । विशा ॥५॥१८॥ उपो इति । रथेषु । पृषतीः । अयुग्ध्वं । प्रष्टिः । वहति । रोहितः । आ । वः । यामाय । पृथिवी । चित् । अश्रोत् । अबीभयंत । मानुषाः ॥६॥ आ । वः । मक्षु । तनाय । कं । रुद्राः । अवः । वृणीमहे । गंत । नूनं । नः । अवसा । यथा । पुरा । इत्था । कण्वाय । बिभ्युषे ॥ ७ ॥ युष्माऽइषितः । मरुतः । मर्त्यऽइषितः । आ । यः । नः । अभ्वः । ईषते । वि । तं । युयोत । शवसा । वि । ओजसा । वि । युष्माकाभिः । ऊतिऽभिः ॥८॥ असामि । हि । प्रऽयज्यवः । कण्वं । दद । प्रऽचेतसः । असामिऽभिः । मरुतः । आ । नः । ऊतिऽभिः । गंत । वृष्टिं । न । विऽद्युतः ॥ ९ ॥

असाम्योजो बिभृथा सुदानवोऽसामि धूतयः शवः ।
ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम् ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ ४० ॥ १-८ कण्वो घौर ऋषिः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः—२, १ ८ निचृदुपरिष्टाद्बृहती । ५ पथ्याबृहती । ३, ७ आर्चीत्रिष्टुप् । ४, ६ शतःपङ्क्तिनिचृत्पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१ २, ८ ५ मध्यमः । ३, ७ धैवतः । ४, ६ पञ्चमः ॥

(४०) उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे ।
उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा ॥ १ ॥
त्वामिद्धि सहसस्पुत्र मर्त्य उपब्रूते धने हिते ।
सुवीर्यं मरुत आ स्वश्व्यं दधीत यो व आचके ॥ २ ॥
प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सूनृता ।
अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ॥ ३ ॥
यो वाघते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।
तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसम् ॥ ४ ॥

असामि । ओजः । बिभृथ । सुऽदानवः । असामि । धूतयः । शवः । ऋषिऽद्विषे । मरुतः । परिऽमन्यवे । इषुं । न । सृजत । द्विषं ॥ १० ॥ १९ ॥

उत् । तिष्ठ । ब्रह्मणः । पते । देवऽयंतः । त्वा । ईमहे । उप । प्र । यंतु । मरुतः । सुऽदानवः । इंद्र । प्राशूः । भव । सचा ॥१॥ त्वां । इत् । हि । सहसः । पुत्र । मर्त्यः।उपऽब्रूते । धने । हिते । सुऽवीर्यं । मरुतः । आ । सुऽअश्व्यं । दधीत । यः । वः । आऽचके ॥ २ ॥ प्र । एतु । ब्रह्मणः । पतिः । प्र । देवी । एतु । सूनृता । अच्छ । वीरं । नर्यं । पंक्तिऽराधसं । देवाः । यज्ञं । नयंतु । नः ॥३ ॥ यः । वाघते । ददाति । सूनरं । वसु । सः । धत्ते । अक्षिति।श्रवः । तस्मै। इळां । सुऽवीरां । आ । यजामहे । सुऽप्रतूर्तिं । अनेहसं ॥४॥ प्र । नूनं । ब्रह्मणः ।पतिः।

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।
यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ॥५॥२०॥
तमिद्वोचेमा विदथेषु शम्भुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।
इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद्वामा वो अश्नवत् ॥ ६ ॥
को देवयन्तमश्नवज्जनं को वृक्तबर्हिषम् ।
प्रप्र दाश्वान्पस्त्याभिरस्थितान्तर्वावत्क्षयं दधे ॥ ७ ॥
उप क्षत्रं पृञ्चीत हन्ति राजभिर्भये चित्सुक्षितिं दधे ।
नास्य वर्ता न तरुता महाधने नार्भे अस्ति वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

॥ ४१ ॥ १-९ कण्वो घोर ऋषि ॥ देवता-१-३, ७-९ वरुणमित्रार्यमण । ४-६ आदित्याः ॥
छन्दः-१ ४, ५, ८, गायत्री । २, ३, ६ विराड् गायत्री । ७, ९ निचृद्गायत्री ॥ १-९ षड्जः स्वर ॥

(४१) यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
नू चित्स दभ्यते जनः ॥ १ ॥

मंत्रं । वदति । उक्थ्यं । यस्मिन् । इंद्रः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । देवाः । ओकांसि । चक्रिरे ॥५॥२०॥ तं । इत् । वोचेम । विदथेषु । शंऽभुवं । मंत्रं । देवाः । अनेहसं । इमां । च । वाचं । प्रतिऽहर्यथ । नरः । विश्वा । इत् । वामा । वः । अश्नवत् ॥ ६ ॥ कः । देवऽयंतं । अश्नवत् । जनं । कः । वृक्तऽबर्हिषं । प्रऽप्र । दाश्वान् । पस्त्याभिः । अस्थित । अंतःवावत् । क्षयं । दधे ॥ ७ ॥ उप । क्षत्रं । पृंचीत । हंति । राजऽभिः । भये । चित् । सुऽक्षितिं । दधे । न । अस्य । वर्ता । न । तरुता । महाऽधने । न । अर्भे । अस्ति । वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

यं । रक्षंति । प्रचेतसः । वरुणः । मित्र । अर्यमा । नु । चित् । सः । दभ्यते । जनः ॥ १ ॥

यं बाहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः ।
अरिष्टः सर्व एधते ॥ २ ॥
वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् ।
नयन्ति दुरिता तिरः ॥ ३ ॥
सुगः पन्था अनृक्षर आदित्यास ऋतं यते ।
नात्रावखादो अस्ति वः ॥ ४ ॥
यं यज्ञं नयथा नर आदित्या ऋजुना पथा ।
प्र वः स धीतये नशत् ॥५॥२२॥
स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं तोकमुत त्मना ।
अच्छा गच्छत्यस्तृतः ॥ ६ ॥
कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यम्णः ।
महि प्सरो वरुणस्य ॥ ७ ॥
मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् ।
सुम्नैरिद्व आ विवासे ॥ ८ ॥

यं । बाहुताऽइव । पिप्रति । पांति । मर्त्यं । रिषः । अरिष्टः । सर्वः । एधते ॥ २ ॥ वि । दुःऽगा । वि । द्विषः । पुरः । घ्नंति । राजानः । एषां । नयंति । दुःऽइता । तिरः ॥३॥ सुऽगः । पंथाः । अनृक्षरः । आदित्यासः । ऋतं । यते । न । अत्र । अवऽखादः । अस्ति । वः ॥४॥ यं । यज्ञं । नयथ । नरः । आदित्याः । ऋजुना । पथा । प्र । वः । सः । धीतये । नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥ सः । रत्नं । मर्त्यः । वसु । विश्वं । तोकं । उत । त्मना । अच्छ । गच्छति । अस्तृतः ॥६॥ कथा । राधाम । सखायः । स्तोमं । मित्रस्य । अर्यम्णः । महि । प्सरः । वरुणस्य ॥ ७ ॥ मा । वः । घ्नंतं । मा । शपंतं । प्रति । वोचे । देवऽयंतं । सुम्नैः । इत् । वः । आ ।

चतुरश्चिद्ददमानाद्बिभीयादा निधातोः ।

न दुरुक्ताय स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ४२ ॥ १--१० कण्वो घोर ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः--१, ९ निचृद्गायत्री । २, ३, ५--८, १० गायत्री । ४ विराड् गायत्री ॥ षड्ज स्वर. ॥

(४२) सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् ।

सक्ष्वा देव प्र णस्पुरः ॥ १ ॥

यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव आदिदेशति ।

अप स्म तं पथो जहि ॥ २ ॥

अप त्यं परिपन्थिनं मुषीवाणं हुरश्चितम् ।

दूरमधि स्रुतेरज ॥ ३ ॥

त्वं तस्य द्वयाविनोऽघशंसस्य कस्य चित् ।

पदाभि तिष्ठ तपुषिम् ॥ ४ ॥

आ तत्ते दस्र मन्तुमः पूषन्नवो वृणीमहे ।

येन पितॄनचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥

विवासे ॥ ८ ॥ चतुरः । चित् । ददमानात् । बिभीयात् । आ । निऽधातोः । न । दुःऽउक्ताय । स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

सं । पूषन् । अध्वनः । तिर । वि । अंहः । विऽमुचः । नपात् । सक्ष्व । देव । प्र । नः । पुरः ॥१॥ यः । नः । पूषन् । अघः । वृकः । दुःऽशेवः । आऽदिदेशति । अप । स्म । तं । पथः । जहि ॥२॥ अप । त्यं । परिऽपंथिनं । मुषीवाणं । हुरःऽचितं । दूरं । अधि । स्रुतेः । अज ॥३॥ त्वं । तस्य । द्वयाविनः । अघऽशंसस्य । कस्य । चित् । पदा । अभि । तिष्ठ । तपुषिं ॥ ४ ॥ आ । तत् । ते । दस्र । मंतुऽमः । पूषन् । अवः । वृणीमहे । येन । पितॄन् । अचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अधा नो विश्वसौभग हिरण्यवाशीमत्तम ।
धनानि सुषणा कृधि ॥ ६ ॥

अति नः सश्चतो नय सुगा नः सुपथा कृणु ।
पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ७ ॥

अभि सूयवसं नय न नवज्वारो अध्वने ।
पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ८ ॥

शग्धि पूर्धि प्र यंसि च शिशीहि प्रास्युदरम् ।
पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ९ ॥

न पूषणं मेथामसि सूक्तैरभि गृणीमसि ।
वसूनि दस्ममीमहे ॥ १० ॥ २५ ॥

॥ ४३ ॥ १—९ कण्वो घोर ऋषि. ॥ देवता--१, २, ४—६ रुद्रः । ३ मित्रावरुणौ । ७–९ सोम ॥ छन्द.--१–८. ७, ८ गायत्री । ५ विराड्गायत्री । ६ पादनिचृद्गायत्री । ९ अनुष्टुप् ॥ स्वर: १—८ षड्ज । ९ गान्धार ॥

(४३) कद्रुद्राय प्रचेतसे मीळ्हुष्टमाय तव्यसे ।
वोचेम शन्तमं हृदे ॥ १ ॥

अध । नः । विश्वऽसौभग । हिरण्यवाशीमत्ऽतम । धनानि । सुऽसना । कृधि ॥६॥ अति । नः । सश्चतः । नय । सुऽगा । नः । सुऽपथा । कृणु । पूषन् । इह । क्रतुं । विदः ॥ ७ ॥ अभि । सुऽयवसं । नय । न । नवऽज्वारः । अध्वने । पूषन् । इह । क्रतुं । विदः ॥ ८ ॥ शग्धि । पूर्धि । प्र । यंसि । च । शिशीहि । प्रासि । उदरं । पूषन् । इह । क्रतुं । विदः ॥ ९ ॥ न । पूषणं । मेथामसि । सुऽउक्तैः । अभि । गृणीमसी । वसूनि । दस्मं । ईमहे ॥ १० ॥ २५ ॥

कत् । रुद्राय । प्रऽचेतसे । मीळ्हुःऽतमाय । तव्यसे । वोचेम । शंऽतमं ।

यथा नो अदितिः करत्पश्वे नृभ्यो यथा गवे ।
यथा तोकाय रुद्रियम् ॥ २ ॥
यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतति ।
यथा विश्वे सजोषसः ॥ ३ ॥
गाथपतिं मेधपतिं रुद्रं जलाषभेषजम् ।
तच्छंयोः सुम्नमीमहे ॥ ४ ॥
यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचते ।
श्रेष्ठो देवानां वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥
शं नः करत्यर्वते सुगं मेषाय मेष्ये ।
नृभ्यो नारिभ्यो गवे ॥ ६ ॥
अस्मे सोम श्रियमधि नि धेहि शतस्य नृणाम् ।
महि श्रवस्तुविनृम्णम् ॥ ७ ॥
मा नः सोमपरिबाधो मारातयो जुहुरन्त ।
आ न इन्दो वाजे भज ॥ ८ ॥

हृदे ॥ १ ॥ यथा । नः । अदितिः । करत् । पश्वे । नृऽभ्यः । यथा । गवे । यथा । तोकाय । रुद्रियं ॥ २ ॥ यथा । नः । मित्रः । वरुणः । यथा । रुद्रः । चिकेतति । यथा । विश्वे । सऽजोषसः ॥ ३ ॥ गाथऽपतिं । मेधऽपतिं । रुद्रं । जलाषऽभेषजं । तत् । शंऽयोः । सुम्नं । ईमहे ॥ ४ ॥ यः । शुक्रःऽइव । सूर्यः । हिरण्यंऽइव । रोचते । श्रेष्ठः । देवानां । वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥ शं । नः । करति । अर्वते । सुऽगं । मेषाय । मेष्ये । नृऽभ्यः । नारिऽभ्यः । गवे ॥ ६ ॥ अस्मे इति । सोम । श्रियं । अधि । नि । धेहि । शतस्य । नृणां । महि । श्रवः । तुविऽनृम्णं ॥ ७ ॥ मा । नः । सोमऽपरिबाधः । मा । अरातयः । जुहुरंत । आ । नः । इंदो इति । वाजे । भज ॥ ८ ॥

यास्ते॑ प्र॒जा अ॒मृत॑स्य॒ पर॑स्मि॒न्धाम॑न्नृ॒तस्य॑ ।
मू॒र्धा नाभा॑ सोम वेन आ॒भूष॑न्तीः सोम वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ नवमोऽनुवाकः ॥

॥ ४४ ॥ १—१४ प्रस्कण्व ऋषिः ॥ देवता १—१४ अग्निः ॥ छन्दः— १, ५ उपरिष्टाद्विराड्बृहती । ३ निचृदुपरिष्टाद्बृहती । ७, ११ निचृत्पथ्याबृहती । १२ भुरिग्बृहती । १३ पथ्याबृहती । २, ४, ८ १४ विराट् सतः पंक्तिः । १० विराड्विस्तारपंक्तिः । ९ आर्ची त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५, ३, ७, ११—१३ मध्यमः । २, ४, ६, ८, १४, १० पञ्चमः । ९ धैवतः ॥

(४४) अग्ने॒ विव॑स्वदु॒षस॑श्चि॒त्रं राधो॑ अमर्त्य ।
आ दा॒शुषे॑ जातवेदो वहा॒ त्वम॒द्या दे॒वाँ उ॑ष॒र्बुध॑ ॥ १ ॥
जुष्टो॒ हि दू॒तो असि॑ हव्य॒वाह॒नोऽग्ने॑ र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म् ।
स॒जूर॒श्विभ्या॑मु॒षसा॑ सु॒वीर्य॑म॒स्मे धे॑हि॒ श्रवो॑ बृ॒हत् ॥ २ ॥
अ॒द्या दू॒तं वृ॑णीमहे॒ वसु॑म॒ग्निं पु॑रुप्रि॒यम् ।
धू॒मके॑तुं॒ भाऋ॑जीकं॒ व्यु॑ष्टिषु य॒ज्ञाना॑मध्वर॒श्रिय॑म् ॥ ३ ॥

याः । ते॒ । प्र॒ऽजाः । अ॒मृत॑स्य । पर॑स्मिन् । धाम॑न् । ऋ॒तस्य॑ । मू॒र्धा । नाभा॑ । सो॒म॒ । वे॒नः॒ । आ॒ऽभूष॑न्तीः । सो॒म॒ । वे॒दः॒ ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ नवमोऽनुवाकः ॥

अग्ने॑ । विव॑स्वत् । उ॒षसः॑ । चि॒त्रं । राधः॑ । अ॒म॒र्त्य॒ । आ । दा॒शुषे॑ । जा॒त॒ऽवे॒दः॒ । व॒ह॒ । त्वं । अ॒द्य । दे॒वान् । उ॒षः॒ऽबुधः॑ ॥ १ ॥ जुष्टः॑ । हि । दू॒तः । असि॑ । ह॒व्य॒ऽवाह॑नः । अग्ने॑ । र॒थीः । अ॒ध्व॒राणां॑ । स॒ऽजूः । अ॒श्विऽभ्यां॑ । उ॒षसा॑ । सु॒ऽवीर्यं॑ । अ॒स्मे इति॑ । धे॒हि॒ । श्रवः॑ । बृ॒हत् ॥ २ ॥ अ॒द्य । दू॒तं । वृ॒णी॒म॒हे॒ । वसुं॑ । अ॒ग्निं । पु॒रु॒ऽप्रि॒यं । धू॒मऽके॑तुं । भाःऽऋ॑-

श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे ।
देवाँ अच्छा यातवे जातवेदसमग्निमीळे व्युष्टिषु ॥ ४ ॥

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।
अग्ने त्रातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठ्य मधुजिह्वः स्वाहुतः ।
प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जीवसे नमस्या दैव्यं जनम ॥ ६ ॥

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।
स आ वह पुरुहूत प्रचेतसोऽग्ने देवाँ इह द्रवत् ॥ ७ ॥

सवितारमुषसमश्विना भगमग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।
कण्वासस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर ॥ ८ ॥

जीकं । विऽउष्टिषु । यज्ञानां । अध्वरऽश्रियं ॥ ३ ॥ श्रेष्ठं । यविष्ठं । अतिथिं । सुऽआहुतं । जुष्टं । जनाय । दाशुषे । देवान् । अच्छ । यातवे । जातऽवेदसं । अग्निं । इळे । विऽउष्टिषु ॥ ४ ॥ स्तविष्यामि । त्वां । अहं । विश्वस्य । अमृत । भोजन । अग्ने । त्रातारं । अमृतं । मियेध्य । यजिष्ठं । हव्यऽवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥ सुऽशंसः । बोधि । गृणते । यविष्ठ्य । मधुजिह्वः । सुऽआहुतः । प्रस्कण्वस्य । प्रऽतिरन् । आयुः । जीवसे । नमस्य । दैव्यं । जनं ॥ ६ ॥ होतारं । विश्वऽवेदसं । सं । हि । त्वा । विशः । इंधते । सः । आ । वह । पुरुऽहूत । प्रऽचेतसः । अग्ने । देवान् । इह । द्रवत् ॥ ७ ॥ सवितारं । उषसं । अश्विना । भगं । अग्निं । विऽउष्टिषु । क्षपः । कण्वासः । त्वा । सुतऽसोमासः । इंधते । हव्यवाहं । सुऽअध्वर ॥ ८ ॥

पतिर्ह्यध्वराणामग्ने दूतो विशामसि ।
उषर्बुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्दृशः ॥ ९ ॥

अग्ने पूर्वा अनूषसो विभावसो दीदेथ विश्वदर्शतः ।
असि ग्रामेष्ववितापुरोहितोऽसि यज्ञेषु मानुषः ॥ १० ॥ २९ ॥

नि त्वा यज्ञस्य साधनमग्ने होतारमृत्विजम् ।
मनुष्वद्देव धीमहि प्रचेतसं जीरं दूतममर्त्यम् ॥ ११ ॥

यद्देवानां मित्रमहः पुरोहितोऽन्तरो यासि दूत्यम् ।
सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयोऽग्नेर्भ्राजन्ते अर्चयः ॥ १२ ॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिर्देवैरग्ने सयावभिः ।
आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणो अध्वरम् ॥ १३ ॥

पतिः । हि । अध्वराणां । अग्ने । दूतः । विशां । असि । उषःऽबुधः । आ । वह । सोमऽपीतये । देवान् । अद्य । स्वःऽदृशः ॥ ९ ॥ अग्ने । पूर्वाः । अनु । उषसः । विभावसो इति विभाऽवसो । दीदेथ । विश्वऽदर्शतः । असि । ग्रामेषु । अविता । पुरःऽहितः । असि । यज्ञेषु । मानुषः ॥ १० ॥ २९ ॥ नि । त्वा । यज्ञस्य । साधनं । अग्ने । होतारं । ऋत्विजं । मनुष्वत् । देव । धीमहि । प्रऽचेतसं । जीरं । दूतं । अमर्त्यं ॥ ११ ॥ यत् । देवानां । मित्रऽमहः । पुरःऽहितः । अंतरः । यासि । दूत्यं । सिंधोःऽइव । प्रऽस्वनितासः । ऊर्मयः । अग्नेः । भ्राजंते । अर्चयः ॥ १२ ॥ श्रुधि । श्रुत्ऽकर्ण । वह्निऽभिः । देवैः । अग्ने । सयावऽभिः । आ । सीदंतु । बर्हिषि । मित्रः । अर्यमा । प्रातःऽ-

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवोऽग्निजिह्वा ऋतावृधः ।
पिबन्तु सोमं वरुणो धृतव्रतोऽश्विभ्यामुषसा सजूः ॥ १४ ॥ ३० ॥

॥ ४५ ॥ १—१० प्रस्कण्व काण्व ऋषिः ॥ १--१० अग्निर्देवा देवता ॥ छन्दः—१भुरिगुष्णिक् । ५ उष्णिक्, २, ३, ७, ८ अनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । ६, ९, १० विराडनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५ ऋषभः । २—४, ६—१० गान्धार ॥

(४२) त्वमग्ने वसूँरिह रुद्राँ आदित्याँ उत ।
यजा स्वध्वरं जनं मनुजातं घृतप्रुषम् ॥ १ ॥

श्रुष्टीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः ।
तान्रोहिदश्व गिर्वणस्त्रयस्त्रिंशतमा वह ॥ २ ॥

प्रियमेधवदत्रिवज्जातवेदो विरूपवत् ।
अङ्गिरस्वन्महिव्रत प्रस्कण्वस्य श्रुधी हवम् ॥ ३ ॥

महिकेरव ऊतये प्रियमेधा अहूषत ।
राजन्तमध्वराणामग्निं शुक्रेण शोचिषा ॥ ४ ॥

यावानः । अध्वरं ॥ १३ ॥ शृण्वंतु । स्तोमं । मरुतः । सुऽदानवः । अग्निऽजिह्वा । ऋतऽवृधः । पिबंतु । सोमं । वरुणः । धृतऽव्रतः । अश्विऽभ्यां । उषसा । सऽजूः ॥ १४ ॥ ३० ॥

त्वं । अग्ने । वसून् । इह । रुद्रान् । आदित्यान् । उत । यज । सुऽअध्वरं । जनं । मनुऽजातं । घृतऽप्रुषं ॥ १ ॥ श्रुष्टीऽवानः । हि । दाशुषे । देवाः । अग्ने । विऽचेतसः । तान् । रोहितऽअश्व । गिर्वणः । त्रयःऽत्रिंशतं । आ । वह ॥ २ ॥ प्रियमेधऽवत् । अत्रिऽवत् । जातऽवेदः । विरूपऽवत् । अंगिरस्वत् । महिऽव्रत । प्रस्कण्वस्य । श्रुधि । हवं ॥ ३ ॥ महिऽकेरवः । ऊतये । प्रियऽमेधाः । अहूषत । राजंतं । अध्वराणां । अग्निं । शुक्रेण । शोचिषा ॥ ४ ॥

घृताहवन सन्त्येमा उ षु श्रुधी गिरः ।
याभिः कण्वस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥

त्वां चित्रश्रवस्तम हवन्ते विक्षु जन्तवः ।
शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोळ्हवे ॥ ६ ॥

नि त्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् ।
श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं विप्रा अग्ने दिविष्टिषु ॥ ७ ॥

आ त्वा विप्रा अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः ।
बृहद्भा बिभ्रतो हविरग्ने मर्ताय दाशुषे ॥ ८ ॥

प्रातर्याव्णः सहस्कृत सोमपेयाय सन्त्य ।
इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिरा सादया वसो ॥ ९ ॥

अर्वाञ्चं दैव्यं जनमग्ने यक्ष्व सहूतिभिः ।
अयं सोमः सुदानवस्तं पात तिरोअह्न्यम् ॥ १० ॥ ३२ ॥

घृतऽआहवन । सन्त्य । इमाः । ऊं इति । सु । श्रुधि । गिरः । याभिः । कण्वस्य । सूनवः । हवंते । अवसे । त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥ त्वां । चित्रश्रवःऽतम । हवंते । विक्षु । जंतवः । शोचिःऽकेशं । पुरुऽप्रिय । अग्ने । हव्याय । वोळ्हवे ॥ ६ ॥ नि । त्वा । होतारं । ऋत्विजं । दधिरे । वसुवित्ऽतमं । श्रुत्ऽकर्णं । सप्रथःऽतमं । विप्राः । अग्ने । दिविष्टिषु ॥ ७ ॥ आ । त्वा । विप्राः । अचुच्यवुः । सुतऽसोमाः । अभि । प्रयः । बृहत् । भाः । बिभ्रतः । हविः । अग्ने । मर्ताय । दाशुषे ॥ ८ ॥ प्रातःऽयाव्नः । सहःऽकृत । सोमऽपेयाय । सन्त्य । इह । अद्य । दैव्यं । जनं । बर्हिः । आ । सादय । वसो इति ॥ ९ ॥ अर्वांचं । दैव्यं । जनं । अग्ने । यक्ष्व । सहूतिऽभिः । अयं । सोमः । सुऽदानवः । तं । पात । तिरःऽअह्न्यं ॥ १० ॥ ३२ ॥

॥ ४६ ॥ १--१५ प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्दः-१, १० विराड्गायत्री । ३, ११, ६, १२, १४, गायत्री । ५, ७, ९, १३, १५, २, ४, ८, निचृद्गायत्री ॥ १—१५ षड्जः स्वरः ॥

(४६) एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः ।
स्तुषे वामश्विना बृहत् ॥ १ ॥

या दस्रा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् ।
धिया देवा वसुविदा ॥ २ ॥

वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टपि ।
यद्वां रथो विभिष्पतात् ॥ ३ ॥

हविषा जारो अपां पिपर्ति पपुरिर्नरा ।
पिता कुटस्य चर्षणिः ॥ ४ ॥

आदारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा ।
पातं सोमस्य धृष्णुया ॥ ५ ॥ ३३ ॥

एषो इति । उषाः । अपूर्व्या । वि । उच्छति । प्रिया । दिवः । स्तुषे । वां । अश्विना । बृहत् ॥ १ ॥ या । दस्रा । सिंधुऽमातरा । मनोतरा । रयीणां । धिया । देवा । वसुऽविदा ॥ २ ॥ वच्यंते । वां । ककुहासः । जूर्णायां । अधि । विष्टपि । यत् । वां । रथः । विऽभिः । पतात् ॥ ३ ॥ हविषा । जारः । अपां । पिपर्ति । पपुरिः । नरा । पिता । कुटस्य । चर्षणिः ॥ ४ ॥ आऽदारः । वां । मतीनां । नासत्या । मतऽवचसा । पातं । सोमस्य । धृष्णुऽया ॥ ५ ॥ ३३ ॥

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।
तामस्मे रासाथामिषम् ॥ ६ ॥

आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गन्तवे ।
युञ्जाथामश्विना रथम् ॥ ७ ॥

अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः ।
धिया युयुज्र इन्दवः ॥ ८ ॥

दिवस्कण्वास इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे ।
स्वं वव्रिं कुह धित्सथः ॥ ९ ॥

अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः ।
व्यख्यज्जिह्वयासितः ॥ १० ॥ ३४ ॥

अभूदु पारमेतवे पन्था ऋतस्य साधुया ।
अदर्शि वि स्रुतिर्दिवः ॥ ११ ॥

या । नः । पीपरत् । अश्विना । ज्योतिष्मती । तमः । तिरः । तां । अस्मे इति । रासाथां । इषं ॥ ६ ॥ आ । नः । नावा । मतीनां । यातं । पाराय । गंतवे । युंजाथां । अश्विना । रथं ॥ ७ ॥ अरित्रं । वां । दिवः । पृथु । तीर्थे । सिंधूनां । रथः । धिया । युयुज्रे । इंदवः ॥ ८ ॥ दिवः । कण्वासः । इंदवः । वसु । सिंधूनां । पदे । स्वं । वव्रिं । कुह । धित्सथः ॥ ९ ॥ अभूत् । ऊं इति । भाः । ऊं इति । अंशवे । हिरण्यं । प्रति । सूर्यः । वि । अख्यत् । जिह्वया । असितः ॥ १० ॥ ३४ ॥ अभूत् । ऊं इति । पारं । एतवे । पंथाः । ऋतस्य । साधुऽया । अदर्शि ।

तत्तदिदश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति ।
मदे सोमस्य पिप्रतोः ॥ १२ ॥
वावसाना विवस्वति सोमस्य पीत्या गिरा ।
मनुष्वच्छंभू आ गतम् ॥ १३ ॥
युवोरुषा अनु श्रियं परिज्मनोरुपाचरत् ।
ऋता वनथो अक्तुभिः ॥ १४ ॥
उभा पिबतमश्विनोभा नः शर्म यच्छतम् ।
अविद्रियाभिरूतिभिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ४७ ॥ १–१० प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनौ देवते ॥ छन्द —१, ५ निचृत्पथ्या बृहती । ३, ७ पथ्या बृहती । ९ विराट् पथ्या बृहती । २, ६, ८ निचृत्सतः पङ्क्तिः । ४, १० सतः पङ्क्तिः ॥ स्वरः—१, ५, ३, ७, ९ मध्यमः । २, ६, ८, ४, १० पञ्चमः ॥

(४७) अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोम ऋतावृधा ।
तमश्विना पिबतं तिरोअह्न्यं धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥१॥

वि । स्तुतिः । दिवः ॥ ११ ॥ तत्ऽतत् । इत् । अश्विनोः । अवः । जरिता । प्रति । भूषति । मदे । सोमस्य । पिप्रतोः ॥ १२ ॥ ववसाना । विवस्वति । सोमस्य । पीत्या । गिरा । मनुष्वत् । शंभू इति शम्ऽभू । आ । गतं ॥ १३ ॥ युवोः । उषाः । अनु । श्रियं । परिऽज्मनोः । उपऽआचरत् । ऋता । वनथः । अक्तुऽभिः ॥ १४ ॥ उभा । पिबतं । अश्विना । उभा । नः । शर्म । यच्छतं । अविद्रियाभिः । ऊतिऽभिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अयं । वां । मधुमत्ऽतमः । सुतः । सोमः । ऋतऽवृधा । तं । अश्विना । पिबतं । तिरःऽअह्न्यं । धत्तं । रत्नानि । दाशुषे ॥ १ ॥

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना ।
कण्वासो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु शृणुतं हवम् ॥२॥

अश्विना मधुमत्तमं पातं सोममृतावृधा ।
अथाद्य दस्रा वसु बिभ्रता रथे दाश्वांसमुप गच्छतम् ॥ ३ ॥

त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।
कण्वासो वां सुतसोमा अभिद्यवो युवां हवन्ते अश्विना ॥४॥

याभिः कण्वमभिष्टिभिः प्रावतं युवमश्विना ।
ताभिः ष्वस्माँ अवतं शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥५॥१॥

सुदासे दस्रा वसु बिभ्रता रथे पृक्षो वहतमश्विना ।
रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पर्यस्मे धत्तं पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

त्रिऽवन्धुरेण । त्रिऽवृता । सुऽपेशसा । रथेन । आ । यातं । अश्विना । कण्वासः । वां । ब्रह्म । कृण्वन्ति । अध्वरे । तेषां । सु । शृणुतं । हवं ॥२॥ अश्विना । मधुमत्ऽतमं । पातं । सोमं । ऋतऽवृधा । अथ । अद्य । दस्रा । वसु । बिभ्रता । रथे । दाश्वांसं । उप । गच्छतं ॥ ३ ॥ त्रिऽसधस्थे । बर्हिषि । विश्वऽवेदसा । मध्वा । यज्ञं । मिमिक्षतं । कण्वासः । वां । सुतऽसोमाः । अभिऽद्यवः । युवां । हवन्ते । अश्विना ॥ ४ ॥ याभिः । कण्वं । अभिष्टिऽभिः । प्र । आवतं । युवं । अश्विना । ताभिः । सु । अस्मान् । अवतं । शुभः । पती इति । पातं । सोमं । ऋतऽवृधा ॥ ५ ॥ १ ॥ सुऽदासे । दस्रा । वसु । बिभ्रता । रथे । पृक्षः । वहतं । अश्विना । रयिं । समुद्रात् । उत । वा । दिवः । परि । अस्मे इति । धत्तं ।

यन्नासत्या पराषति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे ।
　　अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥७॥
अर्वाञ्चा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो वहन्तु सवनेदुप ।
　　इषं पृञ्चन्ता सुकृते सुदानव आ बर्हिः सीदतं नरा ॥८॥
तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा ।
　　येन शश्वदूहथुर्दाशुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये ॥९॥
उक्थेभिरर्वागवसे पुरूवसू अर्कैश्च नि ह्वयामहे ।
　　शश्वत्कण्वानां सदसि प्रिये हि कं सोमं पपथुरश्विना ॥१०॥२॥

॥ ४८ ॥ १–१६ प्रस्कण्व ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः–१, ३, ७, ९ विराट् पथ्या बृहती । ५, ११, १३ निचृत पथ्या बृहती । १२ बृहती । १५ पथ्या बृहती । ४, ६, १४ विराट् सत पंक्तिः । २, १०, १६ निचृत्सतः पंक्तिः । ८ पंक्ति. ॥ स्वरः—१, ३, ७, ९, ५, ११, १३, १२, १५ मध्यम. । ४, ६, १४, २, १०, १६, ८ पञ्चम ॥

(४८) सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
　　सह द्युम्नेन बृहता विभावरि राया देवि दास्वती ॥१॥

पुरुऽस्पृहं ॥ ६ ॥ यत् । नासत्या । पराऽवति । यत् । वा । स्थः । अधि । तुर्वशे । अतः । रथेन । सुऽवृता । नः । आ । गतं । साकं । सूर्यस्य । रश्मिऽभिः ॥ ७ ॥ अर्वाञ्चा । वां । सप्तयः । अध्वरऽश्रियः । वहंतु । सवना । इत् । उप । इषं । पृंचंता । सुऽकृते । सुऽदानवे । आ । बर्हिः । सीदतं । नरा ॥ ८ ॥ तेन । नासत्या । आ । गतं । रथेन । सूर्यऽत्वचा । येन । शश्वत् । ऊहथुः । दाशुषे । वसु । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ९ ॥ उक्थेभिः । अर्वाक् । अवसे । पुरुवसू इति पुरुऽवसू । अर्कैः । च । नि । ह्वयामहे । शश्वत् । कण्वानां । सदसि । प्रिये । हि । कं । सोमं । पपथुः । अश्विना ॥ १० ॥ २ ॥

सह । वामेन । नः । उषः । वि । उच्छ । दुहितः । दिवः । सह । द्युम्नेन । बृहता । विभाऽवरि । राया । देवि । दास्वती ॥ १ ॥

अश्वा॑वती॒र्गोम॑ती॒र्विश्वसुवि॒दो॒ भूरि॑ च्यवन्त॒ वस्त॑वे ।
उदी॑रय॒ प्रति॑ मा सू॒नृता॑ उषश्चोद॒ राधो॑ म॒घोना॑म् ॥२॥

उ॒वासो॒षा उ॒च्छाच्च॒ नु दे॒वी जी॒रा रथा॑नाम् ।
ये अ॑स्या आ॒चर॑णेषु दध्रि॒रे स॑मु॒द्रे न श्र॑व॒स्यवः॑ ॥ ३ ॥

उषो॒ ये ते॒ प्र यामे॑षु यु॒ञ्जते॒ मनो॑ दा॒नाय॑ सू॒रयः॑ ।
अत्राह॒ तत्कण्व॑ एषां॒ कण्व॑तमो॒ नाम॑ गृणाति नृ॒णाम् ॥ ४ ॥

आ घा॒ योषे॑व सू॒नर्यु॒षा या॑ति प्रभु॒ञ्ज॒ती ।
ज॒रय॑न्ती॒ वृज॑नं प॒द्वदी॑यत॒ उत्पा॑तयति प॒क्षिणः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥

वि या सृ॒जति॒ सम॑नं॒ व्य१॒॑र्थिनः॑ प॒दं न वे॒त्योद॑ती ।
वयो॒ नकि॑ष्टे पप्ति॒वांस॑ आसते॒ व्यु॑ष्टौ वाजिनीवति ॥ ६ ॥

अश्व॑ऽवतीः । गोऽम॑तीः । वि॒श्व॒ऽसु॒विदः॑ । भूरि॑ । च्य॒व॒न्त॒ । वस्त॑वे । उत् । ई॒र॒य॒ । प्रति॑ । मा॒ । सू॒नृताः॑ । उ॒षः॒ । चोद॑ । राधः॑ । म॒घोना॑म् ॥ २ ॥ उ॒वास॑ । उ॒षाः । उ॒च्छात् । च॒ । नु । दे॒वी । जी॒रा । रथा॑नाम् । ये । अ॒स्याः॒ । आ॒ऽचर॑णेषु । द॒ध्रि॒रे । स॒मु॒द्रे । न । श्र॒व॒स्यवः॑ ॥ ३ ॥ उषः॑ । ये । ते॒ । प्र । यामे॑षु । यु॒ञ्जते॑ । मनः॑ । दा॒नाय॑ । सू॒रयः॑ । अत्र॑ । अह॑ । तत् । कण्वः॑ । ए॒षा॒म् । कण्व॑ऽतमः । नाम॑ । गृ॒णा॒ति॒ । नृ॒णाम् ॥ ४ ॥ आ । घ॒ । योषा॑ऽइव । सू॒नरी॑ । उ॒षाः । या॒ति॒ । प्र॒ऽभु॒ञ्ज॒ती । ज॒रय॑न्ती । वृ॒जन॑म् । प॒त्ऽवत् । ई॒य॒ते॒ । उत् । पा॒त॒य॒ति॒ । प॒क्षिणः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥ वि । या । सृ॒जति॑ । सम॑नम् । वि । अ॒र्थिनः॑ । प॒दम् । न । वे॒ति॒ । ओद॑ती । वयः॑ । नकिः॑ । ते॒ । प॒प्ति॒ऽवांसः॑ । आ॒स॒ते॒ । विऽउ॑ष्टौ । वा॒जि॒नी॒ऽ-

एषायुक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि ।
शतं रथेभिः सुभगोषा इयं वि यात्यभि मानुषान् ॥७॥

विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगज्ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।
अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा उच्छदप स्रिधः ॥ ८ ॥

उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।
आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ॥ ९ ॥

विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसि सूनरि ।
सा नो रथेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामघे हवम् ॥१०॥४॥

उषो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषे जने ।
तेना वह सुकृतो अध्वराँ उप ये त्वा गृणन्ति वह्नयः ॥ ११ ॥

वति ॥ ६ ॥ एषा । अयुक्त । पराऽवतः । सूर्यस्य । उत्ऽअयनात् । अधि । शतं । रथेभिः । सुऽभगा । उषाः । इयं । वि । याति । अभि । मानुषान् ॥ ७ ॥ विश्वं । अस्याः । ननाम । चक्षसे । जगत् । ज्योतिः । कृणोति । सूनरी । अप । द्वेषः । मघोनी । दुहिता । दिवः । उषाः । उच्छत् । अप । स्रिधः ॥ ८ ॥ उषः । आ । भाहि । भानुना । चंद्रेण । दुहितः । दिवः । आऽवहंती । भूरि । अस्मभ्यं । सौभगं । विऽउच्छंती । दिविष्टिषु ॥ ९ ॥ विश्वस्य । हि । प्राणनं । जीवनं । त्वे इति । वि । यत् । उच्छसि । सूनरि । सा । नः । रथेन । बृहता । विभाऽवरि । श्रुधि । चित्रऽमघे । हवं ॥ १० ॥ ४ ॥ उषः । वाजं । हि । वंस्व । यः । चित्रः । मानुषे । जने । तेन । आ । वह । सुऽकृतः । अध्वरान् । उप । ये । त्वा । गृणंति । वह्नयः ॥ ११ ॥

विश्वा॑न्दे॒वाँ आ व॑ह॒ सोम॑पीतये॒ऽन्तरि॑क्षादुष॒स्त्वम् ।
सास्मासु॑ धा॒ गोम॒दश्वा॑वदु॒क्थ्य॑मुषो॒ वाजं॑ सु॒वीर्य॑म् ॥१२॥

यस्या॒ रुश॑न्तो अ॒र्चय॒: प्रति॑ भ॒द्रा अदृ॑क्षत ।
सा नो॑ र॒यिं वि॒श्ववा॑रं सु॒पेश॑समु॒षा द॑दातु॒ सुग्म्य॑म् ॥ १३ ॥

ये चि॒द्धि त्वामृष॑य॒: पूर्व॑ ऊ॒तये॑ जुहू॒रेऽव॑से महि ।
सा न॒: स्तोमाँ॑ अ॒भि गृ॑णीहि॒ राध॒सोष॑: शु॒क्रेण॑ शो॒चिषा॑ ॥१४॥

उषो॒ यद॒द्य भा॒नुना॒ वि द्वारा॑वृ॒णवो॑ दि॒वः ।
प्र नो॑ यच्छतादवृ॒कं पृ॒थु च्छ॒र्दिः प्र दे॑वि॒ गोम॑ती॒रिष॑: ॥१५॥

सं नो॑ रा॒या बृ॑ह॒ता वि॒श्वपे॑शसा मिमि॒क्ष्वा समिळा॑भि॒रा ।
सं द्यु॒म्नेन॑ विश्व॒तुरो॑षो महि॒ सं वाजै॑र्वाजिनीवति ॥१६॥५॥

विश्वा॑न् । दे॒वान् । आ । व॒ह॒ । सोम॑ऽपीतये । अ॒न्तरि॑क्षात् । उ॒षः । त्वं । सा । अ॒स्मासु॑ । धाः॒ । गोऽम॑त् । अश्व॑ऽवत् । उ॒क्थ्यं॑ । उषः॑ । वाजं॑ । सु॒ऽवीर्यं॑ ॥ १२ ॥ यस्याः॑ । रुश॑न्तः । अ॒र्चयः॑ । प्रति॑ । भ॒द्राः । अदृ॑क्षत । सा । नः॒ । र॒यिं । वि॒श्वऽवा॑रं । सु॒ऽपेश॑सं । उ॒षाः । द॒दा॒तु॒ । सुग्म्यं॑ ॥ १३ ॥ ये । चि॒त् । हि । त्वां । ऋष॑यः । पूर्वे॑ । ऊ॒तये॑ । जु॒हू॒रे । अव॑से । म॒हि॒ । सा । नः॒ । स्तोमा॑न् । अ॒भि । गृ॒णी॒हि॒ । राध॑सा । उषः॑ । शु॒क्रेण॑ । शो॒चिषा॑ ॥ १४ ॥ उषः॑ । यत् । अ॒द्य । भा॒नुना॑ । वि । द्वारौ॑ । ऋ॒णवः॑ । दि॒वः । प्र । नः॒ । य॒च्छ॒ता॒त् । अ॒वृ॒कं । पृ॒थु । छ॒र्दिः । प्र । दे॒वि॒ । गोऽम॑तीः । इषः॑ ॥ १५ ॥ सं । नः॒ । रा॒या । बृ॒ह॒ता । वि॒श्वऽपे॑शसा । मि॒मि॒क्ष्व । सं । इळा॑भिः । आ । सं । द्यु॒म्नेन॑ । वि॒श्व॒ऽतुरा॑ । उ॒षः॒ । म॒हि॒ । सं । वाजैः॑ । वा॒जि॒नी॒ऽव॒ति॒ ॥ १६ ॥ ५ ॥

॥ ४९ ॥ १—४ प्रस्कण्वः काण्व ऋषि ॥ उषा देवता ॥ निचृदनुष्टुप् छन्द ॥ गान्धार स्वरः ॥

(४९) उषो भद्रेभिरा गहि दिवश्चिद्रोचनादधि ।
वहन्त्वरुणप्सव उप त्वा सोमिनो गृहम् ॥ १ ॥
सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उषस्त्वम् ।
तेना सुश्रवसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः ॥ २ ॥
वयश्चित्ते पतत्रिणो द्विपच्चतुष्पदर्जुनि ।
उषः प्रारन्नृतूँरनु दिवो अन्तेभ्यस्परि ॥ ३ ॥
व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि रोचनम् ।
तां त्वामुषर्वसूयवो गीर्भिः कण्वा अहूषत ॥ ४ ॥६॥

॥ ५० ॥ १–१३ प्रस्कण्वः काण्व ऋषि ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्द -१ ६ निचृद्गायत्री । २, ४, ८, ९ पिपीलिकामध्या निचृद्गायत्री । ३ गायत्री । ५ यवमध्या विराड्गायत्री । १०, ११ निचृदनुष्टुप् । १२, १३ अनुष्टुप ॥ स्वर - १ ९ षड्ज । १०,–१३ गान्धार ॥

(५०) उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः ।
दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥ १ ॥

उषः । भद्रेभिः । आ । गहि । दिवः । चित् । रोचनात् । अधि । वहंतु । अरुणऽप्सवः । उप । त्वा । सोमिनः । गृहं ॥ १ ॥ सुऽपेशसं । सुऽखं । रथं । यं । अधिऽअस्थाः । उषः । त्वं । तेन । सुऽश्रवसं । जनं । प्र । अव । अद्य । दुहितः । दिवः ॥ २ ॥ वयः । चित् । ते । पतत्रिणः । द्विऽपत् । चतुःऽपत् । अर्जुनि । उषः । प्र । आरन् । ऋतून् । अनु । दिवः । अंतेभ्यः । परि ॥३॥ विऽउच्छंती । हि । रश्मिऽभिः । विश्वं । आऽभासि । रोचनं । तां । त्वां । उषः । वसुऽयवः । गीःऽभिः । कण्वाः । अहूषत ॥ ४ ॥ ६ ॥

उत् । ऊं इति । त्यं । जातऽवेदसं । देवं । वहंति । केतवः । दृशे । विश्वाय । सूर्यं ॥ १ ॥

अप त्ये तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः ।
सूराय विश्वचक्षसे ॥ २ ॥
अदृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु ।
भ्राजन्तो अग्नयो यथा ॥ ३ ॥
तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य ।
विश्वमा भासि रोचनम् ॥ ४ ॥
प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेषि मानुषान् ।
प्रत्यङ्विश्वं स्वर्दृशे ॥ ५ ॥ ७ ॥
येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनाँ अनु ।
त्वं वरुण पश्यसि ॥ ६ ॥
वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अक्तुभिः ।
पश्यञ्जन्मानि सूर्य ॥ ७ ॥

अप । त्ये । तायवः । यथा । नक्षत्रा । यन्ति । अक्तुऽभिः । सूराय । विश्वऽचक्षसे ॥ २ ॥ अदृश्रं । अस्य । केतवः । वि । रश्मयः । जनान् । अनु । भ्राजंतः । अग्नयः । यथा ॥ ३ ॥ तरणिः । विश्वऽदर्शतः । ज्योतिःऽकृत् । असि । सूर्य । विश्वं । आ । भासि । रोचनं ॥ ४ ॥ प्रत्यङ् । देवानां । विशः । प्रत्यङ् । उत् । एषि । मानुषान् । प्रत्यङ् । विश्वं । स्वः । दृशे ॥ ५ ॥ ७ ॥ येन । पावक । चक्षसा । भुरण्यंतं । जनान् । अनु । त्वं । वरुण । पश्यसि ॥ ६ ॥ वि । द्यां । एषि । रजः । पृथु । अहा । मिमानः । अक्तुऽभिः । पश्यन् । जन्मानि । सूर्य ॥ ७ ॥

स॒प्त त्वा॑ ह॒रितो॒ रथे॒ वह॑न्ति देव सूर्य ।
शो॒चिष्के॑शं विचक्षण ॥ ८ ॥
अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्ध्युवः॒ सूरो॒ रथ॑स्य न॒प्त्यः॑ ।
ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः ॥ ९ ॥
उ॒द्व॒यं तम॑स॒स्परि॒ ज्योति॒ष्पश्य॑न्त॒ उत्त॑रम् ।
दे॒वं दे॑व॒त्रा सूर्य॒मग॑न्म॒ ज्योति॑रुत्त॒मम् ॥ १० ॥
उ॒द्यन्न॒द्य मि॑त्रमह आ॒रोह॒न्नुत्त॑रां॒ दिव॑म् ।
हृ॒द्रो॒गं मम॑ सूर्य ह॒रि॒माणं॑ च नाशय ॥ ११ ॥
शुके॑षु मे ह॒रि॒माणं॑ रोप॒णाका॑सु दध्मसि ।
अथो॑ हारिद्र॒वेषु॑ मे ह॒रि॒माणं॒ नि द॑ध्मसि ॥ १२ ॥
उद॑गाद॒यमा॑दि॒त्यो विश्वे॑न॒ सह॑सा स॒ह ।
द्वि॒षन्तं॒ मह्यं॑ र॒न्धय॒न्मो अ॒हं द्वि॑ष॒ते र॑धम् ॥ १३ ॥ ८॥९॥

स॒प्त । त्वा॒ । ह॒रितः॑ । रथे॑ । वह॑न्ति । दे॒व॒ । सूर्य॒ । शो॒चिःऽके॑शं । वि॒ऽच॒क्ष॒ण ॥ ८ ॥ अयु॑क्त । स॒प्त । शु॒न्ध्युवः॑ । सूरः॑ । रथ॑स्य । न॒प्त्यः॑ । ताभिः॑ । या॒ति॒ । स्वयु॑क्तिऽभिः ॥ ९ ॥ उत् । व॒यं । तम॑सः । परि॑ । ज्योतिः॑ । पश्य॑न्तः । उत्ऽत॑रं । दे॒वं । दे॒व॒ऽत्रा । सूर्य॑ । अग॑न्म । ज्योतिः॑ । उ॒त्ऽत॒मं ॥ १० ॥ उ॒त्ऽयन् । अ॒द्य । मि॒त्र॒ऽम॒हः॒ । आ॒ऽरोह॑न् । उत्ऽत॑रां । दिवं॑ । हृ॒त्ऽरो॒गं । मम॑ । सूर्य॒ । ह॒रि॒माणं॑ । च॒ । ना॒श॒य॒ ॥ ११ ॥ शुके॑षु । मे॒ । ह॒रि॒माणं॑ । रो॒प॒णाका॑सु । द॒ध्म॒सि॒ । अथो॒ इति॑ । हा॒रि॒द्र॒वेषु॑ । मे॒ । ह॒रि॒माणं॑ । नि । द॒ध्म॒सि॒ ॥ १२ ॥ उत् । अ॒गा॒त् । अ॒यं । आ॒दि॒त्यः । विश्वे॑न । सह॑सा । स॒ह । द्वि॒षन्तं॑ । मह्यं॑ । र॒न्धय॑न् । मो इति॑ । अ॒हं । द्वि॒ष॒ते । र॒धं ॥ १३ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ दशमोऽनुवाकः ॥

॥ ५१ ॥ १-१५ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः - १, ९, १० जगती । २, ५, ८ विराड् जगती । ११-१३ निचृज्जगती । ३, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६, ७, त्रिष्टुप् । १४, १५ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वरः - १, २, ९, १०, ५, ११-१३, ८ निषादः । ३, ४, ६, ७, १४, १५ धैवतः ॥

(५१) अभि त्यं मेषं पुरुहूतमृग्मियमिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठमभि विप्रमर्चत ॥ १ ॥
अभीमवन्वन्त्स्वभिष्टिमूतयोऽन्तरिक्षप्रां तविषीभिरावृतम् ।
इन्द्रं दक्षास ऋभवो मदच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत् ॥ २ ॥
त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपोतात्रये शतदुरेषु गातुवित् ।
ससेन चिद्विमदायावहो वस्वाजावद्रिं वावसानस्य नर्तयन् ॥ ३ ॥

॥ दशमोऽनुवाकः ॥

अभि । त्यं । मेषं । पुरुऽहूतं । ऋग्मियं । इंद्रं । गीःऽभिः । मदत । वस्वः । अर्णवं । यस्य । द्यावः । न । विऽचरंति । मानुषा । भुजे । मंहिष्ठं । अभि । विप्रं । अर्चत ॥ १ ॥ अभि । ईं । अवन्वन् । सुऽअभिष्टिं । ऊतयः । अंतरिक्षऽप्रां । तविषीभिः । आऽवृतं । इंद्रं । दक्षासः । ऋभवः । मदऽच्युतं । शतऽक्रतुं । जवनी । सूनृता । आ । अरुहत् ॥ २ ॥ त्वं । गोत्रं । अंगिरःऽभ्यः । अवृणोः । अप । उत । अत्रये । शतऽदुरेषु । गातुऽवित् । ससेन । चित् । विऽमदाय । अवहः । वसु । आजौ । अद्रिं । वावसानस्य । नर्तयन् ॥ ३ ॥ त्वं । अपां । अपिऽ-

त्वमपामपिधानावृणोरपाधारयः पर्वते दानुमद्वसु ।

वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहिमादित्सूर्यं दिव्यारोहयो दृशे ॥ ४ ॥

त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधाभिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत ।

त्वं पिप्रोर्नृमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्वानं दस्युहत्येष्वाविथ ॥५॥ ९ ॥

त्वं कुत्सं शुष्णहत्येष्वाविथारन्धयोऽतिथिग्वाय शम्बरम् ।

महान्तं चिदर्बुदं नि क्रमीः पदा सनादेव दस्युहत्याय जज्ञिषे ॥६॥

त्वे विश्वा तविषी सध्र्यग्घिता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।

तव वज्रश्चिकिते बाह्वोर्हितो वृश्चा शत्रोरव विश्वानि वृष्ण्या ॥ ७ ॥

धानां । अवृणोः । अपं । अधारयः । पर्वते । दानुऽमत् । वसुं । वृत्रं । यत् । इन्द्र । शवसा । अवधीः । अहिं । आत् । इत् । सूर्यं । दिवि । आ । अरोहयः । दृशे ॥ ४ ॥ त्वं । मायाभिः । अपं । मायिनः । अधमः । स्वधाभिः । ये । अधि । शुप्तौ । अजुह्वत । त्वं । पिप्रोः । नृऽमनः । प्र । अरुजः । पुरः । प्र । ऋजिश्वानं । दस्युऽहत्येषु । आविथ ॥ ५ ॥ ९ ॥ त्वं । कुत्सं । शुष्णऽहत्येषु । आविथ । अरन्धयः । अतिथिऽग्वाय । शंबरं । महांतं । चित् । अर्बुदं । नि । क्रमीः । पदा । सनात् । एव । दस्युऽहत्याय । जज्ञिषे ॥ ६ ॥ त्वे इति । विश्वा । तविषी । सध्र्यक् । हिता । तव । राधः । सोमऽपीथाय । हर्षते । तव । वज्रः । चिकिते । बाह्वोः । हितः । वृश्च । शत्रोः । अव । विश्वानि । वृष्ण्या ॥ ७ ॥

॥ ५२ ॥ १–१५ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, ८ भुरिक् त्रिष्टुप् । ७ त्रिष्टुप् । ९, १० स्वराट् त्रिष्टुप् । १२, १३, १५ निचृत त्रिष्टुप् । २–४ निचृज्जगती । ५, १४ जगती । ६, ११ विराड जगती ॥ स्वर —१, ७—९ १०, १२ १३ १५ धैवत. । २-६, ११, १४ निषाद ॥

(५२) त्यं सु मेषं महया स्वर्विदं शतं यस्य सुभ्वः साकमीरते ।
अत्यं न वाजं हवनस्यदं रथमेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः ॥१॥
स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे ।
इन्द्रो यद्वृत्रमवधीन्नदीवृतमुब्जन्नर्णांसि जर्हृषाणो अन्धसा ॥ २ ॥
स हि द्वरो द्वरिषु वव्र ऊधनि चन्द्रबुध्नो मदवृद्धो मनीषिभिः ।
इन्द्रं तमह्वे स्वपस्यया धिया मंहिष्ठरातिं स हि पप्रिरन्धसः ॥ ३ ॥
आ यं पृणन्ति दिवि सद्मबर्हिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः ।
तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुरूतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अह्रुतप्सवः ॥ ४ ॥

त्यं । सु । मेषं । महय । स्वःऽविदं । शतं । यस्य । सुऽभ्वः । साकं । ईरते । अत्यं । न । वाजं । हवनऽस्यदं । रथं । आ । इंद्रं । ववृत्यां । अवसे । सुवृक्तिऽभिः ॥ १ ॥ सः । पर्वतः । न । धरुणेऽषु । अच्युतः । सहस्रंऽऊतिः । तविषीषु । ववृधे । इंद्रः । यत् । वृत्रं । अवधीत् । नदीऽवृतं । उब्जन् । अर्णांसि । जर्हृषाणः । अंधसा ॥ २ ॥ सः । हि । द्वरः । द्वरिषु । वव्रः । ऊधनि । चंद्रऽबुध्नः । मदऽवृद्धः । मनीषिभिः । इंद्रं । तं । अह्वे । सुऽअपस्यया । धिया । मंहिष्ठऽरातिं । सः । हि । पप्रिः । अंधसः ॥ ३ ॥ आ । यं । पृणंति । दिवि । सद्मऽबर्हिषः । समुद्रं । न । सुऽभ्वः । स्वाः । अभिष्टयः । तं । वृत्रऽहत्ये । अनु । तस्थुः । ऊतयः । शुष्माः । इंद्रं । अवाताः । अह्रुतऽप्सवः ॥ ४ ॥ अभि । स्वऽवृष्टिं । मदे । अस्य । युध्यतः । रघ्वीःऽइव ।

अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रघ्वीरिव प्रवणे सस्रुरूतयः ।
इन्द्रो यद्वज्री धृषमाणो अन्धसा भिनद्वलस्य परिधींरिव त्रितः ॥५॥१२॥
परीं घृणा चरति तित्विषे शवोऽपो वृत्वी रजसो बुध्नमाशयत् ।
वृत्रस्य यत्प्रवणे दुर्गृभिश्वनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् ॥ ६ ॥
ह्रदं न हि त्वा न्यृषन्त्यूर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।
त्वष्टा चित्ते युज्यं वावृधे शवस्ततक्ष वज्रमभिभूत्योजसम् ॥७॥
जघन्वाँ उ हरिभिः संभृतक्रतविन्द्र वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः ।
अयच्छथा बाह्वोर्वज्रमायसमधारयो दिव्या सूर्यं दृशे ॥ ८ ॥
बृहत्स्वश्चन्द्रममवद्यदुक्थ्यमकृण्वत भियसा रोहणं दिवः ।
यन्मानुषप्रधना इन्द्रमूतयः स्वर्नृषाचो मरुतोऽमदन्ननु ॥ ९ ॥

प्रवणे । सस्रुः ॥ ऊतयः । इंद्रः । यत् । वज्री । धृषमाणः । अंधसा । भिनत् । वलस्य । परिधीन्ऽइव । त्रितः ॥ १२ ॥ परि । ईम् । घृणा । चरति । तित्विषे । शवः । अपः । वृत्वी । रजसः । बुध्नं । आ । अशयत् । वृत्रस्य । यत् । प्रवणे । दुःऽगृभिश्वनः । निऽजघंथ । हन्वोः । इंद्र । तन्यतुं ॥ ६ । ह्रदं । न । हि । त्वा । निऽऋषंति । ऊर्मयः । ब्रह्माणि । इंद्र । तव । यानि । वर्धना । त्वष्टा । चित् । ते । युज्यं । ववृधे । शवः । ततक्ष । वज्रं । अभिभूतिऽओजसं ॥ ७ ॥ जघन्वान् । ऊंइति । हरिऽभिः । संभृतक्रतो इति । संभृतऽक्रतो । इंद्र । वृत्रं । मनुषे । गातुऽयन् । अपः । अयच्छथाः । बाह्वोः । वज्रं । आयसं । अधारयः । दिवि । आ । सूर्यं । दृशे ॥ ८ ॥ बृहत् । स्वःऽचंद्रं । अमऽवत् । यत् उक्थ्यं । अकृण्वतः । भियसा । रोहणं । दिवः । यत् । मानुषऽप्रधनाः । इंद्रं । ऊतयः । स्वः । नृऽसाचः । मरुतः अमदन् । अनु ॥ ९ ॥

द्यौश्चिदस्यामवाँ अहेः स्वनादयोयवीद्भियसा वज्र इन्द्र ते ।
वृत्रस्य यद्बद्बधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिनच्छिरः ॥१०॥१३॥
यदिन्न्विन्द्र पृथिवी दशभुजिरहानि विश्वा ततनन्त कृष्टयः ।
अत्राह ते मघवन्विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बर्हणा भुवत् ॥११॥
त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृषन्मनः ।
चकृषे भूमिं प्रतिमानमोजसोऽपः स्वःपरिभूरेष्या दिवम् ॥१२॥
त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्ववीरस्य बृहतः पतिर्भूः ।
विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्धा नकिरन्यस्त्वावान् ॥१३॥
न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानशुः ।
नोत स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यत एको अन्यच्चकृषे विश्वमानुषक् ॥१४॥

द्यौः । चित् । अस्य । अमऽवान् । अहेः । स्वनात् । अयोय-वीत् । भियसा । वज्रः । इंद्र । ते । वृत्रस्य । यत् । बद्बधानस्य । रोदसी इति । मदे । सुतस्य । शवसा अभिनत् । शिरः । १० ॥ १३ ॥ यत् । इत् । नु । इंद्र । पृथिवी । दशऽभुजिः । अहानि । विश्वा । ततनंत । कृष्टयः । अत्र । अह । ते । मघऽवन् । विऽश्रुतं । सहः । द्यां । अनु । शवसा । बर्हणा । भुवत् ॥ ११ ॥ त्वं । अस्य । पारे । रजसः । विऽओमनः । स्वभूतिऽओजाः । अवसे । धृषत्ऽमनः । चकृषे । भूमिं । प्रतिऽमानं । ओजसः । अपः । स्वरिति स्वः । परिऽभूः । एषि । आ । दिवं ॥ १२ ॥ त्वं । भुवः । प्रतिऽमानं । पृथिव्याः । ऋष्वऽवीरस्य । बृहतः । पतिः । भूः । विश्वं । आ । अप्राः । अंतरिक्षं । महिऽत्वा । सत्यं । अद्धा । नकिः । अन्यः । त्वाऽवान् ॥ १३ ॥ न । यस्य । द्यावापृथिवी इति । अनु । व्यचः । न । सिंधवः । रजसः । अंतं । आनशुः । न । उत । स्वऽवृष्टिं । मदे । अस्य । युध्यतः । एकः । अन्यत् । चकृषे । विश्वं । आनुषक् ॥ १४ ॥

आर्चन्नत्र मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे देवासो अमदन्ननु त्वा ।
वृत्रस्य यद्भृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्थ ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ५३ ॥ १-११ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द-जगती १०-११ त्रिष्टुप्

(५३) न्यू॒ षु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदने विवस्वतः ।
नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टुतिर्द्रविणोदेषु शस्यते ॥ १ ॥
दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।
शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि ॥२॥
शचीव इन्द्र पुरुकृद्द्युमत्तम तवेदिदमभितश्चेकिते वसु ।
अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ॥ ३ ॥

आर्चन् । अत्र । मरुतः । सस्मिन् । आजौ । विश्वे । देवासः ।
अमदन् । अनु । त्वा । वृत्रस्य । यत् । भृष्टिऽमता । वधेन । नि । त्वं । इंद्र ।
प्रति । आनं । जघंथ ॥ १५ ॥ १४ ॥

नि । ऊं इति । सु । वाचं । प्र । महे । भरामहे । गिरः । इंद्राय । सदने ।
विवस्वतः । नु । चित् । हि । रत्नं । ससतांऽइव । अविदत् । न । दुःऽस्तुतिः ।
द्रविणःऽदेषु । शस्यते ॥ १ ॥ दुरः । अश्वस्य । दुरः । इंद्र । गोः । असि । दुरः ।
यवस्य । वसुनः । इनः । पतिः । शिक्षाऽनरः । प्रऽदिवः । अकामऽकर्शनः ।
सखा । सखिऽभ्यः । तं । इदं । गृणीमसि ॥ २ ॥ शचीऽवः । इंद्र । पुरुऽकृत् ।
द्युमत्ऽतम । तव । इत् । इदं । अभितः । चेकिते । वसु । अतः । संऽगृभ्य ।
अभिऽभूते । आ । भर । मा । त्वाऽयतः । जरितुः । कामं । ऊनयीः ॥ ३ ॥

एभिर्द्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना।
इन्द्रेण दस्युं दरयन्त इन्दुभिर्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ॥ ४ ॥
समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः।
सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥
ते त्वा मदा अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहत्येषु सत्पते।
यत्कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ॥६॥
युधा युधमुप घेदेषि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा।
नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ॥७॥
त्वं करञ्जमुत पर्णयं वधीस्तेजिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी।
त्वं शता वङ्गृदस्याभिनत्पुरोऽनानुदः परिषूता ऋजिश्वना ॥८॥

एभिः। द्युऽभिः। सुऽमनाः। एभिः। इंदुऽभिः। निऽरुंधानः। अमतिं। गोभिः। अश्विना। इंद्रेण। दस्युं। दरयंत इंदुऽभिः। युतऽद्वेषसः। सं। इषा। रभेमहि। ॥ ४ ॥ सं। इंद्र। राया। सं। इषा। रभेमहि। सं। वाजेभिः। पुरुऽचंद्रैः। अभिद्युऽभिः। सं। देव्या। प्रऽमत्या। वीरऽशुष्मया। गोऽअग्रया। अश्वऽवत्या। रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥ ते। त्वा। मदाः। अमदन्। तानि। वृष्ण्या। ते। सोमासः। वृत्रऽहत्येषु। सत्ऽपते। यत्। कारवे। दश। वृत्राणि। अप्रति। बर्हिष्मते। नि। सहस्राणि। बर्हयः॥ ६ ॥ युधा। युधं। उप। घ। इत्। एषि। धृष्णुऽया। पुरा। पुरं। सं। इदं। हंसि। ओजसा। नम्या। यत्। इंद्र। सख्या। पराऽवति निऽबर्हयः। नमुचिं। नाम। मायिनं ॥ ७ ॥ त्वं। करंजं। उत। पर्णयं। वधीः। तेजिष्ठया। अतिथिऽग्वस्य। वर्तनी। त्वं। शता। वंगृदस्य। अभिनत्। पुरः। अनानुऽदः। परिऽसूताः। ऋजिश्वना ॥ ८ ॥ त्वं। एतान्।

त्वमेताञ्जनराज्ञो द्विर्दशाबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।
षष्टिं सहस्रा नवतिं नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ॥ ९ ॥
त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।
त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः ॥ १० ॥
य उदृचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असाम ।
त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥११॥१६॥

॥ ५४ ॥ १-११ सव्य आङ्गिरस ऋषि. ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द-जगती, त्रिष्टुप्

(५४) मा नो अस्मिन्मघवन्पृत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शवसः परीणशे ।
अक्रन्दयो नद्यो३ रोरुवद्वना कथा न क्षोणीर्भियसा समारत ॥१॥
अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयन्नभि ष्टुहि ।
यो धृष्णुना शवसा रोदसी उभे वृषा वृषत्वा वृषभो न्यृञ्जते ॥ २ ॥

जनऽराज्ञः । द्विः । दश अबंधुना । सुऽश्रवसा । उपऽजग्मुषः । षष्टिं । सहस्रा । नवतिं । नव । श्रुतः । नि । चक्रेण । रथ्या । दुःऽपदा । अवृणक् ॥ ९ ॥ त्वं । आविथ । सुऽश्रवसं । तव । ऊतिऽभिः । तव । त्रामऽभिः । इंद्र । तूर्वयाणं । त्वं । अस्मै । कुत्सं । अतिथिऽग्वं । आयुं । महे । राज्ञे । यूने । अरंधनायः । ॥ १० ॥ ये । उत्ऽऋचि । इंद्र । देवऽगोपाः । सखायः । ते । शिवऽतमाः । असाम त्वां । स्तोषाम । त्वया । सुवीराः । द्राघीयः । आयुः । प्रऽतरं । दधानाः । ॥ ११ ॥ १६ ॥

मा । नः । अस्मिन् । मघऽवन् । पृतऽसु । अंहसि । नहि ते । अंतः । शवसः । परिऽनशे । अक्रंदयः । नद्यः । रोरुवत् वना । कथा । न । क्षोणीः । भियसा । सं । आरत ॥ १ ॥ अर्च । शक्राय । शाकिने । शचीऽवते । शृण्वंतं । इंद्रं । महयन् । अभि । स्तुहि । यः । धृष्णुना । शवसा । रोदसी इति । उभेइति । वृषा । वृषत्वा । वृषभः । निऽऋंजते ॥ २ ॥

अर्चा दिवे बृहते शूष्यं१ वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः ।
बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ॥३॥
त्वं दिवो बृहतः सानु कोपयोऽव त्मना धृषता शंबरं भिनत् ।
यन्मायिनो व्रन्दिनो मन्दिना धृषच्छितां गभस्तिमशनिं पृतन्यसि ॥४॥
नि यद्वृणक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शुष्णस्य चिद्व्रन्दिनो रोरुवद्वना ।
प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चित्कृणवः कस्त्वा परि ॥५॥ १७ ॥
त्वमाविथ नर्यं तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वीतिं वय्यं शतक्रतो ।
त्वं रथमेतशं कृत्व्ये धने त्वं पुरो नवतिं दंभयो नव ॥ ६ ॥
स घा राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।
उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः ॥७॥

अर्च । दिवे । बृहते । शूष्यं । वचः । स्वऽक्षत्रं । यस्य । धृषतः । धृषत् । मनः । बृहत्ऽश्रवाः । असुरः । बर्हणा । कृतः । पुरः । हरिऽभ्यां । वृषभः रथः हि । सः ॥ ३ ॥ त्वं । दिवः । बृहतः । सानु । कोपयः । अव । त्मना । धृषता । शंबरं । भिनत् । यत् । मायिनः । व्रंदिनः । मंदिना । धृषत् । शितां । गभस्तिं । अशनिं । पृतन्यसि ॥ ४ ॥ नि । यत् । वृणक्षि । श्वसनस्य । मूर्धनि । शुष्णस्य । चित् । व्रंदिनः । रोरुवत् । वना । प्राचीनेन । मनसा । बर्हणाऽवता । यत् । अद्य । चित् । कृणवः । कः । त्वा । परि ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वं । आविथ । नर्यं । तुर्वशं । यदुं । त्वं तुर्वीतिं । वय्यं । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । त्वं । रथं । एतशं । कृत्व्ये । धने त्वं । पुरः नवतिं । दंभयः । नव ॥ ६ ॥ सः । घ । राजा । सत्ऽपतिः । शूशुवत् । जनः । रातऽहव्यः । प्रति । यः । शासं । इन्वति । उक्था वा । यः । अभिऽगृणाति । राधसा । दानुः । अस्मै । उपरा । पिन्वते । दिवः ॥ ७ ॥ असमं । क्षत्रं । असमा ।

असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्रसोमपा अपसा सन्तु नेमे ।
ये त इन्द्र ददुषो वर्धयन्ति महि क्षत्रं स्थविरं वृष्ण्यं च ॥ ८ ॥
तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।
व्यश्नुहि तर्पया काममेषामथा मनो वसुदेयाय कृष्व ॥ ९ ॥
अपामतिष्ठद्धरुणह्वरं तमोऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।
अभीमिन्द्रो नद्यो वव्रिणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्नते ॥१०॥
स शेवृधमधि धा द्युम्नमस्मे महि क्षत्रं जनाषाळिन्द्र तव्यम् ।
रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरीन्राये च नः स्वपत्या इषे धाः ॥११॥१८॥

॥ ५५ ॥ १-८ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द-जगती

(५५) दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न मह्ना पृथिवी चन प्रति ।
भीमस्तुविष्माञ्चर्षणिभ्य आतपः शिशीते वज्रं तेजसे न वंसगः ॥१॥

मनीषा । प्र । सोमऽपाः । अपसा । संतु । नेमे । ये । ते । इंद्र । ददुषः । वर्धयंति । महि । क्षत्रं । स्थविरं । वृष्ण्यं । च ॥ ८ ॥ तुभ्यं । इत् । एते । बहुलाः । अद्रिऽदुग्धाः । चमूऽसदः । चमसाः । इंद्रऽपानाः । वि । अश्नुहि । तर्पय । कामं । एषां । अथ । मनः । वसुऽदेयाय । कृष्व ॥ ९ ॥ अपां । अतिष्ठत् । धरुणऽह्वरं । तमः । अंतः । वृत्रस्य । जठरेषु । पर्वतः । अभि । ईं । इंद्रः । नद्यः । वव्रिणा । हिताः । विश्वाः । अनुस्थाः । प्रवणेषु । जिघ्नते ॥ १० । सः । शेऽवृधं । अधि । धाः । द्युम्नं । अस्मे इति । महि । क्षत्रं । जनाषाट् । इंद्र । तव्यं । रक्ष । च । नः । मघोनः । पाहि । सूरीन् । राये । च । नः । सुऽअपत्यै । इषे । धाः ॥११॥१८॥

दिवः । चित् । अस्य । वरिमा । वि । पप्रथे । इंद्रं । न । मह्ना । पृथिवी । चन । प्रति । भीमः । तुविष्मान् । चर्षणिऽभ्यः । आऽतपः । शिशीते । वज्रं । तेजसे । न । वंसगः ॥ १ ॥

सो अ॑र्ण॒वो न न॒द्यः॑ समु॒द्रियः॒ प्रति॑ गृभ्णाति॒ विश्रि॑ता॒ वरी॑मभिः ।
इन्द्रः॒ सोम॑स्य पी॒तये॑ वृषायते स॒नात्स यु॒ध्म ओज॑सा पनस्यते ॥२॥
त्वं तमि॑न्द्र॒ पर्व॑तं॒ न भोज॑से म॒हो नृ॒म्णस्य॒ धर्म॑णामिरज्यसि ।
प्र वी॒र्ये॑ण दे॒वताति॑ चेकिते॒ विश्व॑स्मा उ॒ग्रः कर्म॑णे पु॒रोहि॑तः ॥ ३ ॥
स इद्वने॑ नम॒स्युभि॑र्वचस्यते॒ चारु॒ जने॑षु प्रब्रु॒वा॒ण इ॑न्द्रि॒यम् ।
वृषा॒ छन्दु॑र्भवति हर्य॒तो वृषा॒ क्षेमे॑ण॒ धेनां॑ म॒घवा॒ यदिन्व॑ति ॥ ४ ॥
स इन्म॒हानि॑ समि॒थानि॑ म॒ज्मना॑ कृणोति यु॒ध्म ओज॑सा॒ जने॑भ्यः ।
अधा॑ च॒न श्रद्द॑धति॒ त्विषी॑मत इन्द्रा॑य॒ वज्रं॑ नि॒घनि॑घ्नते व॒धम् ॥५॥१९॥
स हि श्र॑व॒स्युः सद॑नानि कृ॒त्रिमा॑ क्ष्म॒या वृ॑धा॒न ओज॑सा वि॒नाशय॑न् ।
ज्योतीं॑षि कृ॒ण्वन्न॑वृ॒काणि॒ यज्य॒वेऽव॑ सु॒क्रतु॒: सर्त॒वा अ॒पः सृ॑जत् ॥ ६ ॥

सः । अ॒र्ण॒वः । न । न॒द्यः॑ स॒मु॒द्रियः॑ । प्रति॑ । गृ॒भ्णा॒ति॒ । वि॒ऽश्रि॑ताः । वरी॑मऽभिः । इंद्रः॑ । सोम॑स्य । पी॒तये॑ । वृ॒ष॒ऽय॒ते॒ । स॒नात् । सः । यु॒ध्मः । ओज॑सा । प॒न॒स्य॒ते॒ ॥ २ ॥ त्व । तं । इं॒द्र॒ । पर्व॑तं । न । भोज॑से । म॒हः । नृ॒म्णस्य॑ । धर्म॑णां । इ॒र॒ज्य॒सि॒ । प्र । वी॒र्ये॑ण । दे॒वता॑ । अति॑ । चे॒कि॒ते॒ । विश्व॑स्मै । उ॒ग्रः । कर्म॑णे । पु॒रः॒ऽहि॑त ॥३॥ सः । इत । वने॑ । न॒म॒स्यु॒ऽभिः॑ । व॒च॒स्य॒ते॒ । चारु॑ । जने॑षु । प्र॒ऽब्रु॒वा॒णः । इ॒द्रि॒यं । वृषा॑ । छंदुः॑ । भ॒व॒ति॒ । ह॒र्य॒तः । वृषा॑ । क्षेमे॑ण । धनां॑ । म॒घऽवा॑ । यत् । इन्व॑ति ॥ ४ ॥ सः । इत् । म॒हानि॑ । सं॒ऽइ॒थानि॑ । म॒ज्मना॑ । कृ॒णोति॑ । यु॒ध्मः । ओज॑सा । जने॑भ्यः । अध॑ । च॒न । श्रत् । द॒धा॒ति॒ । त्विषि॑ऽमते । इं॒द्राय । वज्रं॑ । नि॒ऽघनि॑घ्नते ॥ ५ ॥ १९ ॥ सः । हि । श्र॒व॒स्युः । सद॑नानि । कृ॒त्रिमा॑ । क्ष्म॒या । वृ॒धा॒नः । ओज॑सा । वि॒ऽना॒शय॑न् । ज्योतीं॑षि । कृ॒ण्वन् । अ॒वृ॒काणि॑ । यज्य॑वे । अव॑ । सु॒ऽक्रतु॑ः । सर्त॑वै । अ॒पः । सृ॒ज॒त् । ॥ ६ ॥

दानाय मनः सोमपावन्नस्तु तेऽर्वाञ्चा हरी वन्दनश्रुदा कृधि ।
यमिष्ठासः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्नुवन्ति भूर्णयः ॥७॥
अप्रक्षितं वसु बिभर्षि हस्तयोरषाळ्हं सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
आवृतासोऽवतासो न कर्तृभिस्तनूषु ते क्रतव इन्द्र भूरयः ॥८॥ ॥२०॥

॥ ५६ ॥ १-६ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती-छन्दः ॥

॥ ५६ ॥ एष प्र पूर्वीरव तस्य चम्रिषोऽत्यो न योषामुदयंस्त भुर्वणिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम् ॥ १ ॥
तं गूर्तयो नेमन्निषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा ॥ २ ॥
स तुर्वणिर्महाँ अरेणु पौंस्ये गिरेर्भृष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध्र आभूषु रामयन्नि दामनि ॥ ३ ॥
देवी यदि तविषी त्वावृधोतय इन्द्रं सिषक्त्युषसं न सूर्यः ।
यो धृष्णुना शवसा बाधते तम इयर्ति रेणुं बृहदर्हरिष्वणिः ॥ ४ ॥

दानाय । मनः । सोमऽपावन् । अस्तु । ते । अर्वाञ्चा । हरीइति । वन्दनऽश्रुत् । आ । कृधि । यमिष्ठासः । सारथयः । ये । इन्द्र । ते न । त्वा । केताः । आ । दभ्नुवन्ति । भूर्णयः ॥ ७ ॥ अप्रऽक्षितं । वसु । बिभर्षि । हस्तयोः । अषाळ्हं । सहः । तन्वि । श्रुतः । दधे । आऽवृतासः । अवतासः । न । कर्तृऽभिः । तनूषु । ते । क्रतवः । इन्द्र । भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

एषः । प्र । पूर्वीः । अव । तस्य । चम्रिषः । अत्यः । न । योषां । उत् । अयंस्त । भुर्वणिः । दक्षं । महे । पाययते । हिरण्ययं । रथं । आऽवृत्य । हरिऽयोगं । ऋभ्वसं । ॥ १ ॥ तं । गूर्तयः । नेमन्ऽइषः । परीणसः । समुद्रं । न । संऽचरणे । सनिष्यवः । पतिं । दक्षस्य विदथस्य । नु । सहः । गिरिं । न वेनाः । अधि । रोह । तेजसा । ॥ २ ॥ सः । तुर्वणिः । महान् । अरेणु । पौंस्ये । गिरेः । भृष्टिः । न । भ्राजते । तुजा । शवः । येन । शुष्णं । मायिनं । आयसः । मदे । दुध्रः । आभूषु । रमयत् । नि । दामनि ॥ ३ ॥ देवी । यदि तविषी । त्वाऽवृधा । ऊतये । इन्द्रं । सिसक्ति । उषसं । न । सूर्यः । यः । धृष्णुना । शवसा । बाधते । तमः । इयर्ति । रेणुं । बृहत् । अर्हरिऽस्वनिः ॥ ४ ॥

वि यत्तिरो धरुणमच्युतं रजोऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा ।
स्वर्मीळ्हे यन्मद इन्द्र हर्ष्याहन्वृत्रं निरपामौब्जो अर्णवम् ॥ ५ ॥
त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाष्यारुजः ॥६॥२१॥

॥ ५७ ॥ १-६ सव्य आङ्गिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ५७ ॥ प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रये सत्यशुष्माय तवसे मतिं भरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शवसे अपावृतम् ॥ १ ॥
अध ते विश्वमनु हासदिष्टय आपो निम्नेव सवना हविष्मतः ।
यत्पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्नथिता हिरण्ययः ॥ २ ॥
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे ।
यस्य धाम श्रवसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नायसे ॥ ३ ॥
इमे त इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
नहि त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सघत्क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद्वचः ॥ ४ ॥

वि । यत् । तिरः । धरुणं । अच्युतं । रजः । अतिस्थिपः । दिवः । आतासु । बर्हणा । स्वःऽमीळ्हे । यत् । मदे । इंद्र । हर्ष्या । अहन् । वृत्रं । निः । अपां । औब्जः । अर्णवं । ॥ ५ ॥ त्वं । दिवः । धरुणं । धिषे । ओजसा । पृथिव्याः । इंद्र । सदनेषु । माहिनः । त्वं । सुतस्य । मदे । अरिणाः । अपः । वि । वृत्रस्य । समया । पाष्या । अरुजः ॥ ६ ॥ २१ ॥ प्र । मंहिष्ठाय । बृहते । बृहत्ऽरये । सत्यऽशुष्माय । तवसे । मतिं । भरे । अपांऽइव । प्रवणे । यस्य । दुःऽधरं । राधः । विश्वऽआयु । शवसे । अपऽवृतं ॥१॥ अध । ते । विश्वं । अनु । ह । असत् । इष्टये । आपः । निम्नाऽइव । सवना । हविष्मतः । यत् । पर्वते । न । संऽअशीत । हर्यतः । इंद्रस्य । वज्रः । श्नथिता । हिरण्ययः ॥२॥ अस्मै । भीमाय । नमसा । सं । अध्वरे । उषः । न । शुभ्रे । आ । भर । पनीयसे । यस्य । धाम । श्रवसे । नाम । इंद्रियं । ज्योतिः । आकारि । हरितः । न । अयसे ॥ ३ ॥ इमे । ते । इंद्र । ते । वयं । पुरुऽस्तुत । ये । त्वा । आऽरभ्य । चरामसि । प्रभुवसो । इति । प्रभुऽवसो । नहि । त्वत् । अन्यः । गिर्वणः । गिरः । सघत् । क्षोणीःऽइव । प्रति । नः । हर्य । तत् । वचः ॥ ४ ॥ भूरि । ते । इंद्र । वीर्यं । तव । स्मसि ।

भूरिं त इन्द्र वीर्यं तवं स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन्काममा पृण ।
अनुं ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं चं ते पृथिवी नेम ओजंसे ॥ ५ ॥
त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन्पर्वशश्चकर्तिथ ।
अवांसृजो निवृंताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः ॥६॥२२॥

॥ एकादशोऽनुवाकः ॥

॥ ५८ ॥ १-९ नोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ छन्दः-जगती ॥

(५८) नू चित्सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यद्दूतो अभवद्विवस्वतः ।
वि साधिष्ठेभिः पथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति॥१॥
आ स्वमद्म युवमानो अजरस्तृष्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।
अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते दिवो न सानुं स्तनयन्नचिक्रदत् ॥ २ ॥
क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषत्तो रयिषाळमर्त्यः ।
रथो न विक्ष्वृञ्जसान आयुषु व्यानुषग्वार्या देव ऋण्वति ॥ ३ ॥
वि वातजूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूभिः सृण्या तुविष्वणिः ।
तृषु यदग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशदूर्मे अजर ॥ ४ ॥

अस्य । स्तोतुः । मघऽवन् । कामं । आ । पृण । अनुं । ते । द्यौः । बृहती । वीर्यं । मम । इयं । च । ते । पृथिवी । नेमे । ओजंसे ॥ ५ ॥ त्वं । तं । इन्द्र । पर्वतं । महां । उरुं । वज्रेण । वज्रिन् । पर्वऽशः । चकर्तिथ । अवं । असृजः । निऽवृंताः । सर्तवै । अपः । सत्रा । विश्वं । दधिषे । केवलं । सहः ॥ ६ ॥ २२ ॥

नु । चित् । सहःऽजाः । अमृतः । नि । तुंदते । होता । यत् । दूतः । अभवत् । विवस्वतः । वि । साधिष्ठेभिः । पथिऽभिः । रजः । ममे । आ । देवऽताता । हविषा । विवासति ॥ १ ॥ आ । स्वं । अद्म । युवमानः । अजरः । तृषु । अविष्यन् । अतसेषु । तिष्ठति । अत्यः । नः । पृष्ठं । प्रुषितस्य । रोचते । दिवः । न । सानुं । स्तनयन् । अचिक्रदत् ॥२॥ क्राणाः । रुद्रेभिः । वसुऽभिः । पुरःऽहितः । होता । निऽसत्तः । रयिषाट् । अमर्त्यः । रथः । न । विक्षु । ऋंजसानः । आयुषु । वि आनुषक् । वार्या । देवः । ऋण्वति । ३ ॥ वि । वातऽजूतः । अतसेषु । तिष्ठते । वृथा । जुहूभिः । सृण्या । तुविऽस्वनिः । तृषु । यत् । अग्ने । वनिनः । वृषऽयसे । कृष्णं । ते । एम । रुशत्ऽऊर्मे । अजर ॥ ४ ॥

तपुर्जम्भो वन आ वातचोदितो यूथे न साह्वाँ अव वाति वंसगः।
अभिव्रजन्नक्षितं पाजसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पतत्रिणः ॥५॥२३॥
दधुष्ट्वा भृगवो मानुषेष्वा रयिं न चारुं सुहवं जनेभ्यः।
होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने ॥ ६ ॥
होतारं सप्त जुह्वो३ यजिष्ठं यं वाघतो वृणते अध्वरेषु।
अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ॥ ७ ॥
अच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ।
अग्ने गृणन्तमंहस उरुष्योर्जो नपात्पूर्भिरायसीभिः ॥ ८ ॥
भवा वरूथं गृणते विभावो भवा मघवन्मघवद्भ्यः शर्म।
उरुष्याग्ने अंहसो गृणन्तं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

॥ ५९ ॥ १-७ नोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निर्वैश्वानरो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(५९) वया इदग्ने अग्नयस्ते अन्ये त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते।
वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जनाँ उपमिद्ययन्थ ॥ १ ॥

तपुःऽजंभः। वने। आ। वातऽचोदितः। यूथे। न। सह्वान्। अव। वाति। वंसगः। अभिऽव्रजन्। अक्षितं। पाजसा। रजः। स्थातुः। चरथं। भयते। पतत्रिणः। ॥ ५ ॥ २३ ॥ दधुः। त्वा। भृगवः। मानुषेषु। आ। रयिं। न चारुं। सुऽहवं। जनेभ्यः। होतारं। अग्ने। अतिथिं। वरेण्यं। मित्रं। न। शेवं। दिव्याय। जन्मने ॥ ६ ॥ होतारं। सप्त। जुह्वः। यजिष्ठं। यं। वाघतः। वृणते। अध्वरेषु। अग्निं। विश्वेषां। अरतिं। वसूनां। सपर्यामि। प्रयसा। यामि। रत्नं ॥ ७ ॥ अछिद्रा। सूनोइति। सहसः। नः अद्य। स्तोतृऽभ्यः मित्रऽमहः। शर्म। यच्छ। अग्ने। गृणंतं। अंहसः। उरुष्य। ऊर्जः। नपात्। पूःऽभिः। आयसीभिः ॥ ८ ॥ भव। वरूथं। गृणते। विभाऽवः। भव। मघऽवन्। मघवत्ऽभ्यः। शर्म। उरुष्य। अग्ने। अंहसः। गृणंतं। प्रातः। मक्षु। धियाऽवसुः। जगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

वयाः। इत्। अग्ने। अग्नयः। ते अन्ये। त्वेइति। विश्वे। अमृताः। मादयंते। वैश्वानर। नाभिः। असि। क्षितीनां। स्थूणाऽइव। जनान्। उपऽमित्। ययंथ। ॥ १ ॥ मर्द्धा। दिवः। नाभिः। अग्निः। पृथिव्याः। अथ। अभवत्। अरतिः।

मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्या अथाभवदरती रोदस्योः ।
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदार्याय ॥ २ ॥
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्ना वसूनि ।
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा ॥ ३ ॥
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्यो३ न दक्षः ।
स्ववते सत्यशुष्माय पूर्वीर्वैश्वानराय नृतमाय यह्वीः ॥ ४ ॥
दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकर्थ ॥ ५ ॥
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते ।
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वाँ अधूनोत्काष्ठा अव शम्बरं भेत् ॥ ६ ॥
वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजतो विभावा ।
शातवनेये शतिनीभिरग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १–५ नोधा गौतम–ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ त्रिष्टुप्–छन्दः ॥

(६०) वह्निं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राव्यं दूतं सद्योअर्थम् ।
द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं भरद्भृगवे मातरिश्वा ॥ १ ॥

रोदस्योः । तं । त्वा । देवासः । अजनयंत । देवं । वैश्वानर । ज्योतिः । इत् । आर्याय ॥ २ ॥ आ । सूर्ये । न । रश्मयः । ध्रुवासः । वैश्वानरे । दधिरे । अग्ना । वसूनि । या । पर्वतेषु । ओषधीषु । अप्ऽसु । या । मानुषेषु । असि । तस्य । राजा । ॥३॥ बृहती । इवेति । बृहतीऽइव । सूनवे । रोदसी इति । गिरः । होता । मनुष्यः । न । दक्षः । स्वःऽवते । सत्यऽशुष्माय । पूर्वीः । वैश्वानराय । नृऽतमाय । यह्वीः । ॥४॥ दिवः । चित् । ते । बृहतः । जातऽवेदः । वैश्वानर । प्र । रिरिचे । महिऽत्वं । राजा । कृष्टीनां । असि । मानुषीणां । युधा । देवेभ्यः । वरिवः । चकर्थ ॥ ५ ॥ प्र । नु । महिऽत्वं । वृषभस्य । वोचं । यं । पूरवः । वृत्रऽहनं । सचंते । वैश्वानरः । दस्युं । अग्निः जघन्वान् । अधूनोत् । काष्ठाः । अव । शंबरं । भेत् ॥ ६ ॥ वैश्वानरः । महिम्ना । विश्वऽकृष्टिः । भरत्ऽवाजेषु । यजतः । विभाऽवा । शातऽवनेये । शतिनीभिः । अग्निः । पुरुऽनीथे । जरते । सूनृताऽवान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

वह्निं । यशसं । विदथस्य । केतुं । सुप्रऽअव्यं । दूतं । सद्यःऽअर्थं । द्विऽजन्मानं । रयिंऽइव । प्रऽशस्तं । रातिं । भरत् । भृगवे । मातरिश्वा ॥ १ ॥

अस्य शासुरुभयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः ।
दिवश्चित्पूर्वो न्यसादि होतापृच्छ्यो विश्पतिर्विक्षु वेधाः ॥ २ ॥
तं नव्यसी हृद आ जायमानमस्मत्सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।
यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त ॥ ३ ॥
उशिक्पावको वसुर्मानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु ।
दमूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाम् ॥ ४ ॥
तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शंसामो मतिभिर्गोतमासः ।
आशुं न वाजम्भरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ६१ ॥ १-१६ नोधा गोतम-ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(६१) अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।
ऋचीषमायाध्रिगव ओहमिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा ॥ १ ॥
अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भराम्याङ्गूषं बाधे सुवृक्ति ।
इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये धियो मर्जयन्त ॥ २ ॥

अस्य । शासुः । उभयासः । सचंते । हविष्मंतः । उशिजः । ये । च । मर्ताः । दिवः । चित् । पूर्वः । नि । असादि । होता । आऽपृच्छ्यः । विश्पतिः । विक्षु । वेधाः ॥ २ ॥ तं । नव्यसी । हृदः । आ । जायमानं । अस्मत् । सुऽकीर्तिः । मधुऽजिह्वं । अश्याः । यं । ऋत्विजः । वृजने । मानुषासः । प्रयस्वंतः । आयवः । जीजनंत ॥ ३ ॥ उशिक् । पावकः । वसुः मानुषेषु । वरेण्यः । होता । अधायि । विक्षु । दमूनाः । गृहऽपतिः । दमे । आ । अग्निः । भुवत् । रयिऽपतिः । रयीणां । ॥ ४ ॥ तं । त्वा । वयं । पतिं । अग्ने । रयीणां । प्र । शंसामः । मतिऽहभिः । गोतमासः । आशुम् । न । वाजम्ऽभरम् । मर्जयन्तः । प्रातः । मक्षु । धियाऽवसुः । जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

अस्मै । इत् । ऊम् । इति । प्र । तवसे । तुराय । प्रयः । न । हर्मि । स्तोमम् । माहिनाय । ऋचीषमाय अध्रिऽगवे । ओहम् । इन्द्राय । ब्रह्माणि । रातऽतमा ॥ १ ॥ अस्मै । इत । ऊम् । इति । प्रयः ऽइव । प्र यंसि । भरामि । आङ्गुषम् । बाधे । सुऽवृक्ति । इन्द्राय । हृदा । मनसा । मनीषा । प्रत्नाय । पत्ये । धियः । मर्जयन्त । ॥ २ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् इति । त्यम् । उपऽमम् । स्वःऽसाम् । भरामि । आङ्गुषम् । आस्येन । मंहिष्ठम् । अच्छोक्तिऽभिः । मतीनाम् । सुवृक्तिऽभिः । सूरिम् ।

अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षां भराम्याङ्गूषमास्येन ।
मंहिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्यै ॥ ३ ॥
अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टेव तत्सिनाय ।
गिरश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय ॥ ४ ॥
अस्मा इदु सप्तिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वा३समञ्जे ।
वीरं दानौकसं वन्दध्यै पुरां गूर्तश्रवसं दर्माणम् ॥ ५ ॥ २७ ॥
अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वज्रं स्वपस्तमं स्वर्यं१रणाय ।
वृत्रस्य चिद्विदद्येन मर्म तुजन्नीशानस्तुजता कियेधाः ॥ ६ ॥
अस्येदु मातुः सवनेषु सद्यो महः पितुं पपिवाञ्चार्वन्ना ।
मुषायद्विष्णुः पचतं सहीयान्विध्यद्वराहं तिरो अद्रिमस्ता ॥ ७ ॥
अस्मा इदु ग्नाश्चिद्देवपत्नीरिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः ।
परि द्यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि ष्टः ॥ ८ ॥
अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।
स्वराळिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय ॥ ९ ॥

ववृधध्यै ॥ ३ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति स्तोमम् । सम् । हिनोमि । रथम् । न । तष्टाऽइव । तत्ऽसिनाय । गिरः । च । गिरः । च । गिर्वाहसे । सुऽवृक्ति । इन्द्राय । विश्वम्ऽइन्वम् । मेधिराय ॥ ४ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । सप्तिम्ऽइव । श्रवस्या । इन्द्राय । अर्कम् । जुह्वा । सम् । अञ्जे । वीरम् । दानऽओकसम् । वन्दध्यै । पुराम् । गूर्तऽश्रवसम् । दर्माणम् ॥ ५ ॥ २७ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् इति । त्वष्टा । तक्षत् । वज्रम् । स्वपःऽतमम् । स्वर्यम् । रणाय । वृत्रस्य चित् । विदत् । येन । मर्म । तुजन् । ईशानः । तुजता । कियेधाः ॥ ६ ॥ अस्य । इत् । ऊम् । इति । मातुः । सवनेषु । सद्यः । महः । पितुम् । पपिऽवान् । चारु । अन्ना । मुषायत् । विष्णु । पचतम् । सहीयान् । विध्यत् । वराहम् । तिरः । अद्रिम् । अस्ता ॥ ७ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् इति । ग्नाः चित् । देवऽपत्नीः । इन्द्राय । अर्कम् । अहिऽहत्ये । ऊवुरित्यूवुः । परि । द्यावापृथिवी । इति । जभ्रे । उर्वी इति । न । अस्य । ते इति । महिमानम् । परि । स्तइतिस्तः ॥ ८ ॥ अस्य इत् । एव । प्र । रिरिचे । महिऽत्वम् । दिवः । पृथिव्याः । परि । अन्तरिक्षात् । स्वऽराट् । इन्द्रः । दमे । आ । विश्वऽगूर्त । सुऽअरिः अमत्रः । ववक्षे । रणाय ॥ ९ ॥

अस्येदेव शवसा शुषन्तं वि वृश्चद्वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।
गा न व्राणा अवनीरमुञ्चदभि श्रवो दावने सचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥
अस्येदु त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद्वज्रेण सीमयच्छत् ।
ईशानकृद्दाशुषे दशस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः ॥ ११ ॥
अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।
गोर्न पर्व वि रदा तिरश्चेष्यन्नर्णांस्यपां चरध्यै ॥ १२ ॥
अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः ।
युधे यदिष्णान आयुधान्यृघायमाणो निरिणाति शत्रून् ॥ १३ ॥
अस्येदु भिया गिरयश्च दृळ्हा द्यावा च भूमा जनुषस्तुजेते ।
उपो वेनस्य जोगुवान ओणिं सद्यो भुवद्वीर्याय नोधाः ॥ १४ ॥
अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषामेको यद्वव्ने भूरेरीशानः ।
प्रैतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्व्ये सुष्विमावदिन्द्रः ॥ १५ ॥
एवा ते हारियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन् ।
ऐषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

अस्य । इत् । एव । शवसा । शुषन्तम् । वि । वृश्चत् । वज्रेण । वृत्रम् । इन्द्रः । गाः । व्राणाः । अवनीः । अमुञ्चत् । अभि । श्रवः । दावने । सऽचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥
अस्य । इत् । ऊम् इति । त्वेषसा । रन्त । सिन्धवः । परि । यत् । वज्रेण । सीम् । अयच्छत् । ईशानऽकृत् । दाशुषे । दशस्यन् । तुर्वीतये । गाधम् । तुर्वणिः । करिति कः ॥ ११ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् इति । प्र । भर । तूतुजानः । वृत्राय । वज्रम् । ईशानः । कियेधाः । गोः । न । पर्व वि । रद । तिरश्चः । इष्यन् अर्णांसि अपाम् । चरध्यै ॥ १२ ॥ अस्य । इत् । ऊम इति प्र । ब्रूहि । पूर्व्याणि । तुरस्य । कर्माणि । नव्यः । उक्थैः । युधे । यत् इष्णानः । आयुधानि । ऋघायमाणः । निऽरिणाति । शत्रून् ॥१३॥ अस्य । इत् । ऊम । इति । भिया । गिरयः । च । दृळ्हाः । द्यावा । च । भूम । जनुषः । तुजेते । इति । उपो इति । वेनस्य । जोगुवानः । ओणिम् । सद्यः । भुवत् । वीर्याय । नोधाः ॥१४॥ अस्मै । इत् । ऊम । इति । त्यत् । अनु । दायि । एषाम् । एकः । यत् । वव्ने । भूरेः । ईशानः । प्र । एतशम् । सूर्ये । पस्पृधानम् । सौवश्व्ये । सुस्विम् । आवत् । इन्द्रः ॥१५॥ एव । ते । हारिऽयोजन । सुऽवृक्ति । इन्द्र । ब्रह्माणि । गोतमासः । अक्रन । आ । एषु । विश्वपेशसम् । धियम् । धाः । प्रातः । मक्षु । धियाऽवसु । जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

इन्द्र, वृत्र–वृत्रमाता.

INDRA, VRITRA-VRITRA'S MOTHER.

मण्डल १, सूक्त ३२, ऋचा ९, पृष्ठ ६०.

Mandala 1, Sookta 32, Verse 9, Page 60

॥ अथ प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ ६२ ॥ गौतमो नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(६२) प्र मन्महे शवसानाय शूषमाङ्गूषं गिर्वणसे अङ्गिरस्वत् ।
सुवृक्तिभिः स्तुवत ऋग्मियायार्चामार्कं नरे विश्रुताय ॥ १ ॥
प्र वो महे महि नमो भरध्वमाङ्गूष्यं शवसानाय साम ।
येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन् ॥ २ ॥
इन्द्रस्याङ्गिरसां चेष्टौ विदत्सरमा तनयाय धासिम् ।
बृहस्पतिर्भिनदद्रिं विदद्गाः समुस्रियाभिर्वावशन्त नरः ॥ ३ ॥
स सुष्टुभा स स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेणाद्रिं स्वर्यो३ नवग्वैः ।
सरण्युभिः फलिगमिन्द्र शक्र वलं रवेण दरयो दशग्वैः ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

प्र । मन्महे । शवसानाय । शूषं । आंगूषं । गिर्वणसे । अंगिरस्वत् ।
सुवृक्तिऽभिः । स्तुवते । ऋग्मियाय । अर्चाम । अर्कं । नरे । विऽश्रुताय ॥ १ ॥
प्र । वः । महे । महि । नमः भरध्वं । आंगूष्यं । शवसानाय । साम । येन । नः ।
पूर्वे । पितरः । पदऽज्ञाः । अर्चंतः । अंगिरसः । गाः । अविंदन ॥ २ ॥ इंद्रस्य ।
अंगिरसां । च । इष्टौ । विदत् । सरमा । तनयाय । धासिं । बृहस्पतिः । भिनत् ।
अद्रिं । विदत् । गाः । सं । उस्रियाभिः । वावशंत । नरः ॥ ३ ॥ सः ।
सुऽस्तुभा । सः । स्तुभा । सप्त । विप्रैः । स्वरेण । अद्रिं । स्वर्यः । नवऽग्वैः ।
सरण्युऽभिः । फलिऽगं । इंद्र । शक्र । वलं । रवेण । दरयः । दशऽग्वैः ॥ ४ ॥

गृणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि वरुषसा सूर्येण गोभिरन्धः ।
वि भूम्यां अप्रथय इन्द्र सानुं दिवो रज उपरमस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥

तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।
उपह्वरे यदुपरा अपिन्वन्मध्वर्णसो नद्यश्चतस्रः ॥ ६ ॥
द्विता वि वव्रे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवमानेभिरर्कैः ।
भगो न मेने परमे व्योमन्नधारयद्रोदसी सुदंसाः ॥ ७ ॥
सनाद्दिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।
कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्भिर्वपुर्भिरा चरतो अन्यान्या ॥ ८ ॥
सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सूनुर्दाधार शवसा सुदंसाः ।
आमासु चिद्दधिषे पक्वमन्तः पयः कृष्णासु रुशद्रोहिणीषु ॥ ९ ॥

गृणानः । अंगिरःऽभिः । दस्म । वि । वः । उषसा । सूर्येण । गोभिः । अंधः । वि । भूम्याः । अप्रथयः । इंद्र । सानुं । दिवः । रजः । उपरं । अस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥ तत् । ऊं इति । प्रयक्षऽतमं । अस्य । कर्म । दस्मस्य । चारुऽतमं । अस्ति दंसः । उपऽह्वरे । यत् । उपराः । अपिन्वत् । मधुऽअर्णसः । नद्यः । चतस्रः ॥ ६ ॥ द्विता । वि । वव्रे । सनऽजां । सनीळे इति सऽनीळे अयास्यः । स्तवमानेभिः । अर्कैः । भगः । न । मेने इति । परमे । विऽओमन् । अधारयत् । रोदसी इति । सुऽदंसाः ॥ ७ ॥ सनात् । दिवं । परि । भूम । विरूपे इति विऽरूपे । पुनःऽभुवा । युवती इति । स्वेभिः । एवैः । कृष्णेभिः । अक्ता । उषाः । रुशत्ऽभिः । वपुःऽभिः । आ । चरतः । अन्याऽअन्या ॥ ८ ॥ सनेमि । सख्यं । सुऽअपस्यमानः । सूनुः । दाधार । शवसा । सुऽदंसाः । आमासु । चित् । दधिषे पक्वं । अंतरिति । पयः । कृष्णासु । रुशत् । रोहिणीषु ॥ ९ ॥

सनात्सनीळा अवनीरवाता व्रता रक्षन्ते अमृताः सहोभिः ।
पुरू सहस्रा जनयो न पत्नीर्दुवस्यन्ति स्वसारो अह्रयाणम् ॥ १० ॥ २ ॥

सनायुवो नमसा नव्यो अर्कैर्वसूयवो मतयो दस्म दद्रुः ।
पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन्मनीषाः ॥ ११ ॥
सनादेव तव रायो गभस्तौ न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।
द्युमाँ असि क्रतुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीभिः ॥ १२ ॥
सनायते गोतम इन्द्र नव्यमतक्षद्ब्रह्म हरियोजनाय ।
सुनीथाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १३ ॥३ ॥

॥ ६३ ॥ गौतमो नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(६३) त्वं महाँ इन्द्र यो ह शुष्मैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।
यद्ध ते विश्वा गिरयश्चिदभ्वा भिया दृळ्हासः किरणा नैजन् ॥ १ ॥

सनात् । सऽनीळाः । अवनीः । अवाताः । व्रता । रक्षंते । अमृताः । सहःऽभिः । पुरु । सहस्रा । जनयः । न । पत्नीः । दुवस्यंति । स्वसारः । अह्रयाणं ॥ १० ॥ २ ॥

सनाऽयुवः । नमसा । नव्यः । अर्कैः । वसुऽयवः । मतयः । दस्म । दद्रुः । पतिं । न । पत्नीः । उशतीः । उशंतं । स्पृशंति । त्वा । शवसाऽवन् । मनीषाः ॥ ११ ॥ सनात् । एव । तव । रायः । गभस्तौ । न । क्षीयंते । न । उप । दस्यंति । दस्म । द्युऽमान् । असि । क्रतुऽमान् । इंद्र । धीरः । शिक्ष । शचीऽवः । तव । नः । शचीभिः ॥ १२ ॥ सनाऽयते । गोतम । इंद्र । नव्यं । अतक्षत् । ब्रह्म । हरिऽयोजनाय । सुऽनीथाय । नः । शवसान । नोधाः प्रातः । मक्षु । धियाऽवसुः । जगम्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

त्वं । महान् । इंद्र । यः । ह । शुष्मैः । द्यावा । जज्ञानः । पृथिवी इति । अमे । धाः । यत् । ह । ते । विश्वा । गिरयः । चित् । अभ्वा । भिया । दृळ्हासः । किरणाः । न । ऐजन् ॥ १ ॥

आ यद्धरी इन्द्र विव्रता वेरा ते वज्रं जरिता बाह्वोर्धात् ।
येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान्पुर इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः ॥ २ ॥
त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान्त्वमृभुक्षा नर्यस्त्वं षाट् ।
त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष आणौ यूने कुत्साय द्युमते सचाहन् ॥ ३ ॥
त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं यद्वज्रिन्वृषकर्मन्नुभ्नाः ।
यद्ध शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्यूँर्योनावकृतो वृथाषाट् ॥ ४ ॥
त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन्दृळ्हस्य चिन्मर्तानामजुष्टौ ।
व्यस्मदा काष्ठा अर्वते वर्घनेव वज्रिञ्छ्नथिह्यमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥
त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्मीळ्हे नर आजा हवन्ते ।
तव स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत् ॥ ६ ॥

आ । यत् । हरी इति । इंद्र । विऽव्रता । वेः । आ । ते । वज्रं । जरिता । बाह्वोः । धात् । येन । अविहर्यतक्रतो इत्यविहर्यतऽक्रतो । अमित्रान् । पुरः । इष्णासि । पुरुऽहूत । पूर्वीः ॥ २ ॥ त्वं । सत्यः । इंद्र । धृष्णुः । एतान् । त्वं । ऋभुक्षाः । नर्यः । त्वं । षाट् । त्वं । शुष्णं । वृजने । पृक्षे । आणौ । यूने । कुत्साय । द्युऽमते । सचा । अहन् ॥ ३ ॥ त्वं । ह । त्यत् । इंद्र । चोदीः । सखा । वृत्रं । यत् । वज्रिन् । वृषऽकर्मन् । उभ्नाः । यत् । ह । शूर । वृषऽमनः । पराचैः । वि । दस्यून् । योनौ । अकृतः । वृथाषाट् ॥ ४ ॥ त्वं । ह । त्यत् । इंद्र अरिषण्यन् । दृळ्हस्य । चित् । मर्ताना । अजुष्टौ । वि । अस्मत् । आ । काष्ठाः । अर्वते । वः । घनाऽइव । वज्रिन् । श्नथिहि । अमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां । ह । त्यत् । इंद्र । अर्णऽसातौ । स्वःऽमीळ्हे । नरः । आजा । हवंते । तव । स्वधाऽवः । इयं । आ । सऽमर्ये । ऊतिः । वाजेषु । अतसाय्या । भूत् ॥ ६ ॥

त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन्पुरो वज्रिन्पुरुकुत्साय दर्दः ।
बर्हिर्न यत्सुदासे वृथा वर्गंहो राजन्वरिवः पूरवे कः ॥ ७ ॥
त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रामिषमापो न पीपयः परिज्मन् ।
यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्मनमूर्जं न विश्वध क्षरध्यै ॥ ८ ॥
अकारि त इन्द्र गोतमेभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।
सुपेशसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ गौतमो नोधा ऋषि ॥ मरुतो देवता ॥ पञ्चदशी त्रिष्टुप् । शिष्टा जगत्यः ॥

(६४) वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद्भ्यः ।
अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्जे विदथेष्वाभुवः ॥ १ ॥

त्वं । ह । त्यत् । इंद्र । सप्त । युध्यंन् । पुरः । वज्रिन् । पुरुऽकुत्साय । दर्दरिति दर्दः । बर्हिः । न । यत् । सुऽदासे । वृथा । वर्क् । अंहोः । राजन् । वरिवः । पूरवे । करिति कः ॥ ७ ॥ त्वं । त्या । नः । इंद्र । देव । चित्रां । इषं । आपः । न । पीपयः । परिऽज्मन् । यया । शूर । प्रति । अस्मभ्यं । यंसि । त्मनं । ऊर्जं । न । विश्वध । क्षरध्यै ॥ ८ ॥ अकारि । ते । इंद्र । गोतमेभिः । ब्रह्माणि । आऽउक्ता । नमसा । हरिऽभ्यां । सुऽपेशसं । वाजं । आ । भर । नः । प्रातः । मक्षु । धियाऽवसुः । जगम्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

वृष्णे । शर्धाय । सुऽमखाय । वेधसे । नोधः । सुऽवृक्तिं । प्र । भर । मरुत्ऽभ्यः । अपः । न । धीरः । मनसा । सुऽहस्त्यः । गिरः । सं । अंजे । विदथेषु । आऽभुवः ॥ १ ॥

ते जज्ञिरे दिव ऋष्वास उक्षणो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।
पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्पसः ॥ २ ॥
युवानो रुद्रा अजरा अभोग्घनो ववक्षुरध्रिगावः पर्वता इव ।
दृळ्हा चिद्विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्मना ॥ ३ ॥
चित्रैरञ्जिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्माँ अधि येतिरे शुभे ।
अंसेष्वेषां नि मिमृक्षुरृष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः ॥ ४ ॥
ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान्विद्युतस्तविषीभिरक्रत ।
दुहन्त्यूधर्दिव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पयसा परिज्रयः ॥ ५ ॥ ६ ॥

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथेष्वाभुवः ।
अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम् ॥ ६ ॥

ते । जज्ञिरे । दिवः । ऋष्वासः । उक्षणः । रुद्रस्य । मर्याः । असुराः । अरेपसः । पावकासः । शुचयः । सूर्याःऽइव । सत्वानः । न । द्रप्सिनः । घोरऽवर्पसः ॥ २ ॥ युवानः । रुद्राः । अजराः । अभोक्ऽहनः । ववक्षुः । अध्रिऽगावः । पर्वताःऽइव । दृळ्हा । चित् । विश्वा । भुवनानि । पार्थिवा । प्र । च्यवयंति । दिव्यानि । मज्मना ॥ ३ ॥ चित्रैः । अंजिऽभिः । वपुषे । वि । अंजते । वक्षःऽसु । रुक्मान् । अधि । येतिरे । शुभे । अंसेषु । एषां । नि । मिमृक्षुः । ऋष्टयः । साकं । जज्ञिरे । स्वधया । दिवः । नरः ॥ ४ ॥ ईशानऽकृतः । धुनयः । रिशादसः । वातान् । विऽद्युतः । तविषीभिः । अक्रत । दुहंति । ऊधः । दिव्यानि । धूतयः । भूमिं । पिन्वंति । पयसा । परिऽज्रयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पिन्वंति । अपः । मरुतः । सुऽदानवः । पयः । घृतऽवत् । विऽदथेषु । आऽभुवः । अत्यं । न । मिहे । वि । नयंति । वाजिनं । उत्सं । दुहंति । स्तनयंतं । अक्षितं ॥ ६ ॥

महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुष्यदः ।
मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीरयुग्ध्वम् ॥ ७ ॥
सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः ।
क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समित्सबाधः शवसाहिमन्यवः ॥ ८ ॥
रोदसी आ वदता गणश्रियो नृषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।
आ वन्धुरेष्वमतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः॥ ९ ॥
विश्ववेदसो रयिभिः समोकसः संमिश्लासस्तविषीभिर्विरप्शिनः ।
अस्तार इषुं दधिरे गभस्त्योरनन्तशुष्मा वृषखादयो नरः ॥ १० ॥ ७ ॥
हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्यो३ न पर्वतान् ।
मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुध्रकृतो मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ ११ ॥

महिषासः । मायिनः । चित्रऽभानवः । गिरयः । न । स्वऽतवसः । रघुऽस्यदः । मृगाःऽइव । हस्तिनः । खादथ । वना । यत् । आरुणीषु । तविषीः । अयुग्ध्वं ॥ ७ ॥ सिंहाःऽइव । नानदति । प्रऽचेतसः । पिशाःऽइव । सुऽपिशः । विश्वऽवेदसः । क्षपः । जिन्वंतः । पृषतीभिः । ऋष्टिऽभिः । सं । इत् । सऽबाधः । शवसा । अहिऽमन्यवः ॥ ८ ॥ रोदसी इति । आ । वदत । गणऽश्रियः । नृऽसाचः । शूराः । शवसा । अहिऽमन्यवः । आ । वंधुरेषु । अमतिः । न । दर्शता । विऽद्युत् । न । तस्थौ । मरुतः । रथेषु । वः ॥ ९ ॥ विश्वऽवेदसः । रयिऽभिः । संऽओकसः । संऽमिश्लासः । तविषीभिः । विऽरप्शिनः । अस्तारः । इषुं । दधिरे । गभस्त्योः । अनंतऽशुष्माः । वृषऽखादयः नरः ॥ १० ॥ हिरण्ययेभिः । पविऽभिः । पयःऽवृधः । उत् । जिघ्नंते । आऽपथ्यः । न । पर्वतान् । मखाः । अयासः । स्वऽसृतः । ध्रुवऽच्युतः । दुध्रऽकृतः । मरुतः । भ्राजत्ऽऋष्टयः ॥ ११ ॥

घृषुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा गृणीमसि ।
रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्चत श्रिये ॥ १२ ॥
प्र नू स मर्तः शवसा जनाँ अति तस्थौ वं ऊती मरुतो यमावत ।
अर्वद्भिर्वाजं भरते धना नृभिरापृच्छ्यं क्रतुमा क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥
चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं द्युमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।
धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥
नू ष्ठिरं मरुतो वीरवन्तमृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।
सहस्रिणं शतिनं शूशुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १५ ॥८॥ ११ ॥

घृषुं । पावकं । वनिनं । विऽचर्षणिं । रुद्रस्य । सूनुं । हवसा । गृणीमसि । रजःऽतुरं । तवसं । मारुतं । गणं । ऋजीषिणं । वृषणं । सश्चत । श्रिये ॥ १२ ॥ प्र । नु । सः । मर्तः । शवसा । जनान् । अति । तस्थौ । वः । ऊती । मरुतः । यं । आवत । अर्वत्ऽभिः । वाजं । भरते । धना । नृऽभिः । आऽपृच्छ्यं । क्रतुं । आ । क्षेति । पुष्यति ॥ १३ ॥ चर्कृत्यं । मरुतः । पृत्ऽसु । दुस्तरं । द्युऽमंतं । शुष्मं । मघवत्ऽसु । धत्तन । धनऽस्पृतं । उक्थ्यं । विश्वऽचर्षणिं । तोकं । पुष्येम । तनयं । शतं । हिमाः ॥ १४ ॥ नु । स्थिरं । मरुतः । वीरऽवंतं । ऋतिऽसहं । रयिं । अस्मासु । धत्त । सहस्रिणं । शतिनं । शूशुऽवांसं । प्रातः । मक्षु । धियाऽवसुः । जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ द्वादशोऽनुवाकः ॥

॥ ६५ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६५ ॥ पश्वा न तायुं गुहा चतन्तं नमो युजानं नमो वहन्तम् ।
सजोषा धीराः पदैरनु ग्मन्नुप त्वा सीदन्विश्वे यजत्राः ॥ १ ॥
ऋतस्य देवा अनु व्रता गुर्भुवत्परिष्टिर्द्यौर्न भूम ।
वर्धन्तीमापः पन्वा सुशिश्विमृतस्य योना गर्भे सुजातम् ॥ २ ॥
पुष्टिर्न रण्वा क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुज्म क्षोदो न शंभु ।
अत्यो नाज्मन्त्सर्गप्रतक्तः सिन्धुर्न क्षोदः क ईं वराते ॥ ३ ॥
जामिः सिन्धूनां भ्रातेव स्वस्रामिभ्यान्न राजा वनान्यत्ति ।
यद्वातजूतो वना व्यस्थादग्निर्ह दाति रोमा पृथिव्याः ॥ ४ ॥
श्वसित्यप्सु हंसो न सीदन् क्रत्वा चेतिष्ठो विशामुषर्भुत् ।
सोमो न वेधा ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा विभुर्दूरेभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

पश्वा । न । तायुं । गुहा । चतंतं । नमः । युजानं । नमः । वहंतं । सऽजोषाः । धीराः । पदैः । अनु । ग्मन् । उप । त्वा । सीदन् । विश्वे । यजत्राः ॥ १ ॥ ऋतस्य । देवाः । अनु । व्रता । गुः । भुवत् । परिष्टिः । द्यौः । न । भूम । वर्धंति । ईं । आपः । पन्वा । सुऽशिश्वि । ऋतस्य । योना । गर्भे । सुऽजातं ॥ २ ॥ पुष्टिः । न । रण्वा । क्षितिः । न । पृथ्वी । गिरिः । न । भुज्म । क्षोदः । न । शंऽभु । अत्यः । न । अज्मन् । सर्गऽप्रतक्तः । सिंधुः । न । क्षोदः । कः । ईं । वराते ॥ ३ ॥ जामिः । सिंधूनां । भ्राताऽइव । स्वस्रां । इभ्यान् । न । राजा । वनानि । अत्ति । यत् । वातऽजूतः । वना । वि । अस्थात् । अग्निः । ह । दाति । रोम । पृथिव्याः ॥ ४ ॥ श्वसिति । अप्ऽसु । हंसः । न । सीदन् । क्रत्वा । चेतिष्ठः । विशां । उषःऽभुत् । सोमः । न । वेधाः । ऋतऽप्रजातः । पशुः । न । शिश्वा । विऽभुः । दूरेऽभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

घृषुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा गृणीमसि ।
रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्चत श्रिये ॥ १२ ॥
प्र नू स मर्तः शवसा जनाँ अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।
अर्वद्भिर्वाजं भरते धना नृभिरापृच्छ्यं क्रतुमा क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥
चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं द्युमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।
धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥
नू ष्ठिरं मरुतो वीरवन्तमृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।
सहस्रिणं शतिनं शूशुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १५ ॥८॥ ११ ॥

घृषुं । पावकं । वनिनं । विऽचर्षणिं । रुद्रस्य । सूनुं । हवसा । गृणीमसि । रजःऽतुरं । तवसं । मारुतं । गणं । ऋजीषिणं । वृषणं । सश्चत । श्रिये ॥ १२ ॥ प्र । नु । सः । मर्तः । शवसा । जनान् । अति । तस्थौ । वः । ऊती । मरुतः । यं । आवत । अर्वत्ऽभिः । वाजं । भरते । धना । नृऽभिः । आऽपृच्छ्यं । क्रतुं । आ । क्षेति । पुष्यति ॥ १३ ॥ चर्कृत्यं । मरुतः । पृत्ऽसु । दुस्तरं । द्युऽमंतं । शुष्मं । मघवत्ऽसु । धत्तन । धनऽस्पृतं । उक्थ्यं । विश्वऽचर्षणिं । तोकं । पुष्येम । तनयं । शतं । हिमाः ॥ १४ ॥ नु । स्थिरं । मरुतः । वीरऽवंतं । ऋतिऽसहं । रयिं । अस्मासु । धत्त । सहस्रिणं । शतिनं । शुशुऽवांसं । प्रातः । मक्षु । धियाऽवसुः । जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ द्वादशोऽनुवाकः ॥

॥ ६५ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६५ ॥ पश्वा न तायुं गुहा चतन्तं नमो युजानं नमो वहन्तम् ।
सजोषा धीराः पदैरनु ग्मन्नुप त्वा सीदन्विश्वे यजत्राः ॥ १ ॥
ऋतस्य देवा अनु व्रता गुर्भुवत्परिष्टिर्द्यौर्न भूम ।
वर्धन्तीमापः पन्वा सुशिश्विमृतस्य योना गर्भे सुजातम् ॥ २ ॥
पुष्टिर्न रण्वा क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुज्म क्षोदो न शंभु ।
अत्यो नाज्मन्त्सर्गप्रतक्तः सिन्धुर्न क्षोदः क ईं वराते ॥ ३ ॥
जामिः सिन्धूनां भ्रातेव स्वस्रामिभ्यान्न राजा वनान्यत्ति ।
यद्वातजूतो वना व्यस्थादग्निर्ह दाति रोमा पृथिव्याः ॥ ४ ॥
श्वसित्यप्सु हंसो न सीदन् क्रत्वा चेतिष्ठो विशामुषर्भुत् ।
सोमो न वेधा ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा विभुर्दूरेभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

पश्वा । न । तायुं । गुहा । चतन्तं । नमः । युजानं । नमः । वहन्तं । सऽजोषाः । धीराः । पदैः । अनु । ग्मन् । उप । त्वा । सीदन् । विश्वे । यजत्राः ॥ १ ॥ ऋतस्य । देवाः । अनु । व्रता । गुः । भुवत् । परिष्टिः । द्यौः । न । भूम । वर्धन्ति । ईं । आपः । पन्वा । सुऽशिश्विं । ऋतस्य । योना । गर्भे । सुऽजातं ॥ २ ॥ पुष्टिः । न । रण्वा । क्षितिः । न । पृथ्वी । गिरिः । न । भुज्म । क्षोदः । न । शंऽभु । अत्यः । न । अज्मन् । सर्गऽप्रतक्तः । सिन्धुः । न । क्षोदः । कः । ईं । वराते ॥ ३ ॥ जामिः । सिन्धूनां । भ्राताऽइव । स्वस्रां । इभ्यान् । न । राजा । वनानि । अत्ति । यत् । वातऽजूतः । वना । वि । अस्थात् । अग्निः । ह । दाति । रोम । पृथिव्याः ॥ ४ ॥ श्वसिति । अप्ऽसु । हंसः । न । सीदन् । क्रत्वा । चेतिष्ठः । विशां । उषःऽभुत् । सोमः । न । वेधाः । ऋतऽप्रजातः । पशुः । न । शिश्वा । विऽभुः । दूरेऽभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

॥ ६६ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६६ ॥ रयिर्न चित्रा सूरो न संदृगायुर्न प्राणो नित्यो न सूनुः ।
तक्वा न भूर्णिर्वना सिषक्ति पयो न धेनुः शुचिर्विभावा ॥ १ ॥
दाधार क्षेममोको न रण्वो यवो न पक्वो जेता जनानाम् ।
ऋषिर्न स्तुभ्वा विक्षु प्रशस्तो वाजी न प्रीतो वयो दधाति ॥ २ ॥
दुरोकशोचिः क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै ।
चित्रो यदभ्राट् श्वेतो न विक्षु रथो न रुक्मी त्वेषः समत्सु ॥ ३ ॥
सेनेव सृष्टामं दधात्यस्तुर्न दिद्युत्त्वेषप्रतीका ।
यमो ह जातो यमो जनित्वं जारः कनीनां पतिर्जनीनाम् ॥ ४ ॥
तं वश्चराथा वयं वसत्यास्तं न गावो नक्षन्त इद्धम् ।
सिन्धुर्न क्षोदः प्र नीचीरैनोन्नवन्त गावः स्वर्दृशीके ॥ ५ ॥ १० ॥

रयिः । न । चित्रा । सूरः । न । सम्ऽदृक् । आयुः । न । प्राणः । नित्यः । न । सूनुः । तक्वा । न । भूर्णिः । वना । सिसक्ति । पयः । न । धेनुः । शुचिः । विभाऽवा ॥ १ ॥ दाधार । क्षेमं । ओकः । न । रण्वः । यवः । न । पक्वः । जेता । जनानां । ऋषिः । न । स्तुभ्वा । विक्षु । प्रऽशस्तः । वाजी । न । प्रीतः । वयः । दधाति ॥ २ ॥ दुरोकऽशोचिः । क्रतुः । न । नित्यः । जायाऽइव । योनौ । अरं । विश्वस्मै । चित्रः । यत् । अभ्राट् । श्वेतः । न । विक्षु । रथः । न । रुक्मी । त्वेषः । समत्ऽसु ॥ ३ ॥ सेनाऽइव । सृष्टा । अमं । दधाति । अस्तुः । न । दिद्युत् । त्वेषऽप्रतीका । यमः । ह । जातः । यमः । जनिऽत्वं । जारः । कनीनां । पतिः । जनीनां ॥ ४ ॥ तं । वः । चराथा । वयं । वसत्या । अस्तं । न । गावः । नक्षंते । इद्धं । सिंधुः । न । क्षोदः । प्र । नीचीः । ऐनोत् । नवंत । गावः । स्वः । दृशीके ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ६७ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६७ ॥ वनेषु जायुर्मर्तेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं राजेवाजुर्यम् ।
क्षेमो न साधुः क्रतुर्न भद्रो भुवत्स्वाधीर्होता हव्यवाट् ॥ १ ॥
हस्ते दधानो नृम्णा विश्वान्यमे देवान्धाद्गुहा निषीदन् ।
विदन्तीमत्र नरो धियन्धा हृदा यत्तष्टान्मन्त्राँ अशंसन् ॥ २ ॥
अजो न क्षां दाधार पृथिवीं तस्तम्भ द्यां मन्त्रेभिः सत्यैः ।
प्रिया पदानि पश्वो नि पाहि विश्वायुरग्ने गुहा गुहं गाः ॥ ३ ॥
य ईं चिकेत गुहा भवन्तमा यः ससाद धारामृतस्य ।
वि ये चृतन्त्यृता सपन्त आदिद्वसूनि प्र ववाचास्मै ॥ ४ ॥
वि यो वीरुत्सु रोधन्महित्वोत प्रजा उत प्रसूष्वन्तः ।
चित्तिरपां दमे विश्वायुः सद्मेव धीराः संमाय चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

वनेषु । जायुः । मर्तेषु । मित्रः । वृणीते । श्रुष्टिं । राजाऽइव । अजुर्यं । क्षेमः । न । साधुः । क्रतुः । न । भद्रः । भुवत् । सुऽआधीः । होता । हव्यऽवाट् ॥ १ ॥ हस्ते । दधानः । नृम्णा । विश्वानि । अग्ने । देवान् । धात् । गुहा । निऽसीदन् । विदंति । ईं । अत्र । नरः । धियंऽधाः । हृदा । यत् । तष्टान् । मंत्रान् । अशंसन् ॥ २ ॥ अजः । न । क्षां । दाधार । पृथिवीं । तस्तंभ । द्यां । मंत्रेभिः । सत्यैः । प्रिया । पदानि । पश्वः । नि । पाहि । विश्वऽआयुः । अग्ने । गुहा । गुहं । गाः ॥ ३ ॥ यः । ईं । चिकेत । गुहा । भवंतं । आ । यः । ससाद । धारां । ऋतस्य । वि । ये । चृतंति । ऋता । सपंतः । आत् । इत् । वसूनि । प्र । ववाच । अस्मै ॥ ४ ॥ वि । यः । वीरुत्ऽसु । रोधत् । महिऽत्वा । उत । प्रऽजाः । उत । प्रऽसूषु । अंतः । चित्तिः । अपां । दमे । विश्वऽआयुः । सद्मऽइव । धीराः । संऽमाय । चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ ६८ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६८ ॥ श्रीणन्नुप॑ स्था॒द्दिवं॑ भुर॒ण्युः स्था॒तुश्च॒रथ॑म॒क्तून्व्यू॑र्णोत् ।
परि॒ यदे॑षा॒मेको॒ विश्वे॑षां॒ भुव॑द्दे॒वो दे॒वानां॑ महि॒त्वा ॥ १ ॥
आदित्ते॒ विश्वे॒ क्रतुं॑ जुषन्त॒ शुष्का॒द्यद्दे॑व जी॒वो जनि॑ष्ठाः ।
भज॑न्त॒ विश्वे॑ देव॒त्वं नाम॑ ऋ॒तं सप॑न्तो अ॒मृत॒मेवैः॑ ॥ २ ॥
ऋ॒तस्य॒ प्रेषा॑ ऋ॒तस्य॑ धी॒तिर्वि॒श्वायु॒र्विश्वे॒ अपां॑सि चक्रुः ।
यस्तुभ्यं॒ दाशा॒द्यो वा॑ ते॒ शिक्षा॒त्तस्मै॑ चिकि॒त्वान्र॒यिं द॑यस्व ॥ ३ ॥
होता॒ निष॑त्तो॒ मनो॒रप॑त्ये॒ स चि॒न्न्वा॑सां॒ पती॑ र॒यीणा॑म् ।
इ॒च्छन्त॒ रेतो॑ मि॒थस्त॒नूषु॒ सं जा॑नत॒ स्वैर्दक्षै॒रमू॑राः ॥ ४ ॥
पि॒तुर्न पु॒त्राः क्रतुं॑ जुषन्त॒ श्रोष॒न्ये अ॑स्य॒ शासं॑ तु॒रासः॑ ।
वि राय॑ और्णो॒द्दुरः॑ पुरु॒क्षुः पि॒पेश॒ नाकं॑ स्तृ॒भिर्दमू॑नाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

श्रीणन् । उप॑ । स्था॒त् । दिव॑म् । भु॒र॒ण्युः । स्था॒तुः । च॒रथ॑म् । अ॒क्तून् । वि । ऊ॒र्णो॒त् ।
परि॑ । यत् । ए॒षा॒म् । एकः॑ । विश्वे॑षाम् । भुव॑त् । दे॒वः । दे॒वाना॑म् । म॒हि॒ऽत्वा ॥ १ ॥
आत् । इत् । ते॒ । विश्वे॑ । क्रतु॑म् । जु॒ष॒न्त॒ । शुष्का॑त् । यत् । दे॒व॒ । जी॒वः । जनि॑ष्ठाः । भज॑न्त ।
विश्वे॑ । दे॒व॒ऽत्वम् । नाम॑ । ऋ॒तम् । सप॑न्तः । अ॒मृत॑म् । एवैः॑ ॥ २ ॥ ऋ॒तस्य॑ । प्रेषाः॑ ।
ऋ॒तस्य॑ । धी॒तिः । वि॒श्वऽआ॑युः । विश्वे॑ । अपां॑सि । च॒क्रुः॒ । यः । तुभ्य॑म् । दाशा॑त् ।
यः । वा॒ । ते॒ । शिक्षा॑त् । तस्मै॑ । चि॒कि॒त्वान् । र॒यिम् । द॒य॒स्व॒ ॥ ३ ॥ होता॑ । निऽस॑त्तः ।
मनोः॑ । अप॑त्ये । सः । चि॒त् । नु । आ॒सा॒म् । पतिः॑ । र॒यी॒णाम् । इ॒च्छन्त॑ । रेतः॑ । मि॒थः ।
त॒नूषु॑ । सम् । जा॒न॒त॒ । स्वैः । दक्षैः॑ । अमू॑राः ॥ ४ ॥ पि॒तुः । न । पु॒त्राः । क्रतु॑म् । जु॒ष॒न्त॒ ।
श्रोष॑न् । ये । अ॒स्य॒ । शास॑म् । तु॒रासः॑ । वि । राय॑ः । और्णो॑त् । दुरः॑ । पु॒रु॒ऽक्षुः । पि॒पेश॑ ।
नाक॑म् । स्तृ॒ऽभिः॑ । दमू॑नाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ ६९ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥६९॥ शुक्रः शुशुक्काँ उषो न जारः पप्रा समीची दिवो न ज्योतिः ।
परि प्रजातः क्रत्वा बभूथ भुवो देवानां पिता पुत्रः सन् ॥ १ ॥
वेधा अदृप्तो अग्निर्विजानन्नूधर्न गोनां स्वाद्मा पितूनाम् ।
जने न शेवं आहूर्यः सन्मध्ये निषत्तो रण्वो दुरोणे ॥ २ ॥
पुत्रो न जातो रण्वो दुरोणे वाजी न प्रीतो विशो वि तारीत् ।
विशो यदह्वे नृभिः सनीळा अग्निर्देवत्वा विश्वान्यश्याः ॥ ३ ॥
नकिष्ट एता व्रता मिनन्ति नृभ्यो यदेभ्यः श्रुष्टिं चकर्थ ।
तत्तु ते दंसो यदहन्त्समानैर्नृभिर्यद्युक्तो विवे रपांसि ॥ ४ ॥
उषो न जारो विभावोस्रः संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै ।
त्मना वहन्तो दुरो व्यृण्वन्नवन्त विश्वे स्वर्दृशीके ॥ ५ ॥ १३ ॥

शुक्रः । शुशुक्वान् । उषः । न । जारः । पप्रा । समीची इति सम्ऽईची । दिवः । न । ज्योतिः । परि । प्रऽजातः । क्रत्वा । बभूथ । भुवः । देवानाम् । पिता । पुत्रः । सन् ॥ १ ॥ वेधा । अदृप्तः । अग्निः । विऽजानन् । ऊधः । न । गोनाम् । स्वाद्म । पितूनाम् । जने । न । शेवः । आऽहूर्यः । सन् । मध्ये । निऽसत्तः । रण्वः । दुरोणे ॥ २ ॥ पुत्रः । न । जातः । रण्वः । दुरोणे । वाजी । न । प्रीतः । विशः । वि । तारीत् । विशः । यत् । अह्वे । नृऽभिः । सऽनीळाः । अग्निः । देवऽत्वा । विश्वानि । अश्याः ॥ ३ ॥ नकिः । ते । एता । व्रता । मिनन्ति । नृऽभ्यः । यत् । एभ्यः । श्रुष्टिम् । चकर्थ । तत् । तु । ते । दंसः । यत् । अहन् । समानैः । नृऽभिः । यत् । युक्तः । विवेः । रपांसि ॥ ४ ॥ उषः । न । जारः । विभाऽवा । उस्रः । संज्ञातऽरूपः । चिकेतत् । अस्मै । त्मना । वहन्त । दुरः । वि । ऋण्वन् । नवन्त । विश्वे । स्वः । दृशीके ॥५॥१३॥

॥ ७० ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ७० ॥ वनेम पूर्वीरर्यो मनीषा अग्निः सुशोको विश्वान्यश्याः ।
आ दैव्यानि व्रता चिकित्वाना मानुषस्य जनस्य जन्म ॥ १ ॥
गर्भो यो अपां गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां गर्भश्चरथाम् ।
अद्रौ चिदस्मा अन्तर्दुरोणे विशां न विश्वो अमृतः स्वाधीः ॥ २ ॥
स हि क्षपावाँ अग्नी रयीणां दाशद्यो अस्मा अरं सूक्तैः ।
एता चिकित्वो भूमा नि पाहि देवानां जन्म मर्ताँश्च विद्वान् ॥ ३ ॥
वर्धान्यं पूर्वीः क्षपो विरूपाः स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम् ।
अराधि होता स्वर्निषत्तः कृण्वन्विश्वान्यपांसि सत्या ॥ ४ ॥
गोषु प्रशस्तिं वनेषु धिषे भरन्त विश्वे बलिं स्वर्णः ।
वि त्वा नरः पुरुत्रा सपर्यन्पितुर्न जिव्रेर्वि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥
साधुर्न गृध्नुरस्तेव शूरो यातेव भीमस्त्वेषः समत्सु ॥ ६ ॥ १४ ॥

वनेम । पूर्वीः । अर्यः । मनीषा । अग्निः । सुऽशोकः । विश्वानि । अश्याः । आ । दैव्यानि । व्रता । चिकित्वान् । आ । मानुषस्य । जनस्य । जन्म ॥ १ ॥ गर्भः । यः । अपां । गर्भः । वनानां । गर्भः । च । स्थातां । गर्भः । चरथां । अद्रौ । चित् । अस्मै । अंतः । दुरोणे । विशां । न । विश्वः । अमृतः । सुऽआधीः ॥ २ ॥ सः । हि । क्षपाऽवान् । अग्निः । रयीणां । दाशत् । यः । अस्मै । अरं । सुऽउक्तैः । एता । चिकित्वः । भूम । नि । पाहि । देवानां । जन्म । मर्तान् । च । विद्वान् ॥ ३ ॥ वर्धान् । यं । पूर्वीः । क्षपः । विऽरूपाः । स्थातुः । च । रथं । ऋतऽप्रवीतं । अराधि । होता । स्वः । निऽसत्तः । कृण्वन् । विश्वानि । अपांसि । सत्या ॥ ४ ॥ गोषु । प्रऽशस्तिं । वनेषु । धिषे । भरंत । विश्वे । बलिं । स्वः । नः । वि । त्वा । नरः । पुरुऽत्रा । सपर्यन् । पितुः । न । जिव्रेः । वि । वेदः । भरंत ॥ ५ ॥ साधुः । न । गृध्नुः । अस्ताऽइव । शूरः । याताऽइव । भीमः । त्वेषः । समत्ऽसु ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ७१ ॥ शक्तिपुत्र पराशर ऋषि. ॥ अग्निर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७१ ॥ उप प्र जिन्वन्नुशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः सनीळाः ।
स्वसारः श्यावीमरुषीमजुष्रञ्चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः ॥ १ ॥
वीळु चिद्दृळ्हा पितरो न उक्थैरद्रिं रुजन्नङ्गिरसो रवेण ।
चक्रुर्दिवो बृहतो गातुमस्मे अहः स्वर्विविदुः केतुमुस्राः ॥ २ ॥
दधन्नृतं धनयन्नस्य धीतिमादिदर्यो दिधिष्वो३ विभृत्राः ।
अतृष्यन्तीरपसो यन्त्यच्छा देवाञ्जन्म प्रयसा वर्धयन्तीः ॥ ३ ॥
मथीद्यदीं विभृतो मातरिश्वा गृहेगृहे श्येतो जेन्यो भूत् ।
आदीं राज्ञे न सहीयसे सचा सन्ना दूत्यं१ भृगवाणो विवाय ॥ ४ ॥
महे यत्पित्र ईं रसं दिवे करव त्सरत्पृशन्यश्चिकित्वान् ।
सृजदस्ता धृषता दिद्युमस्मै स्वायां देवो दुहितरि त्विषिं धात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

उप । प्र । जिन्वन् । उशतीः । उशन्तं । पतिं । न । नित्यं । जनयः । सऽनीळाः । स्वसारः । श्यावीं । अरुषीं । अजुष्रन् । चित्रं । उच्छन्तीं । उषसं । न । गावः ॥ १ ॥ वीळु । चित् । दृळ्हा । पितरः । नः । उक्थैः । अद्रिं । रुजन् । अंगिरसः । रवेण । चक्रुः । दिवः । बृहतः । गातुं । अस्मे इति । अहः । स्वः । विविदुः । केतुं । उस्राः ॥ २ ॥ दधन् । ऋतं । धनयन् । अस्य । धीतिं । आत् । इत् । अर्यः । दिधिष्वः । विऽभृत्राः । अतृष्यंतीः । अपसः । यंति । अच्छ । देवान् । जन्म । प्रयसा । वर्धयंतीः ॥ ३ ॥ मथीत् । यत् । ईं । विऽभृतः । मातरिश्वा । गृहेऽगृहे । श्येतः । जेन्यः । भूत् । आत् । ईं । राज्ञे । न । सहीयसे । सचा । सन् । आ । दूत्यं । भृगवाणः । विवाय ॥ ४ ॥ महे । यत् । पित्रे । ईं । रसं । दिवे । करिति कः । अव । त्सरत् । पृशन्यः । चिकित्वान् । सृजत् । अस्ता । धृषता । दिद्युं । अस्मै । स्वायां । देवः । दुहितरि । त्विषिं । धात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

स्व आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नमो वा दाशांदुशतो अनु द्यून् ।
वर्धो अग्ने वयो अस्य द्विबर्हा यासंद्राया सरथं यं जुनासि ॥ ६ ॥
अग्निं विश्वां अभि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः सप्त यह्वीः ।
न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् ॥ ७ ॥
आ यदिषे नृपतिं तेज आनट् शुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीके ।
अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्यं जनयत्सूदयंच ॥ ८ ॥
मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सत्रा सूरो वस्व ईशे ।
राजाना मित्रावरुणा सुपाणी गोषु प्रियममृतं रक्षमाणा ॥ ९ ॥
मा नो अग्ने सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अभि विदुष्कविः सन् ।
नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरधीहि ॥ १० ॥ १६ ॥

स्वे । आ । यः । तुभ्यं । दमे । आ । विऽभाति । नमः । वा । दाशात् । उशतः । अनु । द्यून् । वर्धो इति । अग्ने । वयः । अस्य । द्विऽबर्हाः । यासत् । राया । सऽरथं । यं । जुनासि ॥ ६ ॥ अग्निं । विश्वाः । अभि । पृक्षः । सचंते । समुद्रं । न । स्रवतः । सप्त । यह्वीः । न । जामिऽभिः । वि । चिकिते । वयः । नः । विदाः । देवेषु । प्रऽमतिं । चिकित्वान् ॥ ७ ॥ आ । यत् । इषे । नृऽपतिं । तेजः । आनट् । शुचि । रेतः । निऽसिक्तं । द्यौः । अभीके । अग्निः । शर्धं । अनवद्यं । युवानं । सुऽआध्यं । जनयत् । सूदयत् । च ॥ ८ ॥ मनः । न । यः । अध्वनः । सद्यः । एति । एकः । सत्रा । सूरः । वस्वः । ईशे । राजाना । मित्रावरुणा । सुपाणी इति सुऽपाणी । गोषु । प्रियं । अमृतं । रक्षमाणा ॥ ९ ॥ मा । नः । अग्ने । सख्या । पित्र्याणि । प्र । मर्षिष्ठाः । अभि । विदुः । कविः । सन् । नभः । न । रूपं । जरिमा । मिनाति । पुरा । तस्याः । अभिऽशस्तेः । अधि । इहि ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ७२ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्द ॥

॥ ७२ ॥ नि काव्या॑ वे॒धसः॒ शश्व॑तस्क॒र्हस्ते॒ दधा॑नो॒ नर्या॑ पु॒रूणि॑ ।
अ॒ग्निर्भु॑वद्रयि॒पती॑ रयी॒णां स॒त्रा च॑क्रा॒णो अ॒मृता॑नि॒ विश्वा॑ ॥ १ ॥
अ॒स्मे व॒त्सं परि॒ षन्तं॒ न वि॑न्दन्नि॒च्छन्तो॒ विश्वे॑ अ॒मृता॒ अमू॑राः ।
श्र॒म॒युवः॑ पद॒व्यो॑ धियं॒धास्त॒स्थुः प॒दे प॑र॒मे चार्व॒ग्नेः ॥ २ ॥
ति॒स्रो यद॑ग्ने श॒रद॒स्त्वामिच्छुचिं॑ घृ॒तेन॒ शुच॑यः सप॒र्यान् ।
नामा॑नि चिद्दधिरे य॒ज्ञिया॒न्यसू॑दयन्त त॒न्वः॑ सु॒जाताः ॥ ३ ॥
आ रोद॑सी बृह॒ती वेवि॑दानाः॒ प्र रु॒द्रिया॑ जभ्रिरे य॒ज्ञिया॑सः ।
वि॒दन्मर्तो॒ नेम॑धिता चिकि॒त्वान॒ग्निं प॒दे प॑र॒मे त॑स्थि॒वांस॑म् ॥ ४ ॥
सं॒जा॒ना॒ना उप॑ सीदन्नभि॒ज्ञु पत्नी॑वन्तो नम॒स्यं॑ नमस्यन् ।
रि॒रि॒क्वांस॑स्त॒न्वः॑ कृण्वत॒ स्वाः सखा॒ सख्यु॑र्नि॒मिषि॒ रक्ष॑माणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥

नि । काव्या॑ । वे॒धसः॑ । शश्व॑तः । क॒रिति॑ । हस्ते॑ । दधा॑नः । नर्या॑ । पु॒रूणि॑ । अ॒ग्निः । भु॒व॒त् । र॒यि॒ऽपतिः॑ । र॒यी॒णाम् । स॒त्रा । च॒क्रा॒णः । अ॒मृता॑नि । विश्वा॑ ॥ १ ॥ अ॒स्मे इति॑ । व॒त्सम् । परि॑ । सन्त॑म् । न । वि॒न्द॒न् । इ॒च्छन्तः॑ । विश्वे॑ । अ॒मृताः॑ । अमू॑राः । श्र॒म॒ऽयुवः॑ । प॒द॒ऽव्यः॑ । धि॒य॒म्ऽधाः । त॒स्थुः । प॒दे । प॒र॒मे । चारु॑ । अ॒ग्नेः ॥ २ ॥ ति॒स्रः । यत् । अ॒ग्ने॒ । श॒रदः॑ । त्वाम् । इत् । शुचि॑म् । घृ॒तेन॑ । शुच॑यः । स॒प॒र्यान् । नामा॑नि । चि॒त् । द॒धि॒रे॒ । य॒ज्ञिया॑नि । असू॑दयन्त । त॒न्वः॑ । सु॒ऽजाताः॑ ॥ ३ ॥ आ । रोद॑सी॒ इति॑ । बृ॒ह॒ती इति॑ । वेवि॑दानाः । प्र । रु॒द्रियाः॑ । ज॒भ्रि॒रे॒ । य॒ज्ञिया॑सः । वि॒दत् । मर्तः॑ । नेम॑ऽधिता । चि॒कि॒त्वान् । अ॒ग्निम् । प॒दे । प॒र॒मे । त॒स्थि॒ऽवांस॑म् ॥ ४ ॥ स॒म्ऽजा॒ना॒नाः । उप॑ । सी॒द॒न् । अ॒भि॒ऽज्ञु । पत्नी॑ऽवन्तः । न॒म॒स्य॑म् । न॒म॒स्य॒न्निति॑ नमस्यन् । रि॒रि॒क्वांसः॑ । त॒न्वः॑ । कृ॒ण्व॒त॒ । स्वाः । सखा॑ । सख्युः॑ । नि॒ऽमिषि॑ । रक्ष॑माणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥

त्रिः सप्त यद्गुह्यानि त्वे इत्पदाविदन्निहिता यज्ञियासः ।
तेभी रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशूञ्च स्थातॄञ्चरथं च पाहि ॥ ६ ॥
विद्वाँ अग्ने वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक् शुरुधो जीवसे धाः ।
अन्तर्विद्वाँ अध्वनो देवयानानतन्द्रो दूतो अभवो हविर्वाट् ॥ ७ ॥
स्वाध्यो दिव आ सप्त यह्वी रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।
विदद्गव्यं सरमा दृळ्हमूर्वं येना नु कं मानुषी भोजते विट् ॥ ८ ॥
आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
मह्ना महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः ॥ ९ ॥
अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन्दिवो यदक्षी अमृता अकृण्वन् ।
अध क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

त्रिः । सप्त । यत् । गुह्यानि । त्वे इति । इत् । पदा । अविदन् । निऽहिता । यज्ञियासः ।
तेभिः । रक्षंते । अमृतं । सऽजोषाः । पशून् । च । स्थातॄन् । चरथं । च । पाहि ॥ ६ ॥
विद्वान् । अग्ने । वयुनानि । क्षितीनां । वि । आनुषक् । शुरुधः । जीवसे । धाः ।
अंतःऽविद्वान् । अध्वनः । देवऽयानान् । अतंद्रः । दूतः । अभवः । हविःऽवाट् ॥ ७ ॥
सुऽआध्यः । दिवः । आ । सप्त । यह्वीः । रायः । दुरः । वि । ऋतऽज्ञाः । अजानन् ।
विदत् । गव्यं । सरमा । दृळ्हं । ऊर्वं । येन । नु । कं । मानुषी । भोजते । विट् ॥ ८ ॥
आ । ये । विश्वा । सुऽअपत्यानि । तस्थुः । कृण्वानासः । अमृतऽत्वाय । गातुं । मह्ना ।
महत्ऽभिः । पृथिवी । वि । तस्थे । माता । पुत्रैः । अदितिः । धायसे । वेरिति
वेः ॥ ९ ॥ अधि । श्रियं । नि । दधुः । चारुं । अस्मिन् । दिवः । यत् । अक्षी इति ।
अमृताः । अकृण्वन् । अध । क्षरंति । सिंधवः । न । सृष्टाः । प्र । नीचीः । अग्ने ।
अरुषीः । अजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ७३ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७३ ॥ रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो न शासुः ।
स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतेव सद्म विधतो वि तारीत् ॥ १ ॥
देवो न यः सविता सत्यमन्मा क्रत्वा निपाति वृजनानि विश्वा ।
पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो दिधिषाय्यो भूत् ॥ २ ॥
देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।
पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी ॥ ३ ॥
तं त्वा नरो दम आ नित्यमिद्धमग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवासु ।
अधि द्युम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन्भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम् ॥ ४ ॥
वि पृक्षो अग्ने मघवानो अश्युर्वि सूरयो ददतो विश्वमायुः ।
सनेम वाजं समिथेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवसे दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥

रयिः । न । यः । पितृऽवित्तः । वयःऽधाः । सुऽप्रनीतिः । चिकितुषः । न । शासुः । स्योनऽशीः । अतिथिः । न । प्रीणानः । होताऽइव । सद्म । विधतः । वि । तारीत् ॥ १ ॥ देवः । न । यः । सविता । सत्यऽमन्मा । क्रत्वा । निऽपाति । वृजनानि । विश्वा । पुरुऽप्रशस्तः । अमतिः । न । सत्यः । आत्माऽइव । शेवः । दिधिषाय्यः । भूत् ॥ २ ॥ देवः । न । यः । पृथिवीं । विश्वऽधायाः । उपऽक्षेति । हितऽमित्रः । न । राजा । पुरःऽसदः । शर्मऽसदः । न । वीराः । अनवद्या । पतिजुष्टाऽइव । नारी ॥ ३ ॥ तं । त्वा । नरः । दमे । आ । नित्यं । इद्धं । अग्ने । सचंत । क्षितिषु । ध्रुवासु । अधि । द्युम्नं । नि । दधुः । भूरि । अस्मिन् । भव । विश्वऽआयुः । धरुणः । रयीणां ॥ ४ ॥ वि । पृक्षः । अग्ने । मघऽवानः । अश्युः । वि । सूरयः । ददतः । विश्वं । आयुः । सनेम । वाजं । संऽइथेषु । अर्यः । भागं । देवेषु । श्रवसे । दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूध्नीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया सस्रुरद्रिम् ॥ ६ ॥
त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणा दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः ।
नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ॥ ७ ॥
यान्राये मर्तान्त्सुषूदो अग्ने ते स्याम मघवानो वयं च ।
छायेव विश्वं भुवनं सिसक्ष्यापप्रिवान्रोदसी अन्तरिक्षम् ॥ ८ ॥
अर्वद्भिरग्ने अर्वतो नृभिर्नॄन्वीरैर्वीरान्वनुयामा त्वोताः ।
ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्युः ॥ ९ ॥
एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे च ।
शकेम रायः सुधुरो यमं तेऽधि श्रवो देवभक्तं दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

ऋतस्य । हि । धेनवः । वावशानाः । स्मत्ऽऊध्नीः । पीपयंत । द्युऽभक्ताः । पराऽवतः । सुऽमतिं । भिक्षमाणाः । वि । सिंधवः । समया । सस्रुः । अद्रिं ॥ ६ ॥ त्वे इति । अग्ने । सुऽमतिं । भिक्षमाणाः । दिवि । श्रवः । दधिरे । यज्ञियासः । नक्ता । च । चक्रुः । उषसा । विरूपे इति विऽरूपे । कृष्णं । च । वर्णं । अरुणं । च । सं । धुरिति धुः ॥ ७ ॥ यान् । राये । मर्तान् । सुसूदः । अग्ने । ते । स्याम । मघऽवानः । वयं । च । छायाऽइव । विश्वं । भुवनं । सिसक्षि । आपप्रिऽवान् । रोदसी इति । अंतरिक्षं ॥ ८ ॥ अर्वत्ऽभिः । अग्ने । अर्वतः । नृभिः । नॄन् । वीरैः । वीरान् । वनुयाम । त्वाऽऊताः । ईशानासः । पितृऽवित्तस्य । रायः । वि । सूरयः । शतऽहिमाः । नः । अश्युः ॥ ९ ॥ एता । ते । अग्ने । उचथानि । वेधः । जुष्टानि । संतु । मनसे । हृदे । च । शकेम । रायः । सुऽधुरः । यमं । ते । अधि । श्रवः । देवऽभक्तं । दधानाः ॥ १० ॥ १२ ॥ २० ॥

॥ त्रयोदशोऽनुवाकः ॥

॥ ७४ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि. ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ७४ ॥ उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नये ।
आरे अस्मे च शृण्वते ॥ १ ॥

यः स्नीहितीषु पूर्व्यः संजग्मानासु कृष्टिषु ।
अरक्षद्दाशुषे गयम् ॥ २ ॥

उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि ।
धनञ्जयो रणेरणे ॥ ३ ॥

यस्य दूतो असि क्षये वेषि हव्यानि वीतये ।
दस्मत्कृणोष्यध्वरम् ॥ ४ ॥

तमित्सुहव्यमङ्गिरः सुदेवं सहसो यहो ।
जना आहुः सुबर्हिषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

आ च वहासि ताँ इह देवाँ उप प्रशस्तये ।
हव्या सुश्चन्द्र वीतये ॥ ६ ॥

उपऽप्रयंतः । अध्वरं । मंत्रं । वोचेम । अग्नये । आरे । अस्मे इति । च । शृण्वते ॥ १ ॥ यः । स्नीहितीषु । पूर्व्यः । संऽजग्मानासु । कृष्टिषु । अरक्षत् । दाशुषे । गयं ॥ २ ॥ उत । ब्रुवंतु । जंतवः । उत् । अग्निः । वृत्रऽहा । अजनि । धनंऽजयः । रणेऽरणे ॥ ३ ॥ यस्य । दूतः । असि । क्षये । वेषि । हव्यानि । वीतये । दस्मत् । कृणोषि । अध्वरं ॥ ४ ॥ तं । इत् । सुऽहव्यं । अंगिरः । सुऽदेवं । सहसः । यहो इति । जनाः । आहुः । सुऽबर्हिषं ॥ ५ ॥ २१ ॥

आ । च । वहासि । तान् । इह । देवान् । उप । प्रऽशस्तये । हव्या । सुऽचंद्र । वीतये ॥ ६ ॥

न योरुपब्दिरश्व्यः शृण्वे रथस्य कच्चन ।
यदग्ने यासि दूत्यम् ॥ ७ ॥

त्वोतो वाज्यह्रयोऽभि पूर्वस्मादपरः ।
प्र दाश्वाँ अग्ने अस्थात् ॥ ८ ॥

उत द्युमत्सुवीर्यं बृहदग्ने विवाससि ।
देवेभ्यो देव दाशुषे ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ ७५ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ७५ ॥ जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् ।
हव्या जुह्वान आसनि ॥ १ ॥

अथा ते अङ्गिरस्तमाग्ने वेधस्तम प्रियम् ।
वोचेम ब्रह्म सानसि ॥ २ ॥

न । योः । उपब्दिः । अश्व्यः । शृण्वे । रथस्य । कत् । चन । यत् । अग्ने । यासि । दूत्यं ॥ ७ ॥ त्वाऽऊतः । वाजी । अह्रयः । अभि । पूर्वस्मात् । अपरः । प्र । दाश्वान् । अग्ने । अस्थात् ॥ ८ ॥ उत । द्युऽमत् । सुऽवीर्यं । बृहत् । अग्ने । विवाससि । देवेभ्यः । देव । दाशुषे ॥ ९ ॥ २२ ॥

जुषस्व । सप्रथःऽतमं । वचः । देवप्सरःऽतमं । हव्या । जुह्वानः । आसनि ॥ १ ॥ अथ । ते । अङ्गिरःऽतम । अग्ने । वेधःऽतम । प्रियं । वोचेम । ब्रह्म । सानसि ॥ २ ॥

कस्ते जामिर्जनानामग्ने को दाश्वध्वरः ।
को ह कस्मिन्नसि श्रितः ॥ ३ ॥
त्वं जामिर्जनानामग्ने मित्रो असि प्रियः ।
सखा सखिभ्य ईड्यः ॥ ४ ॥
यजा नो मित्रावरुणा यजा देवाँ ऋतं बृहत् ।
अग्ने यक्षि स्वं दमम् ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ ७६ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्द ॥

॥ ७६ ॥ का त उपेतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शंतमा का मनीषा ।
को वा यज्ञैः परि दक्षं त आप केन वा ते मनसा दाशेम ॥ १ ॥
एह्यग्न इह होता नि षीदादब्धः सु पुरएता भवा नः ।
अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे सौमनसाय देवान् ॥ २ ॥

कः । ते । जामिः । जनानां । अग्ने । कः । दाशुऽअध्वरः । कः । ह । कस्मिन् । असि । श्रितः ॥ ३ ॥ त्वं । जामिः । जनानां अग्ने । मित्रः । असि । प्रियः । सखा । सखिऽभ्यः । ईड्यः ॥ ४ ॥ यज । नः । मित्रावरुणा । यज । देवान् । ऋतं । बृहत् । अग्ने । यक्षि । स्वं । दमं ॥ ५ ॥ २३ ॥

का । ते । उपऽइतिः । मनसः । वराय । भुवत् । अग्ने । शंऽतमा । का । मनीषा । कः । वा । यज्ञैः । परि । दक्षं । ते । आप । केन । वा । ते । मनसा । दाशेम ॥ १ ॥ आ । इहि । अग्ने । इह । होता । नि । सीद । अदब्धः । सु । पुरःऽएता । भव । नः । अवतां । त्वा । रोदसी इति । विश्वमिन्वे इति विश्वंऽइन्वे । यज । महे । सौमनसाय । देवान् ॥ २ ॥

प्र सु विश्वांन्रक्षसो धक्ष्यंग्ने भवां यज्ञानांमभिशस्तिपावां ।
अथा वंह सोमंपतिं हरिंभ्यामातिथ्यमंस्मै च चकृमा सुदाव्ने ॥ ३ ॥
प्रजावंता वचंसा वह्निरासा चं हुवे नि चं सत्सीह देवैः ।
वेषिं होत्रमुत पोत्रं यंजत्र बोधि प्रंयन्तर्जनितर्वसूंनाम् ॥ ४ ॥
यथा विप्रंस्य मनुंषो हविर्भिर्देवाँ अयंजः कविभिः कविः सन् ।
एवा होतः सत्यतर त्वमद्याग्ने मन्द्रयां जुह्वां यजस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ७७ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७७ ॥ कथा दांशेमाग्नये कास्मै देवजुंष्टोच्यते भामिने गीः ।
यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा होता यजिष्ठ इत्कृणोतिं देवान् ॥ १ ॥
यो अंध्वरेषु शंतंम ऋतावा होता तमू नमोंभिरा कृंणुध्वम् ।
अग्निर्यद्वेर्मर्तांय देवान्त्स चा बोधांति मनंसा यजाति ॥ २ ॥

प्र । सु । विश्वान् । रक्षसंः । धक्षि । अग्ने । भवं । यज्ञानां । अभिशस्तिऽपावां । अथं । आ । वह । सोमऽपतिं । हरिंऽभ्यां । आतिथ्यं । अस्मै । चकृम । सुऽदाव्ने ॥ ३ ॥ प्रजाऽवंता । वचंसा । वह्निः । आसा । आ । च । हुवे । नि । च । सत्सि । इह । देवैः । वेषि । होत्रं । उत । पोत्रं । यजत्र । बोधि । प्रऽयंतः । जनितः । वसूंनां ॥ ४ ॥ यथा । विप्रंस्य । मनुंषः । हविःऽभिः । देवान् । अयंजः । कविऽभिः । कविः । सन् । एव । होतरिति । सत्यऽतर । त्वं । अद्य । अग्ने । मंद्रयां । जुह्वां । यजस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

कथा । दाशेम । अग्नये । का अस्मै । देवऽजुंष्टा । उच्यते । भामिने । गीः । यः । मर्त्येषु अमृतः । ऋतऽवां । होता । यजिष्ठः । इत् । कृणोति । देवान् ॥ १ ॥ यः । अध्वरेषु । शंऽतंमः । ऋतऽवां । होता । तं । ऊं इति । नमंःऽभि । आ । कृणुध्वं । अग्निः । यत् । वेः । मर्ताय । देवान् । सः । च । बोधाति । मनंसा । यजाति ॥ २ ॥

स हि क्रतुः स मर्यः स साधुर्मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्तीर्विश उप ब्रुवते दस्ममारीः ॥ ३ ॥
स नो नृणां नृतमो रिशादा अग्निर्गिरोऽवसा वेतु धीतिम् ।
तना च ये मघवानः शविष्ठा वाजप्रसूता इषयन्त मन्म ॥ ४ ॥
एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋतावा विप्रेभिरस्तोष्ट जातवेदाः ।
स एषु द्युम्नं पीपयत्स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ ७८ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ अग्निर्देवता गायत्री छन्द ॥

॥ ७८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे ।
द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ १ ॥
तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्कामो दुवस्यति ।
द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ २ ॥

सः । हि । क्रतुः । सः । मर्यः । सः । साधुः । मित्रः । न । भूत् । अद्भुतस्य रथीः । तं । मेधेषु । प्रथमं । देवऽयन्तीः । विशः । उप । ब्रुवते । दस्मं । आरीः ॥३॥ सः । नः । नृणां । नृऽतमः । रिशादाः । अग्निः । गिरः । अवसा । वेतु । धीतिं । तना । च । ये । मघऽवानः । शविष्ठाः । वाजऽप्रसूताः । इषयंत । मन्म ॥ ४ ॥ एव । अग्निः । गोतमेभिः । ऋतऽवा । विप्रेभिः । अस्तोष्ट । जातऽवेदाः । सः । एषु । द्युम्नं । पीपयत् । सः । वाजं । सः । पुष्टिं । याति । जोषं । आ । चिकित्वान् ॥५॥२५॥

अभि । त्वा । गोतमाः । गिरा । जातऽवेदः । विऽचर्षणे । द्युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ १ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । गोतमः । गिरा । रायःऽकामः । दुवस्यति । द्युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ २ ॥

तमुं त्वा वाजसातममङ्गिरस्वद्धवामहे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ३ ॥
तमुं त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यूँरवधूनुषे द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ४ ॥
अवोचाम रहूगणा अग्नये मधुमद्वचः । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ आद्यस्तृचस्त्रैष्टुभः द्वितीय औष्णिह शिष्टानां गायत्री छन्दः ॥

॥ ७९ ॥ हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव ध्रजीमान् ।
शुचिभ्राजा उषसो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः ॥ १ ॥
आ ते सुपर्णा अमिनन्तँ एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् ।
शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा ॥ २ ॥
यदीमृतस्य पयसा पियानो नयन्नृतस्य पथिभी रजिष्ठैः ।
अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा त्वचं पृञ्चन्त्युपरस्य योनौ ॥ ३ ॥

तं । ऊं इति । त्वा । वाजऽसातमं । अंगिरस्वत् । हवामहे । द्युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ३ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । वृत्रहन्ऽतमं । यः । दस्यून् । अवऽधूनुषे । द्युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ४ ॥ अवोचाम । रहूगणाः । अग्नये । मधुऽमत् वचः । द्युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

हिरण्यऽकेशः । रजसः । विऽसारे । अहिः । धुनिः । वातःऽइव । ध्रजीमान् । शुचिऽभ्राजाः । उषसः । नवेदाः । यशस्वतीः । अपस्युवः । न । सत्याः ॥ १ ॥ आ । ते । सुऽपर्णाः । अमिनंत । एवैः । कृष्णः । नोनाव । वृषभः । यदि । इदं । शिवाभिः । न । स्मयमानाभिः । आ । अगात् । पतंति । मिहः । स्तनयंति । अभ्रा ॥ २ ॥ यत् । ईं । ऋतस्य । पयसा । पियानः । नयन् । ऋतस्य । पथिऽभिः । रजिष्ठैः । अर्यमा । मित्रः । वरुणः । परिऽज्मा । त्वचं । पृचंति । उपरस्य । योनौ ॥ ३ ॥

अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहसो यहो ।

अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ॥ ४ ॥

स इधानो वसुष्कविरग्निरीळेन्यो गिरा ।

रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥ ५ ॥

क्षपो राजन्नुत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः ।

स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥

अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि ।

विश्वासु धीषु वन्द्य ॥ ७ ॥

आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरेण्यं ।

विश्वासु पृत्सु दुष्टरम् ॥ ८ ॥

अग्ने । वाजस्य । गोऽमतः । ईशानः । सहसः । यहो इति । अस्मे इति । धेहि । जातऽवेदः । महि । श्रवः ॥ ४ ॥ सः । इधानः । वसुः । कविः । अग्निः । ईळेन्यः । गिरा । रेवत् । अस्मभ्यं । पुरुऽअनीक । दीदिहि ॥ ५ ॥ क्षपः । राजन् । उत । त्मना । अग्ने । वस्तोः । उत । उषसः । सः । तिग्मऽजंभ । रक्षसः । दह । प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥

अव । नः । अग्ने । ऊतिऽभिः । गायत्रस्य । प्रऽभर्मणि । विश्वासु । धीषु । वंद्य ॥ ७ ॥ आ । नः । अग्ने । रयिं । भर । सत्राऽसहं । वरेण्यं । विश्वासु । पृत्ऽसु । दुस्तरं ॥ ८ ॥

आ नो अग्ने सुचेतुना रयिं विश्वायुपोषसम् ।

मार्डीकं धेहि जीवसे ॥ ९ ॥

प्र पूतास्तिग्मशोचिषे वाचो गोतमाग्नये ।

भरस्व सुम्नयुर्गिरः ॥ १० ॥

यो नो अग्नेऽभिदासत्यन्ति दूरे पदीष्ट सः ।

अस्माकमिद्वृधे भव ॥ ११ ॥

सहस्राक्षो विचर्षणिरग्नी रक्षांसि सेधति ।

होता गृणीत उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ८० ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ पङ्क्तिश्छन्दः ॥

॥ ८० ॥ इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् ।

शविष्ठ वज्रिन्नोजसा पृथिव्या निः शशा अहिमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १ ॥

आ । नः । अग्ने । सुऽचेतुना । रयिं । विश्वायुऽपोषसं । मार्डीकं । धेहि । जीवसे ॥ ९ ॥ प्र । पूताः । तिग्मऽशोचिषे । वाचः । गोतम । अग्नये । भरस्व । सुम्नऽयुः । गिरः ॥ १० ॥ यः । नः । अग्ने । अभिऽदासति । अंति । दूरे । पदीष्ट । सः । अस्माकं । इत् । वृधे । भव ॥ ११ ॥ सहस्रऽअक्षः । विऽचर्षणिः । अग्निः रक्षांसि । सेधति । होता । गृणीते । उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

इत्था । हि । सोमे । इत् । मदे । ब्रह्मा । चकार । वर्धनं । शविष्ठ । वज्रिन् । ओजसा । पृथिव्याः । निः । शशाः । अहिं । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १ ॥

स त्वामदद्वृषा मदः सोमः श्येनाभृतः सुतः ।
येना वृत्रं निरद्भ्यो जघन्थ वज्रिन्नोजसार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ २ ॥
प्रेह्यभीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि यंसते ।
इन्द्र नृम्णं हि ते शवो हनो वृत्रं जया अपोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ३ ॥
निरिन्द्र भूम्या अधि वृत्रं जघन्थ निर्दिवः ।
सृजा मरुत्वतीरव जीवधन्या इमा अपोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ४ ॥
इन्द्रो वृत्रस्य दोधतः सानुं वज्रेण हीळितः ।
अभिक्रम्याव जिघ्नतेऽपः समाय चोदयन्नर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ५ ॥ २९ ॥

सः । त्वा । अमदत् । वृषा । मदः । सोमः । श्येनऽआभृतः । सुतः । येन । वृत्रं । निः । अत्ऽभ्यः । जघंथ । वज्रिन् । ओजसा । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ २ ॥
प्र । इहि । अभि । इहि । धृष्णुहि । न । ते । वज्रः । नि । यंसते । इंद्र । नृम्णं । हि । ते । शवः । हनः । वृत्रं । जयाः । अपः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ३ ॥
निः । इंद्र । भूम्याः । अधि । वृत्रं । जघंथ । निः । दिवः । सृज । मरुत्वतीः । अव । जीवऽधन्याः । इमाः । अपः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ४ ॥ इंद्रः । वृत्रस्य । दोधतः । सानुं । वज्रेण । हीळितः । अभिऽक्रम्य । अव । जिघ्नते । अपः । समाय । चोदयन् । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ५ ॥ २९ ॥

अधि सानौ नि जिघ्नते वज्रेण शतपर्वणा ।
मन्दान इन्द्रो अन्धसः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ६ ॥
इन्द्र तुभ्यमिदद्रिवोऽनुत्तं वज्रिन्वीर्यम् ।
यद्ध त्यं मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ७ ॥
वि ते वज्रासो अस्थिरन्नवतिं नाव्या३ अनु ।
महत्त इन्द्र वीर्यं बाह्वोस्ते बलं हितमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ८ ॥
सहस्रं साकमर्चत परि ष्टोभत विंशतिः ।
शतैनमन्वनोनवुरिन्द्राय ब्रह्मोद्यतमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ९ ॥

अधि । सानौ । नि । जिघ्नते । वज्रेण । शतऽपर्वणा । मंदानः । इंद्रः । अंधसः । सखिऽभ्यः । गातुं । इच्छति । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ६ ॥
इंद्र । तुभ्यं । इत् । अद्रिऽवः । अनुत्तं । वज्रिन् । वीर्यं । यत् । ह । त्यं । मायिनं । मृगं । तं ऊं इति । त्वं । मायया । अवधीः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यम् ॥ ७ ॥
वि । ते । वज्रासः । अस्थिरन् । नवतिं । नाव्याः । अनु । महत् । ते । इंद्र । वीर्यं । बाह्वोः । ते बलं । हितं । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ८ ॥ सहस्रं । साकं । अर्चत । परि । स्तोभत । विंशतिः । शता । एनं । अनु । अनोनवुः । इंद्राय । ब्रह्म । उत्ऽयतं । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ९ ॥

इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्त्सहसा सहः ।
महत्तदस्य पौंस्यं वृत्रं जघन्वाँ असृजदर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ३० ॥
इमे चित्तव मन्यवे वेपेते भियसा मही ।
यदिन्द्र वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वाँ अवधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥
न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृत्रो वि बीभयत् ।
अभ्येनं वज्र आयसः सहस्रभृष्टिरायतार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥
यद्वृत्रं तव चाशनिं वज्रेण समयोधयः ।
अहिमिन्द्र जिघांसतो दिवि ते बद्बधे शवोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १३ ॥

इंद्रः । वृत्रस्य । तविषीं । निः । अहन् । सहसा । सहः । महत् । तत् । अस्य । पौंस्यं । वृत्रं । जघन्वान् । असृजत् । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे इति । चित् । तव । मन्यवे । वेपेते इति । भियसा । मही इति । यत् । इंद्र । वज्रिन् । ओजसा । वृत्रं । मरुत्वान् । अवधीः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ११ ॥ न । वेपसा । न । तन्यता । इंद्रं । वृत्रः । वि । बीभयत् । अभि । एनं । वज्रः । आयसः । सहस्रऽभृष्टिः । आयत । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १२ ॥ यत् । वृत्रं । तव । च । अशनिं । वज्रेण । संऽअयोधयः । अहिं । इंद्र । जिघांसतः । दिवि । ते । बद्बधे । शवः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १३ ॥

अभिष्टने ते अद्रिवो यत्स्था जगच्च रेजते ।
त्वष्टा चित्तव मन्यव इन्द्र वेविज्यते भियार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १४ ॥
नहि नु यादधीमसीन्द्रं को वीर्या परः ।
तस्मिन्नृम्णमुत क्रतुं देवा ओजांसि सं दधुरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १५ ॥
यामथर्वा मनुष्पिता दध्यङ् धियमत्नत ।
तस्मिन्ब्रह्माणि पूर्वथेन्द्र उक्था समग्मतार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अभिऽस्तने । ते । अद्रिऽवः । यत् । स्थाः । जगत् । च । रेजते । त्वष्टा । चित् । तव । मन्यवे । इंद्र । वेविज्यते । भिया । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १४ ॥
नहि । नु । यात् । अधिऽइमसि । इंद्र । कः । वीर्या । परः । तस्मिन् । नृम्णं । उत । क्रतुं । देवाः । ओजांसि । सं । दधुः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १५ ॥
या । अथर्वा । मनुः । पिता । दध्यङ् । धियं । अत्नत । तस्मिन् । ब्रह्माणि । पूर्वऽथा । इंद्रे । उक्था । सं । अग्मत । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ ८१ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ पङ्क्तिश्छन्दः ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रो मदा॑य वावृधे शव॑से वृत्रहा नृभिः॑ ।
तमिन्महत्स्वाजिषूतेमर्भे॑ हवामहे स वाजे॑षु प्र नो॑ऽविषत् ॥ १ ॥
असि॒ हि वी॑र सेन्योऽसि भूरि॑ परादृदिः॑ ।
असि॑ दभ्रस्य॑ चिद्वृधो यज॑मानाय शिक्षसि सुन्वते भूरि॑ ते वसु॑ ॥ २ ॥
यदु॒दीर॑त आजयो॑ धृष्णवे॑ धीयते धना॑ ।
युक्ष्वा म॑दच्युता हरी॒ कं हनः॒ कं वसौ॑ दधोऽस्माँ इन्द्र वसौ॑ दधः ॥ ३ ॥
क्रत्वा॑ महाँ॑ अनुष्वधं भीम आ वा॑वृधे शवः॑ ।
श्रिय ऋष्व उपाकयो॑र्नि शिप्री हरि॑वान्दधे हस्त॑योर्वज्र॑मायसम् ॥ ४ ॥
आ प॑प्रौ पार्थिवं॑ रजो॑ बद्बधे रो॑चना दिवि ।
न त्वावाँ॑ इन्द्र कश्चन न जातो न ज॑निष्यतेऽति विश्वं॑ ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

इंद्रः॑ । मदा॑य । ववृधे । शव॑से । वृत्रऽहा । नृऽभिः॑ । तं । इत् । महत्ऽसु॑ । आजिषु॑ । उत । ईं । अर्भे॑ । हवामहे । सः । वाजे॑षु । प्र । नः॑ । अविषत् ॥ १ ॥ असि॑ । हि । वीर । सेन्यः॑ । असि॑ । भूरि॑ । पराऽददिः॑ । असि॑ । दभ्रस्य॑ । चित् । वृधः॑ । यज॑मानाय । शिक्षसि । सुन्वते । भूरि॑ । ते । वसु॑ ॥ २ ॥ यत् । उत्ऽईर॑ते । आजयः॑ । धृष्णवे॑ । धीयते । धना॑ । युक्ष्व । मदऽच्युता॑ । हरी इति॑ । कं । हनः॑ । कं । वसौ॑ । दधः॑ । अस्मान् । इंद्र । वसौ॑ । दधः॑ ॥ ३ ॥ क्रत्वा॑ । महान् । अनुऽस्वधं । भीमः॑ । आ । ववृधे । शवः॑ । श्रिये । ऋष्वः॑ । उपाकयोः॑ । नि । शिप्री । हरि॑ऽवान् । दधे । हस्त॑योः । वज्रं॑ । आयसं ॥ ४ ॥ आ । पप्रौ । पार्थिवं॑ । रजः॑ । बद्बधे । रोचना । दिवि । न । त्वाऽवा॑न् । इंद्र । कः॑ । चन । न । जातः॑ । न । जनिष्यते । अति॑ । विश्वं॑ । ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

यो अर्यो मर्तभोजनं परादर्दाति दाशुषे ।
इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि भंजा भूरिं ते वसु भक्षीय तव राधंसः ॥ ६ ॥
मदेमदे हि नो ददिर्यूथा गावामृजुक्रतुः ।
सं गृभाय पुरू शतोभयाहस्त्या वसु शिशीहि राय आ भर ॥ ७ ॥
मादयस्व सुते सचा शवसे शूर राधसे ।
विद्मा हि त्वा पुरूवसुमुप कामान्त्ससृज्महेऽथा नोऽविता भव ॥ ८ ॥
एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।
अन्तर्हि ख्यो जनानामर्यो वेदो अदाशुषां तेषां नो वेद आ भर ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ८२ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ अन्त्या जगती. ॥ शिष्टा. पङ्क्तयः ॥

॥ ८२ ॥ उपो षु शृणुही गिरो मघवन्मातथा इव ।
यदा नः सूनृतावतः कर आदर्थयास इद्योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ १ ॥

यः । अर्यः । मर्तऽभोजनं । पराऽददाति । दाशुषे । इंद्रः । अस्मभ्यं । शिक्षतु । वि । भज । भूरि । ते । वसु । भक्षीय । तव । राधसः ॥ ६ ॥ मदेऽमदे । हि । नः । ददिः । यूथा । गवां । ऋजुऽक्रतुः । सं । गृभाय । पुरु । शता । उभयाहस्त्या । वसु । शिशीहि । रायः । आ । भर ॥ ७ ॥ मादयस्व । सुते । सचा । शवसे । शूर । राधसे । विद्म । हि । त्वा । पुरुऽवसुं । उप । कामान् । ससृज्महे । अथ । नः । अविता । भव ॥ ८ ॥ एते । ते । इंद्र । जंतवः । विश्वं । पुष्यंति । वार्यं । अंतः । हि । ख्यः । जनानां । अर्यः । वेदः । अदाशुषां । तेषां । नः । वेदः । आ । भर ॥ ९ ॥ २ ॥

उपो इति । सु । शृणुहि । गिरः । मघऽवन् । मा । अतथाःऽइव । यदा । नः । सूनृताऽवतः । करः । आत् । अर्थयासे । इत् । योज । नु । इंद्र । ते । हरी इति ॥ १ ॥

अक्षन्नमीमदन्त ह्यव प्रिया अधूषत ।
अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ २ ॥
सुसंदृशं त्वा वयं मघवन्वन्दिषीमहि ।
प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशाँ अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ३ ॥
स घा तं वृषणं रथमधि तिष्ठाति गोविदम् ।
यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ४ ॥
युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शतक्रतो ।
तेन जायामुप प्रियां मन्दानो याह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ५ ॥
युनज्मि ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गभस्त्योः ।
उत्त्वा सुतासो रभसा अमन्दिषुः पूषण्वान्वज्रिन्त्समु पत्न्यामदः ॥ ६ ॥ ३ ॥

अक्षन् । अमीमदंत । हि । अव । प्रियाः । अधूषत । अस्तोषत । स्वऽभानवः । विप्राः । नविष्ठया । मती । योज । नु । इंद्र । ते । हरी इति ॥ २ ॥ सुऽसंदृशं । त्वा । वयं । मघऽवन् । वंदिषीमहि । प्र । नूनं । पूर्णऽवंधुरः । स्तुतः । याहि । वशान् । अनु । योज । नु । इंद्र । ते । हरी इति ॥ ३ ॥ सः । घ । तं । वृषणं । रथं । अधि । तिष्ठाति । गोऽविदं । यः । पात्रं । हारिऽयोजनं । पूर्णं । इंद्र । चिकेतति । योज । नु । इंद्र । ते । हरी इति ॥ ४ ॥ युक्तः । ते । अस्तु । दक्षिणः । उत । सव्यः । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । तेन । जायां । उप । प्रियां । मंदानः । याहि । अंधसः । योज । नु । इंद्र । ते । हरी इति ॥ ५ ॥ युनज्मि । ते । ब्रह्मणा । केशिना । हरी इति । उप । प्र । याहि । दधिषे । गभस्त्योः । उत् । त्वा । सुतासः । रभसाः । अमंदिषुः । पूषण्ऽवान् । वज्रिन् । सं । ऊं इति । पत्न्या । अमदः ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ८३. ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥८३॥ अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।
तमित्पृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विचेतसः ॥ १ ॥
आपो न देवीरुप यन्ति होत्रियमवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।
प्राचैर्देवासः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्मप्रियं जोषयन्ते वरा इव ॥ २ ॥
अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं१ वचो यतस्रुचा मिथुना या सपर्यतः ।
असंयत्तो व्रते ते क्षेति पुष्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥
आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वय इद्धाग्नयः शम्या ये सुकृत्यया ।
सर्वं पणेः समविन्दन्त भोजनमश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः ॥ ४ ॥
यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आजनि ।
आ गा आजदुशना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे ॥ ५ ॥

अश्वऽवति । प्रथमः । गोषु । गच्छति । सुप्रऽअवीः । इन्द्र । मर्त्यः । तव । ऊतिऽभिः । तं । इत् । पृणक्षि । वसुना । भवीयसा । सिंधुं । आपः । यथा । अभितः । विऽचेतसः ॥ १ ॥ आपः । न । देवीः । उप । यंति । होत्रियं । अवः । पश्यंति । विऽततं । यथा । रजः । प्राचैः । देवासः । प्र । नयंति । देवऽयुं । ब्रह्मऽप्रियं । जोषयंते । वराःऽइव ॥ २ ॥ अधि । द्वयोः । अदधाः । उक्थ्यं । वचः । यतऽस्रुचा । मिथुना । या । सपर्यतः । असंऽयतः । व्रते । ते । क्षेति । पुष्यति । भद्रा । शक्तिः । यजमानाय । सुन्वते ॥ ३ ॥ आत् । अंगिराः । प्रथमं । दधिरे । वयः । इद्धऽअग्नयः । शम्या । ये । सुऽकृत्यया । सर्वं । पणेः । सं । अविंदंत । भोजनं । अश्वऽवंतं । गोऽमंतं । आ । पशुं । नरः ॥ ४ ॥ यज्ञैः । अथर्वा । प्रथमः । पथः । तते । ततः । सूर्यः । व्रतऽपाः । वेनः । आ । अजनि । आ । गाः । आजत् । उशना । काव्यः । सचा । यमस्य । जातं । अमृतं । यजामहे ॥ ५ ॥

बर्हिर्वा यत्स्वपत्याय वृज्यतेऽर्को वा श्लोकमाघोषते दिवि ।
ग्रावा यत्र वदति कारुरुक्थ्यस्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रण्यति ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ आदितः षडनुष्टुभः ॥

॥ ८४ ॥ असावि सोम इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गहि ।
आ त्वा पृणक्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः ॥ १ ॥

इन्द्रमिद्धरी वहतोऽप्रतिधृष्टशवसम् ।
ऋषीणां च स्तुतीरुप यज्ञं च मानुषाणाम् ॥ २ ॥

आ तिष्ठ वृत्रहन्रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी ।
अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वग्नुना ॥ ३ ॥

इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदम् ।
शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन्धारा ऋतस्य सादने ॥ ४ ॥

इन्द्राय नूनमर्चतोक्थानि च ब्रवीतन ।
सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥

बर्हिः । वा । यत् । सुऽअपत्याय । वृज्यते । अर्कः । वा । श्लोकं । आऽघोषते । दिवि । ग्रावा । यत्र । वदति । कारुः । उक्थ्यः । तस्य । इत् । इंद्रः । अभिऽपित्वेषु । रण्यति ॥ ६ ॥ ४ ॥

असावि । सोमः । इंद्र । ते । शविष्ठ । धृष्णो इति । आ । गहि । आ । त्वा । पृणक्तु । इंद्रियं । रजः । सूर्यः । न । रश्मिऽभिः ॥ १ ॥ इंद्रं । इत् । हरी इति । वहतः । अप्रतिधृष्टऽशवसं । ऋषीणां । च । स्तुतीः । उप । यज्ञं । च । मानुषाणां ॥ २ ॥ आ । तिष्ठ । वृत्रऽहन् । रथं । युक्ता । ते । ब्रह्मणा । हरी इति । अर्वाचीनं । सु । ते । मनः । ग्रावा । कृणोतु । वग्नुना ॥ ३ ॥ इमं । इंद्र । सुतं । पिब । ज्येष्ठं । अमर्त्यं । मदं । शुक्रस्य । त्वा । अभि । अक्षरन् । धाराः । ऋतस्य । सदने ॥ ४ ॥ इंद्राय । नूनं । अर्चत । उक्थानि । च । ब्रवीतन । सुताः । अमत्सुः । इंदवः । ज्येष्ठं । नमस्यत । सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥

नकिष्ट्वद्रथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे ।

नकिष्ट्वानु मज्मना नकिः स्वश्व आनशे ॥ ६ ॥

य एक इद्विदयते वसु मर्ताय दाशुषे ।

ईशानो अप्रतिष्कुत इन्द्रो अङ्ग ॥ ७ ॥

कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पमिव स्फुरत् ।

कदा नः शुश्रवद्गिर इन्द्रो अङ्ग ॥ ८ ॥

यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवासति ।

उग्रं तत्पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग ॥ ९ ॥

स्वादोरित्था विषूवतो मध्वः पिबन्ति गौर्यः ।

या इन्द्रेण सयावरीर्वृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ६ ॥

नकिः । त्वत् । रथिऽतरः । हरी इति । यत् । इंद्र । यच्छसे । नकिः । त्वा । अनु । मज्मना । नकिः । सुऽअश्वः । आनशे ॥ ६ ॥ यः । एकः । इत् । विऽदयते । वसु । मर्ताय । दाशुषे । ईशानः । अप्रतिऽस्कुतः । इंद्रः । अंग ॥ ७ ॥ कदा । मर्तं । अराधसं । पदा । क्षुंपंऽइव । स्फुरत् । कदा । नः । शुश्रवत् । गिरः । इंद्रः । अंग ॥ ८ ॥ यः । चित् । हि । त्वा । बहुऽभ्यः । आ । सुतऽवान् । आऽविवासति । उग्रं । तत् । पत्यते । शवः । इंद्रः । अंग ॥ ९ ॥ स्वादोः । इत्था । विषुऽवतः । मध्वः । पिबंति । गौर्यः । याः । इंद्रेण । सऽयावरीः । वृष्णा । मदंति । शोभसे । वस्वीः । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १० ॥ ६ ॥

ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।
प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सायकं वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥
ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।
व्रतान्यस्य सश्चिरे पुरूणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥
इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुतः । जघान नवतीर्नव ॥ १३ ॥
इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद्विदच्छर्यणावति ॥ १४ ॥
अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥
को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हृणायून् ।
आसन्निषून्हृत्स्वसो मयोभून्य एषां भृत्यामृणधत्स जीवात् ॥ १६ ॥
क ईषते तुज्यते को बिभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।
कस्तोकाय क इभायोत रायेऽधि ब्रवत्तन्वे३ को जनाय ॥ १७ ॥

ताः । अस्य । पृशनऽयुवः । सोमं । श्रीणंति । पृश्नयः । प्रियाः । इंद्रस्य । धेनवः । वज्रं । हिन्वंति । सायकं । वस्वीः । अनु । स्वऽराज्यं ॥ ११ ॥ ताः । अस्य । नमसा । सहः । सपर्यंति । प्रऽचेतसः । व्रतानि । अस्य । सश्चिरे । पुरूणि । पूर्वऽचित्तये । वस्वीः । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १२ ॥ इंद्रः । दधीचः । अस्थऽभिः । वृत्राणि । अप्रतिऽस्कुतः । जघान । नवतीः । नव ॥ १३ ॥ इच्छन् । अश्वस्य । यत् । शिरः । पर्वतेषु । अपऽश्रितं । तत् । विदत् । शर्यणाऽवति ॥ १४ ॥ अत्र । अह । गोः । अमन्वत । नाम । त्वष्टुः । अपीच्यं । इत्था । चंद्रमसः । गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥

कः । अद्य । युंक्ते । धुरि । गाः । ऋतस्य । शिमीऽवतः । भामिनः । दुःऽहृणायून् । आसनऽइषून् । हृत्सुऽअसः । मयःऽभून् । यः । एषां । भृत्यां । ऋणधत् । सः । जीवात् ॥ १६ ॥ कः । ईषते । तुज्यते । कः । बिभाय । कः । मंसते । संतं । इंद्रं । कः । अंति । कः । तोकाय । कः । इभाय । उत । राये । अधि । ब्रवत् । तन्वे । कः । जनाय ॥ १७ ॥

को अग्निमीट्टे हविषा घृतेन स्रुचा यजाता ऋतुभिर्ध्रुवेभिः ।
कस्मै देवा आ वहानाशु होम को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः ॥ १८ ॥
त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यम् ।
न त्वदन्यो मघवन्नस्ति मर्डितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः ॥ १९ ॥
मा ते राधांसि मा त ऊतयो वसोऽस्मान्कदा चना दभन् ।
विश्वा च न उपमिमीहि मानुष वसूनि चर्षणिभ्य आ ॥ २० ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ चतुर्दशोऽनुवाकः ॥

॥ ८५ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ मरुतो देवता ॥ पञ्चर्मा, द्वादश्यो त्रिष्टुभौ ॥ शिष्टो जगत्य ॥

॥ ८५ ॥ प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तयो यामन्रुद्रस्य सूनवः सुदंससः ।
रोदसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदथेषु घृष्वयः ॥ १ ॥
त उक्षितासो महिमानमाशत दिवि रुद्रासो अधि चक्रिरे सदः ।
अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः ॥ २ ॥

कः । अग्निं । ईट्टे । हविषा । घृतेन । स्रुचा । यजात । ऋतुऽभिः । ध्रुवेभिः । कस्मै । देवाः । आ । वहान् । आशु । होम । कः । मंसते । वीतिऽहोत्रः । सुऽदेवः ॥ १८ ॥ त्वं । अंग । प्र । शंसिषः । देवः । शविष्ठ । मर्त्यं । न । त्वत् । अन्यः । मघऽवन् । अस्ति । मर्डिता । इंद्र । ब्रवीमि । ते । वचः ॥ १९ ॥ मा । ते । राधांसि । मा । ते । ऊतयः । वसो इति । अस्मान् । कदा । चन । दभन् । विश्वा । च । नः । उपऽमिमीहि । मानुष । वसूनि । चर्षणिऽभ्यः । आ ॥ २० ॥ ८ ॥

प्र । ये । शुंभंते । जनयः । न । सप्तयः । यामन् । रुद्रस्य । सूनवः । सुऽदंससः । रोदसी इति । हि । मरुतः । चक्रिरे । वृधे । मदंति । वीराः । विदथेषु । घृष्वयः ॥ १ ॥ ते । उक्षितासः । महिमानं । आशत । दिवि । रुद्रासः । अधि । चक्रिरे । सदः । अर्चंतः । अर्कं । जनयंतः । इंद्रियं । अधि । श्रियः । दधिरे । पृश्निऽमातरः ॥ २ ॥

गोमा॑तरो॒ यच्छु॒भय॑न्ते अ॒ञ्जिभि॑स्त॒नूषु॑ शु॒भ्रा द॑धिरे वि॒रुक्म॑तः ।
बाध॑न्ते॒ विश्व॑मभिमा॒तिन॒मप॒ वर्त्मा॑न्येषा॒मनु॑ रीयते घृ॒तम् ॥ ३ ॥
वि ये भ्राज॑न्ते॒ सुम॑खास ऋ॒ष्टिभि॑ः प्रच्या॒वय॑न्तो॒ अच्यु॑ता चि॒दोज॑सा ।
म॒नो॒जुवो॒ यन्म॑रुतो॒ रथे॒ष्वा वृष॑व्रातासः॒ पृष॑तीरयु॑ग्ध्वम् ॥ ४ ॥
प्र यद्रथे॑षु॒ पृष॑ती॒रयु॑ग्ध्वं॒ वाजे॒ अद्रिं॑ मरुतो॒ रं॒हय॑न्तः ।
उ॒तारु॒षस्य॒ वि ष्य॑न्ति॒ धारा॒श्चर्मे॑वो॒दभि॒र्व्यु॑न्दन्ति॒ भूम॑ ॥ ५ ॥
आ वो॑ वहन्तु॒ सप्त॑यो रघु॒ष्यदो॑ रघु॒पत्वा॑नः॒ प्र जि॑गात बा॒हुभि॑ः ।
सीद॒ता ब॒र्हिरु॒रु व॑ः॒ सद॑स्कृ॒तं मा॒दय॑ध्वं मरुतो॒ मध्वो॒ अन्ध॑सः ॥ ६ ॥ ९॥
ते॑ऽवर्धन्त॒ स्वत॑वसो महित्व॒ना नाकं॑ त॒स्थुरु॒रु च॑क्रिरे॒ सद॑ः ।
विष्णु॒र्यद्धाव॒द्वृष॑णं मद॒च्युतं॒ वयो॒ न सी॑द॒न्नधि॑ ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये ॥ ७ ॥

गोऽमा॑तरः । यत् । शु॒भय॑न्ते । अ॒ञ्जिऽभि॑ः । त॒नूषु॑ । शु॒भ्राः । द॒धि॒रे । वि॒रुक्म॑तः ।
बाध॑न्ते । विश्व॑म् । अ॒भि॒ऽमा॒तिन॑म् । अप॑ । वर्त्मा॑नि । ए॒षा॒म् । अनु॑ । री॒य॒ते॒ । घृ॒तम् ॥ ३ ॥ वि । ये । भ्राज॑न्ते । सुऽम॑खासः । ऋ॒ष्टिऽभि॑ः । प्र॒ऽच्य॒वय॑न्तः । अच्यु॑ता । चि॒त् । ओज॑सा । म॒नः॒ऽजुव॑ः । यत् । म॒रु॒तः॒ । रथे॑षु । आ । वृष॑ऽव्रातासः । पृष॑तीः । अयु॑ग्ध्वम् ॥ ४ ॥ प्र । यत् । रथे॑षु । पृष॑तीः । अयु॑ग्ध्वम् । वाजे॑ । अद्रि॑म् । म॒रु॒तः॒ । रं॒हय॑न्तः । उ॒त । अ॒रु॒षस्य॑ । वि । स्य॒न्ति॒ । धारा॑ः । चर्म॑ऽइव । उ॒दऽभि॑ः । वि । उ॒न्द॒न्ति॒ । भूम॑ ॥ ५ ॥ आ । वः॒ । व॒ह॒न्तु॒ । सप्त॑यः । र॒घु॒ऽस्यद॑ः । र॒घु॒ऽपत्वा॑नः । प्र । जि॒गा॒त॒ । बा॒हुऽभि॑ः । सीद॑त । आ । ब॒र्हिः । उ॒रु । वः॒ । सद॑ः । कृ॒तम् । मा॒दय॑ध्वम् । म॒रु॒तः॒ । मध्व॑ः । अन्ध॑सः ॥ ६ ॥ ९ ॥

ते । अ॒व॒र्ध॒न्त॒ । स्वऽत॑वसः । म॒हि॒ऽत्व॒ना । आ । नाक॑म् । त॒स्थुः । उ॒रु । च॒क्रि॒रे॒ । सद॑ः । विष्णु॑ः । यत् । ह॒ । आव॑त् । वृष॑णम् । म॒द॒ऽच्युत॑म् । वय॑ः । न । सीद॑न् । अधि॑ । ब॒र्हिषि॑ । प्रि॒ये ॥ ७ ॥

शूरा इवेद्युयुधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे ।
भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसंदृशो नरः ॥ ८ ॥
त्वष्टा यद्वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् ।
धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवेऽहन्वृत्रं निरपामौब्जदर्णवम् ॥ ९ ॥
ऊर्ध्वं नुनुद्रेऽवतं त ओजसा दादृहाणं चिद्बिभिदुर्वि पर्वतम् ।
धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रण्यानि चक्रिरे ॥ १० ॥
जिह्मं नुनुद्रेऽवतं तया दिशासिञ्चन्नुत्सं गोतमाय तृष्णजे ।
आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ॥ ११ ॥
या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि ।
अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम् ॥ १२ ॥ १० ॥

शूराःऽइव । इत् । युयुधयः । न । जग्मयः । श्रवस्यवः । न । पृतनासु । येतिरे । भयंते । विश्वा । भुवना । मरुत्ऽभ्यः । राजानःऽइव । त्वेषऽसंदृशः । नरः ॥ ८ ॥ त्वष्टा । यत् । वज्रं । सुऽकृतं । हिरण्ययं । सहस्रऽभृष्टिं । सुऽअपाः । अवर्तयत् । धत्ते । इंद्रः । नरि । अपांसि । कर्तवे । अहन् । वृत्रं । निः । अपां । औब्जत् । अर्णवं ॥ ९ ॥ ऊर्ध्वं । नुनुद्रे । अवतं । ते । ओजसा । दादृहाणं । चित् । बिभिदुः । वि । पर्वतं । धमंतः । वाणं । मरुतः । सुऽदानवः । मदे । सोमस्य । रण्यानि । चक्रिरे ॥ १० ॥ जिह्मं । नुनुद्रे । अवतं । तया । दिशा । असिंचन् । उत्सं । गोतमाय । तृष्णऽजे । आ । गच्छंति । ईं । अवसा । चित्रऽभानवः । कामं । विप्रस्य । तर्पयंत । धामऽभिः ॥ ११ ॥ या । वः । शर्म । शशमानाय । संति । त्रिऽधातूनि । दाशुषे । यच्छत । अधि । अस्मभ्यं । तानि । मरुतः । वि । यंत । रयिं । नः । धत्त । वृषणः । सुऽवीरं ॥ १२ ॥ १० ॥

॥ ८६ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ गायत्री छन्द ॥

॥ ८६ ॥ मरुतो यस्य हि क्षये पाथा दिवो विमहसः ।
स सुगोपातमो जनः ॥ १ ॥

यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् ।
मरुतः शृणुता हवम् ॥ २ ॥

उत वा यस्य वाजिनोऽनु विप्रमतक्षत ।
स गन्ता गोमति व्रजे ॥ ३ ॥

अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु ।
उक्थं मदश्च शस्यते ॥ ४ ॥

अस्य श्रोषन्त्वा भुवो विश्वा यश्चर्षणीरभि ।
सूरं चित्सस्रुषीरिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥

मरुतः । यस्य । हि । क्षये । पाथ । दिवः । विऽमहस । सः । सुऽगोपातमः । जनः ॥ १ ॥ यज्ञैः । वा । यज्ञऽवाहसः । विप्रस्य । वा । मतीनां मरुतः । शृणुत । हवं ॥ २ ॥ उत । वा । यस्य । वाजिनः । अनु । विप्रं अतक्षत । सः । गंता । गोऽमति । व्रजे ॥ ३ ॥ अस्य । वीरस्य । बर्हिषि सुतः । सोमः । दिविष्टिषु । उक्थं । मदः । च । शस्यते ॥ ४ ॥ अस्य श्रोषंतु । आ । भुवः । विश्वाः । यः । चर्षणीः । अभि । सूरं । चित् । सस्रुषीः इषः ॥ ५ ॥ ११ ॥

पूर्वीभिर्हि ददाशिम शरद्भिर्मरुतो वयम् ।

अवोभिश्चर्षणीनाम् ॥ ६ ॥

सुभगः स प्रयज्यवो मरुतो अस्तु मर्त्यः ।

यस्य प्रयांसि पर्षथ ॥ ७ ॥

शशमानस्य वा नरः स्वेदस्य सत्यशवसः ।

विदा कामस्य वेनतः ॥ ८ ॥

यूयं तत्सत्यशवस आविष्कर्त महित्वना ।

विध्यता विद्युता रक्षः ॥ ९ ॥

गूहता गुह्यं तमो वि यात विश्वमत्रिणम् ।

ज्योतिष्कर्ता यदुश्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

पूर्वीभिः । हि । ददाशिम । शरत्ऽभिः । मरुतः । वयं । अवःऽभिः । चर्षणीनां ॥ ६ ॥ सुऽभगः । सः । प्रऽयज्यवः । मरुतः । अस्तु । मर्त्यः । यस्य । प्रयांसि । पर्षथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य । वा । नरः । स्वेदस्य । सत्यऽशवसः । विद । कामस्य । वेनतः ॥ ८ ॥ यूयं । तत् । सत्यऽशवसः । आविः । कर्त । महिऽत्वना । विध्यत । विऽद्युता । रक्षः ॥ ९ ॥ गूहत । गुह्यं । तमः । वि । यात । विश्वं । अत्रिणं । ज्योतिः । कर्त । यत् । उश्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ८७. ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ८७ ॥ प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरप्शिनोऽनानता अविथुरा ऋजीषिणः ।
जुष्टतमासो नृतमासो अञ्जिभिर्व्यानज्रे के चिदुस्रा इव स्तृभिः ॥ १ ॥
उपह्वरेषु यदचिध्वं ययिं वय इव मरुतः केन चित्पथा ।
श्चोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते ॥ २ ॥
प्रैषामज्मेषु विथुरेव रेजते भूमिर्यामेषु यद्ध युञ्जते शुभे ।
ते क्रीळयो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धूतयः ॥ ३ ॥
स हि स्वसृत्पृषदश्वो युवा गणो३या ईशानस्तविषीभिरावृतः ।
असि सत्य ऋणयावानेद्योऽस्या धियः प्राविताथा वृषा गणः ॥ ४ ॥
पितुः प्रत्नस्य जन्मना वदामसि सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा ।
यदीमिन्द्रं शम्यृक्वाण आशतादिन्नामानि यज्ञियानि दधिरे ॥ ५ ॥

प्रऽत्वक्षसः । प्रऽतवसः । विऽरप्शिनः । अनानताः । अविथुराः । ऋजीषिणः । जुष्टऽतमासः । नृऽतमासः । अञ्जिऽभिः । वि । आनज्रे । के । चित् । उस्राःऽइव । स्तृऽभिः ॥ १ ॥ उपऽह्वरेषु । यत् । अचिध्वं । ययिं । वयःऽइव । मरुतः । केन । चित् । पथा । श्चोतंति । कोशाः । उप । वः । रथेषु । आ । घृतं । उक्षत । मधुऽवर्णं । अर्चते ॥ २ ॥ प्र । एषां । अज्मेषु । विथुराऽइव । रेजते । भूमिः । यामेषु । यत् । ह । युंजते । शुभे । ते । क्रीळयः । धुनयः । भ्राजत्ऽऋष्टयः । स्वयं । महिऽत्वं । पनयंत । धूतयः ॥ ३ ॥ सः । हि । स्वऽसृत् । पृषत्ऽअश्वः । युवा । गणः । अया । ईशानः । तविषीभिः । आऽवृतः । असि । सत्यः । ऋणऽयावा । अनेद्यः । अस्याः । धियः । प्रऽअविता । अथ । वृषा । गणः ॥ ४ ॥ पितुः । प्रत्नस्य । जन्मना । वदामसि । सोमस्य । जिह्वा । प्र । जिगाति । चक्षसा । यत् । ईं । इंद्रं । शमि । ऋक्वाणः । आशत । आत् । इत् । नामानि । यज्ञियानि । दधिरे ॥ ५ ॥

श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्वभिः सुखादयः ।
ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ८८ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ प्रस्तारपङ्क्ती । छन्दः ॥

॥ ८८ ॥ आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्कै रथेभिर्यात ऋष्टिमद्भिरश्वपर्णैः ।
आ वर्षिष्ठया न इषा वयो न पप्तता सुमायाः ॥ १ ॥
तेऽरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः शुभे कं यान्ति रथतूर्भिरश्वैः ।
रुक्मो न चित्रः स्वधितीवान्पव्या रथस्य जङ्घनन्त भूम ॥ २ ॥
श्रिये कं वो अधि तनूषु वाशीर्मेधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा ।
युष्मभ्यं कं मरुतः सुजातास्तुविद्युम्नासो धनयन्ते अद्रिम् ॥ ३ ॥
अहानि गृध्राः पर्या व आगुरिमां धियं वार्कार्यां च देवीम् ।
ब्रह्म कृण्वन्तो गोतमासो अर्कैरूर्ध्वं नुनुद्र उत्सधिं पिबध्यै ॥ ४ ॥

श्रियसे । कं । भानुऽभिः । सं । मिमिक्षिरे । ते । रश्मिऽभिः । ते । ऋक्वऽभिः । सुऽखादयः । ते । वाशीऽमंतः । इष्मिणः । अभीरवः । विद्रे । प्रियस्य । मारुतस्य धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

आ । विद्युन्मत्ऽभिः । मरुतः । सुऽअर्कैः । रथेभिः । यात । ऋष्टिमत्ऽभिः । अश्वऽपर्णैः । आ । वर्षिष्ठया । नः । इषा । वयः । न । पप्तत । सुऽमायाः ॥ १ ॥
ते । अरुणेभिः । वरं । आ । पिशंगैः । शुभे । कं । यांति । रथतूःऽभिः । अश्वैः । रुक्मः । न । चित्रः । स्वधितिऽवान् । पव्या । रथस्य । जंघनंत । भूम ॥ २ ॥
श्रिये । कं । वः । अधि । तनूषु । वाशीः । मेधा । वना । न । कृणवंते । ऊर्ध्वा । युष्मभ्यं । कं । मरुतः । सुजाताः । तुविऽद्युम्नासः । धनयंते । अद्रिं ॥ ३ ॥
अहानि । गृध्राः । परि । आ । वः । आ । अगुः । इमां । धियं । वार्कार्यां । च । देवीं । ब्रह्म । कृण्वंतः । गोतमासः । अर्कैः । ऊर्ध्वं । नुनुद्रे । उत्सऽधिं । पिबध्यै ॥ ४ ॥

एतत्त्यन्न योजनमचेति सस्वर्ह यन्मरुतो गोतमो वः ।
पश्यन्हिरण्यचक्रानयोदंष्ट्रान्विधावतो वराहून् ॥ ५ ॥
एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री प्रति ष्टोभति वाघतो न वाणी ।
अस्तोभयद्वृथासामनु स्वधां गभस्त्योः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ८९. ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ जगती छन्दः ॥

॥८९॥ आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽदब्धासो अपरीतास उद्भिदः ।
देवा नो यथा सदमिद्वृधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे ॥ १ ॥
देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।
देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे ॥ २ ॥
तान्पूर्वया निविदा हूमहे वयं भगं मित्रमदितिं दक्षमस्त्रिधम् ।
अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ॥ ३ ॥

एतत् । त्यत् । न । योजनं । अचेति । सस्वः । ह । यत् । मरुतः । गोतमः । वः । पश्यन् । हिरण्यऽचक्रान् । अयःऽदंष्ट्रान् । विऽधावतः । वराहून् ॥ ५ ॥ एषा । स्या । वः । मरुतः । अनुऽभर्त्री । प्रति । स्तोभति । वाघतः । न । वाणी । अस्तोभयत् । वृथा । आसां । अनु । स्वधा । गभस्त्योः ॥ ६ ॥ १४ ॥

आ । नः । भद्राः । क्रतवः । यंतु । विश्वतः । अदब्धासः । अपरिऽइतासः । उत्ऽभिदः । देवाः । नः । यथा । सदं । इत् । वृधे । असन् । अप्रऽआयुवः । रक्षितारः । दिवेऽदिवे ॥ १ ॥ देवानां । भद्रा । सुऽमतिः । ऋजुऽयतां । देवानां । रातिः । अभि । नः । नि । वर्ततां । देवानां । सख्यं । उप । सेदिम । वयं । देवाः । नः । आयुः । प्र । तिरंतु । जीवसे ॥ २ ॥ तान् । पूर्वया । निऽविदा । हूमहे । वयं । भगं । मित्रं । अदितिं । दक्षं । अस्रिधं । अर्यमणं । वरुणं । सोमं । अश्विना । सरस्वती । नः । सुऽभगा । मयः । करत् ॥ ३ ॥

तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ।
तद्ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुवस्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ॥ ४ ॥
तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियञ्जिन्वमवसे हूमहे वयम् ।
पूषा नो यथा वेदसामसद्वृधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
स्वस्ति नस्ताक्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥
पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभंयावानो विदथेषु जग्मयः ।
अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ॥ ७ ॥
भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ ८ ॥

तत् । नः । वातः । मयःऽभु । वातु । भेषजं । तत् । माता । पृथिवी । तत् । पिता । द्यौः । तत् । ग्रावाणः । सोमऽसुतः । मयःऽभुवः । तत् । अश्विना । शृणुतं । धिष्ण्या । युवं ॥ ४ ॥ तं । ईशानं । जगतः । तस्थुषः । पतिं । धियंऽजिन्वं । अवसे । हूमहे । वयं । पूषा । नः । यथा । वेदसा । असत् । वृधे । रक्षिता । पायुः । अदब्धः । स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥

स्वस्ति । नः । इंद्रः । वृद्धऽश्रवाः । स्वस्ति । नः । पूषा । विश्वऽवेदाः । स्वस्ति । नः । तार्क्ष्यः । अरिष्टऽनेमिः । स्वस्ति । नः । बृहस्पतिः । दधातु ॥ ६ ॥ पृषत्ऽअश्वाः । मरुतः । पृश्निऽमातरः । शुभंऽयावानः । विदथेषु । जग्मयः । अग्निऽजिह्वाः । मनवः । सूरऽचक्षसः । विश्वे । नः । देवाः । अवसा । आ । गमन् । इह ॥ ७ ॥ भद्रं । कर्णेभिः । शृणुयाम । देवाः । भद्रं । पश्येम । अक्षऽभिः । यजत्राः । स्थिरैः । अंगैः । तुष्टुऽवांसः । तनूभिः । वि । अशेम । देवऽहितं । यत् । आयुः ॥ ८ ॥

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥ ९ ॥
अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९० ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ गायत्री अन्त्यानुष्टुप् छन्दः ॥

॥ ९० ॥ ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् ।
अर्यमा देवैः सजोषाः ॥ १ ॥
ते हि वस्वो वसवानास्ते अप्रमूरा महोभिः ।
व्रता रक्षन्ते विश्वाहा ॥ २ ॥
ते अस्मभ्यं शर्म यंसन्नमृता मर्त्येभ्यः ।
बाधमाना अप द्विषः ॥ ३ ॥

शतं । इत् । नु । शरदः । अंति । देवाः । यत्र । नः । चक्र । जरसं । तनूनां । पुत्रासः । यत्र । पितरः । भवंति । मा । नः । मध्या । रिरिषत । आयुः । गंतोः ॥ ९ ॥ अदितिः । द्यौः । अदितिः । अंतरिक्षं । अदितिः । माता । सः । पिता । सः । पुत्रः । विश्वे । देवाः । अदितिः । पंच । जनाः । अदितिः । जातं । अदितिः । जनिऽत्वं ॥ १० ॥ १६ ॥

ऋजुऽनीती । नः । वरुणः । मित्रः । नयतु । विद्वान् । अर्यमा । देवैः । सऽजोषाः ॥ १ ॥ ते । हि । वस्वः । वसवानाः । ते । अप्रऽमूराः । महःऽभिः । व्रता । रक्षंते । विश्वाहा ॥ २ ॥ ते । अस्मभ्यं । शर्म । यंसन् । अमृताः । मर्त्येभ्यः । बाधमानाः । अप । द्विषः ॥ ३ ॥

वि नः पथः सुवितायं चियन्त्विन्द्रो मरुतः ।
पूषा भगो वन्द्यासः ॥ ४ ॥

उत नो धियो गोअंग्राः पूषन्विष्णवेवंयावः ।
कर्ता नः स्वस्तिमतः ॥ ५ ॥ १७ ॥

मधु वाता ऋतायते मधुं क्षरन्ति सिन्धवः ।
माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥ ६ ॥

मधु नक्तमुतोषसो मधुंमत्पार्थिवं रजः ।
मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ ७ ॥

मधुंमान्नो वनस्पतिर्मधुंमाँ अस्तु सूर्यः ।
माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ८ ॥

शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वर्यमा ।
शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुरुक्रमः ॥ ९ ॥ १८ ॥

वि । नः । पथः । सुवितायं । चियंतु । इंद्रः । मरुतः । पूषा । भगः । वंद्यासः ॥ ४ ॥ उत । नः । धियः । गोऽअंग्राः । पूषन् । विष्णो इतिं । एवंऽयावः । कर्तं । नः । स्वस्तिऽमतः ॥ ५ ॥ १७ ॥ मधुं । वाताः । ऋतऽयते । मधुं । क्षरंति । सिंधवः । माध्वीः । नः । संतु । ओषधीः ॥ ६ ॥ मधुं । नक्तं । उत । उषसः । मधुंऽमत् । पार्थिवं । रजः । मधुं । द्यौः । अस्तु । नः । पिता ॥ ७ ॥ मधुंऽमान् । नः । वनस्पतिः । मधुंऽमान् । अस्तु । सूर्यः । माध्वीः । गावः । भवंतु । नः ॥ ८ ॥ शं । नः । मित्रः । शं । वरुणः । शं । नः । भवतु । अर्यमा । शं । नः । इंद्रः । बृहस्पतिः । शं । नः । विष्णुः । उरुऽक्रमः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ ९१. ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ९१ ॥ त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ।
तव प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः ॥ १ ॥
त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ।
त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा द्युम्नेभिर्द्युम्न्यभवो नृचक्षाः ॥ २ ॥
राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद्गभीरं तव सोम धाम ।
शुचिष्ट्वमसि प्रियो न मित्रो दक्षाय्यो अर्यमेवासि सोम ॥ ३ ॥
या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेळन्राजन्त्सोम प्रति हव्या गृभाय ॥ ४ ॥
त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा ।
त्वं भद्रो असि क्रतुः ॥ ५ ॥ १९

त्वं । सोम । प्र । चिकितः । मनीषा । त्वं । रजिष्ठं । अनु । नेषि पंथां । तव । प्रऽनीती । पितरः । नः । इंदो इति । देवेषु । रत्नं । अभजंत धीराः ॥ १ ॥ त्वं । सोम । क्रतुऽभिः । सुऽक्रतुः । भूः । त्वं । दक्षैः । सुऽदक्षः विश्वऽवेदाः । त्वं । वृषा । वृषऽत्वेभिः । महिऽत्वा । द्युम्नेभिः । द्युम्नी । अभवः नृऽचक्षाः ॥ २ ॥ राज्ञः । नु । ते । वरुणस्य । व्रतानि । बृहत् । गभीरं । तव सोम । धाम । शुचिः । त्वं । असि । प्रियः । न । मित्रः । दक्षाय्यः । अर्यमाऽइव । असि । सोम ॥ ३ ॥ या । ते । धामानि । दिवि । या । पृथिव्यां । या पर्वतेषु । ओषधीषु । अप्ऽसु । तेभिः । नः । विश्वैः । सुऽमनाः । अहेळन् राजन् । सोम । प्रति । हव्या । गृभाय ॥ ४ ॥ त्वं । सोम । असि । सत्ऽपतिः । त्वं । राजा । उत । वृत्रऽहा । त्वं । भद्रः । असि । क्रतुः ॥ ५ ॥ १९

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे ।

प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ॥ ६ ॥

त्वं सोम महे भगं त्वं यून ऋतायते ।

दक्षं दधासि जीवसे ॥ ७ ॥

त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतः ।

न रिष्येत्त्वावतः सखा ॥ ८ ॥

सोम यास्ते मयोभुव ऊतयः सन्ति दाशुषे ।

ताभिर्नोऽविता भव ॥ ९ ॥

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।

सोम त्वं नो वृधे भव ॥ १० ॥ ॥ २० ॥

त्वं । च । सोम । नः । वशः । जीवातुं । न । मरामहे । प्रियऽस्तोत्रः । वनस्पतिः ॥ ६ ॥ त्वं । सोम । महे । भगं । त्वं । यूने । ऋतऽयते । दक्षं । दधासि । जीवसे ॥ ७ ॥ त्वं । नः । सोम । विश्वतः । रक्ष । राजन् । अघ-ऽयतः । न । रिष्येत् । त्वाऽवतः । सखा ॥ ८ ॥ सोम । याः । ते । मयःऽभुवः । ऊतयः । संति । दाशुषे । ताभिः । नः । अविता । भव ॥ ९ ॥ इमं । यज्ञं । इदं । वचः । जुजुषाणः । उपऽआगहि । सोम । त्वं । नः । वृधे । भव ॥ १० ॥ २० ॥

सोम॑ गी॒र्भिष्ट्वा॑ व॒यं व॒र्धया॑मो वचो॒विदः॑ ।

सु॒मृ॒ळी॒को न॒ आ वि॑श ॥ ११ ॥

ग॒य॒स्फानो॑ अमीव॒हा व॑सु॒वित्पु॑ष्टि॒वर्ध॑नः ।

सु॒मि॒त्रः सो॑म नो भव ॥ १२ ॥

सोम॑ रार॒न्धि नो॑ हृ॒दि गावो॒ न यव॑से॒ष्वा ।

मर्य॑ इव॒ स्व ओ॒क्ये॑ ॥ १३ ॥

यः सो॑म स॒ख्ये तव॑ रा॒रण॑द्दे॒व मर्त्यः॑ ।

तं दक्षः॑ सचते क॒विः ॥ १४ ॥

उ॒रु॒ष्या णो॑ अ॒भिश॑स्तेः॒ सोम॒ नि पा॒ह्यंह॑सः ।

सखा॑ सु॒शेव॑ एधि नः ॥ १५ ॥ २१ ॥

सोम॑ । गीः॒ऽभिः । त्वा॒ । व॒यं । व॒र्धया॑मः । व॒चः॒ऽविदः॑ । सु॒ऽमृ॒ळी॒कः । न॒ः । आ । वि॒श ॥ ११ ॥ ग॒य॒ऽस्फानः॑ । अ॒मी॒व॒ऽहा । व॒सु॒ऽवित् । पु॒ष्टि॒ऽवर्ध॑नः । सु॒ऽमि॒त्रः । सो॒म॒ । न॒ः । भ॒व ॥ १२ ॥ सोम॑ । र॒र॒न्धि । न॒ः । हृ॒दि । गावः॑ । न । यव॑सेषु । आ । मर्यः॑ऽइव । स्वे । ओ॒क्ये॑ ॥ १३ ॥ यः । सो॒म॒ । स॒ख्ये । तव॑ । र॒रण॑त् । दे॒व॒ । मर्त्यः॑ । तं । दक्षः॑ । स॒च॒ते॒ । क॒विः ॥ १४ ॥ उ॒रु॒ष्य । न॒ः । अ॒भिऽश॑स्तेः । सोम॑ । नि । पा॒हि॒ । अंह॑सः । सखा॑ । सु॒ऽशेवः॑ । ए॒धि॒ । न॒ः ॥ १५ ॥ २१ ॥

उदपप्तन्नरुणा भानवो वृथा स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत ।
अक्रन्नुषासो वयुनानि पूर्वथा रुशन्तं भानुमरुषीरशिश्रयुः ॥ २ ॥
अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
इषं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥
अधि पेशांसि वपते नृतूरिवापोर्णुते वक्ष उस्रेव बर्जहम् ।
ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा आवर्तमः ॥ ४ ॥
प्रत्यर्ची रुशदस्या अदर्शि वि तिष्ठते बाधते कृष्णमभ्वम् ।
स्वरुं न पेशो विदथेष्वञ्जञ्चित्रं दिवो दुहिता भानुमश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥
अतारिष्म तमसस्पारमस्योषा उच्छन्ती वयुना कृणोति ।
श्रिये छन्दो न स्मयते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ॥ ६ ॥

उत् । अपप्तन् । अरुणाः । भानवः । वृथा । सुऽआयुजः । अरुषीः । गाः । अयुक्षत । अक्रन् । उषसः । वयुनानि । पूर्वऽथा । रुशंतं । भानुं । अरुषीः । अशिश्रयुः ॥ २ ॥ अर्चंति । नारीः । अपसः । न । विष्टिऽभिः । समानेन । योजनेन । आ । पराऽवतः । इषं । वहंतीः । सुऽकृते । सुऽदानवे । विश्वा । इत् । अह । यजमानाय । सुन्वते ॥ ३ ॥ अधि । पेशांसि । वपते । नृतूःऽइव । अप । ऊर्णुते । वक्षः । उस्राऽइव । बर्जहं । ज्योतिः । विश्वस्मै । भुवनाय । कृण्वती । गावः । न । व्रजं । वि । उषाः । आवरित्यावः । तमः ॥ ४ ॥ प्रति । अर्चिः । रुशत् । अस्याः । अदर्शि । वि । तिष्ठते । बाधते । कृष्णं । अभ्वं । स्वरुं । न । पेशः । विदथेषु । अंजन् । चित्रं । दिवः । दुहिता । भानुं । अश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥ अतारिष्म । तमसः । पारं । अस्य । उषाः । उच्छंती । वयुना । कृणोति । श्रिये । छंदः । न । स्मयते । विऽभाती । सुऽप्रतीका । सौमनसाय । अजीगरिति ॥ ६ ॥

भास्वती नेत्री सूनृतानां दिवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः ।
प्रजावतो नृवतो अश्वबुध्यानुषो गोअग्राँ उप मासि वाजान् ॥ ७ ॥
उषस्तमश्यां यशसं सुवीरं दासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यम् ।
सुदंससा श्रवसा या विभासि वाजप्रसूता सुभगे बृहन्तम् ॥ ८ ॥
विश्वानि देवी भुवनाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।
विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः ॥ ९ ॥
पुनःपुनर्जायमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुम्भमाना ।
श्वघ्नीव कृत्नुर्विज आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः ॥ १० ॥ २५ ॥
व्यूर्ण्वती दिवो अन्ताँ अबोध्यप स्वसारं सनुतर्युयोति ।
प्रमिनती मनुष्या युगानि योषा जारस्य चक्षसा वि भाति ॥ ११ ॥

भास्वती । नेत्री । सूनृतानां । दिवः । स्तवे । दुहिता । गोतमेभिः । प्रजाऽवतः । नृऽवतः । अश्वऽबुध्यान् । उषः । गोऽअग्रान् । उप । मासि । वाजान् ॥ ७ ॥
उषः । तं । अश्यां । यशसं । सुऽवीरं । दासऽप्रवर्गं । रयिं । अश्वऽबुध्यं । सुऽदंससा । श्रवसा । या । विऽभासि । वाजऽप्रसूता । सुऽभगे । बृहंतं ॥ ८ ॥
विश्वानि । देवी । भुवना । अभिऽचक्ष्य । प्रतीची । चक्षुः । उर्विया । वि । भाति । विश्वं । जीवं । चरसे । बोधयंती । विश्वस्य । वाचं । अविदत् । मनायोः ॥ ९ ॥
पुनःऽपुनः । जायमाना । पुराणी । समानं । वर्णं । अभि । शुंभमाना । श्वघ्नीऽइव । कृत्नुः । विजः । आऽमिनाना । मर्तस्य । देवी । जरयंती । आयुः ॥ १० ॥ २५ ॥
विऽऊर्ण्वती । दिवः । अंतान् । अबोधि । अप । स्वसारं । सनुतः । युयोति । प्रऽमिनती । मनुष्या । युगानि । योषा । जारस्य । चक्षसा । वि । भाति ॥ ११ ॥

पशून्न चित्रा सुभगा प्रथाना सिन्धुर्न क्षोद उर्विया व्यश्वैत् ।
अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दृशाना ॥ १२ ॥

उषस्तच्चित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवति ।
येन तोकं च तनयं च धामहे ॥ १३ ॥

उषो अद्येह गोमत्यश्वावति विभावरि ।
रेवदस्मे व्युच्छ सूनृतावति ॥ १४ ॥

युक्ष्वा हि वाजिनीवत्यश्वाँ अद्यारुणाँ उषः ।
अथा नो विश्वा सौभगान्या वह ॥ १५ ॥ २६ ॥

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमद्दस्रा हिरण्यवत् ।
अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् ॥ १६ ॥

पशून् । न । चित्रा । सुऽभगा । प्रथाना । सिंधुः । न । क्षोदः । उर्विया । वि । अश्वैत् । अमिनती । दैव्यानि । व्रतानि । सूर्यस्य । चेति । रश्मिऽभिः । दृशाना ॥ १२ ॥ उषः । तत् । चित्रं । आ । भर । अस्मभ्यं । वाजिनीऽवति । येन । तोकं । च । तनयं । च । धामहे ॥ १३ ॥ उषः । अद्य । इह । गोऽमति । अश्वऽवति । विभाऽवरि । रेवत् । अस्मे इति । वि । उच्छ । सूनृताऽवति ॥ १४ ॥ युक्ष्व । हि । वाजिनीऽवति । अश्वान् । अद्य । अरुणान् । उषः । अथ । नः । विश्वा । सौभगानि । आ । वह ॥ १५ ॥ २६ ॥ अश्विना । वर्तिः । अस्मत् । आ । गोऽमत् । दस्रा । हिरण्यऽवत् । अर्वाक् । रथं । सऽमनसा । नि । यच्छतं ॥ १६ ॥

याविृत्था श्लोकमा दिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः ।

आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् ॥ १७ ॥

एह देवा मयोभुवा दस्रा हिरण्यवर्तनी ।

उषर्बुधो वहन्तु सोमपीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

॥ ९३ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्नीषोमौ देवता ॥ आद्यस्तृच आनुष्टुभः ।

॥ ९३ ॥ अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् ।

प्रति सूक्तानि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः ॥ १ ॥

अग्नीषोमा यो अद्य वामिदं वचः सपर्यति ।

तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वश्व्यम् ॥ २ ॥

अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्धविष्कृतिम् ।

स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत् ॥ ३ ॥

यौ । इत्था । श्लोकं । आ । दिवः । ज्योतिः । जनाय । चक्रथुः । आ । नः । ऊर्जं । वहतं । अश्विना । युवं ॥ १७ ॥ आ । इह । देवा । मयःऽभुवा । दस्रा । हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यऽवर्तनी । उषःऽबुधः । वहंतु । सोमऽपीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

अग्नीषोमौ । इमं । सु । मे । शृणुतं । वृषणा । हवं । प्रति । सुऽउक्तानि । हर्यतं । भवतं । दाशुषे । मयः ॥ १ ॥ अग्नीषोमा । यः । अद्य । वां । इदं । वचः । सपर्यति । तस्मै । धत्तं । सुऽवीर्यं । गवां । पोषं । सुऽअश्व्यं ॥ २ ॥ अग्नीषोमा । यः । आऽहुतिं । यः । वां । दाशात् । हविःऽकृतिं । सः । प्रऽजया । सुऽवीर्यं । विश्वं । आयुः । वि । अश्नवत् ॥ ३ ॥

अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पणिं गाः ।
अवातिरतं बृसयस्य शेषोऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ॥ ४ ॥
युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् ।
युवं सिन्धूँरभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान् ॥ ५ ॥
आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामथ्नादन्यं परि श्येनो अद्रेः ।
अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम् ॥ ६ ॥ २८ ॥
अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम् ।
सुशर्माणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः ॥ ७ ॥
यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद्देवद्रीचा मनसा यो घृतेन ।
तस्य व्रतं रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥

अग्नीषोमा । चेति । तत् । वीर्यं । वां । यत् । अमुष्णीतं । अवसं । पणिं । गाः । अव । अतिरतं । बृसयस्य । शेषः । अविन्दतं । ज्योतिः । एकं । बहुऽभ्यः ॥ ४ ॥ युवं । एतानि । दिवि । रोचनानि । अग्निः । च । सोम । सक्रतू । इति । सऽक्रतू । अधत्तं । युवं । सिन्धून् । अभिऽशस्तेः । अवद्यात् । अग्नीषोमौ । अमुञ्चतं । गृभीतान् ॥ ५ ॥ आ । अन्यं । दिवः । मातरिश्वा । जभार । अमथ्नात् । अन्यं । परि । श्येनः । अद्रेः । अग्नीषोमा । ब्रह्मणा । ववृधाना । उरुं । यज्ञाय । चक्रथुः । ऊं इति । लोकं ॥ ६ ॥ २८ ॥ अग्नीषोमा । हविषः । प्रऽस्थितस्य । वीतं । हर्यतं । वृषणा । जुषेथां । सुऽशर्माणा । सुऽअवसा । हि । भूतं । अथ । धत्तं । यजमानाय । शं । योः ॥ ७ ॥ यः । अग्नीषोमा । हविषा । सपर्यात् । देवद्रीचा । मनसा । यः । घृतेन । तस्य । व्रतं । रक्षतं । पातं । अंहसः । विशे । जनाय । महि । शर्म । यच्छतं ॥ ८ ॥

अग्नीषोमा सवेदसा सहूती वनतं गिरः ।
सं देवत्रा बभूवथुः ॥ ९ ॥

अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति ।
तस्मै दीदयतं बृहत् ॥ १० ॥

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतम् ।
आ यातमुप नः सचा ॥ ११ ॥

अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामुस्रिया हव्यसूदः ।
अस्मे बलानि मघवत्सु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिमन्तम् ॥१२॥२९॥१४॥

॥ पञ्चदशोऽनुवाकः ॥

॥ ९४ ॥ ऋषि -कुत्स आङ्गिरसः ॥ देवता-अग्नि छन्दः-जगति, त्रिष्टुप् ।

॥ ९४ ॥ इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १ ॥

अग्नीषोमा । सऽवेदसा । सहूती इति सऽहूती । वनतं । गिरः । सं । देवऽत्रा । बभूवथुः ॥ ९ ॥ अग्नीषोमौ । अनेन । वां । यः । वां । घृतेन । दाशति । तस्मै । दीदयतं । बृहत् ॥ १० ॥ अग्नीषोमौ । इमानि । नः । युवं । हव्या । जुजोषतं । आ । यातं । उप । नः । सचा ॥ ११ ॥ अग्नीषोमा । पिपृतं । अर्वतः । नः । आ । प्यायंता । उस्रियाः । हव्यऽसूदः । अस्मे इति । बलानि । मघवत्ऽसु । धत्तं । कृणुतं । नः । अध्वरं । श्रुष्टिऽमंतं ॥ १२ ॥ २९ ॥ १४ ॥

इमं । स्तोमं । अर्हते । जातऽवेदसे । रथंऽइव । सं । महेम । मनीषया । भद्रा । हि । नः । प्रऽमतिः । अस्य । संऽसदि । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १ ॥

यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।
स तूताव नैनमश्नोत्यंहतिरग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ २ ॥
शकेम त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ।
त्वमादित्याँ आ वह तान्ह्युश्मस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ३ ॥
भरामेध्मं कृणवामा हवींषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।
जीवातवे प्रतरं साधया धियोऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ४ ॥
विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च यदुत चतुष्पदक्तुभिः ।
चित्रः प्रकेत उषसो महाँ अस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ५ ॥ ३० ॥
त्वमध्वर्युरुत होतासि पूर्व्यः प्रशास्ता पोता जनुषा पुरोहितः ।
विश्वा विद्वाँ आर्त्विज्या धीर पुष्यस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ६ ॥

यस्मै । त्वं । आऽयजसे । सः । साधति । अनर्वा । क्षेति । दधते । सुऽवीर्यं ।
सः । तूताव । न । एनं । अश्नोति । अंहतिः । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं ।
तव ॥ २ ॥ शकेम । त्वा । संऽइधं । साधय । धियः । त्वे इति । देवाः । हविः ।
अदंति । आऽहुतं । त्वं । आदित्यान् । आ । वह । तान् । हि । उश्मसि ।
अग्ने । सख्ये । मा रिषाम । वयं । तव ॥ ३ ॥ भराम । इध्मं । कृणवाम ।
हवींषि । ते । चितयंतः । पर्वणाऽपर्वणा । वयं । जीवातवे । प्रऽतरं । साधय ।
धियः । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ ४ ॥ विशां । गोपाः ।
अस्य । चरंति । जंतवः । द्विऽपत् । च । यत् । उत । चतुःऽपत् । अक्तुऽभिः ।
चित्रः । प्रऽकेतः । उषसः । महान् । असि । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं ।
तव ॥ ५ ॥ ३० ॥ त्वं । अध्वर्युः । उत । होता । असि । पूर्व्यः । प्रऽशास्ता ।
पोता । जनुषा । पुरःऽहितः । विश्वा । विद्वान् । आर्त्विज्या । धीर । पुष्यसि ।
अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ ६ ॥

यो विश्वतः सुप्रतीकः सदृङ्ङसि दूरे चित्सन्तळिदिवाति रोचसे ।
रात्र्याश्चिदन्धो अति देव पश्यस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ७ ॥
पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथोऽस्माकं शंसो अभ्यस्तु दूढ्यः ।
तदा जानीतोत पुष्यता वचोऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ८ ॥
वधैर्दुःशंसाँ अप दूढ्यो जहि दूरे वा ये अन्ति वा के चिदत्रिणः ।
अथा यज्ञाय गृणते सुगं कृध्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ९ ॥
यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वातजूता वृषभस्येव ते रवः ।
आदिन्वसि वनिनो धूमकेतुनाग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १० ॥ ३१ ॥
अध स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्सा यत्ते यवसादो व्यस्थिरन् ।
सुगं तत्ते तावकेभ्यो रथेभ्योऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ११ ॥

यः । विश्वतः । सुऽप्रतीकः । सऽदृङ् । असि । दूरे । चित् । सन् । तळित्ऽइव । अति । रोचसे । रात्र्याः । चित् । अंधः । अति । देव । पश्यसि । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ ७ ॥ पूर्वः । देवाः । भवतु । सुन्वतः । रथः । अस्माकं । शंसः । अभि । अस्तु । दुःऽध्यः । तत् । आ । जानीत । उत । पुष्यत । वचः । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ ८ ॥ वधैः । दुःऽशंसान् । अप । दुःऽध्यः । जहि । दूरे । वा । ये । अंति । वा । के । चित् । अत्रिणः । अथ । यज्ञाय । गृणते । सुऽगं । कृधि । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ ९ ॥ यत् । अयुक्थाः । अरुषा । रोहिता । रथे । वातऽजूता । वृषभस्यऽइव । ते । रवः । आत् । इन्वसि । वनिनः । धूमऽकेतुना । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १० ॥ ३१ ॥ अध । स्वनात् । उत । बिभ्युः पतत्रिणः । द्रप्साः । यत् । ते । यवसऽअदः । वि । अस्थिरन् । सुऽगं । तत् ते । तावकेभ्यः । रथेभ्यः । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं तव ॥ ११ ॥

अयं मित्रस्य वरुणस्य धायसेऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।
मृळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १२ ॥
देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे ।
शर्मन्त्स्याम तव सप्रथस्तमेऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १३ ॥
तत्ते भद्रं यत्समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळयत्तमः ।
दधासि रत्नं द्रविणं च दाशुषेऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १४ ॥
यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशोऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।
यं भद्रेण शवसा चोदयासि प्रजावता राधसा ते स्याम ॥ १५ ॥
स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः॥१६॥३२॥६॥

अयं । मित्रस्य । वरुणस्य । धायसे । अवऽयातां । मरुतां । हेळः । अद्भुतः । मृळ । सु । नः । भूतु । एषां । मनः । पुनः । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १२ ॥ देवः । देवानां । असि । मित्रः । अद्भुतः । वसुः । वसूनां । असि । चारुः । अध्वरे । शर्मन् । स्याम । तव । सप्रथःऽतमे । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १३ ॥ तत् । ते । भद्रं । यत् । संऽइद्धः । स्वे । दमे । सोमऽआहुतः । जरसे । मृळयत्ऽतमः । दधासि । रत्नं । द्रविणं । च । दाशुषे । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १४ ॥ यस्मै । त्वं । सुऽद्रविणः । ददाशः । अनागाःऽत्वं । अदिते । सर्वऽताता । यं । भद्रेण । शवसा । चोदयासि । प्रजाऽवता । राधसा । ते । स्याम ॥ १५ ॥ सः । त्वं । अग्ने । सौभगऽत्वस्य । विद्वान् । अस्माकं । आयुः । प्र । तिर । इह । देव । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ॥ ६ ॥

इति प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ ९५ ॥ ऋषि-आंगिरस कुत्स । देवता-अग्नि । छन्द-त्रिष्टुप ॥

॥ ९५ ॥ द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।
हरिरन्यस्यां भवति स्वधावाञ्छुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चाः ॥ १ ॥
दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भमतन्द्रासो युवतयो विभृत्रम् ।
तिग्मानीकं स्वयशसं जनेषु विरोचमानं परि षीं नयन्ति ॥ २ ॥
त्रीणि जाना परि भूषन्त्यस्य समुद्र एकं दिव्येकमप्सु ।
पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून्प्रशासद्वि दधावनुष्ठु ॥ ३ ॥
क इमं वो निण्यमा चिकेत वत्सो मातॄर्जनयत स्वधाभिः ।
बह्वीनां गर्भो अपसामुपस्थान्महान्कविर्निश्चरति स्वधावान् ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

द्वे इति । विरूपे इति विऽरूपे । चरतः । स्वर्थे इति सुऽअर्थे । अन्याऽअन्या । वत्सं । उप । धापयेते इति । हरिः । अन्यस्यां । भवति । स्वधाऽवान् । शुक्रः । अन्यस्यां । ददृशे । सुऽवर्चाः ॥ १ ॥ दश । इमं । त्वष्टुः । जनयंत । गर्भं । अतंद्रासः । युवतयः । विऽभृत्रं । तिग्मऽअनीकं । स्वऽयशसं । जनेषु । विऽरोचमानं । परि । सीं । नयंति ॥ २ ॥ त्रीणि । जाना । परि । भूषंति । अस्य । समुद्रे । एकं । दिवि । एकं । अप्ऽसु । पूर्वां । अनु । प्र । दिशं । पार्थिवानां । ऋतून् । प्रऽशासत् । वि । दधौ । अनुष्ठु ॥ ३ ॥ कः । इमं । वः । निण्यं । आ । चिकेत । वत्सः । मातॄः । जनयत । स्वधाभिः । बहीनां । गर्भः । अपसां । उपऽस्थात् । महान् । कविः । निः । चरति । स्वधाऽवान् ॥ ४ ॥

आविष्ट्यो वर्धते चारुरासु जिह्मानामूर्ध्वः स्वयशा उपस्थे ।
उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते ॥ ५ ॥ १ ॥
उभे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाश्रा उप तस्थुरेवैः ।
स दक्षाणां दक्षपतिर्बभूवाञ्जन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः ॥ ६ ॥
उद्यंयमीति सवितेव बाहू उभे सिचौ यतते भीम ऋञ्जन् ।
उच्छुक्रमत्कमजते सिमस्मान्नवा मातृभ्यो वसना जहाति ॥ ७ ॥
त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत्संपृञ्चानः सदने गोभिरद्भिः ।
कविर्बुध्नं परि मर्मृज्यते धीः सा देवताता समितिर्बभूव ॥ ८ ॥
उरु ते ज्रयः पर्येति बुध्नं विरोचमानं महिषस्य धाम ।
विश्वेभिरग्ने स्वयशोभिरिद्धोऽदब्धेभिः पायुभिः पाह्यस्मान् ॥ ९ ॥

आविःऽत्यः । वर्धते । चारुः । आसु । जिह्मानां । ऊर्ध्वः । स्वऽयशाः । उपऽस्थे । उभे इति । त्वष्टुः । बिभ्यतुः । जायमानात् । प्रतीची इति । सिंहं । प्रति । जोषयेते इति ॥५॥१॥ उभे इति । भद्रे इति । जोषयेते इति । न । मेने इति । गावः । न । वाश्राः । उप । तस्थुः । एवैः । सः । दक्षाणां । दक्षऽपतिः । बभूव । अंजंति । यं । दक्षिणतः । हविःऽभिः ॥ ६ ॥ उत् । यंयमीति । सविताऽइव । बाहू इति । उभे इति । सिचौ । यतते । भीम । ऋंजन् । उत् । शुक्रं । अत्कं । अजते । सिमस्मात् । नवा । मातृऽभ्यः । वसना । जहाति ॥ ७ ॥ त्वेषं । रूपं । कृणुते । उत्ऽतरं । यत् । संऽपृंचानः । सदने । गोभिः । अत्ऽभिः । कविः । बुध्नं । परि । मर्मृज्यते । धीः । सा । देवऽताता । संऽइतिः । बभूव ॥ ८ ॥ उरु । ते । ज्रयः । परि । एति । बुध्नं । विऽरोचमानं । महिषस्य । धाम । विश्वेभिः । अग्ने । स्वयशःऽभिः । इद्धः । अदब्धेभिः । पायुऽभिः । पाहि । अस्मान् ॥ ९ ।

धन्वन्त्स्रोतः कृणुते गातुमूर्मिं शुक्रैरूर्मिभिरभि नक्षति क्षाम् ।
विश्वा सनानि जठरेषु धत्तेऽन्तर्नवासु चरति प्रसूषु ॥ १० ॥
एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ९६ ॥ ऋषिः–आङ्गिरसः कुत्स । देवता शुद्धोऽग्निः । त्रिष्टुप्–छन्दः ॥

॥९६॥ स प्रत्नथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बळधत्त विश्वा।
आपश्च मित्रं धिषणा च साधन्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १ ॥
स पूर्वया निविदा कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।
विवस्वता चक्षसा द्यामपश्च देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ २ ॥
तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आरीराहुतमृञ्जसानम् ।
ऊर्जः पुत्रं भरतं सृप्रदानुं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ३ ॥

धन्वन् । स्रोतः । कृणुते । गातुं । ऊर्मिं । शुक्रैः । ऊर्मिऽभिः । अभि । नक्षति । क्षां । विश्वा । सनानि । जठरेषु । धत्ते । अंतः । नवासु । चरति । प्रऽसूषु ॥ १० ॥
एव । नः । अग्ने । संऽइधा । वृधानः । रेवत् । पावक । श्रवसे । वि । भाहि । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

सः । प्रत्नऽथा । सहसा । जायमानः । सद्यः । काव्यानि । बट् । अधत्त । विश्वा । आपः । च । मित्रं । धिषणा । च । साधन् । देवाः । अग्निं । धारयन् द्रविणःऽदां ॥ १ ॥ सः । पूर्वया । निऽविदा । कव्यता । आयोः । इमाः । प्रऽजाः अजनयत् । मनूनां । विवस्वता । चक्षसा । द्यां । अपः । च । देवाः । अग्निं धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ २ ॥ तं । ईळत । प्रथमं । यज्ञऽसाधं । विशः । आरीः आऽहुतं । ऋंजसानं । ऊर्जः । पुत्रं । भरतं । सृप्रऽदानुं । देवाः । अग्निं धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ ३ ॥

स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टिर्विदद्गातुं तनयाय स्वर्वित् ।
विशां गोपा जनिता रोदस्योर्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ४ ॥
नक्तोषासा वर्णमामेम्याने धापयेते शिशुमेकं समीची ।
द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥५॥३॥
रायो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः ।
अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ६ ॥
नू च पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम् ।
सतश्च गोपां भवतश्च भूरेर्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ७ ॥
द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत् ।
द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो द्रविणोदा रासते दीर्घमायुः ॥ ८ ॥

सः मातरिश्वा । पुरुवारऽपुष्टिः । विदत् । गातुं । तनयाय । स्वःऽवित् । विशां । गोपाः । जनिता । रोदस्योः । देवाः । अग्निं । धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ ४ ॥ नक्तोषसा । वर्णं । आमेम्याने इत्याऽमेम्याने । धापयेते इति । शिशुं । एकं । समीची इति संऽईची । द्यावाक्षामा । रुक्मः । अंतः । वि । भाति । देवाः । अग्निं । धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ ५ ॥ ३ ॥ रायः । बुध्नः । संऽगमनः । वसूनां । यज्ञस्य । केतुः । मन्मऽसाधनः । वेरिति वेः । अमृतऽत्वं । रक्षमाणासः । एनं । देवाः । अग्निं । धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ ६ ॥ नु । च । पुरा । च । सदनं । रयीणां । जातस्य । च । जायमानस्य । च । क्षां । सतः । च । गोपां । भवतः । च । भूरेः । देवाः । अग्निं । धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ ७ ॥ द्रविणःऽदाः । द्रविणसः । तुरस्य । द्रविणःऽदाः । सनरस्य । प्र । यंसत् । द्रविणःऽदाः । वीरऽवतीं । इषं । नः । द्रविणःऽदाः । रासते । दीर्घं । आयुः ॥ ८ ॥

एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ९७ ॥ ऋषि -आङ्गिरस कुत्स । देवता-शुद्धोग्नि । छन्द -गायत्री ।

॥ ९७ ॥ अप नः शोशुचदघमग्ने शुशुग्ध्या रयिम् ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ १ ॥

सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च यजामहे ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ २ ॥

प्र यद्भन्दिष्ठ एषां प्रास्माकासश्च सूरयः ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ ३ ॥

प्र यत्ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ ४ ॥

प्र यदग्नेः सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ ५ ॥

एव । नः । अग्ने । सम्ऽइधा । वृधानः । रेवत् । पावक । श्रवसे । वि । भाहि । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ९ ॥ ४ ॥

अप । नः । शोशुचत् । अघं । अग्ने । शुशुग्धि । आ । रयिं । अप । नः । शोशुचत् अघं ॥ १ ॥ सुक्षेत्रिया । सुगातुऽया । वसुऽया । च । यजामहे । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ २ ॥ प्र । यत् । भंदिष्ठः । एषां । प्र । अस्माकासः । च । सूरयः । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ ३ ॥ प्र । यत् । ते । अग्ने । सूरयः । जायेमहि । प्र । ते । वयं । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ ४ ॥ प्र । यत् । अग्नेः । सहस्वतः । विश्वतः । यंति । भानवः । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ ५ ॥

त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ ६ ॥

द्विषो नो विश्वतोमुखाति नावेव पारय ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ ७ ॥

स नः सिन्धुमिव नावयाति पर्षा स्वस्तये ।
अप नः शोशुचदघम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ९८ ॥ ऋषिः-आङ्गिरसः कुत्स । देवता-अग्नि । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ९८ ॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हि कं भुवनानामभिश्रीः ।
इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण ॥ १ ॥
पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश ।
वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् ॥ २ ॥

त्वं । हि । विश्वतःऽमुख । विश्वतः । परिऽभूः । असि । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ ६ ॥ द्विषः । नः । विश्वतःऽमुख । अति । नावाऽइव । पारय । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ ७ ॥ सः । नः । सिंधुंऽइव । नावया । अति । पर्ष । स्वस्तये । अप । नः । शोशुचत् । अघं ॥ ८ ॥ ५ ॥

वैश्वानरस्य । सुऽमतौ । स्याम । राजा । हि । कं । भुवनानां । अभिऽश्रीः । इतः । जातः । विश्वं । इदं । वि । चष्टे । वैश्वानरः । यतते । सूर्येण ॥ १ ॥ पृष्टः । दिवि । पृष्टः । अग्निः । पृथिव्यां । पृष्टः । विश्वाः । ओषधीः । आ । विवेश । वैश्वानरः । सहसा । पृष्टः । अग्निः । सः । नः । दिवा । सः । रिषः । पातु । नक्तं ॥ २ ॥

वैश्वानर तव तत्सत्यमस्त्वस्मान्रायो मघवानः सचन्ताम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ९९ ॥ ऋषि-मरीचिपुत्र, काश्यपऋषिः । देवता–अग्निः । छन्द.–त्रिष्टुप् ॥

॥ ९९ ॥ जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति वेदः ।
स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ॥ १ ॥ ७ ॥

॥ १०० ॥ ऋषय.–वृषागिरः ऋज्राश्व अम्बरीषः सहदेव भयमान सुराधसः । देवता इन्द्रः । छन्दः ॥ त्रिष्टुप् ।

॥१००॥ स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोका महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट् ।
सतीनसत्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १ ॥
यस्यानाप्तः सूर्यस्येव यामो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।
वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवैर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ २ ॥

वैश्वानर । तव । तत् । सत्यं । अस्तु । अस्मान् । रायः । मघऽवानः । सचंतां । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ३ ॥ ६ ॥

जातऽवेदसे । सुनवाम । सोमं । अरातिऽयतः । नि । दहाति । वेदः । सः । नः । पर्षत् । अति । दुःऽगानि । विश्वा । नावाऽइव । सिंधुं । दुःऽइता । अति । अग्निः ॥ १ ॥ ७ ॥

सः । यः । वृषा । वृष्ण्येभिः । संऽओकाः । महः । दिवः । पृथिव्याः । च । संऽराट् । सतीनऽसत्वा । हव्यः । भरेषु । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः ॥ ऊती ॥ १ ॥ यस्य । अनाप्तः । सूर्यस्यऽइव । यामः । भरेऽभरे । वृत्रऽहा । शुष्मः । अस्ति । वृषन्ऽतमः । सखिऽभिः । स्वेभिः । एवैः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ २ ॥

दिवो न यस्य रेतसो दुघानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
तरद्द्वेषाः सासहिः पौंस्येभिर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ३ ॥
सो अङ्गिरोभिरङ्गिरस्तमो भूद्वृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ४ ॥
स सूनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋभ्वा नृषाह्ये सासह्वाँ अमित्रान् ।
सनीळेभिः श्रवस्यानि तूर्वन्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ५ ॥ ८ ॥
स मन्युमीः समदनस्य कर्तास्माकेभिर्नृभिः सूर्यं सनत् ।
अस्मिन्नहन्त्सत्पतिः पुरुहूतो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ६ ॥
तमूतयो रणयञ्छूरसातौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
स विश्वस्य करुणस्येश एको मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ७ ॥

दिवः । न । यस्य । रेतसः । दुघानाः । पंथासः । यंति । शवसा । अपरिऽइताः । तरत्ऽद्वेषाः । ससहिः । पौंस्येभिः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ३ ॥ सः । अंगिरःऽभिः । अंगिरःऽतमः । भूत् । वृषा । वृषऽभिः । सखिऽभिः । सखा । सन् । ऋग्मिऽभिः । ऋग्मी । गातुऽभिः । ज्येष्ठः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ४ ॥ सः । सूनुऽभिः । न । रुद्रेभिः । ऋभ्वा । नृऽसह्ये । ससह्वान् । अमित्रान् । सऽनीळेभिः । श्रवस्यानि । तूर्वन् । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ५ ॥ ८ ॥ सः । मन्युऽमीः । सऽमदनस्य । कर्ता । अस्माकेभिः । नृऽभिः । सूर्यं । सनत् । अस्मिन् । अहन् । सत्ऽपतिः । पुरुऽहूतः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ६ ॥ तं । ऊतयः । रणयन् । शूरऽसातौ । तं । क्षेमस्य । क्षितयः । कृण्वत । त्रा । सः । विश्वस्य । करुणस्य । ईशे । एकः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ७ ॥

तमप्सन्त शवस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय ।
सो अन्धे चित्तमसि ज्योतिर्विदन्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ८ ॥
स सव्येन यमति व्राधतश्चित्स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
स कीरिणा चित्सनिता धनानि मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ९ ॥
स ग्रामेभिः सनिता स रथेभिर्विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्न्वद्य ।
स पौंस्येभिरभिभूरशस्तीर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १० ॥ ९ ॥
स जामिभिर्यत्समजाति मीळ्हेऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवैः ।
अपां तोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ११ ॥
स वज्रभृद्दस्युहा भीम उग्रः सहस्रचेताः शतनीथ ऋभ्वा ।
चम्रीषो न शवसा पाञ्चजन्यो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ ॥ १२ ॥

तं । अप्संत । शवसः । उत्ऽसवेषु । नरः । नरं । अवसे । तं । धनाय । सः । अंधे । चित् । तमसि । ज्योतिः । विदत् । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ८ ॥ सः । सव्येन । यमति । व्राधतः । चित् । सः । दक्षिणे । संऽगृभीता । कृतानि । सः । कीरिणा । चित् । सनिता । धनानि । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ९ ॥ सः । ग्रामेभिः । सनिता । सः । रथेभिः । विदे । विश्वाभिः । कृष्टिऽभिः । नु । अद्य । सः । पौंस्येभिः । अभिऽभूः । अशस्तीः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ १० ॥ ९ ॥ सः । जामिऽभिः । यत् । संऽअजाति । मीळ्हे । अजामिऽभिः । वा । पुरुऽहूतः । एवैः । अपां । तोकस्य । तनयस्य । जेषे । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ ११ ॥ सः । वज्रऽभृत् । दस्युऽहा । भीमः । उग्रः । सहस्रऽचेताः । शतऽनीथः । ऋभ्वा । चम्रीषः । न । शवसा । पांचऽजन्यः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ १२ ॥

तस्य वज्रः क्रन्दति स्मत्स्वर्षा दिवो न त्वेषो रवथः शिमीवान् ।
तं सचन्ते सनयस्तं धनानि मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १३ ॥
यस्याजस्रं शवसा मानमुक्थं परिभुजद्रोदसी विश्वतः सीम् ।
स पारिषत्क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १४ ॥
न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्चन शवसो अन्तमापुः ।
स प्ररिक्वा त्वक्षसा क्ष्मो दिवश्च मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १५ ॥ १० ॥
रोहिच्छ्यावा सुमदंशुर्ललामीर्द्युक्षा राय ऋज्राश्वस्य ।
वृषण्वन्तं बिभ्रती धूर्षु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विक्षु ॥ १६ ॥
एतत्त्यत्त इन्द्र वृष्ण उक्थं वार्षागिरा अभि गृणन्ति राधः ।
ऋज्राश्वः प्रष्टिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः ॥ १७ ॥

तस्य । वज्रः । क्रंदति । स्मत् । स्वःऽसाः । दिवः । न । त्वेषः । रवथः । शिमीऽवान् । तं । सचंते । सनयः । तं । धनानि । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ १३ ॥ यस्य । अजस्रं । शवसा । मानं । उक्थं । परिऽभुजत् । रोदसी इति । विश्वतः । सीं । सः । पारिषत् । क्रतुऽभिः । मंदसानः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ १४ ॥ न । यस्य । देवाः । देवता । न । मर्ताः । आपः । चन । शवसः । अंतं । आपुः । सः । प्रऽरिक्वा । त्वक्षसा । क्ष्मः । दिवः । च । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । ऊती ॥ १५ ॥ १० ॥ रोहित् । श्यावा । सुमत्ऽअंशुः । ललामीः । द्युक्षा । राये । ऋज्रऽअश्वस्य । वृषण्ऽवंतं । बिभ्रती । धूःऽसु । रथं । मंद्रा । चिकेत । नाहुषीषु । विक्षु ॥ १६ ॥ एतत् । त्यत् । ते । इंद्र । वृष्णे । उक्थं । वार्षागिराः । अभि । गृणंति । राधः । ऋज्रऽअश्वः । प्रष्टिऽभिः । अंबरीषः । सहऽदेवः । भयमानः । सुऽराधाः ॥ १७ ॥

दस्यूञ्छिम्यूँश्च पुरुहूत एवैर्हत्वा पृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत् ।
सनत्क्षेत्रं सखिभिः श्वित्न्येभिः सनत्सूर्यं सनदपः सुवज्रः ॥ १८ ॥
विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिह्वृताः सनुयाम वाजम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ १०१ ॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-इन्द्रः । छन्दः-जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥१०१॥ प्र मन्दिने पितुमदर्चता वचो यः कृष्णगर्भा निरहन्नृजिश्वना ।
अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ १ ॥
यो व्यंसं जाहृषाणेन मन्युना यः शम्बरं यो अहन्पिप्रुमव्रतम् ।
इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणङ्मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ २ ॥
यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं महद्यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः ।
यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सश्चति व्रतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ ३ ॥

दस्यून् । शिम्यून् । च । पुरुऽहूतः । एवैः । हत्वा । पृथिव्या । शर्वा । नि । बर्हीत् । सनत् । क्षेत्रं । सखिऽभिः । श्वित्न्येभिः । सनत् । सूर्यं । सनत् । अपः । सुऽवज्रः ॥ १८ ॥ विश्वाहा । इंद्रः । अधिऽवक्ता । नः । अस्तु । अपरिऽह्वृताः । सनुयाम । वाजं । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

प्र । मन्दिने । पितुऽमत् । अर्चत । वचः । यः । कृष्णऽगर्भाः । निःऽअहन् । ऋजिश्वना । अवस्यवः । वृषणम् । वज्रऽदक्षिणम् । मरुत्वन्तम् । सख्याय । हवामहे ॥ १ ॥ यः । विऽअंसम् । जहृषाणेन । मन्युना । यः । शम्बरम् । यः । अहन् । पिप्रुम् । अव्रतम् । इन्द्रः । यः । शुष्णम् । अशुषं । नि । अवृणक् । मरुत्वन्तम् । सख्याय । हवामहे ॥ २ ॥ यस्य । द्यावापृथिवी इति । पौंस्यम् । महत् । यस्य । व्रते । वरुणः । यस्य । सूर्यः । यस्य । इन्द्रस्य । सिन्धवः । सश्चति । व्रतम् । मरुत्वन्तम् । सख्याय । हवामहे ॥ ३ ॥

यो अश्वानां यो गवां गोपतिर्वशी य आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः ।
वीळोश्चिदिन्द्रो यो असुन्वतो वधो मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ ४ ॥
यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पतिर्यो ब्रह्मणे प्रथमो गा अविन्दत् ।
इन्द्रो यो दस्यूँरधराँ अवातिरन्मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ ५ ॥
यः शूरेभिर्हव्यो यश्च भीरुभिर्यो धावद्भिर्हूयते यश्च जिग्युभिः ।
इन्द्रं यं विश्वा भुवनाभि संदधुर्मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ ६ ॥ १२ ॥
रुद्राणामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेभिर्योषा तनुते पृथु ज्रयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यर्चति श्रुतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ॥ ७ ॥
यद्वा मरुत्वः परमे सधस्थे यद्वावमे वृजने मादयासे ।
अत आ याह्यध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चकृमा सत्यराधः ॥ ८ ॥

यः । अश्वानां । यः । गवां । गोऽपतिः । वशी । यः । आरितः । कर्मणिऽकर्मणि । स्थिरः । वीळोः । चित् । इंद्रः । यः । असुन्वतः । वधः । मरुत्वंतं । सख्याय । हवामहे ॥ ४ ॥ यः । विश्वस्य । जगतः । प्राणतः । पतिः । यः । ब्रह्मणे । प्रथमः । गाः । अविंदत् । इंद्रः । यः । दस्यून् । अधरान् । अवऽअतिरत् । मरुत्वंतं । सख्याय । हवामहे ॥ ५ ॥ यः । शूरेभिः । हव्यः । यः । च । भीरुऽभिः । यः । धावत्ऽभिः । हूयते । यः । च । जिग्युऽभिः । इंद्रं । यं । विश्वा । भुवना । अभि । संऽदधुः । मरुत्वंतं । सख्याय । हवामहे ॥ ६ ॥ १२ ॥ रुद्राणां । एति । प्रऽदिशा । विऽचक्षणः । रुद्रेभिः । योषा । तनुते । पृथु । ज्रयः । इंद्रं । मनीषा । अभि । अर्चति । श्रुतं । मरुत्वंतं । सख्याय । हवामहे ॥ ७ ॥ यत् । वा । मरुत्वः । परमे । सधऽस्थे । यत् । वा । अवमे । वृजने । मादयासे । अतः । आ । याहि । अध्वरं । नः । अच्छ । त्वाऽया । हविः । चकृम । सत्यऽराधः ॥८॥

त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः ।
अधा नियुत्वः सगणो मरुद्भिरस्मिन्यज्ञे बर्हिषि मादयस्व ॥ ९ ॥
मादयस्व हरिभिर्ये त इन्द्र वि ष्यस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने ।
आ त्वा सुशिप्र हरयो वहन्तूशन्हव्यानि प्रति नो जुषस्व ॥ १० ॥
मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वाजम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १०२ ॥ ऋषि–आंगिरस कुत्स । देवता–इन्द्र । छन्द–जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥ १०२ ॥ इमां ते धियं प्र भरे महो महीमस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे ।
तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिमिन्द्रं देवासः शवसामदन्ननु ॥ १ ॥
अस्य श्रवो नद्यः सप्त बिभ्रति द्यावाक्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः ।
अस्मे सूर्याचन्द्रमसाभिचक्षे श्रद्धे कमिन्द्र चरतो वितर्तुरम् ॥ २ ॥

त्वाऽया । इंद्र । सोमं । सुसुम । सुऽदक्ष । त्वाऽया । हविः । चकृम । ब्रह्मऽवाहः । अधं । नियुत्वः । सऽगणः । मरुत्ऽभिः । अस्मिन् । यज्ञे । बर्हिषि । मादयस्व ॥ ९ ॥ मादयस्व । हरिऽभिः । ये । ते । इंद्र । वि । स्यस्व । शिप्रे इति । वि । सृजस्व । धेने इति । आ । त्वा । सुऽशिप्र । हरयः । वहंतु । उशन् । हव्यानि । प्रति । नः । जुषस्व ॥ १० ॥ मरुत्ऽस्तोत्रस्य । वृजनस्य । गोपाः । वयं । इंद्रेण । सनुयाम । वाजं । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंता । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ १३ ॥

इमां । ते । धियं । प्र । भरे । महः । महीं । अस्य । स्तोत्रे । धिषणा । यत् । ते । आनजे । तम् । उत्ऽसवे । च । प्रऽसवे । च । ससहिम् । इन्द्रम् । देवासः । शवसा । अमदन् । अनु ॥ १ ॥ अस्य । श्रवः । नद्यः । सप्त । बिभ्रति । द्यावाक्षामा । पृथिवी । दर्शतम् । वपुः । अस्मे इति । सूर्याचन्द्रमसा । अभिऽचक्षे । श्रद्धे । कम् । इन्द्र । चरतः । विऽततुरम् ॥ २ ॥

तं स्मा रथं मघवन्प्राव सातये जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे ।
आजा न इन्द्र मनसा पुरुष्टुत त्वायद्भ्यो मघवञ्छर्म यच्छ नः ॥ ३ ॥
वयं जयेम त्वया युजा वृतमस्माकमंशमुदवा भरेभरे ।
अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन्वृष्ण्या रुज ॥ ४ ॥
नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तरवसा विपन्यवः ।
अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निभृतं मनस्तव ॥ ५ ॥ १४ ॥
गोजिता बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मञ्छतमूतिः खजङ्करः ।
अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसाथा जना वि ह्वयन्ते सिषासवः ॥ ६ ॥
उत्ते शतान्मघवन्नुच्च भूयस उत्सहस्राद्रिरिचे कृष्टिषु श्रवः ।
अमात्रं त्वा धिषणा तित्विषे मह्यधा वृत्राणि जिघ्नसे पुरन्दर ॥ ७ ॥

तम् । स्म । रथम् । मघऽवन् । प्र । अव । सातये । जैत्रम् । यम् । ते । अनुऽमदाम । सम्ऽगमे । आजा । नः । इन्द्र । मनसा । पुरुऽस्तुत । त्वायत्ऽभ्यः । मघऽवन् । शर्म । यच्छ । नः ॥ ३ ॥ वयम् । जयेम । त्वया । युजा । वृतम् । अस्माकम् । अंशम् । उत् । अव । भरेऽभरे । अस्मभ्यम् । इन्द्र । वरिवः । सुऽगम् । कृधि । प्र । शत्रूणाम् । मघऽवन् । वृष्ण्या । रुज ॥ ४ ॥ नाना । हि । त्वा । हवमानाः । जनाः । इमे । धनानाम् । धर्तः । अवसा । विपन्यवः । अस्माकम् । स्म । रथम् । आ । तिष्ठ । सातये । जैत्रम् । हि । इन्द्र । निऽभृतम् । मनः । तव ॥ ५ ॥ १४ ॥ गोऽजिता । बाहू इति । अमितऽक्रतुः । सिमः । कर्मन्ऽकर्मन् । शतम्ऽऊतिः । खजम्ऽकरः । अकल्पः । इन्द्रः । प्रतिऽमानम् । ओजसा । अथ । जनाः । वि । ह्वयन्ते । सिसासवः ॥ ६ ॥ उत् । ते । शतात् । मघऽवन् । उत् । च । भूयसः । उत् । सहस्रात् । रिरिचे । कृष्टिषु । श्रवः । अमात्रम् । त्वा । धिषणा । तित्विषे । मही । अध । वृत्राणि । जिघ्नसे । पुरम्ऽदर ॥ ७ ॥

त्रिविष्टिधातु प्रतिमानमोजसस्तिस्रो भूमीर्नृपते त्रीणि रोचना ।
अतीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथाशत्रुरिन्द्र जनुषा सनादसि ॥ ८ ॥
त्वां देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः ।
सेमं नः कारुमुपमन्युमुद्भिदमिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः ॥ ९ ॥
त्वं जिगेथ न धना रुरोधिथार्भेष्वाजा मघवन्महत्सु च ।
त्वामुग्रमवसे सं शिशीमस्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय ॥ १० ॥
विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिह्वृताः सनुयाम वाजम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

॥ १०३ ॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–इन्द्रः । छन्दः–जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०३ ॥ तत्त इन्द्रियं परमं पराचैरधारयन्त कवयः पुरेदम् ।
क्षमेदमन्यद्दिव्य१न्यदस्य समी पृच्यते समनेव केतुः ॥ १ ॥

त्रिविष्टिऽधातु । प्रतिऽमानम् । ओजसः । तिस्रः । भूमीः । नृऽपते । त्रीणि । रोचना । अति । इदम् । विश्वम् । भुवनम् । ववक्षिथ । अशत्रुः । इन्द्र । जनुषा । सनात् । असि ॥ ८ ॥ त्वाम् । देवेषु । प्रथमम् । हवामहे । त्वम् । बभूथ । पृतनासु । ससहिः । सः । इमम् । नः । कारुम् । उपऽमन्युम् । उत्ऽभिदम् । इन्द्रः । कृणोतु । प्रऽसवे । रथम् । पुरः ॥ ९ ॥ त्वम् । जिगेथ । न । धना । रुरोधिथ । अर्भेषु । आजा । मघऽवन् । महत्ऽसु । च । त्वाम् । उग्रम् । अवसे । सम् । शिशीमसि । अथ । नः । इन्द्र । हवनेषु । चोदय ॥ १० ॥ विश्वाहा । इन्द्रः । अधिऽवक्ता । नः । अस्तु । अपरिऽह्वृताः । सनुयाम । वाजम् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

तत् । ते । इन्द्रियम् । परमम् । पराचैः । अधारयन्त । कवयः । पुरा । इदम् । क्षमा । इदम् । अन्यत् । दिवि । अन्यत् । अस्य । सम् । ईम् इति । पृच्यते । समनाऽइव । केतुः ॥ १ ॥

स धारयत्पृथिवीं पप्रथच्च वज्रेण हत्वा निरपः ससर्ज ।
अहन्नहिमभिनद्रौहिणं व्यहन्व्यंसं मघवा शचीभिः ॥ २ ॥
स जातूभर्मा श्रद्दधान ओजः पुरो विभिन्दन्नचरद्वि दासीः ।
विद्वान्वज्रिन्दस्यवे हेतिमस्यार्यं सहो वर्धया द्युम्नमिन्द्र ॥ ३ ॥
तदूचुषे मानुषेमा युगानि कीर्तेन्यं मघवा नाम बिभ्रत् ।
उपप्रयन्दस्युहत्याय वज्री यद्ध सूनुः श्रवसे नाम दधे ॥ ४ ॥
तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं श्रदिन्द्रस्य धत्तन वीर्याय ।
स गा अविन्दत्सो अविन्ददश्वान्त्स ओषधीः सो अपः स वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥
भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।
य आदृत्या परिपन्थीव शूरोऽयज्वनो विभजन्नेति वेदः ॥ ६ ॥

सः । धारयत् । पृथिवीम् । पप्रथत् । च । वज्रेण । हत्वा । निः । अपः । ससर्ज । अहन् । अहिम् । अभिनत् । रौहिणम् । वि । अहन् । विऽअंसम् । मघऽवा । शचीभिः ॥ २ ॥ सः । जातूऽभर्मा । श्रत्ऽदधानः । ओजः । पुरः । विऽभिंदन् । अचरत् । वि । दासीः । विद्वान् । वज्रिन् । दस्यवे । हेतिम् । अस्य । आर्यम् । सहः । वर्धय । द्युम्नम् । इंद्र ॥ ३ ॥ तत् । ऊचुषे । मानुषा । इमा । युगानि । कीर्तेन्यम् । मघऽवा । नाम । बिभ्रत् । उपऽप्रयन् । दस्युऽहत्याय । वज्री । यत् । ह । सूनुः । श्रवसे । नाम । दधे ॥ ४ ॥ तत् । अस्य । इदम् । पश्यत । भूरि । पुष्टम् । श्रत् । इंद्रस्य । धत्तन । वीर्याय । सः । गाः । अविंदत् । सः । अविंदत् । अश्वान् । सः । ओषधीः । सः । अपः । सः । वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥ भूरिऽकर्मणे । वृषभाय । वृष्णे । सत्यऽशुष्माय । सुनवाम । सोमम् । यः । आऽदृत्य । परिपंथीऽइव । शूरः । अयज्वनः । विऽभजन् । एति । वेदः ॥ ६ ॥

तदिन्द्र प्रेव वीर्यं चकर्थ यत्ससन्तं वज्रेणाबोधयोऽहिम् ।
अनु त्वा पत्नीर्हृषितं वयश्च विश्वे देवासो अमदन्ननु त्वा ॥ ७ ॥
शुष्णं पिप्रुं कुयवं वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शंबरस्य ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

॥ १०४ ॥ ऋषि–आङ्गिरसः कुत्स । देवता–इन्द्र । छन्दः–जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥ १०४ ॥ योनिष्ट इन्द्र निषदे अकारि तमा नि षीद स्वानो नार्वा ।
विमुच्या वयोऽवसायाश्वान्दोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे ॥ १ ॥
ओ त्ये नर इन्द्रमूतये गुर्नू चित्तान्सद्यो अध्वनो जगम्यात् ।
देवासो मन्युं दासस्य श्चम्नन्ते न आ वक्षन्सुविताय वर्णम् ॥ २ ॥
अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमुदन् ।
क्षीरेण स्नातः कुयवस्य योषे हते ते स्यातां प्रवणे शिफायाः ॥ ३ ॥

तत् । इंद्र । प्रऽइव । वीर्यं । चकर्थ । यत् । ससंतं । वज्रेण । अबोधयः । अहिं । अनु । त्वा । पत्नीः । हृषितं । वयः । च । विश्वे । देवासः । अमदन् । अनु । त्वा ॥ ७ ॥ शुष्णं । पिप्रुं । कुयवं । वृत्रं । इंद्र । यदा । अवधीः । वि । पुरः । शंबरस्य । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

योनिः । ते । इंद्र । निऽसदे । अकारि । तं । आ । नि । सीद । स्वानः । न । अर्वा । विऽमुच्य । वयः । अवऽसाय । अश्वान् । दोषा । वस्तोः । वहीयसः । प्रऽपित्वे ॥ १ ॥ ओ इति । त्ये । नरः । इंद्रं । ऊतये । गुः । नु । चित् । तान् । सद्यः । अध्वनः । जगम्यात् । देवासः । मन्युं । दासस्य । श्चम्नन् । ते । नः । आ । वक्षन् । सुविताय । वर्णं ॥ २ ॥ अव । त्मना । भरते । केतऽवेदाः । अव । त्मना । भरते । फेनं । उदन् । क्षीरेण । स्नातः । कुयवस्य । योषे इति । हते इति । ते इति । स्यातां । प्रवणे । शिफायाः ॥ ३ ॥

युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्टि शूरः ।
अंजसी कुलिशी वीरपत्नी पयो हिन्वाना उदभिर्भरन्ते ॥ ४ ॥
प्रति यत्स्या नीथादर्शि दस्योरोको नाच्छा सदनं जानती गात् ।
अध स्मा नो मघवञ्चर्कृतादिन्मा नो मघेव निष्षपी परा दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥
स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्स्वनागास्त्व आ भज जीवशंसे ।
मान्तरां भुजमा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियाय ॥ ६ ॥
अधा मन्ये श्रत्ते अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।
मा नो अकृते पुरुहूत योनाविन्द्र क्षुध्यद्भ्यो वय आसुतिं दाः ॥ ७ ॥
मा नो वधीरिन्द्र मा परा दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।
आण्डा मा नो मघवञ्छक्र निर्भेन्मा नः पात्रा भेत्सहजानुषाणि ॥ ८ ॥

युयोप । नाभिः । उपरस्य । आयोः । प्र । पूर्वाभिः । तिरते । राष्टि । शूरः । अंजसी । कुलिशी । वीरऽपत्नी । पयः । हिन्वानाः । उदऽभिः । भरंते ॥ ४ ॥ प्रति । यत् । स्या । नीथा । अदर्शि । दस्योः । ओकः । न । अच्छ । सदनं । जानती । गात् । अध । स्म । नः । मघऽवन् । चर्कृतात् । इत् । मा । नः । मघाऽइव । निष्षपी । परा । दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥ सः । त्वं । नः । इंद्र । सूर्ये । सः । अप्ऽसु । अनागाःऽत्वे । आ । भज । जीवऽशंसे । मा । अंतरां । भुजं । आ । रिरिषः । नः । श्रद्धितं । ते । महते । इंद्रियाय ॥ ६ ॥ अध । मन्ये । श्रत् । ते । अस्मै । अधायि । वृषा । चोदस्व । महते । धनाय । मा । नः । अकृते । पुरुऽहूत । योनौ । इंद्र । क्षुध्यत्ऽभ्यः । वयः । आऽसुतिं । दाः ॥ ७ ॥ मा । नः । वधीः । इंद्र । मा । परा । दाः । मा । नः । प्रिया । भोजनानि । प्र । मोषीः । आंडा । मा । नः । मघऽवन् । शक्र । निः । भेत् । मा । नः । पात्रा । भेत् । सहऽजानुषाणि ॥ ८ ॥

अर्वाङेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।
उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि हूयमानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

॥ १०५ ॥ ऋषिः—आङ्गिरसः कुत्स । देवता—विश्वेदेव । छन्दः—जगती त्रिष्टुप ॥

॥ १०५ ॥ चन्द्रमा अप्स्वन्तरा सुपर्णो धावते दिवि ।
न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १ ॥
अर्थमिद्वा उ अर्थिन आ जाया युवते पतिम् ।
तुञ्जाते वृष्ण्यं पयः परिदाय रसं दुहे वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ २ ॥
मो षु देवा अदः स्वरव पादि दिवस्परि ।
मा सोम्यस्य शंभुवः शूने भूम कदा चन वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ३ ॥
यज्ञं पृच्छाम्यवमं स तद्दूतो वि वोचति ।
क्व ऋतं पूर्व्यं गतं कस्तद्बिभर्ति नूतनो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ४ ॥

अर्वाङ् । आ । इहि । सोमऽकामं । त्वा । आहुः । अयं । सुतः । तस्य । पिब । मदाय । उरुऽव्यचाः । जठरे । आ । वृषस्व । पिताऽइव । नः । शृणुहि । हूयमानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

चंद्रमाः । अप्ऽसु । अंतः । आ । सुऽपर्णः । धावते । दिवि । न वः । हिरण्यऽनेमयः । पदं । विंदंति । विऽद्युतः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १ ॥ अर्थं । इत् । वै । ऊं इति । अर्थिनः । आ । जाया । युवते । पतिं । तुंजाते इति । वृष्ण्यं । पयः । परिऽदाय । रसं । दुहे । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ २ ॥ मो इति । सु । देवाः । अदः । स्वः । अव । पादि । दिवः । परि । मा । सोम्यस्य । शंऽभुवः । शूने । भूम । कदा । चन । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ३ ॥ यज्ञं । पृच्छामि । अवमं । सः । तत् । दूतः । वि । वोचति । क्व । ऋतं । पूर्व्यं । गतं । कः । तत् । बिभर्ति । नूतनः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ४ ॥

अमी ये देवाः स्थन त्रिष्वा रोचने दिवः ।
कद्व ऋतं कदनृतं क्व प्रत्ना व आहुतिर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ५ ॥ २० ॥
कद्व ऋतस्य धर्णसि कद्वरुणस्य चक्षणं ।
कदर्यम्णो महस्पथाति क्रामेम दूढ्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ६ ॥
अहं सो अस्मि यः पुरा सुते वदामि कानि चित् ।
तं मा व्यन्त्याध्यो वृको न तृष्णजं मृगं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ७ ॥
सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पर्शवः ।
मूषो न शिश्ना व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ८ ॥
अमी ये सप्त रश्मयस्तत्रा मे नाभिरातता ।
त्रितस्तद्वेदाप्त्यः स जामित्वाय रेभति वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ९ ॥

अमी इति । ये । देवाः । स्थन । त्रिषु । आ । रोचने । दिवः । कत् । वः । ऋतं । कत् । अनृतं । क्व । प्रत्ना । वः । आऽहुतिः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ५ ॥ २० ॥ कत् । वः । ऋतस्य । धर्णसि । कत् । वरुणस्य । चक्षणं । कत् । अर्यम्णः । महः । पथा । अति । क्रामेम । दुःऽध्यः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ६ ॥ अहं । सः । अस्मि । यः । पुरा । सुते । वदामि । कानि । चित् । तं । मा । व्यन्ति । आऽध्यः । वृकः । न । तृष्णऽजं । मृगं । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ७ ॥ सं । मा । तपन्ति । अभितः । सपत्नीःऽइव । पर्शवः । मूषः । न । शिश्ना । वि । अदन्ति । मा । आऽध्यः । स्तोतारं । ते । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ८ ॥ अमी इति । ये । सप्त । रश्मयः । तत्र । मे । नाभिः । आऽतता । त्रितः । तत् । वेद । आप्त्यः । सः । जामिऽत्वाय । रेभति । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ९ ॥

अमी ये पञ्चोक्षणो मध्ये तस्थुर्महो दिवः ।
देवत्रा नु प्रवाच्यं सध्रीचीना नि वावृतुर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १० ॥ २१ ॥
सुपर्णा एत आसते मध्य आरोधने दिवः ।
ते सेधन्ति पथो वृकं तरन्तं यह्वतीरपो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ११ ॥
नव्यं तदुक्थ्यं हितं देवासः सुप्रवाचनम् ।
ऋतमर्षन्ति सिन्धवः सत्यं तातान सूर्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १२ ॥
अग्ने तव त्यदुक्थ्यं देवेष्वस्त्याप्यम् ।
स नः सत्तो मनुष्वदा देवान्यक्षि विदुष्टरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १३ ॥
सत्तो होता मनुष्वदा देवाँ अच्छा विदुष्टरः ।
अग्निर्हव्या सुषूदति देवो देवेषु मेधिरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १४ ॥

अमी इति । ये । पंच । उक्षणः । मध्ये । तस्थुः । महः । दिवः । देवऽत्रा । नु । प्रऽवाच्यं । सध्रीचीनाः । नि । ववृतुः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १० ॥ २१ ॥ सुऽपर्णाः । एते । आसते । मध्ये । आऽरोधने । दिवः । ते । सेधंति । पथः । वृकं । तरंतं । यह्वतीः । अपः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ११ ॥ नव्यं । तत् । उक्थ्यं । हितं । देवासः । सुऽप्रवाचनं । ऋतं । अर्षति । सिंधवः । सत्यं । ततान । सूर्यः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १२ ॥ अग्ने । तव । त्यत् । उक्थ्यं । देवेषु । अस्ति । आप्यं । सः । नः । सत्तः । मनुष्वत् । आ । देवान् । यक्षि । विदुःऽतरः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १३ ॥ सत्तः । होता । मनुष्वत् । आ । देवान् । अच्छ । विदुःऽतरः । अग्निः । हव्या । सुसूदति । देवः । देवेषु । मेधिरः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १४ ॥

ब्रह्मा कृणोति वरुणो गातुविदं तमीमहे ।
व्यूर्णोति हृदा मतिं नव्यो जायतामृतं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १५ ॥ २२ ॥

असौ यः पन्था आदित्यो दिवि प्रवाच्यं कृतः ।
न स देवा अतिक्रमे तं मर्तासो न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १६ ॥

त्रितः कूपेऽवहितो देवान्हवत ऊतये ।
तच्छुश्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नंहूरणादुरु वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १७ ॥

अरुणो मा सकृद्वृकः पथा यन्तं ददर्श हि ।
उज्जिहीते निचाय्या तष्टेव पृष्ट्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १८ ॥

एनाङ्गूषेण वयमिन्द्रवन्तोऽभि ष्याम वृजने सर्ववीराः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः॥१९॥२३॥१५॥

ब्रह्म । कृणोति । वरुणः । गातुऽविदं । तं । ईमहे । वि । ऊर्णोति । हृदा । मतिं । नव्यः । जायतां । ऋतं । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १५ ॥ २२ ॥
असौ । यः । पंथाः । आदित्यः । दिवि । प्रऽवाच्यं । कृतः । न । सः । देवाः । अतिऽक्रमे । तं । मर्तासः । न । पश्यथ । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति॥१६॥
त्रितः । कूपे । अवऽहितः । देवान् । हवते । ऊतये । तत् । शुश्राव । बृहस्पतिः । कृण्वन् । अंहूरणात् । उरु । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १७ ॥ अरुणः । मा । सकृत् । वृकः । पथा । यंतं । ददर्श । हि । उत् । जिहीते । निऽचाय्य । तष्टाऽइव । पृष्टिऽआमयी । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १८ ॥ एना । आङ्गूषेण । वयं । इंद्रऽवंतः । अभि । स्याम । वृजने । सर्वऽवीराः । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥१९॥२३॥१५॥

॥ षोडशोऽनुवाकः ॥

॥ १०६ ॥ ऋषि—आंगिरस कुत्स । देवता—इन्द्रः । छन्द—जगती त्रिष्टुप् ॥

॥१०६॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये मारुतं शर्धो अदितिं हवामहे
रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ १ ॥
त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतूर्येषु शम्भुवः ।
रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ २ ॥
अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ऋतावृधा ।
रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ३ ॥
नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह क्षयद्वीरं पूषणं सुम्नैरीमहे ।
रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ४ ॥
बृहस्पते सदमिन्नः सुगं कृधि शं योर्यत्ते मनुर्हितं तदीमहे ।
रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ५ ॥

इन्द्रम् । मित्रम् । वरुणम् । अग्निम् । ऊतये । मारुतम् । शर्धः । अदितिम् । हवामहे । रथम् । न । दुःऽगात् । वसवः । सुऽदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ १ ॥ ते । आदित्याः । आ । गत । सर्वऽतातये । भूत । देवाः । वृत्रऽतूर्येषु । शम्ऽभुवः । रथम् । न । दुःऽगात् । वसवः । सुऽदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ २ ॥ अवन्तु । नः । पितरः । सुऽप्रवाचनाः । उत । देवी इति । देवपुत्रे इति देवऽपुत्रे । ऋतऽवृधा । रथम् । न । दुःऽगात् । वसवः । सुऽदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ३ ॥ नराशंसम् । वाजिनम् । वाजयन् । इह । क्षयत्ऽवीरम् । पूषणम् । सुम्नैः । ईमहे । रथम् । न । दुःऽगात् । वसवः । सुऽदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ४ ॥ बृहस्पते । सदम् । इत् । नः । सुऽगम् । कृधि । शम् । योः । यत् । ते । मनुःऽहितम् । तत् । ईमहे । रथम् । न । दुःऽगात् । वसवः । सुऽदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ५ ॥

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निबाळ्ह ऋषिरह्वदूतये ।
रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ६ ॥
देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १०७ ॥ ऋषि–अङ्गिरसः कुत्स । देवता–अग्नि । छन्द – जगती त्रिष्टुप् ।

॥ १०७ ॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृळयन्तः ।
आ वोऽर्वाची सुमतिर्ववृत्यादंहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासत् ॥ १ ॥
उप नो देवा अवसा गमन्त्वङ्गिरसां सामभि स्तूयमानाः ।
इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥ २ ॥
तन्न इन्द्रस्तद्वरुणस्तदग्निस्तदर्यमा तत्सविता चनो धात् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

इंद्रं । कुत्सः । वृत्रऽहनं । शचीऽपतिं । काटे । निऽबाळ्हः । ऋषिः । अह्वत् । ऊतये । रथं । न । दुःऽगात् । वसवः । सुऽदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ६ ॥ देवैः । नः । देवी । अदितिः । नि । पातु । देवः । त्राता । त्रायतां । अप्रऽयुच्छन् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ७ ॥

यज्ञः । देवानां । प्रति । एति । सुम्नं । आदित्यासः । भवंत । मृळयंतः । आ । वः । अर्वाची । सुऽमतिः । ववृत्यात् । अंहोः । चित् । या । वरिवोवित्ऽतरा । असत् ॥ १ ॥ उप । नः । देवाः । अवसा । आ । गमंतु । अंगिरसां । सामऽभिः । स्तूयमानाः । इंद्रः । इंद्रियैः । मरुतः । मरुत्ऽभिः । आदित्यैः । नः । अदितिः । शर्म । यंसत् ॥ २ ॥ तत् । नः । इंद्रः । तत् । वरुणः । तत् । अग्निः । तत् । अर्यमा । तत् । सविता । चनः । धात् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषि–आङ्गिरसः कुत्स । देवता–इन्द्राग्नी । छन्दः–जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥१०८॥ य इ॑न्द्राग्नी चि॒त्रत॑मो॒ रथो॑ वाम॒भि विश्वा॑नि॒ भुव॑नानि॒ चष्टे॑ ।
तेना या॑तं स॒रथं॑ तस्थि॒वांसाथा॒ सोम॑स्य पिबतं सु॒तस्य॑ ॥ १ ॥
याव॑दि॒दं भुव॑नं॒ विश्व॒मस्त्यु॑रु॒व्यचा॑ वरि॒मता॑ गभी॒रम् ।
तावाँ॑ अ॒यं पात॑वे॒ सोमो॑ अ॒स्त्वर॑मिन्द्राग्नी॒ मन॑से यु॒वभ्या॑म् ॥ २ ॥
च॒क्राथे॒ हि स॒ध्र्य१॒॑ङ्नाम॑ भ॒द्रं स॑ध्रीची॒ना वृ॑त्रहणा उ॒त स्थः॑ ।
तावि॑न्द्राग्नी स॒ध्र्य॑ञ्चा नि॒षद्या॒ वृष्णः॒ सोम॑स्य वृषणा॒ वृ॑षेथाम् ॥ ३ ॥
समि॑द्धेष्व॒ग्निष्वा॑नजा॒ना य॒तस्रु॑चा ब॒र्हिरु॑ तिस्तिरा॒णा ।
ती॒व्रैः सोमैः॒ परि॑षिक्तेभिर॒र्वागेन्द्रा॑ग्नी सौमन॒साय॑ यातम् ॥ ४ ॥
यानी॑न्द्राग्नी च॒क्रथु॑र्वी॒र्या॑णि॒ यानि॑ रू॒पाण्यु॒त वृष्ण्या॑नि ।
या वां॑ प्र॒त्नानि॑ स॒ख्या शि॒वानि॒ तेभिः॒ सोम॑स्य पिबतं सु॒तस्य॑ ॥ ५ ॥ २६ ॥

यः । इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इति॑ । चि॒त्रऽत॑मः । रथः॑ । वा॒म् । अ॒भि । विश्वा॑नि । भुव॑नानि । चष्टे॑ । तेन॑ । आ । या॒त॒म् । स॒ऽरथ॑म् । त॒स्थि॒ऽवांसा॑ । अथ॑ । सोम॑स्य । पि॒ब॒त॒म् । सु॒तस्य॑ ॥ १ ॥ याव॑त् । इ॒दम् । भुव॑नम् । विश्व॑म् । अस्ति॑ । उ॒रु॒ऽव्यचा॑ । व॒रि॒मता॑ । ग॒भी॒रम् । तावा॑न् । अ॒यम् । पात॑वे । सोमः॑ । अ॒स्तु॒ । अर॑म् । इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इति॑ । मन॑से । यु॒वऽभ्या॑म् ॥ २ ॥ च॒क्राथे॒ इति॑ । हि । स॒ध्र्य॑क् । नाम॑ । भ॒द्रम् । स॒ध्री॒ची॒ना । वृ॒त्र॒ऽह॒नौ॒ । उ॒त । स्थः॒ । तौ । इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इति॑ । स॒ध्र्य॑ञ्चा । नि॒ऽसद्य॑ । वृष्णः॑ । सोम॑स्य । वृ॒ष॒णा॒ । आ । वृ॒षे॒था॒म् ॥ ३ ॥ सम्ऽइ॑द्धेषु । अ॒ग्निषु॑ । आ॒न॒जा॒ना । य॒तऽस्रु॑चा । ब॒र्हिः । ऊं॒ इति॑ । ति॒स्ति॒रा॒णा । ती॒व्रैः । सोमैः॑ । परि॑ऽसिक्तेभिः । अ॒र्वाक् । आ । इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इति॑ । सौ॒म॒न॒साय॑ । या॒त॒म् ॥ ४ ॥ यानि॑ । इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इति॑ । च॒क्रथुः॑ । वी॒र्या॑णि । यानि॑ । रू॒पाणि॑ । उ॒त । वृष्ण्या॑नि । या । वा॒म् । प्र॒त्नानि॑ । स॒ख्या । शि॒वानि॑ । तेभिः॑ । सोम॑स्य । पि॒ब॒त॒म् । सु॒तस्य॑ ॥ ५ ॥ २६ ॥

यदब्रवं प्रथमं वां वृणानो३यं सोमो असुरैर्नो विहव्यः ।
तां सत्यां श्रद्धामभ्या हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ६ ॥
यदिन्द्राग्नी मदथः स्वे दुरोणे यद्ब्रह्मणि राजनि वा यजत्रा ।
अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ७ ॥
यदिन्द्राग्नी यदुषु तुर्वशेषु यद्द्रुह्युष्वनुषु पूरुषु स्थः ।
अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ८ ॥
यदिन्द्राग्नी अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत स्थः ।
अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ९ ॥
यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।
अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १० ॥

यत् । अब्रवं । प्रथमं । वां । वृणानः । अयं । सोमः । असुरैः । नः । विऽहव्यः । तां । सत्यां । श्रद्धां । अभि । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ६ ॥ यत् । इंद्राग्नी इति । मदथः । स्वे । दुरोणे । यत् । ब्रह्मणि । राजनि । वा । यजत्रा । अतः । परि । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ७ ॥ यत् । इंद्राग्नी इति । यदुषु । तुर्वशेषु । यत् । द्रुह्युषु । अनुषु । पूरुषु । स्थः । अतः । परि । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ८ ॥ यत् । इंद्राग्नी इति । अवमस्यां । पृथिव्यां । मध्यमस्यां । परमस्यां । उत । स्थः । अतः । परि । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ९ ॥ यत् । इंद्राग्नी इति । परमस्यां । पृथिव्यां । मध्यमस्यां । अवमस्यां । उत । स्थः । अतः । परि । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ १० ॥

यदिन्द्राग्नी दिवि ष्ठो यत्पृथिव्यां यत्पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ११ ॥
यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।
अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १२ ॥
एवेन्द्राग्नी पपिवांसा सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

॥ १०९ ॥ ऋषि.–आङ्गिरसः कुत्स । देवता–इन्द्राग्नी । छन्दः–जगती त्रिष्टुप् ॥

॥१०९॥ वि ह्यख्यं मनसा वस्य इच्छन्निन्द्राग्नी ज्ञास उत वा सजातान् ।
नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम् ॥ १ ॥
अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां विजामातुरुत वा घा स्यालात् ।
अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम् ॥ २ ॥

यत् । इंद्राग्नी इति । दिवि । स्थः । यत् । पृथिव्यां । यत् । पर्वतेषु । ओषधीषु । अप्ऽसु । अतः । परि । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ११ ॥ यत् । इंद्राग्नी इति । उत्ऽइता । सूर्यस्य । मध्ये । दिवः । स्वधया । मादयेथे इति । अतः । परि । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ १२ ॥ एव । इंद्राग्नी इति । पपिऽवांसा । सुतस्य । विश्वा । अस्मभ्यं । सं । जयतं । धनानि । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

वि । हि । अख्यं । मनसा । वस्यः । इच्छन् । इंद्राग्नी इति । ज्ञासः । उत । वा । सऽजातान् । न । अन्या । युवत् । प्रऽमतिः । अस्ति । मह्यं । सः । वां । धियं । वाजऽयंतीं । अतक्षं ॥ १ ॥ अश्रवं । हि । भूरिदावत्ऽतरा । वां । विऽजामातुः । उत । वा । घ । स्यालात् । अथ । सोमस्य । प्रऽयती । युवऽभ्यां इंद्राग्नी इति । स्तोमं । जनयामि । नव्यं ॥ २ ॥

मा छेद्म रश्मीँरिति नाधमानाः पितॄणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।
इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यद्री धिषणाया उपस्थे ॥ ३ ॥
युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोममुशती सुनोति ।
तावश्विना भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पृङ्क्तमप्सु ॥ ४ ॥
युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये ।
तावासद्या बर्हिषि यज्ञे अस्मिन्प्र चर्षणी मादयेथां सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥
प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च ।
प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ॥ ६ ॥
आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू अस्माँ इन्द्राग्नी अवतं शचीभिः ।
इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आसन् ॥ ७ ॥

मा । छेद्म । रश्मीन् । इति । नाधमानाः । पितॄणां । शक्तीः । अनुऽयच्छमानाः । इन्द्राग्निऽभ्यां । कं । वृषणः । मदंति । ता । हि । अद्री इति । धिषणायाः । उपऽस्थे ॥ ३ ॥ युवाभ्यां । देवी । धिषणा । मदाय । इंद्राग्नी इति । सोमं । उशती । सुनोति । तौ । अश्विना । भद्रऽहस्ता । सुपाणी इति सुऽपाणी । आ । धावतं । मधुना । पृंक्तं । अप्ऽसु ॥ ४ ॥ युवां । इंद्राग्नी इति । वसुनः । विऽभागे । तवःऽतमा । शुश्रव । वृत्रऽहत्ये । तौ । आऽसद्य । बर्हिषि । यज्ञे । अस्मिन् । प्र । चर्षणी इति । मादयेथां । सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥ प्र । चर्षणिऽभ्यः । पृतनाऽहवेषु । प्र । पृथिव्याः । रिरिचाथे इति । दिवः । च । प्र । सिंधुऽभ्यः । प्र । गिरिऽभ्यः । महिऽत्वा । प्र । इंद्राग्नी इति । विश्वा । भुवना । अति । अन्या ॥ ६ ॥ आ । भरतं । शिक्षतं । वज्रबाहू इति वज्रऽबाहू । अस्मान् । इंद्राग्नी इति । अवतं । शचीभिः । इमे । नु । ते । रश्मयः । सूर्यस्य । येभिः । सपित्वं । पितरः । नः । आसन् ॥ ७ ॥

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्तास्माँ इन्द्राग्नी अवतं भरेषु ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

॥ ११० ॥ ऋषि–आङ्गिरसः कुत्स । देवता–ऋभव । छन्द – जगत्य , त्रिष्टुभ् ।

॥११०॥ ततं मे अपस्तदु तायते पुनः स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते।
अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समु तृप्णुत ऋभवः ॥ १ ॥
आभोगयं प्र यदिच्छन्त ऐतनापाकाः प्राञ्चो मम के चिदापयः ।
सौधन्वनासश्चरितस्य भूमनागच्छत सवितुर्दाशुषो गृहम् ॥ २ ॥
तत्सविता वोऽमृतत्वमासुवदगोह्यं यच्छ्रवयन्त ऐतन ।
त्यं चिच्चमसमसुरस्य भक्षणमेकं सन्तमकृणुता चतुर्वयम् ॥ ३ ॥
विष्ट्वी शमी तरणित्वेन वाघतो मर्तासः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।
सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ॥ ४ ॥

पुरंऽदरा । शिक्षतं । वज्रऽहस्ता । अस्मान् । इंद्राग्नी इति । अवतं । भरेषु । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंता । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

ततं । मे । अपः । तत् । ऊं इति । तायते । पुनरिति । स्वादिष्ठा । धीतिः । उचथाय । शस्यते । अयं । समुद्रः । इह । विश्वऽदेव्यः । स्वाहाऽकृतस्य । सं । ऊं इति । तृप्णुत । ऋभवः ॥ १ ॥ आऽभोगयं । प्र । यत् । इच्छंतः । ऐतन । अपाकाः । प्रांचः । मम । के । चित् । आपयः । सौधन्वनासः । चरितस्य । भूमना । अगच्छत । सवितुः । दाशुषः । गृहं ॥ २ ॥ तत् । सविता । वः । अमृतऽत्वं । आ । असुवत् । अगोह्यं । यत् । श्रवयंतः । ऐतन । त्यं । चित् । चमसं । असुरस्य । भक्षणं । एकं । संतं । अकृणुत । चतुःऽवयं ॥ ३ ॥ विष्ट्वी । शमी । तरणिऽत्वेन । वाघतः । मर्तासः । संतः । अमृतऽत्वं । आनशुः । सौधन्वनाः । ऋभवः । सूरऽचक्षसः । संवत्सरे । सं । अपृच्यंत । धीतिऽभिः ॥ ४॥

क्षेत्रमिव वि ममुस्तेजनेनँ एकं पात्रमृभवो जेहमानम् ।
उपस्तुता उपमं नाधमाना अमर्त्येषु श्रव इच्छमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥
आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः स्रुचेव घृतं जुहवाम विद्मना ।
तरणित्वा ये पितुरस्य सश्चिर ऋभवो वाजमरुहन्दिवो रजः ॥ ६ ॥
ऋभुर्न इन्द्रः शवसा नवीयानृभुर्वाजेभिर्वसुभिर्वसुर्ददिः ।
युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियेऽभि तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम् ॥ ७ ॥
निश्चर्मण ऋभवो गामपिंशत सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः ।
सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जिव्री युवाना पितराकृणोतन ॥ ८ ॥
वाजेभिर्नो वाजसातावविड्ढ्यृभुमाँ इन्द्र चित्रमा दर्षि राधः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

क्षेत्रंऽइव । वि । ममुः । तेजनेन । एकं । पात्रं । ऋभवः । जेहमानं । उपऽस्तुताः । उपऽमं । नाधमानाः । अमर्त्येषु । श्रवः । इच्छमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥ आ । मनीषां । अंतरिक्षस्य । नृऽभ्यः । स्रुचाऽइव । घृतं । जुहवाम । विद्मना । तरणिऽत्वा । ये । पितुः । अस्य । सश्चिरे । ऋभवः । वाजं । अरुहन् । दिवः । रजः ॥ ६ ॥ ऋभुः । नः । इंद्रः । शवसा । नवीयान् । ऋभुः । वाजेभिः । वसुऽभिः । वसुः । ददिः । युष्माकं । देवाः । अवसा । अहनि । प्रिये । अभि । तिष्ठेम । पृत्सुतीः । असुन्वतां ॥ ७ ॥ निः । चर्मणः । ऋभवः । गां । अपिंशत । सं । वत्सेन । असृजत । मातरं । पुनरिति । सौधन्वनासः । सुऽअपस्यया । नरः । जिव्री इति । युवाना । पितरा । अकृणोतन ॥ ८ ॥ वाजेभिः । नः । वाजऽसातौ । अविड्ढि । ऋभुऽमान् । इंद्र । चित्रं । आ । दर्षि । राधः । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ९ ॥ ३० ॥

॥ १११ ॥ ऋषिः—कुत्स । देवता—ऋभवः । छन्दः—जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥ १११ ॥ तक्षन्रथं सुवृतं विद्मनापसस्तक्षन्हरी इन्द्रवाहा वृषण्वसू ।
तक्षन्पितृभ्यामृभवो युवद्वयस्तक्षन्वत्साय मातरं सचाभुवम् ॥ १ ॥
आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्वयः क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावतीमिषम् ।
यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तन्नः शर्धाय धासथा स्विन्द्रियम् ॥ २ ॥
आ तक्षत सातिमस्मभ्यमृभवः सातिं रथाय सातिमर्वते नरः ।
सातिं नो जैत्रीं सं महेत विश्वहा जामिमजामिं पृतनासु सक्षणिम् ॥ ३ ॥
ऋभुक्षणमिन्द्रमा हुव ऊतय ऋभून्वाजान्मरुतः सोमपीतये ।
उभा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिषे ॥ ४ ॥
ऋभुर्भराय सं शिशातु सातिं समर्यजिद्वाजो अस्माँ अविष्टु ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

तक्षन् । रथं । सुऽवृतं । विद्मनाऽअपसः । तक्षन् । हरी इति । इंद्रऽवाहा । वृषण्वसू इति वृषण्ऽवसू । तक्षन् । पितृभ्यां । ऋभवः । युवत् । वयः । तक्षन् । वत्साय । मातरं । सचाऽभुवं ॥ १ ॥ आ । नः । यज्ञाय । तक्षत । ऋभुऽमत् । वयः । क्रत्वे । दक्षाय । सुऽप्रजावतीं । इषं । यथा । क्षयाम । सर्वऽवीरया । विशा । तत् । नः । शर्धाय । धासथ । सु । इंद्रियं ॥ २ ॥ आ । तक्षत । सातिं । अस्मभ्यं । ऋभवः । सातिं । रथाय । सातिं । अर्वते । नरः । सातिं । नः । जैत्रीं । सं । महेत । विश्वहा । जामिं । अजामिं । पृतनासु । सक्षणिं ॥ ३ ॥ ऋभुक्षणं । इंद्रं । आ । हुवे । ऊतये । ऋभून् । वाजान् । मरुतः । सोमऽपीतये । उभा । मित्रावरुणा । नूनं । अश्विना । ते । नः । हिन्वंतु । सातये । धिये । जिषे ॥ ४ ॥ ऋभुः । भराय । सं । शिशातु । सातिं । समर्यऽजित् । वाजः । अस्मान् । अविष्टु । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिंधुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ ११२ ॥ ऋषि.- कुत्स । देवता-द्यावा पृथिवी, अग्नि, अश्वी। छन्दः जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ ११२ ॥ ईळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तयेऽग्निं घर्मं सुरुचं यामन्निष्टये ।
याभिर्भरे कारमंशाय जिन्वथस्ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १ ॥
युवोर्दानाय सुभरा असश्चतो रथमा तस्थुर्वचसं न मन्तवे ।
याभिर्धियोऽवथः कर्मन्निष्टये ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २ ॥
युवं तासां दिव्यस्य प्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्मना ।
याभिर्धेनुमस्वं पिन्वथो नरा ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ३ ॥
याभिः परिज्मा तनयस्य मज्मना द्विमाता तूर्षु तरणिर्विभूषति ।
याभिस्त्रिमन्तुरभवद्विचक्षणस्ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ४ ॥
याभी रेभं निवृतं सितमद्भ्य उद्वन्दनमैरयतं स्वर्दृशे ।
याभिः कण्वं प्र सिषासन्तमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम्॥५॥३३॥

ईळे । द्यावापृथिवी इति । पूर्वऽचित्तये । अग्निं । घर्मं । सुऽरुचं । यामन् । इष्टये ।
याभिः । भरे । कारं । अंशाय । जिन्वथः । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः ।
अश्विना । आ । गतं ॥ १ ॥ युवोः । दानाय । सुऽभराः । असश्चतः । रथं ।
आ । तस्थुः । वचसं । न । मंतवे । याभिः । धियः । अवथः । कर्मन् । इष्टये । ताभिः ।
ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २ ॥ युवं । तासां । दिव्यस्य ।
प्रऽशासने । विशां । क्षयथः । अमृतस्य । मज्मना । याभिः । धेनुं । अस्वं । पिन्वथः ।
नरा । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ ३ ॥ याभिः ।
परिऽज्मा । तनयस्य । मज्मना । द्विऽमाता । तूर्षु । तरणिः । विऽभूषति । याभिः ।
त्रिऽमंतुः । अभवत् । विऽचक्षणः । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना ।
आ । गतं ॥ ४ ॥ याभिः । रेभं । निऽवृतं । सितं । अत्ऽभ्यः । उत् । वंदनं ।
ऐरयतं । स्वः । दृशे । याभिः । कण्वं । प्र । सिसासंतं । आवतं । ताभिः । ऊं इति ।
सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ ५ ॥ ३३ ॥

याभिरन्तकं जसमानमारणे भुज्युं याभिरव्यथिभिर्जिजिन्वथुः ।
याभिः कर्कन्धुं वय्यं च जिन्वथस्ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ६ ॥
याभिः शुचन्तिं धनसां सुषंसदं तप्तं घर्ममोम्यावन्तमत्रये ।
याभिः पृश्निगुं पुरुकुत्समावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ७ ॥
याभिः शचीभिर्वृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्षस एतवे कृथः ।
याभिर्वर्तिकां ग्रसिताममुञ्चतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ८ ॥
याभिः सिन्धुं मधुमन्तमसश्चतं वसिष्ठं याभिरजरावजिन्वतम् ।
याभिः कुत्सं श्रुतर्यं नर्यमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ९ ॥
याभिर्विश्पलां धनसामथर्व्यं सहस्रमीळ्ह आजावजिन्वतम् ।
याभिर्वशमश्व्यं प्रेणिमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १० ॥ ३४ ॥

याभिः । अन्तकम् । जसमानम् । आऽअरणे । भुज्युम् । याभिः । अव्यथिऽभिः । जिजिन्वथुः । याभिः । कर्कन्धुम् । वय्यम् । च । जिन्वथः । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ६ ॥ याभिः । शुचन्तिम् । धनऽसाम् । सुऽसंसदम् । तप्तम् । घर्मम् । ओम्याऽवन्तम् । अत्रये । याभिः । पृश्निऽगुम् । पुरुऽकुत्सम् । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ७ ॥ याभिः । शचीभिः । वृषणा । पराऽवृजम् । प्र । अन्धम् । श्रोणम् । चक्षसे । एतवे । कृथः । याभिः । वर्तिकाम् । ग्रसिताम् । अमुञ्चतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ८ ॥ याभिः । सिन्धुम् । मधुऽमन्तम् । असश्चतम् । वसिष्ठम् । याभिः । अजरौ । अजिन्वतम् । याभिः । कुत्सम् । श्रुतर्यम् । नर्यम् । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ९ ॥ याभिः । विश्पलाम् । धनऽसाम् । अथर्व्यम् । सहस्रऽमीळ्हे । आजौ । अजिन्वतम् । याभिः । वशम् । अश्व्यम् । प्रेणिम् । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १० ॥ ३४ ॥

याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधु कोशो अक्षरत् ।
कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ११ ॥
याभी रसां क्षोदसोद्नः पिपिन्वथुरनश्वं याभी रथमावतं जिषे ।
याभिस्त्रिशोक उस्रिया उदाजत ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १२ ॥
याभिः सूर्यं परियाथः परावति मन्धातारं क्षैत्रपत्येष्वावतम् ।
याभिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १३ ॥
याभिर्महामतिथिग्वं कशोजुवं दिवोदासं शम्बरहत्य आवतम् ।
याभिः पूर्भिद्ये त्रसदस्युमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १४ ॥
याभिर्वम्रं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
याभिर्व्यश्वमुत पृथिमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १५ ॥ ३५ ॥

याभिः । सुदानू इति सुऽदानू । औशिजाय । वणिजे । दीर्घऽश्रवसे । मधु । कोशः । अक्षरत् । कक्षीवन्तम् । स्तोतारम् । याभिः । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ गतम् ॥ ११ ॥ याभिः । रसाम् । क्षोदसा । उद्नः । पिपिन्वथुः । अनश्वम् । याभिः । रथम् । आवतम् । जिषे । याभिः । त्रिऽशोकः । उस्रियाः । उत्ऽआजत । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १२ ॥ याभिः । सूर्यम् । परिऽयाथः । पराऽवति । मन्धातारम् । क्षैत्रऽपत्येषु । आवतम् । याभिः । विप्रम् । प्र । भरत्ऽवाजम् । आवतम् । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १३ ॥ याभिः । महाम् । अतिथिऽग्वम् । कशःऽजुवम् । दिवःऽदासम् । शम्बरऽहत्ये । आवतम् । याभिः । पूःऽभिद्ये । त्रसदस्युम् । आवतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १४ ॥ याभिः । वम्रम् । विऽपिपानं । उपऽस्तुतं । कलिं । याभिः । वित्तऽजानिं । दुवस्यथः । याभिः । विऽअश्वं । उत । पृथिं । आवतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १५ ॥ ३५ ॥

याभिर्नरा शयवे याभिरत्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीषथुः ।
याभिः शारीराजतं स्यूमरश्मये ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १६ ॥
याभिः पठर्वा जठरस्य मज्मनाग्निर्नादीदेच्चित इद्धो अज्मन्ना ।
याभिः शर्यातमवथो महाधने ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १७ ॥
याभिरङ्गिरो मनसा निरण्यथोऽग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः ।
याभिर्मनुं शूरमिषा समावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १८ ॥
याभिः पत्नीर्विमदाय न्यूहथुरा घ वा याभिररुणीरशिक्षतम् ।
याभिः सुदास ऊहथुः सुदेव्यं१ ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १९ ॥
याभिः शन्ताती भवथो ददाशुषे भुज्युं याभिरवथो याभिरध्रिगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २० ॥ ३६ ॥

याभिः । नरा । शयवे । याभिः । अत्रये । याभिः । पुरा । मनवे । गातुं । ईषथुः । याभिः । शारीः । आजतं । स्यूमऽरश्मये । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १६ ॥ याभिः । पठर्वा । जठरस्य । मज्मना । अग्निः । न । अदीदेत् । चितः । इद्धः । अज्मन् । आ । याभिः । शर्यातं । अवथः । महाऽधने । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १७ ॥ याभिः । अङ्गिरः । मनसा । निःऽरण्यथः । अग्रं । गच्छथः । विऽवरे । गोऽअर्णसः । याभिः । मनुं । शूरं । इषा । संऽआवतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १८ ॥ याभिः । पत्नीः । विऽमदाय । निऽऊहथुः । आ । घ । वा । याभिः । अरुणीः । अशिक्षतं । याभिः । सुऽदासे । ऊहथुः । सुऽदेव्यं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १९ ॥ याभिः । शन्ताती इति । शंऽताती । भवथः । ददाशुषे । भुज्युं । याभिः । अवथः । याभिः । अध्रिऽगुं । ओम्याऽवतीं । सुऽभरां । ऋतऽस्तुभं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २० ॥ ३६ ॥

याभिः कृशानुमसने दुवस्यथो जवे याभिर्यूनो अर्वन्तमावतम् ।
मधु प्रियं भरथो यत्सरड्भ्यस्ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २१ ॥
याभिर्नरं गोषुयुधं नृषाह्ये क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
याभी रथाँ अवथो याभिरर्वतस्ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २२ ॥
याभिः कुत्समार्जुनेयं शतक्रतू प्र तुर्वीतिं प्र च दभीतिमावतम् ।
याभिर्ध्वसन्तिं पुरुषन्तिमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २३ ॥
अप्नस्वतीमश्विना वाचमस्मे कृतं नो दस्रा वृषणा मनीषाम् ।
अद्यूत्येऽवसे नि ह्वये वां वृधे च नो भवतं वाजसातौ ॥ २४ ॥
द्युभिरक्तुभिः परि पातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥२५॥३७॥७॥

याभिः । कृशानुं । असने । दुवस्यथः । जवे । याभिः । यूनः । अर्वन्तं । आवतं । मधु । प्रियं । भरथः । यत् । सरट्ऽभ्यः । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २१ ॥ याभिः । नरं । गोषुऽयुधं । नृऽसह्ये । क्षेत्रस्य । साता । तनयस्य । जिन्वथः । याभिः । रथान् । अवथः । याभिः । अर्वतः । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २२ ॥ याभिः । कुत्सं । आर्जुनेयं । शतक्रतू इति । शतऽक्रतू । प्र । तुर्वीतिं । प्र । च । दभीतिं । आवतं । याभिः । ध्वसन्तिं । पुरुऽसन्तिं । आवतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २३ ॥ अप्नस्वतीं । अश्विना । वाचं । अस्मे इति । कृतं । नः । दस्रा । वृषणा । मनीषां । अद्यूत्ये । अवसे । नि । ह्वये । वां । वृधे । च । नः । भवतं । वाजऽसातौ ॥ २४ ॥ द्युऽभिः । अक्तुऽभिः । परि । पातं । अस्मान् । अरिष्टेभिः । अश्विना । सौभगेभिः । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥

इति प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ ११३ ॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-उषा । छन्द-त्रिष्टुप ॥

॥११३॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रः प्रकेतो अजनिष्ट विभ्वा ।
यथा प्रसूता सवितुः सवायँ एवा रात्र्युषसे योनिमारैक् ॥ १ ॥
रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागादारैगु कृष्णा सदनान्यस्याः ।
समानबन्धू अमृते अनूची द्यावा वर्णं चरत आमिनाने ॥ २ ॥
समानो अध्वा स्वस्रोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।
न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषासा समनसा विरूपे ॥ ३ ॥
भास्वती नेत्री सूनृतानामचेति चित्रा वि दुरो न आवः ।
प्रार्प्या जगद्व्यु नो रायो अख्यदुषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

इदं । श्रेष्ठं । ज्योतिषां । ज्योतिः । आ । अगात् । चित्रः । प्रऽकेतः । अजनिष्ट । विऽभ्वा । यथा । प्रऽसूता । सवितुः । सवाय । एव । रात्री । उषसे । योनिं । अरैक् ॥ १ ॥ रुशत्ऽवत्सा । रुशती । श्वेत्या । आ । अगात् । अरैक् । ऊं इति । कृष्णा । सदनानि । अस्याः । समानबंधू इति समानऽबंधू । अमृते इति । अनूची इति । द्यावा । वर्णं । चरतः । आमिनाने इत्याऽमिनाने ॥ २ ॥ समानः । अध्वा । स्वस्रोः । अनंतः । तं । अन्याऽअन्या । चरतः । देवशिष्टे इति देवऽशिष्टे । न । मेथेते इति । न । तस्थतुः । सुमेके इति सुऽमेके । नक्तोषसा । सऽमनसा । विरूपे इति विऽरूपे ॥ ३ ॥ भास्वती । नेत्री । सूनृतानां । अचेति । चित्रा । वि । दुरः । नः । आवरित्यावः । प्रऽअर्प्य । जगत् । वि । ऊं इति । नः । रायः । अख्यत् । उषाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ४ ॥

जिह्मश्ये३ चरितवे मघोन्याभोगयं इष्टये राय उत्वं ।
दभ्रं पश्यद्भ्य उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ५ ॥ १ ॥

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।
विसदृशा जीविताभिप्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ६ ॥

एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।
विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सुभगे व्युच्छ ॥ ७ ॥

परायतीनामन्वेति पाथ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।
व्युच्छन्ती जीवमुदीरयन्त्युषा मृतं कं चन बोधयन्ती ॥ ८ ॥

उषो यदग्निं समिधे चकर्थ वि यदावश्चक्षसा सूर्यस्य ।
यन्मानुषान्यक्ष्यमाणाँ अजीगस्तद्देवेषु चकृषे भद्रमप्नः ॥ ९ ॥

जिह्मऽश्ये । चरितवे । मघोनी । आऽभोगये । इष्टये । राये । ऊं इति । त्वं । दभ्रं । पश्यत्ऽभ्यः । उर्विया । विऽचक्षे । उषाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ५ ॥ १॥ क्षत्राय । त्वं । श्रवसे । त्वं । महीयै । इष्टये । त्वं । अर्थम्ऽइव । त्वं । इत्यै । विऽसदृशा । जीविता । अभिऽप्रचक्षे । उषाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ६ ॥ एषा । दिवः । दुहिता । प्रति । अदर्शि । विऽउच्छन्ती । युवतिः । शुक्रऽवासाः । विश्वस्य । ईशाना । पार्थिवस्य । वस्वः । उषः । अद्य । इह । सुऽभगे । वि । उच्छ ॥७॥ पराऽयतीना । अनु । एति । पाथः । आऽयतीनां । प्रथमा । शश्वतीनां । विऽउच्छन्ती । जीवं । उत्ऽईरयन्ती । उषाः । मृतं । कं । चन । बोधयन्ती ॥ ८ ॥ उषः । यत् । अग्निं । संऽइधे । चकर्थ । वि । यत् । आवः । चक्षसा । सूर्यस्य । यत् । मानुषान् । यक्ष्यमाणान् । अजीगः इति । तत् । देवेषु । चकृषे । भद्रं । अप्नः ॥ ९ ॥

कियात्या यत्समया भवाति या व्यूषुर्याश्च नूनं व्युच्छान् ।
अनु पूर्वाः कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरेति ॥ १० ॥ २ ॥
ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन्व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः ।
अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ॥ ११ ॥
यावयद्द्वेषा ऋतपा ऋतेजाः सुम्नावरी सूनृता ईरयन्ती ।
सुमङ्गलीर्बिभ्रती देववीतिमिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ ॥ १२ ॥
शश्वत्पुरोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनी ।
अथो व्युच्छादुत्तराँ अनु द्यूनजरामृता चरति स्वधाभिः ॥ १३ ॥
व्य१ञ्जिभिर्दिव आतास्वद्यौदप कृष्णां निर्णिजं देव्यावः ।
प्रबोधयन्त्यरुणेभिरश्वैरोषा याति सुयुजा रथेन ॥ १४ ॥

कियति । आ । यत् । समया । भवाति । याः । विऽऊषुः । याः । च । नूनं । विऽउच्छान् । अनु । पूर्वाः । कृपते । वावशाना । प्रऽदीध्याना । जोषं । अन्याभिः । एति ॥ १० ॥ २
ईयुः । ते । ये । पूर्वऽतरां । अपश्यन् । विऽउच्छंतीं । उषसं । मर्त्यासः । अस्माभिः । ऊं इति । नु । प्रतिऽचक्ष्या । अभूत् । ओ इति । ते । यंति । ये । अपरीषु । पश्यान् ॥ ११ ॥
यावयत्ऽद्वेषाः । ऋतऽपाः । ऋतेऽजाः । सुम्नऽवरी । सूनृताः । ईरयंती । सुऽमंगलीः । बिभ्रती । देवऽवीतिं । इह । अद्य । उषः । श्रेष्ठऽतमा । वि । उच्छ ॥ १२ ॥
शश्वत् । पुरा । उषाः । वि । उवास । देवी । अथो इति । अद्य । इदं । वि । आवः । मघोनी । अथो इति । वि । उच्छात् । उत्ऽतरान् । अनु । द्यून् । अजरा । अमृता । चरति । स्वधाभिः ॥ १३ ॥ वि । अंजिऽभिः । दिवः । आतासु । अद्यौत् । अप । कृष्णां । निःऽनिजं । देवी । आवरित्याव: । प्रऽबोधयंती । अरुणेभिः । अश्वैः । आ । उषाः । याति । सुऽयुजा । रथेन ॥ १४ ॥

आवहंन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकिताना ।
ईयुषीणामुपमा शश्वंतीनां विभातीनां प्रथमोषा व्यंश्वैत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

उदीर्ध्वं जीवो असुर्न आगादप प्रागात्तम आ ज्योतिरेति ।
आरैक्पन्थां यातंवे सूर्यायागंन्म यत्रं प्रतिरन्त आयुः ॥ १६ ॥

स्यूमंना वाच उदियर्ति वह्निः स्तवांनो रेभ उषसों विभातीः ।
अद्या तदुंच्छ गृणते मंघोन्यस्मे आयुर्नि दिंदीहि प्रजावंत् ॥ १७ ॥

या गोमंतीरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुषे मर्त्याय ।
वायोरिंव सूनृतांनामुदर्के ता अंश्वदा अंश्नवत्सोमसुत्वां ॥ १८ ॥

माता देवानामदिंतेरनीकं यज्ञस्यं केतुर्बृहती विभाहि ।
प्रशस्तिकृद्ब्रह्मणे नो व्युर्च्छा नो जनें जनय विश्ववारे ॥ १९ ॥

आऽवहंन्ती । पोष्यां । वार्याणि । चित्रं । केतुं । कृणुते । चेकिताना । ईयुषीणां । उपऽमा । शश्वंतीनां । विऽभातीनां । प्रथमा । उषाः । वि । अश्वैत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

उत् । ईर्ध्वं । जीवः । असुः । नः । आ । अगात् । अपं । प्र । अगात् । तमः । आ । ज्योतिः । एति । अरैक् । पंथां । यातंवे । सूर्याय । अगंन्म । यत्रं । प्रऽतिरंते । आयुः ॥ १६ ॥ स्यूमंना । वाचः । उत् । इयर्ति । वह्निः । स्तवांनः । रेभः । उषसंः । विऽभातीः । अद्य । तत् । उच्छ । गृणते । मघोनि । अस्मे इति । आयुः । नि । दिदीहि । प्रजाऽवंत् ॥ १७ ॥ याः । गोऽमंतीः । उषसंः । सर्वंऽवीराः । विऽउच्छंति । दाशुषें । मर्त्याय । वायोःऽइंव । सूनृतांनां । उत्ऽअर्के । ताः । अश्वऽदाः । अश्नवत् । सोमऽसुत्वां ॥ १८ ॥ माता । देवानां । अदिंतेः । अनीकं । यज्ञस्यं । केतुः । बृहती । वि । भाहि । प्रशस्तिऽकृत् । ब्रह्मणे । नः । वि । उच्छ । आ । नः । जनें । जनय । विश्वऽवारे ॥ १९ ॥

यच्चित्रमप्न उषसो वहन्तीजानाय शशमानाय भद्रम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ११४ ॥ ऋषिः-आङ्गिरस कुत्स । देवता-रुद्रः । छन्दः-जगती ॥

॥११४॥ इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भरामहे मतीः ।
यथा शमसद्द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ॥ १ ॥
मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।
यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु ॥ २ ॥
अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढ्वः ।
सुम्नायन्निद्विशो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुहवाम ते हविः ॥ ३ ॥
त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं वङ्कुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।
आरे अस्मद्दैव्यं हेळो अस्यतु सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे ॥ ४ ॥

यत् । चित्रं । अप्नः । उषसः । वहन्ति । ईजानाय । शशमानाय । भद्रं । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ २० ॥४॥

इमाः । रुद्राय । तवसे । कपर्दिने । क्षयत्ऽवीराय । प्र । भरामहे । मतीः । यथा । शं । असत् । द्विऽपदे । चतुःऽपदे । विश्वं । पुष्टं । ग्रामे । अस्मिन् । अनातुरं ॥१॥ मृळ । नः । रुद्र । उत । नः । मयः । कृधि । क्षयत्ऽवीराय । नमसा । विधेम । ते । यत् । शं । च । योः । च । मनुः । आऽयेजे । पिता । तत् । अश्याम । तव । रुद्र । प्रऽनीतिषु ॥ २ ॥ अश्याम । ते । सुऽमतिं । देवऽयज्यया । क्षयत्ऽवीरस्य । तव । रुद्र । मीढ्वः । सुम्नऽयन् । इत् । विशः । अस्माकं । आ । चर । अरिष्टऽवीराः । जुहवाम । ते हविः ॥ ३ ॥ त्वेषं । वयं । रुद्रं । यज्ञऽसाधं । वङ्कुं । कविं । अवसे । नि । ह्वयामहे । आरे । अस्मत् । दैव्यं । हेळः । अस्यतु । सुऽमतिं । इत् । वयं । अस्य । आ । वृणीमहे ॥ ४ ॥

दिवो वराहमरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि ह्वयामहे ।
हस्ते बिभ्रद्भेषजा वार्याणि शर्म वर्म छर्दिरस्मभ्यं यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।
रास्वा च नो अमृत मर्तभोजनं त्मने तोकाय तनयाय मृळ ॥ ६ ॥
मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिषः ॥ ७ ॥
मा नस्तोके तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वा हवामहे ॥ ८ ॥
उप ते स्तोमान्पशुपा इवाकरं रास्वा पितर्मरुतां सुम्नमस्मे ।
भद्रा हि ते सुमतिर्मृळयत्तमाथा वयमव इत्ते वृणीमहे ॥ ९ ॥

दिवः । वराहं । अरुषं । कपर्दिनं । त्वेषं । रूपं । नमसा । नि । ह्वयामहे । हस्ते । बिभ्रत् । भेषजा । वार्याणि । शर्म । वर्म । छर्दिः । अस्मभ्यं । यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
इदं । पित्रे । मरुतां । उच्यते । वचः । स्वादोः । स्वादीयः । रुद्राय । वर्धनं । रास्व । च । नः । अमृत । मर्तऽभोजनं । त्मने । तोकाय । तनयाय । मृळ ॥ ६ ॥ मा । नः । महांतं । उत । मा । नः । अर्भकं । मा । नः । उक्षंतं । उत । मा । नः । उक्षितं । मा । नः । वधीः । पितरं । मा । उत । मातरं । मा । नः । प्रियाः । तन्वः । रुद्र । रिरिषः ॥ ७ ॥ मा । नः । तोके । तनये । मा । नः । आयौ । मा । नः । गोषु । मा । नः । अश्वेषु । रिरिषः । वीरान् । मा । नः । रुद्र । भामितः । वधीः । हविष्मंतः । सदं । इत् । त्वा । हवामहे ॥ ८ ॥ उप । ते । स्तोमान् । पशुपाःऽइव । आ । अकरं । रास्व । पितः । मरुतां । सुम्नं । अस्मे इति । भद्रा । हि । ते । सुऽमतिः । मृळयत्ऽतमा । अथ । वयं । अवः । इत् । ते । वृणीमहे ॥ ९ ॥

आरे ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं क्षयद्वीर सुम्नमस्मे ते अस्तु ।
मृळा च नो अधि च ब्रूहि देवाधा च नः शर्म यच्छ द्विबर्हाः ॥ १० ॥
अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हवं रुद्रो मरुत्वान् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ११५ ॥ ऋषि.-आङ्गिरस कुत्स । देवता-सूर्यः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ११५ ॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।
आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥ १ ॥
सूर्यो देवीमुषसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।
यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम् ॥ २ ॥
भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतग्वा अनुमाद्यासः ।
नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ॥ ३ ॥

आरे । ते । गोऽघ्नं । उत । पुरुषऽघ्नं । क्षयत्ऽवीर । सुम्नं । अस्मे इति । ते । अस्तु । मृळ । च । नः । अधि । च । ब्रूहि । देव । अध । च । नः । शर्म । यच्छ । द्विऽबर्हाः ॥१०॥ अवोचाम । नमः । अस्मै । अवस्यवः । शृणोतु । नः । हवं । रुद्रः । मरुत्वान् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ताम् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ ६ ॥

चित्रं । देवानां । उत् । अगात् । अनीकं । चक्षुः । मित्रस्य । वरुणस्य । अग्नेः । आ । अप्राः । द्यावापृथिवी इति । अंतरिक्षं । सूर्यः । आत्मा । जगतः । तस्थुषः । च ॥ १ ॥ सूर्यः । देवीं । उषसं । रोचमानां । मर्यः । न । योषां । अभि । एति । पश्चात् । यत्र । नरः । देवऽयंतः । युगानि । विऽतन्वते । प्रति । भद्राय । भद्रं ॥ २ ॥ भद्राः । अश्वाः । हरितः । सूर्यस्य । चित्राः । एतऽग्वाः । अनुऽमाद्यासः । नमस्यंतः । दिवः । आ । पृष्ठं । अस्थुः । परि । द्यावापृथिवी इति । यंति । सद्यः ॥ ३ ॥

तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्विततं सं जभार ।
यदेदयुक्त हरितः सधस्थादाद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै ॥ ४ ॥
तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्योरुपस्थे ।
अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्धरितः सं भरन्ति ॥ ५ ॥
अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृता निरवद्यात् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥६॥७॥१६॥

॥ सप्तदशोऽनुवाकः ॥

॥ ११६ ॥ ऋषि–कक्षीवान् । देवता–अश्विनौ । छन्द–त्रिष्टुप् ॥

॥ ११६ ॥ नासत्याभ्यां बर्हिरिव प्र वृञ्जे स्तोमाँ इयर्म्यभ्रियेव वातः ।
यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्यूहतू रथेन ॥ १ ॥
वीळुपत्मभिराशुहेमभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
तद्रासभो नासत्या सहस्रमाजा यमस्य प्रधने जिगाय ॥ २ ॥

तत् । सूर्यस्य । देवऽत्वं । तत् । महिऽत्वं । मध्या । कर्तोः । विऽततं । सं । जभार । यदा । इत् । अयुक्त । हरितः । सधऽस्थात् । आत् । रात्री । वासः । तनुते । सिमस्मै ॥ ४ ॥ तत् । मित्रस्य । वरुणस्य । अभिऽचक्षे । सूर्यः । रूपं । कृणुते । द्योः । उपऽस्थे । अनंतं । अन्यत् । रुशत् । अस्य । पाजः । कृष्णं । अन्यत् । हरितः । सं । भरंति ॥ ५ ॥ अद्य । देवाः । उत्ऽइता । सूर्यस्य । निः । अंहसः । पिपृत । निः । अवद्यात् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

नासत्याभ्या । बर्हिःऽइव । प्र । वृंजे । स्तोमान् । इयर्मि । अभ्रियाऽइव । वातः । यौ । अर्भगाय । विऽमदाय । जायां । सेनाऽजुवा । निऽऊहतुः । रथेन ॥ १ ॥ वीळुपत्मऽभिः । आशुहेमऽभिः । वा । देवानां । वा । जूतिऽभिः । शाशदाना । तत् । रासभः । नासत्या । सहस्रं । आजा । यमस्य । प्रऽधने । जिगाय ॥ २ ॥

तुग्रो ह भुज्युमश्विनोदमेघे रयिं न कश्चिन्ममृवाँ अवाहाः ।
तमूहथुर्नौभिरात्मन्वतीभिरन्तरिक्षप्रुद्भिरपोदकाभिः ॥ ३ ॥

तिस्रः क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्भिर्नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।
समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे त्रिभी रथैः शतपद्भिः षळश्वैः ॥ ४ ॥

अनारम्भणे तदवीरयेथामनास्थाने अग्रभणे समुद्रे ।
यदश्विना ऊहथुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नावमातस्थिवांसम् ॥ ५ ॥ ८ ॥

यमश्विना ददथुः श्वेतमश्वमघाश्वाय शश्वदित्स्वस्ति ।
तद्वां दात्रं महि कीर्तेन्यं भूत्पैद्वो वाजी सदमिद्धव्यो अर्यः ॥ ६ ॥

युवं नरा स्तुवते पज्रियाय कक्षीवते अरदतं पुरंधिम् ।
कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णः शतं कुम्भाँ असिञ्चतं सुरायाः ॥ ७ ॥

तुग्रः । ह । भुज्युं । अश्विना । उदऽमेघे । रयिं । न । कः । चित् । ममृऽवान् । अवं । अहाः । तं । ऊहथुः । नौभिः । आत्मन्ऽवतीभिः । अंतरिक्षप्रुत्ऽभिः । अपऽउदकाभिः ॥ ३ ॥ तिस्रः । क्षपः । त्रिः । अहा । अतिव्रजंत्ऽभिः । नासत्या । भुज्युं । ऊहथुः । पतंगैः । समुद्रस्यं । धन्वन् । आर्द्रस्य । पारे । त्रिऽभिः । रथैः । शतपत्ऽभिः । षट्ऽअश्वैः ॥ ४ ॥ अनारंभणे । तत् । अवीरयेथां । अनास्थाने । अग्रभणे । समुद्रे । यत् । अश्विनौ । ऊहथुः । भुज्युं । अस्तं । शतऽअरित्रां । नावं । आ । तस्थिऽवांसं ॥ ५ ॥ ८ ॥ यं । अश्विना । ददथुः । श्वेतं । अश्वं । अघऽअश्वाय । शश्वत् । इत् । स्वस्ति । तत् । वां । दात्रं । महि । कीर्तेन्यं । भूत् । पैद्वः । वाजी । सदं । इत् । हव्यः । अर्यः ॥ ६ ॥ युवं । नरा । स्तुवते । पज्रियाय । कक्षीवते । अरदतं । पुरंऽधिं । कारोतरात् । शफात् । अश्वस्य । वृष्णः । शतं । कुंभान् । असिंचतं । सुरायाः ॥ ७ ॥

हिमेनाग्निं घ्रंसमवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तं ।
ऋबीसे अत्रिमश्विनावंनीतमुन्निन्यथुः सर्वगणं स्वस्ति ॥ ८ ॥
परावतं नासत्यानुदेथामुच्चाबुंध्नं चक्रथुर्जिह्मबारम् ।
क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृष्यंते गोतंमस्य ॥ ९ ॥
जुजुरुषो नासत्योत वव्रिं प्रामुञ्चतं द्रापिमिव च्यवानात् ।
प्रातिरतं जहितस्यायुर्दस्रादित्पतिमकृणुतं कनीनाम् ॥ १० ॥ ९ ॥
तद्वां नरा शंस्यं राध्यं चाभिष्टिमन्नासत्या वरूथम् ।
यद्विद्वांसा निधिमिवापंगूळ्हमुद्दर्शतादूपथुर्वंदनाय ॥ ११ ॥
तद्वां नरा सनये दंसं उग्रमाविष्कृणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् ।
दध्यङ् ह यन्मध्वाथर्वणो वामश्वंस्य शीर्ष्णा प्र यदीमुवाचं ॥ १२ ॥

हिमेनं । अग्निं । घ्रंसं । अवारयेथां । पितुऽमतीं । ऊर्जं । अस्मै । अधत्तं । ऋबीसे । अत्रिं । अश्विना । अवंऽनीतं । उत् । निन्यथुः । सर्वंऽगणं । स्वस्ति ॥ ८ ॥ परा । अवतं । नासत्या । अनुदेथां । उच्चाऽबुंध्नं । चक्रथुः । जिह्मऽबारं । क्षरंन् । आपंः । न । पायनाय । राये । सहस्राय । तृष्यंते । गोतंमस्य ॥ ९ ॥ जुजुरुषंः । नासत्या । उत । वव्रिं । प्र । अमुंचतं । द्रापिंऽइव । च्यवानात् । प्र । अतिरतं । जहितस्यं । आयुंः । दस्रा । आत् । इत् । पतिं । अकृणुतं । कनीनां ॥ १० ॥ ९ ॥ तत् । वां । नरा । शंस्यं । राध्यं । च । अभिष्टिऽमत् । नासत्या । वरूथं । यत् । विद्वांसा । निधिंऽइव । अपंऽगूळ्हं । उत् । दर्शतात् । ऊपथुः । वंदनाय ॥ ११ ॥ तत् । वां । नरा । सनयें । दंसंः । उग्रं । आविः । कृणोमि । तन्यतुः । न । वृष्टिं । दध्यङ् । ह । यत् । मधु । आथर्वणः । वां । अश्वंस्य । शीर्ष्णा । प्र । यत् । ईं । उवाचं ॥ १२ ॥

अजोहवीन्नासत्या करा वां महे यामन्पुरुभुजा पुरंधिः ।
श्रुतं तच्छासुरिव वध्रिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम् ॥ १३ ॥
आस्नो वृकस्य वर्तिकामभीके युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् ।
उतो कविं पुरुभुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे ॥ १४ ॥
चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्णमाजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।
सद्यो जङ्घामायसीं विश्पलायै धने हिते सर्तवे प्रत्यधत्तम् ॥ १५ ॥ १० ॥
शतं मेषान्वृक्ये चक्षदानमृज्राश्वं तं पितान्धं चकार ।
तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आधत्तं दस्रा भिषजावनर्वन् ॥ १६ ॥
आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्ष्मेवातिष्ठदर्वता जयन्ती ।
विश्वे देवा अन्वमन्यन्त हृद्भिः समु श्रिया नासत्या सचेथे ॥ १७ ॥

अजोहवीत् । नासत्या । करा । वां । महे । यामन् । पुरुऽभुजा । पुरंऽधिः । श्रुतं । तत् । शासुःऽइव । वध्रिऽमत्याः । हिरण्यऽहस्तं । अश्विनौ । अदत्तं ॥ १३ ॥ आस्नः । वृकस्य । वर्तिकां । अभीके । युवं । नरा । नासत्या । अमुमुक्तं । उतो इति । कविं । पुरुऽभुजा । युवं । ह । कृपमाणं । अकृणुतं । विऽचक्षे ॥ १४ ॥ चरित्रं । हि । वेःऽइव । अच्छेदि । पर्णं । आजा । खेलस्य । परिऽतक्म्यायां । सद्यः । जंघां । आयसीं । विश्पलायै । धने । हिते । सर्तवे । प्रति । अधत्तं ॥ १५ ॥ १० ॥ शतं । मेषान् । वृक्ये । चक्षदानं । ऋज्रऽअश्वं । तं । पिता । अंधं । चकार । तस्मै । अक्षी इति । नासत्या । विऽचक्षे । आ । अधत्तं । दस्रा । भिषजौ । अनर्वन् ॥ १६ ॥ आ । वां । रथं । दुहिता । सूर्यस्य । कार्ष्मऽइव । अतिष्ठत् । अर्वता । जयंती । विश्वे । देवाः । अनु । अमन्यंत । हृत्ऽभिः । सं । ऊं इति । श्रिया । नासत्या । सचेथे । इति ॥ १७ ॥

यदयातं दिवोदासाय वर्तिर्भरद्वाजायाश्विना हयन्ता ।
रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिंशुमारश्च युक्ता ॥ १८ ॥
रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमायुः सुवीर्यं नासत्या वहन्ता ।
आ जह्नावीं समनसोप वाजैस्त्रिरह्नो भागं दधतीमयातम् ॥ १९ ॥
परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः ।
विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वताँ अजरयू अयातम् ॥ २० ॥ ११ ॥
एकस्या वस्तोरावतं रणाय वशमश्विना सनये सहस्रा ।
निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः ॥ २१ ॥
शरस्य चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।
शयवे चिन्नासत्या शचीभिर्जसुरये स्तर्यं पिप्यथुर्गाम् ॥ २२ ॥

यत् । अयातं । दिवःऽदासाय । वर्तिः । भरत्ऽवाजाय । अश्विना । हयन्ता । रेवत् । उवाह । सचनः । रथः । वां । वृषभः । च । शिंशुमारः । च । युक्ता ॥ १८ ॥
रयिं । सुऽक्षत्रं । सुऽअपत्यम् । आयुः । सुऽवीर्यं । नासत्या । वहन्ता । आ । जह्नावीं । सऽमनसा । उप । वाजैः । त्रिः । अह्नः । भागं । दधतीं । अयातं ॥ १९ ॥
परिऽविष्टं । जाहुषं । विश्वतः । सीं । सुऽगेभिः । नक्तं । ऊहथुः । रजःऽभिः । विऽभिन्दुना । नासत्या । रथेन । वि । पर्वतान् । अजरयू इति । अयातं ॥ २० ॥ ११ ॥
एकस्याः । वस्तोः । आवतं । रणाय । वशं । अश्विना । सनये । सहस्रा । निः । अहतं । दुच्छुनाः । इन्द्रऽवन्ता । पृथुऽश्रवसः । वृषणौ । अरातीः ॥ २१ ॥ शरस्य । चित् । आर्चत्ऽकस्य । अवतात् । आ । नीचात् । उच्चा । चक्रथुः । पातवे । वाः इति । वा । शयवे । चित् । नासत्या । शचीभिः । जसुरये । स्तर्यं । पिप्यथुः । गां ॥ २२ ॥

अवस्यते स्तुवते कृष्णियाय ऋजूयते नासत्या शचीभिः ।
पशुं न नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय ॥ २३ ॥
दश रात्रीरशिवेना नव द्यूनवनद्धं श्नथितमप्स्वन्तः ।
विप्रुतं रेभमुदनि प्रवृक्तमुन्निन्यथुः सोममिव स्रुवेण ॥ २४ ॥
प्र वां दंसांस्यश्विनाववोचमस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।
उत पश्यन्नश्नुवन्दीर्घमायुरस्तमिवेज्जरिमाणं जगम्याम् ॥ २५ ॥ १२ ॥

॥ ११७ ॥ ऋषिः–कक्षीवान् । देवता–अश्विनौ । छन्द–त्रिष्टुप् ॥

॥ ११७ ॥ मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रत्नो होता विवासते वां ।
बर्हिष्मती रातिर्विश्रिता गीरिषा यातं नासत्योप वाजैः ॥ १ ॥
यो वामश्विना मनसो जवीयान्रथः स्वश्वो विश आजिगाति ।
येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वर्तिरस्मभ्यं यातम् ॥ २ ॥

अवस्यते । स्तुवते । कृष्णियाय । ऋजुऽयते । नासत्या । शचीभिः । पशुं । न । नष्टंऽइव । दर्शनाय । विष्णाप्वं । ददथुः । विश्वकाय ॥ २३ ॥ दश । रात्रीः । अशिवेन । नव । द्यून् । अवऽनद्धं । श्नथितं । अप्ऽसु । अंतरिति । विऽप्रुतं । रेभं । उदनि । प्रऽवृक्तं । उत् । निन्यथुः । सोमंऽइव । स्रुवेण ॥ २४ ॥ प्र । वां । दंसांसि । अश्विनौ । अवोचं । अस्य । पतिः । स्यां । सुऽगवः । सुऽवीरः । उत । पश्यन् । अश्नुवन् । दीर्घं । आयुः । अस्तंऽइव । इत् । जरिमाणं । जगम्यां ॥ २५ ॥ १२ ॥

मध्वः । सोमस्य । अश्विना । मदाय । प्रत्नः । होता । आ । विवासते । वां । बर्हिष्मती । रातिः । विऽश्रिता । गीः । इषा । यातं । नासत्या । उप । वाजैः ॥ १ ॥ यः । वां । अश्विना । मनसः । जवीयान् । रथः । सुऽअश्वः । विशः । आऽजिगाति । येन । गच्छथः । सुऽकृतः । दुरोणं । तेन । नरा । वर्तिः । अस्मभ्यं । यातं ॥ २ ॥

ऋषिं नरावंहसः पाञ्चजन्यमृबीसादत्रिं मुञ्चथो गणेन ।
मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता ॥ ३ ॥
अश्वं न गूळ्हमश्विना दुरेवैर्ऋषिं नरा वृषणा रेभमप्सु ।
सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसोभिर्न वां जूर्यन्ति पूर्व्या कृतानि ॥ ४ ॥
सुषुप्वांसं न निर्ऋतेरुपस्थे सूर्यं न दस्रा तमसि क्षियन्तम् ।
शुभे रुक्मं न दर्शतं निखातमुदूपथुरश्विना वन्दनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥
तद्वां नरा शंस्यं पज्रियेण कक्षीवता नासत्या परिज्मन् ।
शफादश्वस्य वाजिनो जनाय शतं कुम्भाँ असिञ्चतं मधूनाम् ॥ ६ ॥
युवं नरा स्तुवते कृष्णियाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय ।
घोषायै चित्पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तं ॥ ७ ॥

ऋषिं । नरौ । अंहसः । पांचऽजन्यं । ऋबीसात् । अत्रिं । मुंचथः । गणेन । मिनंता । दस्योः । अशिवस्य । मायाः । अनुऽपूर्वं । वृषणा । चोदयंता ॥ ३ ॥ अश्वं । न । गूळ्हं । अश्विना । दुःऽएवैः । ऋषिं । नरा । वृषणा । रेभं । अपऽसु । सं । तं । रिणीथः । विऽप्रुतं । दंसःऽभिः । न । वां । जूर्यंति । पूर्व्या । कृतानि ॥ ४ ॥ सुसुप्वांसं । न । निःऽऋतेः । उपऽस्थे । सूर्यं । न । दस्रा । तमसि । क्षियंतं । शुभे । रुक्मं । न । दर्शतं । निऽखातं । उत् । ऊपथुः । अश्विना । वंदनाय ॥५॥१३॥ तत् । वां । नरा । शंस्यं । पज्रियेण । कक्षीवता । नासत्या । परिऽज्मन् । शफात् । अश्वस्य । वाजिनः । जनाय । शतं । कुंभान् । असिंचतं । मधूनां ॥ ६ ॥ युवं । नरा । स्तुवते । कृष्णियाय । विष्णाप्वं । ददथुः । विश्वकाय । घोषायै । चित् । पितृऽसदे । दुरोणे । पतिं । जूर्यंत्यै । अश्विनौ । अदत्तं ॥ ७ ॥

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।
प्रवाच्यं तद्वृषणा कृतं वां यन्नार्षदाय श्रवो अध्यधत्तम् ॥ ८ ॥

पुरू वर्पांस्यश्विना दधाना नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम् ।
सहस्रसां वाजिनमप्रतीतमहिहनं श्रवस्यं तरुत्रम् ॥ ९ ॥

एतानि वां श्रवस्या सुदानू ब्रह्माङ्गूषं सदनं रोदस्योः ।
यद्वां पज्रासो अश्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजम् ॥ १० ॥ १४ ॥

सूनोर्मानेनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।
अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विश्पलां नासत्यारिणीतम् ॥ ११ ॥

कुह यान्ता सुष्टुतिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुत्रा ।
हिरण्यस्येव कलशं निखातमुदूपथुर्दशमे अश्विनाहन् ॥ १२ ॥

युवं । श्यावाय । रुशतीं । अदत्तं । महः । क्षोणस्य । अश्विना । कण्वाय । प्रऽवाच्यं । तत् । वृषणा । कृतं । वां । यत् । नार्सदाय । श्रवः । अधिऽअधत्तं ॥ ८ ॥ पुरु । वर्पांसि । अश्विना । दधाना । नि । पेदवे । ऊहथुः । आशुं । अश्वं । सहस्रऽसां । वाजिनं । अप्रतिऽइतं । अहिऽहनं । श्रवस्यं । तरुत्रं ॥ ९ ॥ एतानि । वां । श्रवस्या । सुदानू इति सुऽदानू । ब्रह्म । आंगूषं । सदनं । रोदस्योः । यत् । वां । पज्रासः । अश्विना । हवंते । यातं । इषा । च । विदुषे । च । वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥ सूनोः । मानेन । अश्विना । गृणाना । वाजं । विप्राय । भुरणा । रदंता । अगस्त्ये । ब्रह्मणा । ववृधाना । सं । विश्पलां । नासत्या । अरिणीतं ॥ ११ ॥ कुह । यांता । सुऽस्तुतिं । काव्यस्य । दिवः । नपाता । वृषणा । शयुऽत्रा । हिरण्यस्यऽइव । कलशं । निऽखातं । उत् । ऊपथुः । दशमे । अश्विना । अहन् ॥ १२ ॥

युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।
युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत ॥ १३ ॥

युवं तुग्राय पूर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।
युवं भुज्युमर्णसो निः समुद्राद्विभिरूहथुर्ऋज्रेभिरश्वैः ॥ १४ ॥

अजोहवीदश्विना तौग्र्यो वां प्रोळ्हः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् ।
निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥

अजोहवीदश्विना वर्तिका वामास्नो यत्सीममुञ्चतं वृकस्य ।
वि जयुषा ययथुः सान्वद्रेर्जातं विष्वाचो अहतं विषेण ॥ १६ ॥

शतं मेषान्वृक्ये मामहानं तमः प्रणीतमशिवेन पित्रा ।
आक्षी ऋज्राश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विचक्षे ॥ १७ ॥

युवं । च्यवानं । अश्विना । जरंतं । पुनः । युवानं । चक्रथुः । शचीभिः । युवोः । रथं । दुहिता । सूर्यस्य । सह । श्रिया । नासत्या । अवृणीत ॥ १३ ॥ युवं । तुग्राय । पूर्व्येभिः । एवैः । पुनःऽमन्यौ । अभवतं । युवाना । युवं । भुज्युं । अर्णसः । निः । समुद्रात् । विऽभिः । ऊहथुः । ऋज्रेभिः । अश्वैः ॥ १४ ॥ अजोहवीत् । अश्विना । तौग्र्यः । वां । प्रऽऊळ्हः । समुद्रं । अव्यथिः । जगन्वान् । निः । तं । ऊहथुः । सुऽयुजा । रथेन । मनःऽजवसा । वृषणा । स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥ अजोहवीत् । अश्विना । वर्तिका । वां । आस्नः । यत् । सीं । अमुंचतं । वृकस्य । वि । जयुषा । ययथुः । सानुं । अद्रेः । जातं । विष्वाचः । अहतं । विषेण ॥ १६ ॥ शतं । मेषान् । वृक्ये । ममहानं । तमः । प्रऽनीतं । अशिवेन । पित्रा । आ । अक्षी इति । ऋज्रऽअश्वे । अश्विनौ । अधत्तं । ज्योतिः । अंधाय । चक्रथुः । विऽचक्षे ॥ १७ ॥

शुनमन्धाय भरमह्वयत्सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति ।
जारः कनीन इव चक्षदान ऋज्राश्वः शतमेकं च मेषान् ॥ १८ ॥
मही वामूतिरश्विना मयोभूरुत स्रामं धिष्ण्या सं रिणीथः ।
अथा युवामिदह्वयत्पुरंधिरागच्छतं सीं वृषणाववोभिः ॥ १९ ॥
अधेनुं दस्रा स्तर्यं१विषक्तामपिन्वतं शयवे अश्विना गाम् ।
युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषाम् ॥ २० ॥ १६ ॥
यवं वृकेणाश्विना वपन्तेषं दुहन्ता मनुषाय दस्रा ।
अभि दस्युं बकुरेणा धमन्तोरु ज्योतिश्चक्रथुरार्याय ॥ २१ ॥
आथर्वणायाश्विना दधीचेऽश्व्यं शिरः प्रत्यैरयतम् ।
स वां मधु प्र वोचदृतायन्त्वाष्ट्रं यद्दस्रावपिकक्ष्यं वाम् ॥ २२ ॥

शुनं । अंधाय । भरं । अह्वयत् । सा । वृकीः । अश्विना । वृषणा । नरा । इति ।
जारः । कनीनःऽइव । चक्षदानः । ऋज्रऽअश्वः । शतं । एकं । च । मेषान् ॥ १८ ॥
मही । वां । ऊतिः । अश्विना । मयःऽभूः । उत । स्रामं । धिष्ण्या । सं । रिणीथः ।
अथ । युवां । इत् । अह्वयत् । पुरंऽधिः । आ । अगच्छतं । सीं । वृषणौ । अवःऽभिः ॥ १९ ॥
अधेनुं । दस्रा । स्तर्यं । विऽसक्तां । अपिन्वतं । शयवे । अश्विना । गां । युवं ।
शचीभिः । विऽमदाय । जाया । नि । ऊहथुः । पुरुऽमित्रस्य । योषां ॥ २० ॥ १६ ॥
यवं । वृकेण । अश्विना । वपंता । इषं । दुहंता । मनुषाय । दस्रा । अभि । दस्युं ।
बकुरेण । धमंता । उरु । ज्योतिः । चक्रथुः । आर्याय ॥ २१ ॥ आथर्वणाय ।
अश्विना । दधीचे । अश्व्यं । शिरः । प्रति । ऐरयतं । सः । वां । मधु । प्र । वोचत् ।
ऋतऽयन् । त्वाष्ट्रं । यत् । दस्रौ । अपिऽकक्ष्यं । वां ॥ २२ ॥

युवं धेनुं शयवे नाधितायापिन्वतमश्विना पूर्व्याय ।

अमुञ्चतं वर्तिकामंहसो निः प्रति जङ्घां विश्पलाया अधत्तम् ॥ ८ ॥

युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजूतमहिहनमश्विनादत्तमश्वम् ।

जोहूत्रमर्यो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीड्वङ्गम् ॥ ९ ॥

ता वां नरा स्ववसे सुजाता हवामहे अश्विना नाधमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातम् ॥ १० ॥

आ श्येनस्य जवसा नूतनेनास्मे यातं नासत्या सजोषाः ।

हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमाया उषसो व्युष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

युवं । धेनुं । शयवे । नाधिताय । अपिन्वतं । अश्विना । पूर्व्याय । अमुंचतं । वर्तिका । अंहसः । निः । प्रति । जंघां । विश्पलायाः । अधत्तं ॥ ८ ॥ युवं । श्वेतं । पेदवे । इंद्रऽजूतं । अहिऽहनं । अश्विना । अदत्तं । अश्वं । जोहूत्रं । अर्यः । अभिऽभूतिं । उग्रं । सहस्रऽसां । वृषणं । वीळुऽअंगं ॥ ९ ॥ ता । वां । नरा । सु । अवसे । सुऽजाता । हवामहे । अश्विना । नाधमानाः । आ । नः । उप । वसुऽमता । रथेन । गिरः । जुषाणा । सुऽविताय । यातं ॥ १० ॥ आ । श्येनस्य । जवसा । नूतनेन । अस्मे इति । यातं । नासत्या । सऽजोषाः । हवे । हि । वां । अश्विना । रातऽहव्यः । शश्वत्ऽतमायाः । उषसः । विऽउष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

॥ ११९ ॥ ऋषिः—कक्षीवान् । देवता—अश्विनौ । छन्दः—जगती ॥

॥११९॥ आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हुवे ।
सहस्रकेतुं वनिनं शतद्वसुं श्रुष्टीवानं वरिवोधामभि प्रयः ॥ १ ॥
ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयामन्यधायि शस्मन्त्समयन्त आ दिशः ।
स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्यूतय आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत् ॥ २ ॥
सं यन्मिथः पस्पृधानासो अग्मत शुभे मखा अमिता जायवो रणे ।
युवोरह प्रवणे चेकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिमा वरं ॥ ३ ॥
युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ ।
यासिष्टं वर्तिर्वृषणा विजेन्यं१ दिवोदासाय महि चेति वामवः ॥ ४ ॥

आ । वां । रथं । पुरुऽमायं । मनःऽजुवं । जीरऽअश्वं । यज्ञियं । जीवसे । हुवे । सहस्रऽकेतुं । वनिनं । शतत्ऽवसुं । श्रुष्टीऽवानं । वरिवःऽधां । अभि । प्रयः ॥ १ ॥ ऊर्ध्वा । धीतिः । प्रति । अस्य । प्रऽयामनि । अधायि । शस्मन् । सं । अयंते । आ । दिशः । स्वदामि । घर्मं । प्रति । यंति । ऊतयः । आ । वां । ऊर्जानी । रथं । अश्विना । अरुहत् ॥ २ ॥ सं । यत् । मिथः । पस्पृधानासः । अग्मत । शुभे । मखाः । अमिताः । जायवः । रणे । युवोः । अह । प्रवणे । चेकिते । रथः । यत् । अश्विना । वहथः । सूरिं । आ । वरं ॥ ३ ॥ युवं । भुज्युं । भुरमाणं । विऽभिः । गतं । स्वयुक्तिऽभिः । निऽवहंता । पितृऽभ्यः । आ । यासिष्टं । वर्तिः । वृषणा । विऽजेन्यं । दिवःऽदासाय । महि । चेति । वां । अवः ॥ ४ ॥

युवोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणी येमतुरस्य शर्ध्यम् ।
आ वां पतित्वं सख्याय जग्मुषी योषावृणीत जेन्या युवां पती ॥५॥२०॥
युवं रेभं परिषूतेरुरुष्यथो हिमेन घर्मं परितप्तमत्रये ।
युवं शयोरवसं पिप्यथुर्गवि प्र दीर्घेण वन्दनस्तार्यायुषा ॥ ६ ॥
युवं वन्दनं निर्ऋतं जरण्यया रथं न दस्रा करणा समिन्वथः ।
क्षेत्रादा विप्रं जनथो विपन्यया प्र वामत्र विधते दंसना भुवत् ॥ ७ ॥
अगच्छतं कृपमाणं परावति पितुः स्वस्य त्यजसा निबाधितम् ।
स्वर्वतीरित ऊतीर्युवोरह चित्रा अभीके अभवन्नभिष्टयः ॥ ८ ॥
उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारपन्मदे सोमस्यौशिजो हुवन्यति ।
युवं दधीचो मन आ विवासथोऽथा शिरः प्रति वामश्व्यं वदत् ॥ ९ ॥

युवोः । अश्विना । वपुषे । युवाऽयुजं । रथं । वाणी इति । येमतुः । अस्य । शर्ध्यं । आ । वां । पतिऽत्वं । सख्याय । जग्मुषी । योषा । अवृणीत । जेन्या । युवां । पती इति ॥ ५ ॥ २० ॥ युवं । रेभं । परिऽसूतेः । उरुष्यथः । हिमेन । घर्मं । परिऽतप्तं । अत्रये । युवं । शयोः । अवसं । पिप्यथुः । गवि । प्र । दीर्घेण । वंदनः । तारि । आयुषा ॥ ६ ॥ युवं । वंदनं । निःऽऋतं । जरण्यया । रथं । न । दस्रा । करणा । सं । इन्वथः । क्षेत्रात् । आ । विप्रं । जनथः । विपन्यया । प्र । वां । अत्र । विधते । दंसना । भुवत् ॥ ७ ॥ अगच्छतं । कृपमाणं । पराऽवति । पितुः । स्वस्य । त्यजसा । निऽबाधितं । स्वःऽवतीः । इतः । ऊतीः । युवोः । अह । चित्राः । अभीके । अभवन् । अभिष्टयः ॥ ८ ॥ उत । स्या । वां । मधुऽमत् । मक्षिका । अरपत् । मदे । सोमस्य । औशिजः । हुवन्यति । युवं । दधीचः । मनः । आ । विवासथः । अथ । शिरः । प्रति । वां । अश्व्यं । वदत् ॥ ९ ॥

युवं पेद्वे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः ।

शर्यैरभिद्युं पृतनासु दुष्टरं चर्कृत्यमिन्द्रमिव चर्षणीसहम् ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ १२० ॥ ऋषि – कक्षीवान् । देवता-अश्विनौ । छन्दः-गायत्री ॥

॥ १२० ॥ का राधद्धोत्राश्विना वां को वां जोष उभयोः ।

कथा विधात्यप्रचेताः ॥ १ ॥

विद्वांसाविद्दुरः पृच्छेदविद्वानित्थापरो अचेताः ।

नू चिन्नु मर्ते अक्रौ ॥ २ ॥

ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य ।

प्रार्चद्दयमानो युवाकुः ॥ ३ ॥

वि पृच्छामि पाक्याऽन देवान्वषट्कृतस्याद्भुतस्य दस्रा ।

पातं च सह्यसो युवं च रभ्यसो नः ॥ ४ ॥

युवं । पेद्वे । पुरुऽवारं । अश्विना । स्पृधां । श्वेतं । तरुतारं । दुवस्यथः । शर्यैः । अभिऽद्युं । पृतनासु । दुस्तरं । चर्कृत्यं । इन्द्रंऽइव । चर्षणिऽसहं ॥ १० ॥ २१ ॥

का । राधत् । होत्रा । अश्विना । वा । कः । वा । जोषे । उभयोः । कथा । विधाति । अप्रंऽचेताः ॥ १ ॥ विद्वांसौ । इत् । दुरः । पृच्छेत् । अविद्वान् । इत्था । अपरः । अचेताः । नु । चित् । नु । मर्ते । अक्रौ ॥ २ ॥ ता । विद्वांसा । हवामहे । वा । ता । नः । विद्वांसा । मन्म । वोचेतं । अद्य । प्र । आर्चत् । दयमानः । युवाकुः ॥ ३ ॥ वि । पृच्छामि । पाक्या । न । देवान् । वषट्ऽकृतस्य । अद्भुतस्य । दस्रा । पातं । च । सह्यसः । युवं । च । रभ्यसः । नः ॥ ४ ॥

प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजति पज्रियो वाम् ।

प्रैषयुर्न विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥

श्रुतं गायत्रं तकवानस्याहं चिद्धि रिरेभाश्विना वाम् ।

आक्षी शुभस्पती दन् ॥ ६ ॥

युवं ह्यास्तं महो रन्युवं वा यन्निरततंसतम् ।

ता नो वसू सुगोपा स्यातं पातं नो वृकादघायोः ॥ ७ ॥

मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणे नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनवो गुः ।

स्तनाभुजो अशिश्वीः ॥ ८ ॥

दुहीयन्मित्रधितये युवाकु राये च नो मिमीतं वाजवत्यै ।

इषे च नो मिमीतं धेनुमत्यै ॥ ९ ॥

प्र । या । घोषे । भृगवाणे । न । शोभे । यया । वाचा । यजति । पज्रियः । वाम् ।
प्र । इषऽयुः । न । विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥ श्रुतं । गायत्रं । तकवानस्य । अहं । चित् ।
हि । रिरेभ । अश्विना । वां । आ । अक्षी इति । शुभः । पती इति । दन् ॥ ६ ॥
युवं । हि । आस्तं । महः । रन् । युवं । वा । यत् । निःऽअततंसतं । ता । नः । वसू
इति । सुऽगोपा । स्यातं । पातं । नः । वृकात् । अघऽयोः ॥ ७ ॥ मा । कस्मै । धातं ।
अभि । अमित्रिणे । नः । मा । अकुत्र । नः । गृहेभ्यः । धेनवः । गुः । स्तनऽभुजः ।
अशिश्वीः ॥ ८ ॥ दुहीयन् । मित्रऽधितये । युवाकु । राये । च । नः । मिमीतं ।
वाजऽवत्यै । इषे । च । नः । मिमीतं । धेनुऽमत्यै ॥ ९ ॥

अश्विनोरसनं रथमनश्वं वाजिनीवतोः ।
तेनाहं भूरि चाकन ॥ १० ॥
अयं समह मा तनूह्याते जनाँ अनु ।
सोमपेयं सुखो रथः ॥ ११ ॥
अध स्वप्नस्य निर्विदेऽभुञ्जतश्च रेवतः ।
उभा ता बस्त्रि नश्यतः ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

॥ अष्टादशोऽनुवाकः ॥

॥ १२१ ॥ ऋषि कक्षीवान् । देवता-विश्वेदेव,-इन्द्र । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥१२१॥ कदित्था नॄँः पात्रं देवयतां श्रवद्गिरो अङ्गिरसां तुरण्यन् ।
प्र यदानड्विश आ हर्म्यस्योरु क्रंसते अध्वरे यजत्रः ॥ १ ॥
स्तम्भीद्ध द्यां स धरुणं प्रुषायदृभुर्वाजाय द्रविणं नरो गोः ।
अनु स्वजां महिषश्चक्षत व्रां मेनामश्वस्य परि मातरं गोः ॥ २ ॥

अश्विनोः । असनं । रथं । अनश्वं । वाजिनीऽवतोः । तेन । अहं । भूरि । चाकन ॥ १० ॥ अयं । समह । मा । तनु । ऊह्याते । जनान् । अनु । सोमऽपेयं । सुऽखः । रथः ॥ ११ ॥ अध । स्वप्नस्य । निः । विदे । अभुंजतः । च रेवतः । उभा । ता । बस्त्रि । नश्यतः ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

कत् । इत्था । नॄन् । पात्रं । देवऽयतां । श्रवत् । गिरः । अंगिरसां । तुरण्यन् । प्र । यत् । आनट् । विशः । आ । हर्म्यस्य । उरु । क्रंसते । अध्वरे । यजत्रः ॥ १ ॥ स्तंभीत् । ह । द्यां । सः । धरुणं । प्रुषायत् । ऋभुः । वाजाय । द्रविणं । नरः । गोः । अनु । स्वऽजां । महिषः । चक्षत । व्रां । मेनां । अश्वस्य । परि । मातरं । गोः ॥ २ ॥

नक्षद्धवमरुणीः पूर्व्यं राट् तुरो विशामङ्गिरसामनु द्यून् ।
तक्षद्वज्रं नियुतं तस्तम्भद्द्यां चतुष्पदे नर्याय द्विपादे ॥ ३
अस्य मदे स्वर्यं दा ऋतायापीवृतमुस्रियाणामनीकम् ।
यद्ध प्रसर्गे त्रिककुन्निवर्तदप द्रुहो मानुषस्य दुरो वः ॥ ४ ॥
तुभ्यं पयो यत्पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुरणे भुरण्यू ।
शुचि यत्ते रेक्ण आयजन्त सबर्दुघायाः पय उस्रियायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥
अध प्र जज्ञे तरणिर्ममत्तु प्र रोच्यस्या उषसो न सूरः ।
इन्दुर्येभिराष्ट स्वेदुहव्यैः स्रुवेण सिञ्चञ्जरणाभि धाम ॥ ६ ॥
स्विध्मा यद्वनधितिरपस्यात्सूरो अध्वरे परि रोधना गोः ।
यद्ध प्रभासि कृत्व्याँ अनु द्यूननर्विशे पश्विषे तुराय ॥ ७ ॥

नक्षत् । हवं । अरुणीः । पूर्व्यं । राट् । तुरः । विशां । अंगिरसां । अनु । द्यून् ।
तक्षत् । वज्रं । निऽयुतं । तस्तंभत् । द्यां । चतुःऽपदे । नर्याय । द्विऽपादे ॥ ३ ॥
अस्य । मदे । स्वर्यं । दाः । ऋताय । अपिऽवृतं । उस्रियाणां । अनीकं । यत् । ह ।
प्रऽसर्गे । त्रिऽककुप् । निऽवर्तत् । अप । द्रुहः । मानुषस्य । दुरः । वरिति वः ॥ ४ ॥
तुभ्यं । पयः । यत् । पितरौ । अनीतां । राधः । सुऽरेतः । तुरणे । भुरण्यू इति ।
शुचि । यत् । ते । रेक्णः । आ । अयजंत । सबःऽदुघायाः । पयः । उस्रि-
यायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अध । प्र । जज्ञे । तरणिः । ममत्तु । प्र । रोचि । अस्याः ।
उषसः । न । सूरः । इंदुः । येभिः । आष्ट । स्वऽइदुहव्यैः । स्रुवेण । सिंचन् ।
जरणा । अभि । धाम ॥ ६ ॥ सुऽइध्मा । यत् । वनऽधितिः । अपस्यात् । सूरः ।
अध्वरे । परि । रोधना । गोः । यत् । ह । प्रऽभासि । कृत्व्यान् । अनु । द्यून् । अन-
र्विशे । पश्वऽइषे । तुराय ॥ ७ ॥

अष्टा महो दिव आदो हरी इह द्युम्नासाहमभि योधान उत्सं ।
हरिं यत्ते मन्दिनं दुक्षन्वृधे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम् ॥ ८ ॥
त्वमायसं प्रति वर्तयो गोर्दिवो अश्मानमुपनीतमृभ्वा ।
कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्वञ्छुष्णमनन्तैः परियासि वधैः ॥ ९ ॥
पुरा यत्सूरस्तमसो अपीतेस्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।
शुष्णस्य चित्परिहितं यदोजो दिवस्परि सुग्रथितं तदादः ॥ १० ॥ २५ ॥
अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।
त्वं वृत्रमाशयानं सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहुम् ॥ ११ ॥
त्वमिन्द्र नर्यो याँ अवो नॄन्तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।
यं ते काव्य उशना मन्दिनं दाद्वृत्रहणं पार्यं ततक्ष वज्रम् ॥ १२ ॥

अष्टा । महः । दिवः । आदः । हरी इति । इह । द्युम्नऽसहं । अभि । योधानः । उत्सं । हरिं । यत् । ते । मंदिनं । धुक्षन् । वृधे । गोऽरभसं । अद्रिऽभिः । वाताप्यं ॥ ८ ॥ त्वं । आयसं । प्रति । वर्तयः । गोः । दिवः । अश्मानं । उपऽनीतं । ऋभ्वा । कुत्साय । यत्र । पुरुऽहूत । वन्वन् । शुष्णं । अनंतैः । परिऽयासि । वधैः ॥ ९ ॥ पुरा । यत् । सूरः । तमसः । अपिऽइतेः । तं । अद्रिऽवः । फलिऽगं । हेतिं । अस्य । शुष्णस्य । चित् । परिऽहितं । यत् । ओजः । दिवः । परि । सुऽग्रथितं । तत् । आ । अदरित्यदः ॥ १० ॥ २५ ॥ अनु । त्वा । मही इति । पाजसी इति । अचक्रेऽइति । द्यावाक्षामा । मदता । इंद्र । कर्मन् । त्वं । वृत्रं । आऽशयानं । सिरासु । महः । वज्रेण । सिस्वपः । वराहुं ॥ ११ ॥ त्वं । इंद्र । नर्यः । यान् । अवः । नॄन् । तिष्ठ । वातस्य । सुऽयुजः । वहिष्ठान् । यं । ते । काव्यः । उशना । मंदिनं । दात् । वृत्रऽहनं । पार्यं । ततक्ष । वज्रं ॥ १२ ॥

त्वं सूरो॑ हरितो॑ रामयो नॄन्भर॑च्चक्रमेत॑शो नायमिन्द्र ।
प्रास्य॑ पारं न॑वतिं नाव्या॑नामपि॑ कर्तम॑वर्तयोऽय॑ज्यून् ॥ १३ ॥
त्वं नो॑ अस्या इ॑न्द्र दुर्हणा॑याः पाहि व॑ज्रिवो दुरितादभीके॑ ।
प्र नो वाजा॑न्र॒थ्यो॑३ अश्व॑बुध्यानिषे य॑न्धि श्रव॑से सूनृता॑यै ॥ १४ ॥
मा सा ते॑ अस्मत्सु॑मतिर्वि द॑सद्वाज॑प्रमहः समिषो॑ वरन्त ।
आ नो॑ भज मघवन्गोष्व॒र्यो मं॑हिष्ठास्ते सधमादः स्याम ॥१५॥२६॥८॥१॥

त्वं । सूरः॑ । हरितः॑ । रमयः । नॄन् । भर॑त् । चक्रं । एत॑शः । न । अयं । इंद्र ।
प्रऽअस्य॑ । पारं । नवतिं । नाव्या॑नां । अपि॑ । कर्तं । अवर्तयः । अय॑ज्यून् ॥ १३ ॥
त्वं । नः । अस्याः । इंद्र । दुःऽहनायाः । पाहि । वज्रिऽवः । दुःऽइतात् । अभीके॑ । प्र ।
नः । वाजा॑न् । रथ्यः॑ । अश्व॑ऽबुध्यान् । इषे । यंधि । श्रव॑से । सूनृता॑यै ॥ १४ ॥
मा । सा । ते । अस्मत् । सुऽमतिः । वि । दसत् । वाज॑ऽप्रमहः । सं । इषः॑ । वरंत ।
आ । नः । भज । मघऽवन् । गोषुं । अर्यः । मंहिष्ठाः । ते । सधऽमादः॑ । स्याम ।
॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

इति प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ प्रथमाष्टकः समाप्तः ॥ १ ॥
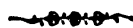
श्रुतिबोध--ग्रंथ--मालिका

ऋग्वेद

पहिलें अष्टक-मराठी भाषांतर

संपादक.

रामचंद्र विनायक पटवर्धन, बी. ए एल् एल. बी.
अच्युत बळवंत कोल्हटकर, बी. ए एल एल बी.
दत्तो अप्पाजी तुळजापुरकर, बी ए एल एल बी.

श्रुतिबोध कार्यालय,
४७, काळबादेवी, मुंबई.

श्रुतिबोध-मुद्रा-मंदिर

किमत २॥ रुपये.

पाहिलें अष्टक । पाहिलें मण्डल ।

॥ ऋग्वेद ॥

[पाहिला अध्याय] [पाहिला अनुवाक]

॥ १ ॥ १--९ मधुच्छन्दा ऋषि ॥ अग्नि देवता ॥

अग्नि हा यज्ञाचा अग्रणी आहे. यज्ञाचा प्रमुख देव तोच. यज्ञाचे हविर्भाग त्या त्या देवतांप्रत पोहोंचविणारा सन्माननीय आचार्यहि पण तोच. असंख्य रत्नांचा अनुपम निधि ह्याचे जवळ आहे. तेव्हां अशा अग्निदेवाचें मी स्तवन करितों. १

पूर्वकालीन ऋषींना या अग्नीची स्तुति करण्यांत प्रेम वाटलें, व अर्वाचीन ऋषींनाही तो स्तवनाला सर्वथैव योग्य वाटतो. आमच्या यज्ञांत हाच अखिल देवांना घेऊन येतो. २

या अग्नीमुळेंच भक्ताला वैभव प्राप्त होतें आणि तें वैभवहि असें कीं जें दिवसानुदिवस वृद्धिंगत होत जातें. वीरश्रेष्ठ पुरुषांनांच जी जयश्री माळ घालणार तीहि या अग्नीच्या कृपेनें पूजकास प्राप्त होते. ३

हे अग्निदेवा, ज्या पवित्र यज्ञावर चोहोंकडून तुझी दृष्टी असते, तोच यज्ञ देवांना ग्रहण करण्यास योग्य वाटतो. ४

अग्निद्वारेंच सर्व देवांना त्यांचे हविर्भाग प्राप्त होतात. बुद्धिशाली पंडितांना ह्याचे-पासून ज्ञानसामर्थ्य प्राप्त होतें. ह्यानें दिलेले वर निःसंशय सफल व्हावयाचेच व कोणी भक्त कितीहि ठिकाणीं यास पाचारण करोत त्यांची प्रार्थना ह्याचे कानावर गेली नाहीं असें कधीं व्हावयाचेंच नाहीं. असा अग्नि देवसमुदायासह येथें प्राप्त झालेला आहे. ५ (१)

हे अग्निदेवा, हे अंगिरसा, उपसकांना जें कांहीं मंगल आशीर्वचन तूं देशील तें सत्य झालेंच पाहिजे याबद्दल शंका नाहीं. ६

हे अग्ने, प्रत्यहीं, रात्रीं व दिवसां, अन्तःकरणपूर्वक तुला वंदन करीत आम्ही तुझ्या चरणाचा आश्रय करितों, ७

कारण प्रत्येक पुण्ययज्ञांत तूंच विराजमान होतोस, सर्व विधींचा रक्षणकर्ता तूंच आहेस, तुझें तेज अत्यंत देदीप्यमान आहे, यज्ञांत स्थित असतांना तुझ्या आनंदाला भरती येते. ८

हे अग्निदेवा, आह्मी तुझीं लेंकरें आहोंत. मायाळू पित्याप्रमाणें आमचे लाड तूं उत्तम तऱ्हेनें पुरव. आमच्यापासून दूर जाऊं नको त्यांतच आमचें क्षेम आहे. ९ (२)

सूक्त २.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, १-३ वायु ४-६ इंद्रवायु ७--९ मित्रावरुण ॥

जनांस आल्हाद देणाऱ्या हे वायुदेवा, तुझें आगमन होऊं दे. तुझ्याकरितां या सोमरसांची उत्तम सिद्धता करून ठेविली आहे. त्यांचे सेवन कर. आमची प्रार्थना ऐक. १

हे वायुदेवा, यागकालाचे उत्तम ज्ञान असलेले विद्वान् स्तोत्रप्रबंधकर्ते, सोमरस सिद्ध करून, सुदर सुंदर स्तोत्रांनीं तुझी महती गात आहेत. २

हे वायुदेवा, तुझा शब्द विश्वसंचारी आहे. त्याचें श्रवण ह्मणजे सर्व कामना परिपूर्ण होण्याची तयारीच होय. तुला सोमपानाची इच्छा झाली ह्मणजे तुझी मनीषा व्यक्त करण्याकरितां, हा तुझा शब्द तुझ्या भक्तांकडे गमन करितो. ३

अहो इंद्रवायु, हे येथें सोमरस सिद्ध करून ठेविले आहेत. आपण आह्मांवर प्रसाद करण्याकरितां या. या सोमरसाची अशीच इच्छा आहे कीं आपण त्याचें सेवन करावें ४

हे वायुदेवा, वेगसामर्थ्य हे तुझें आणि इंद्राचे वैभव आहे. तर त्वरा करून तुह्मी दोघेहि या. कारण सोमरसाची रुचि काय आहे हें तुह्मास माहितच आहे. ५ (३)

हे वायुदेवा, तुझें व इंद्राचे बल अनुपम आहे, तुह्मी दोघेही सोमपानाची आवड धरून मीं भक्तीनें केलेला हा सुंदर सोमरस प्राशन करण्याकरितां सत्वर या. ६

पवित्र कार्यास ज्याचे सामर्थ्याचा आधार आहे, अशा **मित्रास** मी निमंत्रण करितों. दुष्टांचा निःपात करणारा जो वरुण त्यासही मीं भक्तीनें बोलावतों. या दोघांच्या इच्छेनें पृथ्वीवर पर्जन्यवृष्टि होत असते. ७

मित्रावरुणामुळेंच विश्वांतील नियमनांचा मान राहतो आणि ते स्वतःहि धर्मनियमांचें परिपालन करण्यांत भूषण मानतात, व आपलें सामर्थ्यहि धर्मनीतीनें विभूषित करीत असतात. ८

सर्वोपकारी व सर्वव्यापी अशा आमच्या मित्रावरुणांची बुद्धिसंपन्नता अपूर्व आहे, व त्यांचें बल कृतिरूपाने व्यक्त होणारे आहे. ९(४)

सूक्त ३.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, १-३ अश्वी, ४--६ इंद्र, ७--९ विश्वेदेव, १०--१२ सरस्वती.

अहो अश्विनहो, दानकर्मानें आपले हस्त आर्द्र झालेले आहेत. जगतांत जे शुभ ह्मणून आहे, त्याचे स्वामी आपणच आहांत. असंख्य भक्तांना आपलाच आधार आहे. आमचे हवि आपण गोड करून घ्या. १

अश्विनहो, आपलीं अनेक अद्भुत कृत्यें आह्मांस माहित आहेत. आपलें शौर्यहि सर्वप्रसिद्ध आहे, व आपलें धैर्य अप्रतिम आहे. आमच्या स्तुतीचा आपण कनवाळूपणानें स्वीकार करा. २

हे सत्यस्वरूप अश्विनदेवतांनो, क्लेशपरिहारक ह्मणून आपली ख्याति आहे. आपण भीषण पराक्रम करणारे आहांत. आपले आगमन इकडे होऊं द्या. कारण हे पहा, आह्मीं सोमरसांत पडलेलीं दर्भाची अग्रें काढून टाकून व त्यात स्वादिष्ट पदार्थ मिश्र करून तो तयार करून ठेविला आहे. ३

हे इंद्रा, तुझी कांति अलौकिक आहे. इकडे ये. हे सोमरस तुझ्याकरितां आह्मी आपल्या करांगुलींनीं पिळून ठेविले आहेत. हे नेहमीच शुद्ध आहेत. ४

हे इंद्रा, मोठमोठ्या विद्वानांनीं तुझें स्तवन केलेलें आहे, व मीहि तुला भक्तीनें आळविलें आहें. तर माझ्या प्रार्थनेचा स्वीकार करण्याकरितां तूं आपण होऊन इकडे ये. हा सोमरस मी सिद्ध करून ठेविला आहें. ५

पीतवर्ण अश्वावर आरूढ होणाऱ्या हे इंद्रदेवा, आमच्या स्तवनांचा अंगिकार करण्याकरितां तूं त्वरेनें इकडे ये. आणि आमच्या या सोमरसाविषयीं आपले मनांत आवड ठेव. ६ (५)

हे विश्वेदेवहो, आपण जगताचें रक्षणकर्ते आणि अखिल प्राणिमात्रांचें पोषण करणारे आहांत. आपणांस मी हविर्भाग अर्पण करीत आहें. तर आपण इकडे या. आपली औदार्य-बुद्धि सर्वप्रसिद्ध आहे. ७

हे विश्वेदेवहो, जगताचें रक्षण आपण करीत असतां. जितक्या उत्सुकतेनें धेनु सायं-काळीं घराकडे धांवत सुटतात तितक्या उत्सुकतेनें आमचे सोम ग्रहण करण्याकरितां तुह्मी इकडे या. ८

सर्वांची चिंता वाहणाऱ्या विश्वेदेवांनी आमच्या हवींचा स्वीकार केलेला आहे. त्यांची माया अतर्क्य आहे. ते कोणाचा द्रोह करीत नाहींत, व त्यांचेंहि अहित करण्यास कोणी समर्थ नाहींत. ९

जगतास पावन करणारी सरस्वती, आमच्या यज्ञांतील हविर्भागांची प्रेमानें इच्छा करो. हिचें बुद्धिसामर्थ्य अपार आहे. १०

सत्य भाषणाला माधुर्य आणणारी हीच, आणि उत्तम विचारांची ओळख करून देणारीही पण हीच. ही सरस्वती आमच्या यज्ञाचा स्वीकार करीत आहे. ११

स्वप्रकाशानें ज्ञानाच्या महासागराची ती आह्मांस स्पष्ट कल्पना करून देते. या विश्वांत बुद्धि ह्मणून जेथें जेथें आढळते तेथें तेथें साम्राज्य करणारी अधिदेवता हीच होय. १२(६)

अनुवाक २.

सूक्त ४.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, इंद्र ॥

उत्तम प्रकारचें अन्न अर्पण केलें असतां ज्याप्रमाणें गाय सुप्रसन्न होऊन भरपूर पान्हा देते, त्याप्रमाणें तूं प्रसन्न व्हावेंस ह्मणून, आह्मी तुला प्रत्यहीं हवि अर्पण करितों. हें सुंदर विश्व तूंच उत्पन्न केलें आहेस. १

हे आमचे सोमाचे हवि ग्रहण करण्याकरितां इकडे ये, तुला सोमाची अत्यंत आवड आहे. तेव्हां आमचा हा सोमरस प्राशन कर. तुझें वैभव अपार आहे. तूं प्रसन्न झालास ह्मणजे गोधनादि ऐश्वर्य सहजच प्राप्त होतें. २

तुझें अंतःकरण दयाशील तर खरेंच, पण त्या अंतःकरणाच्याही अंतर्भागाची आह्मांस ओळख होऊं दे. आमचा अव्हेर करूं नकोस. तुझें आगमन इकडे होऊं दे. ३

बुद्धिशाली, अजिंक्य, आणि प्रज्ञावान् असा जो इंद्र—कीं तुझ्या अत्यंत जिवलग मित्रांपेक्षांही जो सर्वतोपरी अधिक आहे—त्याच्याजवळ जाऊन जें मागणें असेल तें माग; जा. ४

इंद्राचीच जर तुह्मीं उपासना केली तर कल्याणाच्या इतर मार्गांस मुकाल असें आह्मांस निंदकलोक खुशाल ह्मणोत; ५ (७)

अथवा ह्याच कारणामुळें, " आह्मी मोठे भाग्यवान्, असेंही तुझ्या भक्तांनीं आह्मांविषयीं उद्गार काढिलेले असोत, परंतु आमचा एकच निश्चय कीं हें अघटित कृत्य करणाऱ्या इंद्रा, आह्मी तुझ्या सौख्यमय आश्रयाखालींच राहणार. ६

सर्वव्यापी इंद्रास सोमरस अर्पण करा. हें सोमरसपान सर्व गात्रांच्या ठिकाणीं नवा जोम उत्पन्न करणारे आहे. सोमरसामुळेंच यज्ञाला शोभा आहे. शूरांचा खरा संतोष यांतच आहे. यामुळेंच शरीरात चैतन्य उत्पन्न होतें, आणि आमच्या परमप्रिय इंद्रास आनंदाचें स्फुरण हाच चढवितो. ७

याच सोमरसांचें पान करून, हे महापराक्रमी इंद्रा, तूं शत्रूचा उच्छेदक झालास, आणि शूरत्वाच्या कृत्यांत तूं शूरांचें रक्षण केलेंस. ८

हे महापराक्रमी इंद्रा, शौर्याच्या कृत्यांत तू आपला पराक्रम गाजवतोस. वैभवप्राप्तीच्या इच्छेनें आह्मी तुझ्या यशाचे वर्णन करीत आहोत. ९

जो संपत्तीचा स्वामी आहे, ज्याचें महत्व अपार आहे, जो सर्वांस सुलभरीतीनें संकटांतून पार नेतो आणि सोमरस अर्पण करणाऱ्या याजकाचा जो परम सखा आहे त्या इंद्राचें यशोगायन करा. १० (८)

सूक्त ५

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ इंद्र देवता.

अहो स्तोत्रें गाण्यांत कुशल असणाऱ्या मित्रांनो, या, बसा, आणि इंद्राला उद्देशून गायन करा. १

सोमरस पिळून तयार केल्यानंतर तुह्मी इंद्रास पाचारण करा. हा इंद्र श्रेष्ठांचा शिरोमणी व स्पृहणीय संपत्तीचा स्वामी आहे. २

हा आह्मांस वैभव प्राप्त करून देवो. आमच्या उत्कृष्ट लाभांचे आणि सद्भावनांचे ठिकाणीं हाच वास करो. हा आपल्या सर्व सामर्थ्यासह आमचेकडे येवो. ३

ज्याचे अश्व सज्ज होऊन उभे राहिले असतां त्यांचेपुढेंसुद्धां शत्रूंना युद्धांत तोंड देववत नाहीं, त्या इंद्राचा महिमा तुह्मी गा. ४

तुर्तेंच पिळून ठेविलेले, पवित्र व दहीं मिश्रित केलेले हे सोमरस इंद्रानें आपली रुचि घ्यावी या इच्छेनें सोमप्रिय इंद्राकडे निघाले आहेत. ५ (९)

पराक्रमानें शोभणाऱ्या इंद्रा, जगतावर वर्चस्व चालवावें ह्या इच्छेनें तूं सोमपान करण्यासाठीं एकदम प्रगल्भ रूपानेंच प्रकट झालास. ६

स्तुतीनें उल्हास पावणाऱ्या हे इंद्रा, सर्व गात्रांस प्रमोद देणारे सोमरस तुझ्या मुखांत प्रवेश करोत आणि तुला आनंद देवोत. तूं ज्ञानमंडित आहेस. ७

हे प्रज्ञानशाली इंद्रा, स्तुतींनीं तुझें महत्व वृद्धिंगत झालें. स्तवनांनीं तुझा महिमा सर्वत्र विदित झाला. आमचीं स्तोत्रेंही तुझी महती वाढवोत. ८

इंद्रानें रक्षण करण्याचें मनांत आणिलें ह्मणजे त्यास खंड पडणें अशक्य आहे. ह्यासाठीं तो आह्मांस असें एकच सामर्थ्य देवो कीं ज्याची बरोबरी दुसऱ्या हजारों सामर्थ्यांनाही न येतां त्यायोगें यच्चावत् पराक्रमांचीं कृत्यें सहज होऊं शकतील. ९

हे सर्वस्तुत इंद्रा, कोणीही मर्त्यजन आमच्या देहांस उपद्रव देण्यास समर्थ न होवो. तुझी सत्ता सर्वत्र असल्यामुळें आमचा कोणाकडूनही अकस्मात् रीतीनें वध न होईल असें कर. १० (१०)

सूक्त ६.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, १—३ इंद्र, ४, ६, ८, ९ मरुत्, ५, ७ मरुत् आणि इंद्र, १० इंद्र ॥

हे तेजोगोल आकाशामध्यें चमकत आहेत आणि अनुचरांप्रमाणें ते ह्या मध्यवर्ती देवतेची निघण्याची तयारी करीत आहेत. हें मध्यवर्ती तेज सामर्थ्यवान्, उज्वल आणि सर्वसंचारी आहे. १

ते परिचारक त्याच्या रथाच्या दोहों बाजूंस अश्व जोडीत आहेत. हे अश्व इतके सुंदर आहेत कीं कोणाच्याही मनांमध्यें त्यांचेविषयीं अभिलाष उत्पन्न होईल. त्यांचा वर्ण किंचित् तांबूस असून ह्या पराक्रमी देवास वाहून नेत असतांना त्यांच्या अंगांतील तेजस्वीपणा दृग्गोचर होतो. २

अहाहा ! अचेतनास चैतन्य देऊन आणि जें आकारहीन होतें त्याला साकार करून तूं उषेसहवर्तमान जन्म घेतलास. ३

यज्ञकर्मांत परिचित असलेलें नांव धारण करून ते सृष्ट्यनुक्रमानें पुनः गर्भवास पावले. ४

हे इंद्रा, दुर्भेद्य पर्वत भेदणाऱ्या अशनीच्या योगानें गुहा फोडून टाकून प्रभारूपी अशा धेनूंचा तू तपास लावलास. ५ (११)

अभीष्ट वैभव देणाऱ्या या इंद्रास उद्देशून भक्तांनीं स्तोत्रें केलीं. त्याचें महत्व व यश हीं दोन्ही विश्रुत आहेत. ६

ज्याचे हृदयास भीतीनें कधींहि स्पर्श केला नाहीं अशा इंद्राबरोबर तूं संचार करितांना दिसतोस, त्या वेळीं दोघांचेंहि तेज समान दिसतें व तुह्मी दोघेही आनंदित दिसतां. ७

इंद्राचे अनुचर सर्वांना प्रिय आणि अतिशय तेजस्वी असून त्यांचे ठिकाणीं कोणत्याहि प्रकारचा अवगुण मुद्दाम पाहूं गेल्यासही सांपडणार नाहीं. त्यांनीं विभूषित असलेल्या ह्या देवा-प्रीत्यर्थ आमच्या यज्ञांत उच्च घोषानें अर्चन चाललेलें आहे. ८

यासाठीं हे सर्वव्यापी देवा, द्युलोकामधून अथवा प्रकाशमान् अंतरिक्षांतून तू इकडे ये. या यज्ञांत हा मी तुझा दास तुझीं स्तोत्रें गात गात आपली वाणी अलंकृत करीत आहें. ९

आह्मांस इंद्रदर्शन हेंच अभीष्ट आहे. तें दिव्यलोकांतून अथवा भूलोकांतून किंवा महान् अंतरिक्षांतून, कोठूनतरी आह्मांस प्राप्त होवो. १० (१२)

सूक्त. ७

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता-इंद्र

गाथा गाणाऱ्या ऋषींनीं अनेक गाथांनीं इंद्राचीच स्तुति केली. अर्कपाठक विद्वानांनींहि इंद्राचें अर्चन केलें. अशा रीतीनें अनेक स्तोत्रांच्याद्वारें इंद्राचें स्तवन झालेलें आहे. १

पीतवर्ण अश्वांचा स्वामी फक्त इंद्रच आहे. हाच सर्वांस आज्ञा करितो. हा वज्रधारी इंद्र सर्व अविनाशी संपत्तीचा प्रभु आहे. २

सर्वांना पूर्णपणें दृष्टीस पडेल अशा रीतीनें इंद्रानें सूर्याची आकाशांत स्थापना केली. आपल्या अशनीच्या योगानें पर्वतप्राय मेघांस त्यानें हलवून सोडलें. ३

हे इंद्रा, तूं उग्रस्वरूप आहेस, तेव्हां आपल्या उग्र साधनांनीं जेथें साहसाचीं कृत्यें चाललीं आहेस आणि हजारों वीर जेथें झुंजत आहेत अशा ठिकाणीं आमचें सरक्षण कर. ४

शत्रु प्राप्त झाले असतां आह्मी इंद्रास हांक मारितों. मोठमोठ्या युद्धांत व लहानलहान लढायांतहि आह्मी इंद्राचा धांवा करितों. कारण तोच वज्रधारी व आमचा खरा साह्यकर्ता आहे. ५ (१३)

वृष्टीच्या योगानें सदोदित औदार्य प्रकट करणाऱ्या हे इंद्रदेवा, तूं यत्किंचित् सुद्धां अनमान न करितां मेघपटल दूर कर. ६

इंद्राचे पराक्रम वर्णन करणाऱ्या ज्या उत्तम उत्तम प्रार्थना आहेत त्यांतसुद्धां हे इंद्रा, तुझ्या योग्यतेस साजेल अशी स्तुति मला सांपडत नाहीं. ७

ज्याची गति डौलदार आहे, असा एखादा महावृषभ ज्याप्रमाणें वृषभसमुदायास मार्गदर्शक होतो, त्याप्रमाणें हा जगताचा स्वामी इंद्र सर्व मानवांचा संतोष ठेवून त्यांस आपल्या सामर्थ्यानें पुढें जावयास प्रवृत्त करितो. ८

सर्व जगत, सर्व संपत्ति आणि पांचहि लोक ह्यांवर इंद्राचें एकट्याचेंच स्वामित्व आहे.९

जनतेच्या हिताकरितां आह्मी प्रत्येक ठिकाणाहून तुमचा जो प्रिय इंद्र त्यास पाचारण करितों. तो इंद्र केवळ आमचाच पक्षपाती असो. १० (१४)

अनुवाक ३.

सूक्त ८.

मधुच्छन्दा, ऋषि ॥ देवता–इंद्र ॥

हे इंद्रा, आमच्या संरक्षणाकरितां आह्मांस असें वैभव दे कीं ज्यायोगानें मनास समाधान वाटेल, ज्याच्यायोगानें आह्मांस वर्चस्व प्राप्त होईल, ज्याचा कधींही नाश होणार नाहीं, व जें सर्व लोकांत उत्कृष्ट ठरेल. १

तें वैभव असें असावें कीं, तूं अश्वारूढ होऊन आमचें संरक्षण करूं लागलास कीं नुसत्या मुष्टिप्रहारानें आह्मांस पातकी शत्रूंचा नाश करितां यावा. २

तूं रक्षण करीत असतां आह्मीं हातांत घण घेतला तरी त्याचें वज्र बनेल, आणि आह्मांस समरांगणामध्यें शत्रूंस जिंकतां येईल. ३

तुझें साह्य असल्यावर शत्रु कितीही संग्रामनिपुण असले तथापि शूर असवेत्यांच्या मद-तीनें आह्मी त्यांना जेरीस आणूं. ४

हा वज्रधारी इंद्र श्रेष्ठ आहे. किंबहुना त्याहूनही अधिक आहे. याचें महत्त्व असेंच चि-रकालिक असो. त्याचे बल आकाशासारखें अनंत आहे. ५ (१५)

शूर पुरुष रणांगणांत जें यश मिळवतात, अपत्यलाभानें मनुष्यांस जें सुख प्राप्त होतें, अथवा एकाग्रबुद्धीनें स्तवन करणारे विद्वान् लोक जें कांहीं संपादन करितात, ६

किंवा सोमरसाचें प्रेमानें पान करून भक्तांचें जें उदर सागराप्रमाणें तुडुंब भरलेलें दिसतें, अथवा ज्या कंठामधून एखाद्या विशाल नदीप्रमाणें सोमरसाचा प्रवाह चाललेला असतो, ७

हा सर्व त्या इंद्राच्या आशीर्वचनांचाच प्रभाव होय. तीं तुझीं उत्तम आशीर्वचनें पक्वफलयुक्त अशा वृक्षशाखेप्रमाणें तुझ्या दासास फलद्रूप होतात व त्यास गोधनादि संपत्ति व इतर अनेक सुखें प्राप्त करून देतात. ८

हे इंद्रा, तीं तुझीं सामर्थ्यें व भक्तांचे रक्षण करण्याचे मार्ग माझ्यासारख्या दासाला नेहमींच अनुकूल आहेत. ९

अशीं हीं इंद्राचीं स्पृहणीय व प्रशंसनीय स्तुतिस्तोत्रें सोमपानाला इंद्रास प्रवृत्त करोत. १० (१६)

सूक्त ९.

मधुच्छन्दा, ऋषि ॥ देवता--इंद्र ॥

हे इंद्रा ये, आणि जेव्हां जेव्हां आमचे हातून सोमयाग होतील तेव्हां तेव्हां आमचे हवि गोड मानून घे. आपल्या सामर्थ्यानें तूंच आमचा संरक्षणकर्ता झाला आहेस. १

या आनंदी इंद्राला हा आनंददायक सोमरस तयार होतांच अर्पण करा; ह्या विश्वकर्त्याला हा आनंदकारक सोमरस द्या. २

हे दिव्यमुकुट धारण करणाऱ्या इंद्रा, हे सर्वद्रष्ट्या देवा, या प्रमोददायक स्तवनांनीं तूं आनंदित हो, आणि आह्मी हवि अर्पण करीत असतांना तेथें तुझें वास्तव्य असूं दे. ३

हे इंद्रा, तुला उद्देशून मीं स्तवनोक्तींचा उच्चार केला, परंतु तत्पूर्वींच त्या अधीर मनानें तुजकडे चालत्या झाल्या. तूं त्यांचा नाथ व त्यांच्या कामना परिपूर्ण करणारा स्वामी आहेस. ४

हे इंद्रा, अप्रतिम आणि स्पृहणीय असें धन आह्मांला पाठवून दे; खरोखर तुझ्याजवळ अत्यंत उत्कृष्ट आणि विपुल धन आहे. ५ (१७)

हे सहस्रकांति इंद्रा, आम्हांस वैभव प्राप्त व्हावें म्हणून धनार्जनाकरितां आम्हांस प्रवृत्त कर; त्याबद्दल आम्हांकडून मनःपूर्वक प्रयत्न होऊं दे, व त्यांत आम्हांस यश येईल असें कर. ६

हे इंद्रा, गोधनादि वैभव आमचेजवळ पुष्कळ आहे, आमचें सामर्थ्य मोठें आहे व आम्ही दीर्घायुषी आहोंत अशी आमची कीर्ति सर्वत्र प्रसार पावो, व तीस कधींहि खंड न पडो. ७

हे इंद्रा, आमची कीर्ति पुष्कळ वाढीव. आम्हांस अपार वैभव दे आणि आम्हांस रथ प्राप्त होतील अशी कृपा आम्हांवर कर. ८

अनेक प्रकारच्या स्तुतींनीं आळवून आपण आपल्या संरक्षणार्थ इंद्रास पाचारण करूं या. हा वैभवाचा राजा आहे. हा छंदोबद्ध कवितांनीं वर्णन करण्यासारखा आहे. त्यास हांक मारण्याचा अवकाश, कीं तो कोठेंही उभा आहे. ९

प्रत्येक सोमयागाच्या ठिकाणीं वास्तव्य करणाऱ्या या श्रेष्ठ इंद्राप्रीत्यर्थ, हा त्याचा भक्त, उच्चस्वरानें व मनाची तृप्ति होईपर्यंत, स्तोत्रें अर्पण करीत आहे. १० (१८)

सूक्त १०.

मधुच्छन्दा, ऋषि ॥ देवता--इंद्र ॥

गायत्रीवृत्त म्हणणारे उपासक तुझें यश गातात आणि अर्कनामक स्तोत्रें रचणारे तुझी अर्कांनीं अर्चा करितात. हे बलशाली इंद्रा, ज्याप्रमाणें ध्वजाची यष्टि उंच उभी करावी त्याप्रमाणें विद्वान् लोकांनीं तुला अतिशय उच्चत्व दिलेलें आहे. १

जेव्हां इंद्राच्या भक्तानें एका पर्वतशिखरावरून दुसऱ्या पर्वतशिखरावर याप्रमाणें आरोहण करून इंद्राचें अगाध कर्तृत्व अवलोकन केलें, तेव्हां पर्जन्याधिपति इंद्रहि त्याचे मनांतील भाव समजला, आणि आपला सर्व लवाजमा घेऊन येण्यास तो सिद्ध झाला. २

हे इंद्रा, तुझे अश्व वृष्टि उत्पन्न करणारे आहेत, त्यांची आयाळ दीर्घ आहे आणि त्यांच्या पुष्ट देहामुळें त्यांच्या बंधनरज्जु तंग झालेल्या आहेत. सोमप्रिय देवा, त्यांस आपल्या रथास जोड आणि आमची प्रार्थना तुला ऐकूं येईल इतका आमच्या सन्निध ये. ३

हे संपत्तिरूप इंद्रा, इकडे ये, आमच्या प्रार्थनांची वाखाणणी कर, त्यांस चांगलें म्हण, त्यांच्याबद्दल प्रशंसापर उद्गार काढ, आमच्या प्रार्थनेचा स्वीकार कर, आणि आमचे यज्ञ कामप्रद होतील असें कर. ४

सर्वार्थपरिपूरक इंद्रास उद्देशून उत्कृष्ट असें स्तोत्र गाइलें पाहिजे. असें केलें असतां आमच्या पुत्रपौत्रांवर व आमच्या इष्टमित्रांवर इंद्र आपली कृपादृष्टि ठेवील. ५

त्याच्याच प्रेमाची वांच्छा धरून आह्मी त्याच्याजवळ जातों, संपत्तीसाठींही आह्मी त्यासच शरण जातों, आणि आह्मांस शौर्यप्राप्ति होण्याकरितां आह्मी त्याचाच आश्रय करितों. तेव्हां तोच इंद्र आह्मांस वैभव देऊन आमचे अगीं कर्तृत्वशक्ति उत्पन्न करो. ६ (१९)

हे इंद्रा, तुझ्या कृपेमुळें प्राप्त झालेली कीर्तिच सर्वत्र पसरते. तीस फार प्रयासही पडत नाहींत. हे वज्रधर देवा, धेनूंचा समुदाय बंधनांतून मुक्त कर आणि आह्मांवर प्रसाद कर. ७

तुला कोप आला असतां भूलोक व द्युलोक हे दोन्हीही तुला शांत करण्यास धजणार नाहींत. स्वर्गांतील उदकावर स्वामित्व स्थापन करून धेनूंना आमचेकडे पाठवून दे. ८

हे इंद्रा, तुझा कान चहूंकडे आहे. माझी प्रार्थना ऐक आणि माझ्या स्तुतींचा सत्वर स्वीकार कर. तूं माझा मित्र आहेस. तुझ्या अंतःकरणांत हें माझें स्तवन सांठवून ठेव. ९

कामना परिपूर्ण करणाऱ्या देवतांमध्यें तूं श्रेष्ठ आहेस हें आह्मांस माहीत आहे. तूंच प्रार्थना लवकर ऐकतोस हेंही आह्मीं जाणतों. पर्जन्यवृष्टीवर तुझा अधिकार चालत असल्या-

कारणानें तुझ्या कृपेची आम्ही याचना करितों, त्या कृपेची योग्यता इतरांपेक्षां सहस्रपटीनें अधिक आहे. १०

हे इंद्रा, हे कौशिका, सुप्रसन्न होऊन आमच्या सोमरसाचा सत्वर स्वीकार कर, आमच्या आयुर्मर्यादेंत नवीन भर घाल, आणि मला इतरांहून सहस्रपटीनें श्रेष्ठ असें ऋषित्व अर्पण कर. ११

हे सर्वस्तुत इंद्रा, हीं माझीं स्तोत्रें सर्वस्वी तुझेंच स्तवन करोत. हीं स्वीकार करण्यास योग्य आहेत. तुझ्या हातून त्यांचा योग्य आदर होवो व तुझ्या अनंत आयुष्याप्रमाणें हीं स्तोत्रेंही चिरकाल टिकोत. १२ (२०)

सूक्त ११

जेता माधुच्छंदस ऋषि । देवता, इंद्र ॥

समुद्रासही व्याप्त करून टाकणाऱ्या इंद्राचें यश विश्वांतील अखिल स्तुतिवचनांनीं वृद्धिंगत केले आहे. इंद्र हा सर्वांचा राजा आहे; सर्व सामर्थ्यांचा हा अधिपति आहे; सर्व महारथी वीरांतही हा अत्यंत श्रेष्ठ आहे. १

हे सामर्थ्याधिपति इंद्रा, तूं आमचा रक्षणकर्ता असतांना आह्मांस आपल्या सामर्थ्याबद्दल भरंवसा वाटून भीतीचें नांवही उरणार नाहीं. तूच शत्रूंचा जेता. तुझा पराजय करण्यास कोण समर्थ आहे ? तुला आमचे पुनः पुनः नमस्कार असोत. २

इंद्राजवळ गोधनादि संपत्ति अपार असल्यामुळें, आपल्या भक्तांना पराक्रमी इंद्राचें औदार्य जरी एकसारखें वैभव अर्पण करीत असतें, तथापि त्याच्या भरपूर दातृत्वाला अथवा संरक्षणशक्तीला कधींहि खंड पडत नाहीं. ३

शत्रूंच्या पुरांचा उच्छेदक इंद्र हाच होय. त्याचें तारुण्य सदोदित टिकणारें आहे. हा बुद्धिवंतांमध्यें श्रेष्ठ आहे. हा एकदम पराक्रमी असाच अवतीर्ण झाला. सर्व कर्मांस याचा आधार आहे. वज्र हें याचें आयुध आहे. इंद्राची स्तुति अनेकांनीं केली आहे. ४

हे वज्रधर इंद्रा, गाईंचा समुदाय **वलानें** हस्तगत केला होता, म्हणून तूं त्याचा कोट फोडून टाकलास. ज्यावेळीं देवांना अतिशय पीडा झाली त्यावेळीं ते न डगमगतां तुझ्या आश्रयास आले. ५

हे शूर इंद्रा, ह्या तुझ्या उदारपणाच्या कृत्यांस भुलून तुझी स्तुती गात गात मी तुझ्याकडे आलों. कारण तूं कृपेचा सिंधु आहेस. इतर स्तोत्रकर्तेहि जवळच उभे होते. त्यांनींही तो तुझा पराक्रम अवलोकन केला. ६

शुष्ण इतका हिकमती, परंतु आपल्या युद्धचमत्कारानें तूं त्याचा पराभव केलास. बुद्धिवान् पुरुषांनीं तेंही अवलोकन केलें, म्हणून त्यांच्याही श्रवणार्ह स्तुतींचा तूं आदर कर. ७

आपल्या सामर्थ्यानें जगतावर सत्ता चालविणाऱ्या ह्या इंद्राची अनेक स्तुतींच्या योगानें आराधना झाली. इंद्राचीं उपकारकृत्यें हजारों आहेत, किंबहुना त्यांपेक्षांही त्यांची संख्या अधिक आहे. ८ (२१)

अनुवाक ४.

सूक्त १२.

ऋषि, मेधातिथि काण्व । देवता, अग्नि ॥

अग्नि हा देवांचा दूत आहे. अग्नीच्या हातून सर्व देवतांस त्यांचे हवि पोहोंचतात. अग्नि सर्वज्ञ आहे. अग्नि हेंच आमच्या ह्या यज्ञांतील खरें ज्ञानसामर्थ्य आहे. यास्तव आम्ही त्याच्या आगमनाची इच्छा करितों. १

जर कोणा देवतेस पुनः पुनः बोलावणें सर्व लोकांस जरूर वाटत असेल तर तें अग्नीसच होय. कारण हा अखिल मानवांचा राजा आहे. हा सर्व देवतांस हवि पोहोंचावितो. हा सर्वांना प्रिय आहे. २

हे अग्निदेवा, सोमरसांतील दर्भाचीं अग्रेंवगैरे काढून सर्व सिद्धता करून ठेविली आहे हें तुला विदितच आहे. ह्यासाठीं सर्व देवांस इकडे घेऊन ये. त्यांस हवि पोंचविणारा तूं आह्मांस अत्यंत पूज्य वाटतोस. ३

हे अग्निदेवा, ज्यावेळीं दूत होऊन तूं देवांकडे जाशील त्यावेळीं आमच्या हवींविषयीं त्यांचे मनांत इच्छा उत्पन्न करून त्यांस जागृत कर. ह्या दर्भासनांवर देवांसहवर्तमान तूं बिराजमान हो. ४

घृतांच्या हवींनीं उज्ज्वलता धारण करणाऱ्या हे अग्निदेवा, आमच्या शत्रूंचा नाश कर. त्यांनीं राक्षसांशीं सख्य जोडलें आहे. ५

अग्नि एकदां प्रदीप्त झाला कीं तो स्वसामर्थ्यानेंच वृद्धिंगत होत जातो. अग्निदेवाची

बुद्धिमत्ता अपूर्व आहे. गृहांचा खरा अधिपति हाच आहे. ह्याचें तारुण्य अबाधित आहे. ह्याच्याच द्वारें सर्व देवतांस हवि पोहोंचतो. याचें मुख ज्वालामय आहे. ६ (२२)

यज्ञामध्यें अग्नीची स्तुती करीत जा. अग्नि हा फार ज्ञाता आहे. सत्य हें त्याचें ब्रीद आहे. सर्व रोगांचें उच्चाटन ह्या अग्निदेवाकडून होतें. ७

हे अग्निदेवा, जो यागकर्ता, तूं देवतांचा दूत ह्मणून, तुझें पूजन करितो, त्याच्या रक्षणाची चिंता वहा. ८

हे सर्वांस पावन करणाऱ्या अग्निदेवा, जो यागकर्ता देवांचा संतोष होण्याकारितां ह्मणून तुझी सेवा करितो त्यास तूं सुखांत ठेव. ९

हे सर्वांस पावन करणाऱ्या दीप्तिमान् अग्निदेवा, आमचा यज्ञ व हवि ह्यांच्या सन्निध देवांस घेऊन ये. १०

अग्निदेवा, तूं असा सर्वविख्यात असल्याकारणानें आह्मी नवीन स्तोत्र गाऊन तुझी स्तुति केली आहे. ह्यास्तव आह्मांस संपत्ति दे. तुझ्या प्रसादानें आह्मांस वीर्यशाली संततिही प्राप्त होऊं दे. ११

हे अग्निदेवा, तुझें तेज अत्यंत उज्ज्वल आहे. तूं आमच्या स्तोत्राचा व जे हवि आह्मी सर्व देवतांस अर्पण करीत आहों त्या हवींचा स्वीकार कर. १२ (२३)

---

१ अग्नीच्या बुद्धिमत्तेबद्दल व अक्षय्य तारुण्याबद्दल वेदांत जागोजागीं वर्णन आलेले आहे.

२ ह्या ऋचेचा अन्वय असा करावा—नवीयसा गायत्रेण स्तवानः सः (त्वं) रयिं, वीरवतीं इषं च, आभर.

३ ' विश्वाभिः देवहूतिभिः (सह) इमं स्तोमं जुषस्व ' असा पदांचा संबंध घेतला पाहिजे.

सूक्त १३.

॥ ऋषि—मेधातिथि काण्व ॥ देवता—१ इद्ध किंवा समिद्ध अग्नि । २ तनूनपात् । ३ नराशंस । ४ इळ । ५ बर्हि । ६ यज्ञगृहांचीं द्वारे । ७ उषा व नक्त । ८ होतृद्वय । ९ तीन देवी, सरस्वती, इळा, आणि भारती । १० त्वष्टा । ११ वनस्पती । १२ स्वाहाकार ॥

हे अग्निदेवा, आमच्या यज्ञांत मीं हवि सिद्ध करून ठेविला आहे. त्याचा स्वीकार करण्याकरितां तूं प्रदीप्त होऊन सर्व देवांस घेऊन ये. हे पुण्यप्रद देवा, हे हविर्दात्या, आमचा यज्ञ पूर्णतेस ने. १

हे प्रज्ञानशील अग्निदेवा, तूं स्वयंजात आहेस. आमचे हवि देवांस प्राप्त व्हावे म्हणून हा यज्ञ आज देवतासमुदायामध्यें नेऊन त्यांस तो अर्पण कर. ह्यांत मधुर सोमरस सिद्ध करून ठेविला आहे. २

ह्या यज्ञांत आम्ही अग्नीस पाचारण करितों. तो आम्हांस प्रिय आहे. मनुष्यांनीं स्तुति करण्यास तो योग्य आहे. त्याच्या जिव्हेंत माधुर्य आहे, व हवींची पूर्णता त्याच्यामुळें होते. ३

१--ह्या सूक्तास ' आप्री ' सूक्त म्हणतात

२ हविष्मते । ३ सुसमिद्धः । ४ होतः ॥

५ तनूनपात् । ६ कृणुहि । ७ मधुमन्तम् ॥

८ नराशंसम् । ९ मधुजिव्हम् । १० हविष्कृतम् ॥

हे अग्निदेवा, तुझें स्तवन सर्वांनीं केलें आहे. तूं हवि पोंचविणारा आहेस. तू सर्व मनुष्यजातीचा हितकर्ता आहेस. अत्यंत सुखदायक अशा रथांत बसवून सर्व देवतांस तूं घेऊन ये. ४

हे सुज्ञ ऋत्विज् हो, ज्यांच्या पृष्ठभागांवर चकाकी मारीत आहे, अशीं दर्भासनें जवळ-जवळ मांडा. त्यांवरच आपणांस अविनाशी रूपाचें दर्शन होणार आहे. ५

यज्ञसिद्ध्यर्थ आज यज्ञमंडपाचीं पवित्र द्वारे त्वकर खुली करा. येथें यागविधींचें उत्तम परिपालन होते, व हीं इतकी विशाल आहेत की, आंत प्रवेश करणाऱ्या पुरुषांना यांची मुळींच अडचण होत नाहीं. ६ (२४)

नक्त आणि **उषस्** या दोन सुस्वरूप देवतांस ह्या यज्ञांत मी निमंत्रण करितों. त्यांना बसण्याकरितां हे येथें दर्भ पसरले आहेत. ७

त्या दोघां दिव्य, प्रज्ञायुक्त व मधुरभाषी होत्यांनाही मी बोलावितों. ते आमचा यज्ञ सिद्धीप्रत नेवोत. ८

इळा, सरस्वती आणि **मही** अशा तीन सौख्यदायिनी अमर देवता या दर्भावर विराजमान होवोत. ९

---

१ ईळितः । २ मनुर्हितः । ३ सुखतमे ॥
४ स्तृणीही । ५ चक्षणम् ॥
६ असश्चतः । ७ ऋतावृधा ॥
८ सुपेशसाः । ९ आसदे ॥
१० सुजिह्वा । ११ यक्षताम् ॥
१२ मयोभुवः । १३ अस्त्रिधः ॥

सर्वदर्शी व सर्वश्रेष्ठ अशा **त्वष्टृ**देवाला आह्मी यज्ञार्थ आमंत्रण करितों. त्याचें केवळ आमच्यावरच प्रेम असो. १०

हे **वनस्पतिदेवा,** देवांस हवीचे दान कर व यज्ञकर्त्यास ज्ञानप्राप्ति होवो. ११

यागकर्त्याच्या गृहांत इंद्राला यज्ञ अर्पण करा. सर्व देवांना मी त्या यज्ञांत आमंत्रण करितों. १२ (२९)

सूक्त १४.

ऋषि, मेधातिथि काण्व । देवता, विश्वेदेव ॥

हे अग्निदेवा, ह्या सर्व देवांसहवर्तमान सोमपानाची इच्छा धरून आमचीं स्तवनें व आमची उपासना यांचा स्वीकार करण्याकरितां इकडे ये, आणि आमचा याग सफळ कर. १

कण्वांनी तुला आमंत्रण केलें होतें. हे प्रज्ञाशाली अग्ने, हीं स्तोत्रेंही तुझी स्तुति गात आहेत. सर्व देवतांना तू घेऊन ये. २

इंद्र, वायु, बृहस्पति, मित्र, अग्नि, पूषा, भग, आदित्य, आणि मरुद्गण, ३

---

१ विश्वरूपम् ।　　२ अप्रियम् ॥

३ सृज. ।　　४ चेतनम् ॥

५ कृणोतन ।　　६ ह्वये ॥

७ दुवः ॥

८ अहूषत ॥

अशा तुह्मां सर्व देवतांकरितां हे सोमरस येथें भरून [1]ठेविले आहेत. ह्याचें प्राशन फार सुखदायक आहे. ह्यामुळें चित्तास फार उल्हास वाटतो. हे मधुर आहेत आणि पात्रांत हे कांठोकाठ भरून ठेविल्यांमुळें बाहेर सांडतील की काय असें वाटत आहे. ४

सोमवल्लीचीं मुळें काढून टाकून व सुंदर हवि तयार करून तुझें पूजन करण्यास हे कण्व बसले आहेत. तूं त्यांचें रक्षण करावें अशी त्यांची इच्छा आहे. ५

जे अश्व तुला आणि सर्व देवांस सोमपानाकरितां घेऊन येतात, ज्यांच्या पाठीं तकतकीत दिसत आहेत, व जे स्वप्रेरणेनेंच तुझ्या रथास नियुक्त होतात, ६ (२६)

त्या पुण्यकारक अश्वांस त्यांच्या सहचरींची भेट करीव. ह्या अश्वांच्यामुळें सर्व विधि यथायोग्य चालतात. तर त्यांस, हे मधुर भाषण करणाऱ्या देवा, मधुर सोमरसांचेंही प्राशन करीव. ७

हे अग्निदेवा, ज्या ज्या देवांस यज्ञ समर्पण करणें योग्य आहे व जे जे देव स्तवनार्ह आहेत, त्या सर्वांच्या जिव्हेस या यज्ञांत मधुर सोमरसांचा आस्वाद मिळो. ८

हा विद्वान् यागकर्ता, उषःकालाबरोबर जागृत झालेल्या देवतांना, सुप्रकाशित अशा सूर्यलोकांतून, घेऊन येत आहे. ९

---

१ भ्रियन्त. । २ मत्सराः ३ चमूषद. । ४ द्रप्सा. ॥
५ वृक्तबर्हिषः । ६ अवस्यव. ॥
७ घृतपृष्ठाः । ८ मनोयुजः ॥
९ यजत्रान् । १० ऋतावृधः ॥
११ वषट्कृति ।
१२ विप्रः । १३ आकीं सूर्यस्य रोचनात् ॥

हे अग्ने, **मित्रानें** ह्या भूतलांवर आपली सर्व किरणें फेंकल्याबरोबर इंद्र आणि वायु ह्यांसहवर्तमान येऊन ह्या मधुर सोमरसाचें प्राशन कर. १०

अग्ने, तूं हव्यवाहक आहेस, तूं मनुष्यजातीचा हितकर्ता आहेस, प्रत्येक यज्ञांत तूंच विराजमान होतोस. तूं आमचा यज्ञ सांगतेस ने. ११

हे देवा, आपल्या रक्तवर्ण व चपल अशा घोड्यांना रथास जोड, आणि त्यांचेकडून देवांस येथें घेऊन ये. १२ (२७)

सूक्त १५.

ऋषि–मेधातिथि काण्व ॥ देवता–ऋतु । १ इंद्र । २ मरुत् । ३ त्वष्टा । ४ अग्नि । ५ इंद्र । ६ मित्रावरुण । ७—१० द्रविणोदा । ११ अश्विन । १२ अग्नि ॥

हे इंद्रा, **ऋतू**सहवर्तमान सोमपान कर. हे सोमरसाचे बिंदु तुझ्या उदरांत प्रवेश करोत. यांचें प्राशन केले असतां तुला हर्ष वाटेलँ. तुझें उदर हेंच स्थान त्यांना योग्य आहे. १

हे मरुत् हो, ऋतूसहवर्तमान पात्रांतून सोमपान करा. आमच्या यज्ञास तुमचे हातून पवित्रता येवो. दानशूरतेबद्दल तुमचीच फार प्रसिद्धि आहे. २

---

१ धामभिः ॥

२ सीदसि । ३ यज ॥

४ अरुषीः । ५ हरितः ॥

६ इन्दवः । ७ मत्सरासः ॥

८ पोत्रात् । ९ सुदानवः ॥

हे सपत्नीक नेष्टृदेवा, आमच्या यज्ञाची प्रशंसा कर आणि ऋतूसहवर्तमान सोमपान कर. उत्कृष्ट रत्नांचा निधि[1] तुझेचजवळ आहे. ३

हे अग्निदेवा, देवांस इकडे घेऊन ये, आणि तिन्ही ठिकाणच्या आसनांवर त्यांस विराजित[2] कर. त्यांस विविध अलंकार[3] दे, व ऋतूसहवर्तमान तूं सोमपान कर. ४

हे इंद्रा, ऋतूंनीं सोमपान केल्यानंतर ह्या सुंदर पात्रांतून[4] सोमरसाचें प्राशन कर. तुझेंच सख्य चिरकाळ[5] टिकणारें आहे. ५

हे विधिपरिपालक मित्रवरुण हो, तुह्मी दोघे ऋतूसहवर्तमान ह्या यज्ञाचा अंगीकार[6] करीत आहां. येथें सर्व सिद्धता उत्तम करून ठेविली आहे, व ह्यास विघ्न करण्यास[7] कोणीही समर्थ नाहीं. ६ (२८)

हा पहा **द्रविणोदा**. ह्याचेसाठीं ह्या यज्ञांत सोमरस काढण्याकरितां, वैभवांची इच्छा बाळगणारे हे ऋत्विर्ज हातांत ग्रावा घेऊन बसले आहेत. ह्या देवाचें पूजन प्रत्येक यज्ञांत करीत असतात. ७

ज्या वैभवांची महती फार दूरवर ऐकूं येते तीं हा **द्रविणोदा** आह्मांस देवो. सर्व देवसमुदायांजवळ आह्मी त्यांच्या प्राप्तीबद्दल प्रार्थना[9] करीत असतों. ८

---

१ रत्नधाः ।

२ सादय ।　　३ भूष ॥

४ राधसः ।　　५ अस्तृतम् ॥

६ आशाथे ।　　७ धूतव्रता

८ द्रविणसः ॥

९ वनामहे ॥

नेष्टा व ऋतु ह्यांच्यापासून पुढें चला; उठा, सोमरसाचा आणखी एक हवी तयार करा. कारण ह्या **द्रविणोदा**ला सोमरसाची इच्छा[१] झाली आहे. ९

हे **द्रविणोदा**, तू अनुक्रमानें चौथा देव आहेस, आणि आह्मी **ऋतूं**सहवर्तमान तुला हवि अर्पण[२] करीत आहों. तेव्हां आह्मांवर मनःपूर्वक प्रसाद कर. १०

हे देदीप्यमान[३] व पुण्यव्रत अश्विन हो, यज्ञ सिद्धीस नेणाऱ्या[४] या **ऋतूं**सहवर्तमान तुह्मी मधुर सोमरसाचें सेवन करा.

हे उदार देवा, खरा गृहस्वामी तूंच असल्या कारणानें **ऋतू**प्रमाणें तुझ्याकडेही यज्ञाचें अध्वर्युत्व[५] आलेलें आहे. माझ्या विनतीस मान देऊन हा यज्ञ[६] सर्व देवांना पोहोंचीव. १२ (२९)

सूक्त १६.

ऋषि—मेधातिथि काण्व ॥ देवता--इंद्र ॥

हे इंद्रदेवा, तूं वृष्टि करणारा[७] आहेस व तुझेकरितां सोमरस तयार करून ठेवला आहे. ह्यासाठीं तुझे हरिद्वर्ण अश्व[८] सूर्याचे दर्शन करीत करीत[९] तुला घेऊन येवोत. १

---

१ पिपीषति ॥

२ ददिः ॥

३ दीद्यग्नी । ४ यज्ञवाहसा ॥

५ सन्त्य । ६ यज्ञन्नीः ।

७ वृषणम् । ८ हरयः । ९ सूरचक्षसः ॥

ह्या लाह्यांत इतकें तूप घातलें आहे कीं, त्या जशा कांहीं निथळत आहेत. त्यांचें सेवन करण्याकरितां सर्व सुखसामग्रीनीं सज्ज अशा रथांतून इंद्राचे हरिद्वर्ण अश्व त्यास घेऊन येत आहेत.

ह्या प्रातःकालाचे समयीं आह्मीं इंद्रास बोलावतों. यज्ञास आरंभ झाला आहे म्हणून आह्मी इंद्रास पाचारण करितों. सोमरसाचें पान करण्याकरितां आह्मी इंद्रास हाक मारितों. ३

इंद्राच्या अश्वाची आयाळ कशी दीर्घ आहे पहा ! इंद्रा, हे अश्व जोडून तूं आमच्या सोमरसाच्या प्राशनाकरितां ये. सोमरस पिळून ठेवूनच आह्मी तुला बोलावीत आहोंत. ४

तो तूं आमची प्रार्थना श्रवण करण्याकरितां इकडे आगमन कर. आह्मीं काढलेल्या सोमरसाचा स्वीकार करण्याकरितां इकडे ये. एखाद्या तृषाक्रांत हरणाप्रमाणें[5] उत्सुकतेनें हा सोमरस पी.

हे सोमरसाचे बिंदु दर्भावर पात्रें ठेऊन त्यांत ठेवले आहेत. हे इंद्रा, श्रमपरिहारार्थ[6] ह्यांचें प्राशन कर. ६

ह्या आमच्या स्तुतीनें तुला समाधान वाटो. ही फार सुंदर आहे. ही तुझ्या अंतःकरणांत जाऊन भिडो. आह्मीं तयार करून ठेविलेला सोमरसही तूं पी. ७

हा शत्रूंचा संहार करणारा इंद्र ज्या ज्या यज्ञांत ह्मणून सोमरस काढला असेल त्या त्या सर्व ठिकाणीं त्याचें प्राशन करण्याकरितां जातो. ह्यांत त्यास फार आनंद वाटतो. ८

हे सामर्थ्यवान् इंद्रा, आह्मांस धेनु, अश्व, इत्यादि वैभव प्राप्त व्हावें हीच आमची इच्छा आहे. तेवढी तूं परिपूर्ण कर. आह्मांला एकाग्रबुद्धीनें तुझें स्तवन करतां येवो. ९ (३१)

---

१ धानाः । २ घृतस्नुवः ।
३ गौरः ।
४ सहसे ।
५ मदाय ।
६ स्वाभ्वः ।

सूक्त १७.

ऋषि—मेधातिथि काण्व ॥ देवता—इंद्रावरुण ॥

जगतांवर साम्राज्य चालविणाऱ्या इंद्रवरुणांची मी करुणा भाकतो. त्यांस असें शरण गेलें ह्मणजे ते आपणांस सुख प्राप्त करून देतात. १

इंद्र–वरुण हो, माझ्यासारख्या भाविकांनीं हांक मारली ह्मणजे त्यांचे रक्षण करण्याकरितां तुह्मी नेहमींच उडी घेतां. अखिल प्राणिमात्रांचे पोषणकर्ते तुह्मीच आहां. २

इंद्र–वरुण हो, आमची तृप्ति होईपर्यंत आह्मांस संपत्ति द्या. तुह्मी दोघांही उदार देवांनीं आमच्या अगदीं सान्निध असावे अशी आमची इच्छा आहे. ३

सामर्थ्याचा लाभ करविणाऱ्या आपल्या कृपेचे आह्मी खरोखर विभागी होणार आणि उत्कृष्ट कार्यक्षमतेसही आह्मी पात्र होणार. ४

सहस्रावधि दानकर्मे करणाऱ्यांत इंद्रच श्रेष्ठ आहे, व जे अत्यंत स्तुत्य आहेत त्यांत वरुणाचाच मान पहिला आहे. ह्या दोघाचेंही सामर्थ्य प्रशंसनीय आहे. ५ (३२)

आह्मी त्याच्या कृपेमुळे संपत्ति प्राप्त करून घेऊं, आणि ती मनमुराद संग्रहासही टाकूं; तथापि त्याचे जवळील संपत्ति पुनः जशीची तशी भरपूरच रहाणार. ६

इंद्र वरुणहो, अपूर्व सौख्याच्या इच्छेनें मी तुमचा धांवा करितों. आह्मांस सर्वत्र विजेयशाली करा. ७

---

१ अवः । २ ईदृशे ॥

३ गन्तारा । ४ चर्षणीनाम् ॥

५ ईमहे

६ वाजदाव्नाम् । ७ युवाकु ॥

८ सहस्रदाव्नाम् ।

९ नि-धीमहि । १० प्ररेचनम् ॥

११ सु-जिग्युषः

जे द्वेषविकारांपासून सर्वथैव मुक्त आहेत व ज्यांस अगाध अशा रजोलोकाचें ज्ञान आहे अशा त्या मरुद्देवांसह, हे अग्निदेवा, तूं इकडे ये. ३

जे उग्रकृति मरुत् आपल्या तेजानें कोणाच्याही पराक्रमास न जुमानणारे असून अर्काची अर्चना करितात त्यांसह हे अग्ने येथें ये. ४

जे अत्यंत शुभ्रवर्ण आहेत, ज्यांचीं शरीरें फार धिप्पाड आहेत, जे महापराक्रमी ह्मणून गाजले आहेत, व जे दुष्टांचें उन्मूलन करण्यांत कुशल आहेत त्या मरुतांसह हे अग्ने इकडे ये. ५ (३६)

जे मरुद्देव स्वर्गाचे वरती देदीप्यमान द्युलोकांत वास करितात, त्यांसह हे अग्ने, इकडे ये. ६

ओतप्रोत भरून उचंबळणाऱ्या समुद्रांत जे पर्वतास उलटे सुलटे फेंकून देतात त्या मरुतांसह हे अग्ने येथें ये. ७

जे आपल्या सामर्थ्यानें आपल्या किरणांनीं सर्व समुद्र आक्रमून टाकतात त्या मरुतांसह हे अग्ने इकडे ये. ८

हा मधुर सोमरस मी तुला अर्पण करीत आहे. सर्वांचे अगोदर तो तूं प्राशन करावा अशी माझी इच्छा आहे. तर हे अग्निदेवा मरुद्गणांस घेऊन तूं इकडे ये. ९ (३७)

---

१ घोरवर्पसः । २ सुक्षत्रासः । ३ रिशादसः ॥

४ रोचने ॥

५ अर्णवम् । ६ तिरः । ७ ईंखयन्ति ॥

८ तन्वन्ति ॥

९ पूर्वपीतये ॥

॥ पहिला अध्याय समाप्त. ॥

दुसरा अध्याय.

सूक्त २०.

ऋषि–मेधातिथि कण्व । देवता–ऋभु ॥

जन्मासे येण्याच्या यातायातीतून ज्या देवांची सुटका झाली नाही त्यांचे प्रीत्यर्थ विद्वान् उपासकांनी ही स्तुति स्वमुखानें गाइली होती. ह्या स्तुतीच्या योगाने उत्कृष्ट वैभवाची प्राप्ति होण्याजोगी आहे. १

ह्या देवानी स्वतःच्या कल्पनेनें, हुकूम केल्याबरोबर रथास आपण होऊन नियुक्त होणारे दोन अश्व, इंद्रासाठी निर्माण केले. त्यानी आपल्या अद्भुत कृत्यानीं यज्ञातील सन्मानास स्वतःस पात्र करून घतले. २

आणि ह्यानी अश्वीदेवांकरिता सर्वत्र सचार करणारा असा सुखकारक रथ तयार केला व दुग्ध देणारी धेनूही उत्पन्न केली. ३

ऋभु हे असे आहेत की ज्यांस उद्देशून केलेल्या प्रार्थना निःसंशय सफल होतात. त्याची वृत्ति अगदी सरळ आहे. ह्यानीं आपल्या सामर्थ्यानें मातापितरास पुन्हां तरुण केले. ४

---

१ मूळमंत्रात हा शब्द एकवचनीच आहे. परंतु पुढे अनेकवचनाचा उल्लेख केल्यामुळे येथे अनेकवचन घेतले पाहिजे । २ जन्मने ॥

३ शमीभिः ॥

४ परिज्मानम् ॥

५ विष्टी ॥

मरुद्गणांसहवर्तमान इंद्र, आणि वैभवश्रीनें मंडित असे आदित्य, ह्यांच्या समुदायाकडे येण्यासाठी, हे ऋभु जाऊन पोंचले आहेत. हे मूर्तिमान् आनंदच आहेत. ५ (१)

शिवाय त्वष्टादेवानें तयार केलेल्या त्या प्रसिद्ध चमसाचे ह्यांनींच पुन्हां चार चमस केले. ६

तुह्मी असे पराक्रमी असल्यामुळे आपले उत्तम आशीर्वाद, व एकवीस प्रकारची रत्ने, एकएका भक्तास एकें एक अशा रीतीने, आह्मांस द्या. ७

इतर देवास जसा यज्ञाचा भाग मिळतो तसा भाग ह्यांनीही आपणास प्राप्त करून घेतला. हे श्रेष्ठ आहेत. यज्ञहवींचा ह्यांनी स्वीकार केला. ८ (२)

सूक्त २१.

ऋषि-मेधातिथि काण्व । देवता-इंद्र आणि अग्नि ॥

इंद्र आणि अग्नि ह्या देवांस मी येथे बोलावितो. त्यांच्याच स्तवनाची आह्मास इच्छा आहे. ते सोमाचे प्राशन करोत. त्यास सोमरस आवडतो. १

मानवहो, इंद्र व अग्नि ह्यांचे यज्ञांत स्तवन करा, त्यास स्तुतींनी अलंकृत करा, गीतांमध्यें त्यांचें गायन करा. २

---

१ मदासः ॥
२ एकमेकम् ॥
३ अभजन्त ॥
४ उश्मसि । ५ हें क्रियापद अध्याहृत आहे. ।
६ शुम्भत ॥

मित्राच्या गौरवा[1]र्थ त्यांस—त्या सोमप्रिय इद्राग्नींस—मी सोमपानार्थ पाचारण करितों. ३

त्या उग्र पण उदा[2]र देवास, तयार करून ठेविलेल्या हवीनें संनिध, आम्ही बोलावितो. हे इद्राग्नि इकडे येवोत. ४

सर्व लोकस[3]मुदायाचें रक्षण करणारे असे सर्वश्रेष्ट इद्राग्निदेवहो, राक्षसांस शासन करा. दुष्ट लोकांचें निसतान होवो. ५

हे इंद्राग्निदेवानो, [4]चैतन्यतेजानें अतिशय उज्ज्वल झालेल्या अशा स्थानांवर विराजमान होऊन तुह्मी त्या तुमच्या सर्व प्रसिद्ध सत्यत्वास जागृत रहा, व आह्मास सौख्य अर्पण करा. ६ (३)

सूक्त २२.

ऋषि, मेधातिथि काण्व । देवता १–४ अश्वी, ५–८ सविता, ९,१० अग्नि ११, देवी, १२ इंद्राणी, वरुणानी, अग्नायी, १३, १४ द्यावापृथ्वी, १५ पृथ्वी, १६ विष्णु, किंवा देव, १७–२१ विष्णु ॥

प्रभातकाळीच रथ जो[5]डून सिद्ध होणाऱ्या अश्विनांस जाऊन जागे कर. ते तेथें त्यां सोमरसाच्या प्राशनाकरितां प्राप्त होवोत. १

ज्याचा रथ उत्कृष्ट आहे, जे महारथी योद्धयांत श्रेष्ठ आहेत, आणि जे द्युलोकापर्यंत जाऊन भिडणारे आहेत, त्या दोन अश्वीदेवास मी पाचार[6]ण करितो. २

---

१ प्रशस्तये ॥
२ सन्ता ॥
३ सदस्पती ॥
४ प्रचेतुने पदे ॥
५ युजा ॥
६ हवामहे ॥

जो तुमच्या रथाचा चाबूक ऐकू आला असता, तुमच्या सन्मानार्थ मधुर सोमरस तयार करण्याची यज्ञकर्त्यांची लगबग उडून जाते, व ज्याच्या ध्वनीबरोबर आपणास आता सत्य-तत्त्वाचा मनोहर लाभ होणार अशी सर्वास आशा वाटावयास लागते, त्याच्यायोगाने आमच्या यज्ञावर सुखसमृद्धीचे ओघ वाहतील असे करा. ३

सोमरस अर्पण करणाऱ्या भक्तांच्या ज्या गृहाकडे, हे अश्विनहो, आपण रथातून जाण्यास निघतां ते आपणास मुळीच दूर नाही. ४

ज्याचे कर सुवर्णाप्रमाणे कान्तिमान् आहेत अशा **सवित्यास** आपल्या संरक्षणाकरिता मी आमंत्रण करितो. तो सवितादेव परम पदाचा ज्ञाता आहे. ५ (४)

जलापासून अवतीर्ण झालेल्या सविता देवाची, आपले संरक्षण व्हावे ह्मणून, स्तुति कर. त्याच्या आज्ञा आह्मास मान्य आहेत. ६

सवितादेवास आह्मी भक्तीने बोलावितो. सर्व मनुष्यांवर ह्याची नजर आहे. आश्चर्यकारक व मनास आल्हाद देणारी अशी संपत्ति हा सर्वांस वाटून देतो. ७

मित्रहो, बसा, आपणास सवित्याची स्तुति करावयाची नाही काय ? हा दाता आहे, मनोरम ऐश्वर्यास हा शोभा आणितो. ८

हे अग्निदेवा, इकडे येण्यास संतोषाने तयार असलेल्या देवपत्नीस व त्याचप्रमाणे **त्वष्टा**-देवास येथे सोमपानार्थ घेऊन ये. ९

---

१ मिमिक्षतम् ॥

२ सोमिन ॥

३ चेत्ता ॥

४ उश्मसि ॥

५ राधस ॥

६ राधांसि ॥

७ उशती ॥

अत्यत तरुण दिसणाऱ्या हे अग्निदेवा, **होत्रा . भारती, वरुत्री** व **धिषणा** ह्या देवस्त्रियांस आमच्या सरक्षणाकरिता येथे घेऊन ये. १० (१)

मार्गात कोठेही विघ्न न होता आह्मांकडे येऊन वीरपत्नी देवता आह्मास कृपा सौख्य व आनंद ह्यांची जोड करून देवोत. ११

आमचें क्षेम असावे ह्मणून **इंद्राणी, वरुणानी** व **अग्नायी** ह्याना मी सोमपानार्थ बोलावितो. १२

मही, द्यौ व **पृथ्वी** ह्या, आमचे यज्ञावर सुखसमृद्धीचे ओघ आणोत. त्या आह्मांस मरभराटीने भरपूर भरून टाकोत. १३

त्यांच्याच घृतपरिपूर्ण दुग्धाची विद्वान पुरुष आपल्या स्तोत्रामध्ये, गधर्वांच्या अक्षय्यलोकीं प्रशंसा करितात. १४

हे पृथिवी, तूं आह्मावर संतुष्ट हो. तू कोणाचा नाश होऊ देणारी नाहीस, सर्वांचा समावेश तू करितेस. आम्हास अतिशय सौख्य दे. १५ (६)

पृथ्वीचे सप्तप्रदेश धरून ज्या ज्या स्थानाचे विष्णूने आक्रमण केले त्या त्या ठिकाणी देव आमचे सरक्षण करोत. १६

१ ग्ना ॥
२ सचन्ताम ॥
३ स्वस्तये ॥
४ भरीमभि ॥
५ रिहन्ति ॥
६ स्योना ॥
७ अत ॥

विष्णूने हें सर्व आक्रमून टाकिले. त्याने तीन ठिकाणी आपले पाऊल ठेविलें. त्याच्या पदरजांत सर्व निर्मग्न होऊन गेलें होते. १७

ज्याचा कोणास पराभव करता यावयाचा नाही व जो जगताचा संरक्षक आहे अशा विष्णूनें त्या त्या ठिकाणीं आपल्या धर्मनियमांची प्रस्थापना करून, तीन पावले आक्रमण केली. १८

ज्या अलौकिक पराक्रमी कृत्याच्या योगाने विष्णूनें जगांतील अखिल कर्मे अवलोकन केली त्या कृत्यांकडे दृष्टि फेका. विष्णु हा इद्राचा साहाय्यकारक व मित्र आहे. १९

त्या विष्णूच्या परमपदाचे ज्ञाते लोक, नेहमी निरीक्षण करीत असतात आणि त्यावेळी त्यांचे नेत्र आकाशाकडे टक लाविल्याप्रमाणे विस्तार पावतात. २०

सदा जागृत व परम भक्तीने स्तवन करणारे बुद्धिशाली पुरुष विष्णूचे जे परम पद आहे, त्याची सर्वत्र प्रसिद्धि करितात. २१ (७)

---

१ समूळ्हम ॥

२ अदाभ्य ॥

३ पस्पशे ॥

४ दिवीव ॥

५ विपन्यव· ॥

सूक्त २३.

ऋषि-मेधातिथि काण्व ॥ देवता-१ वायु, ४,५ मित्रावरुण, ७ ९ इंद्र, मरुत्वान, १०-१२ विश्वदेव, १३-१५ पूषा, १६-१२ आप, २३,२४ अग्नि ॥

हे सोम तीव्र आहेत. तूं ये. ह्यांत दही मिसळून हे तयार करून ठेविले[1] आहेत. वायुदेवा, त्यांचें प्राशन कर. ते तुझ्याकरितां ठेविले आहेत. १

ह्या सोमरसाच्या प्राशनाकरितां मी इंद्रवायूस बोलावितो. हे दोघेही द्युलोकापर्यंत भिडणारे[2] आहेत. २

विद्वान् लोकांनी आपल्या संरक्षणाकरितां इंद्रवायूनाचा पाचारण केलें. ह्यांची गति मनाइतकी शीघ्र[3] आहे. त्यास हजारो नेत्र आहेत व ते सर्व बुद्धिमत्तेचे अधिपति आहेत. ३

आम्ही **मित्र** व **वरुण** ह्यांस सोमपानार्थ निमंत्रण करितो. हे अखिलज्ञानी, व पवित्र कार्यासाठी आपल्या सामर्थ्याचा उपयोग करणारे[4] आहेत. ४

जे नीतिमार्गाने नीतिनियमनांचा मान वृद्धिंगत करितात आणि जे तेजाचे अधिष्ठाते[5] आहेत त्या मित्रावरुणांस मी हवि अर्पण करतो. ५ (८)

---

१ आशीवन्त ॥

२ दिविस्पृशा ॥

३ मनोजुवा ॥

४ पूतदक्षसा ॥

५ ज्योतिषस्पती ॥

आमचा सांभाळ करण्याचे जेवढे म्हणून मार्ग आहेत तेवढ्या सर्व मार्गांनी मित्र आमचा रक्षणकर्ता होवो. वरुणही आमचा संरक्षक बनो. ते दोघेही आम्हास अत्यंत सुखी करोत. ६

मरुद्देवांसहवर्तमान आम्ही इंद्रास सोमपानार्थ बोलावितो. आपल्या गणांनी तो परिवेष्टित आहे. आमच्याकडून त्याचा संतोष होवो. ७

अहो इंद्रप्रमुख मरुद्देवहो. तुम्ही **पूषाचे** स्नेही आहांत. तुम्ही सर्व माझी हाक ऐका. ८

हे अति उदार देवहो. तुमचा मित्र जो इंद्र त्याच्या पराक्रमाचे साहाय्य घेऊन **वृत्राचा** वध करा. तो अभद्रमार्गी आम्हावर स्वामित्व न मिळवो. ९

आम्ही सोमपानार्थ सर्व मरुद्देवांस निमंत्रण करितो. खरोखर हे **पृश्नीचे** फार उग्र आहेत. १० (९)

विजय मिळवून आलेल्या वीरांप्रमाणे मरुतांची गर्जना जोराने ऐकूं येत आहे. हे शूरहो, जे आम्हास कल्याणप्रद असेल तेथेच तुमचे गमन होऊं[६] द्या. ११

विद्युल्लतेच्या प्रचंड हास्यांमधून अवतीर्ण झालेले मरुद्देव आमचे रक्षण करोत. ते आम्हांस सुखी ठेवोत. १२

१ करताम ॥
२ मरुत्वन्तम ॥
३ विश्वे ॥
४ दुःशंस ॥
५ पृश्निमातर ॥
६ याथना ॥
७ हस्कारात् ॥

हे अत्यंत देदीप्यमान **पूषा**, चित्रविचित्र रंगाच्या मयूरपुच्छांनी नटविलेल्या आकाशाच्या बालकास, एकाद्या चुकलेल्या वासराप्रमाणें, शोधून घेऊन ये. १३

चित्रविचित्र रंगाच्या मयूरपुच्छांनीं नटविलेल्या, परंतु गुहेत लपवून ठेवल्यामुळे अदृश्य झालेला आमचा राजा, देदीप्यमान पूषास पुन्हां सापडला. १४

शिवाय ज्याप्रमाणें शेतकरी हा बैलाच्या योगानें धान्य पिकवून घरी आणतो त्याप्रमाणे सोमरसानें संतुष्ट होऊन हा पूषा, एकमेकाशी साखळीप्रमाणे जोडलेल्या सहा ऋतूंस, माझ्या साठीं घेऊन येवो. १५ (१०)

स्वतःची जले माधुर्याने परिपूरित करित, भाविक यजनकर्त्यांच्या ह्या प्रेमळ जननी स्वमार्गाने वहात आहेत. १६

ज्या सूर्याच्या सन्निध आहेत, अथवा सूर्य ज्यांचे समीप आहे, त्या ह्या आमच्या जननी, यज्ञास यशस्वी करोत. १७

जेथे आमच्या धेनु उदक प्राशन करीत असतात, त्या जलदेवतांस मी आमंत्रण करितो. ह्या नद्यास हवि अर्पण करणे योग्य आहे. १८

---

* हे आकाशाचे बालक कोण हे मुळात स्पष्ट नाहीं.

१ धरुणम् ॥

२ क्षपगूह्ळम् ॥

३ अनुसेषिधत् ॥

४ जामय· ॥ ही ऋचा नद्यास उद्देशून असावी.

५ हिन्वन्ति ॥

६ कर्त्वम ॥

जलांचे अंतरंगी अमृत आहे, जलांचे अंतरंगी औषधिगुण आहे, जलांच स्तवन करण्याकरितां, हे देवांनों, त्वरा करा. १९

मला सोमानें सांगितलें की, जलाचे अंतरंगी औषधि आहेत, आणि अग्नि हा सर्वांचा कल्याणकर्ता आहे. उदक हे खरोखर सर्वरोगपरिहारक होय. २० (११)

हे जलांनो माझें शरीरस्वास्थ्य सदोदित रहावें व मला चिरकाल सूर्याचे दर्शन घेतां यावे ह्मणून मला उत्कृष्ट औषध द्या. २१

हे जलानो, जो कांही दुष्टपणा माझे अंगी वास करीत असेल, कोणाशींही मी जे शत्रुत्व आचरलें असेल, जे मीं कोणाचे वाईट इच्छिलें असेल अथवा जे मीं असत्य वर्तन केले असेल, ते तुह्मीं सर्वथैव धुवून टाका. २२

हे जलांनो, आज मी तुमचे समीप आलों आहे, व तुमच्या मधुर रसांशी संयुक्त झालों आहे. हे जलनिवासी अग्निदेवा, येथे प्राप्त हो, व मला तेजाची जोड करून दे. २२

हे अग्निदेवा, तेज संतति व आयुष्य ह्यांची मला जोड करून दे. ह्मणजे हे माझें वैभव देवांस विदित होईल व ऋषीसहवर्तमान इंद्रासही माहित होईल. २४ (१२)

---

१ वाजिनः ॥
२ विश्वशम्भुवम् ॥
३ वरूथम् ॥
४ शेपं ॥
५ पयस्वान् ॥
६ संसृज ॥

अनुवाक ६.

सूक्त २४.

ऋषि-शुनः शेप, अजीगर्ति, कृत्रिम, वैश्वामित्र, देवरात, ॥ देवता- १ प्रजापति, २ अग्नि, ३-५ सविता, किंवा भग, ५-१५ वरुण, ॥

खरोखर आह्मीं कोणाचें सुंदर नाम—सर्व अमरदेवांपैकीं कोणत्या देवाचें मनोहर नाम—स्मरावे[१] ? मला आदितीस पुन्हां कोण भेटवील की जेणेंकरून मी जनकास व जननीस पाहीन ? १

सर्व अमरदेवांपैकीं प्रमुख जो अग्निदेव यांचें मोहक नाव आह्मी स्मरू. ते मला आदितीस पुन्हां भेटवील, व मग मी जनकास व जननीस पाहीन. २

आमचें निरंतर रक्षण करणाऱ्या हे सविता देवा, सर्व स्पृहणीय वस्तूंचा तूं स्वामी आहेस. तुझेजवळ आह्मी अनुरूप असा संपत्तीचा हिस्सा मागतो. ३

ह्याप्रमाणें जें कांहीं प्रशंसनीय भाग्य, की ज्याची कोणी निंदा करूं ह्मणेल तरी ते अशक्य होईल, व ज्यास द्वेष्टे लोकापासून सुद्धां कोणतीही बाधा पोहोचावयाची नाहीं, तें तुझ्या हाती ठेवलेलें आहे, ४

तुझ्याच कृपेमुळें आह्मीं श्रीमंत होऊं, व संपत्तीच्या अगदीं शिखरावर सुस्थिरपणें बसूं. सर्व मनुष्यांच्या भाग्याची वाटणी करणारा तूंच आहेस. ५ (१३)

---

१ मनामहे ॥
२ अमृतानाम् ॥
३ ईमहे ॥
४ शशमानः ॥
५ उदशेम ॥

हे ऊंच भराऱ्या मारणारे पक्षी, हीं एक निमिषभरही न थांबतां वाहणारी उदकें, अथवा वायूचा दर्प जे देव धुडकावून[1] लावतात, त्यांसही, तुझा पराक्रम, बल अथवा कोप, ह्यांची बरोबरी करवत नाही. ६

आकाशास कोणता धर आहे ? पण तेथें, पवित्र पराक्रम करणाऱ्या राजा वरुणानें वृक्षाचा स्तंभ[2] उभा रोंवला. त्याबरोबर त्यांचे बुधे वर गेले, व ते खाली झाले. ह्यांचे आंत कोठेंतरी आमची निवासस्थानें असली पाहिजेत. ७

सूर्यास आपला दैनिक प्रवास करतां यावा म्हणून वरुण राजाने त्याचा मार्ग विस्तृत केला. जेथें पाऊल टाकण्याचीही सोय नव्हती तेथे पाय ठेवण्याजोगी त्याने वाट केली. जे दुसऱ्यांस वर्मी[3] लागेल असें बोलतात त्यांची वरुण अत्यन्त निर्भर्त्सना करितो. ८

हे वरुण राजा, तुझ्याजवळ शेकडोच काय, पण सहस्रावधि औषधें आहेत; तुझी कृपा अतिशय व अविच्छिन्न असो. आमच्या साडेसातीस पार घालवून देऊन तिचें निर्मूलन कर, आणि आह्मांपासून आमच्या हातून घडलेल्या पातकास दूर कर. ९

ही जी नक्षत्रे आकाशात उंच स्थापन केली आहेत ती रात्रीचमात्र दिसतात दिवसां ती कोठेंतरी निघून गेली होती. वरुणाच्या आज्ञा अनुलंघनीय आहेत. चन्द्रमा रात्री प्रकाशमान होतो. १० (१४)

---

१ हिंसन्ति ॥

२ स्तूपम् ॥ हे जगद्रूपी वृक्षाचें वर्णन असावें.

३ हृदयाविधः ॥

४ प्रमुमुग्धि ॥

५ विचाकशत् ॥

ह्याच कारणांस्तव स्तोत्रांनी तुला नमन करीत मी तुझे समीप येतो, याच कारणास्तव याग करणारा भक्त हवि अर्पण करून तुझेजवळ याचना करीत असतो. वरुणा, कोप न करितां येथे जागृतपणाने रहा, व आमचें आयुष्य कमी करूं नको. तुझी कीर्ति फार गाजत असते, ११

दिवसां व रात्री सर्व लोक मला हीच गोष्ट सांगतात, व माझ्या हृदयाचाही मला असाच स्पष्ट उपदेश आहे, की शुनःशेप बंधनात पडला असतां त्याने ज्या वरुणास आळविले तोच आम्हांस बंधमुक्त करील. १२

तीन खांबाशी जखडून बांधलेल्या शुनःशेपाने बंधनात असतांना आदित्याचा धांवा केला. ज्ञानवान् वरुणराजास कोणाला अपाय करितां येणार ? तोच शुनःशेपाचे पाश शिथिल करो व त्यास बंधनातून मुक्त करो. १३

नमस्कृतींनी, यागांनी व हवींनी, आपला कोप शांत करण्याकरितां हे वरुणा, आम्ही तुझी प्रार्थना करितो. तू शत्रूचा नाश करणारा व अतिशय ज्ञानशील आहेस. आम्हांकरितां येथें निवास करून हे वरुणराजा, आमच्या पातकाचा क्षय कर. १४

हे वरुणा, आमचे वरच्या बाजूचे, मधले व शरीराच्या खालील भागावरील पाश शिथिल कर. हे आदित्या तुझ्या अमलाखाली आम्ही पापविमुक्त होऊन अदितीच्या आश्रयास पात्र होऊं. १५ (१५)

---

१ अहेळमानः ॥

२ अहृत् ॥

३ द्रुपदेषु ॥

४ शिश्रथः ॥

५ अनागसः ॥

सूक्त २५.

ऋषि–शुनःशेप आजीगर्ति । देवता वरुण ॥

तुझी प्रजा या नात्यानें जी कांहीं तुझी आज्ञा, हे वरुणा, आम्हांकडून रोज मोडली जात असेल, १

तिच्याबद्दल वधाचीच शिक्षा ठरलेली असली तरी, आम्हांवर कोपायमान होऊन, ती शिक्षा आम्हांस देऊ नको. आम्हांवर संतप्त होऊन आपल्या क्रोधाला आम्हांस बळी देऊं नको. २

हे वरुणा, ज्याप्रमाणे एखादा महारथी आपल्या घोड्यास (त्याने पळून जाऊ नये म्हणून) दोरीनें जखडून टाकतो, त्याप्रमाणे, तुझ्यापासून सुखे प्राप्त करून घेण्याकरितां अनेक स्तोत्राच्या द्वारें आम्ही आपले मन तुझें ठायीं बद्ध करतो. ३

ज्याप्रमाणे पक्षी आपापल्या निवासस्थानाकडे पळत सुटतात, त्याप्रमाणे सुखलाभाच्या शोधार्थ माझ्या सर्व उत्तम मनःकल्पना तुझ्याकडे धांव घेतात. ४

पराक्रम हेच ज्याचे अलंकार आहेत अशा सर्वसाक्षी वरुणास आमच्या सुखसिद्ध्यर्थ आम्हास केव्हां घेऊन येता येईल बरे ? ५ (१६)

खरोखर अतिशय कनवाळूपणाने हे दोघेही त्याचा समसमान स्वीकार करितात. आज्ञाधारक यागकर्त्यास ते कधींही निराश करीत नाहींत. ६

जो अंतरिक्षातून परिभ्रमण करणाऱ्या पक्ष्यांचा मार्ग जाणतोः समुद्रनिवासी असल्या-मुळें तारवाची वाट ज्यास माहीत आहे. ७

---

१ व्रतम् ॥
२ हत्नवे ॥
३ संदितम् ॥
४ विमन्यवः ॥
५ क्षत्रश्रियम् ॥
६ समानम् ॥ हे दोघे म्हणजे मित्र व वरुण,
७ वीनाम् ॥

आपल्या आज्ञा सर्वांस मानावयास लावीत असून ज्यास द्वादश मासांचे—कीं ज्यापैकीं प्रत्येकात लोकसंख्येची एकसारखी वृद्धि होत असते—ज्ञान असते, शिवाय त्यांस जोडूनच जो महिना कधी कधी येतो त्याचीही ज्यास माहिती आहे; ८

सर्वसंचारी, उत्तुंगगामी व सामर्थ्यवान् अशा वायूची गति ज्यास विदित आहे, व वायुलोकाचेही वरती जे राहतात त्यानासुद्धा जो ओळखतो; ९

असा सर्वसमर्थ वरुण आपल्या आज्ञाचे परिपालन करवीत साम्राज्य गाजविण्याकरितां सर्व लोकात येऊन विराजमान झाला आहे. १० (१७)

तेथून तो ज्ञानवान् देव, जी आश्चर्ये त्यानें उत्पन्न केलीं आहेत व जी त्यास अजून उत्पन्न करावयाचीं आहेत, त्या सर्वांचें अवलोकन करीत असतो. ११

तो सर्वसमर्थ आदित्य आम्हांस चागल्या मार्गावर घेऊन जावो. तो आमची आयुष्ये वृद्धिंगत करो. १२

आपले सुवर्णमय कवच घालून त्यानें देदीप्यमान वस्त्र धारण केले आहे. सभोवार त्याचे दूत बसले आहेत. १३

ह्यास दुष्ट लोक भीति घालूं शकत नाहीत, ह्यास मनुष्यजातीचे द्वेष्टे भयभीत करीत नाहींत, ह्यास पापकर्मे खलही भयचकित करावयास समर्थ नाहीत. १४

---

१ उपजायते ॥
२ ऋष्वस्य ॥
३ पस्त्या ॥
४ चिकित्वान् ॥
५ तारिषत् ॥
६ द्रापि ॥
७ दिप्सव· ॥

शिवाय अखिल मानवजातींत ह्यांने आपले यश गाजविलें आहे, आणि तेही अर्धवट गाजविलें आहे अशांतला भाग मुळीच नाही, इतकेच काय पण खुद्द आपल्या उदरातही ह्यानें कीर्तिपद सुंदर रचना करून ठेविली आहे. १५ (१८)

ह्या सर्वदर्शी देवाविषयीं प्रेमपूरित झाल्यामुळे माझ्या प्रार्थना, ज्याप्रमाणें गाई चारा ठेवलेल्या गोठ्याकडे उत्सुकतेने परत येतात त्याप्रमाणे, त्याकडेसच पुनः पुनः वळतात. १६

माझा मधुर हवि अगदी सिद्ध आहे; तेव्हां आपले एकमेकाशीं प्रत्यक्ष संभाषण होऊ द्या. हा हवि तुला प्रिय आहे. यागकर्त्याप्रमाणे तू त्याचा स्वीकार करतोस. १७

सर्व विश्वांत ज्याची मनोहर रूपाबद्दल ख्याति आहे त्याचे दर्शन आज मला घडले. ह्या पृथ्वीवर त्याचा रथ मी पाहिला. ह्या माझ्या स्तुतीचा त्यानें स्वीकार केला आहे. १८

हे वरुणा, ही माझी हाक ऐक, व मला सुखांत ठेव. तुझ्या कृपेची इच्छा धरून मी तुझ्याजवळ याचना करीत आहे. १९

हे प्रज्ञाशील देवा, अखिल पृथ्वी व स्वर्ग ह्यावर तुझीच सत्ता आहे. म्हणून तू जाशील तेव्हां मला आश्वासन देउन जा. २०

आम्ही चिरकालपर्यंत आयुष्याचा उपभोग घ्यावा म्हणून आमचे वरच्या बाजूचे पाश शिथिल कर. आमची मधली आणि शरीराच्या खालील भागांवरील बंधनेंही सोडून टाक. २१ (१९)

१ असामि ॥
२ गव्यूतीः ॥
३ क्षदसे ॥
४ अधिक्षमि ॥
५ आचके ॥
६ यामनि ॥
७ विपाशम ॥

सूक्त २६.

ऋषि–शुनःशेप आजीगर्ति । देवता–वरुण ॥

हे सामर्थ्याधिपति देवा, हे यज्ञार्ह[1] अग्ने, आपली दिव्य वस्त्रे अंगावर घाल आणि अशा-रीतीने विभूषित होऊन हा आमचा यज्ञ सिद्धीस ने.   १

हे अत्यंत तरुण अग्नि देवा, आमचे वचन श्रवण कर. तुं दिव्य कान्तीने युक्त[2] आहेस, अंतःकरणपूर्वक केलेली स्तवने तुलाच साजतात. तूं आमचे हवि पोहोचवितोस.   २

खरोखर पुत्रास जो जणूं पिताच आहे. आप्तसंबंधी[3] मनुष्यास जो नातलगच आहे व जो मित्रास अत्युत्तम मित्र आहे असा तो (अग्नि) आमचा यज्ञ सिद्ध करतो.   ३

ज्याप्रमाणें आम्ही मनुष्ये दर्भांच्या आसनावर बसतो त्याप्रमाणे खलांचा नाश करणारे[4] वरुण, मित्र व अर्यमा देवही प्रेमाने दर्भासनावर येऊन विराजमान होवोत.   ४

देवास हवि अर्पण करणाऱ्या हे पुराणपुरुषा, आमच्या हवींत संतोष मान, आमच्या प्रेमांत आनंद वाटूं दे. व आमच्या प्रार्थना[5] श्रवण कर.   ५ (२०)

जो कांही हवि आम्ही निरनिराळ्या देवतांस नेहमी[6] देत असतो तो तुझ्याच ठायीं अर्पण होतो.   ६

---

१ मियेध्य ॥
२ दिवित्मता ॥
३ आपये ॥
४ रिशादसः ॥
५ श्रुधि ॥
६ शश्वता ॥

शुभकारक अग्नीचे पूजन करणारे आह्मी त्यास प्रिय आहोंत. त्याचेवरही आमचे खरे प्रेम असो. तो प्रेम करण्यास योग्य आहे, तो आनद देणारा आहे, तो देवतास हवि पोचवितो, सर्व मानवाचा तो राजा आहे. ७

शुभदायक अग्नीशी सख्य असणाऱ्या देवानी, आपणाकरितां अत्यंत स्पृहणीय वैभव तयार करून ठेवले आहे. आह्मी त्याच कल्याणकारक अग्नीचे भक्त होऊन त्याचे चिंतन करितों. ८

आणि आतां हे अमरदेवा, यज्ञाचे दोन्ही बाजूस बसलेल्या आम्हामध्ये एकमेकाच्या संबंधाने प्रेमसभाषण होवो. ९

सामर्थ्यापासून प्रादुर्भूत होणाऱ्या हे अग्निदेवा, इतर सर्व अग्नीसहवर्तमान ह्या यज्ञावर व ह्या स्तोत्रावर प्रेम ठेव. १० (२१)

सूक्त २७.

ऋषि–शुनःशेप आजीगर्ति । देवता–१–१२ अग्नि, १३ विश्वेदेव ॥

चिलखत घालून सजविलेल्या अश्वाप्रमाणे अनेकदा वंदन करून मला तुझा बहुमान करू दे. तूं प्रत्येक यज्ञात विराजमान होत असतोस. १

हा दाता स्वसामर्थ्याच्या योगाने अनेक स्थली गमन करतो. हा उत्तम सौख्यें अर्पण करणारा आहे. तो आह्मांकरितां कृपेची वर्षाव करो. २

---

१ विश्पतिः ॥
२ दधिरे ॥
३ प्रशस्तयः ॥
४ विश्वेभिः ॥
५ वारवन्तम् ॥
६ मीढ्वान् ॥

तूं सर्वांचा प्राण आहेस. तो तूं आम्ही तुझेजवळ असो की दूर असो, पातकाचरण करणाऱ्या माणसा पासून आमचे नेहमी संरक्षण कर. ३

अग्निदेवा, आम्ही गाइलेल्या ह्या सर्व कामनापरिपूरक अशा आमच्या नवीन स्तोत्राची देवांचे समुदायात तू प्रशंसा केलेली आहेस. ४

जे सामर्थ्य सर्वोत्कृष्ट आहे, अथवा जे मध्यम प्रतीचे आहे त्याची प्राप्ति होत असतांना तू आमचे जवळ ऐसे. जी संपत्ति अखेरच्या कोटीतील म्हणून गणली जाते तीही कशी प्राप्त करून घ्यावी हे आह्मास शिकव. ५ (२२)

अलौकिक कांतीने देदीप्यमान असणाऱ्या हे देवा, तू संपत्तीची वाटणी करणारा आहेस. तू कृपेचा सिंधु असल्यामुळे तुझ्या प्रसादलहरीजवळ जो भक्त उभा असतो त्याचे-साठी तूं तावडतोब संपत्तीचे पूर वाहवितोस. ६

खरोखरच्या मानवाचा तू युद्धात रक्षण कर्ता होतोस व त्याला तू शूरत्वाच्या कृत्यात प्रेरणा करणारा असतोस त्याची सत्ता शाश्वतसंपत्तीवर प्रस्थापित होते. ७

तो कसाही असला तरी हे बलशाली देवा, त्यास कोणी प्रतिरोध करू शकत नाही. त्याच्या सामर्थ्याची कीर्ति सर्वत्र गार्जते. ८

हा सर्वसंचारी देव, आह्मास आमचे अश्वांसह पराक्रमाच्या कृत्यातून पार पाडो व विद्वान् स्तोत्यासह आम्हास संपत्ति देवो. ९

---

१ विश्वायु. ॥
२ सनिम् ॥
३ आभज ॥
४ आअक ॥
५ इषः ॥
६ आतिश्रवाय्यः ॥
७ सानिता ॥

सूक्त २९.

ऋषि-शुनःशेप, अजीगर्ति । देवता-इन्द्र ॥

हे सत्यस्वरूप व अत्यंत उदार इन्द्रा, ज्याअर्थी आह्मास कोठेच मान नाहीं असे झाले आहे, त्याअर्थी धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन, व सहस्त्रावधि भोग्यवस्तु ह्याचे संबधात आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. १

हे सुंदर मुकुट धारण करणाऱ्या अत्यंत उदार इद्रा, हे सामर्थ्याधिपते, हे पराक्रमी देवा, आपल्या अद्भुत कृतीने धेनु, अश्व, ऊज्ज्वल धन, व सहस्त्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे संबधात आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. २

परास्पराकडे एकसारखी नजर फेकणाऱ्या त्या दोघीजणीस निद्रित कर. त्या जाग्या न होतां पडून राहतील असे कर. हे अत्यंत उदार इद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्त्रावधि भोग्यवस्तु ह्याचे संबंधांत आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ३

ते आमचे शत्रु निद्रित असोत, व हे शूरा, आमचे स्नेही मात्र जागृत राहोत. हे अत्यंत उदार इद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्त्रावधि भोग्यवस्तु ह्याचे संबंधांत आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ४

असली अभद्र भाषा बोलणाऱ्या गाढवास मारून टाक. हे अत्यंत उदार इद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्त्रावधि भोग्यवस्तु ह्याच संबधात आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ५

---

१ अनाशस्ता ॥

२ तुवीमघ ॥

३ अबुध्यमाने ॥

४ शुभ्रिषु ॥

५ स्तुवन्तम ॥

वक्र[1] मार्गानें गमन करणाऱ्या वाताचें फार दूर अशा अरण्याच्याही पलीकडे पतन होवो. हे अत्यंत उदार इंद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे संबंधांत आमचें वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ६

सर्व शोकाचा संहार कर. आणि जो आमचा नाश करण्यास[2] टपून बसला असेल त्यास मारून टाक. हे अत्यंत उदार इंद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे संबंधांत आमचें वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ७ (२७)

सूक्त ३०.

ऋषि-शुनःशेप आजीगर्ति । देवता–१–१६ इंद्र, १७–१९ अश्वि, २०–२२ उषा ॥

ज्याचें सामर्थ्य शतपट मोठें आहे, व जो तुह्मास प्रिय आहे, अशा इंद्राची स्तुति करण्यांत निमग्न झालेल्या अहो ऋत्विजांनो, ज्याप्रमाणें एखादी विहीर पाण्यानें तुडुंब भरून टाकावी त्याप्रमाणें त्या अति उदार[3] इंद्रास आम्ही सोमरसानें जणूं भरून टाकीत आहों. १

ज्याप्रमाणें जल उतरत्या भागाकडे वहात जातें त्याप्रमाणें ह्या इंद्राची सोमरसाकडे साहजिक प्रवृत्ति होते, मग ते दुग्धमिश्रित सोमाचे हजार चमस असोत अथवा ज्यांत कांहींही मिश्र केलेलें नाहीं अशा शुद्ध सोमाचे शंभरच चमस असोत. २

---

१ कुण्डृणाच्या ॥

२ कृकदाश्वम ॥

३ क्रिविं ॥

४ समाशिरां ॥

जो सोमरस ह्या सामर्थ्यवान् इंद्रास संतोष देत असतो त्याच्यायोगाने त्याचें उदर समुद्राप्रमाणें व्यापून जाते. ३

हा सोम तुझ्याकरितां तयार करून ठेविला आहे. ज्याप्रमाणे कपोत पक्षी आपल्या लहान पिलांकडे प्रेमाने जातो त्याप्रमाणे तूं मोठ्या प्रेमानें ह्या सोमरसाकडे येत आहेस. आणि म्हणूनच आमच्या स्तूतिचाही तूं स्वीकार करीत आहेस. ४

हे इंद्रा, तू सर्व अभीष्ट वस्तूंचा स्वामी आहेस व तुझी स्तुति केली ह्मणजे तू आपल्या भक्तांकडे येतोस. हे वीरा, ज्या तुझे स्तोत्र आम्हीं गातं आहो, त्या तुजकडून आम्हास सत्यप्रेमाने परिपूरित असे वैभव प्राप्त होऊं दे. ५ (२८)

हे अत्यंत बलशाली इंद्रा, पराक्रमाच्या ह्या कृत्यांत आमचे संरक्षण करण्याकरितां तूं उठून उभा रहा. इतरांना सोडून आपणच एकमेकांशी संभाषण करूं या. ६

जेव्हां वैभव प्राप्त करून घेण्याची संधि येईल अथवा जेव्हा जेव्हा शौर्यकर्म गाजविण्याचा प्रसंग पडेल तेव्हां तेव्हा आमच्या संरक्षणाकरितां आम्ही इंद्राचे स्नेहांकित भक्त, त्या अत्यंत बलाढ्य इंद्रास पाचारण करितो. ७

जर आमची स्तुति त्यास ऐकू गेली असेल तर आपले हजारो प्रकारचे संरक्षणाचे मार्ग प्रकट करीत व आपले सामर्थ्य सर्वांच्या निदर्शनास आणीत हा इंद्र आमच्या हांकेच्या अनुरोधाने निःसंशय येथे प्राप्त होईल. ८

१ व्यचो दधे ॥
२ गर्भधिं ॥
३ गिर्वाहः ॥
४ अन्येषु ॥
५ योगेयोगे ॥
६ यदि श्रवत् ॥

ज्या इंद्राचा पूर्वी तुझ्या पित्यानें धांवा केला होता त्याच अनेक शत्रूंसही दाद न देणाऱ्या शूर इंद्रास आपल्या पुरातन दिव्य स्थानापासून इकडे येण्यासाठीं मी विनंति करितों ९

हे आमच्या प्रिय इंद्रा, त्या तुझी आज आह्मी स्तुति करीत आहो. सर्व विश्वानें प्रेम करण्यास तुझ्याशिवाय कोणी योग्य नाही. अनेक विद्वानांनी तुझे स्तवन केले आहे. तुझी स्तोत्रे गाणाऱ्या भक्तांचे तूं मूर्तिमंत भाग्यच आहेस. १० (२९)

हे वज्रधारी इंद्रा, तू आमचा व आमच्या सहचारिणींचा हितकर्ता आहेस. सोमरस प्रिय असणाऱ्या सर्व देवांत तुलाच सोमाची अत्यंत आवड आहे. ११

हे वज्रधारी देवा, हे आमच्या मित्रा, तू असे कर—तुझ्या इच्छेने असे होऊ दे— कीं आम्हीं तुझ्याच कृपेची इच्छा करावी. १२

आमच्या सहवासात इंद्रास आनंद वाटून वैभवानें युक्त व समृद्धीनें परिपूर्ण असें अतिशय सामर्थ्य आह्मांस प्राप्त होवो, की ज्याच्या योगाने आह्मास हर्ष होईल. १३

तुला तुझीच उपमा दिली पाहिजे; तूं आमचा आप्त आहेस. तुझी प्रार्थना केली असतां, हे शूर देवा, तू भक्ताच्याकरिता (रथचक्राच्या) अक्षाप्रमाणे धाव घेतलेली आहेस. १४

---

१ तुविप्रति ॥

२ विश्ववार ॥

३ शिप्रिणीनां ॥

४ इष्टंय ॥

५ सधमादे ॥

६ त्वावान् ॥

हे अत्यंत बुद्धिशाली इंद्रा, तुझ्या सेवकांचे हवि ग्रहण करण्याकरिता आणि त्यांच्या इच्छा परिपूर्ण करण्याकरितां तू आपल्या सर्व सामर्थ्यांसह (रथचक्राच्या) अक्षाप्रमाणे धावे घेतलीस. १९ (३०)

आपल्या अतिशय फुरफुरणाऱ्या, खिंकाळणाऱ्या आणि जोराने श्वासोच्छ्वास करणाऱ्या अश्वाच्या योगानें इंद्राने नेहमीच संपत्ति जिंकून आणिलेली आहे. अशा त्या अद्भुत कृत्य करणाऱ्या व आमच्या संबधाने औदार्य धारण करणाऱ्या देवाने आमच्या वैभवांत भर टाकण्याकरितां आह्मास सुवर्णरथ दिला आहे. १६

हे अश्विनहो, अश्वादिकांनी परिपूर्ण व कल्याणप्रद अशी संपत्ति घेऊन या. अहो सुंदर देवांनो, तुम्ही दिलेल्या वैभवांत धेनु आणि सुवर्ण यांचा भरपूर साठा असो. १७

हे सुंदर अश्विनहो, जो अविनाशी रथ तुम्ही दोघांकरिता मिळून जोडता तो खरोखर समुद्रांतसुद्धां गमन करितो. १८

अभेद्य अशा पर्वताच्याही मस्तकावर तुम्ही आपल्या रथाचे एक चाक भिडवले होते. दुसरे चाक द्युलोकाच्या सभोवार भ्रमण करीत असते. १९

हे स्तुतिप्रिय उषे, हे अमर देवते, तुझ्या बाहुबंधनात कोणत्या मानवास स्थान मिळणार आहे ? हे देदीप्यमान देवि, तुझे आगमन कोणाकरितां होत आहे ? २०

---

१ आ-ऋणोः ॥
२ पाप्रुथद्भिः ॥
३ शवीरया ॥
४ समानयोजनः ॥
५ अघ्न्यस्य ॥
६ नक्षसे ॥

चित्रविचित्र वर्णाच्या एखाद्या तुरगीप्रमाणें[1] शोभिवंत दिसणाऱ्या हे प्रकाशमान उषोदेवते, आह्मी दूर असताना व जवळ असतांना तुझेच ध्यान खरोखर करीत होतो.   २१

हे आकाशकन्ये[2] उषे, आपल्या सर्व सामर्थ्यासह तूं इकडे गमन कर, आणि आमच्येसाठी वैभव आणून ठेव.   २२ (३१)

अनुवाक ७.

सूक्त ३१.

ऋषि–हिरण्यस्तूप आंगिरस । देवता–अग्नि ॥

हे अग्निदेवा, पहिला अंगिरा ऋषि व देव तूंच होय. देवांचा कल्याणकारक मित्र तूंच होतास. तुझ्या आज्ञानुसार देदीप्यमान शस्त्रे धारण करणारे व ज्ञानसामर्थ्याने[3] युक्त असलेले बुद्धिवान् मरुद्गण अवतीर्ण झाले.   १

हे अग्निदेवा, अगदी पहिला आणि प्रमुख अंगिरा तूंच आहेस. तुझे ज्ञान अतिशय आहे. देवांच्या ज्या पवित्र आज्ञा आहेत त्यांना तूंच शोभा आणितोस. तू सर्वव्यापी आहेस, तुझ्या अंगी विलक्षण बुद्धिमत्ता आहे. तुला दोन मातांनीं[4] जन्म दिला होता. खरोखर प्राणिमात्राच्या व मनुष्याच्या हिताकरितां तूं कितीतरी ठिकाणीं वास करितोस !   २

१ अश्वे ॥
२ दुहितर्दिवः ॥
३ अपसा ॥
४ द्विमाता ॥

हे अग्निदेवा, तूंच सर्वांचे अगोदर होतास. आपल्या सामर्थ्यासह विवस्वान् आणि **मातरिश्वा** ह्यांचेकरितां तूं प्रकट हो. तूं मूर्तिमान वैभवच आहेस. जेव्हां होतृस्थानी सर्वांनीं तुझी निवडणूक केली त्यावेळीं तो कार्यभार तूं सहन केलास आणि सर्व श्रेष्ठ देवांस यज्ञ पोचविलास आकाश आणी पृथ्वीमात्र ते पाहून (आश्चर्याने) कंपित होउन गेलीं. ३

हे अग्निदेवा, **मनू**चेकरितां तूं द्युलोकांत प्रवेश केलेस आणि सत्कृत्यांनीं विख्यात झालेल्या **पुरूरव्या**करितां तूं अतिशय प्रशसनीय कृती केलीस. ज्यावेळीं घर्षणक्रियेनें तुझ्या मातापितराकडून तुझी प्रेरणा होते त्यावेळीं ऋत्विजलोक तुला प्रथम पूर्वबाजूस आणि नंतर पुन्हां पश्चिमबाजूस घेऊन फिरतात. ४

हे अग्निदेवा, तुला हवि अर्पण करण्याकरितां जो मनुष्य यज्ञचमस वर उचलतो त्याच्या संपत्तीची तूं वृद्धि करणारा असून अत्यत बलिष्ठ व कीर्तिमान् आहेस. वषट् या शब्दांनी जी आहुति दिली जाते तिचे ज्ञान असणाऱ्या ऋत्विजास तूं सर्वांचे अगोदर अखंड आयुष्य अर्पण करीत या जगतावर वास करितोस. ५ (३२)

हे सर्वव्यापी अग्निदेवा, जो मनुष्य पापमार्गाचें अवलंबन करितो, त्यांस तूं योग्य कर्मास प्रवृत्त करितोस. शूरांनीच मिळविण्यास योग्य अशा संपत्तीविषयी युद्ध चालले असता तूं अनेक शत्रूंना थोड्याच लोकाचे हातून मारवितोस. ६

हे अग्निदेवा, त्या मनुष्याची रोजचे रोज कीर्ति वाढवीत तू त्यास उत्तम अविनाशी पदावर चढवितोस विद्वान् भक्ताकरिता तुझे अंतःकरण अतिशय उत्कंठित होऊन तूं त्यास दोन्ही जन्मास पुरेल इतकी समृद्धि व सौख्ये अर्पण करितोस. ७

---

१ अरेजेतां ॥

२ अवाशयः ॥

३ श्रवाय्यः ॥

४ शूरसाता ॥

५ तातृषाणः ॥

हे अग्निदेवा, आम्ही धनप्राप्तीकारितां तुझें स्तवन करीत असल्यामुळें आम्हांस श्रेयस्कर अशी कीर्ति अर्पण कर. नवीन कृति आचरून आम्ही तुझे यजनकर्म साग करू. हे द्यावा-पृथिवीनो सर्व देवासह आमचें संरक्षण करा. ८

हे निष्कलक अग्निदेवा, सर्व देवांत तूं श्रेष्ठ देव आहेस. तुझा निवास अगदी मातापितराच्या सन्निध असतो. तूं आमचेकरिता जागृत रहा. सर्वांची शरीरे निर्माण करणारा जो तू तो आपली भक्ति करणाऱ्या सबधाने मनांत अतिशय प्रेम बाळग व जागरूक रहा. तूं प्रत्यक्ष कल्याणच आहेस; तू सर्व प्रकारचे द्रव्य सर्वत्र पेरून ठेवीत असतोस. ९

हे अग्निदेवा, तुझे अतःकरण अत्यत दयाशील आहे. तूं आमचा पिता आहेस. आम्ही तुझे आप्त आहोत. हे अजिक्य देवा, शेकडो किंबहुना हजारो सुखानी परिपूर्ण अशी सपत्ति तुझ्याकडे आपोआप चालून येते. तू अतिशय शूर व आपल्या आज्ञाचे परिपालन करविणारा आहेस. १० (३३)

हे अग्निदेवा, सर्व जगताचे आयुष्य तुजवर अवलबून आहे. सर्वांचें आयुष्यवर्धन होण्या-करितांच देवांनीं तुला प्रथम उत्पन्न करून नहुषाचा सेनापति केले. त्याचप्रमाणे ज्या वेळीं माझ्या पित्यास पुत्रप्राप्ति झाली, त्यावेळी मनुष्यमात्रास सज्ञान करणारी इळाही तू उत्पन्न केलीस. ११

हे वदनीय अग्निदेवा, तू आपल्या सर्वसरक्षक अशा शक्तींच्या योगानें आमचे व आम-च्यावर उपकार करणारांचे प्रतिपालन कर. आपल्या नियमास अनुसरून एक निमिषही न विसंबतां तूं जगाचे रक्षण करितोस. आमचे हे कौटुंबिक वैभव परपरेने असेच स्थिर राह-ण्याकरितां तू आमच्या मुलाबाळाचा व गाईवासरांचाही सभाळ करीत असतोस. १२

---

१ सनये ॥
२ ओपिष ॥
३ अदाभ्य ॥
४ विश्पतिं ॥
५ पायुभिः ॥

हे अग्निदेवा याग करणाऱ्या भक्ताचा तूं अगदी अंतरंगांतील साहाय्यकर्ता आहेस, आणि, हे चार नेत्रांनी विभूषित असलेल्या देवा, जो कोणी कधीही दुसऱ्यावर शस्त्र उचलीत नाही त्याचेकरितां तू प्रेमाने उद्दीपित होतोस. तू सर्वांचें पोषण करितोस, तुझ्या हातून कोणाचाही नाश होत नाही. जो स्तुतिकर्ता तुला हवि अर्पण करितो तो कितीही गरीब असो त्याने केलेल्या स्तुतीचा तू मनःपूर्वक स्वीकार करितोस. १३

हे अग्निदेवा, जो उपासक तुझे अतिशय स्तवन करितो त्याचेकरिता तू सर्व वैभवांत जें अत्यंत स्पृहणीय वैभव असेल ते सिद्ध करून ठेवितोस. तुझा भक्त स्वतःचे पोषण करण्यासही जरी सर्व तऱ्हेने असमर्थ असला तरी तू अतिशय प्रेमाने त्याचा सांभाळ करणारा पिताच होतोस असे सर्व लोक बोलतात. तुझे ज्ञान तर अलौकिकच आहे तथापि तूं इतका लडिवाळ आहेस कीं लहान अर्भकास तू दिशा आणि उपदिशा ह्या शिकवीत बसतोस १४

ज्याप्रमाणे उत्तम तऱ्हेनें मावलेलें चिलखत शूराचे रक्षण करिते त्याप्रमाणे पवित्र[3] आणि सदाचारी पुरुषाचे तूं सर्व तऱ्हेने परिपालन करितोस. स्वादिष्ट अन्न तयार करून जो आपल्या घरी (अतिथींस) संतुष्ट करितो व अशा रीतीने प्राणिमात्रांच्याकरितां जणू काही जो अनुष्ठानच करितो, त्यास श्रेष्ठपणात स्वर्गाचीही उपमा दिली तरी ती शोभते. १५ (३४)

हे अग्निदेवा, ज्या कुमार्गाने आह्मी दूरपर्यंत गेलो होतो, त्या बद्दल—त्या पातकाबद्दल तू क्षमा कर. आमचा आप्त, आमचा पिता, सोमरस अर्पण करणाऱ्या भक्ताचा हितकर्ता, सर्वांचे पोषण करणारा, व अज्ञ मानवास श्रेष्ठ अशा ऋषीचे पदवीस चढविणारा आहेस. १६

मनूकडे, **अंगिरसा**कडे, व **ययाती**कडे ज्याप्रमाणे तू पूर्वी जात होतास त्याप्रमाणे, हे पवित्र अग्निदेवा, हे अंगिरसा, तू आमच्या सदनाकडे ये, आणि दिव्य लोकांतील सर्व मंडळीस बरोबर आण. त्यास असनावर बसव व त्यांच्या आवडीचा हवि त्यांस अर्पण कर. १७

---

१ यज्यवे ॥
२ स्पार्ह ॥
३ प्रयतदक्षिणं ॥
४ शरणि ॥
५ दैव्यं जनं ॥

हे अग्निदेवा, जे हे स्तोत्र आम्ही आपले सामर्थ्य व बुद्धि उपयोगात आणून केलेले आहे त्याच्या योगाने तू आनंदित हो, व आम्हास शक्ति व उत्तम बुद्धिमता याची जोड करून दे. आम्हांस अत्यंत स्पृहणीय अशा वैभवाकडे नेणारा तूंच आहेस. १८ (३९)

सूक्त ३२.

ऋषि-हिरण्यस्तूप आङ्गिरस । देवता-इंद्र ॥

वज्रधारी इंद्राचे पराक्रम मी येथे आवडीने गाइलेले आहेत. अखिल पराक्रमाच्या कृत्यांत ह्यानाच प्रथम स्थल द्यावे लागेल. ह्या इंद्रदेवाने **अहि**चा वध केला, उदकास वाट फोडून दिली व पर्वताची हृदये विदारण केली. १

त्वष्टा देवाने त्यास वज्र तयार करून दिले होते. (ते घेऊन) त्याने पर्वतात दबा धरून बसलेल्या **अही**चा वध केला. (त्याबरोबर) व वत्सासाठी धेनु हंबरतात त्याप्रमाणे मोठा आवाज करीत पाण्याचे लोटच्या लोट वाहू लागले व मोठ्या वेगाने समुद्रास जाऊन मिळाले. २

शौर्याच्या भरात आल्यावर इंद्रास सोमाची इच्छा झाली व त्याचे त्याने तीन यज्ञांत प्राशन केले. त्या उदार इंद्रदेवाने वज्र हे आपले आयुध केले व सर्व **अहीं**तील ज्येष्ठ **अहि** जो **वृत्र** त्याचा वध केला. ३

ज्यावेळी हे इंद्रा सर्व **अहीं**तील ज्येष्ठ **अही**चा तू वध केलास व कपटकर्मांत प्रवीण असलेल्या रिपूच्या कपटव्यूहाचा विध्वंस केलास त्यावेळी सूर्य, उषा व द्युलोक ह्यांना जन्म प्राप्त झाला व तुझा हात धरील असा कोणीही शत्रु तुला उरला नाही. ४

---

१ अभि-वस्यः ॥
२ वक्षणाः ॥
३ वाश्राः ॥
४ प्रथमजाम् ॥
५ मायिनाम् ॥

अही हा नावाचा वृत्र ह्मणजे क्रूर खरा, परंतु वास्तविक पहातां त्याचा क्रूरपणा त्याच्या नांवापेक्षाही जास्त होता. पण इंद्रानें आपल्या अत्यंत उग्र वज्रानें त्याचे बाहु छेदून त्यास मारून टाकले. ज्याप्रमाणे कुऱ्हाडीने एखाद्या वृक्षाच्या फांद्या छेदून टाकाव्या त्याप्रमाणे छिन्न विच्छिन्न होऊन **अहि** पृथ्वीवर मृत होऊन पडला. ५ (३६)

आपल्यास कोणीच प्रतिस्पर्धी नाहीं अशा भलत्या अभिमानास पेटून **अहीने** महापराक्रमी, अजिंक्य, व अनेक शत्रूनाही भारी, अशा इंद्रास आह्वान केले. परंतु त्याच्या अत्यंत उग्र शस्त्राच्या पुढे त्यास टिकाव धरता आला नाही. पण इंद्राचे शत्रुत्व त्याचे अंगी इतके बाणलें होते कीं त्याने मोठमोठ्या दुर्गांचाही अगदी चुराडा करून टाकला. ६

हात आणि पाय तुटून गेले तरी **अहीनें** इंद्राशी युद्ध चालविलेच. इंद्राने आपले वज्र त्याच्या पर्वतप्राय बाहूवर मारले. निःसत्व झाल्यावरही पराक्रमी पुरुषाची ऐट मिरविणारा **अहि** अस्ताव्यस्त होऊन त्याचे धूडच्या धूड जमीनीवर पडलें. ७

जमीनीवर पसरलेल्या एखाद्या महानदाप्रमाणे **वृत्र** हा पृथ्वीवर पडला असता जलांचे प्रवाहांस धैर्य चढून ते त्याचे अंगावरून वाहू लागले. आपल्या सामर्थ्याने ज्या उदकास **वृत्राने** कोंडून ठेविले होते त्यांच्याच पायांशीं तो गतप्राण होऊन पडला. ८

वृत्राची माता त्याचे देहावर आडवी पडली. **इंद्राने** आपले उग्र वज्र तिचे पोटाखालून फेकले. ह्याप्रमाणे माता वर पडलेली व तिचे खालीं तिचा पुत्र **वृत्र** पडलेला अशा स्थितीत धेनु जशी आपल्या वासरास पोटा खाली घेते तशीच ती **दानु** दिसूं लागली. ९

---

१ व्यंसम् ॥

२ तुविबाधम् ॥

३ वृष्ण ॥

४ पत्सुतःशी ॥

५ नीचावया ॥

ज्यांस कधी खळ नाहीं व ज्यांस कधी विश्रांति नाहीं अशा जलप्रवाहांत वृत्राचें शरीर निमग्न होऊन गेले होते. वृत्राच्या शरीरावर जलाचे प्रवाह खुशाल वहात होते व इंद्रशत्रु **वृत्र** दीर्घ अंधकारांत जाऊन पडला होता. १० (३७)

अहीनें प्रतिबंधांत ठेवलेलीं व ह्मणून त्या दुष्टाची दास बनलेलीं जीं जले तीं **पणीनें** प्रतिबधांत टाकलेल्या धेनूंप्रमाणे बंदिवान् होऊन गेली होतीं. उदकांचें निर्गमस्थान जें पूर्वी बंद झालें होतें ते **वृत्रास** मारून इंद्राने उघडें केलें. ११

हे इंद्रा, तूंच एकटा श्रेष्ठ देव आहेस. ज्यावेळीं तुझ्या आयुधावर त्या **अहीनें** प्रहार केला त्यावेळीं अश्वाकरिता तयार केलेल्या चिलखताप्रमाणे तूं त्यास दाद दिली नाहींस. तूं धेनूंची प्राप्ति करून घेतलीस, हे शूरा, तू सोमरसाचाही लाभ करून घेतलास व सप्त नद्याचा प्रवाह चालू करण्याकरिता त्यांस तू बधमुक्त केलेंस. १२

विद्युत्प्रयोग अथवा गर्जना ही दोन्ही **वृत्रास** कांहींच उपयोगीं पडलीं नाहीत. त्याचप्रमाणे त्याने जी पर्जन्यवृष्टि केली व ज्या अशनि फेकल्या त्यांचाही त्यास उपयोग झाला नाहीं. ज्यावेळी **इंद्र** व **अहि** ह्यांचे युद्ध झाले त्यावेळी त्या दानशूर इन्द्रानें चिरकालिक विजय संपादन केला. १३

हे इन्द्रा, ज्याअर्थी वृत्रास मारल्यानतर तुझ्या हृदयांत भीतीनें प्रवेश केला त्याअर्थी वृत्रवधाबद्दल सूड उगवणारा असा कोण तुझ्या दृष्टीस पडला ? कारण भयचकित झालेला एखादा श्येनपक्षी ज्याप्रमाणें (भराभर) अंतरिक्षाचे पार उडून जातो त्याप्रमाणे तूं (त्वरेने) नव्याण्णव नद्या ओलांडित पैलीकडे गेलास. १४

---

१ निण्यम् ॥
२ बिलम् ॥
३ सर्तवे ॥
४ मिहम ॥
५ अतरः ॥

सर्व चर व अचर सृष्टीचा इन्द्र मालक आहे. जे प्राणी शृंगयुक्त आहेत व जे निरुपद्रवी आहेत त्या दोहोंवरही त्याची सत्ता आहे. त्याचे बाहु वज्राप्रमाणे आहेत; सर्व मानवांचा तोच राजा आहे. ज्याप्रमाणें रथचक्राची धाव चाकाच्या आऱ्यांना वेढून टाकते त्याप्रमाणें इन्द्रानें हें सर्व वेष्टून टाकले आहे. १५ (३८)

॥ दुसरा अध्याय समाप्त ॥

तिसरा अध्याय.

सूक्त ३३.

ऋषि-हिरण्यस्तूप आंगिरस । देवता-इंद्र ॥

या, गोधनाची इच्छा धरून आपण इंद्राकडे जाऊ या. आपल्या बुद्धिमत्तेचा तोच अतिशय वर्धन करीत असतो. तो अमर आहे. वैभव–गोधन–प्राप्त करून घेण्याचे मुख्य साधन तो आह्मांस दाखवून देईल काय ? १

---

१ चर्षणीनाम् ॥

२ गव्यन्तः ॥

ज्याप्रमाणें श्येनपक्षी आपल्या नेहमींच्या राहण्याच्या ठिकाणाकडे उडून जातो त्याप्रमाणें मी इन्द्राकडे त्यास उत्तमोत्तम स्तोत्रांनी वंदन करीत मार्गानें गमन केलें. हा इंद्र संपत्ति[1] देणारा, शत्रूंस अजिंक्य व भक्तांनीं अर्चन करण्यास योग्य असा आहे. २

आपले सर्व सैन्य बरोबर घेऊन ह्याने बाणाचे भाते (पाठीशीं) बांधले आहेत. हा फार श्रेष्ठ आहे. त्याची इच्छा असेल त्याचेकडे तो त्यास देण्याकरिता गाई घेऊन जातो. हे अत्यत थोर इंद्रा, अनेक प्रकारची उत्कृष्ट संपत्ति घेऊन ये व आमचेविषयी कृपणता धारण करूं नको. ३

हे इंद्रा, जरी तू आपल्या अनुचरासह निघाला होतास तथापि आपल्या वणासारख्या शस्त्रानें तू संपत्तिमान् अशा **दस्यूचा** एकट्यानेंच वध केलास. ते सर्व बाजूंनी तुझ्या धनुष्यावर एकदम तुटून पडले, परंतु त्या **सनकांचा** मात्र नाश झाला. तुझे यजन करणे त्यांस कधी माहितच नव्हते. ४

हे उग्र इंद्रा तुझे स्थैर्य वाखाणण्याजोगे आहे व तुझे अश्व पीतवर्णाचे आहेत. ज्यावेळीं तुझ्या आज्ञा न जुमानणाऱ्या दुष्टांस तूं अतरिक्षांतून, पृथिवींतून व स्वर्गांतून हांकून लाविलेस, त्यावेळीं त्यांनी आपलीं मस्तकें (लज्जेने) पाठीमागे फिरविली. स्वतः तुझे यजन कधीही करीत नसून यजन करणाऱ्या लोकांबरोबरमात्र त्यांनीं स्पर्धा चालविली होती. ५ (१)

सर्वतोपरि दोषरहित असा जो इन्द्र त्याच्या सेनेबरोबर त्यांनी युद्ध माडलें. **नवग्वांनी** उभे राहून इद्रास उत्तेजन दिलें. सामर्थ्यवान् पुरुषांशी झगडणाऱ्या निर्बल लोकांची जशी दाणादाण होते त्याप्रमाणे त्याची स्थिति होतांच इद्राच्या शक्तीची चागली ओळख पडून ते (सांपडेल त्या) मार्गांनीं पळत गेले. ६

---

१ **धनदाम्** ॥
२ **समर्यः** ॥
३ **विषुणक्** ॥
४ **हरिवः** ॥
५ **अनवद्यस्य**

ते हंसले किंवा रडले तरी त्याची बिल्कूल परवा न करितां, हे इंद्रा, तू त्यांच्याशीं युद्ध करून त्यांस रजोलोकाच्या पार घालून दिलेंस. दस्यु उच्च अशा द्युलोकांत असतां तूं त्यास दग्ध केलेंस व ज्याने तुझ्याकरितां सोमरस तयार करून तुझें स्तवन केलें त्याच्या स्तोत्राचा तू स्वीकार केलास. ७

सुवर्णालंकारांनीं नटून त्यांनीं सर्व पृथ्वीचें परिवेष्टन केलें. त्यानी आपलें सामर्थ्य कितीही प्रकट केले तरी इंद्राचा पराभव त्यांना करतां आला नाही. त्यांच्या दूतांस इंद्राने सूर्याकडून हतवीर्य केले. ८

हे इंद्रा, ज्यावेळी आपल्या सामर्थ्याने तू पृथिवी व स्वर्ग ह्यावर सर्व प्रकारे स्वसत्ता प्रस्थापित केलीस त्यावेळीं आपल्या भक्तांचे हातून तुझा उपमर्द करणाऱ्यांचा तू पराभव करविलास व आपल्या तीव्र शस्त्रांनीं दस्यूस पराजित केलेस. ९

स्वर्ग आणि पृथिवी ह्यांचा अंत लावणाऱ्याससुद्धां धनदात्या इंद्राला आपल्या कपटजालांनीं वेढा देता आला नाही. सामर्थ्यवान् इंद्राने आपल्या वज्रासच आपले मदतगार बनविले व आपल्या तेजाच्या योगाने धेनूंस अंधकारांतून बाहेर काढले. १०(२)

इंद्रानें जी वाट फोडून दिली त्या वाटेने जलाचे प्रवाह वाहू लागले. परंतु जेथे नौकासुद्धां चालू शकतात अशा महानद्यांत शिरून वृत्राने विशाल रूप धारण केलें. मग इंद्रानें आपले सर्व लक्ष्य वृत्राच्या वधाकडेच देऊन आपल्या प्रबल शस्त्राने त्यास कायमचे जमीनदोस्त केले. ११

---

१ अदह ॥

२ स्पश ॥

३ महिना ॥

४ वृषभः ॥

५ घून ॥

इलीबिशाचे दुर्गम किल्ले तूं फोडून टाकलेस व शृंगयुक्त अशा **शुष्णा**चे तूं विदारण केलेस. जितका वेग व जितके सामर्थ्य तुझे अंगीं होते त्या सर्वांचा उपयोग करून तुझ्यांशीं युद्ध[1] करणाऱ्या शत्रूचा तूं आपल्या वज्रानें वध केलास. १२

त्याचें साहाय्यकारी वज्र त्याच्या शत्रूवर नेम धरून निघाले. आपल्या तीव्र शस्त्राने त्याने शत्रूंचीं पुरें फोडून टाकिलीं. इंद्राने आपल्या वज्राशीं वृत्राची गांठ घालून दिली व त्याचा संहार करून आपल्या मनाचा हौंस फेडून घेतली. १३

ज्या कुत्सावर हे इंद्रा, तुझे अत्यंत प्रेम होतें त्याचे तूं संरक्षण केलेस व वीर्यशाली **दशद्यु** युद्धांत गुतला असतांना तूं त्याच्या साहाय्यार्थ धांवलास. घोड्याच्या खुरांनीं उडालेली धूळ आकाशापर्यंत वर गेली, **श्वैत्रेय**ही पुन्हां लोकांनीं त्याची सत्ता सहन करावी अशा योग्यतेस चढला. १४

तुग्र्यांच्या समुदायात तू त्याच्या शांत स्वभावाच्या वृषभाचे रक्षण केलेस व भूमि सपादनाच्या ईर्ष्येनें युद्ध चाललें असतां, हे उदार इंद्रा, तू त्याच्या धेनूचा सांभाळ केलास. येथे अनेक कालपर्यंत ठाणे देऊन ज्यानी शत्रुत्व आचरिले त्या आपल्या रिपूंस तू अत्यंत अमंगल वेदना सोसावयास लाविल्यास. १५ (३)

---

१ पृतन्युम ॥

२ शाशदानः ॥

३ वृषभम् ॥

४ ज्योक ॥

सूक्त ३४.

ऋषि–हिरण्यस्तूप आंगिरस । देवता–अश्वि ॥

हे सर्वज्ञ अश्विनहो, तुह्मी आज तीन्ही वेळा आमचेच व्हा. आपली गति सर्वत्र आहे आपली दानशूरताही चोहोकडे अनुभवास येणारी आहे. ज्याप्रमाणें वस्त्राचा व हिंवाळया त्रीचा अत्यंत निकट संबंध असतो त्याप्रमाणे आपण दोघेही एकमेकांशी असेच संलग्न ाहांत. सुज्ञ भक्तास आपण वश व्हा. १

मधुर रसांची प्राप्ति करून देणाऱ्या आपल्या रथास तीन धावा आहेत व तो सोमाच्या ार्गानें गमन करतो हे सर्वांस विदितच आहे. त्या रथाचा तोल बिघडू नये ह्मणून त्यावर ीन स्तंभ उभे केलेले आहेत. हे अश्विनहो, आपण रात्रौ त्रिवार व दिवसा त्रिवार रिभ्रमण करिता. २

एकाच दिवसात तीन वेळां आपण (भक्ताची) पातके नाहींशी करितां. आज तीनदा ामच्या यज्ञावर आपण माधुर्याची वृष्टि करा. हे अश्विन हो, ज्यांच्या योगाने सामर्थ्याची ाप्ति होईल अशा प्रकारच्या कृपाप्रसादाची रेलचेल (रोज) सुप्रभाती व सध्याकाळचे ेळस आह्मांवर करीत जा. ३

तीन वेळां तुह्मी आपल्या निवासस्थानाकडे जा. तीन वेळां तुह्मी आपल्या आज्ञाचे परि- ालन करणाऱ्या भक्ताकडे गमन करा. रक्षण करण्यास जे अतिशय योग्य आहेत अशा नुष्यांस तीन वेळा जणू कांही तीन प्रकारचे शिक्षण लाभेल असे करा. हे अश्विनहो, ामच्या मनांस आनंद होईल असे वैभव तीनदा आह्मास अर्पण करा आणि आमच्या ोषणांची अशी उत्तम तजवीज करा की ' हे आमचे सदोदितचे भाग्य ' असे ोकानी ह्मणावें. ४

१ **विभुः** ॥
२ **पवयः** ॥
३ **अवव्यगोहना** ॥
४ **पृक्ष** ॥

हे अश्विनहो, आमचेकडे तीन वेळ संपत्ति घेऊन या; देवांचे तीन वेळा यजन चाललें असता तीन वेळा आमच्या सद्विचारास, सुदैवास व सत्कीर्तीस भरती आणा. (आकाशाच्या) दुहितेनें तुझ्या त्रिचक्री[1] रथावर स्वर्गांत आरोहण केले होते. ५

हे अश्विन हो, स्वर्गांतील, पृथिवीवरील व उदकापासून प्राप्त करून घेतलेलीं अशी तिन्ही प्रकारची औषधे तीन तीन वेळ आह्मास द्या. हितावह संपत्तिचे आपण अधिपति[2] आहात, व मला कल्याणाची इच्छा आहे ह्मणून माझे पुत्रास आपण तिन्ही महाभूतांपासून निर्भयता व आपली कृपादृष्टि ह्याची जोड करून द्या. ६ (४)

हे अश्विनहो, आपले यजन प्रत्येक दिवशी तीन वेळ करणे युक्त आहे. तिन्ही महाभूतांना[3] बरोबर घेऊन आपण पृथिवीचे सभोवती विश्रान्ति घेतलेली आहे. हे सत्यस्वरूप अश्विन हो, आपण अतिशय दूर प्रदेशापासून रथांत बसून या, व ज्याप्रमाणे प्राणवायु शरीरांत प्रवेश करतो त्याप्रमाणे आपल्या तीन (निवासस्थानांकडे) गमन करा. ७

हे अश्विनहो, सप्त जननीप्रमाणे शोभणाऱ्या ज्या (सप्त) नद्या त्यासहवर्तमान इकडे या. येथे तीन यज्ञपात्रे सिद्ध[4] आहेत व तीन प्रकारचा हवि तयार करून ठेविला आहे. पृथिवीचे प्रदेश तीन आहेत. आपण स्वर्गाचे वरती परिभ्रमण करून स्थिर अशा अंतरिक्षाचे रात्रदिवस रक्षण करीत असता. ८

तुझ्या त्रिकोणाकृति रथाची तीन चक्रे कोठे आहेत ? ज्याच्यावर रथ चालविणाऱ्या-करितां बसण्यासाठी उत्तम जागा केलेली अशा तुमच्या रथाच्या वधुरा[5] कोठे आहेत ? हे सत्यस्वरूप अश्विन हो, ज्यावर आरोहण करून तुह्मी यज्ञाप्रत आगमन करितां, अशा शक्तिवान् रासभास तुह्मी केव्हां जोडणार आहा ? ९

---

१ त्रिवृत् ॥

२ शुभस्पती ॥

३ त्रिधातुः ॥

४ आहावा ॥

५ वंधुरा ह्मणजे जोखडाला लागून ज्या तीन उभ्या दाड्या असतात त्या ।

हे सत्यस्वरूप अश्विनहो, इकडे या. हा हवि आपणांस अर्पण करण्यांत येत आहे. आपल्या मुखास मधुपान करण्याची चटकच आहे, तेव्हां आपण मधुर सोमरसाचे स्वमुखाने प्राशन करा. आपला अवर्णनीय व घृतसमृद्ध रथ **सविता**देव **उषे**च्याही अगोदर आमच्या यज्ञाकडे पाठवून देत आहे. १०

हे सत्यस्वरूप अश्विन हो, तेहतीस देवांसहवर्तमान ह्या मधुर पेयाकडे या. आमच्या आयुष्याची वृद्धि करा, पातकांचे क्षालन करा, आमच्या शत्रूंचा निरोध करा व आम्हांस नेहमीं आपल्या सहवासाचा लाभ होऊं द्या. ११

हे अश्विनहो, आपल्या त्रिकोणाकृति रथातून वीर्यवान् संततीने युक्त अशी संपत्ति आमचेकडे घेऊन या. आपण आमची प्रार्थना ऐकण्यास सिद्धच आहांत, ह्मणून आपणांस स्वरक्षणासाठी पुनःपुन्हां हांक मारतो. जेव्हा पराक्रमाच्या योगाने संपत्ति प्राप्त होण्याचा संभव असेल तेव्हां आमच्या वैभवांत भर पडेल असे करा. १२ (६)

सूक्त ३५.

ऋषि–हिरण्यस्तूप आङ्गिरस । देवता १ अग्नि, मित्र, वरुण, रात्रि, आणि सविता । २–११ सविता ॥

आमच्या कल्याणार्थ प्रथम **अग्नीस** पाचारण करितो. आमच्या रक्षणार्थ **मित्रावरुणास**ही मी येथें बोलावितों. सर्व जगतास आपापल्या स्थानाप्रत घेऊन जाणाऱ्या **रात्रिस** मी आमंत्रण करितों. आमचें प्रतिपालन करण्याकरिता मी **सविता**देवासही हाक मारितो. १

---

१ आसभिः ॥

२ तारिष्टम् ॥

३ शृण्वन्ता ॥

४ निवेशनीम् ॥

कृष्णवर्ण आकाशांतून मार्ग आक्रमण करीत व अमर्त्य व मर्त्य ह्या सर्वांस आपापल्या उद्योगांत प्रवृत्त करीत सर्व भुवनाचें अवलोकन करणारा सवितादेव आपल्या सुवर्णमय रथांत बसून येतो. २

उंच व पुरोगामी मार्गानें सवितादेव गमन करितो तो यजनीय आहे, तो आपल्या शुभ्र अश्वांवर आरोहण करून जात असतो. सर्व दुरिताचा नाश करीत सवितादेव फार दूर प्रदेशांतून इकडे येतो. ३

सवितादेव आपणास पूज्य आहे. त्याचे किरण चित्रविचित्र रंगाचे आहेत कृष्णवर्ण अंधकार नाहींसा करण्याचे त्याचे अंगांत सामर्थ्य आहे. तो पहा आपल्या सुवर्णभूषित रथांत बसला ह्या रथाची शिवांळ सुद्धां सुवर्णाची केलेली आहे. रथाचे जितके म्हणून निरानिराळे आकार आहेत तितके सर्व ह्या रथाचे ठिकाणीं आढळून येतात. ४

ज्याचें जूं सुवर्णाचें आहे, अशा रथास वोढून नेणारे सवितादेवाचे अश्व—ज्यांचीं पावलें पांढरीं शुभ्र आहेत—त्यांनीं सर्व लोकांवर स्वच्छ प्रकाश पाडला आहे. सर्व लोक व मनुष्यें- हीं सवितादेवाच्या समीपच निरंतर वास करीत असतात. ५

एकंदर द्युलोक तीन आहेत. त्यांपैकीं दोन सवितादेवाच्या संनिध असतात व एकाचें स्थान यमाच्या प्रदेशांत आहे. सर्व अमर विश्व चाकाच्या कुणीप्रमाणें सवितादेवावर अवलंबून आहे. ज्यास ह्या गोष्टीचें ज्ञान असेल त्यास बोलण्यास पुढें येऊं द्या. ६ (६)

---

१ रजसा ॥
२ परावतः ॥
३ तविषीए ॥
४ अख्यन् ॥
५ चिकेतत् ॥

ज्याची गति फार सुंदर आहे, ज्याच्या प्रयाणपद्धतींत फार गंभीरपणा आहे, जो (शत्रूंचा) संहारकर्ता आहे व ज्याचे अंगीं उत्तम मार्गदर्शकत्व आहे—अशा त्या सविता-देवानें सर्व अंतरिक्षावर प्रकाश पाडला आहे. ह्यावेळीं सूर्य कोठें असेल बरें? त्याच्या रश्मींनें कोणत्या द्युलोकापर्यंत मजल मारली आहे हें कोणास माहीत असेल? ७

पृथ्वीच्या आठही दिशा, तिन्ही निर्जल प्रदेश व सातही नद्या ह्यांस त्यानें सुप्रकाशित केलें आहे. ज्याचे नेत्र सुवर्णाप्रमाणें चमकदार आहे असा हा सवितादेव आपल्या उपास-कासाठीं उत्तमोत्तम रत्नें बरोबर घेऊन अगदीं येऊन ठेपला आहे. ८

दूरवरपर्यंत संचार करणारा व कांचनाप्रमाणें सुंदर वर्णाच्या हस्तांनीं सुशोभित असा सविता स्वर्ग व पृथिवी ह्या दोहोंमधून आपला मार्ग आक्रमण करीत असतो. तो रोगांचे निर्मूलन करितो, सूर्याकडे गमन करितो व कृष्णवर्ण अंतरिक्षांतून द्युलोकांपर्यंत जाऊन पोहोंचतो. ९

ज्याचे हस्त सुवर्णाप्रमाणे सुंदर आहेत जो शत्रूंचा नाश करणारा आहे, जो उत्तम मार्गदर्शक आहे, ज्याच्या कृपेनें सर्व सुखें प्राप्त होतात, व जो स्वकीयांचा अभिमान धारण करणारा आहे तो सविता आमचेकडे येवो. प्रत्येक सायंकाळीं ज्याची कीर्ति गाइली जाते तो सवितादेव राक्षस व यातुधान ह्यांचा संहार करीत येथें येण्यास सिद्ध झाला आहे. १०

हे सवितादेवा, जे अंतरिक्षांतील प्राचीनें मार्ग त्यांतील धूळ वगैरे काढून चांगले करून ठेवले आहेत त्या सुगममार्गांनीं आज (येथे येऊन) आमचें रक्षण कर व आम्हांस आशीर्वचन दे. ११ (७)

---

१ सुनीथः ॥
२ दाशुषे ॥
३ अमीवाम् ॥
४ सुमृळीकः ॥
५ पूर्व्यासः ॥

अनुवाक ८.

सूक्त ३६.

ऋषि-घौर । देवता-अग्नि ॥

देवाच्या दर्शनाची उत्कंठा बाळगणारे तुमच्यासारखे जे अनेक लोक आहेत, त्यांचा अभिमान बाळगणारा जो अग्निदेव त्यास सौन्दर्यपरिप्लुत स्तोत्रांनी मी आळवीत आहें. इतर मनुष्येंसुद्धां ह्याचेंच स्तवन करीत असतात. १

सामर्थ्याची वृद्धि करणाऱ्या अग्नीची लोकांनी संस्थापना केली आहे. त्यास हवि अर्पण करून आम्हींही त्याला प्रकट व्हावयास लावू. हे अत्युदार अग्निदेवा, पराक्रमाच्या कृत्यांत आमचा तूं ह्या ठिकाणीं प्रसन्न अन्तःकरणानें संरक्षणकर्ता हो. २

सर्व देवांस त्याचे हवि पोहोंचविणारा आणि अखिलज्ञानसंपूर्ण असा जो तूं त्या तुला आम्ही आपला प्रतिनिधी निवडतों. तूं मोठा आहेस. तुझी दीप्ति सर्वत्र संचार करते व तुझे प्रकाशरश्मि स्वर्गलोकास जाऊन भिडतात. ३

तूं (देवांचा) अतिशय पुरातन प्रतिनिधी आहेस. वरुण, मित्र, व आर्यमा हे सर्व तुला प्रज्वलित करीत असतात. हे अग्निदेवा, जो मानव तुला धन अर्पण करितो तो तुझ्या साहाय्यानें सर्व विश्वावर विजय मिळवतो. ४

---

१ यह्वम् ॥

२ सहोवृधम् ॥

३ प्र-वृतम ॥

४ ददाश ॥

हे अग्निदेवा, तूं आमचे हवि आनंदानें देवांप्रत पोहोंचविणारा असून गृहांचा स्वामी व सर्व लोकांचा प्रतिनिधी आहेस. देवांनीं जे जे सनातन नियम केले ते सर्व तुझेठायीं एकत्र झालेले आहेत. ५ (८)

हे अत्यंत तरुण अग्निदेवा, तूं उत्तम भाग्यानें युक्त आहेस. तुझ्याठिकाणीं सर्व हवि अर्पण करण्यात येतात. यास्तव आज आणि इतःपर सुद्धा आह्मास अतिशय सामर्थ्याचा लाभ करवून प्रसन्न अन्तःकरणाने आमचा यज्ञ देवांस प्राप्त होईल असें कर. ६

भक्तिनम्र उपासक स्वतःच्या तेजानें देदीप्यमान अशा अग्नीचें अर्चन करितात. शत्रूंच्यावर ज्यांनीं जय मिळविलेला आहे असे पुरुष हवि अर्पण करून अग्नीस प्रदीप्त करितात. ७

आपल्या शत्रूचा नाश करून त्या संकटांतून ते पार पडले. स्वर्ग, पृथ्वी आणि जलप्रवाह ह्यांना आपलें निवासस्थान बनविण्याकरिता त्यांनीं त्याचा विस्तार केला. ह्या सामर्थ्यवान् अग्नीचा धावा केला असतां तो कण्वास संपत्तिदायक होवो आणि गोधनादि वैभवाविषयीं आह्मांस इच्छा उत्पन्न झाली असतां (गाईचाच शब्द काय) अश्वाचेंही खिंकाळणें ऐकूं येवो. ८

हे अग्निदेवा, तूं श्रेष्ठ आहेस. तूं आपल्या आसनावर विराजमान हो. देवसमुदायाकडे तुझें सदोदित आगमन असते. तुझें तेज प्रकट होऊं दे. तूं यज्ञार्ह आहेस व तुझें स्तवन अतिशय होत असते. तूं आपला शीघ्रसंचारी व रमणीय आकार धारण करणारा धुराचा लोट सोडून दे. ९

सर्व देवांना हवि पोहोंचविणाऱ्या हे अग्ने, तू अतिशय पवित्र आहेस. मनूकरितां देवांनीं ज्या तुझी येथें स्थापना केली, ज्या तुला **कण्व, मेध्यातिथी, वृषा** आणि **उपस्तुत** ह्यांनीं तुला आपलें औदार्य प्रकट करण्याची स्फूर्ति उत्पन्न केली, १० (९)

---

१ मन्द्रः ॥
२ सुवीर्या ॥
३ स्वराजम् ॥
४ गाविष्टिषु ॥
५ वेषवीतमः ॥
६ धनस्पृतम् ॥

ज्यास **मेध्यातिथी** आणि **कण्व** हे नियमापेक्षांसुद्धां अधिक उज्ज्वलितें करितात, अशा त्या अग्नीच्या ज्वालांनी आपले धगधगीत तेज प्रकट केलें आहे. त्याच अग्नीची महती हीं स्तोत्रें वर्णन करीत आहेत. त्याच अग्नीची आह्मीही स्तुति करितों. ११

हे हवींनीं शोभणाऱ्या अग्निदेवा, तूं आमच्या वैभवास पूर्तता आण. खरोखर तुझा देवांशीं अतिशय निकट संबंध आहे. जे सामर्थ्य कीर्ति होण्यासही योग्य आहे, त्याचा स्वामी तूंच आहेस. तूं श्रेष्ठ आहेस. तू आह्मांस सौख्य अर्पण कर. १२

सवितादेवाप्रमाणें आमच्या संरक्षणार्थ तूं सज्ज होऊन उभा रहा. ज्याअर्थी अंजली जोडून तुझे स्तवन करणाऱ्या भक्तासहवर्तमान आह्मी तुला हांक मारीत आहो त्याअर्थी तूं उठून उभा राहून आह्मास सामर्थ्याचा लाभ करून दे. १३

आमच्याकरिता खडा होऊन आमचे पातकापासून रक्षण कर आणि आपल्या ज्वलन-शक्तीने सर्व खलांना दग्ध करून टाक. आह्मांस जगात सुखरूप वावरतां यावें ह्मणून आह्मांस उचलून उभे कर. देवसमुदायांत तू आमचा हवि ग्रहण केलेला आहेस. १४

हे अग्निदेवा, राक्षसांपासून आमचे संरक्षण कर. लोकांचें द्रव्यें बुडविण्याच्या मिषानें केलेल्या कपटाचा उपसर्ग आह्मांस पोचूं देऊं नकोस. जो आमचा खून अथवा वध करण्यास उद्युक्त झाला असेल त्याचेपासूनही, हे अत्यंत तरुण व प्रकाशमान् देवा आह्मांस वाचीव. १५ (१०)

---

१ ईंधे ॥

२ स्वधावः ॥

३ ऊतये ॥

४ विदाः ॥

५ अराव्णः ॥

हे अग्निदेवा, तुझी दंष्ट्रा जणूं काय ज्वालाचींच बनविलेली आहे असें वाटतें. जो आमचें धन बुडवणारा असेल त्यास घणासारखें एखादें शस्त्र घेउन सपशेल मारून टाक. जो आमचा द्वेष करीत असेल त्यास ठार मार. जो (नीच) मनुष्य रात्रीच्या रात्री जागून आमच्यां विरुद्ध खलबते करीत असेल त्या आमच्या शत्रूचा आम्हांवर अधिकार न चालो. १६

अग्निदेवाने स्वतः निवड करून उत्तम सामर्थ्ययुक्त व उत्कृष्ट भाग्य ह्याची जोड कण्वास करून दिली. अग्नीने मित्रांचें सरक्षण केले. त्याचप्रमाणे **मेध्यातिथी** व **उपस्तुत** ह्याचा-ही द्रव्योपार्जनाच्यां समयीं त्यानें प्रतिपाल केला. १७

अग्नीच्या द्वारे **तुर्वश**, **यदु**, ह्याणि **उग्रदेव** ह्यांना आम्ही त्याच्या अतिशय दूरस्थांना-पासून इकडे येण्याचीं विनंति करितों. दस्यूचे निमत्रण करणारा हा अग्निदेव **नववास्त्व**, **बृहद्रथ** आणि **तुर्वीति** ह्यांस येथे घेऊन येवो. १८

हे अग्निदेवा, मनूने तुझी तू लोकहिताकरितां प्रकाशणारी ज्योति ह्या नात्यांने निरतरची स्थापना केली. न्यायनीतिसहैवर्तमान तू प्रकट झालास व घृताचा हवि तुला नेहमी अर्पण करण्यांत येत असतो. - की ज्यांस विश्वातील सर्व लोक नमन करितात—तो तू कण्वा-करितां प्रदीप्त झाला होतास. १९

अग्नीच्या ज्वाला उज्ज्वल, प्रबल, भयप्रद व जवळ जाण्याम अशक्य अशा आहेत (हे अग्निदेवा) राक्षस, पिशाच आणि सर्व दुष्टलोक ह्यांना कायमचे दग्ध करून टाक. २० (११)

---

१ अत्यक्तुभिः ॥
२ सानौ ॥
३ परावतः ॥
४ ऋतजातः ॥
५ अमवन्तः ॥

सूक्त ३७.

ऋषि कण्व घोर । देवता-मरुत् ॥

हे कण्वहो, मरुद्गणास उद्देशून गायन करा. हे मरुद्गण रथावर सुंदर रीतीने विराजमान झालले आहेत. परतु ते आपल्या रथास अश्व जोडीत नसतात. ह्यांस क्रीडा फार आवडते. १

हे मरुद्गण स्वयप्रकाशित असून आपल्या ठिपकेदार रंगाच्या हरिणी, आपल्या तरवारी, आपले भाले, व आपली आभरणे, ही सर्व बरोबर घेऊन ह्या जगांत प्रकट झाले. २

ज्या वेळी आपल्या हातांनी ते आपल्या चाबकाचा आवाज काढतात त्यांवेळीं जणूं काय तो चाबूक येथेच वाजला अशा तऱ्हेने तो मला ऐकूं येतो. मार्गक्रमण करीत असता ते मोठ्या ऐटदार पद्धतीनें त्यास (आपल्या हातात) वागवतात. ३

तुह्मांस प्रिय असणाऱ्या ह्या मरुद्गणाप्रीत्यर्थ एखाद्या दैविक स्तोत्राचे गायन करा. हे मरुद्गण (शत्रूंस) चिरडून टाकणारे, तेजोवैभवाने युक्त व अत्यत प्रबल आहेत. ४

धेनूंची प्राप्ति करून घेण्याकरितां पराक्रमी व क्रीडानिपुण अशा मरुद्गणांचे स्तवन कर. स्वादिष्ट रसाचे सेवन करून हे वीर्यवान् झाले. ५ (१२)

स्वर्ग आणि पृथ्वी ह्यांस हालवून सोडणाऱ्या हे मरुद्देवानो, (ह्या विश्वांत) असा कोण श्रेष्ठ आहे की ज्यास तुह्मी (पृथ्वीच्या) टोंकापर्यंत फेकून देऊं शकला नाही. ? ६

---

१ अनर्वाणम् ॥
२ पृषतीभिः ॥
३ वदान् ॥
४ देवत्तम् ॥
५ जम्भे ॥
६ धूतयः ॥

आपण गमन करीत असतांना आपल्या उग्र कोपाला भिऊन मनुष्यें प्रत्येकवेळां आधार शोधूं लागलेली आहेत. कठिण शिखरांचा पर्वतसुद्धां (आपला कोप पाहून) भयकंपित होईल. ७

ह्या मरुद्देवांचा संचार सुरू होतांच वार्धक्यानें क्षीण झालेल्या एखाद्या नृपती-प्रमाणे ही पृथ्वी त्यांचे आगमन होत असतां भीतीनें लटलट कापूं लागते. ८

जेथे ह्यांचा जन्म झाला ते स्थान अतिशय स्थिर आहे. आपल्या मातेच्या उदरांतून बाहेर निघण्याकरितां ते पक्षीच बनले. कारण त्यांचे सामर्थ्य द्विगुणित होते. ९

शिवाय ह्यां वाग्देवीच्या पुत्रांनीं धेनूस आपल्या वत्साकडे नीट जातां यावें ह्मणून त्रिश्चार्थ्या सिमा फार दूरपर्यन्त वाढवल्या. १० (१३)

ते आपल्या मार्गाने जात असतां मेघाच्या बालकास खाली कोसळून पाडतात. ह्या मेघाच्या बालकाचा आकार दीर्घ व विस्तृत असून त्यास प्रायः कोणालाही इजा करतां येत नाही. ११

हे मरुद्देवांनो, तुमचे सामर्थ्य इतके मोठे असल्याकारणाने तुह्मी सर्व लोकांस हालवून सोडतां आणि पर्वतासही कंपित करिता. १२

ज्या वेळीं मरुदेव गमन करित असतात त्यावेळीं मार्गांत असताना त्यांचे एक-मेकांशीं संभाषण होते. कोणातरी (भाग्यवान्) पुरुषास ते ऐकूं येत असेल काय ? १३

---

१ यामाय ॥
२ जुजुर्वान् ॥
३ निरेतवे ॥
४ अज्मेषु ॥
५ पृथुम् ॥
६ अक्षुष्पवीतन ॥
७ अध्वन् ॥

आपल्या शीघ्रसंचारी वाहनावर बसून त्वरेने इकडे या. कण्वमंडळींत तुमच्याक-तां हवि ठेविलेला आहे; त्यांत आनद माना. १४

आनंद व्हावा ह्याकरिताच खरोखर हा येथे ठेविला आहे. आह्मी मनोभावाने केवळ ाचेच भक्त आहोत. आह्मांस दीर्घकालपर्यंत ह्या जगांत वास्तव्य करितां यावें ह्मणून सर्व िवन ह्यांनी आमच्या स्वाधीन करून ठेविले आहे. १५ (१४)

सूक्त ३८.

ऋषि–कण्व घोर । देवता–मरुत् ॥

ज्याप्रमाणे आपल्या पुत्राचे बोबडे बोलणे ऐकण्याविषयी लोलुप असलेला पिता त्याचा ्रमाने हात धरितो त्याप्रमाणे, हे मरुद्देवानो, आपण आह्मांस खरोखर कधी हातांत धरणार ाहां बरे? आपणांकरिता, आह्मी सोमरसात पडलेले दर्भाचे तुकडे काढून टाकून, तो ्यार करून ठेविला आहे? १

खरोखर कोणीकडे—कोणत्या प्रदेशास उद्देशून—आपण स्वर्गातून जाण्यास निघाला ाहां? आपण पृथ्वीकडून आला नाही काय? आपल्या धेनु कोठे आहेत? त्यांचे हबरणें ेकू येत नाही. २

हे मरुद्देवानो, तुह्मी आणिलेली अपूर्व वैभवें कोठे आहेत? आपणापासून प्राप्त होणारी ंपत्ति कोठें आहे? आपणांपासून जी सर्व सुंदर भाग्ये (आह्मास) प्राप्त होणार तीं ोठे ठेविलेली आहेत? ३

---

१ शीभम ॥
२ स्मसि ॥
३ कण्वप्रिय ॥
४ रण्यन्ति ॥
५ सुम्ना ॥

हे पृश्नींच्या पुत्रांनो जर तुह्मी मर्त्यांमध्येच गणले जात असाल आणि तुमची स्तुति करणारा तुमचा उपासकमात्र अमरत्व पावत असेल, ४

तर खरोखर, ज्याप्रमाणे एखाद्या हरिणाला गवत खाण्याकरिता कोणी प्रतिबंध करणार नाहीं, त्याप्रमाणे तुमच्या सेवकावरही कोणाचीच अवकृपा होणार नाही व यमाच्या मार्गाने जाण्यास त्यास केव्हांही भाग पडणार नाही. ५ (१५)

निर्दयपणाने नुकसान करणारी व एकसारखी वृद्धिगत होणारी **साडेसाती** आम्हांस नाशाप्रत न नेवो. महत्त्वाकांक्षेबरोबर तिचाही निःपात होवो. ६

खरोखर हे बलशाली परंतु भीति उत्पन्न करणारे देव, अतिशय नापीक प्रदेशामध्ये सुद्धा, वृष्टि करीत आहेत, व त्या वृष्टीस वाऱ्याकडून खंड पडूं देत नाहीत. ७

जेव्हा ह्यांच्याकडून पर्जन्याची वृष्टि होते तेव्हां वासराकरिता हंबरणाऱ्या धेनूप्रमाणे वीज गर्जना करिते व माता ज्याप्रमाणे आपल्या लेकरास पोटाशी धरिते त्याप्रमाणे (सर्व जगतास) ही घट्ट कवळून धरिते. ८

ज्या वेळी हे पृथ्वीस पाण्याने चिंब करून टाकतात त्या वेळीं उदकाची वृष्टि करणाऱ्या पर्जन्याकडून हे दिवसासुद्धा काळाकुट्ट अंधकार पाडतात. ९

---

१ स्यातन ॥

२ अजोष्यः ॥

३ दुर्हणा ॥

४ अवाताम् ॥

५ मिमाति ॥

६ व्युन्दन्ति ॥

मरुताची गर्जना ऐकल्याबरोबर ह्या पृथ्वीवरील एकूणएक घरे हादरून जातात. ढेच काय पण मनुष्यसुद्धां थरथर कापूं लागतो. १० (१६)

हे मरुतदेवहो, मार्गात क्लेश न होतां नानाप्रकारच्या मनोहर नदीच्या काठाकाठाने पल्या सामर्थ्यवान् हस्ताचा प्रताप गाजवीत गमन करा. ११

तुमच्या रथांच्या चाकांच्या धावा भग न पावणाऱ्या असोत. तुमचे रथ आणि त्याना डलेले अश्व खबीर असोत. तुमच्या हातातील लगाम नक्षीदार असोत. १२

स्तुति करण्याच्या इच्छेने **ब्रह्मणस्पतीस** उद्देशून आणि त्याचप्रमाणे अग्नि व हा सुंदर त्र ह्यासही अनुलक्षून स्तोत्रांनी निरंतर आळवीत जा. १३

सतत कोसळणाऱ्या पावसाप्रमाणे उच्च घोष करून स्तोत्रपाठ करा. स्तुतीनी परिपूर्ण शा एखाद्या सुंदर गानाचे गायन करा. १४

सामर्थ्यवान्, स्तुतीस योग्य आणि अनेक स्तोत्रानी ज्याचे माहात्म्य वर्णन केले आहे शा मरुताच्या समुदायास वंदन कर. ते श्रेष्ठ मरुत येथे आमच्यावरच अनुग्रह करण्या-रितां वसलेले असोत. १५ (१७)

---

१ आ-सद्म ॥

२ अखिद्रयामभिः ॥

३ अभीशवः ॥

४ दर्शतम् ॥

५ ततनः ॥

६ पनस्युम् ॥

सूक्त ३९.

ऋषि–कण्व घोर । देवता–मरुत ।

सर्व जगास हालवून सोडणाऱ्या हे मरुतांनो, ज्याअर्थी आपण एखाद्या अग्निज्वालेप्रमाणे आपले प्रतिबिंब लांबच्या प्रदेशापासून अशा रीतीने पुढे फेंकित आहां, त्याअर्थी कोणाच्या करामतीमुळे—कोणाच्या आग्रहाने—कोणास उद्देशून—खरोखर कोणावर अनुग्रह करण्याकरिता—आपण चालला आहां बरे ? १

शत्रूंची दाणादाण करण्याकरिता तुझी आयुधे एकसारखी चालोत, आणि तुझे बळ त्याचा योग्य प्रतिकार करो. प्रशंसनीय सामर्थ्य केवळ तुझ्याच जवळ असो, कपटी मनुष्याजवळ कधीही नसो. २

हे वीरांनो, जेव्हा स्थिर पदार्थांना तुह्मी त्यांच्या स्थानापासून हलविता, आणि ज्या वस्तु अतिशय जड आहेत, त्याना (भिंगरीसारखें) फिरावयास लाविता, तेव्हां आपले गमन पृथ्वीवरील वृक्षामधून व पर्वताच्या दरीखोऱ्यांतून होत असते. ३

हे शत्रुसंहारक मरुद्देवहो, स्वर्ग अथवा पृथ्वी ह्यावर खरोखर आपणास कोणीही शत्रु उरलेला नाही. हे भयप्रद देवांनो, शत्रूवर झडप घालता यावी म्हणून सामर्थ्याची आपणास सदैव जोड मिळो. ४

---

१ क्रत्वा ॥

२ पनीयसी ॥

३ व्याशाः ॥

४ तविषी ॥

ते पर्वतांना कंप उत्पन्न करितात आणि मोठमोठ्या वृक्षास भग्न करितात. मदोन्मत्त मनुष्याप्रमाणे हे मरुद्देव आपल्या परिवारासहवर्तमान इतस्ततः संचार करीत असतात. ५ (१८)

चित्रविचित्रवर्णाच्या हरिणींना आपण आपल्या रथास जोडिले आहे, आणि प्रमुखत्वाने एक रक्तवर्ण[2] मृग तो रथ ओढित आहे. आपण याल म्हणून पृथ्वी लक्षपूर्वक ऐकत बसली आहे व मनुष्ये भयव्याकुल होऊन गेलेली आहेत. ६

हे रुद्रहो, आपण ज्याप्रमाणे आमचे संरक्षण करिता तशा प्रकारच्या संरक्षणाची याचना आम्ही नेहमी नेहमी आणि तीही ताबडतोब[3] कोणाजवळ करावी? पूर्वी ज्याप्रमाणे आमच्या संरक्षणाच्या तजविजीने तुम्ही येत होता त्याप्रमाणे आता ही ह्या भयविह्वल कण्वाप्रीत्यर्थ इकडे या. ७

कोणीही मनुष्य, मग तो तुम्ही पाठविलेला असो अथवा इतर मनुष्यांनी चिथवलेला असो, आम्हावर हल्ला करण्याकरिता येत असेल त्याचे आपल्या सामर्थ्याने, शक्तीने अथवा भक्तजनसंरक्षक आपल्या शस्त्रांनी दोन तुकडे करा. ८

हे अत्यंत ज्ञानशील व यज्ञार्ह मरुद्देवांनो, आपण कण्वास जे काही (वैभव) अर्पण करणारा असाल ते संपूर्ण अर्पण करा आणि आमच्या संरक्षणाची संपूर्ण साधने घेऊन, ज्याप्रमाणे विद्युल्लतेचा ओढा पर्जन्यवृष्टीकडे असतो त्याप्रमाणे, आमच्याकडे आगमन करा. ९

---

१ विञ्चन्ति ॥

२ रोहितः ॥

३ मक्षु ॥

४ शवसा ॥

५ प्रयज्यवः ॥

सर्व जगतास हालवून सोडणारे व दानकर्मनिपुण मरुद्देवहो, आपले सर्व सामर्थ्य व शक्ति आपल्याजवळ ठेवा, आणि जो क्रोधाविष्ट पुरुष ऋषीचाही द्वेष करीत असेल यावर बाण सोडल्याप्रमाणे एखादा शत्रु सोडा. १० (१९)

सूक्त ४०.

ऋषि- कण्व घोर । देवता ब्रह्मणस्पति ॥

हे ब्रह्मणस्पति देवा, ऊठ, देवाची भक्ति करणारे उपासक तुझ्या दर्शनाची इच्छा करीत आहेत. अत्यंत उदार असे मरुत् इकडे येवोत. हे इंद्रा, त्यांचेसह (सोमरसाचा) आस्वाद घेणारा हो. १

सामर्थ्यांतून प्रादुर्भूत होणाऱ्या हे देवा, धनाची ठेव प्राप्त करून घेण्याचे प्रसंगी प्रत्येक) मनुष्य तुलाच बोलावितो. हे मरुतांनो, जो (भक्त) आपणास हाक मारील याचेसाठी सुंदर अश्वांनी युक्त असे उत्तम सामर्थ्य तयार करून ठेवा. २

ब्रह्मणस्पति इकडे येवो, देवी **सूनृता** इकडे आगमन करो. देव आम्हास असा यज्ञ करण्याची स्फूर्ति देवोत की जो उत्साहाने चालेल, जो मनुष्यांस हितकारी होईल, व ज्याचे पासून अनेकांस संतोष प्राप्त होईल. ३

मनुष्यजातीस अत्युपयुक्त असे धन जो भाविक पुरुषास अर्पण करतो तो अक्षय्य र्ति प्राप्त करून घेतो. त्याचे कल्याणार्थ आम्ही ***इळा****देवीस हवि अर्पण करितो. ही देवी वीराचा लाभ करविणारी, शत्रूंचा निःपात करणारी व कोणाकडूनही अपाय न ारी अशी आहे.* ४

---

१ परिमन्यवे ॥
२ प्राशु. ॥
३ आचके ॥
४ पङ्क्तिराधसम ॥
५ सुप्रतूर्तिम ॥

खरोखर ज्याचे ठिकाणी इन्द्र, वरुण, मित्र व अर्यमा ह्या देवानी आपला वास केलेला आहे असा अत्यन्त प्रशंसायोग्य मंत्र ब्रम्हणस्पति म्हणत आहे. ५ (२०)

यज्ञामध्ये आम्ही, हे देवानो, तोच कल्याणकारक व अविनाशी मन्त्र म्हणत जाऊं. हे वीरानो, तुम्ही ह्याही स्तुतीचा अंगीकार करीत आहा त्याअर्थी तुम्हापासून प्राप्त होणारी सर्व सुखे तुमच्या भक्तास (निःसंशय) उपभोगण्यास सापडतील. ६

भक्तिमान् मनुष्यास कोण ग्रासू शकेल ? सोमरसांतील दर्भांचीं अग्रे काढून टाकणाऱ्या उपासकास कोण पराभूत करील ? हवि अर्पण करणाऱ्या मनुष्याचा त्याच्या सर्व परिवारांसह (आजपर्यंत नेहमी) उत्कर्षच झालेला आहे व त्याने (नेहमीच) सर्व समृद्धीने भरलेलीं अशी घरे उभारलेलीं आहेत. ७

तो (ब्रम्हणस्पति) आपले सर्व बल एकत्र करील, कारण राजांकडून तोच (शत्रूस) मारवीत असतो. भीतिप्रसंगी देखील तो (निर्भय) निवासस्थान तयार करून ठेवतो. लहान अथवा मोठ्या युद्धातसुद्धा ह्या वज्रधारी देवास तोड देणारा अथवा त्याचा पराभव करणारा कोणी नाही. ८ (२१)

सूक्त ४१.

ऋषि कण्व घोर ॥ देवता–१–३, ७–९ वरुण, मित्र, अर्यमा । ४–६ आदित्य ॥

अत्यंत प्रज्ञावान् असे मित्र, वरुण आणि अर्यमा हे देव ज्याचे रक्षण करितात अशा मनुष्यास कोणाकडून तरी अपाय होणें शक्य आहे काय ? १

---

१ उक्थ्यम् ॥
२ प्रतिहर्यथ ॥
३ पस्त्याभि ॥
४ सुक्षितिम् ॥
५ दभ्यंत ॥

जणूं कांहीं आपल्या बाहूवर झलेल्याप्रमाणे ज्या मनुष्यांचें ते पोषण व
त्रूपासून रक्षण करितात ती मनु ये सर्व भीतीपासून मुक्त होऊन भरभराटीस चढतात. २

हे (सर्व विश्वाचे) राजे आपल्या समोर त्याच्या (म्ह० भक्तांच्या) संकटाचा व
्चा नाश करितात आणि त्याची अरिष्टे पार नाहींशी करितात. ३

हे आदित्यहो, जो नीतिपथाकडे जातो त्याचा मार्ग सुगम आणि कंटकरहित
तो. येणेकरून आपणांसही कधींही वाईट (मनुष्याचे) हवि मिळण्याचा संभव नाही. ४

हे शूर आदित्य हो, ज्या यज्ञास तुम्ही सरळ वाट दाखवून मार्गोपदेशक होतां
तुमचे स्तवन करण्यास कधीतरी चुकेल काय ? ५ (२२)

तो मनुष्य कोठे पराभव न पावता उत्तम संपत्ति, सर्व प्रकारचे वैभव आणि संतति
: आपोआप जाऊन पोचतो. ६

जिवलग स्नेह्यानो, **मित्र** आणि **अर्यमा** ह्यांचे स्तोत्र व वरुणाचा उत्कृष्ट हवि आपण
ा सजवावा बरं ? ७

एखादा मनुष्य आपणांस शिव्याशाप देईल किंवा आपणावर बोटे मोडील तर जरी तो
विक असला तरी त्याचे बरोबर माझे संभाषण न घडो. तुम्ही दिलेल्याच संपत्तीवर मी
ोष मानून राहतो. ८

---

१ बाहुतेव ॥
२ दुर्गा ॥
३ अवखादः ॥
४ नशत् ॥
५ अस्तृतः ॥
६ प्सर ॥
७ सुम्नै ॥

जो चारही (संपत्ति) देणारा आहे व ज्याचे जवळ संपत्तीचा ठेवा आहे, त्याची नेहमीं भीति बाळगावी. त्याचे विषयी दुरुक्ति बोलण्याची आवड बाळगूं नये. ९ (२३)

सूक्त ४२.

ऋषि-कण्व घोर । देवता—पूषा ॥

हे **पूषा**, वाटेने आह्मास घेऊन जा; हे विमोचनपुत्रा, आमच्या संकटातून आह्मांस मुक्त कर. हे देवा, आमचे जवळच चाल. १

हे **पूषा**, जो हिंडिमवाणा व दुष्ट लांडगा आह्मांस मार्गोपदेशक होऊं पाहतो त्यास मार्गातून काढून टाक. २

जो कपटी चोर आमच्या मार्गात विघ्न करतो त्यास वाटेतून दूर हाकून लाव. ३

दुर्भाषणी, दुटप्पी माणसाच्या, तापदायक शरीरावर, मग तो कोणीही असो, पाय देऊन उभा रहा. ४

हे सुंदर प्रज्ञावान् **पूषा**, ज्याचे योगाने तू आमच्या पितरास भरभराटीस पोचविलेस त्या तुझ्या कृपे प्रसादाची आह्मी इच्छा करितो. ५ (२४)

---

१ निधातोः ॥

२ तिर ॥

३ दुःशंवः ॥

४ हरश्चितम ॥

५ तपुषिम ॥

६ मन्तुमः ॥

हे सकलसौभाग्यवंता, हे सुवर्णशस्त्रांनीं विभूषित देवा, आह्मास सकल संपत्ति लभ कर. ६

आमचा पाठलाग करणारे असतील त्याचेमधून आह्मास बचावून घेऊन जा आणि आमचे मार्ग जाण्यास सुलभ कर. येथे काय करणे उचित आहे, हे, हे **पूषा**, तुला विदितच आहे. ७

जेथें तृणाची समृद्धि असेल अशा प्रदेशांत आह्मास घेऊन जा आणि मार्गांत कोणतीही नवीन ताप उत्पन्न न होवो. येथे काय करणे उचित आहे ते हे **पूषा**, तुला विदितच आहे. ८

हे **पूषा,** तू सामर्थ्यवान् आहेस (ह्मणून) आमच्या (इच्छा) परिपूर्ण कर. आम्हांस संपत्ति) दे. आम्हास तृप्त कर. येथे काय करणे उचित आहे हे तुला विदितच आहे. ९

आह्मी **पूषा**ची निंदा कधीही करणार नाहीं, उलट उत्तम स्तोत्रानी त्याचे स्तवन करू. या सुंदर देवाजवळ आम्ही वैभवाची याचना करितो. १० (२५)

सूक्त ४३.

ऋषि–कण्व घोर । देवता–१, २, ४–६ रुद्र, ३ मित्र आणि वरुण, ७–९ सोम ॥

अत्यंत प्रज्ञाशील, अतिशय उदार, अतिशय बलवान् व हृदयास अत्यत प्रमोददायक अशा **रुद्रा**प्रीत्यर्थ आह्मी केव्हां स्तोत्र ह्मणावे बरे ? १

---

१ सुषणा ॥
२ सश्चतः ॥
३ क्रतुम् ॥
४ विदः ॥
५ मेथामसि ॥
६ मिळ्हुष्टमाय ॥

ह्यायोगाने आमच्या मुलांबाळांवर, गाईवर, नोकरमाणसांवर व जनावरांवर **अदिति** देवी **रुद्रा**चे उत्तम आशीर्वाद आणील, २

(व) ह्यायोगाने **मित्र, वरुण, रुद्र,** व त्यांचे सहवर्तमान असलेले सर्व (देव) ह्यांना आमची ओळख राहील. ३

सर्व स्तुतींचा नाथ, सर्व यागाचा स्वामी, व जलौषधींचा प्रभु असा जो **रुद्र** त्याचेजवळ स्वकल्याणेच्छु भक्त जे धनं मागतो, त्याच धनाची आह्मी याचना करितो. ४

हा **रुद्र,** देवाचे श्रेष्ठ वैभव असून, ह्याचें तेज देदीप्यमान सूर्याप्रमाणे व कांति सुवर्णाप्रमाणे आहे. ५ (२६)

हा आमचा अश्व, आमचा मेढा, मेढी, आमचे नोकर, दासी व धेनु ह्यांना उत्तम रीतीने आनंदात राहतां येईल असे करितो. ६

हे **सोमा**, आमचेसाठी शेकडो मनुष्यांचे धन व अनेक शूरांचे यश सिद्ध करून ठेव. ७

सोमास त्रास देणारे अथवा आमच्याशी शत्रुत्व करणारे लोक आम्हांस उपद्रव न करोत. हे इंद्रा, सामर्थ्याचे कृत्य चालले असतांना तू आमचे सन्निध रहा. ८

---

१ तोकाय ॥
२ सजोषसः ॥
३ सुम्नम् ॥
४ शुक्रः ॥
५ सुगम् ॥
६ तुविनृम्णम् ॥
७ वाजे ॥

तूं अमर आहेस. जो तुझा प्रजाजन नीतिमत्तेच्या अत्युच्च स्थलावर अधिष्ठित होतो, हे सोमा, तू आपल्या पोटाशी धरिले आहेस— त्यास तू आपल्या मस्तकावर धारण आहेस. ते (दिव्यतेजाने) विभूषित झाले हे तुला माहित आहे.　　९ (२७)

अनुवाक ९.

सूक्त ४४.

ऋषि प्रस्कण्व । देवता-अग्नि ॥

हे अमर अग्निदेवा, तू **उषादेवी**ची आश्चर्यकारक व उज्ज्वल अशी देणगी आहेस. अखिलज्ञानवंता, प्रातःकाली प्रबुद्ध होणाऱ्या देवास, तू आज हवि अर्पण करणाऱ्या काकडे घेऊन ये.　　१

हे अग्निदेवा, यज्ञास सत्वर सांगतेस नेणारा व देवांस त्यांचे हवि पोचविणारा असा तू खर आमचा प्रिय प्रतिनिधि आहेस. **अश्विन** व **उषा** ह्यांसह येऊन उत्तम पराक्रमाने युक्त अशी विपुल कीर्ति[3] आमचे वाट्यास आण.　　२

यज्ञांचें जणू वैभवच, तेज स्वरूप, धूमाच्या निशाणाने युक्त, अनेकास प्रिय व मूर्तिमान् पत्तिच असा जो अग्नि त्यास आम्ही उषःकालचा स्वच्छ प्रकाश पडल्याबरोबर आमचा प्रतिनिधि नेमीत आहोत.　　३

१ नाभा ॥
२ उषर्बुधः ॥
३ श्रवः ॥
४ भाऋजीकम् ॥

श्रेष्ठ, अत्यंत तरुण, उत्तम हवीचा सन्मान ज्यास मिळतो असा अतिथि, हवि अर्पण करणाऱ्या भक्तजनांस प्रिय, अशा सर्वज्ञ अग्नीची, त्याने देवांचेकडे गमन करावे म्हणून, उषःकालचा स्वच्छ[1] प्रकाश पडल्याबरोबर, मी स्तुति करितो. ४

विश्वास पोसणाऱ्या हे अमर अग्ने, हवि पोचविणाऱ्या यज्ञार्ह देवा, तूं आमचा अत्यंत पूज्य संरक्षणकर्ता असल्यामुळे मी तुझे स्तवन करीन. ५ (२८)

तू मधुरभाषी व सुंदर[3] हवीचा सन्मान पावणारा आहेस. अत्यंत तरुण देवा, तुझीं स्तवनेंही उत्तमोत्तम झालेली आहेत. यास्तव स्तुति करणाऱ्या भक्ताकरितां तू जागरूक रहा. प्रस्कण्वाने दीर्घकालपर्यंत जगात रहावे म्हणून तू त्याचे आयुष्य वाढवून देवसमुदायास आमची प्रणति अर्पण कर. ६

देवांस हवि पोचविणारा व सर्वज्ञ असा जो तू त्या तुला खरोखर सर्व लोक प्रदीप्त करितात. ह्याकरितां, सर्वांकडून निमंत्रित होणाऱ्या हे अग्निदेवा, तू अत्यंत प्रज्ञाशील अशा देवांस त्वरेने येथे घेऊन ये. ७

रात्र संपून स्वच्छ पहांट झाल्याबरोबर सविता, उषा, अश्वि, भग व अग्नि, ह्यांस (येथे घेऊन ये.) हे यज्ञसिद्धिदात्या अग्निदेवा, तू देवास हवि पोचविणारा असल्यामुळे, हे कण्व, सोमरस सिद्ध करून, तुला प्रज्वलित करीत आहेत. ८

---

१ व्युष्टिषु ॥

२ मियेध्य ॥

३ स्वाहुतः ॥

४ इन्धते ॥

५ सुतसोमासः ॥

घृताच्या हवींचा स्वीकार करणाऱ्या हे उदार देवा, ज्या स्तुतींच्या योगाने कण्वाचे पुत्र तुला हवन करीत आहेत त्या तू श्रवण कर. ५ (३१)

प्रार्थना श्रवण करण्यांत तुझी शक्ति आश्चर्यकारक आहे. तू अनेक जनांना प्रिय आहेस. तुझे केश ज्वालारूप आहेत. (देवाकडे) हवि घेऊन जाण्याकरितां हे अग्निदेवा, ह्या जगांतील लोक तुझे पूजन करीत असतात. ६

हवि अर्पण करणारा, यज्ञांतील आचार्य. अतिशय संपत्तिमान, भक्ताच्या हाकेस कान देणारा व अत्यंत कीर्तिमान् असा जो तूं त्या तुझी विद्वान् लोक यज्ञात संस्थापना करितात. ७

हे अग्निदेवा, ज्यांनी सोमरस तयार करून ठेविला आहे, जे अतिशय कांतीने युक्त आहेत, व ज्यांनीं हवि हातांत घेतलेले आहेत अशा विद्वान् लोकांनी, भक्तिशील मनुष्यां करितां, तुझे मन हवीच्या अन्नाकडे वळविलेले आहे. ८

सामर्थ्यापासून जन्म पावणाऱ्या हे उदार अग्निदेवा, हे मूर्तिमत वैभवा, प्रातःकालीचें (बाहेर) गमन करणाऱ्या देवसमुदायांस आज ह्या यज्ञांत सोमपानार्थ दर्भासनांवर आणून बसव. ९

हे अग्निदेवा, देवसमुदायांस इकडे आणून त्या सर्वांस एकाच वेळीं आहुति देऊन तृप्त कर. हे अत्यंत उदार देवांनो, हा येथे सोम ठेवलेला आहे. तो आपण प्राशन करा. तो काल तयार केलेला आहे. १० (३२)

---

१ घृताहवन ॥
२ विष्णु ॥
३ दिविष्टिषु ॥
४ बृहद्भाः ॥
५ प्रातर्याव्ण ॥
६ तिरोअह्न्यम ॥

सूक्त ४६

ऋषि--प्रस्कण्व काण्व; देवता--अश्विन ।

द्युलोकांस प्रिय असलेली अशी जी अपूर्व तेजोयुक्त उषा देवी ती आपला प्रकाश पाडीत आहे. हे अश्विनहो ! मी तुमची मनःपूर्वक स्तुति करितों. १

हे अश्विनीदेव सुंदर आहेत. सिंधु ही त्यांची जननी होय. वेगवान् पुरुषांशीं तुलना केली असतां हे आपल्या वेगानें मनोंससुद्धां मागें टाकतात. हे अंतःकरणपूर्वक (भक्तांना) धन अर्पण करतात. २

वेगानें धांवण्यांत जणूं पक्षीच अशा तुमच्या अश्वांच्या योगानें जेव्हां तुमचा रथ ताडताड उडत जातो त्यावेळीं अति पुरातन अशा स्वर्गलोकांतसुद्धां तुमचीं स्तोत्रें गाण्यांत येतात. ३

हा सर्वसंचारी व सर्वतृप्तिकारक (सूर्य) देव कीं—ज्याच्यावर उदकांचा लोभ आहे व ज्याच्यापासून पाण्याचे रांजण (अर्थात् मेघ) जन्म पावतात–तो तुम्हांस हवींनीं संतुष्ट करितो. ४

हे स्तुतिप्रिय व सत्यस्वरूप अश्विनीदेवहो ! (सोमरस) हा तुमच्या मनाचीं कपाटें उघडतो. म्हणून तुम्ही सोमरसाचें मनसोक्त प्राशन करा. ५ (३३)

---

१ अपूर्व्या ।　२ मनोतरा ।　३ बिभिः ।

४ कुटस्य ।　५ धृष्णुया ।

अहो अश्विनहो, जा [illegible] प्रकाश पाडून आम्हांस अंधकाराच्या पार घेऊन जाईल त्या

६

तुमच्या कृपेचा लाभ आम्हास करून [illegible].

तुमच्या कृपारूपी नौकेत बसून ([illegible]) पार आम्हास जाता यावे म्हणून

इकडे आगमन करा. हे अश्विनहो, तुम्ही आपला रथ जोडा.

नदींच्या तीरावरून तुमचें गमन होत असतां तुमचा रथ हीच स्वर्गलोकाहूनही विस्तीर्ण अशी तुमची नौका होते. तुमच्याकरितां आम्हीं येथें भक्तीने सोमरस तयार करून ठेविले आहेत. ८

हे **कण्वहो** ! स्वर्गाच्या प्रदेशांत आल्हाददायक तेज भरून राहिलें आहे आणि नद्यांच्या निवासस्थानी तेजःपुंज असे वैभव दृग्गोचर होत आहे. तर (हे अश्विनहो) आपण आपले दिव्य देहें कोणते ठिकाणीं घेऊन जाल बरे ? ९

चोहोंकडे आपले रश्मि फेकण्याकरिता ही पहा **प्रभा** सज्ज झाली आहे. आणि हा पहा इकडे सूर्य (उगवला). हा कांचनाचीच प्रतिमा होय. कृष्णवर्ण (अग्नीनेही) आपली जिव्हा बाहेर काढून स्वतःची दीप्ति प्रकट केली आहे. १०

धर्मनीतीचा मार्ग आपणांस दुःखाच्या पलीकडे नेण्यासाठीं स्पष्ट दिसू लागला आहे आणि स्वर्गाची वाटही दृष्टी पडू लागली आहे. ११

---

१ रासाथाम् ।   २ तीर्थे ।   ३ वाम्रिम् ।
४ असितः ।   ५ सृति. ।

सोमप्राशनानें आनंद झाल्याबरोबर जे अश्विनदेव भक्तांस भरपूर वैभव देतात त्यांच्या कृपाप्रसादाची स्तोतृजन नेहमीं वाखाणणी करीत असतो. १२

ज्याप्रमाणें (पूर्वी) तुह्मी **मनूचे** भेटीस गेलां होतां त्याप्रमाणें आमच्या प्रार्थनांनीं व सोमरसाचे प्राशनाने प्रेरित होऊन **विवस्वना**करितां आपले तेज प्रकट करीत आमचें कल्याणकर्ते आपण इकडे या. १३

आपण परिभ्रमण करीत असतां आपल्या मार्गाच्या अनुरोधाने **उषेनेंही** आपलें मार्गक्रमण चालविले. आपणांस रात्री केलेलीं यागकर्में फार आवडतात. १४

हे अश्विनहो, आपल्या कृपेस खंड पडू न देतां आपण उभयतांही आह्मास सौख्य अर्पण करा व उभयतां सोमरसाचें प्राशन करा. १५ (३५)

अध्याय चौथा.

सूक्त ४७

ऋषि–प्रस्कण्व काण्व, देवता- अश्विन ॥

नीतिधर्मपरिपालनांत आनद मानणाऱ्या हे अश्विनीदेवानो, हा अतिशयमाधुर्ययुक्त असा सोमरस तुमच्याकरितां काढून ठेवलेला आहे. तो कालच तयार केलेला आहे:–त्याचें प्राशन करा आणि आपल्या भक्ताकरितां उत्तम संपत्तीचे भांडार भरून ठेवा. १

---

१ जरिता। २ शम्भू।
३ श्रियम्। ४ अविद्रियाभिः

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या रथास तीन वंधुरा आहेत, ज्याचा आकार त्रिकोणाकृति आहे व जो दिसण्यांत सुंदर आहे अशा रथांत बसून इकडे या. ह्या यज्ञांत कण्व तुमची स्तुति करीत आहेत त्यांची हांक आपण श्रवण करा. २

न्यायनीतीस उत्तेजन देणाऱ्या हे अश्विनीदेवांनो, ह्या अत्यंत मधुर सोमरसाचें प्राशन करा आणि हे सुरूपवान् देवांनो आपल्या रथांतून पुष्कळ संपत्ति घेऊन येऊन भक्तजनाकडे आगमन करा. ३

तिघांस एकदम बसतां येईल अशा रीतीनें मांडलेल्या दर्भासनावर (आरूढ होऊन) हे सर्वज्ञ देवहो, आमचा यज्ञ माधुर्यानें परिप्लुत करा. हे अश्विनहो, हे तेजस्वी-पणानें शोभणारे कण्व सोम (रस) तयार करून आपणांस आमंत्रण करीत आहेत. ४

ज्या आपल्या कृपासामर्थ्याच्या योगानें हे अश्विनहो, आपण कण्वाचें संरक्षण केलें, त्याच सामर्थ्यानें युक्त होऊन आमचेही रक्षण करा; कारण कीं आपण सर्व मंगलतेचे स्वामी व न्यायनीतीस उत्तेजन देणारे आहां. ५

अहो सुंदर अश्विनदेवहो, ज्या अर्थी आपण सुदासाकरितां संपत्ति घेऊन आलां त्याअर्थी आपल्या रथांतून (आमच्याकरितांही) जीवनसामग्री घेऊन या. ज्यावर पुष्कळ लोकांचा डोळा असतो असें वैभव आम्हांस अर्पण करा. मग तें आपण महासागरांमधून आणलेलें असो अथवा स्वर्गाच्या भोंवतालील प्रदेशांतून आणलेलें असो. ६

---

१ सुपेशसा ।　२ दाश्वांसम् ।　३ त्रिषधस्थे ।

४ अभिष्टिभिः ।　५ पृक्षः ।

हे सत्यस्वरूप अश्विनदेवतांनो ! आपण **तुर्वशापासून** जवळ असा अथवा फार लांब असा. तेथून आपल्या सुंदर रथात बसून इकडे या आणि येतांना सूर्याच्या किरणांसही बरोबर घेऊन या. ७

यज्ञास ललामभूत असे आपले अश्व आपणांस आमच्या हवींकडे घेऊन येवोत. अहो शूरांनों ! आपणांस प्रेमानें हवि अर्पण करणाऱ्या सदाचारी भक्तासाठी समृद्धीची भरती करून ह्या कुशासनावर विराजमान व्हा. ८

हे सत्यस्वरूप अश्विनीदेवतांनो, सूर्यासही आच्छादून टाकणाऱ्या आपल्या रथांत बसून इकडे या. जेव्हां जेव्हां आपणांस मधुर सोमरसाच्या पानाची इच्छा होते, त्या त्या वेळीं आपण नेहमीं ह्याच रथांतून आपल्या भक्तांकरितां सोमरस आणीत असतां. ९

अनेक वैभवांनीं संपन्न अशा अश्विनीदेवांस आम्ही स्तुति स्तोत्रें गाऊन आह्मांकडे पाचरण करीत आहों. हे अश्विनहो ! आपणांस प्रिय असलेल्या कण्वांच्या सदनांत जाऊन आपण खरोखर नेहमीं सोमप्राशन केलेलें आहे. १० (२)

सूक्त ४८

ऋषि-प्रस्कण्व; देवता-उषा ।

द्युलोकदुहिते हे उषादेवी, अत्यंत सुदर अशा तुझ्या कान्तीनें येथें आमचेसाठीं सुप्रकाशित हो. हे देदीप्यमान देवते, तूं दानशूर असल्यामुळें विपुल संपत्ति व वैभव हें बरोबर घेऊन येऊन (येथें प्रकाश पाड). १

---

१ सुवृता ।　　२ इषम् ।　　३ सूर्यत्वचा ।

४ पपथुः ।　　५ दास्वती ।

ह्या **उषा,** अश्व, धेनु, व ह्या विश्वांतील उत्तम उत्तम सौख्यें हीं आपल्या बरोबर घेऊन ातीतलावर) प्रकाश पाडण्याकरिता (आकाशातून) उतरून[1] आल्या आहेत. हे **उषे,** ोबर मधुर संभाषण कर व श्रीमत पुरुषांजवळ जितकें धन असतें तितकें धन ास अर्पण कर. २

उषेनें आपला प्रकाश पाडला आहे व ती असाच आपला प्रकाश पाडणार. ायंकाळामुळें मुक्कामास राहिलेल्या गाड्यांना) हीच पुढे जाण्याविषयीं प्रेरणा करिते; ा, ज्याप्रमाणे (समुद्रपर्यटनास निघणारे) साहसी लोक समुद्राकडे दृष्टि लावून ात त्याप्रमाणे सर्व रथ उषेच्या आगमनाची प्रतीक्षा करीत बसलेले असतात. ३

जे विद्वान् लोक तुझे आगमन झालें असतां दानकर्म करण्याकडे स्वतःच्या मनाची ा करितात त्यांचें नाम हा **कण्व** कुलांतील श्रेष्ठ पुरुष **कण्व** ह्या यज्ञांत (मोठ्या सन्मा-) गात असतो. ४

एखाद्या सुंदर स्त्रीप्रमाणें ही **उषा** विलास करीत करीत व सर्व दुरितांस[2] नाशाप्रत ीत येत आहे. ज्यांस पाय आहेत अशा प्राण्यांस ती चालावयास लावते व ज्यांस पंख ा अशा जीवांस ती अंतरिक्षात उडण्यास प्रवृत्त करिते. ५ (३)

जे उद्योगशील आहेत व ज्यांस धन मिळविण्याची इच्छा आहे त्यांना ती आपापल्या ास प्रवृत्त करिते. ह्या उदार[4] देवतेस विश्रांतीची मुळींच गरज वाटत नाहीं. उत्साहवर्धन ारी ही उषादेवी प्रकाशमान झाली कीं ज्यास उडण्याचे सामर्थ्य आहे असा एकही पक्षी ्यांत) बसून रहात नाहीं. ६

---

१ च्यवन्त ।　　२ जीरा ।

३ वृजनम् ।　　४ ओदती

सूर्याच्या उदयस्थानाच्याही पलीकडे असलेल्या लांबच्या प्रदेशापासून हिनें आपले (अश्व) जोडून आणलेले आहेत. ही परोपकारी **उषा** मनुष्यांच्याकडे शंभर रथांत बसून येते. ७

हिचें दर्शन झाल्याबरोबर सर्व जगाने हिला प्रणाम केला आहे. ही उपकारी **उषा** (सर्वांस) प्रकाश देते. ह्या द्युलोकाच्या उदार कन्येनें सर्व द्वेषकारक व बाधक जीवाचें उन्मूलन करून टाकलें आहे. ८

द्युलोककन्ये हे उषादेवी, आमची यज्ञकर्मे सुरू होण्याकरिता येथें आपला प्रकाश पाडून व आह्मांस अतिशय सौख्याचा लाभ करून देऊन आपल्या आल्हाददायक किरणांनीं येथें प्रकट हो. ९

जेव्हां हे सुखदायिनी देवी, तूं आपला प्रकाश पाडतेस तेव्हां तुझेपासून विश्वाला, आपला प्राण—आपले चैतन्य—मिळाले असे वाटतें. हे उज्ज्वल व अलौकिक औदार्य प्रकट करणारे देवते, तूं आपल्या मोठ्या रथांत बसून येऊन आमची हांक ऐक. १० (४)

हे उषोदेवते, आपले अगीं असे सामर्थ्य आण कीं ज्याबद्दल सर्व मनुष्यांस आचंबा वाटेल. त्या सामर्थ्याचे योगानें आमचें कल्याण करणाऱ्या देवांना, जे उपासक तुझे स्तवन करितात त्यांच्या यज्ञांसमीप, वेऊन ये. ११

---

१ सुभगा । २ सूध. । ३ चन्द्रेण ।
४ चित्रामघे । ५ वन्हय. ।

हे उषादेवि, सर्व देवांना अंतरिक्षांतून येथें सोमपानार्थ घेऊन ये, आणि, हे उषे, ध्या अंगीं असें सामर्थ्य आण कीं ज्याचे योगानें आह्मांस आपलें वीर्य गाजवितां येईल, ज्याची प्रशंसा होईल व ज्याचेमुळें आह्मांस धेनूंचा व अश्वांचा लाभ करून घेतां येईल.　१२

जिचीं उज्ज्वल व कल्याणकारक किरणें दिसूं लागलीं आहेत ती ही उषा हांस, सर्व लोकांस हवीशी वाटणारी अशी उत्तम प्रकारची संपत्ति, आम्हांस प्रयास न ां अर्पण करो.　१३

ज्या प्राचीन ऋषींनीं, हे श्रेष्ठ उषोदेवी! स्वसंरक्षणार्थ तुला पाचारण केलें (त्यांच्या ास पात्र झालेल्या) व उज्ज्वल कांतीनें (युक्त असलेल्या) हे उषे, तूं आपली कृपा हांवर करून आमच्या स्तोत्रांबद्दल आपली प्रशंसाबुद्धि व्यक्त कर.　१४

हे उषादेवी, ज्या अर्थी आज तूं आपल्या तेजानें स्वर्गाचीं द्वारें खुलीं केलीं आहेस अर्थी हे देवी आम्हांस जेथें शत्रूंचा त्रास होणार नाहीं असें विशाल मंदिर लाभेल असें व आम्हांला धेनु प्राप्त होतील अशी आम्हांविषयीं कृपा धारण कर.　१५

हे सामर्थ्यवान् श्रेष्ठ उषादेवी! आम्हांस अखिल प्रकारच्या संपत्तींनीं, समृद्धींनीं, सर्वत्र ार पावणाऱ्या कीर्तिवैभवानें व बलानें परिपूर्ण करून टाक.　१६ (९)

---

१ शक्थम्।　२ स्यातः।　३ अभिगृणीहि।

४ अनुकम्।　५ विश्वपेशसा।

सूक्त ४९

ऋषि--प्रस्कण्व काण्व, देवता--उषा ।

हे उषादेवि, देदीप्यमान द्युलोकाच्या वरील भागाकडून येथें आपल्या कल्याणप्रद कान्तीनें (विभूषित होऊन) आगमन कर. तुझे रक्तवर्ण[1] अश्व, सोमरस अर्पण करणाऱ्या भक्ताच्या घराकडे तुला घेऊन येवोत. १

हे उषादेवि, ज्या सुखावह व सुंदर रथांत तूं विराजमान झाली आहेस त्यांत बसून येऊन, हे द्युलोककन्ये, उत्तम कीर्तीची इच्छा करणाऱ्या ह्या मनुष्यांचें संरक्षण कर. २

हे देदीप्यमान देवि, द्युलोकाच्या आसमतात् भागांतून तुझें आगमनें झाल्याबरोबर, उडणारे पक्षी, व द्विपाद आणि चतुष्पाद प्राणी, बाहेर निघण्यास सिद्ध झाले. ३

आपल्या किरणांनीं जगावर प्रकाश पाडीत जी तूं सर्व जगास प्रकाशमय[3] करून टाकतेस त्या तुझा, हे उषे, **कण्वांनीं**, संपत्तीची इच्छा धारण करून, स्तोत्रांचे योगानें, धांवा केला आहे. ४ (६)

सूक्त ५०

ऋषि--प्रस्कण्व काण्व; देवता--सूर्य ।

या सूर्याचें सर्वांस दर्शन घडावें ह्मणून त्या सर्वज्ञ सूर्यदेवास त्याचे रश्मि इकडे घेऊन येत आहेत. १

---

१ अरुणप्सवः । २ ऋतम् । ३ रोचनम् ।

ह्या सर्वदर्शी सूर्यास पाहून नक्षत्रें, रात्रीसहवर्तमान चोरांप्रमाणें पळ काढतात.　२

सर्व लोकांवर प्रकाश पाडण्याकरितां येत असतां अग्निप्रमाणें तेजस्वी असे ह्याचे उज्ज्वल रश्मि दिसत आहेत.　३

हे सूर्या ! तूं प्रकाश देणारा, सर्वांत अत्यंत सुंदर व सर्वसंचारी आहेस. ह्या अखिल [illegible]गावर तूं प्रकाश पाडून त्यास उज्ज्वलता आणतोस.　४

तुझा प्रकाश सर्वांच्या नजरेस पडावा ह्मणून देवसमुदाय, मनुष्यें, (किंबहुना) सर्व [illegible]श्व ह्यांच्या समोरें, तूं ढळढळीत प्रकाशमान होतोस.　५ (७)

ह्या योगानें हे वरुणा, हे जगतास पावन करणाऱ्या देवा, तुला सर्व लोकांचा भार [illegible]न करणाऱ्या ह्या जगताकडे स्वनेत्रानें पहातां येतें.　६

हे सूर्या, सर्व प्राणिमात्रांचें निरीक्षण करीत व रात्रीच्या योगानें दिवसाचें मापन करीत द्युलोकावर व विस्तीर्ण रजोलोकावर आगमन करितोस.　७

---

१ तायवः ।　२ तरणिः ।　३ प्रत्यङ् ।

४ भुरण्यन्तम् ।　५ मिमानः ।

हे सर्वनिरीक्षक सूर्यदेवा ! ज्याचे केश[1] दीप्तिमय आहेत अशा तुला, सात रक्तवर्ण अश्व रथांतून आणीत असतात. ८

(रथाच्या पुढील भागास जोडल्यामुळें) ज्या जणुं कांहीं त्या रथापासून उत्पन्न झाल्या असल्याचाच भास होतो अशा सात घोड्यां[2] ह्या सूर्यानें स्वरथास जोडल्या आहेत; त्या ,रथाचें जूं आपले आपणच मानेवर घेणाऱ्या असल्यामुळें, त्यांस सज्ज करून तो बाहेर प्रयाण करितो. ९

जें सर्व अंधकारावर आपलें प्राबल्य प्रकट करील असें उत्तम तेज शोधीत असतां आह्मी ह्या उत्कृष्ट ज्योतीकडे–सूर्याकडे–आलो. हा देव अखिल देवां[3]त श्रेष्ठ आहे. १०

स्वमित्रां[4]स आनंद देणाऱ्या हे सूर्या ! आज (येथें) उदय पावून व ह्या वर दिसणाऱ्या आकाशावर आरोहण करून माझा हृद्रोग व कावीळ[5] नाहींशी कर. ११

माझी कावीळ आम्ही पोपटांवर आणि रोपणाका ह्या नांवाच्या पक्ष्यांवर घालतों[6]. अथवा हारिद्रव पक्ष्यांवर माझी कावीळ जाऊन बसेल असें आम्ही करितो. १२

आपल्या सर्व सामर्थ्यानें सज्ज होऊन, माझे शत्रूंस मजपुढें शरण येण्यास भाग पाडीत, हा आदित्य येथें उगवला आहे. मी शत्रूच्या मुठींत[7] कधींही न जावो. १३ (८)

---

१ शोचिष्केश । २ शुन्ध्युवः । ३ देवत्रा ।

४ मित्रमहः । ५ हरिमाणम् । ६ दध्मसि ।

७ रधम् ।

अनुवाक १०

सूक्त ५१.

ऋषि–सव्य　　देवता–इन्द्र ।

त्या मेषरूपधारी इन्द्रास स्तुतीनीं सतुष्ट करा. ह्यास (संकटकाळी) अनेकांनीं पाचारण केलेलें आहे, ह्याचीं स्तोत्रें सर्वत्र गाईली जातात व हा सपत्तीचा महोदधि आहे. ज्याचीं मानवांच्या कल्याणार्थ केलेली कृत्ये किरणांप्रमाणेंच जिकडे जावें तिकडे दृग्गोचर होतात त्या अत्यत उदार व प्रज्ञाशाली इद्राचे अर्चन करा. १

सामर्थ्यवान् **ऋभु**, इन्द्रास साहाय्यभूत होऊन, (भक्तांचे) सरक्षण करण्यास सर्व तऱ्हेनें समर्थ, अन्तरिक्षास व्यापून राहिलेल्या, (अखिल) सामर्थ्यांनी युक्त व (शत्रूंच्या) आनंदाचा बिघाड करणाऱ्या अशा ह्या इंद्राकडे आले. ह्या अत्यत पराक्रमी इन्द्रास त्याच्या उत्तेजनपर शब्दांनीं स्फुरण चढविलें. २

जेथें धेनूंना कोंडून ठेवलें होते तो दुर्ग तू **अंगिरसा**करिता उघडलास आणि शेकडों दरवाज्यांमधून तू **अत्री**करितां मार्ग शोधून काढिलास. **वावसाना**च्या युद्धांत आपलें वज्र (शत्रुसमुदायांतून) नाचवीत तूं **विमदा**ला धनधान्य अर्पण केलेंस. ३

---

१ मानुषा ।　　२ मदच्युतम ।　　३ शतदुरेषु ।

तूं उदकावरील आवरण काढून टाकलेस व पर्वतांत शिरून विपुल संपत्ति हस्तगत करून घेतलीस. जेव्हां हे इंद्रा, **वृत्र-अहीस** तू आपल्या सामर्थ्यानें मारून टाकलेंस त्या वेळीं तूं, सर्वांच्या चांगल्या दृष्टीस पडेल अशा रीतीनें, सूर्याची द्युलोकात स्थापना केलीस. ४

युक्तिप्रयुक्तीच्या बळावर तू कपटी शत्रूचा धुव्वा उडविलास व त्याचप्रमाणे जे लोक तुझी थट्टा करण्याकरिता तुला हवि अर्पण करण्याचें ढोंग करीत असत त्यांनाही तूं आपल्या युद्धपद्धतीनें चीत केलेस, मानवांचे कल्याण करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या (हे इंद्रा) तूं **पिप्रू**च्या पुरांचा विध्वंस केलास, आणि **दस्यु** मारावयास आले असतां **ऋजिश्वाना**चे सरक्षण केलेस. ५ (९)

शुष्ण मारावयास धांवला असतां तू **कुत्सा**चें संरक्षण केलेंस आणि **अतिथिग्वा**चा पक्ष घेऊन **शम्बरा**चा चुराडा करून टाकलास. **अर्बुद** एवढा मोठा असतांही तूं त्यावर पाय देऊन उभा राहिलास. **दस्यूं**चे हनन करण्याकरितांच तूं पुरातनकालापासून जन्म घेत आला आहेस. ६

तुझे ठिकाणीं सर्व सामर्थ्य पूर्णपणे सुस्थापित झाले आहे; सोमपानासाठीं तुझ्या आनंदाला उकळी येत असते. बाहूवर ठेवलेल्या तुझ्या वज्राची (सर्वांस) ओळख आहे. (ते घेऊन) तूं शत्रूच्या अखिल सामर्थ्यांचें विदारण कर. ७

---

१ शुष्णे ।　२ हत्येषु ।　३ हर्षते ।

आर्य कोण आणि **दस्यु** कोण हें नीट ओळखून ठेव आणि जे तुझी आज्ञा न पाळणारे आहेत त्यांस शासन करून आपल्या उपासकांपुढें त्यांना शरण यावयास लाव. तूं सामर्थ्यवान् आहेस. आपल्या भक्तांस तूं (उत्कर्षाप्रत) पोंचीव. तुझे सर्व पराक्रम यज्ञामध्यें (गात असतां) मला आनंद देतात. ८

जे इन्द्राची आज्ञा मानतात त्यांच्या पुढें त्याच्या आज्ञांस न जुमानणाऱ्या लोकांना वांकावयास लावून हा इन्द्र भक्तांकडून भक्तिहीनांचा नाश करवीत असतो. **वम्र** तुझें स्तवन करीत असल्यामुळें त्याला त्याच्या शत्रूने सांठवून ठेवलेल्या संपत्तीचा विध्वंस करतां आला. हा त्याचा शत्रू अगोदरच फार बलिष्ठ झालेला असूनही त्याचें बल वाढतच चाललेलें होतें व तो स्वर्गापर्यंत जाऊन भिडला होता. ९

उशनानें आपल्या शक्तीच्या योगानें जे सामर्थ्य तुझ्याकरिता निर्माण केलें त्या सामर्थ्यांत इतके बल आहे कीं तें द्युलोक व भूलोक ह्या दोहोंसही भारी होऊन बसले आहे. मानवांचे हित करण्याची बुद्धि बाळगणाऱ्या (हे इन्द्रा), स्वतःस रथाला आपोआप जोडून घेणाऱ्या वायूच्या अश्वांनीं, सर्वत्र भरून राहणाऱ्या तुला, पुष्कळ कीर्ति प्राप्त करून दिली आहे. १० (१०)

ज्या वेळीं **उशनाकाव्या**सहवर्तमान इन्द्र संतुष्ट झाला त्यावेळीं ऐटीनें वांकडे वांकडे चालणाऱ्या अशा अश्वांतील अतिशय उत्कृष्ट अश्वांवर त्यानें आरोहण केलें. त्या प्रतापी देवाने प्रवाहरूपानें जलांनां मोकळे सोडून त्यांस शीघ्रगति आणली आणि **शुष्णा**च्या बळकट किल्ल्याचें त्याने विदारण केलें. ११

---

१ शाकी । २ अनाभुवः ।

३ नृमणः । ५ वंकुतरा ।

सामर्थ्यवान् पुरुष ज्याचें प्राशन करितात त्या सोमरसाचा आस्वाद घेत असतां तू रथावर आरूढ होतोस. **शार्याता**चे सोमरसाचे चमस तयार आहेत. तुलाही त्यामुळें फार आनंद होतो. हे इन्द्रा ! ज्या ज्या प्रमाणानें (आम्हीं) सिद्ध केलेल्या सोमरसाविषयीं तुझी आवड वाढत जाते त्या त्या प्रमाणाने तू द्युलोकांत आपोआप कीर्तीस पात्र होत जातोस. १२

हे इन्द्रा, तुझे स्तोत्र गाणाऱ्या व तुला सोमरस अर्पण करणाऱ्या वृद्ध **कक्षीवाना**स तूं कोमल वयाची **वृचया** अर्पण केलीस. हे बुद्धिसामर्थ्यवान् देवा ! तूच **वृषणश्वा**ची कन्या **मेना** ही बनलास. हीं तुझीं सर्व कृत्ये यज्ञांत गाण्यास योग्य आहेत. १३

विपत्कालीं सदाचारी लोकांनीं **इन्द्राचा**च आश्रय केलेला आहे. जसा दाराचा खांब कधीं ढळत नाहीं त्याप्रमाणें **पज्रां**चे कुलांत **इंद्रा**ची पूजा कधींही चुकावयाची नाहीं. अश्व, धेनु, रथ व वित्त ह्यांची आवड धरणारा व दानकर्मात शूर असणारा **इन्द्र** हाच एकटा सर्व वैभवांचा स्वामी आहे. १४

सामर्थ्यवान्, स्वतेजाने युक्त, सत्य कार्यात बलाचा विनियोग करणारा आणि शक्तिसपन्न अशा इंद्राचे सन्मानार्थ ही नम्र स्तुति आम्हीं ह्मटली आहे. हे इन्द्रा ! आमच्या पदरचे सर्व पराक्रमी पुरुष व विद्वान् लोक ह्यांचेसह ह्या सकटसमयीं तुझ्या कृपेचा आधार आह्मी मानून राहूं १५ (११)

---

१ वाकनः । २ अर्भाम् । ३ निरेके ।

जर खरोखर, हे इंद्रा ! पृथिवी दमपट मोठी वाढेल आणि मनुष्याचें आयुष्य चिरकाल टिकणारें होईल, तरच हे उदार (देवा), तुझे विख्यात सामर्थ्य, शक्ति आणि पराक्रम ह्या बाबतींत, द्युलोकात मावू लागेल. ११

मनांत अतिशय उत्साह बाळगणाऱ्या हे इन्द्रा, स्वसंरक्षण करण्यास स्वतःच्या पराक्रमानेंच समर्थ असणारा जो तू त्याने रजोलोकाच्या व आकाशाच्या पलीकडे (राहून) या पृथिवीस आपले सामर्थ्य मोजण्याचे मापच बनविलेले आहे. तू उदक व प्रकाश यांस व्यापून द्युलोकातही प्रवेश करितोस. १२

तू ह्या पृथिवीस मापून टाकले आहेस व ज्यांत अत्युच्च योग्यतेचे शूर पुरुष आहेत अशा विशाल (स्वर्गलोकाचा) तूं स्वामी होऊन बसला आहेस. तूं आपल्या सामर्थ्यानें सर्व अन्तरिक्ष व्यापून टाकिले आहेस. खरोखर तुझ्यासारखा (ह्या जगांत) दुसरा कोणीही नाहीं. १३

ज्याच्या व्यापकपणाची सर द्युलोक अथवा भूलोक ह्या दोहोंसही आलेली नाहीं व ज्याचा अन्त अंतरिक्षातल्या नद्यासही लागला नाही, त्याचप्रमाणे सोमरसाच्या आनंदाचे भरात, उदकास प्रतिबंध करणाऱ्या **वृत्रा**शी युद्ध करीत असताही, (ज्याचे पूर्ण ज्ञान कोणासही झाले नाही), अशा तूं, एकट्याने, आत्मव्यतिरिक्त सर्व जगतास, स्वतःस वश करून ठेवलें आहेस. १४

ज्यावेळी आपल्या तीक्ष्ण शस्त्राने, हे इन्द्रा, तू वृत्राच्या मुखावर वार केलास त्यावेळीं त्या युद्धप्रसंगी **मरुतां**नी तुझे पूजन केले व सर्व देवानीं तुला प्रोत्साहन दिले. १५ (१४)

सूक्त ५३

ऋषि--सव्य आंगिरस, देवता--इन्द्र ।

ह्या श्रेष्ठ इन्द्रास उद्देशून आम्ही स्तोत्र गाण्यास बसतो. **विवस्वाना**चे सदनांत आम्ही त्यास स्तुति अर्पण करितो. निजल्या निजल्या (ज्याप्रमाणे एखाद्यास) कोणीं द्रव्य आणून द्यावे, त्याप्रमाणे त्यानें आम्हास संपत्ति अर्पण केली आहे. (अशा) धनदात्याची वाईट स्तुति कोणी कधीही करीत नसतात. १

तूं अश्व देणारा, धेनु देणारा व धान्य देणारा असून सर्व संपत्तीचा स्वामी व प्रभु आहेस. पुरातन कालापासून तू मानवांचा मार्गदर्शक आहेस; तू कोणाच्या आशेचा कधीही भंग केलेला नाहींस; तू आपल्या मित्राचा (जिवलग) मित्र आहेस; तूं असा थोर असल्या-कारणानें आह्मीं तुझ्या सन्मानार्थ हें स्तोत्र गातों. २

हे ज्ञानसामर्थ्ययुक्त इन्द्रा, हे अनेक महत्कृत्ये करणाऱ्या व अत्यंत दीप्तिशाली देवा, जे हें वैभव सभोंवार प्रकाशमान होत आहे, ते तुझेंच आहे. ह्यासाठीं, शत्रूस पराभूत कर-णाऱ्या हे इन्द्रा, तें घेऊन आह्मांस आणून दे. तुझी भक्ति करणाऱ्या तुझ्या स्तोत्याचा मनो-रथ भग्न होऊं देऊं नकोस. ३

ह्या (यज्ञांतील) अग्निज्वालांनीं व ह्या सोमरसाच्या बिंदूनीं मनांत संतुष्ट होऊन तू धेनु व अश्व हीं आह्मांस देऊन आमचे दारिद्र्य नष्ट कर. सोमरस अर्पण करून इन्द्राचे हातून **दस्यूं**चा वध करवून घेऊन आह्मी शत्रूपासून अगदी निर्मुक्त होऊ व धनधान्याने समृद्ध बनू. ४

आह्मी संपत्तीने, धान्यसंचयाने, व अनेक तऱ्हेने आनंदकारक व तेजस्वीपणानें युक्त अशा सामर्थ्याने सुसमृद्ध होऊं. त्याचप्रमाणे जिच्यामुळे आमच्या पदरच्या शूर पुरुषांचें बल दृष्टीस पडेल व जिच्यात धेनूचा लाभ प्रमुख असून अश्वही मिळण्याजोगे आहेत अशा तुझ्या दिव्य कृपेचीही आह्मांस प्राप्ति होईल. ५ (१५)

वृत्रहननप्रसंगीं, हे सज्जनाच्या नायका (इन्द्रा), त्या आनंदकारक पेयांनीं, त्या उत्साहवर्धक हवींनीं, व त्या सोमरसांनी, तुला (खचित) नवीन आवेश आला. कारण, (त्याचे भरात), तुझ्याकरिता दर्भासन मांडून तुझी कीर्ति गाणाऱ्या भक्ताकरितां, तूं कोणाच्या प्रतिरोधाची पर्वा न करितां, दहा हजार **वृत्रां**ना कापून काढलेस. ६

ज्यावेळीं हे इन्द्रा, तुझा जिवलग भक्त जो **नर्मी** त्यास बरोबर घेऊन तूं **नमुचि** नांवाच्या कपटी (राक्षसास) अत्यंत दूर अशा प्रदेशांत जाऊन कापून काढलेस, तेव्हां (रणसंग्रामांत) मोठ्या आवेशानें शिरणारा जो तू त्या तुला युद्धापासून युद्ध करावे लागले व आपल्या सामर्थ्याने पुरामागून पुरांचा तू विध्वंस करीत सुटलास. ७

अतिथिग्वाच्या अत्यंत तेजस्वी चक्राच्या योगानें तूं **करंज** व **पर्णय** ह्यांचा वध केलास. **ऋजिश्वाना**नें वेढा दिलेलीं **वृंगदा**ची शंभर पुरें तूं उद्ध्वस्त करून टाकलींस. तुझ्या दातृत्वास (खरोखर) कोणाचीही जोड मिळणार नाहीं. ८

तूं सत्कीर्तीनें मंडित आहेस. ज्यावेळीं **सुश्रवस** ह्याला सहाय्य करण्यास कोणी नाहीं असें पाहून वीस राजांनीं त्याचेवर स्वारी केली त्यावेळीं ज्याचेपुढें कोणाचा टिकाव लागणार नाहीं असें एक रथचक्र घेऊन तू त्यांचा व (त्याबरोबरच) त्यांच्या साठ हजार नव्याण्णव लोकांचा तूं उच्छेद करून टाकलास. ९

हे इन्द्रा, तूं आपल्या कृपाछत्रामुळें **सुश्रवसाचें** संरक्षण केलेंस व आपलें साहाय्य देऊन **तुर्वयाणा**चा बचाव केलास. तूं ह्या श्रेष्ठ व तरुण नृपतीपुढें **कुत्स, अतिथिग्व** व **आयु** ह्यांना शरण यावयास लाविलेंस. १०

सर्व देवांच्या संरक्षणाखालीं असलेल्या आह्मांस तुझे जिवलग भक्त होऊन इतउत्तरही सौख्यांतच असूं दे. अत्यत दीर्घ व चिरकालिक आयुष्याचा; उपभोग घेत तुझ्या कृपेनें प्राप्त झालेल्या आमच्या पदरच्या शूर माणसांसह तुझें स्तवन करीत आह्मांस बसूं दे. ११ (१६)

सूक्त ५४.

ऋषि—सव्य, आंगिरस देवता—इन्द्र ।

हे उदार देवा, ह्या युद्धांत अशा कठिण प्रसंगीं आम्हांस मोकळू नकोस. खरोखर तुझ्या सामर्थ्याचा अत लागणें अशक्य आहे. तूं गर्जना केल्याबरोबर नद्या व वृक्ष ह्यांना मोठ्यानें ओरडावयास लाविलेंस. (अशा स्थितींत) तुझ्या भीतीनें मनुष्ये एकत्र कशीं जमणार नाहींत बरें ? १

सामर्थ्यवान, पराक्रमी व बलवान् इन्द्राचें अर्चन करा. (भक्तांची हांक) ऐकण्यास तयार असलेल्या इंद्राचा गौरव करून त्याचे स्तवन करा. शक्तिसामर्थ्यानें युक्त असा हा (इन्द्र) आपली धाडशी शक्ति व वीर्य ह्याच्या योगानें द्युलोक व भूलोक ह्या दोहोंसही भूषित करितो. २

ज्या शूराचे अंतःकरणांत स्वतःच्या सामर्थ्याविषयीं विश्वास असून त्याची धाडसाकडे प्रवृत्ति आहे त्या देदीप्यमान व श्रेष्ठ (इन्द्रास) उद्देशून एकादें जोरदार स्तोत्र म्हणा. त्याची कीर्ति विशाल आहे. तो (शत्रूचा) नाश करणारा आहे, तो पराक्रमी आहे, तो हरिद्वर्ण अश्व रथाच्या पुढें जोडीत असतो. तो सामर्थ्यवान् आहे व (भक्तांकडे जाणारा) तो (जणूं काय) रथच आहे. ३

ज्यावेळीं हातांत बळकट धरलेल्या तीक्ष्ण अशा वज्रानें, तूं तुला आनंद देणाऱ्या सोमरसाच्या योगानें स्फुरण चढल्यामुळे, कपटी (राक्षसांच्या) चमूशीं युद्ध केलेंस त्यावेळीं विस्तीर्ण द्युलोकाचें शिखरही तूं हालवयास लाविलेंस व आपल्या जोराच्या प्रहारानें शंबराचें शरीर विदीर्ण केलेंस. ४

ज्या अर्थी वृक्षांना रुदन करावयास लावून **शुष्णा**च्याही सैन्यास तूं वायूच्या शिखरावर नेऊन कापून काढिलेंस आणि ज्या अर्थी आपल्या उत्साही मनाची प्रवृत्ति (अशाच पराक्रमाकडे ठेवून अजून सुद्धां तूं (असे पराक्रम) गाजवीत असतोस त्या अर्थी तुझ्यापेक्षा श्रेष्ठ कोण आहे? ५ (१७)

तूं **नर्य, तुर्वश** व **यदु** ह्यांचे रक्षण केलेंस. हे सामर्थ्यवान् (इन्द्रा) तूं **वय्य तुर्वीती**चेंही रक्षण केलेंस. संग्रामाचा प्रसंग प्राप्त झाला असतां तूं **रथ** आणि **एतश** ह्यांचें रक्षण केलेंस आणि (शत्रूंचीं) नव्याण्णव पुरें फोडून टाकलींस. ६

(इन्द्रास) हवि अर्पण करून जो त्याच्या अनुशासनाप्रमाणें चालतो तो सज्जनांतील प्रमुख मनुष्य, राजा होऊन, अभिवृद्धीस पावतो. अथवा जो संतोषदायक हवि अर्पण करून त्यास उद्देशून स्तोत्रें ह्मणतो, त्याचेसाठीं वरून द्युलोकांतून, विपुल (धनाची) वृष्टि होते. ७

तुझ्या बलास सीमा नाहीं, तुझ्या बुद्धिमत्तेसही सीमा नाहीं. जे सोमपान करणारें तुझे उपासक, दानकर्मांत प्रवीण अशा तुझ्या श्रेष्ठ सामर्थ्याची व विशाल शक्तीची थोरवी गातात, ते आपल्या सत्कृत्यांनीं अभिवृद्धीला पोंहोंचोत. ८

पाषाणाच्या केलेल्या उलूखलांत घालून पिळलेले, पात्रांत भरून ठेवलेले व (इन्द्रा,) तूं प्राशन करावेंस ह्याच हेतूने तयार केलेले हे सोमरसाचे अनेक चमस तुझ्याचकरितां ठेवलेलें आहेत. तूं त्याचे प्राशन कर, ह्यांच्या संबंधानें तुझी जेवढी वांछा असेल तेवढी तृप्त करून घे, आणि आह्मांस संपत्ति देण्याकडे आपल्या मनाची प्रवृत्ति कर. ९

अंधकार, उदकांच्या प्रवाहास बंद करून, बसलेला होता, आणि पर्वतही वृत्राच्या जठरांत होता. पण इन्द्रानें त्या (जलांस) प्रतिबंध करणाऱ्या राक्षसानें अडविलेल्या नद्यांस, त्या सर्वांनीं सखल प्रदेशातून एकीप्रमाणें दुसरीनें, दुसरीप्रमाणें तिसरीनें, वहावें ह्या उद्देशानें वाट फोडून दिली. १०

तर आतां आह्मांस हे इन्द्रा, आमचें सौख्यवर्धन होईल असे वैभव अर्पण कर, आणि लोकांपेक्षां वरचढ असें विपुल शौर्य व बलही आह्मांस दे. हे औदार्यशाली देवा, आमचें रक्षण व आमच्या पदरच्या विद्वान् लोकांचेही परिपालन कर आणि आह्मांस असे वैभव व समृद्धि दे कीं जिच्यांत उत्तम संततीचाही समावेश होईल. ११ (१८)

सूक्त ५६.

ऋषि–सव्य आंगिरस, देवता–इन्द्र ।

ह्याचा श्रेष्ठपणा द्युलोकाहूनही ज्यास्त आहे. पृथिवीसुद्धां आपल्या मोठेपणांत इन्द्राची बरोबरी करूं शकणार नाहीं. हा (शत्रूस) भीतिप्रद, सामर्थ्यवान्, व मानवांकरितां आपला प्रताप गाजविणारा असून, एखादा वृषभ (आपल्या शिंगांस तीक्ष्णता आणण्याकरितां) ती जशीं पाजळतो त्याप्रमाणे आपलें वज्र ज्यास्त तीक्ष्ण व्हावें म्हणून तो त्याची धारा तिखट करतो. १

समुद्रामध्ये निवास करून, एखाद्या महासागराप्रमाणें, त्याच्या आश्रयार्थ येणाऱ्या सर्व नद्यांचा, तो आपल्या श्रेष्ठ सामर्थ्याच्या योगाने स्वीकार करितो, आपणास सोमाचे प्राशन घडावें ह्मणून एखाद्या वृषभाप्रमाणे तो आपली शक्ति प्रदर्शित करितो. त्याच्या (अलौकिक) बलामुळें ह्या योद्धा सनातनकालापासून स्तवनास पात्र झालेला आहे. २

हे इन्द्रा ! त्या पर्वतास जणूं काय ग्रासून टाकण्याकरितांच तूं अतिशय पौरुष आणि पराक्रम स्वतः करितां प्राप्त करून घेतोस; (सर्व अद्भुत) कृत्यांत हा उग्र (इन्द्र) पुढाकार घेत असून आपल्या सामर्थ्यांत सर्व देवतांस तो मागें टाकतो. ३

सर्व लोकांमध्यें आपल्या कल्याणप्रद सामर्थ्याची प्रसिद्धि करणाऱ्या या एकट्या इन्द्राचीच नमस्कृतिपूर्वक स्तुति होत असते. ज्यावेळी हवि अर्पण करणारा भक्त स्वकल्याणाच्या इच्छेनें (इन्द्राच्या) स्तुतीस प्रवृत्त होतो, त्यावेळीं हा पराक्रमी इन्द्र त्याचेवर संतुष्ट होतो, त्याचेपुढें तो आपलें रमणीयत्व प्रकट करितो. ४

हाच योद्धा आपले बल व सामर्थ्य ह्याचे योगानें जनहिताकरितां मोठमोठीं युद्धें करितो, आणि ह्मणूनच ह्या तेजस्वी व घातुक वज्राने शत्रूंवर पुनःपुन्हां प्रहार करणाऱ्या इन्द्रावर (सर्वलोक) श्रद्धा ठेवतात. ५ (१९)

खरोखर कीर्तीची इच्छा असलेल्या ह्या सामर्थ्यवान् इन्द्रानें, पृथिवीप्रमाणें विशाल रूप धारण करून, आपल्या पराक्रमानें (शत्रूंनीं) बांधलेल्या सदनांचा विध्वंस करून आणि यजन करणाऱ्या भक्ताकारितां (आकाशस्थ) ज्योतींना त्रासापासून विमुक्त करून, जलांचे प्रवाह पुन्हां वाहूं लागावे ह्मणून त्यांस बंधमुक्त केले. ६

हे सोमप्राशन करणाऱ्या इन्द्रा ! तुझें मन आह्मांविषयीं दातृत्वबुद्धि धारण करो आणि आमच्या नम्र स्तुति ऐकणाऱ्या हे देवा, तू आपले पीतवर्ण अश्व आमचेकडे वळीव. इन्द्रा, तुझे सारथी तुझ्या अश्वांस ताब्यात ठेवण्यांत अत्यंत कुशल आहेत, आणि ह्मणून तुझे अश्व कितीही चपल असोत; ते तुला भलतीकडेच घेऊन जात नाहींत. ७

हे इन्द्रा, तूं विख्यात आहेस; ज्यास कधीं विनाश नाहीं असें वैभव तूं आपले हातांत वागवितोस. तूं शत्रूस वरचढ करण्यास कठिण असे सामर्थ्य आपले अंगीं धारण केलें आहेस. कर्तृत्ववान् पुरुष ज्याचे सभोंवती उभे आहेत अशा विहिरीप्रमाणें शोभणाऱ्या तुझ्या अनेक शक्ति, हे इन्द्रा! तुझ्या शरीरांत निवास करून रहात आहेत. ८ (२०)

सूक्त ५६

ऋषि--सव्य आंगिरस; देवता—इन्द्र ।

ज्याप्रमाणें एखादा तुरग तुरगीकरितां उत्सुक होतो, त्याप्रमाणें ह्या उपासकानें चमसांत भरपूर भरून ठेवलेला सोमरस पिण्यास हा उतावीळपणानें उद्युक्त झाला आहे. ज्यास पीतवर्ण अश्व जोडलेले आहेत असा आपला मोठा रथ इकडे फिरवून हा इन्द्र महत्कार्यास अत्यवश्यक असा सामर्थ्यदायक सोमरस प्राशन करितो. १

ज्याप्रमाणें प्रवासास निघण्याचेवेळीं धनार्जनेच्छु (धाडसी) लोकांची समुद्रावर गर्दी होते, त्याप्रमाणें हवि सिद्ध करून तयार असलेल्या स्तोत्रजनांची ह्याचे सभोंवती गर्दी जमते. यज्ञाचें केवळ बलच असा जो हा सामर्थ्याधिपति (सूर्य) त्यास (हे देवा), ज्याप्रमाणें ह्या सुंदर युवति (ह्म. उषा) पर्वतावर आरूढ झालेल्या आहेत त्याप्रमाणें, पर्वतावर संस्थापित कर. २

तो शत्रूंचा नाश करणारा व श्रेष्ठ आहे. त्याचे अत्यंत शुद्ध बल आपल्या सामर्थ्यानें प्रत्येक युद्धांत गिरिशिखराप्रमाणे चमकत असतें. ह्या बलाच्या योगानें ह्या अजिंक्य देवानें (सोमरसामुळें उत्पन्न झालेल्या) आनंदाच्या भरांत आपलें लोखंडी वज्र घेऊन, कपटी शुष्णाचा (पराभव केला व त्यास) शृंखलाबद्ध करून कारागृहांत कोंडून टाकलें. ३

ज्यावेळीं तूंच लहानपणापासून वाढविलेली शक्तिरूपी देवता, ज्याप्रमाणें सूर्य उषेवर आसक्त होतो त्याप्रमाणे, स्वसरक्षणार्थ इन्द्राचा आश्रय करते त्यावेळीं आपल्या प्रतापी सामर्थ्यानें अंधकाराचा नाश करणारा हा देव जयघोष करीत सर्व मलिनतेस दूर घालवून देतो. ४

जेव्हां तूं आपल्या सामर्थ्यानें द्युलोकाच्या सीमेवर रजोलोकाची दृढपणे व सुस्थिरपणें संस्थापना केलीस व जेव्हां (सोमरसामुळें उत्पन्न झालेल्या) हर्षाच्या भरांत तूं मोठ्या आवेशानें वृत्राचा युद्धांत वध केलास तेव्हां उदकाचा संचय तुझे हातून बंधमुक्त झाला. इन्द्रा, तूं श्रेष्ठ आहेस, तू पृथिवीच्या प्रदेशांत आपल्या सामर्थ्यानें आकाशाच्या बालकास घेऊन येतोस. सोमरसामुळे उत्पन्न झालेल्या हर्षाचे भरांत तू उदकांना वाट फोडून दिलीस व वृत्राच्या दगडी तटांचा उच्छेद करून टाकलास. ६ (२१)

सूक्त ५७

ऋषि–सव्य आंगिरस, देवता–इन्द्र ।

अत्यंत उदार, श्रेष्ठ, अत्यंत वैभवशाली, सत्य, सामर्थ्यवान् व पराक्रमाचा पुतळाच अशा (ह्या देवा) प्रीत्यर्थ मी स्तुति अर्पण करितों. ज्याप्रमाणें उतार जमीनीवर पाण्याचा झोत सुरू झाला ह्मणजे तो कोणत्याही प्रतिबंधास न जुमानतां सर्वत्र पसरतो त्याप्रमाणें सर्वत्र दृग्गोचर होणाऱ्या व अखड सुरू असणाऱ्या कृपाप्रसादाचीं कपाटें (भक्तांचे अंगीं) सामर्थ्य आणण्याकरितां सदैव खुलीं असतात. १

ज्यावेळीं सुवर्णमय, सुदर परतु प्राणघातक वज्र पर्वतावर फेकल्याप्रमाणे (वृत्राच्या शरीरावर जाऊन) पडलें त्यावेळीं सर्व विश्व तुझें पूजन करण्यास प्रवृत्त झालें व सखल जमीनीकडे पाण्याचा ओघ जसा (भराभर वहात जातो) त्याप्रमाणे भक्तांचे हवि (तुझ्याकडे एकसारखे येऊं लागले). २

ज्याचे तेज, ज्याचे नाम, ज्याचे बल व ज्याचा प्रकाश यांची चोहोंकडे प्रशसा व्हावी ह्मणून तूं त्याना सर्वत्र प्रसृत होण्याकरितां, त्या (इन्द्राच्या) पीतवर्ण अश्वांप्रमाणेंच प्रवृत्त केलेस, त्या भीतिप्रद पण स्तुतिस्तोत्रे गाण्यास योग्य अशा इन्द्रास , उषेप्रमाणे, कान्तिमान् दिसणारे हे युवति, ह्या यज्ञांत नमस्कृति अर्पण करून घेऊन ये. ३

अनेकांनीं ज्याची स्तुति केली अशा हे वैभवशाली इन्द्रा, आह्मी सर्वस्वी तुझे आहोंत; कारण तुझा आश्रय धरून आह्मी ह्या जगांत नादत असतों. हे स्तुतिप्रिय देवा, तुझ्या वांचून अन्य कोणासही स्तुति प्राप्त होत नाहीत; ह्यासाठी ज्याप्रमाणे पृथ्वी ही (जीवनमात्रास) जागा देते तद्वत् तूही आमच्या स्तोत्रांचा स्वीकार कर. ४

हे इन्द्रा ! तुझें बल विपुल आहे; आह्मी तुझे आहोंत. तूं ह्या आपल्या भक्ताची इच्छा पुरीव. या विशाल द्युलोकाने आपलें सामर्थ्य तुझ्या सामर्थ्याशी तोलून पाहिले आहे व ही पृथिवीही तुझ्या पराक्रमापुढे नम्र झाली आहे. ५

हे वज्रधारी इन्द्रा , त्या मोठ्या व विशाल पर्वताचे तूं आपल्या वज्रानें तुकडे तुकडे केलेस. रोखून टाकलेले जलप्रवाह पुन्हां चालू व्हावे ह्मणूनही तूच त्यास मार्ग करून दिलास. खरोखर सर्व सामर्थ्य कायतें तूच एकटा धारण करतोस. ६ (२२)

सूक्त ५८

ऋषि—नोधा गौतम　देवता—अग्नि ।

हा (देवांस) हवि नेऊन पोंचविणारा अग्नि **विवस्वाना**चा दूत झालेला आहे; ह्मणूनच हा सामर्थ्यापासून जन्म पावणारा अमर्त्य देव कधींही श्रांत होत नाही. तो उत्तम मार्गांनीं रजोलोकाचे आक्रमण करतो व यज्ञांत (देवांस) हवि अर्पण करून त्यांचें आदरातिथ्य करितो.　१

ज्यास जरेची भीति नाहीं असा हा अग्निदेव आपल्या अन्नाचा सत्वर व आतुरतेनें स्वीकार करून काष्ठामध्यें (प्रज्वलित होऊन) राहतो. त्यास घृत अर्पण केलें ह्मणजे ह्याचा पृष्ठभाग एखाद्या (ताज्यातवान्या) अश्वाप्रमाणें तुकतुकीत दिसतो. ह्यानें जणूं कांहीं स्वर्गाच्याही टोंकापर्यंत प्रतिशब्द उत्पन्न करीत गर्जना केली आहे.　२

जो कर्तृत्वशील आहे, **रुद्र** आणि **वसु** ह्यांनीं ज्यास प्रमुखत्व दिलें आहे, ज्यानें वैभव जिंकून आणलें आहे व ज्यास मृत्युभय नाहीं असा हा हविर्दाता (अग्नि) (येथें) येऊन विराजमान झाला आहे. हा देव ह्या जगात असणाऱ्या सर्व मनुष्यांत प्रतिष्ठा पावून एखाद्या रथाप्रमाणे एकसारखी संपत्ति घेऊन येत असतो.　३

वायूनें प्रेरित होतांच हा मोठी गर्जना करून आपली जिव्हारूप कोयती बरोबर घेऊन काष्ठसमुदायांत सहज रीतीने ठाणे देतो. ज्वलज्ज्वालांनीं परिवेष्टित व वार्धक्यपीडेपासून निर्मुक्त असणाऱ्या हे अग्निदेवा, जेव्हां तू काष्ठसमुदायांत आपलें सामर्थ्य एकदम प्रकट करतोस त्यावेळीं तुझा मार्ग (धुरानें) काळा होऊन जातो.　४

ज्याची दंष्ट्रा ज्वालामय आहे असा हा अग्नि वायूनें प्रेरित होऊन जेव्हां काष्ठसमुदायांत शिरतो त्यावेळीं एखादा शक्तिमान् वृषभ जसा आपल्या कळपांत निर्भय संचार करतो, तसा हा संचार करूं लागतो. जेव्हां अविनाशी अशा रजोलोकांतून आपल्या सामर्थ्याने हा गमन करितो, त्यावेळीं सर्व चराचर सृष्टीस ह्या **पक्षिराजा**चे भय वाटूं लागतें.　५ (२३)

सपत्तीप्रमाणें मोहक असणारा, सर्व लोकांस हांक मारण्यास सुलभ वाटणारा, व दिव्य-लोकांतील पुरुषांना मित्राप्रमाणें सौख्यदायक असणारा असा हा जो श्रेष्ठ हविर्दाता, तो तूं हे अग्निदेवा जेव्हां भृगूंचा अतिथि झालास तेव्हां त्यांनी तुला मानवसमुदायांत सन्मानानें जागा दिली. ६

(भक्तांस) सर्व संपत्ति अर्पण करणाऱ्या अग्नीचें मी हवींनीं पूजन करतों व त्यामुळें मला उत्कृष्ट सपत्तिही प्राप्त होते. हा अग्नि (देवांस) हवि पोंचविणारा असल्यामुळें ह्या यज्ञार्ह अग्नीचें यज्ञांत आगमन व्हावें अशी हवि अर्पण करणारे सप्त ऋत्विज् (नेहमीं). इच्छा करीत असतात. ७

सामर्थ्यापासून जन्म पावणाऱ्या व स्वमित्रांस आनद देणाऱ्या हे अग्निदेवा ! तुझें स्तवन करणाऱ्या भक्तांस तूं आज अक्षय्य सुख प्राप्त करून दे. हे शक्तिपुत्र अग्ने, तुझी स्तुति गाणाऱ्या सेवकांस लोखडी तटांचीं नगरें बांधून देऊन तू त्यांचें सकटांपासून सरक्षण कर. ८

हे दीप्तिमान् अग्निदेवा, तुझी स्तुति करणाऱ्या भक्ताचे तू कवच हो; हे उदार देवा जे तुला हवि अर्पण करतात त्यास तू प्रत्यक्ष कल्याणस्वरूपच हो. अग्ने, तू आपल्या स्तोतृजनांचें सकटापासून सरक्षण करीतच असतोस, तेव्हां असंख्य स्तुति स्तोत्रांनीं मंडित असा हा (अग्नि, देव) प्रात:काळीं लवकरच (आमच्या यज्ञाकडे) येवो. ९ (२४)

सूक्त ५९.

ऋषि--नोधा गौतम; ॥ देवता—अग्नि वैश्वानर ॥

हे अग्निदेवा, इतर सर्व अग्नि ह्या तुझ्या शाखा आहेत. सर्व अमर (देव) तुझ्याच ठिकाणीं अत्यंत संतोष पावतात. सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व धारण करणाऱ्या हे अग्निदेवा, तूं सर्व पृथ्वीचा मध्यबिंदु आहेस. १

अग्नि हा द्युलोकाचे मस्तक आणि पृथिवीची नाभि आहे; शिवाय हा द्युलोक व भूलोक ह्यांचा आधिपति झाला आहे. सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व धारण करणाऱ्या हे अग्निदेवा, तूं असा श्रेष्ठ देव असल्यामुळे तू आर्यजनांची (मार्गदर्शक अशी) ज्योतिच व्हावेंस ह्या हेतूनें तुला देवांनीं निर्माण केलें. २

ज्याप्रमाणें सूर्याचे ठिकाणीं रश्मींचा निरंतर वास असतो त्याप्रमाणें सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व धारण करणाऱ्या ह्या अग्नीचे ठिकाणीं सर्व वैभवें संस्थापित झालेलीं आहेत. ज्या द्रव्यानिधींचा, पर्वत, वनस्पति अथवा मर्त्यलोक ह्यांचे ठिकाणीं निवास असतो त्या सर्वांचा तूंच एकटा राजा आहेस. ३

जणू कांहीं ह्या उदार अग्निप्रीत्यर्थच द्युलोक व भूलोक इतके विस्तीर्ण झालेले आहेत. ह्या प्रकाशमान, सत्यबलानें युक्त, सर्व विश्वाविषयीं मित्रभाव धारण करणाऱ्या व सर्व शूरांमध्ये श्रेष्ठ अशा (अग्निदेवास) हा उपासक एखाद्या प्रज्ञावान् पुरुषाप्रमाणें मोठीं मोठीं अशीं असंख्य स्तोत्रे अर्पण करीत आहे. ४

सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व धारण करणाऱ्या हे सर्वज्ञ अग्निदेवा, तुझा महिमा ह्या विस्तीर्ण द्युलोकासही पुरून उरला आहे. तू सर्व मानवसमुदायाचा राजा आहेस. राक्षसांशीं युद्ध करून तूं देवांना सुरक्षितपणा उत्पन्न केलास. ५

वृत्राचा वध करणाऱ्या ज्या (अग्नीचा) आश्रय सर्व लोक शोधतात त्या सामर्थ्यवान् देवाचा महिमा (ह्या स्तोत्रांत) मी गाइत आहे- सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व बाळगणाऱ्या ह्या अग्नीनें **दस्यूंचा** वध करून (उदकाचे मार्गांतील) प्रतिबंध नाहीसा केला व **शम्बरास** छिन्नविच्छिन्न करून टाकले. ६

सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व धारण करणारा व आपल्या सामर्थ्यानें सर्वत्र वास करणारा असा हा पूज्य व दीप्तिमान् अग्नि **भारद्वाज**कुलांतील पुरुषांमध्ये (येऊन विराजमान झाला आहे.) ज्याची वाणी मधुर परंतु सत्यपरिप्लुत आहे अशा अग्नीची **शांतवनेय** व **पुरुणीथ** ह्यांच्या यज्ञात शेकडो स्तोत्रानी स्तुति झालेली आहे. ७ (२९)

सूक्त ६०

ऋषि--नोधा गौतम ॥ देवता--अग्नि ॥

जो (आमचे हवि देवताप्रत) पोंचविणारा आहे, जो मूर्तिमन्त कीर्तिच आहे, यज्ञाची जो केवळ ध्वजाच होय, जो यज्ञगृहांत ठेवण्यास अत्यंत योग्य आहे, जो आमचा दूत होऊन देवांकडे त्वरेनें गमन करितो, जो दोन वेळां जन्मास येत असतो, उत्कर्षाप्रमाणे जो प्रशसनीय आहे व जो केवळ वैभवाची मूर्तिच होय अशा त्या अग्नीस **मातरिश्वा** भृगूकरितां घेऊन आला. १

हवींचे ग्रहण करण्याविषयीं उत्सुक असलेले (जे देव) व जे मर्त्यलोकांतील (मानव आहेत ते) अशा रीतीने उभयलोक ह्याची आज्ञा मान्य करीत असतात. (सर्व लोकांस) जो सन्मानानें सत्कार करण्यास योग्य आहे, जो सर्व मानवामध्यें त्याचा राजा होऊन वर्तन करितो व ज्याचें कर्तृत्व विलक्षण आहे असा हा हविर्दाता सूर्योदयापूर्वीच येथे येऊन स्थानापन्न झाला आहे. २

ज्यास त्याची उपासना करणारे ह्या जगांतील मानव आपले सकटसमयीं हवींनीं प्रज्वलित करीत आले आहेत त्या (भक्तांच्या) हृदयात प्रकट होणाऱ्या व मधुर भाषण करणाऱ्या अग्नीस हें आम्हीं मनःपूर्वक गाइलेले नवीन स्तोत्र जाऊन पोहोचो. ३

(हवींकरितां) उत्सुकता बाळगणारा (सर्व जगास) पावन करणारा आणि प्रत्यक्ष वैभवच (कीं काय) असा जो श्रेष्ठ हविर्दाता अग्नि त्याची येथे मर्त्य अशा मानवांच्या समुदायांत स्थापना करण्यांत आलेली आहे. आपल्या भक्तांच्या गृहांत निवास करणारा व गृहांत गृहाचा अधिपति ह्मणून शोभणारा असा जो अग्नि त्याचेकडेच सर्व सपत्तींचें प्रभुत्व आजपर्यंत (निर्बाध) चालत आलेलें आहे. ४

हे अग्निदेवा ! अश्वाच्या पाठीवरून ज्याप्रमाणे (एकादा मोतद्दार) हात फिरवितो त्याप्रमाणे सामर्थ्याची प्राप्ति करून देणाऱ्या तुला वारा घालीत आम्ही **गोतम**कुलोत्पन्न (तुझे भक्त) सर्व सपत्तींचा स्वामी जो तू त्या तुझी अनेक स्तोत्रांच्या द्वारें स्तुति करितों. स्तुतिस्तोत्रें हेंच ह्या अग्निदेवाचे वैभव आहे. हा प्रातःकालीं लवकरच येथे प्राप्त होवो. ५ (२६)

सूक्त ६१.

ऋषि-नोधा गौतम ॥ देवता-इन्द्र ॥

प्रबल, त्वरावान् व श्रेष्ठ अशा ह्या (इन्द्रास) उद्देशूनच मी हा हवि व त्याचप्रमाणें हें स्तवन अर्पण करितो. मी त्या स्तवनार्ह आणि निर्बाध रीतीनें संचार करणाऱ्या इन्द्रास अनुलक्षून अशी स्तुति (गातों) की जी त्यास अर्पण करण्यास योग्य आहे व अशीं स्तोत्रें गातों कीं जीं आजपर्यंत त्याचे सन्मानार्थ केलेल्या स्तोत्रांत उत्कृष्ट आहेत. १

खरोखर ह्या देवास मी जणू कांहीं हविच अर्पण करीत आहे. ह्या (शत्रू) विनाशक देवास मी एक सुंदर स्तवन अर्पण करतों. इन्द्र हा जो (ह्या विश्वाचा) पुरातन प्रभु त्याचे प्रीत्यर्थ (विद्वान् उपासकांनीं) आपले अन्तःकरण, मन, बुद्धि खर्च करून (अनेक) स्तोत्रें गाइलेलीं आहेत. २

खरोखर ज्याची उपमा दुसऱ्या स्तोत्रांस देण्यांत यावी व जे प्रकाशाचा लाभ करून देणारे आहे असे स्तोत्र मी त्या (इन्द्रा) प्रीत्यर्थच गात आहें. त्या अत्यंत उदार व प्रज्ञाशाली देवाचे माहात्म्य माझ्या मनाजोग्या सुदर स्तुतीनीं वर्णन करण्याचा माझा हेतु आहे. ३

ज्या मनुष्याला रथाची गरज असते त्याचेकडे ज्याप्रमाणें एखादा सुतार रथ तयार करून पाठवितो त्याप्रमाणें खरोखर ह्या (इन्द्राकडे) मी आपली स्तुति पाठवीत आहे. त्याचप्रमाणें सुदर सुदर स्तवने व ज्याचा सर्वत्र स्वीकार केला जाईल असे (एक स्तोत्र) हीं भक्तांच्या स्तवनांचा स्वीकार करणाऱ्या ह्या इन्द्राकडे मी पाठवून देतो. ४

एखाद्या अश्वास ज्याप्रमाणे सजवून तयार करतात त्याप्रमाणे खरोखर मी कीर्ति प्राप्त करून घेण्याची इच्छा धरून, स्ववाणीने इन्द्राप्रीत्यर्थ एक स्तोत्र नीटनेटकें सजवीत आहे. त्या योगानें वीर्यशाली, सर्व दानशूरतेचे आगर, (शत्रूंच्या) पुरांचा विध्वंस करणारा व ज्याची कीर्ति सर्वत्र गात असतात अशा इन्द्रास माझी प्रणति अर्पण करावी अशी माझी इच्छा आहे. ५(२७)

(शत्रूवर) प्रहार करणाऱ्या ज्या वज्रानें शत्रूंचा संहार करीत ह्या बलशाली विश्वाधिपतीनें **वृत्राच्या** मर्माशीच गांठ घातली तें उज्वल व वधकर्मास अत्यत उपयोगी असें वज्र खरोखर ह्या (इन्द्रा) प्रीत्यर्थच **त्वष्टा** देवानें तयार करून दिले. ६

खरोखर ह्याच्या मातेनें केलेल्या यागांतच ह्यानें एकदम उत्कृष्ट पेय प्राशन केले व हवींचा उत्कृष्ट (आस्वाद घेतला.) बलवान् विष्णूनेही (ह्याचेकरितां) ज्यांची पाकसिद्धि उत्तम झाली होती असे हवि हरण करून आणले. (त्यांचे भक्षण करून) अस्त्रविद्येत प्रवीण असलेल्या देवाने, त्या डुकराच्या अंगावर आपले वज्र तिरपे करून फेंकून त्याचा देह छिन्नविच्छिन्न करून टाकला. ७

अहीचा वध करणाऱ्या ह्या इन्द्राप्रीत्यर्थच स्त्रियांनीही—खुद्द देवांच्या पत्नींनीं—एक सुंदर स्तोत्र गुंफले. विस्तीर्ण असे जे द्युलोक व भूलोक ह्याचे त्याने आकलन केले आहे. परतु ह्याचा महिमा आकलन करण्याचें सामर्थ्य मात्र त्याच्या अगात नाही. ८

खरोखर ह्याचा महिमा द्युलोक, भूलोक व अतरिक्ष ह्या सर्वांहूनही अधिक आहे. स्वतेजानें विराजमान होणाऱ्या इन्द्राचें घरोघरी स्तवन होत असते. हा सामर्थ्यवान् इंद्र (शत्रूंशीं लढण्याकरितां) उच्च घोष करून (एकदम) वृद्धिंगत झाला होता. ९

जगताचें शोषण करणाऱ्या **वृत्रा**स इन्द्रानें स्वसामर्थ्याने वज्र घेऊन छिन्नभिन्न करून टाकलें. आपल्या कीर्तिचा प्रसार करण्याकरिता दानकर्माकडे मनाची प्रवृत्ति असलेल्या ह्या इन्द्राने धेनूप्रमाणें प्रतिबंधांत पडलेल्या जलप्रवाहाना वाट मोकळी करून दिली. १०(२८)

ज्यावेळीं आपल्या वज्राने त्या (वृत्रास) जिकले त्यावेळी हा त्याच्याच सामर्थ्याचा प्रताप, कीं नद्या आनदानें वागडूं लागल्या ! सर्व विश्वावर आधिपत्य स्थापन करणारा, हवि अर्पण करणाऱ्या भक्तांविषयीं दातृत्वबुद्धि धारण करणारा व (शत्रूचा) संहार करणारा जो ह्या इन्द्र त्यानेंच **तुर्वीति**करिता (पाण्यास उतार पाडला.) ११

तूं जगताचा प्रभु व सामर्थ्यवान् आहेस ह्मणून ह्या वृत्रावर नेम धरून सत्वर वज्र फेंक. उदकांचे प्रवाह पुन्हां वाहूं लागावे ह्मणून त्यांच्यांत गति उत्पन्न करून ह्या (वृत्राच्या शरीराच्या) सांध्यासांध्यावर आडवे वार करून एखाद्या बैलाच्या देहाच्या सांध्याप्रमाणें त्यांचें विदारण कर. १२

खरोखर वेगानें (शत्रूवर तुटून) पडणाऱ्या ह्या देवाचे पुरातन कालापासूनचे पराक्रम गाऊं लागा. स्तुतींच्या योगाने शरण जाण्यास हा योग्य आहे, कारण लढाई करण्यासाठीं आपली आयुधें सरसावून व (शत्रूंना) मारून तो त्यांचा नायनाट करून टाकतो. १३

खरोखर हा जगांत अवतीर्ण झाल्याबरोबर त्याच्या भीतीनें अतिशय स्थिर असे प्रत्यक्ष पर्वत——एवढेंच काय पण भूलोक व द्युलोक ह्यानांही कांपरे भरते, ह्या सुंदर देवाच्या भक्त-संरक्षणसामर्थ्याची प्रशंसा करणारा **नोधा** ह्यास एकाएकीं पुष्कळ पराक्रम करतां येऊं लागले. १४

खरोखर, विपुल (संपत्तीचा) एकटाच मालक, असा जो इन्द्र त्याने ह्या सकल वस्तूंपैकीं जी जी वस्तू आपणास असावी अशी इच्छा केली ती ती त्यास अर्पण होत गेली. अश्वावर चांगला बसणारा कोण ह्याविषयीं **एतशा**ची सूर्याबरोबर जेव्हा स्पर्धा लागली तेव्हा **एतशा** हा इन्द्राचा सोमरसाचे उत्तम हवि अर्पण करणारा भक्त असल्यामुळें, त्यानें **एतशाचें** रक्षण केले. १५

हे पीतवर्ण अश्वांवर आरोहण करणाऱ्या इन्द्रा ! ह्याप्रमाणे **गोतमांनीं** हीं स्तोत्रें इतक्या सुरेख रीतीनें खरोखर तुझ्याच प्रीत्यर्थ केली आहेत. ह्या स्तोत्रांवर तूं सर्व प्रकारानें कृपादृष्टि ठेव. स्तुतिस्तोत्राच्या वैभवाने परिपूर्ण असा हा (इन्द्र) आमचेकडे प्रातःकालीं त्वरेने आगमन करो. १६ (२९)

अध्याय ५.

सूक्त ६२.

॥ ६२ ॥ ऋषि–गोतम नोधा । देवता–इंद्र ॥

सामर्थ्यवान्[1] व स्तुतिप्रिय अशा इंद्राकरिता अंगिरसांप्रमाणे, एखादे जोरदार स्तोत्र, आम्ही आठवून ठेवीत आहो. स्तुति करणाऱ्या भक्तास अत्यंत स्तवनार्ह, व अतिशय कीर्तिमान्, अशा त्या वीराचे सन्मानार्थ, सुंदर शब्दरचना करून, आपण स्तोत्र म्हणू या. १

दुसऱ्याची पावले[2] ओळखून काढण्यात तरबेज असणाऱ्या अंगिरस् नावाच्या आमच्या भक्तिमान् अशा प्राचीन पूर्वजांना ज्याच्या कृपेमुळे धेनूंची प्राप्ति करून घेता आली त्या श्रेष्ठ इंद्रास तुम्ही अत्यंत नम्रतेने वंदन करा, त्या सामर्थ्यवान् इंद्राप्रीत्यर्थ तुम्ही स्तुतीने परिपूर्ण असे एखादे गायन करा. २

इंद्र आणि अंगिरस् ह्यांच्या इच्छेने सरमेस आपल्या पुत्राकरिता उत्तम पेय[3] मिळाले, बृहस्पतीने पर्वत फोडला व गाईंची प्राप्ति करून घेतली आणि शूर लोकांना धेनूंसह आनंदाच्या आरोळ्या ठोकल्या. ३

तू तेजस्वी आहेस. तुला सप्त विप्रांना व अत्यंत चपल अशा नवग्वांनी व दशग्वांनी स्तुतिस्तोत्रे व गीते गाऊन (प्रोत्साहन दिले, तेव्हा,) हे पराक्रमी इंद्रा तू पर्वताचा, मेघाचा[4] व वलाचा मोठी गर्जना करून ध्वंस केलास. ४.

हे सौंदर्यवान् इंद्रदेवा, अंगिरसांना तुझी स्तुति केली तेव्हा तू उषा, सूर्य व धेनु ह्यास घेऊन अंधकाराचा[5] उच्छेद केलास. तू भूलोकाची मर्यादा विस्तृत केलीस व रजोलोकाचे वर द्युलोकाची संस्थापना केलीस. ५ (१)

१–शवसानाय,[1] गिर्वणसे, (इंद्राय) अंगिरस्वत् उपमं आंगूषं, प्र भरामहे। गृणते स्तुवते ऋग्मियाय विश्रुताय नरे अर्कं अर्चाम ॥

२–पदज्ञा[2] अर्चंतः नः पूर्वे पितरः अंगिरसः येन गाः अविंदन्, तस्मै महे शवसानाय (इंद्राय) महि नमः, आंगूष्यं साम प्रभरध्वम् ॥

३–इंद्रस्य अंगिरसां च इष्टौ, सरमा तनयाय धासिं[3] विदत्। बृहस्पतिः अद्रिं भिनत् गाः विदत्। नरः, उस्रियाभिः (सह) सं अवावशंत ॥

४–सरण्युभिः नवग्वैः, दशग्वैः, सप्त, विप्रैः, सुष्टुभा, स्वरेण स्तूयमानः त्वं सः, (त्वं) (हे इंद्र, अद्रिं, फलिगं,[4] वलं, रवेण, दरयः ॥

५–(हे) दस्म, इंद्र, अंगिरोभिः, गृणानः उषसा सूर्येण गोभिः अंधः[5] वि वः, भूम्याः सानु, वि अप्रथयः, दिवः रजः उपरम् अस्तभायः ॥

ह्या सौंदर्यवान् देवाचे हे कर्म अतिशय सन्मानार्ह आहे—हे त्याचे अद्भुत कृत्य खरोखर अतिशय सुंदर आहे—की क्षितिजापाशीं त्याने मधुर जलाच्या चार नद्या वरच्यावरच तुडुंब भरून टाकल्या. ६

स्तुतींनी परिपूर्ण अशी स्तोत्रे चालली असताना ह्या कधींही श्रांत न होणाऱ्या देवाने प्राचीन काळापासून एकत्र असणारी जोडी फोडून[६] तिचे दोन भाग केले. अनेक सुंदर व आश्चर्यकारक पराक्रम करणाऱ्या ह्या देवाने भगाप्रमाणे स्वर्गभू व पृथ्वी ह्या दोन युवतींची ह्या विशाल आकाशभागी स्थापना केली. ७

सनातन कालापासून रात्र व उषा ह्या रोज जन्मणाऱ्या दोन युवती, की ज्यांचीं रूपें भिन्न आहेत, त्या आपापल्या गमनपद्धतीने द्युलोक व पृथ्वी ह्यांचे सभोवार, रात्र कृष्णरूपे धारण करून एकएकटी व उषा उज्वलरूपे धारण करून एकएकटी अशा परिभ्रमण करीत असतात. ८

सुंदर सुंदर चमत्कार करणारा व अत्यंत उदार अशा ह्या इंद्राने आपल्या सामर्थ्याने श्रेष्ठ कृत्ये करीत (सर्व विश्वाविषयीं) चिरकालिक प्रेमबुद्धि धारण केली आहे. (हे इंद्रा) गाईचा रंग तांबडा असो की काळा असो किंबहुना, त्या जरी अगदीं नवीन वेताच्याच[७] असल्या, तरी त्यांचे ठिकाणी तू तकतकित पांढरे व मधुर[८] दूध ठेवतोस. ९

ज्यांची गति एकाच ठिकाणाकडे आहे व ज्यास प्रत्यवाय अथवा नाश[९] होण्याची भीति नाहीं अशा नद्या पुरातनकालापासून स्वसामर्थ्यानुरूप (ह्या देवाच्या) आज्ञाचे परिपालन करीत आहेत. एकाच पुरुषाच्या ज्याप्रमाणे लग्नाच्या हजारों बायका असाव्यात त्याप्रमाणे ह्या बहिणी बहिणी ह्याची एकट्याची सेवा[१०] करीत असतात व तो ती मन मोकळे करून घेतो. १० (२)

६–दस्मस्य अस्य (इंद्रस्य) तत् उ कर्म प्रयक्षतमम्, दंस चारुतमम् यत् उपह्वरे, उपरा मध्वर्णस चतस्र नद्य अपिन्वन् ॥

७–स्तवमानेभि अर्कै अयास्य (इंद्र) सनजा सनीळे[६] द्विता विवव्रे । परमे व्योमन्, भगः न, सुदंसा मेने रोदसी अधारयत् ॥

८–सनात् विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभि एवै भूमा दिवं परि, अक्त[७], कृष्णेभि, उषा, रुशद्भि:, वपुर्भि अन्यान्या आचरत ॥

९–सुदंसा, सूनु, शवसा स्वपस्यमान सनेमि सख्य दाधार । आमासु चित्[८], कृष्णासु रोहिणीषु अन्त. पक्व[८] रुशत् दधिषे ॥

१०–सनात् सनीळा[९], अवाता, अमृता,[९] अवनी सहोभि व्रता रक्षन्ते । स्वसार अन्हयाणं, जनयः पत्नी न, दुवस्यन्ति[१०] ॥

नमस्कृतींनीं व स्तोत्रांनीं अर्चन करण्यास तूं योग्य आहेस. धनाची व लाभाची इच्छा धरून, हे सौंदर्ययुक्त देवा, आमच्या मनाची स्फूर्ति तुजकडे धाव घेत असते. हे बलशाली देवा, ज्याप्रमाणे अनुरक्त[११] पत्नी अनुरक्त पतीस आलिंगन देते त्याप्रमाणे आमच्या स्तुति तुला भेटावयास येतात. ११

सनातन कालापासून तुझ्या हातात संपत्ति आहे. तिचा क्षय अथवा ऱ्हास, हे लावण्यवान् देवा, कधींही होत नाही. इंद्रा, तू कान्तिमान्, बुद्धिवान् व प्रज्ञावान् आहेस. स्वशक्तीच्या योगानें, हे सामर्थ्यवान् देवा, आम्हास सन्मार्गास लाव. १२

हे इंद्रा, हा गोतम प्राचीन[१२] ऋषीचे अनुकरण करीत आहे. हरिद्वर्ण अश्वावर आरोहण करणारा जो तू त्या तुजकरिता त्याने नवीन स्तोत्र रचले आहे. हे सामर्थ्यवान् देवा, तू आमचा सन्मार्गदर्शक आहेस. तुझ्याकरिता नोधा ऋषीने स्तुति केली आहे. अनेक स्तोत्रांनीं आळविलेला हा देव प्रातःकाळीच आम्हाकडे सत्वर गमन करो. १३ (३)

सूक्त ६३.

॥ ६३ ॥ ऋषि-गोतम नोधा ॥ देवता-इंद्र ॥

ज्या अर्थी हे इंद्रा, कठिण पर्वत आणि भूमीवर दृढ संस्थापित झालेल्या इतरही सर्व अवाढव्य वस्तु तुझ्या भीतीमुळे (सूर्याच्या) किरणाप्रमाणे लटलट हलू लागल्या, त्या अर्थी तू खचित मोठा आहेस—इतका मोठा की तू, सर्वज्ञ असून, द्युलोक आणि भूलोक ह्यानाही स्वसामर्थ्याने तू आपल्या धाकात[१] ठेवले आहेस. १

११-नमसा अर्कैः त्व नव्य । दस्म, सनायुव. वसूयवः मतयः दद्रुः । शवसावन्, उशन्त पतिं "उशतीः पत्नीः न मनीषाः त्वा स्पृशन्ति ॥

१२-सनात् एव राय एव गभस्तौ । दस्म, न क्षीयन्ते न उपदस्यन्ति । इन्द्र, द्युमान् क्रतुमान् धीरः असि । शचीव, तव शचीभि न शिक्ष ॥

१३-इन्द्र, गोतम सनायत" । हरियोजनाय नव्य ब्रह्म अतक्षत् । शवसान न सुनीथाय नोधाः । धियावसु प्रात मक्षु जगम्यात् ॥

१-यत् ह दृळ्हास गिरयश्चि विश्वा (दृढा) अभ्वा ते भिया किरणा न ऐजन्, इन्द्र, त्व महान्—यः ह जहान. द्यावा पृथिवी शुष्मे अमे धा ॥

जेव्हा हे इंद्रा, अनेक तऱ्हेने तुझा हुकूम मानणारे स्वतःचे अश्व तू जोडलेस त्यावेळीं तुझें स्तवन करणाऱ्या भक्ताने तुझ्या बाहूवर वज्र दिले. स्वतःच्या बुद्धीने वागणाऱ्या[२] व अनेक भक्तांनीं स्वसंरक्षणार्थ पाचारण केलेल्या हे इंद्रा, तेच वज्र घेऊन तू शत्रूचा व त्याच्या, सपत्नीनें समृद्ध अशा, पुराचा उच्छेद करितोस. २

इंद्रा, तू सत्यस्वरूप आहेस, तू ह्या शत्रूंचा उच्छेदक आहेस, तू ऋभूंचा स्वामी आहेस, तूं मनुष्यांचा कल्याणकर्ता आहेस व तुझ्याशी युद्धास प्रवृत्त होणारास तू जेरीस आणणारा आहेस. तू तेजस्वी व तरुण अशा कुत्साचा पक्ष घेऊन संग्रामात,[३] युद्धात[४] व लढाईत[५] शुष्णाचें हनन केलेस. ३

वीर्यशाली पुरुषाप्रमाणे मनाची प्रवृत्ति असलेल्या हे शूर इंद्रा, ज्यावेळी दस्यूंवर सहज[६] विजय गाजवून व त्यास पळावयास[७] लावून खुद्द त्याच्या निवासाच्या ठिकाणीच तू त्याना खरोखर कापून काढलेस व ज्यावेळी, पराक्रमी पुरुषाप्रमाणे कृत्ये करणाऱ्या हे वज्रधर इंद्रा, तू (कुत्साचा) स्नेही होऊन वृत्राचा वध केलास, त्यावेळी त्या कृत्याविषयी तुझी स्वतःचीच बलवत्तर इच्छा होती. ४

मानवापैकी जो अत्यंत बलिष्ट असेल त्याचा जरी रोष झाला तथापि, हे इंद्रा, तू त्यात, विघ्न येऊ दिले नाहीस. तू आमच्या अश्वाकरिता सर्व दिशा मोकळ्या ठेविल्यास. हे वज्रधर इंद्रा, हातात घण घेऊन मारल्याप्रमाणे शत्रूचा नाश कर. ५ (४)

समुद्रावर[८] वर्चस्व मिळविण्याच्या अथवा स्वर्गप्राप्ति करून घेण्याच्या इच्छेने आरंभिलेल्या युद्धात ह्याच कारणामुळे योद्धे जन तुला खरोखर हाक मारितात. हे अनेक हवींचा[९] उपभोग घेणाऱ्या इंद्रा, समरामध्ये अथवा पराक्रमाच्या कृत्यात हे तुझेच साहाय्य आम्हास सुलभ[१०] रीतीने प्राप्त झाले. ६

२–यत् ह इन्द्र विव्रता हरी आवे, जरिता बाहो वज्रं आधात्, येन, अविहर्यतक्रतो[१] पुरुहूत (इन्द्र), अमित्रान् पूरों पुर इष्णासि ॥

३–इन्द्र त्व सत्य, एतान् वृष्णु, त्व ऋभुक्षा, त्व नर्य, त्व षाट्। त्व शुमते यूने कुत्साय सचा वृजने[२] पृक्षे,[३] आणौ[४] शुष्ण अहन् ॥

४–यत् ह वृषमण शूर (इन्द्र) वृथाषाड्[५] (त्व) दस्यून् पराचै[६] योनौ व्यकृत, यत् (च) वृषकर्मन् वज्रिन् इन्द्र सखा वृत्र उश्ना त्वं हि त्यन् इन्द्र चोदी ॥

५–हळ्हस्य चिन्मर्तानां अजुष्टौ इन्द्र त्व ह त्यत् अरिषण्यन्। अस्मत् अर्वते काष्ठा व्यव। वज्रिन् घनेव अमित्रान् श्नथिहि ॥

६–अर्णसातौ[८] स्वर्मीळ्हे आजा त्वां ह त्यत्, इन्द्र, नर हवन्ते। स्वधाव[९] समर्ये वाजेषु तव इय ऊतिः भतसाय्या[१०] भूत्।

हे वज्रधारी इंद्रा, ह्याच कारणास्तव तूं पुरुकुत्साकरिता युद्ध करून सप्त पुराचा विध्वंस केलास. ज्यावेळीं सुदासाकरिता तू (त्याचे शत्रूस) काहीएक श्रम न करिता गवत कापल्याप्रमाणें कापून काढलेस, त्यावेळीं, हे राजन्, पूरूचा तू संकटापासून बचाव[11] केलास. ७

हे सर्वसंचारी[12] इंद्रदेवा, तू आम्हावर उदकाप्रमाणे त्या तुझ्या अलौकिक कृपादृष्टीचा असा वर्षाव केलास की जिच्या योगानें, हे शूरा, सर्व ठिकाणीं जणू काय उदकाप्रमाणे साडत जाईल अशा रीतीने तुझेपासून आम्हास उत्तम सामर्थ्याचा[13] लाभ झाला. ८

हे इंद्रा, गौतमानीं तुझे स्तवन केले आहे आणि तुझ्या अश्वास वंदन करून त्याचे सन्मानार्थही त्यानीं स्तोत्रे गाइली आहेत. आम्हास उत्तम प्रकारचे सामर्थ्य दे. असत्य स्तुतिस्तोत्रानीं आळविलेला हा देव आम्हाकडे प्रातःकाळी लवकर गमन करो. ९ (५)

सूक्त ६४

॥ ६४ ॥ ऋषि-गौतम नोधा । देवता-मरुत् ॥

मरुत्देवाचे सन्मानार्थ, हे नोधा, सामर्थ्यवान्, अत्यंत पूज्य व अत्यंत कर्तृत्ववान् अशा त्याच्या गणास उद्देशून एक सुंदर स्तोत्र अर्पण कर. मनात वाळगून व चांगली हातोटी[1] साध्य करून घेऊन मी यज्ञप्रसंगीं प्रभावसंपन्न स्तोत्राची पाण्याप्रमाणे वृष्टि करितों. १

७–वज्रिन् इन्द्र, त्यत् ह त्वं पुरुकुत्साय युध्यन् सप्त पुरः दर्द । यत् सुदासे बर्हिः न वृथा वर्क्, राजन्, पूरवे वरिवः[11] कः ॥

८–[12]परिज्मन् इन्द्र, त्वं न, आपो न, त्यां चित्रां इषं पीपयः यया, शूर, विश्वध क्षरध्यै अस्मभ्यं प्रति ऊर्जं [13]त्मनं यसि ॥

९–इन्द्र, गोतमेभिः ते ब्रह्माणि अकारि हरिभ्यां नमसा ब्रह्माणि उक्ता । सुपेशसं वाजं नः आ भर । धियावसुः प्रातः मक्षु जगम्यात् ॥

१ नोधः, मरुद्भ्यः वृष्णे सुमखाय वेधसे शर्धाय सुवृक्तिं प्र भर । मनसा धीरः सुहस्त्यः[1] विदथेषु आभुवः गिरः अपो न समञ्जे.

रुद्राचे पुत्र, (शत्रूंचा) नाश करणारे, सर्व अवगुणापासून[२] अलिप्त, जगतास पावन करणारे, सूर्याप्रमाणें तेजःपुंज व वृष्टि करणारे असून सामर्थ्यवान् पुरुषाप्रमाणे भयप्रद असे हे उंच शरीराचे पराक्रमी वृषभ द्युलोकापासून जन्म पावले. २

तारुण्ययुक्त, जरारहित, भक्तिहीन कृपण पुरुषाचा विनाश करणारे व कोणाच्या प्रतिरोधास[३] न जुमानणारे हे रुद्र पर्वताप्रमाणे बलवान् होत गेले. आपल्या सामर्थ्याच्या योगाने हे दिव्यलोकाना, व पृथ्वीवरील प्रदेशाना, ते कितीही अचल असले, तरी हालवून सोडतात. ३

सुंदर दिसण्याचे हेतूने ते चित्रविचित्र आभरणानी[४] स्वतःस भूषवीत आहेत. शोभेकरितां त्यांनी आपल्या वक्षःस्थलावर सुवर्णालंकार धारण केलेले आहेत. त्यांच्या खांद्यावर भाले लखलखताना दिसत आहेत व हे वीर, स्वतःचाच मार्ग धारण करून, द्युलोकापासून उत्पन्न झालेले आहेत. ४

विश्वावर आधिपत्य संपादन करणाऱ्या, सर्व जगास हालवून सोडणाऱ्या, व दुष्टाचा संहार करणाऱ्या ह्या मरुतांनी वारे व विजा ह्याना स्वसामर्थ्याने उत्पन्न केले. हे शूर स्वर्भूमीच्या कासेचे दोहन करितात व सर्वत्र संचार करून दुग्धाने पृथ्वीस पुष्टि आणितात. ५

कर्तृत्व[५] अंगी असलेले हे दानशूर मरुत् जलाची व घृतपरिपूर्ण अशा दुग्धाची समृद्धि करितात. ते सामर्थ्यवान् अश्वास[६] जणू काय वृष्टि करण्याचेच शिक्षण देतात व मोठ्याने शब्द करणाऱ्या अविनाशी झऱ्याचे दोहन करितात. ६

---

२ रुद्रस्य मर्या. असुरा. अरेपसः[२] पावकास सूर्या इव शुचय द्रप्सिन. सत्वानो न घोरवर्पसः (सन्तः) ऋष्वासः उक्षण ते दिवो जज्ञिरे.

३ युवान अजरा अभोग्घन अध्रिगाव[३] रुद्राः पर्वता इव ववक्षु । मज्मना दिव्यानि पार्थिवा दृळ्हा चित् विश्वा भुवनानि प्रच्यावयंति

४ वपुषे चित्रै अंजिभि[४] व्यंजते । शुभे वक्ष सु रुक्मान् अधियेतिरे । एषां असेषु ऋष्टय. निमिमृक्षु नरः स्वधया साकं दिव जज्ञिरे.

५ ईशानकृत. धुनय रिशादस वातान् विद्युत तविषीभि अक्रत । धूतयः दिव्यानि दुहन्ति, परिज्मय पयसा भूमिं पिन्वन्ति.

६ अभुव.[५] सुदानव. मरुत. अपः घृतवत् पय पिन्वन्ति । वाजिन अत्यं[६] मिहे न निनयन्ति, स्तनयन्तं अक्षित उत्सं दुहन्ति

ज्यावेळी बलवान,[७] सर्व युक्तिप्रयुक्तीत निष्णात, आश्चर्यकारक तेजाने युक्त, पर्वताप्रमाणें स्वसामर्थ्याने परिपूर्ण व शीघ्रसचारी असे आपण आपल्या रक्तवर्ण हरिणीपैकी बलिष्ठ हरिणींना आपल्या रथास जोडिता त्यावेळी एखाद्या रानटी[८] हत्तीप्रमाणे आपण सर्व झाडेझुडे खाऊनच टाकिता (कीं काय असा भास होतो) ७

अत्यत प्रज्ञाशील रुरुनावाच्या[९] मृगाप्रमाणे सुदर, सर्वज्ञ, आपल्या ठिपकेदार हरिणी जोडून व भाले घेऊन रात्रीला पळवून लावणारे, शत्रूस एकदम एकाच वेळीं पीडा देणारे व बलिष्ठ असल्यामुळे सर्पाप्रमाणें रागीट असे हे मरुत् सिंहाप्रमाणे गर्जना करीत आहेत. ८

समुदायामध्ये शोभिवत दिसणाऱ्या, मनुष्यास[१०] साहाय्यभूत होणाऱ्या व अगीं सामर्थ्य असल्यामुळे सर्पाप्रमाणे कुपित होणाऱ्या हे शूर मरुद्देवानो, स्वर्ग व पृथ्वी ह्या दोन्ही लोकाशी सभाषण करा. तुमच्या रथाच्या वन्धुरावर सुदर तेज[११] दृग्गोचर होत नाही काय व तुमच्या रथावर विद्युत् विराजमान झाली नाही काय ? ९

सर्वज्ञ, स्वैभव धारण करून एकत्र निवास करणाऱ्या, एकमेकाशी अगदी सलग्न असलेल्या, स्वसामर्थ्याच्या योगाने श्रेष्ठता पावलेल्या, अस्त्रविद्यानिपुण, अपार बल अगी असलेल्या व आयुधे[१२] धारण करणाऱ्या ह्या शूर मरुताना हातात[१३] बाण घेतलेला आहे. १०

पवित्र, चपल, स्वमार्गाने गमन करणारे, स्थिर पदार्थास चळविणारे, स्वत स शत्रूकडून अजिक्यपणा[१४] प्राप्त करून देणारे व हातात भाले चमकविणारे हे मरुत् दुग्धप्राशनानें सामर्थ्यवान् बनून आपल्या सुवर्णमय पर्वांनी पर्वताचा मार्गावरील एखाद्या क्षुद्र पदार्थाप्रमाणे चुराडा करून टाकतात. ११

---

७ मांहृपास[७] मायिन चित्रभानव गिरयो न स्वतवस रघुष्यद आरुणीपु तविषी यत् अयुग्ध्व (तदा) मगा[८] हस्तिन इव वना खादथ

८ प्रचेतस पिशा[९] इव सुपिश, विश्ववेदम, पृषतीभि ऋष्टिभि क्षप जिन्वन्त, सम् इत सबाध, शवसा अहिमन्यव सिंहा इव नानदति

९ गणश्रिय नृषाच[१०] शवसा अहिमन्यव शूरा मरुत रोदसी आवदत । वन्धुरेषु दर्शता अमति:[११] न व रथेषु विद्युत् न तस्थौ ?

१० विश्ववेदम., रयिभि समोकस, संमिश्लास, तविषीभिर्विरप्शिन, अस्तार, अनन्तशुष्मा:, "वृषखादय. नर. गभस्त्यो[१३] इषु दधिरे

११ सखा अयास स्वसृत ध्रुवच्युत. दुध्रकृत.[१४] भ्राजदृष्टय. मरुत. प्रयोवृध. सन्तः हिरण्ययेभिः पविभिः पर्वतान् आपथ्यः न उज्जिघ्नन्ते.

युद्धसंघर्षणात चतुर, पवित्र, अरण्यात संचार करणारे व सर्वत्र परिभ्रमण करणारे असे जे रुद्राचे पुत्र त्यांचा धावा करून आम्ही त्यांचे स्तवन करितों. रजोलोकात जाणारे, बलिष्ट, सरळ गतीने धावणारे व अतिशय शक्तिमान् असे जे मरुद्गण त्यास तुम्ही वैभव प्राप्त होण्याकरिता भजा. १२

आपले साहाय्य अर्पण करून ज्याचे तुम्ही संरक्षण करिता तो मानव हे मरुत् हो आपल्या सामर्थ्यानें सर्व लोकांपेक्षा ज्यास्ती बलवान् होतो. तो आपल्या अश्वाच्या योगाने सामर्थ्य संपादन करितो, तो आपल्या पदरच्या शूर माणसाकडून संपत्ति मिळवितो, लोकानी जिच्याबद्दल कौतुकानें चौकशी[१५] करावी अशी शक्ति त्यास प्राप्त होते व तो भरभराटीस चढत जातो. १३

धनाची प्राप्ति करून देणारी, प्रशंसनीय, सर्व विश्वात विदित होणारी, अत्यंत स्तुत्य, युद्धांत हार न जाणारी व उज्वल अशी शक्ति हे मरुत् हो, तुम्हास हवि देणाऱ्या भक्तांचे अंगी आणा. आम्हास शतायु पुत्रपौत्र लाभोत. १४

हे मरुद्देवहो, आम्हास असे वैभव द्या की जे स्थिर राहील, ज्याचे योगाने शूर लोक आमचे पदरीं राहतील, ज्याचे योगाने शत्रू[१६] जेरीस येतील, ज्याची गणती शेकड्यानीं व हजारानीं करावी लागेल व जे नेहमी वृद्धिंगत होईल. ज्याची स्तोत्रसंपत्ति अपार आहे असा हा मरुद्गण प्रातःकाळीं आम्हाकडे सत्वर गमन करो. १५

---

१२ घृषु पावक वनिन विचर्षणि रुद्रस्य सूनु हवसा गृणीमसि । रजस्तुर, तवस, ऋजीषिण वृषण मारुतं गण श्रिये सश्चत

१३ मरुत व ऊती य आवत स मर्त शवसा जनान् अतितस्थौ । अर्वद्भिर्वाज भरते, नृभि धना भरते, आपृच्छ्य[१५] क्रतु आक्षेति पुप्यति

१४ मरुत धनस्पृत, उक्थ्य, विश्वचर्षणि, चर्कृत्य, पृत्सु दुष्टर, द्युमन्त शुष्म मघवत्सु धत्तन । शतं हिमा लोक तनय पुष्येम

१५ मरुत, स्थिर, वीरवन्त, ऋतिसह,[१६] सहस्रिण, शतिनं, शशुवासं रयिं अस्मासु नु सुधत्त । धियावसुः प्रातः मक्षु जगम्यात्.

॥ ६५ ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता अग्नि ॥

अनुवाक. १२

सूक्त ६५.

ज्याप्रमाणें गुरें चोरून नेऊन एखादा चोर गुहेत लपून[1] बसला असता त्याच्या पावलांवरून त्याचा माग काढतात त्याप्रमाणे प्रज्ञाशील पुरुषांनी आपापसात एकमत करून सर्वांच्या नमस्कृति स्वतः स्वीकारून त्या देवाकडे पोचणाऱ्या तुझ्या पावलावरून तुझा शोध लावला व ते सर्व पुण्यशील पुरुष तुझ्यासमीप विराजमान झाले. १

सत्यनियमापासून उत्पन्न झालेल्या अनुशासनाचे देवांनी परिपालन केले. स्वर्गाप्रमाणे पृथ्वीही त्या सत्यनियमाचे आश्रयस्थान झाली. प्रत्यक्ष सत्याने जेथे जन्म घेतला अशा गर्भांतून अतिशय थाटमाटात ज्याचे जनन झाले तो अग्नि वृद्धिगत[2] होऊं लागला असता सर्व उदकांनी त्याचे स्तवन करून त्याच्या वर्धनास उत्तेजन दिले. २

उत्कर्ष जसा रमणीय असतो, पृथ्वी जशी विस्तीर्ण आहे, गिरि जसा (पुष्पफलादिक) भोग्यवस्तूंनी परिपूर्ण असतो, उदक[3] जसे शीघ्रकर असते, धावत असतांही त्यास चेतविलेला घोडा जसा आणखी दौड करितो अथवा एखादी महानदी त्याप्रमाणे आपले तट फोडून[4] टाकील अशी सामर्थ्यवान् असते, तसा हा अग्नि आहे. ह्याच्यावर ह्यास कोण प्रतिबंध करूं शकेल? ३

हा नद्यांचा जिवलग आप्त आहे की जणू काही त्या बहिणी व हा भाऊच. ज्याप्रमाणें एखादा नृपति शत्रूंचा[5] संहार करितो त्याप्रमाणे हा साध्या अरण्याचे भक्षण करितो. ज्याप्रमाणे वायूने प्रेरित होऊन ह्याचा मोर्चा वनांकडे वळलेला असतो त्यावेळी खरोखर हा अग्नि पृथ्वीचे (जणूं काही) केसच कापून टाकतो. ४

हंसाप्रमाणे उदकांत बसून हा श्वासोच्छ्वास करितो. हा आपल्या बुद्धिवानपणामुळे अतिशय ज्ञानशील आहे. सर्व लोकांस प्रभातकाली हा जागृत करितो. सोमाप्रमाणे ह्याचे अंगांत तरतरी आहे. ह्याचा जन्म सत्यापासून झालेला आहे. ज्याप्रमाणे एखादे जनावर पुष्ट[6] असले म्हणजे देखणे दिसते त्याप्रमाणे हा दिसतो. हा सर्वव्यापी आहे. ह्याची कांति दूरवर पसरते. ५ (९)

---

१ नमो युजाना नमो वहन्त त्वा सजोषाः. धीराः पश्वा गुहा चतन्तं तायुं न पदैः अनुग्मन्; विश्वे यजत्राः त्वा उप सीदन्

२ देवाः ऋतस्य व्रता अनु गुः द्यौर्न भूम परिष्टिः भुवन्. ऋतस्य योनौ गर्भे सुजातं सुशिश्विं ईं आपः पवा वर्धन्ति.

३ रण्वा पुष्टिः न, पृथ्वी क्षितिः न, भुज्म गिरिः न, शंभु क्षोदः न, अत्मन् सर्गप्रतक्तः अत्यः न, क्षोदः सिन्धुः न; ईं कः वराते

४ भ्रातेव स्वस्रां सिन्धूनां जामिः. राजा इभ्यान् वनानि अत्ति. यत् वातजूतः वना वि अस्थात् अग्निः पृथिव्याः रोम दाति ह.

५ अप्सु सीदन् हंसः न श्वसिति. चेतिष्ठः क्रत्वा विशां उषर्भुत्. ऋतप्रजातः सोमः न वेधाः. विभुः दूरेभाः शिश्वा पशुः न.

॥ ६६ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सूक्त ६६.

तेजस्वी व प्रभावशील असा हा अग्नि आश्चर्यप्रद सपत्तीप्रमाणे, सर्वदर्शी सूर्याप्रमाणें, जीवनप्रद आयुष्याप्रमाणे, स्वतःच्या औरस पुत्राप्रमाणे, व चपल अश्वाप्रमाणे[1] असून ज्याप्रमाणे धेनु दुग्धास धारण करिते त्याप्रमाणे वनातील वृक्षाना बळकट धरून ठेवतो. १

सर्व लोकावर विजय मिळविणारा हा अग्नि पक्क झालेल्या शेतातील धान्याप्रमाणे अथवा शोभिवत अशा एखाद्या मंदिराप्रमाणे असून त्याने भक्ताचे क्षेम राहील असे केले आहे. स्तोत्रे गाण्यात[2] मग्न झालेला ऋषि अथवा सर्वांचा आवडता असा एखादा अश्व ह्याची जशी सर्व जनात तारीफ होते तशी ह्याची विश्वात प्रशंसा होत असते व हा सर्वांस त्याचें जीवन अर्पण करितो. २

शाश्वत टिकणाऱ्या सामर्थ्याप्रमाणे अथवा स्वगृहातील प्रियपत्नीप्रमाणे हा सर्वांस पूज्य व प्रिय असून ह्याचे तेज दूरपर्यंत[3] पसरणारे आहे व सर्व विश्वाची हा तृप्ति करणारा आहे. जेव्हा आपल्या चित्रविचित्र कांतीने हा विराजमान झालेला असतो त्यावेळी सुवर्णरथाप्रमाणे, अथवा जनसमुदायात आपल्या तेजाने तळपणाऱ्या एखाद्या तेजस्वी पुरुषाप्रमाणें, हा शोभावयास लागतो. संग्रामामध्ये ह्याचा त्वेष फार तीव्र असतो. ३

शत्रूविरुद्ध पाठविलेल्या सेनेप्रमाणे अथवा एखाद्या अस्त्रकुशल वीराने त्वेषाने[4] फेकलेल्या दीप्तिमान् बाणाप्रमाणे हा भीति उत्पन्न करतो. हा मूर्तिमान् यमच आहे—मग त्याने जन्म धारण केलेला असो अथवा त्याचे मानस जन्म घेण्याच्या तयारीत[5] असो. हा कुमारिकांचा वल्लभ व विवाहित स्त्रियांचा नाथ आहे. ४

ज्याप्रमाणे धेनु स्वगृहाकडे गमन[6] करितात त्याप्रमाणे, तुम्हांस प्रिय असा जो अग्नि तो प्रज्वलित झाला असताना, आम्ही आपल्या स्थावर व जंगम सपत्तीसह त्या अग्नीकडे गमन करितों. एखाद्या महानदीप्रमाणे जलाचे प्रवाह उतरत्या मार्गानें वहावयास ह्यानेच लाविले. धेनूही वरती सूर्याकडे[7] पाहून हंबरावयास लागल्या. ५ (१०)

---

१ रयिर्न चित्रा सूरो न संदृक् आयुर्न प्राणो नित्यो न सूनुः. तक्वा न भूर्णिः वना सिषक्ति पयो न धेनुः शुचिर्विभावा.

२ दाधार क्षेमं ओको न रण्वो यवो न पक्वो जेता जनानां. ऋषिर्न स्तुभ्वा विक्षु प्रशस्तः वाजी न प्रीतो वयो दधाति

३ दुरोकशोचिः क्रतुर्न नित्यो जायेव योनौ अरं विश्वस्मै. चित्रो यद् अभ्राट् श्वेतो न विक्षु रथो न रुक्मी त्वेषः समत्सु.

४ सेनेव सृष्टा अमं दधाति अस्तुर्न दिद्युत् त्वेषप्रतीका. यमो ह जातो यमो जनित्वं जारः कनीनां पतिर्जनीनां.

५ तं वः चराथा वयं वसत्या अस्तं न गावो नक्षन्त इद्धं. सिन्धुर्न क्षोदः प्र नीचीरैनोत् नवन्त गावः स्वर्दृशीके.

॥ ६७ ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता–अग्नि ॥

सूक्त ६७.

अरण्यें दग्ध करून विजय संपादन करणारा हा मनुष्य जातीचा कल्याणकर्ता, एखाद्या राजाप्रमाणें, जो उपासक सेवेने थकल्यासारखा[1] होणार नाही अशा सेवकास चाहतो. मनुष्याचें क्षेम जसे त्यास सुखदायक असतें अथवा बुद्धिसामर्थ्य जसे मनुष्याचे उपयोगी पडते त्याप्रमाणे सौख्यकारक असणारा हा अत्यंत प्रज्ञाशील अग्नि आमचे हवि देवाप्रत नेऊन त्यास ते अर्पण करो. १

सर्व वैभवें आपल्या हातात वागविणाऱ्या ह्या देवाने गुहेत (लपून) बसून देवांना मोठ्या घोरात[2] पाडले. मन तल्लीन करून रचलेल्या प्रार्थना जेव्हा बुद्धिवान् (भक्त) जन (प्रेमानें) गात बसलेले असतात त्यावेळी त्यास ह्या देवाचे ह्या जगात ज्ञान होते. २

जन्मरहित अशा परमेश्वराप्रमाणे ह्याने ह्या विस्तीर्ण पृथ्वीचे पोषण केले आहे, सत्यस्फुरित प्रार्थनांच्या योगाने त्याने द्युलोकास सावरून धरले आहे. हे अग्निदेवा, तू विश्वाचा प्राण आहेस, तू गुहागुहातून परिभ्रमण करीत असतोस, (परंतु) आमच्या पशूंची जेवढी (चरण्याची) आवडती ठिकाणे असतील तेवढ्याचा (अवश्य) बचाव कर. ३

गुहेमध्ये निवास करणाऱ्या ह्या अग्निदेवाचे ज्यास ज्ञान करून घेण्याची इच्छा आहे, सत्यरूपी अमृताची धारा प्राशन करण्याकरिता जो तिच्या सभोवती टपून बसलेला असतो व जो अग्नीच्या सत्य नियमाचे परिपालन करून त्यास त्याच्या निवासस्थानातून बाहेर आणतो त्याला तो संपत्ति प्राप्त होण्याबद्दल आशीर्वचने देतो. ४

जो आपल्या सामर्थ्याने लतासमुदायात वृद्धिंगत होतो, जो त्याचे अपत्यच होय, व जो आपल्या जननीमध्ये राहतो, जो प्रज्ञाशील[3] आहे व जो विश्वाचा जणू काही प्राणच होय, तो अग्निदेव जलाच्या गृहात वास करितो. सुज्ञलोकांना त्या गृहाचे माप घेऊन ते त्याचे जणू मंदिरच केले आहे. ५ (११)

---

१ वनेषु जायुः, मर्तेषु मित्रः, राजेव अजुर्य श्रुष्टिं वृणीते. क्षेमः न साधुः क्रतुः न भद्रः. स्वाधीः होता हव्यवाट् भुवत.

२ विश्वानि नृम्णा हस्ते दधानः गुहा निषीदन् देवान् अमे धात, यत् हृदा तष्टान् मन्त्रान् अशंसन् (तदा) धियधाः नरः ईं अत्र विदन्ति.

३ अजः न पृथिवीं क्षमां दाधार सत्यैः मन्त्रेभिः द्यां तस्तम्भ. पश्वः प्रिया पदानि निपाहि. अग्ने विश्वायुः त्वं गुहा गुहं गाः.

४ गुहा भवन्तं ईं यः चिकेत, यः ऋतस्य धारां आ ससाद, ये ऋता सपन्तः विचृतन्ति अस्मै वसूनि प्रववाच इत् आत्

५ महित्वा यः वीरुत्सु विरोधन्, उत प्रजाः, उत प्रसूषु अन्तः, चित्तिः विश्वायुः अपां दमे. धीराः समाय सद्मेव चक्रुः

॥ ६८ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सूक्त ६८.

सर्व वस्तु परिपक्वतेस[1] पोंचवीत हा चपल अग्नि द्युलोकावर आरूढ झाला आहे. स्थावरापासून[2] जंगमापर्यंत[3] सर्व वस्तूंस-(इतकेंच काय पण) रात्रींसही-त्यानें सुप्रकाशित केलें आहे. हा देव ह्या सर्व वस्तूंस एकटा वेष्टून टाकून आपल्या श्रेष्ठ गुणांमुळे देवातील प्रमुख देव होऊन बसला आहे. १

ज्यावेळीं हे देवा, तूं जीव बनून शुष्क काष्ठापासून जन्म घेतलास त्यावेळीं तुझ्या बुद्धि-सामर्थ्याची त्या सर्वांनीं वाहवा केली. आपापल्या मार्गांनीं तुझ्या अविनाशी सत्य नियमांचें जेव्हा त्यांनीं परिपालन केलें त्यावेळीं त्या सर्वांस 'देव' ही संज्ञा प्राप्त झाली. २

सत्यनियमाचा हा प्रेरक आहे. सत्यनियमाचा हा कल्पक आहे. सर्व विश्वाचा हा प्राण आहे. ह्याच्यामुळेच सर्व लोक आपापल्या कर्मास प्रवृत्त होतात. तू ज्ञानवान् आहेस. जो तुला हवि अर्पण करील, अथवा जो तुझी सेवा करील त्यास तू संपत्ति दे. ३

मनूच्या अपत्याचे समुदायात हा 'हविर्दाता' होऊन बसला आहे. सर्व संपत्तीचा हा खरोखर स्वामी आहे. आपल्या शरीरात वीर्य असावें अशी स्त्रीपुरुषांना परस्परास इच्छा झाली तेव्हा त्याचेवर मनोभंग[4] होण्याचा प्रसंग न येता त्यास आपल्या शक्तीच्या योगानें संततिलाभ करून घेता आला. ४

ज्यांनीं ह्याच्या आज्ञा तावडतोब ऐकलेल्या आहेत त्यांना, ज्याप्रमाणे पुत्राला पित्याचा अधिकार प्राप्त होतो त्याप्रमाणे, ह्याचें सामर्थ्य प्राप्त झालेलें आहे. सर्वांच्या पोषणाची[5] व्यवस्था करणाऱ्या ह्या अग्नीनें, एखाद्या गृहाचीं द्वारें खुलीं केल्याप्रमाणें, आपली संपत्ति खुली करून ठेविली आहे. सर्वांच्या गृहस्वास्थ्यात[6] आनंद मानणाऱ्या ह्या अग्नीने नक्षत्राचे योगानें स्वर्गास शोभा आणिली आहे. ५ (१२)

---

१ भुरण्युः श्रीणन्[1] दिवः उप स्थात् स्थातु[2] चरथ[3] अक्तून् वि ऊर्णोत्. विश्वेषां एषां एक परि यत् महित्वा देवानां देव भुवत्

२ देव यत् जीव शुष्कात् जनिष्ठा ते विश्वे क्रतु जुषन्त इत् आत्. एवं. अमृत ऋत सपन्त विश्वे देवत्व नाम भजन्त.

३ ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीति. विश्वायु विश्वे अपांसि चक्रुः. तुभ्य य दाशात्, य. वा ते शिक्षात् तस्मै चिकित्वान् रयिं दयस्व

४ मनो अपत्ये निषत्त होता स चि आसा रयीणा पति नु. मिथ. तनूषु रेतः इच्छन्त. अमूरा.[4] स्वै. दक्षै सजानत

५ तुरास ये अस्य शास श्रोषन्, क्रतु, पितु पुत्रा न, जुपत पुरुक्षु[5] दमूना.[6] दुर.-रायः-वि औणोत् स्तृभिः नाक पिपेश

॥ ६९ ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता–अग्नि ॥

सूक्त ६९.

उषेच्या वल्लभाप्रमाणें हा उज्वल व देदीप्यमान्[1] असून स्वर्गातील ज्योतीप्रमाणें द्युलोक व पृथ्वी ह्याचे आक्रमण करितो. जन्म घेतल्याबरोबर ह्याने आपल्या सामर्थ्याने सर्व जग वेढून टाकलें व पुत्र असताही तो देवाचा पिता झाला. १

ह्या अग्नीचे ठिकाणी कर्तृत्वशक्ति फार आहे. ह्याचे ज्ञान विशाल असतांही ह्यास गर्वाचा विटाळ नाही. धेनूच्या कासेप्रमाणे पेय[2] पदार्थांतील हा मूर्तिमत माधुर्यच[3] आहे. ह्याचा ताप दुर्धर[4] असताही प्रत्यक्ष सौख्याप्रमाणे हा जनास आनद देणारा आहे; घराच्या[5] मध्यभागीं स्थित असताना हा रमणीय दिसतो. २

पोटी पुत्र जन्मास आला ह्मणजे तो जसा घरात पित्यास रमणीय दिसतो तसा हा रमणीय वाटतो. आवडत्या घोड्याप्रमाणे हा अवघड प्रसग निभावून नेतो. मनुष्याशी सहवास करण्यात ज्या देवसमुदायास आनद वाटतो त्यास मी जेव्हा जेव्हा (आपल्या यज्ञाकडे) बोलावतों तेव्हा तेव्हा त्या सर्वांचा हाच दूत होऊन येतो. ३

ज्या अर्थी ह्या सर्व मानवाकडे तू (आजपर्यंत) उत्तम लक्ष्य[6] पुरविलेले आहेस त्या अर्थी ह्या तुझ्या आज्ञा मोडण्यास वस्तुतः कोणीच उद्युक्त होणार नाही. खरोखर तो तुझाच पराक्रम होय की समबल अशा देवाच्या साहाय्याने तू शत्रूचा वध केला व वीर पुरुषास हाताशीं घेऊन तू दुर्भाषणी निदकाची[7] दाणादाण करून टाकली. ४

उषेच्या वल्लभाप्रमाणे देदीप्यमान व तेजस्वी असणाऱ्या ह्या अग्नीची कान्ति सर्वांच्यां ओळखीची आहे. आपल्या स्वतःच्या प्रेरणेनें रथ वाहून नेणाऱ्या अग्नीच्या अश्वानीं द्वारें उघडलीं व सूर्यदर्शन झाल्याबरोबर आनदाचा शब्द केला. ५ (१३)

---

१ उष जार न शुक्र शुशुक्वान्[1] दिव ज्योति न समीची पप्रा प्रजात. क्रत्वा परिबभूथ पुत्रः सन् देवानां पिता भुव

२ वेधा विजानन् अग्नि अदृम. गोना ऊध. न पितृना[2] स्वाद्म आहूर्य[4]. सन् जने शेवः न. दुरोणे[5] मध्ये निषत्त रण्व

३ पुत्र जात न दुरोणे रण्व प्रीत वाजी न विशः वितारीत यत् नृभिः सनीळाः विशः अह्वे अग्नि विश्वानि देवत्वा अश्याः.

४ यत् एष्य. नृष्य श्रुष्टि[6] चकर्थ एता ते व्रता नकि. मिनन्ति. तत् तु ते दस यत् समानैः (रपांसि[7]) अहन, यत् नृभि युक्त रपासि[7] विवेः

५ उष जार. न विभावा उस्र सज्ञातरूप अस्मै चिकेतत्. त्मना वहन्तः दुर विऋण्वन् स्वर्दृशीके विश्वे नवन्त.

॥ ७० ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता–अग्नि ॥

सूक्त ७०.

अग्नीची उपासना करणारे आह्मी त्याची मनःपूर्वक स्तुति करून भरपूर वैभव प्राप्त होण्याबद्दल याचना करूं. कारण हा अत्यंत तेजःपुंज अग्नि सर्व विश्वास व्याप्त करून टाकणारा आहे. देवलोकातील नियमाचे ह्यास पूर्ण ज्ञान आहे व मनुष्यजातींतील प्राणी कसे जन्म पावतात हें हा उत्तम रीतीने जाणतो. १

उदकाचा जो गर्भ आहे, जो तरुलतादिकाचा गर्भ आहे, जो चर व अचर सृष्टीचाही गर्भ आहे, त्या ह्या अग्नीपुढे, मग तो अंतर्भागात असो कीं गृहांच्या अन्तर्भागांत राहो, मानव जातींतील प्रत्येक मनुष्य व त्याचप्रमाणे अमराचा समुदायही संतोषाने नम्र होतो. २

जो ह्या अग्नीस उत्तम स्तोत्रासह तृप्ति होईपर्यंत हवि अर्पण करितो, त्याचेकरितां हा रात्रीचा स्वामी अग्नि धनाचे भांडार देतो. देवाचा जन्म व मर्त्यजन ह्याचे ज्यास ज्ञान आहे अशा हे ज्ञानशील अग्निदेवा, ह्या सर्व भूप्रदेशाचे संरक्षण कर. ३

स्वर्गांत अधिष्ठित झालेला हा हविर्दाता अग्नि सत्याने परिपूर्ण असे पराक्रम करीत असता त्याची आराधना आमचेकडून झालेली आहे. हा सत्याने[१] परिवेष्टित आहे. ह्याचें वर्धन भिन्न भिन्न स्वरूपाच्या अनेक रात्रीनी व त्याचप्रमाणे स्थावर जंगम सर्व पदार्थांनी, केले आहे. ४

तूं आमच्या धेनूंची प्रशंसा करवितोस, तू आमच्या ताब्यातील वनाची प्रशंसा करवितोस. आमच्या द्युलोकातील सर्व मनुष्ये तुला स्वर्गातील बलि अर्पण करितात. तुझी अनेक स्थानी मानवाकडून स्तुति झाली आहे व वृद्ध[२] झालेल्या पित्याची संपत्ति ज्याप्रमाणे त्याच्या पुत्रांस प्राप्त होते त्याप्रमाणे तुझेकडून त्यास संपत्ति मिळालेली आहे. ५

तो कार्यसाधु[३] मनुष्याप्रमाणे आपला मतलब पकडणारा[४], अस्त्रकुशल मनुष्याप्रमाणे शूर, सूड उगविणाऱ्या खुनशी माणसाप्रमाणे भयप्रद व संग्रामात उग्रपणा धारण करणारा आहे. ६ (१४)

---

१ मनीषा अर्यं पूर्वी. वनेम दव्यानि व्रता आ चिकित्वान् मानुषस्य जनस्य जन्म आ (चिकित्वान्) सुशोकः अग्नि विश्वानि अश्याः

२ य अपां गर्भ , वनानां गर्भ , स्थातां च गर्भ , चरथां गर्भ अस्मै अद्रौ चित् दुरोणे अत. विशां विश्व न अमृत स्वाधी

३ य सुव्रतं अर्मैं अर दाशत् स हि क्षपावान् अग्नि. रयीणां. चिकित्व देवानां जन्म मर्तान् च विद्वान् एता भूम नि पाहि.

४ य विरूपा पूर्वी. क्षप स्थातु रथ च ऋतप्रवीतं य वर्धन् (सः) होता, स्व निषत्त , विश्वानि सत्या अपांसि कृण्वन्, अराधि

५ गोषु वनेषु प्रशस्ति धिषे न विश्वे स्व बलि भर त. नर त्वा पुरुत्रा विसपर्यन्, जिव्रे.[२] पितु न वेदः विभरन्त

६ समन्तु त्वेपः, साधु.[३] न गृध्नु[४], अस्तेव शूर , यातेव भीम

॥ ७१ ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता–अग्नि ॥

सूक्त ७१.

ज्यांप्रमाणें प्रेमळ[1] बायका आपल्या प्रेमळ पतीस सतुष्ट करतात त्याप्रमाणे एकाच ठिकाणीं राहणाऱ्या ह्या स्त्रियानी त्यास सतुष्ट केले आहे. ज्याप्रमाणे उषेला पाहून गाईंना आनद होतो त्याप्रमाणे ह्यानी आश्चर्यकारक तेजाच्या योगाने प्रकाशमान होणारा शुभ्रवर्ण दिवस व कृष्णवर्ण रात्र ह्यास पाहून त्याचे आनदाने स्वागत केले आहे. १

आमच्या पितरांनी नुसत्या स्तोत्रसामर्थ्यांनी अत्यत दुर्भेद्य असे दुर्गही फोडून टाकले; त्याचप्रमाणे अंगिरसानी स्तोत्रघोषाने पर्वताचा भग केला. त्यांनी आमचेकरिता विस्तीर्ण द्युलोकाकडे जाण्यास मार्ग[2] तयार केला व दिवस, स्वर्ग, दीप्ति आणि प्रकाश ह्याचा लाभ करून घेतला. २

प्रेमाने त्याची उपासना करणारे जे त्याचे भिकर त्यांनी त्याच्या सत्यनियमाचे अवलबन केले व त्याच्या प्रार्थना[3] सफल करून घेतल्या. देवसमुदायास सतुष्ट करणाऱ्या कर्मव्यापृत परतु निर्लोभ अशा त्या अग्नीकडे गमन करीत असतात. ३

त्यास सर्वव्यापी **मातरिश्वा** ह्याने मन्थन करून उत्पन्न केले तेव्हापासून हा देदीप्यमान[4] अग्नि प्रत्येक घरात प्रादुर्भूत होऊ लागला. एखाद्या बलिष्ठ राजाची कामगिरी अगावर घेतल्याप्रमाणे त्या भृगुसारखा दिसणाऱ्या अग्निदेवाने प्रत्येक ठिकाणी हजर राहून सर्वांचे प्रतिनिधित्व पत्करिले आहे. ४

अग्निदेव हा चित्रविचित्र कान्तीने युक्त व प्रज्ञावान् आहे. आपला पिता जो श्रेष्ठ **द्युलोक** ह्याची हौस त्यानें पुरविली व मग तो खाली निघून गेला. (त्याबरोबर) त्याचेवर रागाने अस्त्रवेत्या पराक्रमी पुरुषाने प्रज्वलित बाण सोडला व त्या दिव्य द्युलोकाने आपल्या कन्येचे ठिकाणी प्रकाश उत्पन्न केला. ५ (१५)

---

१ उशती ' उशन्त नित्य पति न सनीळा: जनय. उप प्र जि वन् गाव उषस न स्वसार: श्याव्री चित्र उच्छन्तीं अरुषीं अजुषृत.

२ पितर: उक्थै वीळु चित् दृळ्हा म अगिरस रवेण अद्रि रुजन अस्मे बृहत. दिव: अस्मे गातु' चक्रु, अह', स्व, केतु, उस्रा. विविदु

३ अयं दिधिष्व विभृत्रा' ऋत दधन अय धीति धनयन् रत आन. देवान् जन्म प्रयसा वर्धयन्ती: अतृष्यन्ती: अपस. अच्छ यन्ति.

४ यन् विभृत: मातरिश्वा ई मथीन् श्वेत:' गृहेगृहे जे य' भून. सचा सन् भृगवाण: ई सहीयसे राज्ञे न दूत्यं आ विवाय.

५ यन् महे पित्रे दिवे ई रस क. चिकित्वान् पृशन्य. अव त्सरत, अरता धृषता अस्मै दिद्युं सृजत, देव: स्वायां दुहितरि त्विषि धान.

जो आपल्या घरी तुझे प्रीत्यर्थ तुझी ज्वाला प्रज्वलित करितो, आणि भक्तांच्या उपासनेचा आवडीनें[५] स्वीकार करणाऱ्या तुला जो प्रत्यही नमन करितो त्याचे, हे द्विगुणित कान्तीने विभूषित असणाऱ्या अग्निदेवा, तू आयुष्य वाढीव. त्याचा तू कैवार घेतोस त्यास वैभव प्राप्त होवून तो रथांत बसो. ६

ज्याप्रमाणें सप्त महानद्या[६] समुद्रास जावून मिळतात त्याप्रमाणे विश्वांतील सर्व हवि अग्नीकडेच जातात. आमच्या अगदीं जवळच्या नातलगास सुद्धा आमचें आयुष्य किती आहे ह्याचे ज्ञान नाहीं, पण तू इतका प्रज्ञावान् आहेस कीं देवा मनात काय विचार चालतात ते सुद्धा तुला विदित होतात. ७

ज्यावेळीं सर्व लोकाचा स्वामी जो अग्निदेव त्यास विश्वामध्ये सुखसमृद्धि नादावी म्हणून त्याच्या तेजानें व्यापून टाकले त्यावेळीं खरोखर उज्वल वीर्यानेंच (त्याचे शरीरात) संचार केला. हे सर्व पहाण्यास द्युलोक जवळच साक्षी होता. (मग त्या वीर्याचे योगाने) अग्नीने तारुण्ययुक्त, सुविचारसपन्न व निर्दोष अशी प्रजा[७] निर्माण केली आणि त्यास आपल्या कर्मास प्रवृत्त केलें. ८

ज्याचें आपल्या मार्गाने मनाप्रमाणे त्वरेने गमन होत असते तो सूर्य सपत्तीवर स्वत: एकटा अधिकार गाजवितो. मित्र आणि वरुण हे सुदर हस्तानी सुशोभित असलेले सार्वभौम, धेनूंचे ठिकाणीं असलेल्या गोड अमृताचे, रक्षण करीत असतात. ९

हे अग्निदेवा, ज्या अर्थी तू अतिशय ज्ञाता व प्रज्ञाशाली आहेस, त्या अर्थी आमच्या वाडवडिलापासून आमच्याशीं तुझा चालत आलेला स्नेहसबंध तू तोडून[८] टाकूं नकोस. वार्धक्य हें (काळ्या) ढगाप्रमाणे सुदर रूपाचा बिघाड[९] करणारे आहे, म्हणून त्या दुष्टाच्या येण्याचे[१०] अगोदर तूंच (आमचेकडे) ये. १० (११)

---

६ य तुभ्य स्वे दमे आ विभाति वा उशत[५] अनु द्यून् नम दाशात्, अग्ने, द्विबर्हा: अस्य वय: वर्धः य जुनासि राया सरथ यासत्

७ सप्त यह्वी[६] स्रवत समुद्र न विश्वा. पृक्ष अग्निं अभि सचन्ते न: वय: जामिभि विचिकिते, चिकित्वान् देवेषु प्रमति विदा .

८ यत् इषे नृपति तेज: आ आनट , शुचि रेत निषिक्त द्यौ: अभीके. अग्नि अनवद्य, युवान, स्वाध्यं शर्धं[७] जनयत् सूदयत् च.

९ मन: न य. अध्वन: सद्य: एति, सूर. एक सत्रा वस्व: ईशे. राजाना सुपाणी मित्रावरुणा गोषु प्रिय अमृत रक्षमाणा.

१० अभि पितु: कवि: सन् अग्ने न: पित्र्याणि सख्या मा प्रमर्षिष्टा:[८]. जरिमा नभ: न रूप मिनाति.[९] तस्या: अभिशस्ते:[१०] आधि इहि.

सूक्त ७२.

॥ ७२ ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता–अग्नि ॥

अनेक हितकारक लाभ[1] आपले हातीं ठेवणाऱ्या अग्निदेवानें कित्येक कवींची काव्ये आपल्याकडे आकर्षून घेतली आहेत. सर्व प्रकारचा शाश्वत संपत्ति सदैव निर्माण करून अग्नि वैभवाचा स्वामी झाला आहे. १

ज्याचे मन गोंधळून जाणे संभवनीय नाही अशा सर्व देवानीं आमचेसाठी आमचे भोंवती-भोवती बसून राहणाऱ्या ह्या **बालकाचा** मन:पूर्वक शोध केला तरी त्यास हे **बालक** सापडलें नाही. पण त्याच्या पावलामागे[2] जाता जाता श्रमाने थकलेल्या देवानीं त्याची स्तुति करिताच अग्नीच्या श्रेष्ठ पदाचे ठिकाणी ते सहज रीतीने जाऊन उभे राहिले. २

हे अग्निदेवा, तू देदीप्यमान आहेस. ज्यावेळी त्या तेजस्वी पुरुषानी तीन वर्षेपर्यंत तुझी घृताने पूजा केली त्यावेळी यज्ञात सर्वत्र विदित अशी पदवी त्यास प्राप्त झाली व त्या सुंदर पुरुषाना महत्कृत्ये करण्याकडे आपल्या स्वताची प्रेरणा[3] करिता येऊ लागली. ३

विशाल असे द्युलोक व पृथ्वीलोक ह्यातून शोध करिता करिता त्या यज्ञार्ह पुरुषास **रुद्राने** सामर्थ्याचा लाभ झाला. जेव्हा मर्त्य माणसाना हे विदित झाले तेव्हा अत्यंत श्रेष्ठ पदावर विराजमान झालेल्या अग्नीस ते उच्च[4] स्थानावर आरोहण करून जाणण्यास समर्थ झाले. ४

तुझे ज्ञान झाल्यावर ते गुडघे टेकून तुझे समीप बसले, आणि तू त्यास अत्यंत पूज्य असल्यामुळे तुला त्यानी वन्दन केले. एका मित्राचा डोळा लागला असता दुसऱ्या मित्रानें तेथे रक्षण करीत बसावे अशा रीतीनें अतिरिक्त[5] प्रयत्न करून त्यानी आपले स्वत:स (अमर) करून घेतलें. ५ (१७)

---

१ नर्या' पुरूणि हस्ते दधान शश्वत. वेधस काव्या निक. विश्वा अमृतानि सत्रा चक्राण: अग्नि: रयीणां रयिपति भुवत्.

२ अमूरा विश्वे अमृता , अस्मे परिषन्त वत्स इच्छ त , न विन्दन पदव्य ' श्रमयुव: धियंधा. अग्ने. परमे पदे चारु तस्थु

३ अग्ने यत् शुचय तिस्र शरद शुचि त्वो घृतेन सपर्यान् यज्ञियानि चित् नामानि दधिरे सुजाता ति ब: असूदयन्त'.

४ बृहती रोदसी आ वेविशाना: यज्ञियास रुद्रिया प्रजभ्रिरे मत विदत्; परमे पदे तस्थिवांस अग्नि नेमधिता' चिकित्वा त्

५ सजानाना' अग्निज्ञु उपसीदन्, पत्नी ब त, नमस्यं नमस्यन्. सख्यु: निमिषि सखा रक्षमाणा: रिरिक्वांस:' स्वा' त ब: कृण्वत.

जी एकवीस गुह्य पदे फक्त तुझ्याच ठिकाणीं ठेवलेलीं आहेत त्याचे त्या यज्ञार्ह पुरुषास ज्ञान झाले. त्या गुह्य पदाच्याच योगाने ते ऐक्यभावाने[६] राहून स्वतःच्या अमरत्वाचें रक्षण करीत असतात. (हे अग्निदेवा), तू आमच्या गुराबासराचे व स्थावर जंगम संपत्तीचें परिपालन कर. ६

हे अग्निदेवा, सर्व मनुष्याचे विचार[७] तूं जाणत असून त्याच्या जीवनार्थ त्यांच्या पोषणाची तू चिरकालिक योजना केलेली आहेस, देवाचे गमन करण्याचे अंतर्मार्गही तुला विदित आहेत व त्यामुळें तू त्यास हवि पोहोचविणारा दूत झाला आहेस. तुला आलस्य कसे ते माहीत नाही. ७

तुझे चिंतन करणाऱ्या व तुझे सत्यनियम पाळणाऱ्या त्या पुरुषास द्युलोकातील सप्त नद्या व संपत्तीची द्वारे ह्याचे ज्ञान झाले. सरमेसही गाई[८] कोंडून ठेवलेले दुर्भेद्यस्थान सापडले. ह्याचेयोगानेच मानवजातीस सुखात राहता येत आहे. ८

अमरत्व मिळविण्याकरिता मार्ग तयार करण्याच्या उद्देशानें जे पुरुष आपल्या सर्व अपत्याजवळ (साहाय्ययाचनार्थ) गेले त्या श्रेष्ठ पुरुषाकरिता पृथ्वी आपल्या सामर्थ्यानें विस्तृत झाली--त्या आपल्या पुत्राकरिता--आपल्या (चिमुकल्या) पाखरास[९] आपली तृषा भागवितां यावी म्हणून--अदिति मातेनें विशाल रूप धारण केले. ९

मृत्यूपासून मुक्त असलेल्या देवानी ज्यावेळीं स्वर्गलोकाचे दोन डोळे निर्माण केले त्यावेळी त्यांनी ह्या अग्नीचे ठिकाणी अत्यंत सुंदर तेज ठेवले त्याबरोबर अगदीं मोकळ्या सोडल्याप्रमाणें अग्नीपासून तेजाच्या नद्या वाहू लागल्या व त्या, खाली (पृथ्वीवर) आल्याबरोबर, अखिल प्राणिमात्रास त्याचे ज्ञान झाले. १० (१८)

---

६ यत् त्रि सप्त गुह्यानि पदा त्वे इत् निहिता यज्ञियासः. अविदन् तेभि सजोषा अमृत रक्षन्ते. पशून् च स्थातॄन् चरथ च पाहि

७ अग्ने क्षितीना वयुनानि विद्वान् जीवसे धा आनुषक् विभा देवयानान् अध्वन अन्तर्विद्वान् हविर्वाट् अतन्द्र दूत अभव

८ स्वाध्य ऋतज्ञा दिव सप्त यह्वी राय दुर आवि अजानन् येन मानुषी विट् क भोजते नु दळह ऊर्व गव्य सरमा विदत्

९ अमृतत्वाय गातु कृण्वानास ये विश्वा स्वपत्यानि आ तस्थु महद्भि पृथिवी महा वितस्थे. पुत्रैः, वे वायसे, अदिति माता.

१० यत् अमृता दिव अक्षी अकृण्वन् आसन् चारु श्रिय अधि नि दधुः. अध सृष्टा. न सिन्धवः क्षरन्ति अग्ने, प्रतीची अरुषी. अजानन्.

सूक्त ७३.

॥ ७३ ॥ ऋषि–शक्तिपुत्र पराशर । देवता–अग्नि ॥

जो अग्निदेव बापापासून[1] मिळालेल्या संपत्तीप्रमाणें आयुष्यास वृद्धिकारक होतो, ज्ञानी मनुष्याच्या उपदेशाप्रमाणें जो सन्मार्ग दाखवून देतो, ज्याची बरदास्त उत्तम आहे अशा पाहुण्याप्रमाणे जो संतुष्ट होतो, अशा ह्या अग्निदेवानें भक्ताचे हवि पोंचविण्याचे कार्य करून उपासकाचे घर समृद्धीने भरून टाकलें आहे. १

जो सवितादेवाप्रमाणे सत्यबुद्धिशील[2] आहे, जो आपल्या सामर्थ्याने सर्व दुरिताचा निःपात करितो, ज्याची स्तुति अनेकाकडून झालेली आहे, स्वतःचे रूप[3] जसें बदलता येत नाहीं त्याप्रमाणें जो कधीही बदलत नाही, स्वतःच्या प्राणामुळे जो मनुष्यास सुखदायक वाटतो असा हा अग्निदेव सर्वांस प्रिय झाला आहे. २

एखाद्या देवाप्रमाणे विश्वाचें[4] पोषण करून, हितकारक व मित्रत्व धारण करणाऱ्या नृपती-प्रमाणें, अथवा युद्धात पुढाकार घेणाऱ्या व सुग्रात खेळणाऱ्या वीराप्रमाणे अथवा एखाद्या पतिप्रिय व निष्कलंक स्त्रीप्रमाणे (सर्वांस सन्माननीय होऊन) ह्या पृथ्वीवर तो विराजमान होतो. ३

हे अग्निदेवा, प्रत्येक गृहीं प्रज्वलित होणाऱ्या तुला ह्या सनातन विश्वात मनुष्ये भजत आलीं आहेत. ह्या अग्नीचे ठिकाणी त्यांनी पुष्कळ धन अर्पण केलें आहे, म्हणून (हे अग्नि-देवा), तूं त्याचे करिता वैभव घेऊन[5] ये. तू सर्व विश्वाचा प्राण आहेस. ४

हे अग्निदेवा, तुझी उपासना करणाऱ्यांना (पोटभर) अन्न मिळालेंच पाहिजे. तुला हवि अर्पण करणाऱ्या विद्वान् स्तोत्यास पूर्ण आयुष्य प्राप्त झालेंच पाहिजे. आम्हास विजय मिळावा म्हणून देवासाठी त्याचा हविर्भाग तयार करून ठेवणारे जे आम्ही भक्तिमान् लोक त्यास युद्धात शौर्याचा लाभ खात्रीनें होईल. ५ (१९)

---

१ य पितृवित्त' रयि न वयोधा, चिकितुष शासु न सुप्रणीति, स्योनशी अतिथि न प्रीणान होतेव विधत सद्म वितारीत्.

२ देव सविता न य सत्यमन्मा', क्रत्वा विश्वा वृजनानि निपाति, पुरुप्रशस्त, अमति' न सत्य, आत्मेव शेव दिधिषाय्य भूत

३ य देव न पृथिवीं विश्वधाया,' हितमित्र राजा न, पुर सद शर्मसद वीरा न, अनवद्या पतिजुष्टेव नारी उपक्षेति.

४ अग्ने, दमे नित्य इद्ध त त्वा ध्रुवासु क्षितिषु नर आ सचन्त अस्मिन अधि भूरि द्युम्न निदधु. विश्वायु र्धरुणो धरुण'. भव

५ अग्ने, मघवान पृक्ष वि अश्यु', ददत. सूरय. विश्व आयु श्रवसे देवेषु भाग दधाना अर्य सनिषेषु वाज सनेम.

तुझ्या सत्य नियमनांचा अभिमान[६] धारण करणाऱ्या व स्वर्गलोकांतील एक हिस्सा प्राप्त करून घेणाऱ्या धेनूंनीं (सर्व जगास), आपल्या सदोदित भरपूर भरलेल्या कांसेंतील दुग्ध, उत्सुकतेनें पाजलें. तुझ्या कृपेची याचना करणाऱ्या महानद्या फार लांबच्या प्रदेशापासून पर्वताचे संनिध येऊन ठेपल्या. ६

हे अग्निदेवा, पवित्र देवानीं तुझेजवळ कृपेची भिक्षा मागून स्वर्गलोकांत कीर्ति मिळविली. त्यानीं रात्र व उषा ह्या दोन भिन्न स्वरूपाच्या (देवतांस) उत्पन्न केले आणि ह्याप्रमाणे काळा रंग व तांबडा रंग ह्यास त्यानी एका जागीं आणलें. ७

हे अग्निदेवा, ज्या आम्हा मानवाचीं तू वैभवप्राप्त्यर्थ योजना[७] करून ठेविली आहेस त्या अर्थी आम्हींही तुला हवि अर्पण करू. द्युलोक व पृथ्वीलोक ह्यांची जोडी आणि अंतरिक्ष ह्यास व्याप्त करून तू छायेप्रमाणे ह्या (सर्व) विश्वास चिकटला आहेस. ८

हे अग्निदेवा, तू आमचा संरक्षक झालास तर आम्ही आपल्या अश्वानीं (शत्रूच्या) अश्वास जिंकू आम्ही आपल्या माणसाकडून (शत्रूंची) माणसें जेरीस आणू व आम्ही आपल्या लढवय्या-कडून (शत्रूकडील) योद्ध्यास पराभूत करू. आमच्या कुलातील विद्वान् पुरुषांस वाडवडिलानीं मिळविलेल्या सम्पत्तीचें स्वामित्व मिळून त्यास शंभर[८] वर्षें आयुष्य प्राप्त होवो. ९

हे कर्तृत्ववान् अग्निदेवा, हीं तुझी स्तोत्रे तुझ्या चित्तास व अंतःकरणास प्रिय होवोत. देवाच्या कृपेनें प्राप्त झालेली कीर्ति धारण करीत आम्ही सर्व वैभवांवर ताबा[९] चालविणारा जो तू त्या तुझे नियम पाळण्यास (खचित) समर्थ होऊ. १० (२०)

---

६ ऋतस्य वाजशाना[६] उभक्ता धेनव स्मदूध्नी. पीपयन्त सुमति भिक्षमाणा. सिन्धव. परावतः अद्रि समया सस्रु.

७ अग्ने, यज्ञियासः त्वे सुमतिं भिक्षमाणा. दिवि श्रव. दधिरे. विरूपे नक्ता उषसा च चक्रुः, कृष्ण च अरुण च वर्ण सधु .

८ अग्ने, यान् मर्तान् राये सूसुद[७] वय च ते मघवानः स्याम. रोदसी अन्तरिक्ष आपप्रिवान् छायेव विश्व भुवन सिसक्षि

९ अग्ने, त्वोता अर्वद्भि अर्वत, नृभि नृन्, वीरैः वीरान् वनुयाम. पितृवित्तस्य रायः ईशानासः नः सूरय शतहिमा[८] विअश्यु

१० बध अग्ने, एता उक्थानि ते मनसे हृदे च जुष्टानि सन्तु. देवभक्त श्रव अधिदधानाः रायः सुधुर.[९] ते यम शकेम.

अनुवाक १३.

सूक्त ७४.

॥ ७४ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

जो आपली हांक लांब[1] असतानासुद्धा ऐकतो अशा ह्या अग्निप्रीत्यर्थ आपण एक स्तोत्र म्हणूं या. १

जेव्हा एकमेकाचा वध करण्याच्या हेतूनें माणसें एकमेकांवर तुटून पडतात तेव्हा ह्या पुरातन अग्निदेवाने भक्ताकरिता त्याच्या घरादाराचा साभाळ केला आहे. २

आता लोकांना बिनधोक म्हणूं द्या कीं प्रत्येक युद्धातून धनाची लूट आणणाऱ्या ह्या अग्निदेवानें वृत्राचे वधार्थ जन्म घेतला होता.

ज्याच्या घरीं तूं देवाचा प्रतिनिधि ह्या नात्यानें राहतोस, ज्याच्या हवीचा आस्वाद घेण्याकरिता तूं तिकडे गमन करितोस, अथवा ज्याचा यज्ञ सुदर[2] व्हावा अशी तूं तजवीज करतोस, ४

त्याच मनुष्याचा हवि, हे अंगिरसा, हे सामर्थ्यापासून जन्म पावणाऱ्या अग्निदेवा, उत्तम झाला असे लोक ह्मणतात. तोच अतिशय तेजस्वी असे लोक समजतात, त्याचाच यज्ञ उत्तम अशी लोकात प्रशासा होते. ५ (२१)

हे अत्यंत आल्हाद[3] देणाऱ्या अग्निदेवा, हवींचा आस्वाद घेण्याकरितां व स्तवनाचा स्वीकार करण्याकरिता त्या सुप्रसिद्ध देवास तूं इकडे घेऊन येत असतोस. ६

---

१ आरे' च अस्मे शृण्वते अग्नये अध्वर उपप्रयन्त मन्त्र वोचेम.

२ नीहितीषु कृष्टिषु सजग्मानासु, पूर्व्य य दाशुषे गय अरक्षत्.

३ उत, रणेरणे धनजय अग्नि वृत्रहा अजनि जन्तव' ब्रुवन्तु

४ यस्य क्षये दूत असि, हव्यानि वीतये वेषि, अध्वर दस्मत्' कृणोषि

५ सहस' यहो, अगिर', तमित जना सुहव्य, सुदेव, सुबर्हिष आहु'

६ सुश्चन्द्र', हव्या वीतये प्रशस्तये तान् देवान् च इह उप आ वहसि

जेव्हां हे अग्निदेवा, तूं आपलें प्रतिनिधिपणाचें कार्य बजावण्याकरितां जातोस त्यावेळीं तुझ्या रथाचा अथवा अश्वाच्या चालण्याचा[४] शब्द मुळींच ऐकूं येत नाहीं. ७

अग्निदेवा जेव्हा तुला हवि अर्पण करणाऱ्यास तूं आपले संरक्षणाखालीं घेतलेंस तेव्हां त्याचे बल वाढून व हीन[५] स्थिति नाहीशी होऊन तो पूर्वीपेक्षा उच्च स्थितीस चढला व भरभराटीस पोंहोंचला. ८

अग्निदेवा, देवास हवि देणाऱ्यास तूं तेजानें युक्त असे विपुल सामर्थ्य अर्पण करितोस. ९(२२)

सूक्त ७५.

॥ ७५ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–अग्नि ॥

आपले मुखात[१] हवि ठेवीत असता, देवास प्रिय असे जे माझे एक मोठें स्तोत्र आहे, त्याचा स्वीकार कर. १

हे अग्ने, हे अगिरसा, हे अत्यत कर्तृत्वशील देवा, तुला आवडणारें असें एक सुंदर[२] स्तोत्र आता आम्ही म्हणणार आहो. २

---

७ अग्ने, यत् दूत्य यासि, रथस्य अश्व्य यो[४] उपब्दि. कत् चन न शृण्वे.

८ अग्ने त्वोत दाश्वान् वाजी अहृय[५] पूर्वस्मात् अपर अभि प्र अस्थात्

९ उत अग्ने देव, देवेभ्य दाशुषे द्युमत् बृहत् सुवीर्य विवाससि.

१ आसनि[१] हव्या जुह्वान देवप्सरस्तम सप्रस्तम वच जुषस्व.

२ अथ, अगिरस्तम वेधस्तम अग्ने ते प्रिय ते प्रिय सानसि[२] ब्रह्म वोचेम.

हे अग्निदेवा, सर्व मनुष्यात तुला कोण आप्त वाटतो ? तुला यज्ञ[3] समर्पण करणारा कोण? खरोखर तूं कोण आहेस ? व कोणाचे सनिध तुला रहावेसें वाटते ? ३

हे अग्निदेवा, तू सर्वांचा आप्त[6] आहेस, तू आमचा प्रिय मित्र आहेस, तुझ्यावर प्रेम करणाराचा तूं सन्माननीय स्नेही आहेस. ४

मित्र आणि **वरुण** ह्यास तू आमचा यज्ञ पोहोचीव, देव व तुझी श्रेष्ठ सत्यनियमनें ह्याना आमची पूजा अर्पण कर. अग्निदेवा, तू आमचा यज्ञ घरी घेऊन जात असतोस. ५ (२३)

सूक्त ७६.

॥ ७६ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

कोणते स्तोत्र तुझ्या अगदी अंतःकरणापर्यंत भिडून[1] तुला आनंद देईल ? कोणती स्तुति, हे अग्निदेवा, तुला फार संतोषदायक वाटेल ? यज्ञ अर्पण करून तुझेपासून कोणी सामर्थ्यप्राप्ति करून घेतली ? कशा अंतःकरणानें आम्ही तुला हवि अर्पण करावे ? १

अग्निदेवा, इकडे ये. आमचा हविर्दाता होऊन येथे विराजमान हो. तूं आमचा पुढारी हो, कारण तुला कोणीही अपाय[2] करण्यास समर्थ होणार नाही. विश्वात[3] सर्वत्र पसरलेले द्युलोक व पृथ्वीलोक तुझें रक्षण करोत. देवाचा आमचेवर मोठा[4] अनुग्रह व्हावा म्हणून आमचा यज्ञ त्यास अर्पण कर. २

---

३ अग्ने, जनाना क. ते जामि , क दाश्वध्वर , क ह, कस्मिन् श्रित असि.

४ अग्ने, त्वं जनानां जामि[4] प्रिय मित्रः असि, सखिभ्य. ईड्य सखा.

५ अग्ने, न. मित्रावरुणा यज, देवान् बृहत् ऋत यज स्व दम यक्षि.

१ अग्ने, ते मनस वराय का उपेति.,[1] का मनीषा शन्तमा भुवत् ? यज्ञैः क. वा ते दक्षं परि आप ? केन वा मनसा ते दाशेम ?

२ अग्ने, आ इहि. होता इह निषीद. अदब्धः[1] नः पुरएता उ भव. विश्वमिन्वे[2] रोदसी त्वा अवताम्, महे[3] सौमनसाय देवान् यज.

सर्व राक्षसांचें, हे अग्निदेवा, तूं दहन करितोस, म्हणून ह्या आमच्या यज्ञाचा लौकिक[५] कायम राहील अशी तजवीज राख. शिवाय सोमरसाचा मुख्य भोक्ता जो इन्द्र त्याचे घोडे जोडवून इकडे आण. त्या उदार देवाच्या आदरातिथ्याची सर्व तयारी आम्ही करून ठेवली आहे. ३

आमच्या कुळातील सर्व मनुष्ये जी तुझी स्तुति गात आहेत तिच्या योगानें व स्वमुखानेंही मी तुझे पूजन करीत आहे म्हणून तू देवासह येथे येऊन बस. हे यज्ञार्ह देवा, हवि पोहोचविणें व यज्ञास पवित्रता[६] आणणे ही दोन्ही कामे तू संभाळीत असतोस. संपत्ति उत्पन्न करणाऱ्या व तिचें दान करणाऱ्या हे देवा, (लवकर) जागृत हो. ४

ज्याप्रमाणे विद्वान् मनूच्या हवींनी, तू बुद्धिमान् उपासकाचेसह, स्वतः प्रज्ञावत असल्यामुळे, देवाचें यजन केलेस, त्याचप्रमाणे हे अत्यंत सत्यस्वरूप हविर्दात्या, देवास आनंद उत्पन्न करणाऱ्या ह्या यज्ञचमसाने तू त्यास हवि अर्पण कर. ५ (२४)

सूक्त ७७.

॥ ७७ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–अग्नि ॥

ह्या अग्नीला आम्ही कोणत्या रीतीने हवि द्यावा बरे? जो अमर, सत्यधर्माचा प्रणेता, हविर्दाता व यज्ञार्ह असून देवाना मानवाचे समुदायात आणून बसविण्याचे काम ज्याचे एकट्याचेच हातून होतें अशा त्या देदीप्यमान[१] अग्नीकरिता देवाना पसंत पडेल असे आम्ही कोणतें स्तोत्र म्हणावे बरे? १

ज्याचे दर्शन घडल्याबरोबर मनास अत्यंत संतोष होतो, जो सत्यधर्माचा प्रणेता आहे, व जो देवाना हवि पोहोचवितो त्या अग्निदेवास अनेकदा वंदन करून तुम्ही येथें घेऊन या. ज्यावेळी मानवाच्या कामासाठी अग्नि देवाकडे जातो त्यावेळीं तो (त्यापैकीं प्रत्येकास) ओळखतो व त्याचें मनःपूर्वक पूजन करितो. २

---

३ अग्ने, विश्वान् रक्षस सु प्र धक्षि. यज्ञानां अभिशस्तिपावा[५] भव. अथ हरिभ्यां सोमपतिं आवह अस्मै सुदाम्ने आतिथ्य चकृम

४ प्रजावता वचसा आसा च वह्नि आहुवे देवैः च इह निसत्सि. यजत्र होत्र उत पोत्र[६] वेषि. वसूनां जनितः प्रयन्तः बोधि.

५ कविः सन् यथा कविभि, विप्रस्य मनुषः हविर्भि. देवान् अयजः, एव होत. सत्यतर अग्ने, मन्द्रया जुह्वा त्वं अद्य यजस्व.

१ अग्नये कथा दाशेम? यः अमृत, ऋतावा, होता, यजिष्ठः देवान् मर्त्येषु कृणोति इत् अस्मै भामिने[१] देवजुष्टा का गी उच्यते?

२ यः अध्वरेषु शन्तमः, ऋतावा, होता, तं ऊम् नमोभिः आ कृणुध्वम्. यत् मर्ताय अग्निः देवान् वेः सः बोधाति मनसा च यजाति.

जगात जे कोठेही बुद्धिसामर्थ्य आढळते ते तोच होय. तोच खरा मनुष्य होय. तो फार चांगला आहे. ज्याप्रमाणे **मित्र** आपल्या आश्चर्यकारक रथावर आरोहण करितो त्याप्रमाणे हाही अद्भुत रथावर विराजमान होतो. देवाचे श्रद्धालु[१] उपासक ह्याच सौन्दर्यवान् देवास यज्ञात प्रथम बोलावितात. ३

सर्व नरात अत्यत श्रेष्ठ आणि शत्रूचा सहार करणारा तो अग्नि आम्हास आपल्या सरक्षणाखाली घेऊन आमच्या स्तुतिस्तोत्राचा अंगिकार करो, आणि त्याचप्रमाणे, तुला हवि अर्पण करणाऱ्या आणि त्यामुळे सामर्थ्यवान् व पराक्रमी बनलेल्या अशा ज्या कोणी पुरुषानीं तुझे स्तवन केले असेल त्याचाही तू स्वीकार कर. ४

सत्यधर्माचा प्रणेता आणि सर्वज्ञ अशा ह्या अग्नीचो विद्वान् गौतमानीं ह्याप्रमाणे स्तुति केली. त्यानेच त्याना वैभव, सामर्थ्य व समृद्धि ह्याचा लाभ करून दिला. तो प्रज्ञाशील अग्नि सर्वांना आवडतो. ५ (२५)

सूक्त. ७८

॥ ७८ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

हे सर्वज्ञ व सर्वसचारी (अग्निदेवा), आम्ही **गोतम**, तुला प्रार्थना व उत्तम उत्तम हवि[१] अर्पण करून, पुनः पुन्हा वदन करितों. १

वैभवाची इच्छा धरून हा गोतम तुझी ह्याप्रमाणे सेवा[२] करीत आहे. उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून आम्ही तुला पुनःपुन्हा वदन करितो. २

---

३ स. हि क्रतु, स मर्य, स साधु, मित्र न अद्भुतस्य रथी भूत. देवयन्तो आरी.[१] विशः मेधेषु प्रथम दस्म त उपब्रुवते ।

४ नृणा नृतम. रिशादा स अग्नि अवसा न गिर धीति वेतु, ये मघवान. शविष्ठा. वाजप्रसूताः त्वा च मन्म[३] इष्यन्त[४] ।

५ ऋतावा जातवेदा अग्नि विप्रेभि गोतमेभि एव अस्तोष्ट. सः एषु द्युम्न पीपयत्, सः वाज, सः, पुष्टिं, चिकित्वान् जोष आयाति ।

१ जातवेद विचर्षणे, त्वा अभि गिरा द्युम्नै[१] गोतमा अभि प्र णोनुमः

२ रायस्कामः गोतमः तं त्वा गिरा दुवस्यति[२] द्युम्नैः अभि प्र णोनुमः ।

सामर्थ्याची अतिशय प्राप्ति करून देणाऱ्या त्या तुला आम्ही, अंगिरसाप्रमाणे, हांक मारितों. आम्ही उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून, तुला पुनःपुन्हा वंदन करितों. ३

वृत्राचा विध्वंस करून **दस्यूंची** दाणादाण उडवून देणाऱ्या ह्या तुला उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून, आम्ही पुनःपुन्हा वंदन करितो. ४

अग्निदेवास उद्देशून आम्ही **रहूगणांनीं** हे अत्यंत मधुर स्तोत्र म्हटले आहे; तुला उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून, (अग्निदेवा), आम्ही तुला पुनःपुन्हा वंदन करितो. ५ (२६)

सूक्त. ७९

॥ ७९ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–अग्नि ॥

ह्याचे केश सुवर्णाप्रमाणे आहेत. हा जेव्हा रजोलोकाच्या विस्तीर्ण[१] प्रदेशांत असतो तेव्हांह भीतीने गडबड उडवून देणारा (जणू काही) सापच, अथवा सोसाट्याने[२] वाहणारा वाऱ्या सारखा आहे असा भास होतो ह्याची दीप्ति अत्यंत प्रज्वलित आहे. दासीप्रमाणे इमानाने काम करणाऱ्या व (सदा) यशस्वी अशा ज्या **उषा** त्याचे ह्यास ज्ञान[३] आहे. १

तुझे मोठमोठ्या पंखाचे पक्षी (सर्व वस्तूंचा) नाश करू लागले व काळ्या रंगाचा वृषभ मोठमोठ्याने डुरकण्या फोडू लागला. इकडे असे होऊं लागत आहे तोंच हासल्यासारखा आवाज करणाऱ्या कोल्ह्यानाही तो घेऊन आला. मग काय? पावसाची मुसळ धार लागलं व मेघ गर्जना करू लागले. २

ज्यावेळी सत्यधर्माच्या सरळ[४] मार्गांनीं लोकांना वाट दाखवीत हा सत्याच्या उदकांचे पान करितो त्यावेळीं **अर्यमा, मित्र,** आणि **वरुण** चोहोकडे हिंडून वर (आकाशांत) असलेल्या पखालीच्या चामड्यात तेथल्या तेथेंच पाणी भरून ठेवतात. ३

---

३ वाजसातमं त त्वा अंगिरवत् हवामहे द्युम्नै अभि प्र णोनुमः ।

४ यः दस्यून् अवधूनुषे तं त्वा वृत्रहन्तमं द्युम्नैः अभि प्र णोनुमः ।

५ रहूगणाः अग्नये मधुमत् वचः अवोचाम द्युम्नैः अभि प्र णोनुमः ।

१ रजसः विसारे हिरण्यकेशः भ्रजीमान् वातः इव धुनिः अहिः शुचिभ्राजः, यशस्वती सत्या अपस्युवः न, उषसः नवेदाः ।

२ ते सुपर्णाः एवैः आ अमिनन्त कृष्णः वृषभः नोनाव यदि इदं, स्मयमानाभिः शिवाभिः न आ अगात्. मिहः पतन्ति अभ्रा स्तनयन्ति ।

३ ऋतस्य रजिष्ठैः पथिभिः नयन् यत् ई ऋतस्य पयसा पियान, अर्यमा मित्रः परिज्मा वरुणः उपरस्य योनौ त्वचं पृञ्चन्ति ।

सामर्थ्यापासून जन्म घेणाऱ्या हे अग्ने, ज्यापासून गोधनाचा लाभ होतो अशा सामर्थ्यावर तुझी सत्ता आहे. हे सर्वज्ञ देवा, आमचे करिता अत्यत मोठ्या कीर्तीचा ठेवा तयार कर. ४

तो तू सर्वप्रसिद्ध अग्नि, देदीप्यमान्, वैभवाचा पुतळा, प्रज्ञावान् व स्तुतीनी गुण गाण्यास योग्य असा आहेस. अनेक सेनावर[५] आधिपत्य गाजविणाऱ्या हे देवा, आम्हास धन प्राप्त होईल अशा रीतीनें आपली ज्योति प्रज्वलित कर. ५

हे तीक्ष्णदंष्ट्र अग्निदेवा, हे राजाधिराजा, प्रत्येक रात्रीं व उषेच्या प्रकाश पडल्याबरोबर आपल्या[६] ज्वालानीं राक्षसाचे दहन कर. ६ (२७)

अखिल स्तोत्रात ज्याला नमन केलेले असतें अशा, हे अग्निदेवा, आम्ही गायत्री छन्दांतील स्तवने तुला अर्पण[७] करीत असल्यामुळे तू आमच्यावर कृपा करून आमचें रक्षण कर. ७

हे अग्निदेवा, आम्हास असे वैभव दे की जें नेहमीं टिकेल, जे आम्हास हवे असें वाटेल व जें आमच्यापासून कोणत्याही युद्धात[८] शत्रूस हिसकावून घेता येणार नाही. ८

---

४ सहस· यहो अग्ने, गोमत वाजस्य ईशान जातवेद असे महि श्रव. धेहि ।

५ स अग्निः इधान, वसु, कवि, गिरा ईळेन्यः पुर्वणीक' अस्मभ्य रेवत् दीदिहि ।

६ उत क्षपः उत उषस वस्तो तिग्मजम्भ राजन् अग्ने त्मना' रक्षसः प्रति दह ।

७ विश्वासु धीषु वन्द्य अग्ने गायत्रस्य प्रभर्मणि' ऊतिभि न. अव ।

८ अग्ने, सत्रासह, वरेण्य, विश्वासु पृत्सु´ दुष्टर रयि न आ भर ।

हे अग्निदेवा, आमच्या आपत्तींचा नीट विचार करून आम्हास सुखावह[९] होणारी व आमच्या पोषणास जन्मभर उपयोगीं पडणारी अशी संपत्ति आमचें जीवन चालण्याकरिता आम्हास अर्पण कर. ९

हे गोतमा, ह्या प्रखर ज्वालानीं युक्त असलेल्या ह्या अग्नीस संपत्तीची[१०] इच्छा धारण करून, पवित्र स्तुतिस्तोत्रें अर्पण कर. १०

हे अग्निदेवा, जो कोणी समीप अथवा दूर असतांना आम्हास उपद्रव देतो त्याचा नि.पात होवो. तूं केवळ आमच्याच अभिवृद्धीस कारणीभूत हो. ११

सहस्र नेत्रानीं युक्त व सर्वंसचारी असा हा अग्नि राक्षसास हाकून[११] लावतो. स्तवनास योग्य असा हा हविर्दाता (हा पहा) भाषण करीत आहे १२ (२८)

सूक्त. ८०

॥ ८० ॥ ऋषि-रहुगणपुत्र गोतम । देवता-इन्द्र ॥

तुला संतोष उत्पन्न होण्याकरिता सोमरसाची ह्याप्रमाणे सिद्धता होताच ह्या विद्वान् उपासकानें तुझें महत्व वर्णन केलें आहे. हे अत्यत बलशाली व वज्रधारी देवा, स्वत.चे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून तू अहीस ह्या पृथ्वीवरून हाकून[१] लाविलेस. [१

---

९ अग्ने, नः जीवसे विश्वायुपोषस मार्डीक[९] रयि आ धेहि ।

१० गोतम, सुम्नयुः[१०] तिग्मशोचिषे अग्नये पूता वाच गिर प्र भरस्व ।

११ अग्ने, य अन्ति दूरे न अभिदासति स पदीष्ट अस्माक इत् वृधे भव ।

१२ सहस्राक्ष विचर्षणिः अग्नि रक्षासि सेधति[११] उक्थ्यः होता गृणीते ।

१ इत्था हि मदे सोमे इत् ब्रह्मा वर्धन चकार शविष्ठ वज्रिन्, स्वराज्य अनु अर्चन् ओजसा पृथिव्याः अहि निः शशा[१] ।

त्या श्येन[२] पक्ष्यानें आणलेल्या व पिळून तयार ठेवलेल्या उत्साहवर्धक सोमरसानें तुला स्फुरण उत्पन्न केलें व त्याच्यायोगानें, हे वज्रधारी देवा, स्वत:चें साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून तूं आपल्या सामर्थ्यानें वृत्राचा पाण्यांतून वध केलास. २

पुढें चालून जा, हल्ला कर, पराक्रम गाजीव. तुझ्या वज्राला कोणी प्रतिबंध करणार नाहीं. हे इन्द्रा, तुझें सामर्थ्य शौर्यगुणानें युक्त आहे. स्वत:चें साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून तू वृत्रास मारिलेस व उदकास जिंकून आणलेस. ३

हे इंद्रा, तूं भूलोकांतून व द्युलोकांतून वृत्राचा नायनाट करून टाकलास. (तर आतां) स्वत:चें साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून ह्या सर्व प्राणिवर्गाच्या जिविताचें धारण[३] करणाऱ्या व मरुत् देवांनीं प्रेरित केलेल्या उदकास खालीं मोकळें सोडून दे. ४

स्वत:चें साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून व उदकाचा प्रवाह[४] सुरळीत सुरू होण्याकरितां त्यांत गति उत्पन्न करावी ह्या हेतूनें इंद्रानें, कोपाविष्ट[५] होऊन (सर्व जगतास) हालवून सोडणाऱ्या वृत्रावर हल्ला करून त्याचें शिर पायांनीं तुडवून टाकिलें आहे (पहा). ५ (२९)

---

२ स. श्येनाभृत: सुत: वृषा मद: सोम: त्वा अमदत् येन, वज्रिन्, स्वराज्यं अनु अर्चन् ओजसा वृत्रं अद्भ्य नि: जघन्थ, पृथिव्या नि शशा ।

३ प्रेहि, अभीहि, धृष्णुहि, ते वज्र: न नियसते इन्द्र ते शव: नृम्णं हि स्वराज्य अनु अर्चन् वृत्रं हन अप: जया: ।

४ इन्द्र, वृत्र. भूम्या: नि दिव: नि अधि जघन्थ स्वराज्य अनु अर्चन् इमा: जीवधन्या: मरुत्वती अप: अव सृज ।

५ स्वराज्यं अनु अर्चन् इन्द्र: समीय: अप: चोदयन् हीळित: अभिक्रम्य वज्रेण दोधत: वृत्रस्य सानु अव जिघ्नते ।

ज्याला शंभर सांधे होते असे आपले वज्र घेऊन इन्द्र वृत्राच्या मस्तकावर घाव घालीत आहे. स्वतःचें साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरणारा इन्द्र (भक्तांच्या) हवींनीं संतुष्ट होऊन आपल्या प्रेमांतील मनुष्याची चलती[६] व्हावी असा हेतु मनात बाळगतो. ६

हे शस्त्रास्त्रमंडित इंद्रा, हे वज्रधारी देवा, ज्याचा कोणास प्रतिकार[७] करितां यावयाचा नाहीं असे सामर्थ्य केवळ तुझ्याच जवळ आहे कारण स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करून तूच युक्तिप्रयुक्तीने त्या कपटाचरणी पशूचा वध केलास. ७

तू उगारलेले वज्र नव्वद महानद्यावर दिसत[८] होतें. स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा बाळगणारा जो तू (त्या तुझे) सामर्थ्य फार श्रेष्ठ आहे. तुझे बाहुबल जगताचे हितच करणारें आहे. ८

सहस्र माणसे एके ठिकाणीं जमून त्याचे पूजन करा. वीस मिळून त्याची स्तुति करा. शेकडों भक्तानीं त्याची स्तुति केली आहे. ह्या इंद्राकरिता एक स्तोत्र अगदीं तयार आहे. ह्यास स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा आहे. ९

---

६ शतपर्वणा वज्रेण सानौ अधि नि जिघ्नते अधसः म दानः, स्वराज्य अनु अर्चन्, इन्द्रः सखिभ्यः गातुं इच्छति।

७ अद्रिवः वज्रिन् इन्द्र, यत् ह स्वराज्य अनु अर्चन् त्वं मायया त्य त मायिन मृग अवधीः अनुत्तं वीर्यं तुभ्य इत्।

८ नवति नाव्याः अनु ते वज्रासः वि अस्थिरन् इन्द्र, स्वराज्य अनु अर्चन् ते वीर्यं महत्, ते बाह्वोः बलं हितम्।

९ सहस्र साकं अर्चत, विंशतिः परि स्तोभत शता एनं अनु नोनुवुः, स्वराज्य अनु अर्चन् इन्द्राय ब्रह्म उद्यतम्।

इंद्रानें वृत्राच्या सामर्थ्याचा मोड केला, त्याने आपल्या बलाने त्याच्या बलाचा निरोध केला. वृत्राला मारून त्यानें जलप्रवाहास मोकळे सोडून दिले हा त्याचा फार मोठा पराक्रम होय. स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची त्याची इच्छा होती. १० (३०)

तुझ्या क्रोधापुढें हे दोन्ही विस्तीर्ण लोक सुद्धा भीतीनें कापू लागतात; कारण स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून, हे इंद्रा, तूं मरुद्गणाचे साहाय्य घेऊन आपल्या सामर्थ्याने वृत्राचा वध केलास. ११

पृथ्वीस गदगदा हलवून अथवा मोठमोठ्या गर्जना करूनही वृत्रास इन्द्राचे मनात भीति उत्पन्न करिता आली नाही. (पण उलट) स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरणाऱ्या इंद्राचेच हजार[८] धाराचे लोखंडी वज्र त्याचे अंगावर पडलें. १२

ज्यावेळीं तूं आपल्या वज्राचे योगाने वृत्रांची व तुझ्या शस्त्राची गाठ घालून दिलीस त्यावेळीं हे इंद्रा, स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या तुझे सामर्थ्य तू वृत्राचा वध करण्याचे मनात आणल्यामुळे स्वर्गलोकात सुद्धा अनुभवास[१०] आले. १३

---

१० इन्द्रः वृत्रस्य तविषीं निः अहन् सहसा सह वन् अस्य पौंस्य महत् यन् स्वराज्य अनु अर्चन् वृत्रं जघन्वान् असृजत् ।

११ यत्, वज्रिन् इन्द्र, स्वराज्यं अनु अर्चन्, मरुत्वान् वृत्र यन् ओजसा वधीः, तव मन्यवे इमे मही चित् भियसा वेपेते ।

१२ वृत्रः इन्द्र न वेपसा न तन्यता इन्द्र विबीभयत् स्वराज्य अनु अर्चन् सहस्रभृष्टिः[८] आयसः वज्रः एन अभि आयत ।

१३ यत् वृत्रं तव अशनि च वज्रेण समयोधयः, इन्द्र, स्वराज्य अनु अर्चन् अहिं जिघांसतः ते शव दिवि बद्बधे[१०] ।

हे वज्रधारी देवा, तूं गर्जना[११] केली असता चल वस्तु व अचल पदार्थ देखील कंपित होऊन जातात; फार तर काय पण स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्य तुझ्या क्रोधाकडे पाहून प्रत्यक्ष त्वष्टा देखील भीतीने थरथर कापू लागतो. १४

सामर्थ्यांत इन्द्राच्याही पलीकडे जाईल असा कोणी आम्हास दिसत नाहीं. त्याच्या पराक्रमापुढें कोणाची गति आहे? स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या इंद्राचे अंगीं देवानीं शक्ति, सामर्थ्य व तेजस्वीपणा ह्याची स्थापना केली. १५

जी स्तुति अथर्वा, सर्वांचा पिता मनु आणि दध्यङ् ह्यानीं केली त्याचप्रमाणे जीं स्तोत्रे व स्तवनें त्यानीं गाइली[१२] ती सर्व आपले स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या त्या इंद्रासच पूर्वीप्रमाणे जाऊन पोहोचली. १६(३१)

---

१४ अद्रिवः स्थाः यत् जगत् च ते अभिस्तने[११] रेजते इन्द्र, स्वराज्य अनु अर्चन् तव मन्यवे त्वष्टा चित् भिया वेविज्यते।

१५ इन्द्र यात् नहि अधीमसि नु वीर्या पर कः? स्वराज्य अनु अर्चन् तस्मिन् देवाः नृम्णं उत क्रतुं ओजांसि सदधुः।

१६ अथर्व, मनुः पिता, दध्यङ् यां धिय अत्नत, उक्था[१२] ब्रह्माणि, स्वराज्य अनु अर्चन् तस्मिन् इन्द्रे पूर्वथा स अग्मत।

अध्याय ६.

सूक्त ८१.

॥ ८१ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–इन्द्र ॥

वृत्राचा वध करणाऱ्या इंद्रास आनंद व्हावा व त्यास प्रोत्साहन मिळावें म्हणून मनुष्यांकडून त्याचे स्तवन होत आले आहे. ज्यावेळीं मोठें युद्ध उपस्थित होते त्या वेळीं आम्ही त्यासच हाक मारितो व लहानशा युद्धातही आम्ही त्यास बोलावितो. पराक्रमाच्या कृत्यांत त्याने आमचे नेहमी रक्षण[1] केले आहे. १

हे वीरा, खरोखर तूच सेनानायक शोभतोस. अनेक तऱ्हेने भक्तास वैभव अर्पण करणारा तूच आहेस. (जगाच्या दृष्टीने) जे मनुष्य लहान[2] त्यांना सुद्धा तू उत्कर्षाप्रत पोहोचवितोस व सोमरस अर्पण करणाऱ्या आपल्या भक्तास, तुझ्याजवळ असलेली विपुल संपत्ति प्राप्त करून देण्याचे ज्ञान तूच देत असतोस. २

ज्यावेळी युद्धाला प्रारंभ होतो त्यावेळी धैर्यवान पुरुषावर तुझ्याकडून संपत्तीचा वर्षाव होतो. शत्रूच्या गर्वाचे हरण करणारा अपला अश्व तू रथास जोड. तू कोणाचा वध केलास बरे! तू वैभवावर कोणाची स्थापना केलीस? खरोखर, इंद्रा, तू आमची वैभवावर स्थापना केली आहेस. ३

आपल्या पराक्रमाच्या योगाने श्रेष्ठ व आपल्या स्वतःच्या युद्धपद्धतीमुळे[3] शत्रूंस भयंकर वाटणाऱ्या ह्या देवाने आपले सामर्थ्य (फार काळ) वृद्धिंगत केले आहे. सुंदर मुकुटाने विभूषित व पीतवर्ण अश्वांनी सपन्न असा ह्या श्रेष्ठ देवाने एकमेकांशी भिडलेल्या आपल्या दोन्हीं बाहूंवर शोभेकरिता लोखंडी वज्र धारण केले आहे. ४

ह्याने भूलोकासह रजोलोकाला व्याप्त करून टाकिले आहे. द्युलोकातील सर्व देदीप्यमान प्रदेशात हा भरून[5] राहिला आहे. हे इंद्रा, तुझ्या सारखा (ह्या जगात) अन्य कोणीही नाही. एवढेच काय परंतु असा पूर्वीही कोणी जाहला नाही, व पुढेही कोणी होणार नाही. तूं सर्वांपेक्षा सुद्धा जास्त मोठा जाहला आहेस. ५ (१)

---

१ वृत्रहा इंद्र मदाय शवसे वावृधे. तं इत् महत्सु आजिषु उत ईं अर्भे हवामहे. सः वाजेषु नः प्र अविषत्।

२ वीर सेन्य हि असि. भूरि परादृदिः असि दभ्रस्य चित् वृधः असि सुन्वते यजमानाय ते भूरि वसु शिक्षसि।

३ यत् आजयः उदीरते धृष्णवे धना धीयते मदच्युता हरी युक्ष्व कं हनः? कं वसौ दधः? इन्द्र, अस्मान् वसौ दध

४ क्रत्वा महान् अनुष्वधं भीमः शवः आ वावृधे। शिप्री हरिवान् ऋष्वः उपाकयोः हस्तयोः श्रिये आयसं वज्रं निदधे।

५ पार्थिवं रजः आ पप्रौ दिवि रोचना बद्बधे. इन्द्र, न त्वावान् कश्चन। न जातः, न जनिष्यते. विश्वं अति ववक्षिथ।

ते (सुखांत) राहिले, त्यांनी आनंद केला. त्याच्यावर तुझी प्रीति असल्यामुळें त्यांनीं हर्षानें आपली (मस्तकें) डोलविलीं. स्वतःच्याच तेजानें युक्त असलेल्या त्या विद्वान् लोकांनीं अभिनव स्तोत्रें रचून तुझें स्तवनही केलें. यास्तव, हे इंद्रा तूं खरोखर आपले अश्व आतां सिद्ध कर. २

ज्याचें दर्शन फार रमणीय आहे अशा तुला, हे उदार इंद्रदेवा, आम्ही वंदन करूं. आम्ही तुझी स्तुति केली असल्यामुळें, आपल्या रथामध्ये[1] सर्व प्रकारचीं वैभवें भरून घेऊन, तुझ्या सेवकांसमीप तूं आगमन कर. खरोखर, हे इंद्रा, तू आपले अश्व आतां जोड. ३

हे इंद्र देवा, सोमरसानें भरलेलें जें यज्ञपात्र, तुला आपले अश्व जोडण्यास प्रवृत्त करतें. त्याची रुची काय आहे हें जो कोणी जाणत असेल तो धेनूची[3] प्राप्ति करून घेण्यास समर्थ असलेल्या अशा आपल्या रथावर आरूढ होवो. इंद्र देवा, खरोखर आपले अश्व तू सिद्ध कर. ४

तुझा उजवे बाजूचा घोडा रथास जोडलेला असो, व अत्यंत प्रबल इंद्रा, तुझे डावे बाजूकडील घोडाही रथास जोडला जावो. त्या रथात बसून आम्ही अर्पण केलेल्या हवीत संतोष मानीत तू आपल्या प्रियपत्नीकडे गमन कर. खरोखर हे इंद्रा, तू आपले अश्व जोड. ५

तुझी [illegible] आम्ही तुझ्या अश्वांना तुझ्या रथास नियुक्त होण्याची प्रेरणा करीत आहों. त्यांची आयाळ किती दीर्घ आहे पहा. तू इकडे ये. कारण, तू आपल्या हातांत सर्व (संपत्ति धारण करतोस. चित्तास हुरूप आणणाऱ्या त्या सोमरसानें तुला आनंद दिला आहे. आणि पूषादेव आपली पत्नी यांचे सहवर्तमान, हे वज्रधारी देवा, तू त्यात रममाण होऊन गेला आहेस. ६ (३)

---

२ अक्षन्, अमीमदन्त प्रिया अव अधूषत स्वभानवः विप्राः नविष्ठया मती अस्तोषत. इन्द्र, ते हरी योज नु।

३ मघवन् सुसंदृशं त्वा वयं वन्दिषीमहि स्तुतः पूर्णवन्धुरः नूनं वशान् अनु प्र याहि इन्द्र, ते हरी योज नु।

४ इन्द्र, हारियोजनं पूर्णं पात्रं यः चिकेतति सः घ तं गोविदं वृषणं रथं अधि तिष्ठाति. इन्द्र, ते हरी योज नु।

५ ते दक्षिणः युक्तः अस्तु उत, शतक्रतो सव्यः तेन अन्धसः मन्दानः प्रियां जायां उपयाहि. इन्द्र, ते हरी योज नु।

६ ब्रह्मणा ते केशिना हरी युनज्मि उप प्र याहि. गभस्त्योः दधिषे रभसाः सुतासः त्वा उत् अमन्दिषुः. वज्रिन् पूषण्वान् पत्न्या सं अमदः

सूक्त. ८३

॥ ८३ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–इन्द्र ॥

हे इंद्र देवा, आपल्या कृपासामर्थ्यानें तू ज्या मानवाचे संरक्षण[1] करितोस तो सर्वांचे अगोदर धेनू व अश्वयुक्त संपत्ति याप्रत प्राप्त होतो. ज्याप्रमाणे त्वेनें धावणारें पाणी चोहों-कडून येऊन समुद्रास भरून टाकितें, त्याप्रमाणे खरोखर तू त्यास (मानवास) विपुल धनानें भरून टाकितोस. १

पुण्यकारक नद्यांप्रमाणे ते त्या यज्ञार्ह (इंद्र) देवासभोंवतीं जमतात व जगताचे संरक्षण करण्याचें त्याचें रजोलोकाप्रमाणे सर्वत्र पसरलेलें सामर्थ्य[2] ते अवलोकन करितात. भक्तिमान् पुरुषास (सर्व) देव प्रमुखस्थानाकडे घेऊन जातात. व ज्याप्रमाणे विवाहोत्सुक पुरुष वधूंचा शोध करितात त्याप्रमाणे स्वस्तुति गाणाऱ्या भक्तास ते (देव) शोधीत जातात. २

यज्ञचमस सिद्ध करून जे प्रभूवर तुझें पूजन करितात त्या उभयतांवर तू प्रशंसायुक्त वचनांचा वर्षाव करितोस. जो कोणी तुझ्या आज्ञेत राहतो तो कोणाकडूनही उपद्रव[3] न पावतां भरभराटीस पोहोंचतो. जो भक्त तुला सोमरस अर्पण करितो त्यास कल्याणप्रद असे सामर्थ्य प्राप्त होतें. ३

सत्कृत्ये व भक्ति[4] यांच्या योगानें ज्या अंगिरसांनीं अग्नीस प्रदीप्त केलें होतें त्या सर्वांचे अगोदर ज्यांना दीर्घ आयुष्याची प्राप्ति झाली, त्या पुरुषास पणीची सर्व अन्नसामग्री व अश्वधेनू इत्यादि त्यानें बाळगिलेले सर्व पशु हेही मिळाले. ४

प्रथम अथर्वणानें यज्ञाच्या योगानें मार्ग तयार केला नंतर नीतिनियमनाचें परिपालन करणाऱ्या सुंदर सूर्यदेवानें जन्म घेतला. उशना काव्यानें (नंतर) लोंच धेनू हाकून आणिल्या. आम्ही आतां यमानें जन्म घेतल्याबद्दल त्याचें पूजन करीत आहों. ह्यास मृत्युची बाधा नाहीं. ५

---

१ इन्द्र, तव ऊतिभिः सुपार्वा.' मर्त्य प्रथम अश्ववति गोषु गच्छति यथा विचेतसः आप अभितः सिन्धुं, भवीयसा वसुना तं पृणक्षि ।

२ देवीः आप न होत्रम् उपयन्ति. रजः यथा विततं अवः' पश्यन्ति. देवयुं देवास प्राचैः प्र नयन्ति, वरा इव ब्रह्मप्रियं जुषन्त.

३ या यतस्रुचा मिथुना सपर्यतः द्वयो उक्थ्य वचः अधि अदधा ते व्रते क्षेति असयत्तः' पुष्यति. सुन्वते यजमानाय भद्रा शक्ति ।

४ सुकृत्यया शम्या ये इद्धमयः, अंगिराः प्रथम वय दधिरे आत नरः पणे सर्व भोजनं अश्ववन्तं गोमन्तं पशुं आ रा अविन्दन्त.

५ अथर्वा प्रथमः यज्ञ पथ तते. ततः व्रतपा वेन आ अजनि उशना काव्यः गाः सचा आ अजत. यमस्य अमृत जानं यजामहे ।

ज्यावेळीं चांगल्या आपत्याची प्राप्ति व्हावी म्हणून (भक्तिमान्) लोक दर्भ कापून आणितात अथवा ज्यावेळीं स्तोत्रें अथवा गायनें ह्याचा घोष द्युलोकापर्यंत जाऊन पोहोंचतो, अथवा जेथें सोमवल्लीतून तिचा रस बाहेर काढण्यास समर्थ अशा एखाद्या शोभिवंत यज्ञ-पाषाणाचा ध्वनि चाललेला असतो त्यावेळीं असा यज्ञ आपल्यासमीप[6] चाललेला पाहून इंद्रास फार हर्ष होतो. ६ (४)

सूक्त. ८४

॥ ८४ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

हे इंद्रा, तुझ्याकरिता येथें सोमरस तयार[1] करून ठेविला आहे, म्हणून हे अत्यंत बलाढ्य व धारिष्टवान् देवा, तूं इकडे ये. ज्याप्रमाणे आपल्या किरणांनीं सूर्य रजोलोकास व्याप्त करून टाकितो त्याप्रमाणे तुझ्या शरीरात सर्वत्र उत्साह[2] प्रवेश करो. १

ज्याच्या बलाचा प्रतिरोध कोणास करितां यावयाचा नाहीं असा जो केवळ इंद्रच त्यास त्याचे अश्व, ऋषीजनाच्या स्तुति ऐकण्याकरिता व (इतर) मनुष्याच्या यज्ञाचा स्वीकार करण्याकरिता घेऊन येत असतात. २

हे वृत्राचा वध करणाऱ्या देवा, तू रथावर आरूढ हो. आम्ही स्तोत्रे गाऊन तुला आपले अश्व रथास जोडण्यास प्रवृत्त केले आहे. हा सोमफलक आपल्या मधुर[3] ध्वनीनें तुझे मन आमचेकडे वळवो. ३

हे इंद्र देवा, जणूं प्रत्यक्ष आनंदच अशा ह्या अत्युत्तम व अमरत्व प्राप्त करून देणाऱ्या सोमरसाचें प्राशन कर. ह्या उज्वल सोमाच्या धारा तुला उद्देशून यज्ञगृहामध्ये वाहू लागल्या आहेत. ४

खरोखर ह्या इंद्रास उद्देशून पूजा अर्पण करा. त्याचे सन्मानार्थ स्तोत्रें म्हणा. ह्या सोम-वल्लीतून काढलेल्या रसबिंदूंनीं त्यास आनंद उत्पन्न केला आहे. म्हणून ह्या सर्वश्रेष्ठ सामर्थ्यापुढे विनयानें प्रणाम करा. ५ (५)

---

६ स्वपत्याय यत् बर्हिः वा वृज्यते, अर्कः वा श्लोक दिवि अघोषते, यत्र कारु[1] उक्थ्य. ग्रावा वदति तस्य इत् अभिपित्वेषु इन्द्रः रण्यति ।

१ इन्द्र, ते सोम असावि[1] शविष्ठ धृष्णो आ गहि. सूर्यः रश्मिभिः रज न त्वा इन्द्रिय[1] आ पृणक्तु.

२ अप्रतिधृष्टशवस इन्द्र इत्, ऋषीणां स्तुती च उप मानुषाणां यज्ञ च, हरी वहत.

३ वृत्रहन्, रथ आ तिष्ठ. ब्रह्मणा ते हरी युक्ता ग्रावा वग्नुना ते मन अर्वाचीन सु कृणोतु ।

४ इन्द्र, इम ज्येष्ठ अमर्त्य मद सुत पिब शुक्रस्य धारा ऋत अभि ऋतस्य सदने अभि अक्षरन्

५ नून इन्द्राय अर्चत, उक्थानि ब्रवीतन च सुता इन्दवः अमत्सु . ज्येष्ठ सह नमस्यत ।

ज्यावेळीं हे इंद्रा, तूं आपले अश्व रथास जोडतोस त्यावेळीं रथ चालविण्यांत तुझ्यापेक्षां जास्त निपुण खरोखर दुसरा कोणीही नसेल. सामर्थ्यात तुझी बरोबरी करणारा खरोखर कोणीही नाही. व तुझ्यासारखे अश्वनैपुण्य संपादन करून आजपर्यंत कोणीही तुझ्यावर वरचढ केली नाही हे खचित आहे. ६

भक्तीनें हवि अर्पण करणाऱ्या मानवास जो धन अर्पण करितो असा हा अप्रतिहत सामर्थ्यवान् इंद्र प्रभूच एकटा होय. ७

इंद्राचें पूजन न करणाऱ्या मानवास तो तृणाप्रमाणे[४] पायाखालीं केव्हां तुडवून टाकील बरें ? खरोखर तो आमच्या प्रार्थना केव्हा ऐकेल ? ८

खरोखर दुसऱ्या अनेक[५] देवता सोडून मनुष्य सोमरसाने तुझी उपासना करितो असेंच उग्र सामर्थ्य खरोखर ह्या इंद्रदेवाजवळ[६] आहे. ९

ज्या उज्ज्वल धेनू इंद्राबरोबर[७] असतात, ज्या त्या पराक्रमी देवाच्या सहवासांत शोभा पावून आनंदाचा उपभोग घेतात, व ज्यांना त्याच्या अप्रतिहत जगत्प्रभुत्वामुळे तेज आलेले आहे, त्या धेनूही ह्याप्रमाणे सर्व शरीरांत एकदम प्रवेश[८] करणाऱ्या मधुर व उत्तम सोमरसाचे प्राशन करीत असतात. १० (६)

---

६ इन्द्र, यत् हरी यच्छसे त्वत् रथितर नकि मज्मना त्वा अनु नकि, स्वश्वः नकिः आनशे.

७ यः दाशुषे मर्ताय वसु विदयते अप्रतिष्कुत इन्द्र ईशान. एक इत् अंग ।

८ अराधस मर्तं क्षुम्प इव कदा पदा स्फुरत् ? अंग, इन्द्रः कदा न. गिरः शुश्रवत् ?

९ यः चित् हि त्वा सुतवान् बहुभ्य. आ विवसति तत् उग्र शवः इन्द्रः पत्यते अंग ।

१० याः इन्द्रेण सयावरी., वृष्णा शोभसे मदन्ति, स्वराज्य अनु वस्वी: गौर्यः इत्था स्वादोः विषुवतः, मध्वः[८] पिबन्ति ।

चित्रविचित्र[10] वर्णाच्या ह्या धेनूंना इंद्राच्या सान्निध्याची[10] फार आवड असते. व त्या सोमरसास परिपक्वत्व आणितात. ह्या धेनू इंद्रास प्रिय आहेत. सर्व विश्वावर जें इंद्राचें आधिपत्य आहे त्यामुळें ह्यानाही तेज चढून त्या ह्यांचें आयुध जें वज्र त्यास स्फुरण[11] चढवितात. ११

त्या ज्ञानवान् धेनू त्याचे सामर्थ्यास वंदन करून त्याचें पूजन करितात. सर्वांचे अगोदर आपणास ज्ञान प्राप्त व्हावें ह्या इच्छेनें, इंद्राच्या आधिपत्यामुळे तेज पावलेल्या त्या धेनूंनीं त्याच्या अनेक नियमनाचें योग्य परिपालन केलें. १२

ज्याच्या सामर्थ्यापुढें शत्रूचा निभाव लागत नाहीं अशा त्या इंद्रानें, दधिचाच्या अस्थि घेऊन त्याच्यायोगानें नव्याण्णव वृत्राचा वध केला. १३

पर्वतांत गुप्त होऊन राहिलेलें जें अश्वाचें शिर इंद्र शोधीत होता तें त्याला शर्यणावृतामध्यें सांपडलें. १४

त्वष्टा देवाच्या वृषभाचें नांव सुद्धां लुप्त[12] झालें असतां याच त्याच ठिकाणीं त्याचा शोध लागला व चंद्राच्या सदनांत सुद्धां तें ह्याचप्रमाणें उपलब्ध झालें. १५ (७)

सामर्थ्यवान्,[13] तेजस्वी, ताब्यांत[14] ठेवण्यास कठीण असलेले, मुखें[15] व वक्षस्थलें[16] बाणाप्रमाणें घातक असतांही जे सौख्य अर्पण करणारे आहेत अशा पशूंस सत्यनियमनांच्या धुरेस आज कोण जोडील बरें? खरोखर जो कोणी ह्यांच्या सेवेस[17] उत्तेजन देईल त्यास दीर्घ आयुष्य प्राप्त होईल. १६

(इंद्रास पाहून) कोण पळ काढील? कोणास धडकी भरेल? कोण भिईल? इंद्र आमचे जवळच आहे असें कोणास वाटावयास लागेल? त्यास आपल्या वत्सांच्या विषयीं कोण प्रार्थना करील? आपल्या नोकरचाकरांविषयीं[18], व आपली चीजवस्त व शरीरस्वास्थ्य ह्याविषयीं त्यास कोण विनवील? आपल्या परिवाराच्या माणसाविषयीं त्याचेजवळ कोण विनती करील? १७

---

११ ताः पृश्नयः 'अस्य पृशनायुवः' सोमं श्रीणन्ति इन्द्रस्य प्रियाः स्वराज्यं अनु वस्वीः धेनवः सायकं वज्रं हिन्वन्ति।

१२ ताः प्रचेतसः नमसा अस्य सहः सपर्यन्ति. पूर्वचित्तये स्वराज्यं अनु वस्वीः. अस्य पुरूणि व्रतानि सश्चिरे।

१३ अप्रतिष्कुतः इन्द्रः दधीचः अस्थभिः नव नवतीः वृत्राणि जघान।

१४ पर्वतेषु अपश्रितं यत् अश्वस्य शिरः इच्छन् तत् शर्यणावति विदत्।

१५ त्वष्टुः गोः अपीच्यं नाम अत्र असमन्वत चन्द्रमसः गृहे इत्था।

१६ शिमीवतः भामिनः दुर्हृणायून् आसन् इषून् हृत्स्वसः मयोभून् गाः ऋतस्य धुरि अद्य कः युङ्क्ते? यः एषां भृत्यां ऋणधत् सः जीवात्।

१७ कः ईषते? कः तुज्यते? कः बिभाय? इन्द्रं अन्ति सन्तं कः मंसते? कः तोकाय कः इभाय[18] उत राये तन्वे अधिब्रवत्? कः जनाय?

हवीनें व घृतानें त्याचे कोण पूजन करितो? ठराविक योग्य वेळीं त्यास यज्ञचमसानें कोण हवि देतो? देव यज्ञद्रव्ये त्वरेने कोणाकरिता घेऊन येतात? कल्याणकर्त्या अशा देवाचा कोणता उपासक त्यास यज्ञ[१९] अर्पण करून त्याचे चिंतन करितो?   १८

हे अत्यंत पराक्रमी देवा, खरोखर तू श्रेष्ठ देव असूनही मानवाची महती[२०] वाढविली आहेस. हे उदार (इंद्रा) तुझेवाचून सौख्याची प्राप्ति करून देणारा कोणी नाही हे मी तुला खचित सांगतो.   १९

हे वैभवस्वरूपदेवा, तुझी कृपा व आमचे संरक्षण करणारे तुझे सामर्थ्य ह्याचा आमच्यात कधींही भंग न होवो. मानवाचे हित करणाऱ्या हे देवा, आमच्या व आमच्या जवळच्या माणसांच्या पदरात सर्व संपत्ति मोजून टाक.   २० (८) १३

अनुवाक १४.

सूक्त ८५.

॥ ८५ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

अद्भुत पराक्रम करणारे व शीघ्रसंचारी असे जे रुद्राचे पुत्र स्वमार्गाने गमन करीत असतां, युवतीप्रमाणें आपलीं शरीरें नटवीत असतात त्यानीच-खरोखर त्या मरुतानीच-द्यावा-पृथ्वींना उत्कर्षाप्रत पोहोंचविले. ते शूर व युद्ध-संघर्षणात[१] चतुर आहेत. यज्ञ चालला असता त्याना फार आनंद होतो.   १

वृद्धिंगत होत होत, ते महत्वास पोहोंचले. त्या रुद्रानी द्युलोकात आपले निवासस्थान केलें. अर्काची उपासना करीत व शरीरबलास[२] प्रगल्भता आणीत त्या पृश्नीच्या पुत्रानी पुष्कळ तेज संपादन केलें.   २

---

१८ हविषा घृतेन अग्नि क ईट्टे? ध्रुवेभिः ऋतुभिः स्रुचा यजाते? देवाः होम आशु कस्मै आ वहान्? सुदेव. क. वीतिहोत्रः" ससते?

१९ शविष्ठ, त्वं अग देव. मर्त्यं प्र शसिष." मघवन् इन्द्र त्वत् अन्यः मर्डिता न अस्ति ते वचः ब्रवीमि ।

२० मा ते राधांसि, मा ते ऊतयः अस्मान् कदाचन, वसो, दभन्; मानुष, नः च चर्षणिभ्यः विश्वा वसूनि आ उपमिमीहि ।

१ ये सनय' सुदससः रुद्रस्य सूनव यामन् जनयः न प्र शुम्भन्ते मरुत. हि रोदसी वृधे चक्रिरे, वीराः वृषमय.' विदथेषु मदन्ति ।

२ उक्षितास. ते महिमान आशत. रुद्रासः दिवि सद. अधि चक्रिरे. अर्कं अर्चन्तः इन्द्रियं जनयन्तः पृश्निमातरः श्रिय अधिदधिरे ।

हे धेनूंचे देदीप्यमान पुत्र ज्या वेळीं भूषणानी स्वतःस सजवितात त्या वेळीं ते उज्ज्वल अलंकार आपल्या अगावर घालतात. ते सर्व दुष्टाचा[3] नाश करितात व त्यांचे मार्गावरून घृताचा प्रवाह चाललेला असतो. ३

स्वसामर्थ्यानें अचल[4] वस्तूंना सुद्धां चळावयास लावणारे जे परमपूज्य देव आपल्या आयुधामुळें शोभिवंत दिसत असतात, अशा हे मरुतानो, जेव्हां तुम्ही सर्व बलिष्ठ देव एकत्र जमता व आपल्या रथांस ठिपकेदार रंगाच्या हरिणी जोडितां त्यावेळीं तुमच्या गतींत मनाइतका वेग येतो. ४

ज्यावेळीं, हे मरुत्‌हो, मोठ्या आवेशानें आपले शस्त्र फेंकीत[5] तुम्ही ठिपकेदार रंगाच्या हरिणी स्वरथास जोडिता त्यावेळीं त्या तेजाच्याच धारा चोहोंकडे पसरतात व ज्याप्रमाणें पाण्याच्या योगानें एखादी पखाल चिंब भिजावी त्याप्रमाणें पृथ्वीस त्या स्वतःच्या प्रवाहांत बुडवितात. ५

हे मरुत्‌हो, शीघ्रगामी व चपल उड्डाण[6] करणारे असे तुमचे अश्व तुम्हांस घेऊन येवोत. तुम्ही याल तेव्हां तुमचे बाहू सरसावून या व ह्या आसनावर बसा. तुमच्याकरितां प्रशस्त जागा तयार केली आहे. आमचे मधुर हवि गोड करून घ्या. ६ (९)

स्वसामर्थ्यानें[7] युक्त असलेले ते (मरुत्) आपल्या सामर्थ्यानें वृद्धि पावले. स्वर्गापर्यंत ते आरूढ झाले. त्यांनी स्वतःकरिता विस्तीर्ण सदन निर्माण केले. शत्रूच्या गर्वाचें हरण करणाऱ्या त्या पराक्रमी देवास ज्यावेळीं विष्णूनें साहाय्य केले त्यावेळीं मरुत् देव पक्ष्याप्रमाणें आपल्या आवडीच्या कुशासनावर जाऊन बसले. ७

---

३ यत् गोमातरः अंजिभि शुभयन्ते शुभ्राः दिरुक्मतः तनूषु दधिरे. विश्वं अभिमातिनं अप बाधन्ते. एषां वर्त्मानि घृतं अनु रीयते.

४ ओजसा अच्युता चित् प्रच्यावयन्त ये सुमखासः ऋष्टिभिः वि भ्राजन्ते मरुतः यत् वृषव्रातासः रथेषु पृषती आ अयुग्ध्व मनोजुवः.

५ मरुतः यत् वाजे अद्रिं रहयन्तः पृषती रथेषु प्र अयुग्ध्व अरुषस्य धाराः. विस्यति उत उद्भिः चर्म इव भूम वि उन्दति ।

६ मरुत, रघु यदः रघुपत्वानः सप्तयः वः आ वहन्तु. बाहुभिः प्र जिगात. बर्हिः आ सीदत. वः उरु सदः कृतं मध्व अन्धसः मादयध्व ।

७ ते स्वतवसः महित्वना अर्धं न. नाकं आ तस्थुः. उरु सदः चक्रिरे. यत् विष्णुः मदच्युतं वृषणं आवत् ह प्रिये बर्हिषि वयः न अध सीदन् ।

शूरांप्रमाणें शत्रूवर त्वरेनें चाल करून जाणाऱ्या, योध्याप्रमाणे अथवा लढाईंत नांव कमवावयाची हाव असणाऱ्या लढवय्यांप्रमाणे ते युद्धांत आपली पराकाष्ठा करितात. ह्या मरुताची सर्व जगास भीति वाटते. राजाप्रमाणें ह्यांचें अंगांत त्वेष दिसतो. ८

ज्यावेळीं कुशल[९] त्वष्टा देवानें हजार धारांनीं युक्त असें एक सोन्याचें सुंदर वज्र घडवून तयार केलें त्यावेळीं शौर्याचीं[१०] कृत्ये[११] करण्याकरितां इंद्रानें त्याचा स्वीकार करून वृत्राचा वध केला व उदकाच्या प्रवाहास मार्ग मोकळा करून दिला. ९

त्यांनीं स्वसामर्थ्यानीं विहीर[१२] खालून वरती आणली व दृढ पर्वताचा सुद्धा भेद केला. त्या उदार मरुतानीं सोमरसाच्या आनंददायक स्फूर्तीचे भरात, (मधुर) वेणुध्वनि[१३] करीत, अनेक आश्चर्यकारक कृत्यें केलीं. १०

त्या वक्रकूपास त्यानीं त्या दिशेने (वर) नेलें, आणि तृषार्त गौतमासाटीं त्यांनीं उदकाचा झरा[१४] वहावयास लावला. चित्रविचित्र कान्तीनें युक्त असलेले हे (मरुत्) भक्ताचे संरक्षण करणाऱ्या आपल्या सामर्थ्यासह त्याचेकडे गेले व आपल्या तेजानें त्यानी त्या विद्वान् ऋषीची इच्छा परिपूर्ण केली. ११

जीं सौख्ये तुमचे स्तवन करणाऱ्या करितांच राखलेलीं आहेत त्यास त्रिगुणित[१५] करून ते हवि अर्पण करणाऱ्या भक्तांस द्या व हे मरुत् देवांनो, आम्हांसही त्याचा लाभ घडू द्या. हे शूर मरुतांनो, वीर्यशाली सततीनें युक्त असे वैभव आम्हांस अर्पण करा. १२ (१०)

---

८ शूराः इव इत्, जग्मयः युयुधयः न, श्रवस्यवः न, पृतनासु येतिरे.[८] मरुद्भ्य विश्वा भुवना भयन्ते. नरः राजान. इव त्वेषसन्दृशः

९ यत् त्वष्टा[९] त्वष्टा सहस्रभृष्टि हिरण्यय सुकृत वज्रं अवर्तयत् नरि[१०] अपांसि[११] कर्तवे इन्द्र धत्ते वृत्रं अहन् अपां अर्णव निः औब्जत्।

१० ते ओजसा अवत[१२] ... नुनुद्रे दद्दाग पर्वत चित् विबिभिदुः सुदानव मरुतः सोमस्य मदे वाणं[१३] धमन्त. रण्यानि चक्रिरे।

११ जिह्म अवत तया दिशा नुनुद्र तृष्णजे गोतमाय उत्स[१४] असिचन् चित्रभानव. अवसा आ गच्छंति ईम्, धामभि विप्रस्य काम तर्पयन्त।

१२ या शर्म व. शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि[१५] दाशुषे अधि यच्छत. मरुत ताचि अस्मभ्यं वि यन्त. वृषणः सुवीर रयिं न. धत्त।

सूक्त ८६.

॥ ८६ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

हे अत्यंत तेजःपुंज[1] मरुत् हो, द्युलोकातून (येऊन) खरोखर ज्याचे सदनांत[2] तुम्ही (सोमरसाचें) पान करितां त्यास त्याचें रक्षण करण्यास उत्तमच संरक्षणकर्ता भेटला (असे म्हटलें पाहिजे). १

यज्ञ करणाऱ्या भक्ताच्या यज्ञांकडे पाहून अथवा विद्वान उपासकाच्या स्तुतींचा[3] आदर करून, हे मरुत् हो, आपण आमची हांक श्रवण करा. २

शिवाय ज्या समर्थवान् पुरुषाविषयीं (तुमचा इतका आदर कीं) आपल्या विद्वान् भक्तास तुम्ही त्याचेप्रमाणें व्हावयास सांगतां त्यासच जेथें धेनु विपुल आहेत अशा (वैभवाचें) स्थान[4] प्राप्त होतें. ३

यज्ञामध्यें[5] ह्याच वीराच्या पवित्र दर्भांवर सोमरस काढून ठेवतात व स्तुति व संतोषप्रद गायन गातात. ४

जो सर्व मानवापेक्षां वरिष्ठ आहे[6] अशा या भक्ताची हांक (मरुत् देव) श्रवण करोत, ह्याचें वैभव सूर्यापर्यंत जाऊन पोंचेल इतकें (विपुल) आहे. ५ (११)

---

१ विमहस[1] मरुतः दिवः यस्य क्षये[2] पाथ हि सः जनः सुगोपातमः ।

२ यज्ञवाहसः यज्ञैः वा विप्रस्य मतीना वा, मरुतः, हवं शृणुत ।

३ उत यस्य वाजिनः अनु विप्र अतक्षत सः गोमति व्रजे[4] गन्ता ।

४ दिविष्टिषु[5] अस्य वीरस्य बर्हिषि सोम सुतः उक्थ मदः च शस्यते ।

५ यः विश्वाः चर्षणीः अभि भुव. अस्य श्रोषन्तु. इषः सूरं चित् सश्चुषीः ।

तुम्ही मानवांचे (किती दक्षतेनें) रक्षण करितां हे पाहून, हे **मरुत्** देवहो, आम्ही अनेक वर्षांपासून आपणांस (हवि) अर्पण करीत आहों. ६

हे अत्यंत पूज्य **मरुत्** देवहो, ज्याचे हवि[७] तुम्ही स्वीकारतां तो मनुष्य खचित परम भाग्यवान् होय. ७

सत्यबलसमृद्ध हे **मरुत्** देवांनो तुमची स्तुति भक्तजन किती परिश्रमपूर्वक[८] करतात व तुमचे संबंधीं प्रेम बाळगणाऱ्या भाविकाचे मनांत काय काय इच्छा असतात हें तुम्हास विदितच आहे. ८

सत्यबलपरिपूर्ण हे **मरुत्** देवहो, तुम्ही आपल्या सामर्थ्याचे योगानें त्याची प्रतीति[९] दाखवा, व विद्युत्प्रहार करून राक्षसांचे निदारण करा. ९

हा निबिड अंधकार नाहींसा करा व सर्व दुष्टांना पार घालवून द्या. ज्या प्रकाशाची आम्हांस आवड आहे तो प्रकाशही आम्हास अर्पण करा. १० (१२)

---

६ मरुतः चर्षणीनां अवोभिः पूर्वीभिः शरद्भिः ददाशिम हि ।

७ प्रयज्यव. मरुत', यस्य प्रयांसि पर्षथ स. मर्त्यः सुभग अस्तु ।

८ सत्यशवसः नर. शशमानस्य स्वेदस्य वा वेनतः कामस्य विद ।

९ सत्यशवस. महित्वना यूय तत् आवि. कर्त. विद्युता रक्ष· विध्यत ।

१० गुह्यं तमः गूहत विश्वं अत्रिणं वियात. यत् उश्मसि ज्योति· कर्त ।

सूक्त. ८७

॥ ८७ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–मरुत् ॥

ज्याप्रमाणें प्रकाशकिरण[1] नजरेस पडले कीं त्यांचेबरोबर (आकाशस्थ) ज्योति दृष्टीस पडावयाच्याच त्याचप्रमाणे (हें पहा) कित्येक मरुद्देव आपलीं सुंदर भूषणे धारण करून प्रकट झाले आहेत. ह्यांचे सामर्थ्य विशाल, बल अगाध, महत्व मोठे व पराक्रम अतिशय असून हे कोणापुढेंही नम्र होणारे नाहीत. हे कोणाकडूनही स्थानभ्रष्ट व्हावयाचे नाहींत. ह्यांचा स्वभाव सरळ आहे आणि त्यामुळे ते (सर्वांस) अत्यंत आवडते झाले आहेत. १

जेव्हां कोणत्या तरी अद्भुत मार्गांनीं पक्ष्याप्रमाणें येऊन, हे मरुतहो, तुम्ही पृथ्वीचे समीप[2] धावत्या[3] मेघास धाववून धरतां, त्यावेळीं तुमचे रथावर ते (उदकाचे) संचय कोसळूं लागतात. (म्हणून) आपल्या भक्ताच्या विनतीस मान देऊन तुम्ही मधुसदृश मधुर अशा उदकाची वृष्टि करा. २

ज्यावेळीं ते बाहेर जातानां आपण सुन्दर दिसावे म्हणून आपलीं भूषणे चढवूं लागतात त्यावेळीं ह्यांच्या प्रत्येक चलनवलनाबरोबर एखाद्या अस्थिर वस्तूप्रमाणें पृथिवी हालूं लागते. क्रीडा करणारे, जग हालवून सोडणारे, लकलकणारी शस्त्रास्त्रे धारण करणारे, व सर्वांची दाणादाण उडविणारे मरुत्‌देव आपला महिमा आपणच गावयास लावतात. ३

स्वतःसंचारी,[4] टिपकेदार रंगाच्या अश्वावर आरूढ होणारा, तारुण्ययुक्त आणि अशा प्रकारे सर्वांवर आपली सत्ता चालविणारा, हा मरुताचा समुदाय, खरोखर (अनेक प्रकारच्या) सामर्थ्यांनी परिवेष्टित झालेला आहे. ४

आमच्या पुरातनकालीं जन्म पावलेल्या पितराचें नांव घेऊन आम्ही सांगतों कीं सोमाचे दर्शन[5] घडल्याबरोबर (ह्या मरुतांची) जिव्हा लालसेनें पुढे येते. ज्यावेळीं उत्तेजनकारक शब्द करीत हे युद्धकालीं इंद्रास जाऊन मिळाले तेव्हांच त्यांस यज्ञयागांत विख्यात असलेलें (पवित्र) नाव प्राप्त झालें. ५

---

१ प्रत्वक्षसः प्रतवस. विराशिनः अनानताः अविथुराः ऋजीषिण जुष्टतमासः नृतमासः के ज्यित् उस्राः इव स्तृभि[1] अंजिभि. वि आनज्रे ।

२ मरुतः यत् वय. इव केन चित् पथा उपह्वरेषु[2] यथि[3] अचिध्वं, कोशाः वः रथेषु उप आ श्चोतन्ति अर्चते मधुवर्ण घृत उक्षत ।

३ यत् यामेषु शुभे युजते ह एषां अज्मेषु भूमि विथुरा इव प्र रेजते क्रीळय:, धुनयः भ्राजदृष्टयः धूतयः ते स्वय महित्व पनयन्त ।

४ स्वसृत्[4] पृषदश्व. युवा अया ईशानः सः गणः तविषीभि आवृतः हि. सत्य. ऋणयावा अनेद्यः अस्य. अथ वृषा गण अस्या धिय प्राविता ।

५ प्रत्नस्य पितुः जन्मना वदामसि सोमस्य चक्षसा[5] जिह्वा प्र जिगाति. यत् ईं इन्द्रं शमि ऋक्वाणः आशत यज्ञियानि नामानि दधिरे इत् आन् ।

उत्तम हवि ज्यांस सदोदित प्राप्त होतात अशा त्या **मरुतांनीं** सौंदर्याच्या वृद्धीसाठीं **कोणास** तेजस्विता अर्पण केली ? त्यांनीं प्रकाशाचा लाभ कोणास करून दिला ? व कोणाची **प्रशंसा**[६] व्हावयास लावली? चपल[७], निर्भय, व शस्त्रास्त्रे धारण करणाऱ्या त्या **मरुत्** देवांनीं आपल्या प्रिय निवासस्थानाकडे संचार केला. ६ (१३)

सूक्त ८८.

॥ ८८ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–मरुत् ॥

अश्व हेच ज्यांचे पक्ष आहेत, ज्यात आयुधांचा भरपूर पुरवठा आहे, ज्यांची फार स्तुति झालेली आहे, व ज्यांत विजा लखलखत आहेत अशा आपल्या रथांत बसून, हे **मरुत्**हो, इकडे या. युक्तिप्रयुक्तीत अत्यंत चतुर असणाऱ्या हे देवांनो, (सर्व लोकात) अत्यंत विपुल समजली जाईल अशी पोषणसामर्थ्री[१] बरोबर घेऊन येथे पक्ष्याप्रमाणे उड्डाण करा. १

कोणा श्रेष्ठ पुरुषाचे (गृह) सुशोभित करण्याकरिता ते रथास वेगानें वाहून[२] नेणाऱ्या आपल्या ताम्रवर्ण आणि पीतवर्ण अश्वावर आरूढ होऊन चालले आहेत ? (स्वहस्तांत) आयुधें धारण करणारा हा (**मरुत्** देवाचा समुदाय) सुवर्णाप्रमाणें आश्चर्यकारक कान्तीनें[३] युक्त दिसत आहे. ह्या (**मरुतां**नी) आपल्या रथचक्राच्या धावेनें[४] जमीन विदारण करून टाकली आहे. २

(जगश्रीनें) कोणास विभूषित करण्याकरिता तुमच्या देहावर शस्त्रास्त्रें चमकत आहेत ? ज्याप्रमाणे लतादिक आकाशात डोकें उंच वर काढतात त्याप्रमाणे (तुझे भक्त) वर तुझ्याकडे स्तोत्रें[५] पाठवून देत आहेत. मोठ्या वैभवात जन्म पावलेल्या व अत्यंत तेजानें युक्त असलेल्या हे **मरुत्** देवांनो, तुमच्यासाठींच– खरोखर तुमच्याशिवाय दुसऱ्या कोणाकरिता **बरे**– हे भक्तजन यज्ञपापाणाचें[६] (सोमरस काढण्याचे) काम चालू करीत आहेत. ३

जिच्यामध्ये उदकवृष्टि[७] घडवून आणण्याचे सामर्थ्य आहे अशा ह्या दिव्य स्तुतीभोंवतीं व तुमच्याही सभोंवार, हे गृध्रहो, (उज्ज्वल प्रकाश देणारे) दिवस आकर्षित झाले. स्तुति करणाऱ्या गोतमांनींही आपल्या स्तवनाच्या योगानें आपणास उदकपान करावयास सापडावें म्हणून, पाण्याच्या झऱ्यास[८] वर पाठविलें. ४

---

६ सुखादयः प्रयसा भानाज क स मिमिक्षिरे ? ते रश्मिभि (क स मिमिक्षिर) ? ते ऋक्वभि (क सं मिमिक्षिरे) ? इष्मिण अर्मत्र वाशीमन्त प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः विद्रे ।

१ मरुत विद्युन्मद्भि स्वर्क ऋष्टिमद्भि अश्वपर्णै रथेभि आ यात सुमायाः वर्षिष्ठया इषा वयः न नः आ पप्तत ।

२ अरुणेभि पिशङ्गैः रथतूर्भिः अश्वैः क वर यान्ति? रुक्मवक्षसः रुक्मः न चित्र रथस्य पव्या भूम जघनन ।

३ क श्रियं वः तनूषु अधि वाशी ? वना न मेधा ऊर्ध्वा कृणवन्ते. सुजाताः तुविद्युम्नासः क अद्रि धनयन्त ? युष्मभ्य ।

४ गृध्रा वार्कार्यो इमा देवी धिय व अहानि परि आ अगु ब्रह्म कृण्वन्त गोतमास पिबध्यै अवं: उत्सधिं ऊर्ध्वं नुनुद्रे ।

ज्यांनीं सुवर्णचक्र हातांत धारण केलें आहे व ज्यांच्या दंष्ट्रा लोखंडाप्रमाणें बळकट आहेत असे जे आपण सर्वत्र संचार करणारे वराह[९] त्यांचें प्रत्यक्ष दर्शन होत असतांना, हे **मरुत्** देवानो, गोतमानें जें स्तोत्र गाइलें[१०] तें इतकें यशस्वी होतें कीं कोणत्याही दुसऱ्या स्तोत्रास त्याची सर[११] आली नाहीं. ५

हे **मरुत्**हो, तुमच्या मनास संतोष[१२] अर्पण करणारी ही स्तुति, तुमच्या (इतर) भक्तांच्या वाणीप्रमाणेच तुमचें स्तवन करण्यात निमग्न झाली आहे. ज्या अर्थी तुमच्या हातीं वैभवाचा ठेवा आहे त्या अर्थी उपासकांनीं तुमचें स्तवन केलें हें साहजिकच[१३] होय. ६ (१४)

सूक्त ८९.

॥ ८९ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–विश्वेदेव ॥

ज्यांस प्रतिरोध करिता येणें अशक्य आहे, ज्यास कधींही पराभव माहीत नाहीं व जीं (सर्वदा) विजयशाली होतात अशीं कल्याणप्रद सामर्थ्यें चोहोंकडून आम्हास प्राप्त होवोत. ह्यामुळेच देव आम्हास सदोदित उत्कर्षप्रद व आमचे रोजचेरोज अविश्रांत[१] संरक्षणकर्ते होतील. १

सरळत्व गुणानें युक्त अशा देवाची कल्याणकारक कृपा व त्यांची उदारता[१] आम्हांस अनुलक्षून प्रवृत्त होवो. देवाच्या मित्रत्वाचा आम्हास उपयोग घडो. आमचें जीवमान दीर्घकाल-पर्यंत कायम रहावें म्हणून देव आमचें आयुष्य वर्धन करोत. २

त्या देवास म्हणजे भग, मित्र, अदिति, ज्यास कोणाकडूनही अपाय होणे शक्य नाहीं असा दक्ष ह्याना, व (त्याचप्रमाणे) अर्यमा, वरुण, सोम व अश्विनद्वय ह्यानाही मी एक प्राचीन स्तोत्र[३] गाऊन निमंत्रण करितो. दयाळू सरस्वती आम्हास सौख्य[४] अर्पण करो. ३

---

५ मरुतः, हिरण्यचक्रान् अयोदंष्ट्रान् विधावतः वराहून्[९] वः पश्यन् यत् गोतम सस्व[१०] एतत् त्यत् योजन न अचेति[११]

६ मरुत एषा स्या वः अनुभर्त्री वाघतः वाणी न प्रति स्तोभति. गभस्त्योः स्वधां अनु आसां वृथा[१३] अस्तोभयत् ।

१ अदब्धासः अपरीतास उद्भिदः भद्राः क्रतवः नः विश्वतः आ यन्तु, यथा देवासः सद इत् नः वृधे दिवेदिवे अप्रायुव[१] रक्षितारः असन् ।

२ ऋजूयतां देवानां भद्रा सुमतिः देवानां रातिः[१] नः अभि निवर्तताम्. देवानां सख्यं वयं उप सेदिम. जीवसे देवाः नः आयुः प्र तिरन्तु ।

३ वय तान् भग, मित्र, अदितिं, अस्रिध दक्षं, अर्यमणं, वरुणं, सोम, अश्विना, पूर्वया निविदा[३] हूमहे. सुभगा सरस्वती नः मयः[४] करत् ।

ते हितकारक औषध आमचेकडे वायु वाहून आणो. त्याचप्रमाणे माता पृथिवी व पिता द्युलोक देहो (तें औषध घेऊन येवोत). सोमनिष्पादन करणारे असे सुखदायक यज्ञपाषाण व अश्विनीदेवही तें .(आम्हास आणून देवोत). हे स्तवनार्ह (अश्विनी) देव हो, तुम्ही आमची (प्रार्थना) ऐका. ४

बुद्धीस प्रेरणा[5] करणाऱ्या व स्थावर जंगम वस्तुमात्रावर अमल गाजविणाऱ्या त्या सत्ताधीश देवास आम्ही स्वसंरक्षणार्थ आमंत्रण करितो. ह्यायोगानें पूषा आमच्या वैभवाची[6] वृद्धि करणारा व आम्हांस सुखशांतता अर्पण करणारा होईल. कारण तो अजिंक्य असून आमचे संरक्षण व परिपालन करणारा आहे. ५ (१५)

ज्याची कीर्ति अतिशय विस्तार पावली आहे असा इंद्र आम्हांस क्षेम अर्पण करो, सर्वज्ञ पूषा देव आम्हांस क्षेम अर्पण करो, ज्याच्या रथाच्या धावेस कोठेंही प्रतिबंध[7] नाहीं असा तार्क्ष्य आम्हांस क्षेम अर्पण करो, व बृहस्पतीही आम्हांस क्षेम अर्पण करोत. ६

ज्याच्या अश्वांचा वर्ण ठिपकेदार आहे, ज्यांची माता पृश्नि ही होय, सर्वांचें शुभ करण्याकडे ज्यांची प्रवृत्ति आहे व जे यज्ञामध्यें नेहमीं गमन करतात असे मरुत्देव व त्याचप्रमाणे अग्नि हीच ज्यांची जिव्हा आहे व जे सूर्याचे निरीक्षण करणारे आहेत असे मनु असे हे सर्व देव, सर्वांचे संरक्षण करणारे असें आपलें सामर्थ्य बरोबर घेऊन, येथे गमन करोत. ७

हे देवहो, तुमच्या कृपेने आम्हांस कानानीं चांगले ऐकूं येईल, व हे यज्ञार्ह पुरुष हो, (तुमच्याच कृपेनें) आमच्या नेत्रांनीं आम्हास चांगलें दिसेल; खरोखर जे आयुष्य देवांनीं आम्हास दिलें असेल त्याचा, आमचीं गात्रे शाबूत राहून व शरीरस्थैर्य चांगलें टिकून, त्यांचें स्तवन करीत करीत, आम्ही उपभोग घेऊ. ८

---

४ तत् मयोभु भेषज वातः न. वातु. तत् माता पृथिवी, तत् पिता द्यौः तत् मयोभुव. सोमसुत ग्रावाण तत् अश्विना. धिष्ण्या युवं शृणुत ।

५ धियजिन्व[5] जगत. तस्थुष: पतिं ईशान त वय अवसे हूमहे, यथा अदब्ध पायु पूषा न. वेदमां वृधे स्वस्तये असत् ।

६ वृद्धश्रवाः इन्द्रः न. स्वस्ति, विश्ववेदाः पूषा नः स्वस्ति, अरिष्टनेमि[7] तार्क्ष्य न स्वस्ति, बृहस्पते नः स्वस्ति दधातु ।

७ पृषदश्वा:, पृश्निमातर:, शुभयावान , विदथेषु जग्मय मरुत अग्निजिह्वा सूरचक्षस मनव विश्वे देवाः नः अवसा इह आ गमन् ।

८ देवा., कर्णेभिः भद्र शृणुयाम, यजत्रा:, अक्षभिः भद्र पश्येम. यत् आयुः देवहित स्थिरै. अगै तनूभिः तुष्टुवांस: वि अशेम ।

हे देवहो, आमचे (आयुष्याचीं) कायती शंभरच वर्षे असतात व त्यात तुम्ही आमच्या शरीरास वार्धक्य आणता व त्यातच (आज) जे पुत्र म्हणून आहेत ते (उद्या) बाप व्हावयाचे असतात. हासाठीं आमच्या आयुष्यक्रमणाच्या मध्यतरीच त्याची (साखळी) तोडू नकोस. ९

अदिति हीच द्युलोक होय. **अदिति** हीच अंतरिक्ष होय. **अदिति** हीच माता, तीच पिता व तीच पुत्रही होय. **अदिति** हीच सर्व देव व पाचही प्रकारचे मानव होय. जें सर्व कांहीं उत्पन्न झाले आहे तीं **अदितिच** होय व जें कांहीं अजून उत्पन्न व्हावयाचें आहे तेंही **अदितिच** होय. १० (११)

सूक्त ९०.

॥ ९० ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-विश्वेदेव ॥

वरुण, प्रज्ञावान मित्र आणि सर्व देवांसहवर्तमान **अर्यमा,** आम्हास सरळ मार्गाने[1] घेऊन जावोत. १

वैभवाचा संग्रह करणारे हे देव, आपल्या सामर्थ्यामुळे आपल्या दक्षतेत[2] कधींहीं अतर न पडू देता सदैव आपल्या अनुशासनाचे संरक्षण करीत असतात. २

दुष्ट लोकांचे निर्मूलन करून या मृत्युबाधेपासून निर्मुक्त अशा देवांनी आम्हा मानवास सौख्य अर्पण केले आहे. ३

---

९ देवाः शतम इत् नु अन्ति, यत्र न तनूनां जरस चक्र, यत्र पुत्रास पितरः भवन्ति, मा नो मध्या नः आयुः मा रिरिषत ।

१० अदितिः द्यौः, अदितिः अन्तरिक्षं अदितिः माता स. पिता, सः पुत्रः. विश्वे देवाः पञ्च जनाः अदितिः, अदितिः. जातं, अदितिः. जनित्वं ।

१ वरुणः, विद्वान मित्रः, देवैः सजोषाः अर्यमा ऋजुनीती[1] नः नयतु ।

२ वस्वः वसुदाना महोभिः अप्रयुच्छ[2] ते विश्वाहा व्रता रक्षन्ते हि ।

३ द्विषः अप बाधमाना अमृता ते अस्मभ्यं मर्त्येभ्यः शर्म यसन. ।

ते वंद्य असे इन्द्र, मरुत्, पूषा, व भग हे देव आमच्या कल्याणासाठीं[3] मार्ग हुडकून काढोत. ४

आपआपल्या मार्गांनीं[4] गमन करणाऱ्या हे पूषा व विष्णु देवांनो, आमच्या प्रार्थना आम्हांस मुख्यत्वेंकरून[5] धेनूंचा लाभ घडवितील असे करा, व आम्हांस सुखी ठेवा. ५ (१७)

जो नीतिनियमनांचें[6] योग्य परिपालन करितो त्याचेकरिता वारे संतोषदायक रीतीनें वाहूं लागतात व त्याचेकरिता नद्याही मधुर रीतीनें वाहतात. आमच्या ओषधी आमच्याकरिता माधुर्य-युक्त होवोत. ६

रात्र व प्रभातकाल हे गोड असोत, व भूलोक व रजोलोक हेही माधुर्यानें भरलेले असोत. आमचा प्रिय पिता द्युलोक हाही आमचेसाठीं सुखावह होवो. ७

आमचेसाठीं वनस्पति माधुर्ययुक्त असोत व (आमचेसाठीं) सूर्यही सुंदर होवो. धेनु आम्हांस गोड दूध देणाऱ्या होवोत. ८

मित्र आम्हांस सुखावह होवो, वरुण आम्हांस सुखावह होवो, अर्यमाही आम्हांस सुखावह होवो, इंद्र व बृहस्पति आम्हांस सुखावह होवोत व अनेक प्रदेशांवर गमन[7] करणारा विष्णुही आम्हांस सुखावह होवो. ९ (१८)

---

४ वन्द्यासः इन्द्रः मरुतः, पूषा, भगः न सुविताय[3] पथः वि चियन्तु ।

५ उत, एवयावः[4] पूषन् विष्णो, नः धियः गोअग्राः,[5] नः स्वस्तिमतः कर्त ।

६ ऋतायते[6] वाताः मधु, सिन्धवः मधु क्षरन्ति, नः ओषधी माध्वी. सन्तु ।

७ उत, नक्तं उषसः मधु, पार्थिवं रजः मधुमत्, नः पिता द्यौः नः मधु अस्तु ।

८ वनस्पतिः नः मधुमान्, सूर्यः नः मधुमान् गावः नः माध्वीः भवन्तु ।

९ मित्रः नः शं, वरुणः अर्यमा नः शं भवतु इन्द्रः बृहस्पतिः नः शं, उरुक्रमः[7] विष्णुः नः शं ।

सूक्त ९१.

॥ ९१ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–सोम ॥

हे सोम–देवा, तूं अत्यंत प्रज्ञावान् व विचारी आहेस. तूच (सर्व जगास) सरळ मार्गाकडे नेऊन पोंचवितोस. हे **इन्दो**, तुझ्या मार्गदर्शकपणाखालीं[1] आमच्या **सुज्ञ** वाडवडिलांस देवसमुदायामधून उत्तम उत्तम देणग्याचा लाभ झाला. १

हे सोम–देवा, तुझ्या ठायीं अनेक सामर्थ्यें एकत्र झाल्यामुळें **तूं सामर्थ्यवान् झालास.** तूं **सर्वज्ञ** असून अनेक प्रकारची शक्ति[2] तुझ्या ठायीं वास करीत असल्यामुळें तूं शक्तिमान् बनलास. आपल्या श्रेष्ठपणामुळे अनेक बलें तुला संपादन करतां आलीं म्हणून बलवान्पणा तुझ्या अंगीं आला. अनेक प्रकारची उज्ज्वल संपत्ति तुला प्राप्त झाली म्हणून तुला वैभवशालित्व आलें. सर्व मानवांवर तुझी दृष्टि आहे. २

जीं जीं नियमनें[3] (ह्या पृथिवीवर) प्रचलित आहेत तीं तीं तूं जो राजा **वरुण** त्याचींच होत. हे **सोमा**, तुझें निवासस्थान विशाल व भव्य आहे. तूं देदीप्यमानही आहेस. हे **सोम**–देवा, तूं **मित्रा**प्रमाणें सर्वांचा आवडता व **अर्यमा**प्रमाणें सामर्थ्यवान् आहेस. ३

द्युलोकांत, पृथिवीवर, पर्वतांवर, औषधींत, अथवा उदकामध्यें जीं जीं तुझीं निवासस्थानें असतील त्या त्या सर्व ठिकाणीं, हे **सोम**-राजा, तूं (आमच्यावरचा) राग[4] टाकून प्रसन्न मनानें ह्या हवींचा स्वीकार कर. ४

हे **सोमा**, तूच (सर्वांचा) दयाशील अधिपति आहेस. तूं राजा आहेस, तूं वृत्राचा वध करणारा आहेस, तूं कल्याणकारिक अशी श्रेष्ठ शक्ति आहेस. ५ (१९)

---

१ सोम, त्वं प्र चिकितः मनीषा; त्वं रजिष्ठं पन्थां अनु नेषि. इन्दो, तव प्रणीती नः धीराः पितरः देवेषु रत्नं अभजन्त ।

२ सोम, क्रतुभिः त्वं सुक्रतुः भूः, विश्ववेदाः त्वं दक्षैः सुदक्षः, महित्वा वृषत्वेभिः त्वं वृषा. नृचक्षाः द्युम्नेभिः द्युम्नी अभवः ।

३ व्रतानि ते वरुणस्य राज्ञः नु सोम तव धाम बृहत् गभीरं त्वं शुचिः असि, मित्रः न प्रियः. सोम अर्यमा इव दक्षाय्यः असि ।

४ राजन् सोम, या ते धामानि दिवि, या पृथिव्यां, या पर्वतेषु, ओषधीषु, अप्सु, तेभिः विश्वैः अहेळन् सुमनाः हव्या गृभाय ।

५ सोम, त्वं सत्पतिः असि, त्वं राजा, उत वृत्रहा, त्वं भद्रः क्रतुः असि ।

हे सोमा, आम्हीं आपल्या आयुष्याचा उपभोग घ्यावा असें तूं मनांत[6] आणशील, तर आम्हास (मध्येंच) मृत्यु येणार नाहीं. तूं अरण्यांतील वृक्षांचा मालक आहेस व तुला स्तुति प्रिय आहे. ६

हे सोमा, तुझे नीतिनियम[7] पाळणाऱ्या भक्तास, तो तरुण असताना अथवा वृद्धत्व पावल्यावरही तूं सौख्य अर्पण करितोस; त्याची आयुष्यवृद्धि व्हावी म्हणून तूं त्यास उत्तम सामर्थ्य देतोस. ७

हे सोमराजा, पातकी[8] मनुष्यापासून तूं आमचें चोहोंकडून रक्षण कर. तूं ज्याचा संरक्षक आहेस अशा तुझ्या प्रिय भक्तांचा नाश होणें युक्त नाहीं. ८

हे सोमा, तुला हवि अर्पण करणाऱ्या भक्तांच्या संरक्षणाकरिता जीं सुखपरिणामी साधनें तूं सज्ज करून ठेवलीं असशील तीं घेऊन आमचें संरक्षण कर. ९

हा यज्ञ व ही स्तुति ह्यांचा स्वीकार[10] करीत इकडे ये. **हे सोमा,** तूं आमचा उत्कर्ष करणारा हो. १० (२०)

---

६ सोम, त्वं च नः जीवातु वशः[6] न मरामहे. प्रियस्तोत्रः, वनस्पतिः ।

७ सोम, ऋतायते,[7] यूने महे, त्वं भगं, जीवसे दक्ष दधासि ।

८ सोम राजन, अघायत[8] त्वं न विश्वत रक्ष त्वावत सखा न रिष्येत.

९ सोम, या' ते मयोभुव' ऊतय दाशुषे सन्ति ताभि न अविता भव ।

१० इमं यज्ञ, इद वच जुजुषाण[10] उपागहि सोम. त्व न वृधे भव ।

हे सोमा, स्तुति[9] कशी करावी ह्याचें ज्ञान संपादन करून आम्ही स्तोत्रानीं तुला संतुष्ट करीत आहांत. ह्यासाठीं तू प्रसन्न अंतःकरणानें आम्हांकडे ये. ११

सोमा, तू आमच्या वैभवाची वृद्धि कर,[10] आमचे रोग हरण कर, आम्हास संपत्ति दे, आमचे घरीं धनधान्याची वृद्धि होऊं दे, व तू आमचा उत्तम मित्र हो. १२

हे सोमा, ज्याप्रमाणें स्वगृहीं[11] मनुष्य आनंदात असतो अथवा तृण पाहून धेनु संतुष्ट होतात, त्याप्रमाणें आमच्या अंतःकरणात संतोष उत्पन्न कर. १३

हे सोमदेवा, जो मानव तुझ्या मित्रत्वांत आनंद[12] मानतो त्याच्याच सहवासाची सामर्थ्यवान् व प्रज्ञावान् लोक इच्छा करितात. १४

हे **सोमा,** दुरुक्तीपासून आमचा बचाव[13] कर, व पातकापासून आमचे संरक्षण कर. सौख्य अर्पण करून तू आमचा उत्तम स्नेही हो. १५ (२१)

---

११ सोम, वचोविदः[9] गीर्भिः त्वा वर्धयामः, सुमृळीकः नः आ विश ।

१२ सोम, गयस्फानः,[10] अमीवहा, वसुवित्, पुष्टिवर्धनः, नः सुमित्रः भव ।

१३ सोम, स्वे ओक्ये[11] मर्यः इव, गावः यवसेषु न, नः हृदि आ ररन्धि ।

१४ सोम देव, यः मर्त्यः तव सख्ये ररणत्,[12] तं दक्षः कविः सचते ।

१५ सोम, अभिशस्तेः नः उरुष्य,[13] अंहसः नि पाहि. नः सुशेवः सखा एधि ।

हे **सोमा**, तू प्रवृद्ध[16] हो, सामर्थ्याचा प्रवाह चोहोंकडून तुझ्याकडे चालू होवो. जेथे अनेक पराक्रम एकवटलेले असतील त्या ठिकाणी तुझा वास असो. १६

हे अत्यंत आनंद[17] अर्पण करणाऱ्या **सोमा**, आपल्या सर्व प्रकाशकिरणांनी तू वृद्धिगत हो. तुझी मनोहर कीर्ति सर्वत्र विदित आहे, व तू आमचा प्रेमळ स्नेही आहेस, म्हणून तू आम्हास उत्कर्ष प्राप्त करून दे. १७

दुष्टाचा[18] पराभव करणाऱ्या (हे **सोमा**,) (ह्या जगात) जेवढे म्हणून दुग्ध आहे तेवढे सर्व तुझ्याकडे येवो, सर्व सामर्थ्य तुला प्राप्त होवो, व सर्व शक्तींचा ओघ तुझ्याकडे वळो. हे **सोमा**, आपले अमरत्व प्रस्थापित होण्याकरिता तू अभिवृद्धि पावून द्युलोकात उत्तम कीर्ति धारण कर. १८

तुझ्या ज्या निवासस्थानांची (सर्व लोक) हवींनी पूजा करितात, ती सर्व आमच्या यज्ञावर हरएक बाजूंनी कृपादृष्टि ठेवोत. हे **सोमा**, आमच्या घरांची वृद्धि करोत, आम्हाविषयी दानशूरता धारण करोत, आपले वीर्य गाजवोत, व जे मित्र असतील त्यांचे हनन करोत, तूं आमच्या गृहाकडे[19] येण्यास प्रवृत्त हो. १९

जो ह्या (सोमास) हवि अर्पण करितो, त्यास सोम **धेनूंचा** लाभ घडवितो, वेगाने **धांवणारा अश्व** देतो, व स्वकर्माविषयी दक्ष, घरादाराची काळजी घेणाऱ्या, यज्ञकर्मे चुकू न **देणाऱ्या, समाजात प्रतिष्ठितपणे वागणाऱ्या,** व आपल्या पित्याची कीर्ति वाढविणाऱ्या अशा **शूर अपत्याची प्राप्ति करून देतो.** २० (२२)

---

१६ सोम, आ प्यायस्व," ते वृष्ण्य विश्वत. स एतु वाजस्य सगथे भव ।

१७ मन्दितम" सोम, विश्वेभि अंशुभि आ प्यायस्व सुश्रवस्तम सखा न. वृधे भव ।

१८ अभिमातिसह" सोम, पयांसि ते स (यन्तु), वाजा स य न्तु, वृष्ण्यानि स (यन्तु) अमृताय आप्यायमान: दिवि उत्तमानि श्रवांसि धिष्व ।

१९ या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा यज्ञं परिभू अस्तु सोम, गयस्फान, प्रतरण, सुवीर, अवीरहा, दुर्यान्" प्र चर ।

२० य अस्मै ददाशत, सोम. धेनु, सोम. आशु अर्वन्त, सोम कर्मण्य, सादन्य, विदथ्य, सभेय **पितुश्रवण, वीर ददाति ।**

युद्धात अजिक्य, संग्रामात साहाय्यकारक, स्वर्गातून उदकास आणणारा, **सकटकाली**[18] रक्षण करणारा, यज्ञात आविर्भूत होणारा, उत्तम मंदिरात वास्तव्य करणारा, उत्तम कीर्तीने मंडित असलेला, व सर्वदा विजयी, असा जो तू त्या तुला पाहून हे **सोमा,** आम्ही प्रमुदित होऊ. २१

हे **सोमा,** तू ह्या सर्व वनस्पति उत्पन्न केल्यास, तू पाणी उत्पन्न केलेस, व तू धेनू निर्माण केल्यास, हे विशाल अंतरिक्ष तूं सर्वत्र पसरलेस, व प्रकाशाच्या योगाने तू अंधकाराचा नाश[19] केलास. २२

हे सामर्थ्यवान् **सोम**–देवा, आमच्याकरिता संपत्तीची भरती करण्याकरिता तुझ्या दिव्य अंतःकरणात जितकी कळकळ असेल तितक्या कळकळीने युद्ध कर. तुला कोणीही प्रतिबंध[20] न करो. (सर्व) सामर्थ्याचा स्वामी तूंच आहेस. धेनुप्राप्तीकरिता युद्ध चालले असता तूं दोन्ही पक्षांना आपले तेज जाणावयास[21] लाव. २३ (२३)

सूक्त ९२.

॥ ९२ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता–उषा ॥

त्या ह्या (सर्व प्रसिद्ध) **उषांनी** आपले निशाण फडकाविले आहे. अंतरिक्षाच्या पहिल्या अर्ध्या भागात त्या आपले सुंदर किरण फेकीत आहेत. आपली शस्त्रे परजणाऱ्या (शूर) योद्ध्याप्रमाणे आपले लखलखणारे[1] तेज प्रकट करीत ह्या माता– ह्या धेनु– इकडे येऊं लागल्या आहेत. १

२१ सोम, युत्सु अषाळ्हं पृतनासु पप्रिं अप्सां स्वर्षां, वृजनस्य[18] गोपां, भरेषुजां, सुक्षितिं, सुश्रवसं जयन्तं त्वा अनु मदेम ।

२२ सोम, त्वं इमाः विश्वाः ओषधीः, त्वं अपः, त्वं गाः अजनयः, त्वं उरु अन्तरिक्षं आ ततन्थ, त्वं ज्योतिषा तमः वि ववर्थ[19] ।

२३ सहसावन् देव सोम, देवेन मनसा, नः रायः भागं अभि युध्य. त्वा मा आ तनत्[20] वीर्यस्य ईशिषे. गविष्टौ उभयेभ्यः प्र चिकित्स[21] ।

१ एताः त्याः उषसः केतुं अक्रत रजसः पूर्वे अर्धे भानुं अञ्जते धृष्णवः आयुधानि इव निष्कृण्वानाः अरुषीः गावः मातरः प्रति यन्ति ।

ह्यांचीं रक्तवर्ण किरणें कशीं सहज रीतीनें वर उड्या मारीत येत आहेत. रथास जोडण्यास कधींही त्रास न देणाऱ्या अशा लखलखीत प्रकाशाच्या गाई, ह्यांनी (आपल्या रथास) जोडल्या आहेत. पूर्वीप्रमाणें (आजही सर्व जगावर उजेड पाडावा असा) विचार[1] ह्या **उषांनीं** केला आहे. ह्या उज्ज्वल उषांनी झळझळणारें तेज धारण केलें आहे. २

सदाचारी, उत्तम हवि अर्पण करणाऱ्या, व सोमरस सिद्ध ठेवणाऱ्या, अशा आपल्या भक्ताकरितां त्यांच्या पोषणास भरपूर होईल इतकी संपत्ति सदैव घेऊन येणाऱ्या ह्या **युवति** फार लांबच्या प्रदेशापासून एकाच रथांत बसून येऊन, मोठ्या आवेशानें[3] जणूं काही आपण किती पराक्रमी आहों ह्याचें प्रदर्शनच करीत आहेत. ३

ज्या प्रमाणें एखादी नटी[4] (निरनिराळे) वेष धारण करिते त्या प्रमाणें ही **(उषा)** (निरनिराळीं रूपें[4] घेऊन येते. जशी धेनु आपली कास[4] सर्वांच्या दृष्टीस पडूं देते. त्याप्रमाणें ही आपला वक्षःप्रदेश अनावृत ठेविते. सर्व जगास प्रकाश देणाऱ्या ह्या **उषेनें** ज्या प्रमाणें गाई आपला गोठा उघडा टाकून जातात, त्या प्रमाणें अन्धकारास उघडें टाकून दिलें आहे. ४

हिचा उज्ज्वल प्रकाश दिसूं लागला आहे. तो सर्वत्र पसरत असून निबिड[5] अन्धकाराचा नाश करीत आहे. यज्ञामध्यें ज्या प्रमाणें यज्ञस्तंभास[5] शोभवितात त्या प्रमाणें स्वशरीरास हिनें भूषविलें आहे. ही द्युलोकदुहिता आश्चर्यकारक प्रकाश आपले बरोबर घेऊन आली आहे. ५ (२४)

ह्या अन्धकाराचे बाहेर आम्ही (एकदाच) निघालों. ही (पहा) **उषा** आपला प्रकाश पाडीत आपले हेतू व्यक्त करीत आहे. ह्या दीप्तिमान **उषेनें** कवितेप्रमाणें चारुता धारण केलेली असून तिचें हसरें मुख व्यक्त होत आहे. आपल्या अत्यंत मनोहर स्वरूपानें[6] ती (आम्हावर) कृपाप्रसाद करण्याकरिता आली आहे. ६

---

२ अरुणा भानव. वृथा उत् अपप्तन्. स्वायुज. अरुषीः गाः अयुक्षत. पूर्वथा उषसः वयुनानि[1] अक्रन्. अरुषीः रुशन्त भानु अशिश्रयुः

३ सुकृते सुदानवे सुन्वते यजमानाय विश्वा इत अह इषं वहन्तीः नारीः परावतः समानेन योजनेन विष्टिभि.[3] अपरा न अर्चन्ति ।

४ नृतू[4] इव पेशांसि[4] अधि वपते उस्रा इव बर्जह[4] वक्षः अप ऊर्णुते. विश्वस्मै भुवनाय ज्योतिः कृण्वती उषाः, गाव व्रज, न तम वि आव. ।

५ अस्याः रुशत् अर्चि प्रति अदर्शि. वि तिष्ठते. अभ्व[5] कृष्णं बाधते. विदथेषु स्वरुं[5] न पेशः अंजन्. दिवः दुहिता चित्र भानु अश्रेत् ।

६ अस्य तमसः पार अतारिष्म. उषाः उच्छन्ती वयुना कृणोति विभाती छन्दः न श्रिये स्मयते, सुप्रतीका[6] सौमनसाय अजीगः ।

सत्य व माधुर्य ह्यांची स्फूर्ति करविणारी जी ही देदिप्यमान द्युलोककन्या, तिचे स्तवन **गोतमांनीं** केले आहे. हे **उषा–देवि,** ज्याचे योगाने आम्हास संतति व शूर लोक ह्यांचा लाभ होईल, अश्वाच्या योगाने ज्याचे अस्तित्व दृग्गोचर होईल, व मुख्यतः ज्याचे योगाने धेनूची प्राप्ति होईल, अशी सामर्थ्यें तूं आम्हास देत असतेस. ७

सामर्थ्यापासून जन्म पावून जी तू, आश्चर्यकारक पराक्रम[10] व कीर्ति प्रकट करीत, अत्यंत उज्ज्वल तेजानें प्रकाशत आहेस असे हे दयाशील **उषा–देवि,** (तुझ्या कृपेने) वीर पुरुष आमचे पदरी असल्याविषयींची कीर्ति मला प्राप्त होईल व नोकरचाकराची विपुलता असलेलें व (अश्वशालेत अनेक) अश्व असल्यामुळे सहज ओळखता येण्याजोगें असें वैभवही मला उपभोगण्यास सांपडेल. ८

सर्व जगताकडे (एकदा) नजर फेकून ही देवी आपली दृष्टि परत फिरविते व (मग) उज्ज्वल प्रकाश पाडावयास लागते. सर्व जीवाना संचारार्थ जागृत करून हिनें अखिल प्रतिभाशाली[11] कवींची स्तवनें संपादन करून घेतलीं आहेत. ९

पुनः पुन. जन्म घेत असून ही जी अति पुरातन म्हणून प्रसिद्ध आहे, त्याच त्याच रंगाच्या (वस्त्रांनीं) जी आपणास भूषवीत असते व श्वानाचा[12] वध करण्याकरिता त्याचेवर हत्यार चालविणाऱ्या[13] व त्यामुळे भीति उत्पन्न[14] करणाऱ्या हिंसक मनुष्याप्रमाणे जी (सर्वांच्या आयुष्याची) हानि करते, ती ही (**उषा**) देवी, मानवांचे आयुष्य हरण करीत (येथे उभी आहे). १० (२५)

द्युलोकाच्या सीमेपर्यंत प्रकाश पाडीत ही जागृत झाली आहे. आपली भगिनी (जी रात्र) तिला ही अतिशय दूर[15] घालवून देत आहे. मानवाच्या आयुष्याचा अवधि कमी कमी करीत ही युवति आपल्या वल्लभाच्या कांतीनें युक्त होऊन (येथें) प्रकाशत आहे. ११

---

७ भास्वती सूनृतानां नेत्री दिवः दुहिता गोतमेभि. स्तवे. उष , प्रजावतः, नृवत , अश्वबुध्यान्, गोअग्रान् वाजान् उप मासि ।

८ वाजप्रसूता या सुदंससा[10] श्रवसा बृहन्त विभासि सुभगे उष , त सुवीर यससं दासप्रवगं अश्वबुध्य रयिं अश्याम ।

९, विश्वानि भुवना अभिचक्ष्य देवी चक्षु. प्रतीची उर्विया वि भाति. विश्व जीव चरसे बोधयन्ती विश्वस्य मनायो.[11] वाच अविदत् ।

१० पुन पुन जायमाना पुराणी, समानं वर्णं अभि शुम्भमाना, कृत्नु.[13] विज.[14] स्वघ्नी[12] इव आ मिनाना देवी मर्तस्य आयु. जरयन्ती ।

११ दिवः अन्तान् वि ऊर्ण्वती अबोधि. स्वसारं सनुतः[15] अप युयोति. मनुष्या युगानि प्रमिनती योषा जारस्य योषा वि भाति ।

ज्याप्रमाणे उदधि हा आपल्या उदकाचें प्रदर्शन मांडतो त्याप्रमाणे सर्व पशूंना (बाहेर मैदानात आणून) त्याचे जणू काही प्रदर्शन मांडीत ही कृपाशील परंतु आश्चर्यकारक प्रकाशानें मंडित अशी **उषा** दूरवर[१६] प्रकाशली[१७] आहे. देवांच्या आज्ञाचा कधीही भंग न होऊं देता सूर्याच्या किरणांनी प्रकाशणारी ही **उषा** येथें दृग्गोचर[१८] होत आहे. १२

हे सामर्थ्यवान् **उषोदेवते,** ज्याच्या योगानें मुलें आणि नातवंडे ह्यांचा लाभ होईल असलें दुर्मिळ भाग्य आम्हास प्राप्त होईल असे कर. १३

सत्य व माधुर्य ह्यांनें परिप्लुत भाषण करणारे हे **उषे,** धेनु व अश्व ह्यांनीं सुसंपन्न असणारे हे देवि, आम्हास वैभव प्राप्त होण्यासाठीं तुझा मंगल प्रकाश आम्हांवर पाड. १४

सामर्थ्यसंपन्न हे **उषादेवि,** आपले रक्तवर्ण अश्व आज जोड आणि सर्व सौख्ये आम्हांकडे घेऊन ये. १५ (२६)

शत्रूंचा नाश करणाऱ्या हे **अश्विनी-**देवांनो, आमचें घर[१९] धेनूंनीं व सुवर्णानें मंडित करण्याकरिता आपण एकमतानें आपला रथ तिकडे घेऊन या. १६

---

१२ सिन्धु न क्षोद पशून् न प्रथाना सुभगा चित्रा उर्विया[१६] वि अश्वैत्[१७]. देव्यानि व्रतानि अमिनती सूर्यस्य रश्मिभिः दृशाना चेति[१८] ।

१३ वाजिनीवति उषः येन तोकं च तनयं च धामहे तत् चित्रं अस्मभ्यं आ भर ।

१४ सूनृतावति गोमति अश्ववति विभावरि उषः अद्य इह अस्मे रेवत् वि उच्छ ।

१५ वाजिनीवति उषः, अद्य अरुणान् अश्वान् युक्ष्व हि. अथ विश्वा सौभगानि नः आ वह ।

१६ दस्रा अश्विना, समनसा रथं अस्मत् वर्तिः[१९] गोमत् हिरण्यवत् अर्वाक् नि यच्छतम् ।

हे अश्विनहो, आम्हाकरितां (पुष्कळ) सामर्थ्य[१७] इकडे घेऊन या; ह्या (सर्व) लोकांकरितां प्रशंसायोग्य[१७] असें (उज्ज्वल) तेज द्युलोकांतून आपणच ह्याप्रमाणें इकडे आणलें. १७

सौख्याची प्राप्ति करून देणारे, शत्रूचा नाश करणारे, व सुवर्णमय[१८] मार्गावरून गमन करणारे हे दोघे (अश्विनी देव) प्रातःकालाच जागृत होणाऱ्या देवास सोमपानार्थ इकडे घेऊन येवोत. १८ (२७)

सूक्त ९३.

॥ ९३ ॥ ऋषि–रहूगणपुत्र गोतम । देवता- अग्नि व सोम ॥

हे सामर्थ्यवान् **अग्नि** व **सोम**हो, माझी हाक नीट ऐका, माझ्या सुंदर स्तोत्राचा स्वीकार करा व आपणास हवि अर्पण करणाऱ्या आपल्या उपासकास सौख्य (अर्पण करणारे) व्हा. १

हे **अग्नि** व **सोम**हो, जो आज आपणास स्तोत्र (अर्पण करून) आळवीत आहे त्यास अशा उत्तम सौख्याची प्राप्ति करून द्या, कीं त्याच्या योगानें त्यास सुंदर अश्व प्राप्त व्हावे व त्याच्या धेनूंच्या समृद्धीत भर पडत जावी. २

हे **अग्नि,** व **सोम**हो, जो (भक्त) आपणास आहुति अर्पण करितो अथवा आपणास उद्देशून यज्ञ करितो त्यास उत्तम संतति व शौर्य प्राप्त होवो आणि त्यास पूर्ण आयुष्याचा उपभोग मिळो. ३

---

१७ आ नः, या जनाय श्लोकं ज्योति दिव इत्था आ चक्रथु, युवं न ऊर्जं आ वहत ।

१८ मयोभुवा, दस्रा, हिरण्यवर्तनी, देवा उषर्बुध सोमपीतये इह आ वहतु ।

१ वृषणा अग्नीषोमौ इमं मे हवं सु शृणुत, सूक्तानि हर्यत, दाशुषे मयः भवत ।

२ अग्नीषोमा यः अद्य इदं वचः वां सपर्यति तस्मै गवां पोष स्वश्व्य सुवीर्यं धत्त ।

३ अग्नीषोमा य आहुतिं यः वां हविष्कृतिं दाशात् स प्रजया सुवीर्यं विश्व आयुः वि अश्नवत् ।

हे **अग्नि**, व **सोम**हो, ज्यावेळीं तुम्ही **पणीनें** अगदीं जपून[1] ठेवलेलें धन—म्हणजे धेनु—ह्याचे हरण केलें, ज्यावेळीं तुम्ही **बृसयाच्या** शेष राहिलेल्या (अनुचरांचा) पराभव केला, व ज्यावेळीं अनेकांच्या हिताकरिता तुम्ही एकच (देदिप्यमान) ज्योति घेऊन आला त्यावेळीं तें आपले (सर्वप्रसिद्ध) वीर्य सर्वास विदित झाले. ४

हे **सोमा**, तूं आणि **अग्नि**, हे दोघेही सामर्थ्यवान् असल्यामुळे तुम्ही दोघांनीं ह्या (नक्षत्ररूपी) ज्योतींची द्युलोकांत संस्थापना केली. हे **अग्नि** आणि **सोम**हो, प्रतिबंधांत पडलेल्या (सर्व) नद्यास तुम्हींच अमंगळ निंदेपासून मुक्त केले. ५

तुम्हा दोघांपैकीं एकास **मातरिश्वा** देवानें द्युलोकांतून येथें आणिलें व दुसऱ्यास **श्येन**-पक्षी पर्वतांतून मन्थनक्रियेनें उत्पन्न करून घेऊन आला. हे **अग्नि** व **सोम**हो, स्तुतिस्तोत्राच्या योगानें तुम्हीं प्रमुदित होऊन यज्ञकर्माच्या सिद्धतेसाठीं ह्या जगतास विस्तीर्णता आणली. ६ (२८)

हे **अग्नि** व **सोम**हो, हा (येथें तुमच्याकरितां) हवि सिद्ध[2] आहे, त्याचा आस्वाद[3] घ्या, त्याचा स्वीकार करा, हे पराक्रमी देवानों, तो गोड मानून घ्या. आपण आमचें कल्याण करणारे व आमच्या रक्षणाचा भार घेणारे व्हा. आपणास शरण येणाऱ्या भक्तास जे सौख्य आपण अर्पण करिता तेंच याग करणाऱ्या उपासकासही अर्पण करा. ७

हे **अग्नि** व **सोम**हो, जो उपासक हवि अर्पण करून आपलें पूजन करील अथवा अंतःकरण[4] भक्तियुक्त करून जो आपलें घृतानें अर्चन करील त्याच्या सत्कर्माचें आपण रक्षण करा, व संकटापासून त्यास बचावून न्या. सर्व लोक हे आपली प्रजा असल्यामुळें त्यानाही आपण उत्तम सुख अर्पण करा. ८

---

४ अग्नीषोमा, यत् पणिं अवस[1] गाः अमुष्णीत बृसयस्य शेषः बहुभ्यः एकं ज्योतिः अविन्दत तत् वा वीर्यं चेति ।

५ सोम, अग्नि च सक्रतू युवं एतानि रोचनानि दिवि अधत्तं. अग्नीषोमौ गृभीतान् सिन्धून् अवद्यात् अभिशस्ते. अमुञ्चत ।

६ अन्य मातरिश्वा दिव आ जभार अन्य श्येन. अद्रे. परि अमथ्नात् अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधाना यज्ञाय लोकं उरु चक्रथु ।

७ अग्नीषोमा, प्रस्थितस्य[2] हविष. वीत[3] हर्यत, वृषणा, जुषेथां सुशर्माणा स्ववसा भूत हि अथ योः शं यजमानाय धत्त ।

८ अग्नीषोमा, य. हविषा सपर्यात्, यः देवद्रीचा[4] मनसा घृतेन तस्य व्रतं रक्षतं, अहसः पात, जनाय विशेमहि शर्म यच्छतं ।

हे **अग्नि** व **सोमहो**, आपणांस सर्व गोष्टी सारख्याच विदित होत असल्यामुळें व (आम्ही) आपणा दोघास एकदमच हाक[५] मारीत असल्यामुळें, आमच्या स्तोत्रावर आपण प्रेम ठेवा. देवसमुदायांत आपण एकदम प्रकट झाला. ९

हे **अग्नि** व **सोमहो**, जो घृताचे योगानें आपणांस (हवि) अर्पण करितो त्याचेकरितां उत्तम संपत्ति धारण करून आपण सुप्रकाशित व्हा. १०

हे **अग्नि** व **सोमहो**, ह्या हवींचा आपण आवडीनें स्वीकार करा व दोघे[१] मिळून आम्हां-कडे या. ११

हे **अग्नि** व **सोमहो**, आमच्या अश्वांच्या पोषणाची उत्तम तजवीज करा. ज्यांच्या (दुग्धा)-मुळें आम्हांस हवि[७] तयार करितां येतात त्या आमच्या गाईही वृद्धि पावोत. आम्ही आपणास आहुति[८] अर्पण करीत असल्यामुळें आमचे अंगी अनेक प्रकारचें सामर्थ्य आणा व आमच्या यज्ञाची कीर्ति दूरवर जाईल असें करा. १२ (२९) (१४)

अनुवाक १६.

सूक्त ९४.

॥ ९४ ॥ ऋषि-कुत्स आंगिरस । देवता-अग्नि ।

(सन्मानास) योग्य व सर्वज्ञ अशा (अग्निदेवास) आपण, एखाद्यास जसा रथ आणून द्यावा, त्याप्रमाणें हें स्तोत्र अंतःकरणपूर्वक अर्पण केलें पाहिजे. खरोखर ह्याची कृपाशील बुद्धि सर्व लोकांत आमच्या सभेमधें फार अनुकूल आहे. हे **अग्नि**–देवा, तुझें सख्य आम्हीं जोडलें असल्यामुळें आमचा नाश होऊं देऊं नको. १

---

९ अग्नीषोमा सवेदसा । सहूती गिरः वनतं, देवत्रा सं बभूवथुः ।

१० अग्नीषोमा, यः वां अनेन घृतेन दाशति तस्मै बृहत् दीदयतं ।

११ अग्नीषोमा, इमानि नः हव्या युवं जुजोषतं सचा नः उप यातं ।

१२ अग्नीषोमा, नः अर्वतः पिपृतं, हव्यसूदः उस्रियाः आ प्यायन्ताम् मघवत्सु अस्मे बलानि धत्तं, नः अध्वरं श्रुष्टिमन्तं कृणुतं ।

१ अर्हते जातवेदसे इमं स्तोमं रथं इव मनीषया सं महेम अस्य प्रमतिः हि संसदि नः भद्रा अग्ने, तव सख्ये वयं मा रिषाम ।

ज्याचेकरितां तूं यज्ञ संपादन करितोस त्याचे हेतु सिद्ध होतात. त्याचेजवळ अश्व नसले तरी (पराभव न पावता) त्यास राहता येते. उत्तम प्रकारचे शौर्य तो संपादन करून घेतो. अभिवृद्धिही[1] त्यास प्राप्त झालीच (असे समजावे) त्याला कसलीही अडचण[2] येत नाही हे अग्नि–देवा, तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊं देऊ नको. २

तुला प्रज्वलित करण्याचे सामर्थ्य आम्हास (खचित) प्राप्त होईल. तू आमच्या प्रार्थना सफळ कर. तुझे ठिकाणी अर्पण केलेल्या हवींचच (सर्व) देव सेवन करितात. तूं आदित्यांना (इकडे) घेऊन ये. त्यांच्याविषयी आम्हास फार प्रेम आहे. हे अग्नि–देवा, तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळें आमचा नाश होऊं देऊ नको. ३

तुला आम्ही इन्धन अर्पण करून व पर्वणीपर्वणीला तुला प्रदीप्त करीत तुला हवि देत जाऊं. आमचे आयुष्य वृद्धि[3] पावावे म्हणून तू आमच्या प्रार्थना उत्तम रीतीने सफल कर. हे अग्नि–देवा, तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. ४

हा सर्व लोकांचा संरक्षक आहे. ह्याच्याच मुळे द्विपाद व चतुष्पाद असे सर्व प्राणी, रात्रीं संचार करण्यास समर्थ होतात. तू उषेचा अत्यंत तेजस्वी ज्ञापक परंतु श्रेष्ठ असा (कीर्ति) ध्वज[4] आहेस. हे अग्निदेवा, तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊं देऊ नको. ५ (३०)

तूं अध्वर्यु आहेस, (हवि अर्पण करणारा) तू पुरातनकालीन होता आहेस. तूं (यज्ञामध्ये) आपलें अनुशासन चालविणारा व यज्ञास पवित्रता आणणारा आहेस. जन्मतःच तू (यज्ञाचा) अग्रणी आहेस. तूं प्रज्ञावान् असल्यामुळें, हे सुज्ञवर (अग्निदेवा,) ऋत्विजांची सर्व कार्ये तू (सहजच) सभाळून नेतोस. हे अग्निदेवा, तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊं देऊ नको. ६

---

२ यस्मै त्व आ यजसे स साधति, अनर्वा क्षेति, सुवीर्य दधते. स तूताव[1]. एन अंहति[2] न अश्नोति अग्ने, तव सख्ये वय मा रिषाम ।

३ त्वा समिध शकेम, धिय साधय, त्वे आहुत देवा अदन्ति हवि आदित्यान आ वह, तान हि उश्मसि ।

४ इध्म भराम पर्वणापर्वणा चितयन्त वय ते हवींषि कृणवाम जीवातवे धिय प्रतर साधय ।

५ विशा गोपाः, यत् द्विपत् उत च चतुष्पत् जन्तव अक्तुभि अस्य चरन्ति उषस महान् चित्र प्रकेत[4] असि ।

६ त्व अध्वर्युः उत पूर्व्य होता प्रशास्ता, जनुषा पोता, पुरोहित असि धीर विद्वान् विश्वा आर्त्विज्या पुष्यसि ।

हे अग्निदेवा, तूं सर्व प्रकारें सारखा देखणा आहेस. दूर असतांनासुद्धा तूं जवळ[7] असल्याप्रमाणेंच अति प्रखर तेजानें तळपत असतोस. रात्रीच्या अंधकारांतूनसुद्धा[9] हे देवा, तूं अवलोकन करण्यास समर्थ होतोस. आम्ही तुझें सख्य जोडलेलें असल्यामुळें तू आमचा नाश होऊ देऊ नको. ७

हे देवहो, सोमरस सिद्ध करणाऱ्या उपासकाचा रथ सर्वांच्यापुढें असो, आणि आमची स्तुती दुष्ट[8] हृदयाच्या माणसाना ओलांडून पुढें जावो. ती आमची प्रार्थना (नीट) समजून घ्या व तिला वृद्धिंगत करा. हे अग्निदेवा तुझें सख्य आम्हीं जोडलेलें असल्यामुळें आमचा नाश होऊं देऊं नको. ८

आपल्या घातक शस्त्रांनीं दुष्ट हृदयाच्या[9] मनुष्यास व त्याचप्रमाणे जे कोणी दुरात्मे तुझ्या समीप अथवा तुझ्यापासून दूर असतील त्यासही मारून टाक. तुझी स्तोत्रें गाणाऱ्या भक्ताकरिता यज्ञाचा मार्ग सुगम कर. हे अग्निदेवा, तुझें सख्य आम्हीं जोडलेलें असल्यामुळें आमचा नाश होऊं देऊं नको. ९

ज्यावेळी देदिप्यमान कान्तीनें युक्त व जणुं काय काहीं वाऱ्यानें प्रेरणा केल्याप्रमाणें धावणारे असे रक्तवर्ण अश्व तू जोडलेले असतात त्यावेळीं एखाद्या वृषभाप्रमाणें तुझी गर्जना होते, व धूम्ररूपी निशाण फडकविणाऱ्या आपल्या ज्वाळांनी तू वृक्षाना व्यापून[10] टाकतोस. हे अग्निदेवा, तुझें सख्य आम्हीं जोडलेलें असल्यामुळें आमचा नाश होऊ देऊ नको. १० (३१)

ज्या तुझ्या ठिणग्या तृणाचा संहार करीत चोहोंकडे पसरतात[11] त्यावेळीं तुझी गर्जना ऐकून पक्षीसुद्धा भयभीत होतात. तुझ्या रथाचा मार्गही त्यावेळी सुलभ होतो. हे अग्निदेवा तुझें सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊं देऊं नको. ११

---

७ य विश्वत सदृङ सुप्रतीकः असि दूरे चित् सन् तळित्[7] इव अति रोचसे. देव, रात्र्या अन्धः[9] चित् अति पश्यसि ।

८ देवा . सुन्वत रथ पूर्व भवतु अस्माक शंस. दूढय[8] अभि अस्तु. तत वच. आ जानीत उत पुष्यत ।

९ दु शसान,[9] दूढय , ये केचित् अत्रिण दूरे वा अन्ति, वधैः अप जहि अथ गृणते यज्ञाय सुग कृधि ।

१० यत् अरुषा वातजूता रोहिता रथे अयुक्था ते रवे वृषभस्य इव. धूमकेतुना वनिन इन्वसि[10] आत ।

११ यत् यवसादः ते द्रप्सा.[11] वि अस्थिरन् अध स्वनात् पतत्रिण उत बिभ्युः तत् तावकेभ्यः रथेभ्यः ते सुग ।

मित्र व **वरुण** ह्यांच्या संतोषार्थ[12] खालीं आगमन करणाऱ्या **मरुतांचा** हा क्रोध[13] खरोखर आश्चर्य उत्पन्न करणारा आहे. हे अग्निदेवा आम्हास सौख्य अर्पण कर. त्या (मरुतांचे) मन पुन्हा (आम्हाकडे) आकर्षित होवो. तुझें सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळें आमचा नाश होऊं देऊं नको. १२

तूं (सर्व) देवांत (श्रेष्ठ) देव आहेस, तूं अद्भुत मित्र आहेस; तू (सर्व) **वसूंत** (श्रेष्ठ) **वसु** आहेस; सर्व यज्ञात तूं शोभणारा आहेस. तुझ्या सर्वविस्तृत अशा मगल आश्रयाखालीं आम्ही राहूं. हे अग्निदेवा तुझें सख्य आम्ही जोडलेलें असल्यामुळे आमचा नाश होऊं देऊं नको. १३

हेंच तुझें मांगल्यकारक कृत्य कीं तुझ्या सदनात तुला सोमाचा हवि दिला असता तूं प्रदीप्त होऊन (भक्तास) अत्यंत सौख्य प्राप्त करून देण्याकरिता (मधुर) शब्द बोलतोस[16] व आपल्या अर्चकास उत्तम उत्तम वस्तु व धन अर्पण करतोस. हे अग्निदेवा आम्ही तुझें सख्य जोडलेलें असल्यामुळे आमचा नाश होऊं देऊं नको. १४

हे वैभवसंपन्न व अखंड (सामर्थ्य) युक्त देवा,[17] सर्व तऱ्हेनें[18] निष्पापपणा (राखण्याविषयीं) तूं ज्यास (सामर्थ्य) देतोस व ज्यास सौख्य व बल अर्पण करून तूं भरभराटीस पोचवितोस (तसे) आम्हीही होऊन, उत्तम सतति प्राप्त करून देणाऱ्या तुझ्या कृपाछत्राखालीं (आनंदाने) राहू. १५

हे अग्निदेवा, खरें कल्याण कशात आहे ह्याचें तुला ज्ञान असल्यामुळे ह्या जगात तूं आमचे आयुष्य वृद्धिंगत कर. ह्या (आमच्या) विनतीस **मित्र** व **वरुण** हे व त्याचप्रमाणे **अदिति, सिन्धु, पृथिवी,** व **द्युलोक** हेही संमति[17] देवोत. १६ (३२) (६)

---

१२ मित्रस्य वरुणस्य धायसे" अवयातां मरुतां अय हेळः" अद्भुत मृळ, एषां मन. न सु भूतु ।

१३ देवानां देवः, अद्भुत. मित्रः असि. **वसूनां वसु ,** अध्वरे चारु. असि. तव **सप्रथस्तमे** शमन् स्याम ।

१४ तत् ते भद्रं, यत् स्वे दमे सोमाहुतः समिद्धः मृळयत्तमः जरसे," दाशुषे रत्न द्रविण च दधासि ।

१५ सुद्रविणः अदिते" यस्मै त्वं सर्वताता" अनागास्त्व ददाश , य भद्रेण शवसा चोदयासि, प्रजावता **ते राधसा स्याम ।**

१६ देव अग्ने, सौभगत्वस्य विद्वान् त्व इह अस्माकं आयुः प्रतिर. मित्र वरुणः अदिति सिन्धु पृथिवी **उत द्यौः नः तत् ममहन्तां"** ।

अध्याय ७.

सूक्त ९५.

॥ ९५ ॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-अग्नि ॥

रूपांत अगदींच भिन्न अशा ह्या दोघी (युवती) आपआपल्या सुंदर मार्गांनी गमन करीत असतात. (दोघींपैकी) प्रत्येक, एक एक बालकाला पाजीत असते. एकीजवळ पीतवर्ण बालक पुष्ट[1] होत असते व दुसरीजवळ शुभ्रवर्ण बालक झपाट्याने वाढत असलेले आढळले आहे. १

त्वष्टा देवाच्या निरलस अशा दहा युवतींनी ह्या खेळकर[2] बाळास जन्म दिला. जेव्हा ह्याची प्रखर कान्ति दृष्टीस पडून ह्याची ख्याति (सर्व) लोकात पसरली तेव्हा ह्या देदीप्यमान बालकास इकडे तिकडे (सर्वत्र) घेऊन जाऊ लागले. २

समुद्रातील एक, द्युलोकातील एक व (अन्तरिक्षातील) जलात (एक) अशा रीतीने ह्याच्या तिन्ही जन्माचे[3] (कविजन) सुंदर वर्णन करितात. पूर्व दिशेपासून पृथिवीच्या भागातील सर्व दिशांचे नियमन करून व त्याचप्रमाणे ऋतूवर आपला अधिकार चालवून ह्याने त्याच्या त्याच्या क्रमाप्रमाणे[4] त्याची संस्थापना केली आहे. ३

अन्तर्हित[5] असताना हा तुम्हांपैकी कोणास ओळखू येतो[6] ह्या बालकाने आपल्या स्वतःच्या सामर्थ्याने आपल्या मातासही जन्म दिला. अनेक वस्तूंना गर्भरूप, श्रेष्ठ, प्रज्ञावान् व सामर्थ्यशाली[8] असा हा अग्नि आपल्या (अद्भुत) पराक्रमाच्या[9] जोरावर[10] (बाहेर निघून) सर्वत्र सञ्चार करीत आहे. ४

---

१ विरूपे द्वे स्वर्थे चरत । अन्याअन्या वत्स उप धापयेते । अन्यस्यां हरि: स्वधावान्[1] भवति, अन्यस्यां शुक्रः सुवर्चा: ददृशे ।

२ त्वष्टुः अतन्द्रास: दश युवतयः इमं विभृत्र[2] गर्भ जनयन्त । तिग्मानीकं जनेषु स्वयशसं विरोचमानं सीं परि नयन्ति ।

३ समुद्रे एकं, दिवि एकं, अप्सु (एकं), अस्य त्रीणि जाना[3] परि भूषन्ति । पूर्वां अनु पार्थिवानां प्रदिशं ऋतून् प्रशासन् अनुष्ठु[4] वि दधौ ।

४ निण्य[5] इमं वः कः आ चिकेत[6] वत्सः स्वधाभिः[7] मातॄः जनयत । बह्वीनां गर्भः, महान्, कविः, स्वधावान् अपसः[8] उपस्थात्[9] नि चरति ।

हा सुंदर (**अग्नि**) (जलां) मध्ये राहून सर्वांच्या दृष्टीस[9] पडेल अशा रीतीनें वृद्धिंगत होतो. हा स्वतःच्या कीर्तीनें मंडित होऊन, तीं जलें वक्र गतीनें वहात असताही त्यांच्यामध्ये सरळ उभा राहतो. ह्याचा जन्म होत असता, **त्वष्टा** देवानें निर्माण केलेल्या (द्युलोक व पृथिवी ह्या) दोघीस त्याची भीति वाटली, परंतु पुन्हा परत वळून त्यांनी ह्या सिंहाचा आश्रय केला. ५ (१)

त्या उभयता कल्याणप्रद (द्यावापृथिवींनी), दोघी स्त्रियांप्रमाणें, ह्याचे परिपालन केले. वत्सासाठी हंबरणाऱ्या गाईंप्रमाणें त्या धावत धावत ह्याचेजवळ आल्या. ज्यास दक्षिणबाजूनें (सर्व उपासक लोक) हवि अर्पण करून भूषवीत असतात असा तो (अग्नि) सर्व सामर्थ्यवान् पुरुषांत सामर्थ्यवान् ठरला. ६

सवित्याप्रमाणें हा आपले बाहु उभारतो व वृष्टिकारक अशा त्या दोघी (द्यावापृथिवीस) अलंकृत करीत हा सत्कृत्यांत जोमानें गढून जातो. सर्वांपासून हा त्यांचीं उज्ज्वल प्रावरणें[10] हिसकावून घेतो. स्वतःच्या जननींपासून सुद्धा हा त्यांचीं नूतन वसनें काढून घेतो. ७

हा स्वसदनांत धेनू व उदक ह्यांच्याशीं जेव्हा संपर्क ठेवतो तेव्हा ह्यास अति उज्ज्वल रूप धारण करितां येतें. मूर्तिमन्त बुद्धिच असा हा प्रज्ञावान अग्नि (स्वर्लोकाच्या) मूळ स्तंभास निर्मलत्व आणतो, व म्हणून हीच (त्याची कृति) त्याची सकल देवांबरोबर भेट होण्यास कारणीभूत होते. ८

श्रेष्ठ असा जो तू त्या तुझें वसतिस्थान (स्वर्लोकाच्या) मूळ प्रदेशावर आहे व त्यास तुझें विस्तृत व देदीप्यमान तेज[11] व्याप्त करून टाकीत आहे. हे **अग्नि–देवा**, सर्वविख्यात अशा आपल्या (सकल ज्वालांचे योगानें) प्रदीप्त हो व कधीही कुंठित न होणाऱ्या अशा आपल्या भक्तसंरक्षक सामर्थ्यांनीं[12] आमचें रक्षण कर. ९

---

५ चारुः आविःऽत्यः आसु वर्धते । स्वऽयशाः जिह्मानां उपऽस्थे ऊर्ध्वः । त्वष्टुः उभे जायमानात् बिभ्यतुः, प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते ।

६ भद्रे उभे मेने न जोषयेते । वाश्राः गावः न एवैः उप तस्थुः । यं दक्षिणतः हविःऽभिः अञ्जति सः दक्षाणां दक्षऽपतिः बभूव ।

७ सविता इव बाहू उत् यमीति । सिचौ उभे सुक्रतुः भीमः ऋञ्जते । निः अस्मात् शुक्रं अत्कं[10] उत् अजते । मातृभ्यः नवा वसना जहाति ।

८ यत् सदने गोभिः अद्भिः समृञ्जानः उत्तरं त्वेषं रूपं कृणुते । धीः कविः बुध्नं परि मर्मृज्यते । सा देवताता सम्ऽइतिः बभूव ।

९ ते उरु विरोचमानं ज्रयः[11] महिषस्य धाम बुध्नं परि एति । अग्ने स्वयशोभिः विश्वेभिः इद्धः अदब्धेभिः पायुभिः[12] अस्मान् पाहि ।

सर्व मानवांचा संरक्षणकर्ता, द्युलोक आणि भूलोक ह्यांचा उत्पादक, स्वर्गाची प्राप्ति करून देणारा व असल्य[4] वैभवें जवळ बाळगणारा असा जो हा मातरिश्वा त्याने आपल्या अपत्या-करिता (उत्तम नीति) मार्ग शोधून काढला व (म्हणूनच) ह्या वैभवदायक अग्नीचा (सर्व) देवांनीं आश्रय केला आहे. ४

नेहमीं आपली अंगकान्ति बदलणाऱ्या[5] अशा **रात्र** व **उषा** एकत्र जमून[6] ह्या एकाच बालकास दुग्धपान करवितात. सुवर्णाप्रमाणे शोभणारा हा देव द्युलोक व भूलोक ह्या दोन्ही लोकांत आपली प्रभा पसरवितो. ह्या वैभवदायक अग्नीचा (सर्व) देवांनीं आश्रय केला आहे. ५ (३)

हा संपत्तींचें मूळ भांडार, धनाची प्राप्ति करून देणारा, यज्ञाची ध्वजा व याजकाचें[7] इच्छित[8] पुरविणारा आहे. आपलें अमरत्व कायम राहण्याकरितां प्रयत्न करणाऱ्या देवांनीं ह्या वैभवदायक अग्नीचा आश्रय केला. ६

जो आतां[9] व पूर्वींही वैभवाचें मंदिरच होता, आजपर्यंत जन्म पावलेल्या व जन्मास येत असलेल्या सर्व जीवांचें जो (आनंद) स्थान[10] आहे, व जे अनेक जीव आतां अस्तित्वांत आहेत अथवा पुढें अस्तित्वांत येणार आहेत त्यांचा जो संरक्षणकर्ता आहे त्या वैभवदायक अग्नीचा (सर्व) देवांनीं आश्रय केला आहे. ७

ह्या वैभवदायक देवानें, सत्वर[11] वृद्धि पावणारी संपत्ति, आम्हांस दिली आहे; त्यानें वीर पुरुषांनीं युक्त अशी संपत्ति आम्हांस दिली आहे; त्यानें वीर्यशाली संततीसह आमच्या पोषणास अगदीं पुरेसें होईल इतकें द्रव्य आम्हांस दिलें आहे: हा वैभवदायक देव आम्हांस दीर्घ आयुष्यही देत आहे. ८

---

४ विशां गोपाः रोदस्योः जनिता स्वर्विन् पुरुवारपुष्टिः॰ स. मातरिश्वा तनयाय गातुं विदत् ।

५ वर्ण आमेम्याने॰ नक्तोषसा समीची॰ एकं शिशुं धापयेते । रुक्मः द्यावाक्षामा अन्तः वि भाति ।

६ रायः बुध्नः वसूनां संगमनः यज्ञस्य केतुः वेः॰ मन्मसाधनः॰ । अमृतत्वं रक्षमाणासः देवाः एनं द्रविणोदां अग्निं धारयन् ।

७ नु॰ च पुरा च रयीणां सदनं, जातस्य च जायमानस्य च क्षाः॰ भूरेः सतः च भवतः च गोपां द्रविणोदां अग्निं देवाः धारयन् ।

८ द्रविणोदाः तुरस्य॰ सनरस्य द्रविणसः प्र यंसत् । द्रविणोदाः नः वीरवतीं इषं । द्रविणोदाः दीर्घं आयुः रासते ।

हे अग्निदेवा, आम्हीं अर्पण केलेल्या इन्धनामुळें अशा रीतीने वृद्धिंगत होऊन, हे सर्वांस पावन करणा‍ऱ्या देवा, तू आपला प्रकाश सर्वत्र पाड व आम्हास धन देऊन (उत्तम) कीर्ति मिळव. ह्या आमच्या विनंतीस मित्र व वरुण व त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी व लोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. ९(४)

सूक्त. ९७

॥ ९७ ॥ ऋषि–अङ्गिरस कुत्स । देवता–सोम ॥

हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहींसे करो–हे अग्निदेवा, आमचेवर संपत्तीचा प्रकाश पाड–(खरोखर) हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहींसे करो. १

सुस्थळी[1] राहणा‍ऱ्या व सुमार्गानी[2] मिळणा‍ऱ्या संपत्तीची इच्छा धरून आम्ही (ह्याचे) यजन करीत आहो. हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहींसे करो. २

ह्या (सर्वांत) ज्या अर्थी हाच (तुझा भक्त) तुझे अतिशय स्तवन[3] करीत आहे व त्याचप्रमाणे आमच्या कुलांतील इतर विद्वान् लोकही (तुझ्या स्तुतीत अत्यंत निमग्न आहेत), त्या अर्थी हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहींसे करो. ३

हे अग्निदेवा, ज्या अर्थी आम्हीं तुझे उपासक होऊन जन्मलो आहो–ज्या अर्थी आम्ही तुझे आहोत–त्या अर्थी हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहींसे करो. ४

ज्या अर्थी प्रबळ अग्नीचे रश्मि सर्वत्र प्रसरले आहेत त्या अर्थी हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहींसे करो. ५

---

९ पावक अग्ने, एव नः समिधा वृधानः श्रवसे रेवत् वि भाहि। मित्र, वरुण, अदिति, सिन्धु, पृथिवी उत द्यौः तत् नः ममहन्ताम्।

१ नः अघ अप शोशुचत्। अग्ने, रयिं आ शुशुग्धि। नः अघं अप शोशुचत्।

२ सुक्षेत्रिया[1] सुगातुया[2] च वसुया यजामहे.

३ यत् एषां प्र भन्दिष्ठः, अस्माकासः सूरयः च, नः अघ अप शोशुचत्।

४ अग्ने, यत् वयं ते सूरयः प्र जायेमहि, नः अघ अप शोशुचत्।

५ यत् सहस्वतः अग्नेः भानवः विश्वतः प्र यन्ति, नः अघ अप शोशुचत्।

सर्व मानवांविषयीं स्नेह बुद्धी बाळगणाऱ्या हे (**अग्निदेवा**), ते तुझे सख्य (निरन्तर) तुझे जवळ असो. विपुल[३] संपत्ति आमचेकडे येऊन प्राप्त होवो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र** व **वरुण** आणि त्याचप्रमाणे **अदिति, सिंधु, पृथिवी,** व **द्युलोक** ह्यांचेही अनुमोदन असो. ३(६)

सूक्त ९९.

॥ ९९ ॥ऋषि–मरीचिपुत्र, काश्यपऋषि । अग्निर्देवता ॥

(चला), त्या सर्वज्ञ (**अग्नी**)च्या सन्मानार्थ आपण सोमरस काढून ठेवूं या. (आमच्या-विषयीं) शत्रुत्व आचरणाऱ्या मनुष्यांचे धन हा दग्ध करून टाकतो. जहाजांत बसवून समुद्राच्या पार नेल्याप्रमाणें हा **अग्नि** सर्व संकटें व दुरितें यांतून आम्हास निभावून नेवो. १(७)

सूक्त १००.

॥ १०० ॥ ऋषी–ऋज्राश्व, अंबरीष, सहदेव, भयमान, सुराधा । देवता इन्द्र ॥

तो बलवान् **इन्द्र**–कीं जो दुसऱ्या (अनेक) वीर्यशाली देवतांसहवर्तमान वास करितो, जो ह्या विस्तीर्ण द्युलोकाचा व पृथ्वीचा अधिपती आहे, ज्याच्या बलाचें अस्तित्व[१] खरोखर अनुभवास येण्याजोगें आहे व सोमरस सिद्ध झाल्याबरोबर जो हवींनीं संतुष्ट करण्यास सर्वथैव योग्य आहे–तो **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचें संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथें) येवो. १

तो **इन्द्र,**—कीं ज्याचा मार्ग[१] सूर्याच्या मार्गाप्रमाणें अप्रतिहत[२] आहे, जेव्हां जेव्हां सोमरस सिद्ध होतो तेव्हां तेव्हां ज्या वृत्रघातक इन्द्राची पराक्रमाकडे प्रवृत्ति होते, व स्वमित्रांचें साहाय्य असल्यामुळें जो अत्यन्त सामर्थ्यवान् झालेला आहे—तो **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचें संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून आपली वाट[४] चालत (येथें) प्राप्त होवो. २

---

३ वैश्वानर, तव तत् सत्यं अस्तु । मघवानः[३] रायः अस्मान् । सचन्तां मित्र, वरुण, अदिति, सिन्धु, पृथिवी उत द्यौ न तत् ममहन्तां ।

१ जातवेदसे सोमं सुनवाम । अरातीयतः वेदः नि दहाति । सः अग्निः नावा इव सिन्धुं विश्वा दुर्गाणि दुरिता नः अति पर्षत् ।

१ यः वृषा वृष्ण्येभिः समोकाः, महः दिवः पृथिव्याः च सम्राट्, सतीनसत्वा, भरेषु हव्य, सः मरुत्वान् इन्द्रः नः ऊती भवतु ।

२ सूर्यस्य इव यस्य याम[१] अनाप्त,[२] भरेभरे वृत्रहा शुष्मः अस्ति, सखिभिः वृषतमः मरुत्वान् इन्द्रः ह्वेभिः एवैः[४] नः ऊती भवतु ।

सामर्थ्यामुळें अप्रतिहत झालेले **ज्याचे मार्ग,** द्युलोकांतील उदकाचें **जणूं कांहीं दोहनच** करीत, पुढें सुरू असतात, जो आपल्या **शत्रूंतून सहज** निभावून निघून जातो व जो आपल्या पराक्रमामुळे (सर्वत्र) विजयी झालेला **आहे—तो इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, **आमचे संरक्षण** करण्याची इच्छा धारण करून (येथें) प्राप्त होवो. ३

आपल्या मित्राशीं मित्र होऊन वागणारा व **पराक्रमी** पुरुषांत पराक्रमी म्हणून गाजणारा जो **इन्द्र,** तो सर्व अंगिरसांतील श्रेष्ठ अंगिरस झाला. **स्तवनार्ह**[५] देवतांत जो (अत्यंत) स्तवनार्ह ठरला आहे व स्तवनाच्या योगानें ज्याचें माहात्म्य प्रस्थापित झालें **आहे** असा तो **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचें संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथें) प्राप्त होवो. ४

युद्धांत[६] आपल्या द्वेष्ट्यास जिंकणारा[७] हा इंद्र, जणूं कांहीं पुत्राच्याच साहाय्याप्रमाणें **रुद्रांचें** साहाय्य मिळाल्यामुळें (अतिशय) श्रेष्ठतेस[८] चढला. आपल्या बरोबरच निवास करणारे जे देव त्यांच्यासह कीर्तिप्रद पराक्रम करीत[९] हा इन्द्र, **मरुतांसहवर्तमान, आमचे** संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून, (येथें) प्राप्त होवो. ५ (८)

शत्रूंच्या क्रोधाची धुंदी[१०] उतरविणाऱ्या व (अनेक) युद्धे[११] **करणाऱ्या ह्या (इंद्रानें)** आमच्या शूर पुरुषांचें साहाय्य घेऊन **सूर्याचा** शोध लावला. ज्यास **अनेक** (भक्तजन नेहमीं) बोलावीत असतात व जो सज्जनाचा प्रतिपालक आहे असा तो इंद्र आज, **मरुतां**सहवर्तमान, आमचें संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथें) येवो. ६

शूर लोक जेथें धनप्राप्त्यर्थ युद्ध करीत असतात अशा प्रसंगीं त्यास त्याच्या स्वतःच्या सामर्थ्यानेंच उत्साह[१२] उत्पन्न केला. (सर्व) मनुष्यांनीं ह्यासच आपल्या कल्याणाचा जबाबदार[१३] केलें आहे. (ह्या जगांतील) अखिल सत्कृत्याचा[१४] हाच एकटा अधिपति आहे. (ह्यास्तव) हा **इंद्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचें संरक्षण करण्याची इच्छा धारण **करून** (येथें) येवो. ७

---

३ शवसा अपरीताः यस्य पथासः दिवः न रेतसः दुघानाः यन्ति, तरद्द्वेषाः, पौंस्येभिः ससहिः मरुत्वान् इन्द्रः नः ऊती भवतु ।

४ सखिभिः सखा सन् वृषभिः वृषा सः अंगिरोभिः अंगिरस्तमः भूत् । ऋग्मिभिः[५] ऋग्मी, गातुभिः ज्येष्ठः मरुत्वान् इन्द्रः नः ऊती भवतु ।

५ नृषह्ये आमित्रान् ससह्वान्[६] सः सूनुभिः न रुद्रेभिः ऋभ्वा[८] । सनीळेभिः श्रवस्यानि तूर्वन्[९] मरुत्वान् इन्द्रः नः ऊती भवतु ।

६ मन्युमीः[१०] समदनस्य[११] कर्ता सः अस्माकेभिः नृभिः सूर्यं सनत् । पुरुहूतः सत्पतिः मरुत्वान् इन्द्रः अस्मिन् अहन् नः ऊती भवतु ।

७ तं स्मातौ तं ऊतयः रणयन्[१२] । क्षितयः तं क्षेमस्य त्रां[१३] कृण्वत । विश्वस्य करणस्य[१४] सः एकः ईशे । मरुत्वान् इन्द्रः नः ऊती भवतु ।

आनंदोत्सवाचे समर्थी त्यास (नवीन) स्फुरण चढत असे व स्वसंरक्षण व धनप्राप्ति ह्याची इच्छा धरून शूर पुरुष ह्या पराक्रमी देवाचा आश्रय करीत असत. अत्यंत निबिड असा अन्धकार पडला असताही त्यातून ह्याने तेजाची प्राप्ति करून घेतली. (ह्यास्तव) हा **इन्द्र मरुतांस**हवर्तमान आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून येथे येवो. ८

आपल्या डाव्या (हाताने) हा बलिष्ठांचेही[14] नियमन करितो आणि (हरण) केलेले धन तो उजव्या हातात धारण करितो. (स्तवन) करणाऱ्या उपासकाने (निर्बल असता)ही हा धनाची प्राप्ति करून घेतो. असा हा **इन्द्र, मरुतांस**हवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून येथे येवो. ९

सैनिकांच्या समुदायाच्या व रथांच्या योगाने हा धन जिंकून आणतो. सर्व मानवांस तो आज विदित झाला आहे. आपली स्तुति न करणाऱ्या (दुष्टाचा[15]) तो आपल्या सामर्थ्याने पराभव करतो. असा हा **इन्द्र, मरुतांस**हवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. १० (९.)

अनेक (भक्तांनी) ज्यास पाचारण केले आहे असा हा **इन्द्र,** आपले आप्त अथवा अनाप्त ह्यांनी (बोलाविल्यावरून) जेव्हां युद्धाकडे[17] (शीघ्र) गतीने गमन करितो तेव्हा, उदक, पुत्र, व पौत्र ह्यांची आम्हास प्राप्ति करून देण्याकरिता तो **मरुतां**सहवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून, (येथे) येवो. ११

हा वज्र धारण करणारा आहे, हा शत्रूचा नाश करणारा आहे, हा भीतिप्रद, उग्र, सहस्र प्रज्ञानी युक्त, शतावधि सैनिकांचा नायक व सामर्थ्यवान् आहे. उत्साहीपणात हा सोमरसासारखा[18] आहे व पांचही[19] मानवसमाजाचा हा संरक्षणकर्ता आहे. हा **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. १२

---

८ उत्सवेषु शवसः त अप्सन्त । अवसे धनाय नर तं नर । अन्धे चित् तमसि सः ज्योतिः विदत् ।

९ स. सव्येन यमति व्राधत.[14] चित् यमति । स. दक्षिणे कृतानि सगृभीता । कीरिणा चित् सः धनानि सनिता ।

१० सः ग्रामेभिः सनिता । सः रथेभिः । विश्वाभिः कृष्टिभिः अद्य विदे नु । स पौंस्येभि. अभिभूः अशस्तीः.[15] ।

११ पुरुहूतः स जामिभिः अजामिभि. वा मीळ्हे[17] एव. समजाति, अपां तोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान् इन्द्र न ऊती भवतु । ११

१२ सः वज्रभृत्, दस्युहा, भीम, उग्रः, सहस्रचेता , शतनीथः, ऋभ्वा । शवसा चम्रीष[18] न, पांचजन्य.[19] ।

द्युलोकाच्या प्रबळ व त्वेषाच्या गर्जनेप्रमाणें[20] ह्याचे वज्र स्वर्गलोकासही गवसणी घालून जोराने गर्जना करते. (अनेक प्रकारचे) लाभ व संपत्ति त्याचेकडे चालत येत असतात. हा **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचें संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून, (येथ) येवो. १३

ज्याच्या सामर्थ्यामुळें त्याचे माहात्म्य व कीर्ति ही **द्युलोक** व भूलोक ह्यांना सर्वत्र व सतत वेढून टाकतात तो (**इन्द्र**) आमच्या अर्चनांनी[21] संतुष्ट होऊन आम्हास (संकटातून) पलीकडे घेऊन जावो. हा **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची, इच्छा धारण करून, (येथ) प्राप्त होवो. १४

ज्याच्या सामर्थ्याचा अंत, देव, देवता, मर्त्य, अथवा उदकें ह्यापैकी कोणासही लागला नाही तो **इन्द्र** आपल्या बलानें[22] द्युलोक व भूलोक ह्यांचे आक्रमण करणारा तो **इन्द्र, मरुतां**सहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथ) प्राप्त होवो. १५ (१०)

हा सामर्थ्यवान् देव आपल्या रथात विराजमान झाला असताना त्याच्या रथाचे जू वाहून नेणारी किंचित् रक्तवर्ण व किंचित् श्यामवर्ण अशी त्याची द्युलोकात[23] निवास करणारी देदीप्यमान[24] व सुंदर तुरगी **ऋज्राश्वास** संपत्ति अर्पण करण्याकरिता मानवसमुदायातून[25] आनंदानें (येत) असताना दिसत आहे. १६

हे इन्द्रा, **ऋज्राश्व, अम्बरीष, सहदेव, भयमान** आणि **सुराधा** हे **वृषागिराचे** पुत्र, आपआपल्या मित्रगणासह,[26] सामर्थ्यवान् असा जो तू त्या तुझ्या सन्मानार्थ हे तुझें आनंददायक स्तोत्र गात आहेत. १७

---

१३ दिवः शिमीवान् त्वेषः स्वथः[20] म तस्य स्वर्षाः वज्रः क्रन्दति । सनयः धनानि त सचन्ते ।

१४ यस्य शवसा मानं उक्थ अजस्रं विश्वतः सीं रोदसी परिभुजत्, स. ऋतुभि.[21] मन्दसानः पारिषत् ।

१५ देवाः, देवता, मर्ताः, आपः चन यस्य शवसः अन्त न आपु. त्वक्षसा[22] क्ष्मा दिवः च परिक्रा स मरुत्वान् इन्द्रः नः ऊती भवतु ।

१६ रोहिन्त रथ धूर्षु बिभ्रती रोहित् श्यावा द्युक्षा[23] सुमदंशु ललामी.[24] ऋज्राश्वस्य राये नाहुषीषु[25] विक्षु मन्द्रा चिकेत ।

१७ इन्द्र, वार्षागिरा, ऋज्राश्वः, अम्बरीषः, सहदेव, भयमान, सुराधा, प्रष्टिभि[26] वृष्णे ते एतत् त्यत् राधः उक्थं अभि गृणन्त ।

ज्याचा अनेक (भक्तजन) धावा करीत असतात अशा त्या (**इन्द्रानें**) पृथिवीवर दुष्ट लोक व पीडा देणारे शत्रु[27] ह्याचे क्रमाक्रमानें[28] हनन **करून टाकलें.** त्या **वज्रधारी**[29] देवानें आपल्या तेजस्वी[30] मित्राच्या साहाय्यानें भूमीची **प्राप्ति करून घेतली, सूर्याचा शोध लावला,** व उदकास उपलब्ध केलें. १८

इन्द्र आम्हांस नेहमीं मंगल आशीर्वचनें **देणारा असो.** (**ह्यायोगानें**) मार्गांत कोणतेंही विघ्न न येता (खरोखर) आम्हास सामर्थ्याची प्राप्ति होईल. ह्या आमच्या विनंतीस **मित्र,** व **वरुण,** व त्याचप्रमाणें **अदिति, सिंधु, पृथिवी,** व **द्युलोक** ह्यांचेंही अनुमोदन असो. १९ (११)

सूक्त १०१.

॥ **ऋषि**–आङ्गिरस कुत्स । देवता–**इन्द्र** ॥

ज्यानें **ऋजिश्वा** ह्याचे हातून, ज्यांची संतती कृष्णवर्ण **असे** अशा लोकांचा, वध करविला त्या आनन्ददायक इन्द्रास, हवीसह[1] एक स्तोत्र अर्पण करा. त्यानें आमचें संरक्षण व्हावें ह्यासाठीं, त्याच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्हीं त्या दक्षिण हस्तात वज्र धारण करणाऱ्या पराक्रमी देवास **मरुतांसहवर्तमान** निमंत्रण करितों. १

ज्यानें क्रोधाच्या भरात **व्यंसाचा** वध केला, ज्यानें **शम्बराला** मारिलें व ज्यानें भक्तिहीन पिप्रूचेंही हनन केलें, ज्याचा नाश करणें शक्य नव्हतें[2] अशा **शुष्णा**चाही ज्यानें नायनाट[3] केला त्या **इन्द्रा**च्या मित्रत्वाची इच्छा धरून आम्हीं त्यास **मरुतां**सहवर्तमान निमंत्रण करितों. २

द्युलोक आणि पृथिवीलोक हा ज्याचा मोठा पराक्रम आहे, ज्याच्या आज्ञेत **वरुण** राहत असतो, सूर्यही ज्याच्या आज्ञेत आहे, ज्याच्या आज्ञेस सर्व नद्याही **अनुसरतात,** त्या इन्द्रास, मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्हीं **मरुतां**सहवर्तमान निमंत्रण करितों. ३

---

१८ पुरुहूत पृथिव्या [illegible] हत्वी शर्वा [illegible] । **सुवज्रः** श्वित्न्येभि. सखिभ सनत, सूर्य [illegible] ।

१९ इन्द्र विश्वाहा न. [illegible] मनुयाम ।

१ य ऋजिश्वना कृष्णगर्भा निरहन [illegible] वच प्र अचत । अवस्यवः **वज्रदक्षिण** मरुत्वत वृषण सख्याय हवामहे ।

२ य. जहृषाणेन म[illegible] व्यंस, य शम्बर, य [illegible] पिप्रु अव्रत, य [illegible] **अशुष** **शुष्ण** निअवृणक मरुत्वत सख्याय हवामहे ।

३ द्यावापृथिवी य [illegible] परग, य [illegible] सूर्य, यस्य इन्द्रस्य **व्रते वरुणः, यस्य सूर्य, यस्य इन्द्रस्य व्रत सिन्धव सश्चति,** मरुत्वत सख्याय हवामहे.

जो अश्वाचा प्रभु आहे, जो धेनूचाही प्रभु आहे, जो (ह्या सर्वांना) वश ठेवतो, जो (सर्वत्र) सन्मान पावलेला असून प्रत्येक कार्यात ज्याचे अस्तित्व निश्चयाने दृग्गोचर होते, व हवि अर्पण न करणारा (अभक्त) कितीही प्रबळ असला तरी त्याचा जो वध करतो त्या इन्द्रास, त्याच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्ही **मरुतां**सहवर्तमान निमंत्रण करितो. ४

सर्व प्राणिमात्राचा जो प्रभु आहे, ज्यानें भक्तिशील उपासकाप्रीत्यर्थ प्रथमतः धेनूची प्राप्ति करविली व ज्याने दुष्ट लोकाना दूर खाली फेंकून दिले त्या **इन्द्रास,** त्याच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्ही **मरुतां**सहवर्तमान आमंत्रण करितो. ५

शूरांनी जो हाक मारण्यास योग्य आहे व भीरु जनांनींही जो हाक मारण्यास योग्य आहे, (युद्धांतून) पळ काढणारे ज्याचा धांवा करितात व (युद्धात) विजयी झालेले पुरुषही ज्याचा धांवा करितात, सर्व जगानेही ज्या इन्द्राच्या संगतीची इच्छा धरलेली[४] आहे त्या इन्द्रास, त्याचे मित्रत्व प्राप्त होण्याकरिता, आम्ही **मरुतां**सहवर्तमान आमंत्रण करितो. ६ (१२)

हा प्रज्ञावान् (**इन्द्र**) रुद्राच्याच दिशेकडून येतो व ह्या रुद्राचेसहवर्तमान तो **सुवर्ती**ही आपले विशाल तेज[५] पसरते. (भक्तांची) स्तोत्रें ह्या कीर्तिमान् इन्द्राचेंच अर्चन करित असतात. आम्हीही त्याचेंच मित्रत्व प्राप्त होण्याकरिता त्यास **मरुतां**सहवर्तमान आमंत्रण करितो. ७

मरुतांसहवर्तमान असणाऱ्या हे (**इन्द्रा**), सर्व देव एकत्र जमण्याच्या एखाद्या मोठ्या ठिकाणी तू आनंद करीत असलास अथवा एखाद्या क्षुद्र[६] स्थलांतच तू आनंदाने (वसत) असलास तरी तेथून ह्या आमच्या यज्ञाकडे आगमन कर. सत्यात संतोष मानणाऱ्या हे देवा, तुझ्या प्रेमामुळे[७] आम्ही हा हवि तयार केला आहे. ८

---

४ यो अश्वानां यो गवां गोपतिः वशी, यः आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः, यः इन्द्रः वीळोः चित् असुन्वतः वधः, मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे।

५ यः विश्वस्य जगतः प्राणतः पतिः, यः ब्रह्मणे प्रथमः गाः अविन्दत्, यः दस्यून् अधरान् अवातिरत्, मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे।

६ यः शूरेभिः हव्यः, यः च भीरुभिः, यः धावद्भिः हूयते, यः च जिग्युभिः, यं इन्द्रं विश्वा भुवना अभि संदधुः, मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे।

७ विचक्षणः रुद्राणां प्रदिशा एति। रुद्रेभिः योषा पृथु त्वचः तनुते। मन्मानि श्रुतं इन्द्रं अभि अर्चन्ति। मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे।

८ मरुत्वः, यत् वा परमे सधस्थे, यत् वा अवमे वृजने मादयासे, अतः नः अध्वरं अच्छ आ याहि। सत्यराध त्वाया हविः चकृम।

हे वीर्यशाली **इन्द्रा,** तुझ्याविषयीं प्रेम बाळगून आम्हीं सोमरस तयार केला, व, हे स्तुतींचा स्वीकार करणाऱ्या देवा, तुझ्या प्रेमानें प्रेरित होऊनच आम्हीं हविही सिद्ध केला. ह्यासाठीं, हे अश्वावर[1] आरूढ होणाऱ्या **इन्द्रा,** तूं आपल्या गणांसह कुशासनांवर विराजमान होऊन **मरुतांचे**-बरोबर ह्या यज्ञांत आनंद कर. ९

तुझे जे पीतवर्ण अश्व आहेत त्यांचेसह (ह्या यज्ञांत) आनंद कर. तूं आपले ओंठ उघड व आपल्या (**सुंदर**) मुखाचे[2] दोन्ही भाग तूं हालवूं लाग. हे उत्तम मुकुटानें शोभणाऱ्या **इन्द्रा,** तुला तुझे अश्व घेऊन येवोत. आमच्या हवींविषयीं आवड[10] बाळगून तू त्यांचे सेवन कर. १०

ज्या ठिकाणीं **मरुतांची** स्तुति चाललेली असते त्याचें[11] संरक्षण करणारा हा (**इन्द्रच**) होय. **इन्द्राच्याच** कृपेमुळे आम्हास सामर्थ्याचा लाभ करून घेता येईल. ह्या आमच्या विनंतीस **मित्र,** व **वरुण,** हे व त्याचप्रमाणें **अदिति, सिंधु, पृथिवी** आणि द्युलोक हेही अनुमोदन देवोत. ११ (१३)

सूक्त १०२.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–अग्नि ॥

हे (**इन्द्रा**) ज्या अर्थी तुझें मन ह्या स्तोत्रात आसक्त[1] झालेलें दिसतें त्या अर्थी हें उत्कृष्ट स्तोत्र तूं जो श्रेष्ठ देव त्या तुला मी अर्पण करितो. आनंदोत्सव प्रसंगीं अथवा स्वातंत्र्यसमयीं[2] (दोन्ही वेळीं) जो विजयीच[3] असतो त्या इन्द्रास पाहून, त्याच्या सामर्थ्यामुळे, देवांना हर्ष झाला. १

ह्याची कीर्ति सप्त नद्या भरून नेतात व ह्याच्या सुंदर देहास स्वर्ग व भूमि (हे दोन) विशाल लोक[6] धारण करितात. म्हणून, हे **इन्द्रा,** तुझेवर (आमची) श्रद्धा बसावी म्हणूनच हे सूर्य आणि चन्द्र, आम्हास प्रकाश देण्याकरिता, एकमेकांची गांठ[7] न पडू देता, संचार करीत असतात. २

---

९ सुदक्ष, इन्द्र, त्वाया सोमं सुषुम । ब्रह्मवाहः, त्वाया हविः चकृम निषुत्य,[8] अथ सगण बर्हिषि आसद्य यज्ञे मरुद्भिः मादयस्व ।

१० इन्द्र, ये ते हरिभिः मादयस्व, शिप्रे विष्यस्व, धेने[9] वि सृजस्व । सुशिप्र, त्वा हरयः आ वहन्तु । उशन्[10] न हव्यानि प्रति जुषस्व ।

११ मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य[11] गोपाः वयं इन्द्रेण वाजं सनुयाम ।

१ यत् ते धिषणा अस्य स्तोत्रे आनजे[1] मही इमां धियं महः ते प्र भरे । उत्सवे प्रसवे[2] च सासहिं तं देवाः शवसा अमदन् ।

२ सप्त नद्यः अस्य श्रवः बिभ्रति । पृथिवी[4] द्यावाक्षामा दर्शतं वपुः इन्द्र श्रद्धे सूर्याचन्द्रमसा अस्मे अभिचक्षे तितुरं[5] कं चरतः ।

(आम्हा) मानवाचे प्रभो, तीन भूलोक अथवा (स्वर्गलोक) तीन देदीप्यमान प्रदेश असे तुझ्या सामर्थ्याचे त्रिगुणित प्रमाण आहे. ह्या अखिल भुवनापेक्षाही तू ज्यास्ती मोठा झाला आहेस. हे इन्द्रा, फार प्राचीनकाळापासून तुला जन्मतः कोणीच शत्रु नाही. ८

देवामध्ये आम्ही प्रथम तुला हवन करितो. युद्धात तूच विजय मिळविणारा निघालास. असा हा इन्द्र ह्या (स्तवन) कर्त्यास आघाडीस व भाग्यशाली करो व आम्हास (गायनीचा) लाभ व्हावा म्हणूनच तो आमचा रथ सर्वांच्यापुढे नेवो. ९

हे उदार देवा, लहान युद्धात व मोठमोठ्या संग्रामात तू जय मिळवितोस, पण कधीही संपत्ति बळकावून बसत नाहीस. तू उग्र आहेस, तथापि आमच्या संरक्षणार्थ तू सज्ज व्हावेस म्हणून तुला आम्ही ज्यास्ती स्फुरण चढवितो. यास्तव हे इन्द्रा, आम्ही जेव्हा जेव्हा तुझे पूजन करू त्या त्या वेळी आमचा उत्कर्ष करीत जा. १०

इन्द्र आम्हास नेहमी मंगल आशिर्वचन देणारा असो. (ह्या योगाने) आमच्या मार्गात कोणतेही विघ्न न येता (स्वर्गस्थ) आम्हास सामर्थ्याची प्राप्ति होईल. ह्या आमच्या विनंतीस मित्र व वरुण व त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी व द्युलोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. ११ (१५)

सूक्त १०३.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–इन्द्र ॥

येथे दृग्गोचर होणाऱ्या त्या तुझ्या श्रेष्ठ सामर्थ्याचा[1] विद्वान् लोकांनी प्राचीनकाळी अति उच्च गौरव[2] केला होता. तुझ्या शक्तीचा एक अंश पृथिवीवर दृष्टीस पडतो व एक अंश स्वर्गलोकी अनुभवास येतो. आणि ज्याप्रमाणे युद्धकाळी (लढाईचे) एक निशाण दुसऱ्याजवळ जाऊन मिळते त्याप्रमाणे (तुझ्या शक्तीचे ते दोन्ही भाग तुझे ठायी) एकत्र होतात. १

---

८ नृपते, तिस्र भूमी, त्रीणि रोचना, ओजस त्रिविष्टिधातु प्रतिमानं । इदं विश्वं भुवनं अति ववक्षिथ । इन्द्र, सनात् जनुषा अशत्रुः असि ।

९ देवेषु प्रथमं त्वा हवामहे । पृतनासु त्वं समहि बभूथ । सः इन्द्रः नः कारुं उपमन्युं उद्भिदं,[15] प्रसवे[16] रथं पुरः कृणोतु ।

१० मघवन् अर्भेषु महत्सु च आजा त्वं जिगेथ, धना न रुरोधिथ । त्वा उग्रं अवसे सं शिशीमसि[17] । अथ इन्द्र, हवनेषु नः चोदय ।

११ इन्द्रः विश्वाहा नः अविता अस्तु । अपरिह्वृता वाजं सनुयाम ।

१ तत् ते इदं परमं इन्द्रियं कवयः पुरा दधिरे[1] अधारयन्त[2] अस्य इदं अन्यत् क्षमा, अन्यत् दिवि । समना इव केतुः इस पृच्यते ।

त्यानें पृथिवीचें धारण करून तिचा विस्तार केला, आणि आपल्या **वज्रानें (वृत्रास)** मारून त्यानें उदकाचा मार्ग मोकळा केला. त्या उदार देवानें **अहीचा वध केला,** त्याने **रोहिणाचा** उच्छेद केला व त्याने आपल्या सामर्थ्यानें **व्यंसास** मारिलें. २

आपलें वज्र[3] घेऊन व आपल्या सामर्थ्यावर विश्वास ठेवून त्याने दहा शत्रूंच्या[4] पुरांचा विध्वंस करीत त्यांच्या सैन्यास पायाखालीं तुडविलें. हे वज्रधर इन्द्रा, तूं (सर्व) जाणत अस त्यामुळें शत्रूवर आपलें आयुध सोड[5] व तुझ्यावर विश्वास टाकणाऱ्या (भक्तांचे) बल व वैभव वृद्धिंगत कर. ३

वज्रधारी व उदार **इन्द्रानें** दस्यूंचा वध करण्याकरितां वाचेवर चाल **करून जात** असता आपली कीर्ति वाढवून जें नाव मिळविलें तेंच प्रशंसनीय नाव त्या **औदार्यशील देवाने** ह्या मानवी काळांतसुद्धा आपल्या भक्तांच्या हितासाठीं[6] राखलें आहे. ४

त्याचें हें विस्तृत व अतिशय वृद्धि पावलेलें (सामर्थ्य) अवलोकन करा व त्या इन्द्राच्या शक्तीवर विश्वास ठेवा. त्यानेंच धेनूंची प्राप्ति करून घेतली, अश्व मिळविले, औषधि संपादन केल्या, उदकें जिंकून आणलीं व अरण्याचा ताबा घेतला. ५ (१६)

वाटेंत अडविणाऱ्या (तस्करा) प्रमाणें जो शूर अभक्तांचा प्रथम आदरसत्कार करून मागाहून त्यांच्या संपत्तीचा भंग करीत इकडे आगमन करितो त्या अनेक पराक्रम करणाऱ्या, सामर्थ्यवान, बलशाली, व सत्यशक्तियुक्त (इन्द्राकरितां) आपण सोमरस तयार केला पाहिजे. ६

---

२ स पृथिवीं धारयत् पप्रथत् च । वज्रेण हत्वा अपः निः ससर्ज । अहिं अहन् रौहिणं अभिनत्, मघवा शचीभिः व्यंसं अहन् ।

३ जातूभर्मा, ओजः श्रद्दधानः पुरः विभिन्दन् दासीः वि अचरत् । वज्रिन्, विद्वान् दस्यवे हेतिं अस्य इन्द्र, आर्यं सहः द्युम्नं वर्धय ।

४ वज्री सूनु दस्युहत्याय उपप्रयन् श्रवांसि यत् नाम दधे ह तत् कीर्तेन्य नाम मघवा इमा मानुषा युगानि ऊचुषे बिभ्रत् ।

५ तत अस्य इदं भूरि पुष्टं पश्यत । इन्द्रस्य वीर्याय श्रत् धत्तन । सः गाः अविन्दत्, सः अश्वान् अविन्दत, स ओषधीः, स अपः, सः वनानि ।

६ यः शूरः परिपन्थी इव आदृत्य वेदः, आदाय विभजन्, एति, भूरिकर्मणे, वृषभाय, वृष्णे, सत्यशुष्माय सोमं सुनवाम ।

हे **इन्द्रा,** निद्रित[७] असलेल्या **अहीस** तूं वज्रानें जागें केलेस हे तूं (**खरोखर**) **जणूं** काहीं अत्यन्त मोठेंच शूरत्वाचें[८] कृत्य केलें. तू आनंदित झाल्याबरोबर (अखिल) देवपत्नी, (सर्व) पक्षी, व सकल देव ह्यानाही आनंद झाला. ७

हे **इन्द्रा,** त्या वेळीं तूं **शुष्ण, पिप्रु, कुयव** आणि **वृत्र** ह्याचा वध केलास त्यावेळीं तू शम्बराच्या पुराचाही (विध्वंस केलास). ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र, वरुण** ह्याचे व त्याचप्रमाणे **अदिति, सिन्धु, पृथिवी** व **द्युलोक** ह्याचेही अनुमोदन असो. ८ (१७)

सूक्त १०४.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-इन्द्र ॥

हे **इन्द्रा,** तूं विराजमान व्हावेस म्हणून हे आसन[१] सिद्ध केलें आहे. **अश्व** जसा (आनंदानें) खिंकाळूं[२] लागतो त्याप्रमाणे (आनंदानें) ह्याचा स्वीकार कर. पक्ष्याप्रमाणे (वेगवान्) असे आपले घोडे (आतां) सोड. तुला रात्र असो की दिवस असो (संतोषानें) सोमपानार्थ वाहून घेऊन जाणाऱ्या तुझ्या **अश्वांस** तूं (आता) मोकळे कर. १

ते पुरुष आपले **सरक्षण** व्हावे ह्या हेतूनें इन्द्राकडे गेले. तेही त्या (त्याच्याच) मार्गाकडे जाणार नाहीं काय ? (सर्व) देव (मिळून) **दुष्ट शत्रूचा** राग शमवोत,[३] आणि आमच्या वर्णाच्या लोकास ते कल्याणाच्या मार्गाकडे घेऊन जावोत. २

दुसऱ्याच्या मनातले जाणणाऱ्या (त्या कपट्यानें) पाण्यांत फेंस -- (खरोखर) पाण्यात फेसचफेस--भरून ठेवला; (त्या) **कुयवाच्या** बायकामात्र दुधानें स्नान करितात. **शिफेच्या** भोवऱ्यात[४] त्या बुडून मरून जावोत. ३

---

७ इन्द्र, यत् ससन्तं वज्रेण अबोधय. तत् प्र इव वीर्य चकर्थ । हर्षितं त्वा अनु पत्नी, वयः, विश्वे देवास च त्वा अनु अमदन् ।

८ इन्द्र, यदा शुष्णं, पिप्रुं, कुयवं, वृत्रं अवधीः शबरस्य पुर वि ।

१ इन्द्र ते निषदे योनिः अकारि । वयं विमुच्य, दापा वस्तो. प्रपित्वे वहीयसः अश्वान् अवसाय, स्वान.[?] अर्वा न त आ नि षीद ।

२ त्ये नरः ऊतये इन्द्रं गु. तान् अवन. सद्य नि जगम्यात् नु देवास दासस्य मन्युं श्नथन,[?] ते न वर्णं सुविताय आ वक्षन् ।

३ केतवदा उदन फेन त्मना अव भरते, त्मना अव भरते । कुयवस्य योषे क्षीरेण स्नात ते शिफाया प्रवणे हत स्याता ।

आयु वर आकाशात होता. त्याच्या नाभिस्थलांने सर्व दिसेनासे[४] केलें होतें. परंतु आपल्या पुरातन सामर्थ्यांनें (**इन्द्र**) त्यातून (सहज) तरून गेला व त्याचेवर त्या शूरानें आपला अधिकार प्रस्थापित केला. त्या वीराच्या पत्नी ज्या **अजंसी** व **कुलिशी** त्यांनीं उदकामध्यें गति उत्पन्न करून त्या (**आयूस**) पाण्यानें भरून टाकलें. ४

ज्या अर्थी त्या दुष्ट राक्षसाचा मार्ग दृष्टीस पडूं लागला आहे व आपल्या घराची माहिती असणारी स्त्री ज्याप्रमाणे तिकडे जाते त्याप्रमाणे तो थेट तिकडे निघाला आहे,[६] त्या अर्थी हे उदार देवा, आम्हास अपाय होऊं देऊं नकोस व ज्याप्रमाणे एखादा विषयासक्त पुरुष[७] आपली संपत्ति उडवून टाकतो त्याप्रमाणे आम्हास टाकून देऊं नकोस. ५ (१८)

हे **इन्द्रा,** सूर्य, उदकें, निष्पापपणा व सर्व जीवात प्रशंसनीय स्थिति ह्याचा आम्हास लाभ व्हावा म्हणून तू आमच्याजवळ अस. आम्ही अगदी आत (गाठ मारून) ठेवलेल्या संपत्तीचा[९] नाश तूं होऊं देऊं नकोस. प्रत्यक्ष शरीरवळच असा जो तू श्रेष्ठ देव त्याचेवर आमचा विश्वास आहे. ६

हे **इन्द्रा** माझी अशी (मनःपूर्वक) समजूत आहे कीं आम्हीं तुजवर विश्वास ठेवला आहे. तूं सामर्थ्यवान् आहेस म्हणूनच तू अतिशय संपत्तीकडे आमची प्रेरणा कर. अनेक भक्तांनी ज्यास पाचारण केलें आहे असे (हे **इन्द्र**देवा), आम्हास क्षुधा लागेल तेव्हा अन्न[९] पाणी[१०] (पुरवितांना) आमचें घर बांधण्याचें तसेंच अपुरें ठेवून मात्र ते आम्हास देऊं नकोस. ७

हे इन्द्रा, आमचा वध करूं नको, आम्हास टाकू देऊं नकोस; हे सामर्थ्यवान् व उदार (**इन्द्रा**), गर्भांत असलेल्या आमच्या संतत्तीचा[११] नाश करूं नकोस—अनेक शिशूनासुद्धा जी एकदम जन्म[१२] देतात अशी अंडी तूं फोडूं नकोस. ८

---

४ उपरस्य आयोः नाभिं युयोप.[४] पूर्वाभिः प्र तिरते । शूरः राष्टि । अजसी कुलिशी, वीरपत्नी. पयः हिन्वाना भरन्ते ।

५ यत् दस्योः त्या नीथा प्रति अदर्शि. सदनं जानती ओक अच्छ न, गात्, अध, मघवन्, नः मा चर्कृतात् इत, निष्षपी[७] मघा[८] इव, न मा परमा परा दाः ।

६ इन्द्र, सः त्वं नः सूर्ये, सः अप्सु, अनागास्त्वे, जीवशंसे आ भज । न अन्तरां भुजं मा आ रिरिषः ते महते इन्द्रियाय श्रद्धितं ।

७ अध ते अस्मै धत् अधायि मन्ये; वृषा महते धनाय चोदस्व । पुरुहूत इन्द्र, न क्षुध्यद्भ्य, वयः[९] आसुति,[१०] अकृते योनौ, मा दाः ।

८ इन्द्र न मा वधीः, मा परा दाः न प्रिया भोजनानि ता प्र मोषीः मघवन् शक्र, न आण्डा[११] मा निः भेत । सहजानुषाणि[१२] न पात्रा मा भेत ।

इकडे ये. सोमाची तुला (अत्यंत) आवड आहे असे म्हणतात. (म्हणून) हा सोमरस येथे ओतला आहे तो पी व आनंदित हो. तू अनेक स्थले व्यापून टाकली आहेस. तूं (हा सोमरस) पोटात (घालून) सामर्थ्यवान् हो. जेव्हा आम्ही तुला हाक मारू तेव्हा आमच्या पित्याप्रमाणे (आमची हाक) तू ऐक. • ९ (१९)

सूक्त १०५.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-अग्नि ॥

चन्द्रमा जलांतून धांवत जात आहे व हा सुंदर पंखाचा (पक्षी) आकाशांत धांवत आहे. ज्याचे पदर सोन्याचे आहेत अशा ह्या विजाना सुद्धां तुमचे स्थान कोणते तें (नेमके) माहीत नाही. हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १

आपल्या इष्टार्थाची इच्छा करणाऱ्या मनुष्यास इच्छित वस्तु प्राप्त होते, आणि भार्येस पतीची भेट होते. ती दोघे वीर्यसंपन्न अशा उदकास प्रेरणा करितात व ते (परस्परास) देऊन त्यापैकी प्रत्येकजण (स्वतःस) आनंद प्राप्त करून देतो. हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. २

हे देव हो, हे तेज स्वर्गापासून कधीही च्युत न होवो. आम्हास हितकारी असा जो सोम तो जेथे नाही अशा ठिकाणी आम्ही कधीही नसावे. हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. ३

मी (सर्वात) शेवटच्या यज्ञास (एक प्रश्न) विचारितो. तो (सर्वांचा) दूत असल्यामुळे त्याचे उत्तर देईल. ते पूर्वीचें सत्य कोठे नाहीसे झाले? कोणत्या नवीन मनुष्याचे जवळ तें (गेले) आहे? हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. ४

---

९ अर्वाङ आ इहि । त्वा सोमकाम आहु ; अयं सुतः; तस्य पिब । उरुव्यचाः जठरे आ वृषस्व । हूयमानः पिता इव नः शृणुहि ।

१ चन्द्रमाः अप्सु अन्तः सुपर्णः दिवि आ धावते । हिरण्यनेमयः विद्युतः वः पदं न विन्दन्ति । रोदसी मे अस्य वित्तं ।

२ अर्थिनः वै अर्थं इत् ऊम्, जाया पतिं आ युवते । वृष्ण्यं पयः तुजाते, परिदाय रसं दुहे ।

३ देवाः, अदः स्वः दिवः परि मो सु अव पादि । शम्भुवः सोम्यस्य शूने कदा चन मा भूम ।

४ अवमं यज्ञं पृच्छामि । सः दूतः तत् वि वोचति । पूर्व्यं ऋतं क्व गतं? तत् कः नूतनः तत् बिभर्ति?

द्युलोकाच्या तिन्ही देदीप्यमान प्रदेशांत जे निवास करितात अशा हे देवांनो, तुमचें सत्य कोणतें, व तुमचे असत्य कोणतें? तुम्हांस (मी) पूर्वी अर्पण केलेली आहुति कोठे गेली? हे द्युलोक व भूलोक हो ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. ५ (२०)

तुमचे सत्याचें परिपालन[२] कोणते? वरुणाची (अमृत) दृष्टि कोणती? श्रेष्ठ अर्यमाच्या मार्गाने, आम्ही आमचे वाईट चिंतणाऱ्या[३] लोकाना दाद न देता, कसे पुढें जाऊं? हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. ६

जो मी पूर्वी सोमरस सिद्ध करून अनेक (स्तोत्रे) म्हणत होतों तोच मी होय, परंतु एखाद्या तृषित मृगाला ज्याप्रमाणे लांडगा खाऊन टाकतो त्याप्रमाणे (आतां) मला चिंता खाऊन[४] टाकीत आहेत. हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ७

ज्याप्रमाणे सवतीसवती (जमल्या म्हणजे त्या दोन्हीकडून नवऱ्यास) छळूं लागतात त्याप्रमाणें माझ्या (कृश झालेल्या) बरगड्या मला दोहोंकडून टोचीत आहेत हे अर्थ सामर्थ्यवान् देवा, मी तुझी स्तुति गाणारा असून ज्याप्रमाणे उंदीर (कोष्ट्याच्या भागांत) दोरे खाऊन टाकतात त्याप्रमाणे मला चिंता[५] खाऊन[६] टाकीत आहेत. हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. ८

हे जे (सूर्याचे) सात (रंगाचे) किरण पसरलेले आहेत त्यांच्याच खाली माझी (उघडी) पडली आहे. आप्त्य त्रिताला हे माहीत आहे व कोणी तरी त्यास मायाळु भेटावा म्हणून तो प्रार्थना[७] करीत आहे. हे द्युलोक व भूलोक हो, माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ९

---

५ अमी ये देवा. दिव त्रिपु रोचने आ स्थन, व ऋतम् क अ त दा? व प्रत्ना आहुति क?

६ व: ऋतस्य धर्णसि कत्? वरुणस्य चक्षण कत? ... अर्यम्ण पथ. दूढ्य का अति क्रामेम?

७ य पुरा सुते कानि चित् वदामि स अह अस्मि। त मा, ... तृष्णज मृग न, आध्य व्यन्ति[४]।

८ सपत्नी. इव पर्शव मा अभित. स तपन्ति। श क्रतो ते स्तोतार मा आध्य शिश्नां न नि अदा ...

९ अमी ये सप्त रश्माय तत्र मे नाभि: आतता। आप्त्य ... त ... वद। स जामित्वाय रेभति।

जे हे पांच प्रबल[10] देव विस्तीर्ण द्युलोकाच्या मध्यमार्गी विराजमान झाले आहेत ते माझी स्तुति श्रवण करून देवाच्या समुदायात परत गेले. हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. १० (२१)

द्युलोकांच्या सीमान्तप्रदेशावर[11] हे सुंदर पंखाचे पक्षी विराजमान झालेले आहेत व ते ह्या विस्तीर्ण उदकामधूनही तरून जाणाऱ्या लांडग्यास, मार्गातून हांकून लावीत आहेत हे द्युलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. ११

हे देवहो, प्रशंसनीय व (भक्ताचे) कल्याण करणारें असे ते उत्तम स्तोत्र अगदी नवे आहे. (ह्या पहा) महानद्या (आपल्या प्रवाहाबरोबर) (देवाच्या) नीतिनियमनाचा प्रसार करीत आहेत व सूर्याने (चोहोकडे) सत्य पसरले आहे. हे द्युलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. १२

हे अग्निदेवा, तुझे देवांच्याबरोबर तें (सर्वप्रसिद्ध) नातं आहे, व त्याची (सर्वत्र) प्रशंसाही होत आहे. (ह्यास्तव) तूं जसा मनूच्या यज्ञात विराजमान[12] झाला होतास तसा येथें आमच्या करिता विराजमान हो, व अत्यंत प्रज्ञाशील असल्यामुळे तू देवांना आमचा यज्ञ पोंचीव. हे द्युलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. १३

सर्व देवांत अत्यंत प्रज्ञाशील व बुद्धिमान् असा हा अग्निदेव, मनूच्या यज्ञाप्रमाणे आमच्या यज्ञात स्थित होऊन, आमचे हवि देवांकडे पोचवितो. कारण हवि पोचविण्याचे[13] काम त्याचेच आहे. हे द्युलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. १४

---

१० ये अमी पञ्च उक्षण[10] महः दिवः मध्ये तस्थुः प्रवाच्य सध्रीचीनाः देवत्रा नि ववृतुः नु ।

११ एते सुपर्णाः दिवः आरोधने[11] मध्ये आसते । ते यहृतीः अपः तरन्तं वृकं पथः सेधन्ति ।

१२ देवाः, तत् उक्थ्यं हितं सुप्रवाचनं नव्यं । सिन्धवः ऋतं अर्षन्ति, सूर्यः सत्यं ततान ।

१३ अग्ने, देवेषु तव त्यत् उक्थ्यं आप्यं अस्ति । सः विदुष्टरः मनुष्वत् नः आ सत्तः[12] देवान् यक्षि ।

१४ देवेषु विदुष्टरः मेधिरः होता अग्निः देवः मनुष्वत् आ सत्तः देवान् अच्छ हव्या सुषूदति[13] ।

वरुण हाच स्तोत्र रचण्याची स्फूर्ति देतो, (व म्हणून) (चांगला) मार्ग[१२] कोणता ह्याचे ज्ञान असणाऱ्या त्या देवाची आम्ही प्रार्थना करितों. (भक्तांचे) हृदय व अन्तःकरण प्रकट व्हावयास तोच लावतो. (खरोखर आज) नीतीचा (पुन्हां) नवीन उदय होवो. हे द्युलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १५ (२२)

आदित्याचा जो हा आकाशांतील मार्ग (सर्वांचे) स्तुतीस पात्र होईल अशा रीतीने तयार करण्यांत आलेला आहे त्याचे अतिक्रमण, हे देवहो, तुम्हासही करता आले नाहीं व हे मर्त्यहो, तुमच्याही तो दृष्टीस पडत नाहीं. हे द्युलोक व भूलोकानो ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १६

त्रित विहिरींत पडला[१३] म्हणून आपल्या रक्षणाकरिता तो देवांना हांक मारीत आहे. **बृहस्पतीनें** त्याचा संकटापासून[१४] बचाव करून त्याची ती हाक ऐकिली. हे द्युलोक व भूलोकानो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. १७

मी मार्गानें जात असतां मला एकदां एका लाल रंगाच्या लांडग्याने पाहिले. मग (काम करून करून) पाठींत[१५] कळ आलेल्या सुताराप्रमाणें तो हळू[१६] हळू उठला व (माझेमागे) चालूं लागला. हे द्युलोक व भूलोकानो ही माझी प्रार्थना लक्ष्यात घ्या. १८

ह्या स्तोत्राच्या योगानें इन्द्राची कृपा संपादन करून आम्ही आपल्या पदरच्या सर्व योद्ध्यांसह, आपल्या संकटांतून सुरक्षितपणें पार पडूं. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र** व **वरुण** त्याचप्रमाणे **अदिति, सिन्धु, पृथिवी** व **द्युलोक** ह्यांचेही अनुमोदन असो. १९ (२३)१५)

---

१५ वरुणः ब्रह्म कृणोति । त गातुविद[११] ईमहे । हृदा मतिं ऊर्णोति । ऋत नव्यः जायतां ।

१६ देवाः, असौ य आदित्य दिवि पन्था प्रवाच्य कृतः स. न अतिक्रमे । मर्तासः, त न पश्यथ ।

१७ कूपे अवहित.[१] त्रित. ऊतये देवान् हवते । बृहस्पति. अहूरणात्[१] उरु कृण्वन् तत् शुश्राव ।

१८ पथा यन्त मा अरुण वृकः सकृत् ददर्श हि । पृष्ठ्यामयी[१] तष्टा इव निचाय्य[१] उत् जिहीते ।

१९ एना आगूषेण इन्द्रवन्त. सर्ववीरा. वय वृजने अभि स्याम ।

अनुवाक १६.

सूक्त १०६.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–इन्द्र ॥

आम्ही आपल्या संरक्षणाकरिता **इन्द्र, मित्र, वरुण, अग्नि, मरुद्गण** व **अदिति** ह्यांना आमंत्रण करितो. प्रत्यक्ष वैभवच अशा ह्या उदार देवांनो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या[1] जागेतून काढावें त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटांतून बाहेर काढा. १

हे देवहो, तुम्हा सर्वांस उद्देशून जो आम्ही यज्ञ करीत आहों तत्प्रीत्यर्थ इकडे या. हे देवहो, दुष्टांचें हनन करून आमचें कल्याण करणारे व्हा. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवांनो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावें त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटांतून बाहेर काढा.[2] २

स्तुति करण्यास सर्वथैव योग्य असे **पितर** आमचें संरक्षण करोत आणि नीतिनियमनास उत्तेजन देणाऱ्या व देवांना जन्म देणाऱ्या दोघी **देवी**ही आमचें संरक्षण करोत. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवांनो ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावें त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटांतून बाहेर काढा. ३

सामर्थ्यवान् **नराशंसा**चें येथें स्तवन करीत, ज्याचेजवळ वीरांचा निवास असतो अशा **पूषा**देवास, उत्तम उत्तम हवींनीं आम्ही आळवीत आहों. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवांनो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावें त्याप्रमाणें आम्हांस सर्व संकटांतून बाहेर काढा. ४

हे **बृहस्पति**देवा, आम्हांकरितां सदोदित (सर्व) मार्ग सुलभ कर. मानवास हितकारक असें जें कांही सौख्य तुला शरण येणाऱ्याकरिताच तूं राखून ठेवलेलें असशील त्याची आम्ही तुझेपाशीं याचना करितों. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवांनो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून बाहेर काढावें त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटांतून बाहेर काढा. ५

---

१ इन्द्रं, मित्रं, वरुणं, अग्निं मारुतं शर्धः, अदितिं, ऊतये हवामहे । सुदानवः वसवः, दुर्गात् रथं न, विश्वस्मात् अंहसः नः निः पिपर्तन ।

२ आदित्याः, सर्वतातये ते आ गत । देवाः वृत्रतूर्येषु शंभुवः भूत ।

३ सुप्रवाचनाः पितरः नः अवन्तु, उत ऋतवृधा देवपुत्रे देवी ।

४ वाजिनं नराशंसं इह वाजयन् क्षयद्वीरं पूषणं सुम्नैः ईमहे ।

५ बृहस्पते, सदं इत् नः सुगं कृधि । यत् ते शं यो: मनुर्हितं तत् ईमहे ।

कूपात पडलेल्या[३] कुत्स ऋषीनें, आपल्या रक्षणासाठीं, वृत्राचा वध करणाऱ्या सामर्थ्यवान् इन्द्राचा धावा केला. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवानो, ज्याप्रमाणें एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून बाहेर काढावें त्याप्रमाणें आम्हास सर्व संकटातून बाहेर काढा. ६

(सर्व) देवांसह **अदिति**देवी आमचें संरक्षण करो आणि **आमचा** पालनकर्ता देवही, आम्हाकडे (यत्किंचित्) दुर्लक्ष न करिता, आमचें संरक्षण करो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र** आणि **वरुण** आणि त्याचप्रमाणें **अदिति, सिन्धु, पृथिवी** व **द्युलोक** ह्यांचेही अनुमोदन असो. ७ (२४)

सूक्त १०७.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–इन्द्र ॥

यज्ञ हा देवांची उत्तम कृपा[१] संपादन करून घेण्यास साधनीभूत होत असतो. हे **आदित्य**हो, तुम्ही (आम्हास) सौख्य अर्पण करणारे व्हा. जी तुमची अनुग्रहबुद्धि संकटातून उत्तम संरक्षण[२] करीत असते ती आमच्याकडेच वळो. १

अंगिरसांच्या स्तोत्रांनी ज्याचें स्तवन झालेलें आहे असे देव (आम्हावर) कृपा करण्याकरिता आमच्याकडे येवोत. इन्द्र आपल्या (सर्व) सामर्थ्यासह, **मरुत्**देव (इतर सर्व) **मरुतां**सह, व **अदिति** (सर्व) आदित्यांसह (येथे येवो व) आम्हास सौख्य अर्पण करो. २

ही आमची स्तुति **इन्द्र** गोड करून घेवो. ही **वरुण** गोड करून घेवो. ही **अर्यमा** गोड करून घेवो. व ही **सविता**ही गोड[३] करून घेवो. ह्या आमच्या विनंतीस **मित्र** व **वरुण** व त्याचप्रमाणें **अदिति, सिन्धु, पृथिवी** व **द्युलोक** हेही अनुमोदन देवोत. ३

---

६ कर्ते निवाह्ळः कुत्सः वृत्रहणं शचीपतिं ... ऊतये अह्न् ।

७ देवी अदितिः देवैः नः नि पातु । त्राता देवः अप्रयुच्छन् त्रायताम् ।

१ यज्ञः देवानां सुम्नं प्रति एति । आदित्यासः, मृळयन्तः भवत । या अंहोः चित् वरिवोवित्तरा असत् सा सुमतिः अर्वाची आ ववृत्यात् ।

२ अङ्गिरसां सामभिः स्तूयमानाः देवाः अवसा नः उप आ गमन्तु । इन्द्रियैः इन्द्रः, मरुद्भिः मरुतः आदित्यैः अदितिः नः शर्म यंसत् ।

३ तत् नः इन्द्रः, तत् वरुणः, तत् अग्निः, तत् अर्यमा, तत् सविता चनः[३] धात् ।

सूक्त १०८.

॥ ऋषि- आङ्गिरस कुत्स । देवता- इन्द्राग्नि ॥

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, जो तुमचा अत्यन्त आश्चर्यकारक रथ (मार्गक्रमण करीत असता) अखिल विश्वाचें अवलोकन करीत असतो त्या रथांत[1] दोघेही एकत्र बसून (येथे) या व हा सोमरस काढून ठेवला आहे त्याचें प्राशन करा. १

हे **इन्द्र** आणि अग्निदेवहो, हे सर्व जगत् आपल्या विस्तीर्ण आकारामुळें जसें खोलपर्यंत[2] पसरलेलें आहे तसा हा सोम तुम्ही प्राशनास भरपूर पुरून तुमच्या मनास सर्वतोपरी आनंद-कारक होवो. २

तुम्ही खरोखर उत्कृष्ट कीर्तीचें उत्तम नाव मिळविलें आहे व वृत्राचें हनन करणारे तुम्ही (खरोखर) उत्कृष्ट रीतीनें एकत्र असतां. तेव्हां (ह्या यज्ञात) उत्कृष्ट रीतीनें विराजमान होऊन, हे सामर्थ्यवान इन्द्र आणि अग्निदेवहो, तुम्ही ह्या सामर्थ्यप्रद सोमरसाचें प्राशन करा. ३

हे **इन्द्र** आणि अग्निदेवहो, अग्नि प्रदीप्त केल्यावर ज्या तुम्हास भूषणें[3] चढविली आहेत, ज्यांचेकरितां यज्ञचमस वर उचलण्यांत येत आहेत, व जे तुम्ही दर्भासनावर विराजमान झालेले आहां, ते ह्या तीव्र सोमरस सिद्ध केल्याबरोबर आम्हांवर कृपा करण्याची इच्छा धरून इकडे या. ४

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, जी वीरकर्में (आजपर्यंत) तुम्ही केलीं, जीं (नानाप्रकारचीं) रूपें तुम्हीं दाखविलीं, व जे (अनेक) पराक्रम तुम्ही गाजविले त्यांचे व जी तुमची आमच्याशीं कृत्यें पुरातन काळापासून प्रख्यात आहेत त्या सर्वांचें स्मरण ठेवून ह्या (आम्ही) सिद्ध केलेल्या सोमरसाचें प्राशन करा. ५ (२६)

---

१ इन्द्राग्नी, यः वां चित्रतमः रथः विश्वानि **भुवनानि** अभिचष्टे **तेन सरथं** तस्थिवांसा आ यात अथ सुतस्य सोमस्य पिबत ।

२ इन्द्राग्नी, यावत् इदं विश्वं भुवनं **उरुव्यचा** **वरिमता गभीरं अस्ति तावान्** अयं सोमः पातवे अस्तु युवभ्यां **मनसे** अरं अस्तु ।

३ सध्र्यक् भद्रं नाम चक्राथे हि, उत **वृत्रहनौ सध्रीचीना** स्थः **वृषणा इन्द्राग्नी, सध्र्यचा** निषद्य वृष्णः सोमस्य आ वृषेथां ।

४ इन्द्राग्नी, अग्निषु समिद्धेषु **आनजाना,** **यतस्रुचा, बर्हिः** **तिस्तिराणा, तीव्रैः सोमैः परिषिक्तेभिः,** सोम-नसाय अर्वाक् आ यात ।

५ इन्द्राग्नी, यानि वीर्याणि, यानि **रूपाणि उत वृष्ण्यानि चक्रथुः या वां प्रत्नानि शिवानि सख्या,** तेभिः **सुतस्य सोमस्य पिबत ।**

ज्या अर्थी प्रथम तुमच्या (दर्शनाची) आवड मनात धरून मी म्हणालो—"हा **सोम** आमच्याच (यज्ञातील) उपासकांनी तुला अर्पण केला पाहिजे"—त्या अर्थी त्या माझ्या खऱ्या भक्तीकडे पाहून (तुम्ही) या व ह्या (आम्ही) सिद्ध केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ६

हे यज्ञार्ह **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, जरी तुम्ही आपल्या मंदिरात, एखाद्या विद्वान् भक्ताच्या (घरी), अथवा एखाद्या राजाच्या (यज्ञात) आनंद करीत बसला असाल तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यवान् देवांनो, (इकडे) या व (आम्ही) तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ७

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, जरी तुम्ही **यदु, तुर्वश, द्रुह्यु, अनु** अथवा **पूरू** ह्यांचे सदनात असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यवान् देवांनो, (इकडे) या व (आम्ही) तयार केलेल्या सोमरसाचें प्राशन करा. ८

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, जरी तुम्ही पृथिवीच्या अगदीं खालच्या प्रदेशात असला अथवा मधल्या किंवा वरच्या प्रदेशात असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यवान् देवांनो, (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ९

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, जरी तुम्ही पृथिवीच्या अगदी वरच्या प्रदेशात असला अथवा मधल्या किंवा खालच्या प्रदेशात असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यवान् देवांनो (इकडे) या व आम्हीं तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. १०

---

६ यत् प्रथम वां वृणानः अब्रव "अयं सोमः नः असुरैः विहव्यः," तां सत्यां श्रद्धां अभि आ यात हि।

७ यजत्रा इन्द्राग्नी, यत् स्वे दुरोणे, यत् ब्रह्माणि राजनि वा मदथः, अतः, वृषणौ, परि आ यात हि।

८ इन्द्राग्नी, यत् यदुषु तुर्वशेषु, यत् द्रुह्युषु, अनुषु, पूरुषु स्थः, अतः, वृषणौ, परि आ यात हि।

९ इन्द्राग्नी, यत् अवमस्यां पृथिव्यां, मध्यमस्यां उत परमस्यां स्थः, अतः, वृषणौ, परि आ यात हि।

१० इन्द्राग्नी, यत् परमस्यां पृथिव्यां, मध्यमस्यां उत अवमस्यां स्थः, अतः, वृषणौ परि आ यात हि।

हे इन्द्र आणि **अग्नि**देवहो, जरी तुम्हीं स्वर्गात, पृथिवीवर, वनस्पतीमध्यें अथवा उदकात असलां तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यवान् देवानो, (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसाचें प्राशन करा. ११

हे इन्द्र आणि **अग्नि**देवहो, तुम्ही सूर्योदयाचे वेळीं जरी स्वर्गलोकाच्या मध्यभागीं वसून आनंदानें हवीचे सेवन करीत असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यवान् देवानो (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसाचें प्राशन करा. १२

हे इन्द्र आणि **अग्नि**देवहो, ह्याप्रमाणें सोमरसाचें प्राशन करून आमचेकरिता सर्व वैभव जिंकून घेऊन या. ह्या आमच्या विनंतीस **मित्र** व **वरुण** ह्यांचें व त्याचप्रमाणें **अदिति, सिंधु, पृथिवी,** व **द्युलोक** ह्यांचेंही अनुमोदन असो. १३ (२७)

सूक्त १०९.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-अग्नि ॥

मनामध्यें वैभवाची इच्छा ठेवून मी (मला कोणी) ज्ञातिबांधव अथवा आप्त (मदत करितील काय म्हणून त्यांना) शोधावयास[1] लागलो. हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, तुमच्या मनाची प्रवृत्तिही माझेविषयीं अन्यप्रकारची नाहीं, व (म्हणूनच) हें जोरदार स्तोत्र मी तुमचे सन्मानार्थ रचिलें आहे. १

खरोखर मेहुण्यापेक्षा[2] अथवा एखाद्या गुणहीन जावयापेक्षांही आपण आम्हांला सढळपणानें द्रव्य देणारे आहात असें मी ऐकलें आहे. ह्यासाठीं हे **इन्द्र** आणि **अग्नि**देवहो, तुम्हांस सोमरस अर्पण करून मी हें नूतन स्तोत्र रचीत आहे. २

---

११ इन्द्राग्नी, यत् दिवि स्थः, यत् पृथिव्यां, यत् पर्वतेषु, ओषधीषु अप्सु आ अवर्णां परि आ यात हि।

१२ इन्द्राग्नी, सूर्यस्य उदिता यत् दिवः मध्ये स्वधया मादयेथ, अत... वर्णां, परि आ यात हि।

१३ इन्द्राग्नी, एव सुतस्य पपिवांसा अस्मभ्यं धनानि सजयत।

१ इन्द्राग्नी, मनसा वस्यः इच्छन् ज्ञास:[1] उत वा सजातान् वि ... हि। युवत् प्रमतिः मह्य अन्या न अस्ति। सः वाजयन्ती धियं वा अतक्षम्।

२ स्यालात्[2] उत वा विजामातुः घ ना भूरिदावत्तरा अश्रव हि। ... इन्द्राग्नी, युवभ्यां सोमस्य प्रदत्या नव्यं स्तोमं जनयामि।

आमचा वंशविच्छेद[3] न होवो अशी प्रार्थना करणारे व आपल्या वाडवडिलांचे सामर्थ्य आपल्या संततीच्या अंगीं उतरावें अशी इच्छा बाळगणारे जे सामर्थ्यवान् पुरुष सौख्याचा उपभोग घेत असतात ते केवळ **इन्द्र** आणि **अग्नि** ह्यांच्याच कृपेमुळेच होय. (कारण ते पहा, सोमरस काढण्याकरितां त्यानी आणलेले) यज्ञपाषाण सोमरसपात्राच्या जवळच ठेवलेले (दिसत) आहेत. ३

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि** देवांनो, हे दिव्य सोमरसपात्र तुमच्या संतोषाकरिता मोठ्या हौसेनें सोमरस काढून घेत आहे. तर हे **अश्विनी** देवहो, आपले मंगल हस्त—आपले सुंदर कर—सरसावून धावत या व (हा सोमरस) उदकात घालून त्यावर मधुर रसाचे सिंचन करा. ४

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि** देवतानो, मी असे ऐकले आहे की दुष्टांचे हनन करण्याचे कामीं आणि वैभव अर्पण करण्याचे प्रसंगीं आपण (सर्वांहून) ज्यास्त अधिकार[4] चालविता. तेव्हां हे अनेक स्थली संचार करणाऱ्या देवांनो, ह्या यज्ञात कुशासनावर अधिष्ठित होऊन ह्या सोमरसाने संतुष्ट व्हा. ५ (२८)

हे **इन्द्र** आणि **अग्नि** देवहो, एकमेकांस युद्धार्थ आह्वान[5] करणाऱ्या पुरुषापेक्षा, पृथिवीपेक्षा, द्युलोकापेक्षा, महानद्यापेक्षा, पर्वतापेक्षां, आणि ह्यावाचून जे कोणते दुसरे लोक उरले असतील त्यांच्यापेक्षांही तूं श्रेष्ठपणात अधिक आहेस. ६

ज्याचे बाहु वज्राप्रमाणे बळकट आहेत अशा हे **इन्द्र** आणि **अग्नि** देवांनो, आमची भरभराट करा, आम्हास शिकवा व आपल्या सामर्थ्याचे योगानें आमचें संरक्षण करा. हेंच खरोखर ते सूर्याचे रश्मि की ज्यांच्या स्वरूपांत[6] आमचे वाडवडील जाऊन मिळाले. ७

---

३ रश्मीन्[3] मा छेत्र इति नाधमानाः पितॄणां शक्तीः अनुयच्छमानाः वृषणः इन्द्राग्निभ्यां क मदन्ति । ता ह अद्री धिषणायाः उपस्थे ।

४ इन्द्राग्नी, देवी धिषणा युवाभ्यां मदाय उशती सोम सुनोति । अश्विना, तौ भद्रहस्ता सुपाणी आ धावत, अप्सु मधुना पृक्त ।

५ इन्द्राग्नी, वृत्रहत्ये. वसुनः विभागे, युवा तवस्तमा[4] शुश्रव । प्र चर्षणी, तौ अस्मिन् यज्ञ बर्हिषि आसद्य मादयेथां ।

६ इन्द्राग्नी, पृतनाहवेषु[5] चर्षणिभ्य , पृथिव्याः, दिवः च प्र रिरिचाथे । महित्वा सिन्धुभ्यः प्र, गिरिभ्यः अन्या विश्वा भुवना अति ।

७ वज्रबाहू इन्द्राग्नी, अस्मान् आ भरत, शिक्षत, शचीभि. अवत । इमे नु ते सूर्यस्य रश्मय, येभिः नः पितरः सपित्व आसन् ।

शत्रूंची नगरे उध्वस्त करणाऱ्या हे **वज्रधारी इन्द्र** आणि **अग्निदेवानो,** आम्हांस सन्मार्गास न्या व आमचे हवि स्वीकारून आमचे संरक्षण करा. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र, वरुण,** व तसेच **अदिति, सिन्धु, पृथिवी** व **द्युलोक** ह्याचेंही अनुमोदन असो. ८ (२९)

सूक्त ११०.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–इन्द्र ॥

माझे (योजिलेले) कृत्य[१] समाप्त झालें आणि तथापि ते मी पुन्हा करीत आहें, **कारण** ही (पहा) एक अत्यंत मधुर स्तुति (**ऋभूंच्या**) गौरवार्थ मी गात आहे. हा येथे सर्व देवांस उद्देशून (सोमरसाचा) समुद्र (भरून) ठेवलेला आहे. हे ऋभूनो, तो सोम 'स्वाहा' असा उच्चार करून तुम्हास अर्पण केल्याबरोबर तुम्ही (त्याचा स्वीकार करा. व) तृप्त व्हा. १

ज्या वेळी अज्ञानापासून (सर्वथैव) निर्मुक्त[२] व माझे (जणू) कोणी आप्तच असे तुम्ही पुराण पुरुष (हवींच्या) उपभोगाची[३] आवड धरून (... प्राप्तीच्या) उद्योगास लागला त्या वेळी, हे **सुधन्व्याच्या** पुत्रांनो, आपल्या (पराक्रमाच्या) कृत्याच्या श्रेष्ठपणामुळेच तुम्हास त्या उदार **सविता** देवाच्या सदनात जाता आले. २

ज्यास कधीही गुप्त ठेवणे शक्य नाही अशा त्या **सवित्याचें** यश वर्णन करण्याचे ज्या वेळी ही श्रम घेतले त्या वेळी मात्र **सवित्यानें** तुम्हास अमरत्व अर्पण केले. त्या उदार (**त्वष्टा**) त्याचा जो पिण्याचा एकच रस होता त्याचे तुम्ही चार चमस केले. ३

सत्कर्माचे मोठ्या उत्साहाने आचरण करीत देवाची[४] उपासना करणारे (**ऋभु**) मानव असून सुद्धां अमरत्वास जाऊन पोचले. हे **सुधन्व्याचे** पुत्र **ऋभु** सूर्याचीही दर्शन प्राप्त होणाऱ्या योग्यतेस चढून, एका वर्षाच्या आत, (दुसऱ्यांना त्यांची स्तोत्रे गावी अशा पदवीस) चढले. ४

---

८ पुरदरा इन्द्राग्नी, अस्मान् शिक्षत, भरेषु अवत ।

१ मे अप[१] तत तत् ऊं पुनः तायते । स्वादिष्टा धीतिः उचथाय शस्यते । अय इह विश्वदेव्यः समुद्र, ऋभव स्वाहाकृतस्य स तृप्णुत ऊं ।

२ यत् अपाकाः,[२] मम के चित् आपयः, प्रांचः आभोगय[३] इच्छतः प्र ऐतन, सौधन्वनास, चरितस्य भूमना, दाशुप सवितु. गृह अगच्छत ।

३ यत् अगोह्य श्रवयन्त. ऐतन तत् सविता वः अमृतत्व आ असुवत् । त्य चित् असुरस्य भक्षण चमस एक सन्त चतुर्वय अकृणुत ।

४ शमी तरणित्वेन विव्री[४] वाघत मर्तासः सन्तः अमृतत्व अनशु. सौधन्वनः सूरचक्षस ऋभवः सवत्सरे . . . अपृच्यन्त ।

अमर अशा देवाच्या समुदायामध्येंसुद्धा आपली कीर्ति वाढावी व (अशा रीतीनें) अत्यंत उत्कृष्ट यश[5] आपणास प्राप्त व्हावें अशी इच्छा धारण करणाऱ्या **ऋभूंना** (अखेर) (मानवाकडून) स्तुति प्राप्त होऊन त्यांनी, ज्याप्रमाणें शेताची मोजणी करावी त्याप्रमाणें, आपल्या तेजस्वी हत्याराने[6] उघड्या तोंडाच्या[7] त्या एकाच यज्ञपात्राची मोजणी केली. ५ (३०)

(ह्या **ऋभूंची** श्रेष्ठ पदवी) लक्ष्यात घेऊन अंतरिक्षात वास करणाऱ्या ह्या वीराना आपण, पळीने घृत अर्पण केल्याप्रमाणे, (एक) स्तोत्र[8] अर्पण करूं या. ह्याच (परम) पित्याशीं ते आपल्या उत्साहपूर्वक कृतींनी ऐक्य पावले व सामर्थ्याचा लाभ करून घेऊन दिव्य रजोलोकावर आरूढ झाले. ६

ऋभु हाच आमचा आपल्या सामर्थ्यामुळे नवीन आवेश चढलेला **इन्द्र** होय; **ऋभु** हाच आपल्या शक्तीमुळे व संपत्तीमुळें आमचें निधान व आमचा (उदार) दाता होय. हे देवहो, आपल्या कृपेनें आम्ही, ज्या दिवसावर आमचें निरंतर प्रेम राहील अशा एखाद्या दिवशी, भक्तिहीन लोकांच्या सैन्यावर[9] विजय मिळवूं. ७

हे **ऋभूहो**, तुम्हींच (तुमच्या) चर्मापासून एक (खरोखरी जिवंत) गाय बनविली व मातेची व तिच्या वत्साची गाठ घालून दिली. हे **सुधन्व्याच्या** पुत्रांनो, तुम्हीं अद्भुत कृति करून आपल्या वयस्क मातापितरांस पुन्हा तरुण केलें. ८

हे **इन्द्रा**, पराक्रमामुळें जेथें लाभ होण्याचा संभव असेल अशा युद्धात आपल्या सामर्थ्यानें आमचें रक्षण[10] कर आणि **ऋभूंसहवर्तमान** (येऊन) आम्हास आश्चर्यकारक असें सौख्य अर्पण कर. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र** आणि **वरुण**, आणि त्याप्रमाणें, **अदिति**, **सिंधु**, **पृथिवी** व **द्युलोक** ह्यांचेही अनुमोदन असो. ९ (३१)

---

५ असर्त्येपु श्रव. इच्छमानाः उपम[5] नाधमाना., उपस्तुता ऋभवः तेजनेन[6] एक जेहमान[7] पात्र क्षेत्र इव वि ममु ।

६ ये ऋभवः अस्य पितु सश्चिरे, वाज, दिवः रजः अरुहन्, अन्तरिक्षस्य नृभ्य., स्रुचा इव घृत मनीषा, विद्मना[8] आ जुहवाम ।

७ ऋभु न शवसा नवीयान इन्द्र, ऋभुः वाजेभिः वसुभिः वसुः ददिः देवा:, अवसा प्रिये अहनि असुन्वता पृत्सुती[9] अभि तिष्ठेम ।

८ ऋभव, चर्मण गा नि अपिंशत, वत्सेन मातरं पुन. स असृजत । सौधन्वनासः नरः, स्वपस्यया जिव्री पितरा युवाना अकृणोतन ।

९ इन्द्र, वाजसातौ वाजेभि. नः अविड्ढि,[10] ऋभुमान चित्र राध. आ दर्षि ।

सूक्त १११.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–इन्द्र ॥

ज्ञानामुळें[1] ज्यास कुशलता प्राप्त झाली आहे अशा हे **ऋभूंनो**, तुम्हीं सुंदर रथ व इन्द्रास वाहून नेणारे सामर्थ्यवान् अश्व निर्माण केले. तुम्ही आपल्या मातापितरास तारुण्ययुक्त (नूतन) आयुष्य दिले व वत्सासाठीं त्याचेचजवळ सदोदित राहील अशी माता उत्पन्न केली. १

हे (**ऋभूंनो**) आपल्या सामर्थ्यानें आम्हास यज्ञयाग करण्यासाठीं आयुष्य[2] द्या आणि आमचे अंगीं पराक्रम व बल यावें म्हणून आम्हास उत्तम संतति व (पोटभर) अन्न द्या. (शिवाय) आम्ही आपल्या पदरच्या सर्व शूर पुरुषांसह (निर्विघ्नपणाने) (ह्या जगात) नरती करावी म्हणून आमच्या सेनेच्या अंगी जोमदारपणा उत्पन्न करा. २

हे **ऋभूंनो**, आमची अभिवृद्धि करा, आमच्या रथांची अभिवृद्धि करा व आमच्या अश्वांची अभिवृद्धि करा. तुम्ही आमची सदोदित अशी विजयशाली अभिवृद्धि केली पाहिजे की जिच्यामुळे आमचे नातलग अथवा परके— कोणीही आमच्याशी युद्ध करण्यास पुढे येवो— त्याचा पराजयच[3] होत जावा. ३

आमचे संरक्षणार्थ मी **ऋभूंचा** अधिपति **इन्द्र** ह्यास व त्याचप्रमाणें **ऋभु, वाज, मरुत्**, उभयता **मित्र** आणि **वरुण**, व दोघे **अश्विन**, ह्या देवासही सोमपान करण्याकरिता बोलावतो. आम्हास (अनेक) लाभ, बुद्धिशालित्व व विजयीपणा ही प्राप्त होतील अशा रीतीने ते आमची अभिवृद्धि करोत. ४

आम्हास हवि अर्पण करण्याचे सामर्थ्य यावें म्हणून **ऋभु** आम्हास (अनेक) लाभ[5] घडवो आणि समरांगणात विजयी होणारा **वाज** आमचे संरक्षण करो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र** व **वरुण** आणि त्याचप्रमाणे **अदिति, सिन्धु, पृथिवी** व **द्युलोक** ह्यांचेही अनुमोदन असो. ५ (३२

---

१ विद्मनापसः, सुवृत रथ तक्षन, इन्द्रवाहा, वृषण्वसू हरी तक्षन । ऋभवः, पितृभ्यां युवन् वयः तक्षन् । वत्साय सचाभुव मातरं तक्षन् ।

२ यज्ञाय नः ऋभुमत् वयः आ तक्षत, क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावती इषं । यथा सर्ववीरया विशा क्षयाम तत् शर्धाय इन्द्रियं सु धासथ ।

३ नरः ऋभवः, अस्मभ्यं सातिं, रथाय सातिं, अर्वते सातिं आ तक्षत । पृतनासु जामिं अजामिं सक्षणिं जत्री सातिं नः स महेत ।

४ ऊतये ऋभुक्षणं इन्द्रं, ऋभून्, वाजान्, मरुतः, उभा मित्रावरुणा, अश्विना सोमपीतये नूनं आ हुवे । ते नः सातये, धिये, जिषे नः हिन्वन्तु ।

५ ऋभुः भराय सातिं सं शिशातु । समर्यजित् वाजः अस्मान् अविष्टु ।

सूक्त ११२.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–द्यावापृथिवी अग्नि अश्विन ॥

द्युलोक आणि **भूलोक** ह्यांनीं आमच्या प्रार्थनेकडे प्रथम लक्ष्य[1] द्यावें म्हणून मी त्याचें स्तवन करितों व त्या सुंदर कान्तीनें युक्त असलेल्या देदीप्यमान अग्नीनें इकडे येत असतां आमच्या कामना परिपूर्ण कराव्या म्हणून मी त्याचेंही स्तवन करितों. हे अश्विनहो तुमच्या स्तुतिकर्त्यांनें तुम्हांस सोमरस अर्पण केला असतां ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्ही त्यास[3] आपल्या [illegible] [illegible][2] करिता ती सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही येथें आगमन करा. १

(भक्तजनांची) तुम्हाला आठवण होऊन तुम्ही त्याना आपलें औदार्य दाखविण्यास प्रवृत्त व्हावें म्हणून ते तुम्हास (सोमरस) अर्पण करीत तुमच्या काय काय आज्ञा बाहेर पडतात त्याची जणूं काय वाटच[4] पहात तुमच्या रथासोवती एकणकटे तिष्ठत बसलेले आहेत. हे **अश्विन**हो, (भक्तजनाना) त्याचे अभीष्ट प्राप्त व्हावें म्हणून त्यांची बुद्धि ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्ही (उचित) कर्मांचे ठिकाणीं निमग्न करिता तीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही येथें आगमन करा. २

(त्या) दिव्य अमृतामुळें तुम्हास (नवीन) उत्साह येत असल्याकारणानेंच ह्या सर्व लोकांवर तुम्ही अधिकार चालवीत राहिला आहा. हे शूर **अश्विन**हो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्ही कधीं न विणाऱ्या[5] अशा [illegible] भरपूर दूध आणलें तीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही येथें आगमन करा. ३

चोहोकडे परिभ्रमण करणारा व दोन मातापासून जन्म पावलेला असा (पुरुष) ज्या तुमच्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळें [illegible] पराक्रमाच्या साहाय्याने (सर्व) शीघ्रगामी लोकात जास्ती शीघ्रगामी [illegible] आहे व ज्या सामर्थ्याचे योगानें **त्रिमन्तु** प्रज्ञावान् होण्यास समर्थ झाला तीं [illegible] बरोबर घेऊन हे अश्विनहो तुम्ही येथें आगमन करा. ४

ज्या तुमच्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळें तुम्ही बंधनात[6] पडलेल्या व पाशांत[7] सांपडलेल्या **रेभ** व **वन्दन** ह्यांच्या [illegible] उदकातून बाहेर काढलें व ज्यांच्या योगानें (तुमच्या) [illegible] ([illegible]) निमग्न असणाऱ्या **कण्वाचें** तुम्ही संरक्षण केलें तीं आपली सामर्थ्यें [illegible] तुम्ही येथें आगमन करा. ५ (३३)

---

१ पूर्वचित्तये द्यावापृथिवी, [illegible] अग्नि यामन इष्टये, [illegible] । अश्विना, याभिः भरे कारं अशाय जिन्वथः ताभिः ऊतिभिः सु आ गत । २ युवो दानाय सुभरा असश्चतः वचसः न रथं मन्तवे आ तस्थु अश्विना, याभिः इष्टये कर्मन् धियः अवथ ताभिः ऊतिभिः सु आ गत । ३ दिव्यस्य अमृतस्य मज्मना तासां विशां प्रशासने युवं क्षयथ नरा अश्विना, याभिः अस्व धेनुं पिन्वथः ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

४ याभिः परिज्मा द्विमाता तनयस्य मज्मना तूर्षु तरणिः विभूषति, याभिः त्रिमन्तुः विचक्षणः अभवत् ताभिः ऊतिभिः अश्विना, सु आ गत । ५ अश्विना, याभिः निवृतं सितं रेभं वन्दनं अदभ्यं दृशे उत् ऐरयत, याभिः प्र सिषासन्तं कण्वम् आवत ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

अन्तक चालतां[१] चालता थकून[२] गेला असता ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळें तुम्हीं त्यास हुषारी आणली, (दुःखितास) दुःखविमुक्त करणाऱ्या ज्या आपल्या सामर्थ्यांमुळें तुम्हीं **भुज्यूचे** अंगी (नवीन) उत्साह उत्पन्न केला व ज्याचे योगानें तुम्हीं **कर्कन्धु** व **वय्य** ह्यांना तरतरी आणली तीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन, हे **अश्विनहो**, तुम्ही येथें आगमन करा. ६

ज्या तुमच्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळे तुम्हीं **शुचन्तीला** द्रव्यानें भरलेलें असें गृह[३] (अर्पण केले), ज्यांचे योगाने तुम्हीं दाहक तापही, अत्र ला सोसता येईल इतका (सौम्य), (केला) व ज्यांचे योगानें तुम्हीं **पृश्निगु** आणि **पुरुकुत्स** ह्यांचें संरक्षण केलें, तीं आपलीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन, हे **अश्विनहो**, तुम्हीं (येथें) आगमन करा. ७

(भक्तजन) रक्षक ज्या आपल्या सामर्थ्यांमुळे, हे बलवान् **अश्विनहो**, तुम्हीं अंध व पंगु[४] असलेल्या अशा **परावृजाला** पहाण्याची व चालण्याची शक्ति दिली व ज्याचे योगानें तुम्हीं (हिंसक प्राण्याच्या) भक्ष्यस्थानीं पडलेल्या लावी पक्षिणीस (त्याच्यापसून) सोडविलें तीं आपलीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन इकडे आगमन करा. ८

ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळें तुम्हीं माधुर्ययुक्त नद्यांस पूर[५] आणला, ज्यांचे योगानें, हे जरारहित **अश्विनी** देवहो, तुम्हीं वसिष्ठाची भरभराट केली व ज्यांचे योगानें तुम्हीं **कुत्स**, **श्रुतर्य** आणि **नर्य** ह्यांचे संरक्षण केलें, तीं आपली सामर्थ्यें बरोबर घेऊन (इकडे) आगमन करा. ९

अथर्व्याच्या कुलांत उत्पन्न झालेल्या धनवान् **विश्पलेचा** ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळें तुम्हीं युद्धात हजारों माणसें लढत असता त्यातूनही बचाव केला आणि तुमच्यावर प्रेम[६] करणाऱ्या ज्या **अश्वकुलातील** **वशाचें** तुम्हीं संरक्षण केलें तीं आपलीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) आगमन करा. १० (३४)

---

६ याभिः आअरणे जसमानं अन्तक, याभिः अव्यथिभिः भुज्यु जिजिन्वथुः, याभिः कर्कंधुं वय्यं च जिन्वथ. ताभिः ऊतिभिः, अश्विना सु आ गत ।

७ याभिः शुचन्तिं धनसां सुषंसद, तप्तं घर्मं अत्रये ओम्यावन्तं, याभिः पृश्निगुं पुरुकुत्सं आवत ताभिः ऊतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

८ वृषणा अश्विना, याभिः शचीभिः अन्धं श्रोणं परावृजं चक्षसे एतवे कृथः, याभिः प्रसितां वर्तिकां अमुचतं ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

९ याभिः मधुमत सिन्धुं असश्चत, अजरौ, याभिः वसिष्ठं अजिन्वत, याभिः कुत्सं श्रुतर्यं नर्यं आवत, ताभिः ऊतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

१० अथर्व्यं धनसां विश्पलां याभिः सहस्रमीळ्हे आजौ अजिन्वत, प्रेणिं अश्व्यं वशं याभिः आवतं ताभिः ऊतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

हे अत्यंत उदार अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळें **उशिजाच्या** कुळात जन्म पावलेल्या **दीर्घश्रवा** (नावाच्या) व्यापाऱ्यासाठी मेघाने मधुर (जलाची) वृष्टि केली व ज्याचे योगाने तुमची स्तुति करणाऱ्या **कक्षीवानाचें** तुम्ही रक्षण केलें तीं आपलीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. ११

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यांनी तुम्ही **रसा** (नावाच्या) नदीला जलप्रवाह वाहवून पूर आणला, ज्या ज्यामुळे तुम्ही अश्व नसलेल्या रथाला विजयी करण्याकरिता त्याचा बचाव केला आणि ज्या ज्यामुळें **त्रिशोक** (आपल्या घराकडे) धेनु घेऊन जाण्यास समर्थ झाला, ती तुमची (सर्व) सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. १२

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यांमुळें तुम्हास फार दूरच्या प्रदेशांत सूर्याचे सभोवती फिरता येतें, ज्याच्यामुळें **मंधाता** भूमीचें स्वामित्व मिळविण्याच्या प्रयत्नांत असता तुम्हीं त्याचें रक्षण केलें आणि ज्याच्यायोगानें विद्वान् **भरद्वाजाचें**ही तुम्ही परिपालन केलें तीं तुमचीं (सर्व) सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १३

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यांमुळें तुम्ही **शम्बराचा** वध करण्याचे प्रसंगी (त्या) श्रेष्ठ **अतिथिग्वाचें, कशोजूचें** व **दिवोदासाचें** रक्षण केलें व ज्याचे योगाने (शत्रूंच्या) पुरांचा भेद करीत असता तुम्ही **त्रसदस्यूचा** बचाव केला, तीं तुमची (सर्व) सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १४

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यांमुळें (सोमरसाचे) अतिशय पान करणाऱ्या **वम्रास, उपस्तुतास**, व पत्नीचा लाभ करून घेणाऱ्या **कलीस** तुम्ही सन्मान प्राप्त करून देता व ज्याचे योगाने **व्यश्व** व **पृथि** ह्याचे तुम्ही संरक्षण केलें तीं तुमचीं (सर्व) सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. १५ (३५)

---

११ सुदानू अश्विना, याभिः औशिजाय दीर्घश्रवसे वणिजे कोशः मधु अक्षरत, याभिः स्तोतारं कक्षीवन्तं आवत ताभिः, ऊतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

१२ अश्विना, याभिः उग्रः क्षोदसा रसां पिपिन्वथुः, याभिः अनश्वं रथं जिषे आवत, याभिः त्रिशोकः उस्रियाः उदाजत, ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१३ अश्विना, याभिः परावति सूर्यं परियाथः, क्षैत्रपत्येषु मधातारं आवत, याभिः विप्रं भरद्वाजं प्र आवत ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१४ अश्विना, याभिः शम्बरहत्ये महां अतिथिग्वं, कशोजुवं, दिवोदासं आवत, याभिः पूर्भिद्ये त्रसदस्युं आवत, ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१५ अश्विना याभिः विपिपानं वम्रं, उपस्तुतं, वित्तजानिं कलिं दुवस्यथः, याभिः व्यश्वं उत पृथिं आवत, ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

हे शूर **अश्विन**हो (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळें तुह्मीं प्राचीन कालीं, शयु, **अत्रि** व **मनु** ह्यांची भरभराट व्हावी अशी इच्छा धारण केली, आणि ज्यांचे योगानें तुम्हीं **स्यूमरश्मी**करिता बाण[८] सोडले, तीं तुमचीं (सर्व) सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. १६

हे **अश्विन**हो (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळें **पठर्वा** हा आपला मार्ग[९] क्रमीत असता आपल्या शरीराच्या भव्यतेमुळे, इन्धनानें प्रज्वलित केलेल्या अग्नीप्रमाणें, देदीप्यमान दिसला, आणि ज्याच्या योगानें मोठमोठ्या युद्धामध्येंही तुम्हीं **शर्याता**चें संरक्षण केलें तीं तुमचीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १७

हे **अश्विन**हो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळें तुम्हीं **अंगिरसा**च्या स्तुतीने संतोष[१०] पावला व जेथे गाईंचा समुदाय कोंडून ठेवला होता अशा गुहेमध्यें (सर्वांच्या) पुढे होऊन शिरला आणि ज्याच्या योगानें तुम्हीं शूर **मनू**ला अन्नसामग्री देऊन त्याचे संरक्षण केले, ती तुमचीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १८

हे **अश्विन**हो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळें तुम्हीं **विमदास** भार्या मिळवून दिली, ज्यांच्यामुळें ताम्रवर्ण धेनूंस तुम्ही (आपल्या आज्ञा मानावयास) शिकविलें व ज्याच्या योगाने तुम्हीं **सुदेव्याला सुदासा**कडे घेऊन आला त्या तुमच्या सामर्थ्यासह तुम्ही इकडे या. १९

हे **अश्विन**हो, (भक्तजन) संरक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्ही हवी अर्पण करणाऱ्या भक्ताने कल्याणप्रद[११] होता, ज्याच्या योगानें तुम्ही **भुज्यु** आणि **अध्रिगु** ह्यांचे संरक्षण करता, आणि ज्यांच्यामुळे तुम्हीं उत्तम हवि देणाऱ्या **ऋतस्तुभे**ला सौख्यामध्ये (ठेविता) तीं तुमचीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. २० (३६)

---

१६ नरा अश्विना, याभि. पुरा शयवे, याभि. अत्रये, याभि मनवे गातु ईषथुः, याभि स्यूमरश्मये शारीः[८] आजत, ताभिः ऊतिभि सु आ गत ।

१७ अश्विना, याभि पठर्वा जठरस्य मज्मना अग्निः न[९] चित इद्धः अग्निः न अदीदेत्, याभिः महाधने शर्यात अवथः ताभि. ऊतिभि सु आ गत ।

१८ अश्विना, याभि अंगिर मनसा निरण्यथः,[१०] गोअर्णसः विवरे अग्र गच्छथः, याभिः शूर मनु इषा समावत ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१९ अश्विना, याभि विमदाय पत्नी नि ऊहथु, याभि. वा घ अरुणीः अशिक्षत, याभिः सुदेव्य सुदासे ऊहथुः ताभिः ऊतिभि सु आ गत ।

२० अश्विना, याभिः ददाशुषे शताती[११] भवथः, याभि भुज्यु, याभिः अध्रिगु अवथः, याभिः सुभरां ऋतस्तुभ ओम्यावतीं, ताभिः ऊतिभि सु आ गत ।

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्हीं शरसंधानप्रसंग[११] **कृशानूची** वहावा करविली, ज्याचे योगाने तुम्हीं त्या तरुण पुरुषाचा अश्व वेगानें धावत असतां त्याचें संरक्षण केलें व ज्याचे योगानें तुम्हीं भ्रमराना त्याना आवडता मध आणून देतां तीं तुमचीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. २१

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्हीं **धेनूंच्या** प्राप्तीकरितां युद्ध करणाऱ्या त्या वीराचा, त्यास युद्धांत भूमि व संतति मिळवून देऊन, उत्कर्ष करविला, आणि ज्याचे योगानें तुम्हीं रथ व अश्व ह्यांचें संरक्षण करितां, तीं आपलीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. २२

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळें तुम्हीं **अर्जुनी**चा पुत्र **कुत्स** व त्याच प्रमाणें **तुर्वीति** व **दभीति** ह्यांचें संरक्षण केलें व ज्यांचे योगानें तुम्हीं **ध्वसन्ति** व **पुरुषन्ति** ह्यांचेंही परिपालन केलें तीं आपलीं सामर्थ्यें बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. २३

हे शत्रूंचा नाश करणाऱ्या पराक्रमी **अश्विनी** देवानो, आम्हांवर कृपाळू होऊन स्तुति व प्रार्थना सफल[१३] करा. सूर्याची[१४] प्रभा फाकली नाहीं तोंच आमच्या संरक्षणासाठीं मी तुमचा धावा करीत आहे. ह्यासाठीं आम्हांस सामर्थ्य अर्पण करून आमची भरभराट करा. २४

हे अश्विनहो, आमच्या सौख्यात कधींही खंड[१५] पडूं न देतां रात्रंदिवस आमचें संरक्षण करा. ह्या आमच्या प्रार्थनेस **मित्र** आणि **वरुण** आणि त्याचप्रमाणें **अदिति, सिंधु, पृथिवी,** व **द्युलोक** ह्यांचेंही अनुमोदन असो. २५ (३७) (७)

---

२१ अश्विना, याभि: असने[११] कृशानु दुवस्यथ:, याभि: यून: अर्वत जवे आवतं, यत् सरड्भ्य: प्रिय मधु भरथ: ताभि ऊतिभि सु आ गत ।

२२ अश्विना, याभि: गोषुयुध नर नृषाह्ये क्षेत्रस्य तनयस्य साता जिन्वथ:, याभि: रथान्, याभि: अर्वत: अवथ: ताभि: ऊतिभि: सु आ गत ।

२३ शतक्रतू अश्विना, याभि: आर्जुनेय कुत्स, तुर्वीतिं, दभीतिं प्र आवतं, याभि: ध्वसंतिं पुरुषन्ति आवत, ताभि. ऊतिभि सु आ गत ।

२४ दस्रा वृषणा अश्विना, अस्मे न. वाच मनीषां अप्नस्वती[१३] कृत, अद्यूत्ये[१४] अवसे वां नि ह्वये वाजसातौ न: वृधे च भवतं ।

२५ अश्विना, अरिष्टेभि:[१५] सौभगेभि द्युभि: अक्तुभि: अस्मान परिपात ।

सातवा अध्याय समाप्त ॥

अध्याय ८.

सूक्त ११३.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-उषा ॥

हें सर्व तेजांतील श्रेष्ठ **तेज** अवतीर्ण झालें आहे. हा आश्चर्यकारक व सर्वव्यापी **प्रकाश**[1] उदय पावला आहे. **सवित्यास** जन्म[2] देण्याकरिताच ही (**उषा**) प्रादुर्भूत झाली आहे व म्हणून **रात्रीनें** तिचेकरिता (चटकन) जागा केली. १

आपलें शुभ्रवर्ण बालक घेऊन ही शुभ्र व देदीप्यमान (**उषा**) प्राप्त झाली आहे. कृष्णवर्ण (**रात्रीनें**) आपली सर्व निवासस्थानें इच्याकरिता मोकळीं करून ठेवलीं आहेत. परस्परांशीं समान नात्याच्या अशा ह्या एकमेकींस अनुसरणाऱ्या[3] (दोघी) अमर देवता, (जगताचा) वर्ण **पालटीत,** आकाशमार्गानें संचार करीत असतात. २

ह्या दोघी भगिनींचा मार्ग अनन्त आहे. देवाच्या आज्ञेस अनुसरून त्या पाळीपाळीनें त्या मार्गानें संचार करितात. एका विचारानें चालणाऱ्या परंतु स्वरूपांत भिन्न अशा ह्या सुंदर[4] (दोघीजणी), **रात्र** आणि **उषा,** (कोठेंच) थांबत अथवा विश्रान्ति घेत नाहींत. ३

देदीप्यमान, व माधुर्ययुक्त सत्याचा लाभ घडविणारी ही आश्चर्यकारक (**उषा**) दिसूं लागली आहे. हिनें आमच्या (गृहाचीं) द्वारें उघडलीं आहेत. (सर्व) जगास (आपापल्या उद्योगाकडे) प्रवृत्त[5] करून तिनें आम्हाकरिता धनें खुलीं केलीं आहेत, व तिनें सर्व प्राणिमात्रास जागृत केलें आहे. ४

---

१ इदं ज्योतिषां श्रेष्ठं ज्योतिः आ अगात् । चित्रः विभ्वा प्रकेतः[1] अजनिष्ट । यथा **सवितुः सवाय**[2] एव प्रसूता रात्री उषसे योनिं अरैक् ।

२ रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्या आ अगात् । कृष्णा अस्याः सदनानि अरैक् ऊं । **समानबन्धू अनूची**[3] **अमृते** वर्णं आ मिनाने द्यावा चरतः ।

३ स्वस्रोः अध्वा समानः अनन्तः । देवशिष्टे तं अन्यान्या चरतः **समनसा विरूपे सुमेके**[4] **नक्तोषसा न** मेथेते, न तस्थतुः ।

४ भास्वती, सूनृतानां नेत्री चित्रा अचेति । नः दुरः वि आवः । जगत् प्रार्प्य[5] नः रायः **वि अख्यत्** । **उषाः विश्वा भुवनानि अजीगः** ।

ह्या उदार उषेनें सर्व प्राणिमात्रास जागृत केले आहे, ह्या हेतूने की जो (वाटसरू रस्त्यात) आडव्यातिडवा[6] निजला असेल त्याने चालू लागावें, त्याचप्रमाणे तुम्हांपैकी कोणी भोग्यवस्तूकरिता प्रयत्न करावा, कोणी इष्टार्थलाभासाठी झटावें, कोणी धनप्राप्त्यर्थ खटपट करावी, व ज्यास अल्प[7] दिसत असेल त्यास स्पष्ट रीतीनें दिसू लागावें. ५ (१)

तुम्हांपैकी कोणी सामर्थ्य मिळविण्याचा प्रयत्न करावा, कोणी कीर्तीकरिता खटपट करावी, कोणी आपला उच्च इष्ट हेतु तडीस जावा म्हणून झटावें, कोणी आपल्या (आवडत्या) योजनेच्या सिद्धीस जाऊन पोचावें आणि प्रत्येकास आपआपल्या भिन्न भिन्न चरितार्थाचा मार्ग दिसावा म्हणून ह्या उषेनें सर्व प्राणिमात्रास जागृत केलें आहे. ६

शुभ्र वस्त्रे परिधान केलेली व पृथिवीवरील सर्व वैभवाची स्वामिनी अशी ही देदीप्यमान द्युलोककन्या दृग्गोचर झाली आहे. हे मंगलप्रद उषे आज येथे आपला उज्ज्वल प्रकाश पाड. ७

आपला उज्ज्वल प्रकाश (सर्वत्र) पाडीत, (सर्व) प्राण्यांस आपआपल्या कार्यास प्रवृत्त करीत व कोणी मृतवत् (शय्येवर) पडले असता त्यांस जागृत करीत ही शाश्वतपणें पुढे येणाऱ्या (सर्व) उषातील पहिली उषा मागे गेलेल्या उषांच्या मार्गाने चालली आहे. ८

हे उषे, तूं अग्नीस प्रदीप्त होण्यास सिद्ध केलेंस, सूर्याच्या नेत्राच्या योगाने (जगतास) प्रकाशित केलेंस, व यज्ञव्यापृत होण्यास इच्छिणाऱ्या (सर्व) मानवास तू जागृत केलेंस हे देवाच्यावर तुझे मोठेच उपकाराचें कृत्य झालें. ९

---

५ जिह्मश्ये चरितवे, त्व आभोगये इष्टये राये, दभ्रं पश्यद्भ्यः उर्विया विचक्षे उषाः विश्वा भुवनानि अजीग ।

६ त्व क्षत्राय, त्व श्रवसे, त्व महीयै इष्टये, त्व अर्थं इव इत्यै, विसदृशा जीविता अभिप्रचक्षे, उषाः विश्वा भुवनानि अजीगः ।

७ शुक्रवासा, विश्वस्य पार्थिवस्य वस्वः ईशाना, व्युच्छन्ती युवतिः एषा दिवः दुहिता प्रति अदर्शि। सुभगे उष, अद्य इह व्युच्छ ।

८ व्युच्छन्ती, जीव उदीरयन्ती, मृत कचन बोधयन्ती, शश्वतीनां आयतीनां प्रथमा उषाः परायतीनां पाथः अनु एति ।

९ उषः, यत् अग्नि समिधे चकर्थ, यत् सूर्यस्य चक्षसा वि आवः, यत् यक्ष्यमाणान् मानुषान् अजीगः, तत् देवेषु भद्र अप्नः चकर्ष ।

ज्या **उषा** पूर्वी प्रकाशून गेल्या आणि खरोखर ज्या पुढे प्रकाशणार आहेत, त्यापैकीं प्रत्येक किती थोडा वेळ आपणाजवळ राहणारी आहे बरें ? (जी) **उषा** (येते ती) मोठ्या करुण स्वानें तिच्या अगोदर येऊन गेलेल्या उषाविषयीं शोक करिते व आपला प्रकाश प्रकट करीत इतर **उषां**ची सोबत भेटली की त्यास मिळतें. १० (२)

ज्या मानवांनी पूर्वकालीन **उषेस** प्रकाशताना पाहिले ते मानव गेले. ही **उषा** आता आमचे दृष्टीस पडत आहे व जे पुढे येणाऱ्या **उषां**ना पाहतील ते लोकही मार्ग क्रमीत आहेत. ११

हे **उषे,** द्वेष्ट्याचा निःपात करणारी, सत्याचे परिपालन करणारी, सत्यासाठी जन्म घेणारी, उत्कृष्ट वैभवाने युक्त, माधुर्यपरिपूर्ण असे सत्य भाषण करणारी, अत्यंत मंगल, देवांचे हवि घेऊन येणारी व अत्यंत श्रेष्ठ अशी तू आपला उज्ज्वल प्रकाश (येथे) पाड. १२

ही **उषो**देवी प्राचीन कालापासून एकसारखी प्रकाशत आहे, त्या उदार देवतेनें ह्याप्रमाणे आजही आपला प्रकाश पाडला आहे व तसेच ती इतउत्तरही प्रकाशित होईल. ही जरा व मृत्यु ह्याच्या पीडेपासून मुक्त अशी **उषा** आपल्या मार्गांनी गमन करीत असते. १३

आपल्या आभरणांनी मंडित अशी ही **उषा** द्युलोकाच्या दिगन्तींचे प्रदेशात प्रकाशली आहे. ह्या देवीनें (जगताचा) कृष्ण देह शुभ्र केला आहे. आरक्त रक्तवर्ण अश्वांच्या योगानें (सर्वास) जागृत करीत ही **उषा** आपल्या उत्तम रीतीनें सिद्ध केलेल्या रथात आरूढ होऊन येत आहे. १४

---

१० याः व्यूषुः, याः च नून विउच्छान् कियति इत् समया आ भवाति? वावशाना पूर्वाः अनु कृपते, प्रदीध्याना अन्याभिः जोष एति ।

११ ये मर्त्यासः पूर्वतरां उषस व्युच्छन्तीं अपश्यन् ते ईयुः । अस्माभिः ऊ प्रतिचक्ष्या अभूत् नु । ये अपरीषु पश्यान् ते यन्ति ।

१२ उषः, यवयद्द्वेषाः, ऋतपाः, ऋतेजाः, सुम्नवरी, सूनृता. ईरयन्ती, सुमङ्गली., देववीतिं बिभ्रती श्रेष्ठतमा अद्य इह व्युच्छ ।

१३ देवी उषा. पुरा शश्वत् वि उवास, अथो मघोनी अद्य इदं व्यावः, अथो उत्तरान् द्यून् अनु व्युच्छात. अजरा अमृता स्वधाभिः चरति ।

१४ अञ्जिभिः दिवः आतासु वि अद्योत् । देवी कृष्णां निर्णिजं अप आवः । अरुणेभिः अश्वैः प्रबोधयन्ती उषाः सुयुजा रथेन आयाति ।

(सर्वांच्या) आवडीचे पोषक पदार्थ आपलेबरोबर आणून ही प्रज्ञावती **उषा** आपलें आश्चर्यकारक तेज प्रकट करीत . . . ज्या अविनाशी **उषा** (आतापर्यंत) प्रकाशून गेल्या त्यांपैकीं शेवटची[10] व (पुढे) प्रकाशमान होणाऱ्या **उषां**पैकीं पहिली अशा ह्या **उषे**ने येथें आपली प्रभा पसरली आहे. १५ (३)

चला उठा;[11] आपला चैतन्यदायक प्राण आला आहे. अंधकार पळून गेला आणि प्रकाशाचें आगमन होत आहे. सूर्यास आपला प्रवास करता यावा म्हणून (ह्या **उषे**नें) (त्याचेकरितां) मार्ग मोकळा करून दिला आहे. जेथें (सर्व लोक) आपल्या आयुष्याची वृद्धि करून घेतात अशा स्थलीं आपण येऊन पोंचलो आहों. १६

देदीप्यमान **उषा**ची स्तुति करीत हा स्तोता—हा उपासक—त्याच्या सन्मानार्थ (उत्तम) गाणीं गुंफून[12] तीं गात असतो. ह्यास्तव हे उदार देवी, तूं ह्या स्तोत्याकरितां आज प्रकाशित हो व आह्मांवर सततीनें युक्त अशा (दीर्घ) आयुष्याची प्रभा पाड. १७

गोधनाची व अश्वाची प्राप्ति करून देणाऱ्या व सर्व वीराना पूज्य अशा ज्या **उषा,** हवि अर्पण करणाऱ्या मानवाकरितां सुप्रकाशित होतात, त्याचेप्रत हा त्यांचा सोमयागी उपासक, हीं उत्तम स्तोत्रें वायूप्रमाणें उच्चरवानें गाइल्याबरोबर, जाऊन प्राप्त होवो. १८

देवांची माता, अदितीचें बल, यज्ञाचा ध्वज, व श्रेष्ठ अशी जी ती तूं आम्हाकरितां प्रकाश. (आमच्या यज्ञाची) प्रशंसा करीत आमचें स्तोत्र श्रवण करून उज्ज्वल कांतीनें युक्त हो. हे सर्वांस प्रिय असणारे (**उषे**), ह्या लोकांत आम्ही रहात असतां आम्हांस नवीन जीवन अर्पण कर. १९

---

१५ वार्याणि पोष्या आवहन्ती चेकिताना चित्रं केतुं कृणुते. ईयुषीणां शश्वतीनां उपमा[10] विभातीनां प्रथमा उषाः वि अश्वैत्।

१६ उत् ईर्ध्वं,[11] । न. असुः आ अगात्, तमः अप प्र अगात्, ज्योति; आ एति । सूर्याय यातवे पंथां अरैक्। यत्र आयुः प्रतिरन्ते अगन्म ।

१७ विभातीः उषसः स्तवानः रेभ. वह्निः वाचः स्यूमना[12] उत् इयर्ति । तत् मघोनि गृणते अद्य उच्छ, अस्मे प्रजावत् आयु नि दिदीहि ।

१८ गोमत. अश्वदाः सर्ववीराः याः उषसः दाशुषे मर्त्याय व्युच्छन्ति सोमसुत्वा सूनृतानां वायोः इव उदर्के ताः अश्नवत् ।

१९ देवानां माता, अदिते. अनीक, यज्ञस्य केतुः, बृहती वि भाहि । प्रशस्तिकृत् नः ब्रह्मणे वि उच्छ; विश्ववारे जनं नः आ जनय ।

पूजन व स्तवन करणाऱ्या उपासकासाठीं जें मंगल व आश्चर्यकारक बल उषा घेऊन येत असतील त्यास **मित्र, वरुण, अदिति, सिन्धु, पृथिवी व द्युलोक** ह्या सर्वांचें अनुमोदन असो २० (४)

सूक्त ११४.

॥ ऋषि–आङ्गिरस कुत्स । देवता–रुद्र ॥

जो प्रत्यक्ष पराक्रमच आहे, जो जटाभारानें[1] मंडित आहे व ज्याचा आश्रय अखिल वीर करीत असतात अशा रुद्रदेवास आम्ही ह्या स्तुति अर्पण करीत आहोंत. ह्या योगानें आमच्या (सर्व) द्विपाद व चतुष्पाद प्राण्यांचें कल्याण होईल व ह्या ग्रामांतील सर्व (जन) अभिवृद्धि पावून (सर्व) त्रासांतून मुक्त होतील. १

हे रुद्रा, आम्हास सौख्य दे व आम्हास आनंद (होईल असें) कर. ज्या तुझा सर्व शूर पुरुष आश्रय करितात त्या तुला वन्दन करून आम्ही तुझी सेवा करूं. तुझा आश्रय करणाऱ्या (भक्तासच) प्राप्त होण्यास योग्य अशा ज्या कल्याणाची (आमचा पिता मनु ह्यानें इच्छा केली तें, हे रुद्रा, तुझ्या मार्गदर्शकत्वाखालींच[2] आम्हास प्राप्त होईल. २

हे उदार[3] रुद्रा, ज्याचा आश्रय सर्व वीर पुरुष शोधतात अशा तुझ्या कृपेचा लाभ आम्हास देवाची उपासना केल्यामुळेंच प्राप्त होईल. आमच्या (कुटुंबांतील) (सर्व) माणसांकरिता उत्तम उत्तम वैभव घेऊन तूं (इकडे[4]) ये. आमच्या (पदरचे) (सर्व) शूर लोक खुशाल राहून आम्ही तुला हवि अर्पण करूं. ३

अतिशय त्वेषयुक्त, यज्ञ सिद्धीस नेणारा, वक्रगतीनें मंडित व प्रज्ञाशील अशा रुद्रास आम्ही आपल्या संरक्षणाकरितां निमंत्रण करितों. तो देवांचा कोप आम्हांपासून दूर घालवो. त्याच्या कृपेचीच आम्ही इच्छा करीत आहोंत. ४

---

२० ई जानाय शशमानाय यत् भद्र चित्र अप्र.” उषसः वहन्ति तत् नः मित्रः वरुणः ममहंतां ।

१ तवसे कपर्दिने[1] क्षयद्वीराय रुद्राय इमाः मतीः प्र भरामहे, यथा द्विपदे चतुष्पदे श असत्, अस्मिन् ग्रामे विश्व पुष्ट अनातुर ।

२ रुद्र, न मृळ उत नः मयः कृधि । क्षयद्वीराय ते नमसा विधेम । यत् च योः च श पिता मनुः आयेजे तत्, रुद्र, तव प्रणीतिषु[2] अश्याम ।

३ मीढ्वः[3] रुद्र, क्षयद्वीरस्य तव सुमतिं ते अश्याम । अस्माकं विशः इत् सुक्षयन् आचर[4] । अरिष्टवीराः ते हविः जुहुवाम ।

४ वय त्वेष यज्ञसाधं वंकु कविं रुद्र अवसे नि ह्वयामहे । दैव्यं हेळः अस्मत् आरे अस्यतु । अस्य सुमतिं इत् वयं आ वृणीमहे ।

देदीप्यमान, जटाधारी व त्वेषयुक्त रूप (धारण करणार) अशा त्या स्वर्गलोकातील वराहास वन्दन करून आम्ही बोलावीत आहोंत. तो आपले हातात (सर्वांना) हवींगी वाटणारी औषधें धारण करून आह्मास सौख्य, अभय व सुरक्षितपणा अर्पण करो. ५ (५)

मधुराहून मधुर व संतोषप्रदायक असें हे स्तोत्र (आम्ही) मरुतांचा पिता जो रुद्र त्याचेकरिता गात आहोत. म्हणून हे अमर देवा, तू आम्हा मानवास योग्य अशा भोग्य व पोषणाच्या वस्तु अर्पण कर व आम्हास व आमच्या मुलाबाळास सौख्य दे. ६

हे रुद्रा, आमच्यातील जे थोर असतील अथवा जे लहान असतील, जे मोठे होत असतील अथवा जे मोठे झाले असतील, त्यापैकी कोणासही (इजा पोचू देऊ) नकोस. आमचा पिता आणि आमची माता ह्यांना मारूं नकोस व आम्हास प्रिय जी आमची शरीरें त्यानाही इजा पोचूं देऊं नकोस. ७

आमच्या मुलाबाळास, आमच्या नोकरास, आमच्या धेनूंस आणि आमच्या अश्वांस इजा पोचूं देऊं नकोस. हे रुद्रा, तूं क्रुद्ध होऊन आमच्या पदरच्या शूर पुरुषास मारूं नकोस. आम्ही हवि अर्पण करून नेहमी तुझे पूजन करीत असतो. ८

ज्याप्रमाणे गुराखी (गुरें) जमा करितो त्याप्रमाणे मी तुझ्या सन्मानार्थ (अनेक) स्तोत्रें एकत्र करीत आहे. हे मरुतांच्या पित्या, तू आम्हास उत्कृष्ट अभय अर्पण कर. तुझी कृपा मंगलप्रद व अत्यंत सुखदायक आहे व ह्याचमुळे मी तुझ्या कृपाप्रसादाचीच केवळ याचना करितो. ९

---

५ अरुष कपर्दिन त्वेष रूप दिव वराह नमसा नि ह्वयामहे । वार्याणि भेषजा हस्ते बिभ्रत् शर्म वर्म छर्दिः अस्मभ्य यसत् ।

६ स्वादो स्वादीय वर्धन इद वच मरुता पित्रे रुद्राय उच्यते । अमृत नः मर्तभोजन च रास्व, त्मने तोकाय तनयाय मृळ ।

७ रुद्र, नः महान्त उत न अर्भक, न. उक्षन्त उत नः उक्षित, न पितर उत मातर, न प्रियाः तन्वः मा रिरिषः ।

८ नः तोके तनये, न. आयौ, न. गोषु, न. अश्वेषु मा रिरिष. । रुद्र, भामितः नः वीरान् मा वधीः हविष्मन्तः त्वा सद इत् हवामहे ।

९. पशुपाः इव ते स्तोमान् आ अकर । मरुता पित. अस्मे सुम्न रास्व । ते सुमतिः भद्रा मृळयत्तमा हि, अथ वय ते अवः इत् वृणीमहे ।

धेनु व पुरुष ह्यांचा वध करणारं तुझं (शस्त्र) दूर राहो, व, हे (सर्व) वीर पुरुषांना आश्रयभूत असलेल्या देवा, तुझ्याजवळील उत्कृष्ट वैभव मात्र आम्हांकरितां असो. हे देवा, तूं आम्हांस सौख्य दे आणि आमचा कैवार घेऊन बोल, आणि तू द्विगुणित (सामर्थ्यवान्) असल्यामुळे, आम्हांस सुरक्षितपणा अर्पण कर. १०

त्या (रुद्रानें) आमचें रक्षण करावें अशी इच्छा बाळगून हें नमस्कृतिपूर्ण स्तोत्र आम्हीं गाइलें आहे, व म्हणून तो रुद्र, मरुतांसहवर्तमान, आमची हाक श्रवण करो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र, वरुण आणि त्याचप्रमाणें अदिति, सिन्धु, पृथिवी आणि द्युलोक हेही आपलें अनुमोदन देवोत. ११ (६)

सूक्त ११५.

॥ ऋषि–अङ्गिरस कुत्स । देवता–सूर्य ॥

मित्र, वरुण आणि **अग्नि** ह्यांचें (जणू काही) नेत्रच असें हें देवांचें आश्चर्यकारक बल उदय पावलें आहे! स्थावर जंगम वस्तूंचा (जणूं काहीं) प्राणच अशा ह्या **सूर्यानें** द्युलोक, भूलोक व अन्तरिक्ष ह्यांना व्यापून टाकलें आहे. १

जसा एखादा मनुष्य (आपणास प्रिय अशा) एखाद्या तरुणीच्या मागोमाग जाऊं लागतो त्याप्रमाणें हा सूर्य देदीप्यमान अशा ह्या **उषोदेवीच्या** पाठीमागें चालत असून, ज्या ठिकाणीं भक्तिमान् लोक आपलें आयुष्यक्रमण करीत असतात अशा मंगल स्थानीं त्याचें मंगल करण्याकरितां जात आहे. २

सूर्याचे अश्व मंगलप्रद, आश्चर्यकारक, अनेक[1] प्रकारच्या रंगाचे व आनंददायक आहेत. सूर्यास नमन करून त्यांनीं द्युलोकाचा पृष्ठभाग व्यापून टाकला आहे. ते द्युलोक व भूलोक ह्यांचेभोंवतीं निमिषमात्रांत जाऊं शकतात. ३

---

१० ते गोघ्न उत पुरुषघ्न आरे । क्षयद्वीर, ते सुम्न अस्मे । अस्तु देव नः मृळ च अधि ब्रूहि च, अव द्विबर्हाः नः शर्म च यच्छ ।

११ अवस्यवः अस्मै नमः अवोचाम । मरुत्वान् रुद्रः नः हव शृणोतु ।

१ मित्रस्य वरुणस्य अग्नेः चक्षुः देवानां चित्रं अनीकं उत् अगात् । जगतः तस्थुषः च आत्मा सूर्यः द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं आ अप्रा ।

२ यत्र देवयन्तः युगानि वितन्वते भद्रं प्रति भद्राय, मर्यः योषां न, सूर्यः रोचमानां देवीं उषसं पश्चात् अभि एति ।

३ सूर्यस्य हरितः अश्वाः भद्राः, चित्राः, एतग्वाः,[1] अनुमाद्यासः । नमस्यन्तः दिवः पृष्ठं आ अस्थुः । द्यावापृथिवी सद्यः परियन्ति ।

सूर्याची तीच दिव्य शक्ति, तेंच त्याचें श्रेष्ठत्व होय की (मनुष्याचें) काम[4] चाललें असतां त्याने मध्येच आपले (सर्वत्र) पसरलेले (किरणजाल) काढून घेतले. (रात्र व सूर्य ह्याचे) एकत्र निवासाचें स्थान (जे हे जग) त्याचेपासून (गमन करण्याकरितां) जेव्हां ह्यानें आपले अश्व जोडलेले असतात तेव्हां रात्र आपलें आच्छादन सर्व (विश्वावर) पसरते. ४

मित्र आणि वरुण, ह्याचे दृष्टीस आपले रूप पडावें म्हणून सूर्य व स्वर्गलोकाच्या सीमान्त-प्रदेशावर प्रकट करतो. त्याचे अश्व एकेवेळीं त्याचें देदीप्यमान अनन्त तेज[3], तर दुसरेवेळीं त्याची कृष्ण कान्ति (ह्याचें प्रदर्शन करण्याकरितां त्यास जगासमोर) आणतात. ५

हे देवहो, आज सूर्योदय झाल्याबरोबर तुम्ही आम्हास पातकापासून व निंदेपासून मुक्त करा. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र आणि वरुण, आणि त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी व द्युलोक ह्याचेही अनुमोदन असो. ६ (७) (११)

अनुवाक १७.

सूक्त ११६.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

ज्या सत्यस्वरूप देवांनी बालवयाच्या विमदाकडे त्याच्या पत्नीस सेनाप्रमाणे वेगवान् अशा रथांत घालून आणले त्या (देवाच्या) सन्मानार्थ मी जणू काहीं कुशासनच तयार करीत आहे. (कारण पहा) ज्याप्रमाणें वायु हा मेघोदकाची प्रेरणा करितो त्याप्रमाणें मीही त्यास (अनेक) स्तोत्रें अर्पण करीत आहें. १

ज्याचें उड्डाण अतिशय जोराचें असतें आणि ज्याचा वेग अतिशय तीव्र असतो असे (तुमचे अश्व) अथवा देवाचें प्रोत्साहनपर शब्द हेच कायते तुम्हास (ह्या यज्ञात) आणीत असतात. (परतु) हे सत्यस्वरूप देवानो, तुमचा रासभसुद्धा (इतका सामर्थ्यवान् आहे की) स्वत: यम ज्या ठिकाणी (जातीने) लढत होता अशा युद्धात त्याने हजारो शत्रूंना जिंकले होतें. २

४ सूर्यस्य तत् देवत्व तत् महित्व कर्तो ' मध्या विततं स जभार यदा सधस्थात् हरितः अयुक्त इत् रात्री सिमस्मै वासः तनुते आत् ।

५ मित्रस्य वरुणस्य अभिचक्षे द्योः उपस्थे तत् रूप सूर्यः कृणुते । अन्यत् हरितः अस्य अनन्त रुशत् पाजः,[3] अन्यत् कृष्ण स भरति ।

६ देवा', अद्य सूर्यस्य उदिता अहस अवद्यात् निः पिपृत ।

१ यौ अर्भगाय विमदाय सेनाजुवा रथेन जायां निऊहथुः, नासत्याभ्यां बर्हिः इव प्र वृञ्जे । वातः भ्रिया व स्तोमान् इयर्मि ।

२ वीळुपत्मभिः आशुहेमभि. वा देवानां जूतिभिः शाशदाना । तत्, नासत्या, यमस्य प्रधने आजा रासभः सहस्र जिगाय ।

हे **अश्विन**हो, (जसा) एखादा मृत मनुष्य (हें ऐहिक) वैभव सोडून (देऊन निघून) जातो त्याप्रमाणें खरोखर त्या **तुग्रानें भुज्यूला** उदकाच्या प्रवाहांत टाकून दिलें होतें. पण अन्तरिक्षांतून उड्डाण करणाऱ्या व उदकाच्या स्पर्शापासून अलिप्त राहणाऱ्या अशा नौकांत बसवून त्यास तुम्ही सुरक्षितपणें घेऊन आलां. ३

हे सत्यस्वरूप देवहो, तीन दिवस व तीन रात्रीं ह्याहूनही ज्यास्त वेळपर्यंत (एकसारखें) धांवणाऱ्या व पक्ष्यांप्रमाणें (चपल अशा अश्वांच्या) साहाय्यानें तुम्हीं **भुज्यूला** तीन रथांत बसवून—ह्या रथांना शंभर खूर होते व सहा घोडे जोडलेले होते—तुम्हीं त्यास उदकानें भरलेल्या अशा समुद्राच्या पलीकडे कोरड्या जमीनीवर घेऊन गेला. ४

हे **अश्विन**हो, जिला शंभर वल्हीं लागत होती अशा नौकेंत बसलेल्या **भुज्यूला** तुम्हीं त्याच्या घरीं (सुखरूप) पोचता केला हा तुमचा समुद्रावरचा मोठाच पराक्रम होय; कारण त्या समुद्राचा आरंभ कोठें झाला, त्याला टेका कशाचा असतो व त्याला ताब्यांत आणावें कसें हे कांहींच समजत नव्हतें. ५ (८)

हे **अश्विन**हो, तुम्हीं, सदोदित समाधान (उत्पन्न करणारा) असा जो शुभ्रवर्ण अश्व, **अघाश्वा**ला दिला ते तुमचें श्रेष्ठ दातृत्व (खरोखर) वर्णन करण्याजोगें होतें. **पेदूचा** उत्कृष्ट अश्व सन्मान करण्यास सदैव पात्र असा झाला. ६

पज्राच्या कुळांत उत्पन्न झालेल्या **कक्षीवाना**नें तुमची स्तुति केल्यावरोबर तुम्हीं त्याला अतिशय कुशाग्र बुद्धि अर्पण केली आणि भाड्याप्रमाणें' आकार असलेल्या एका सामर्थ्यवान् अश्वाच्या खुरापासून तुम्हीं सुरेचे शंभर कुंभ निर्माण केले. ७

---

३ अश्विना, क. चित् ममृवान् रयिं न तुग्रः ह भुज्युं उदमेघे अव अहाः । अन्तरिक्षप्रुद्भिः अपोदकाभिः नौभिः त ऊहथुः ।

४ नासत्या, तिस्रः क्षपः त्रिः अहा अतिव्रजद्भिः पतगैः, त्रिभिः शतपद्भिः षडश्वैः रथैः, आर्द्रस्य समुद्रस्य पारे धन्वन् ऊहथुः ।

५ अश्विनौ, शतारित्रा नाव आतस्थिवांस भुज्यु यत् अस्त उहथुः तत् अनारंभणे अनास्थाने अग्रभणे समुद्रे अवीरयेथां ।

६ अश्विना, शश्वत् इत् स्वस्ति य श्वेत अश्व अघाश्वाय ददथुः तत् वां महि दात्रं कीर्तेन्य भूत् । पेद्वः शर्यः वाजी सद इत् हव्य. ।

७ नरा, पज्रियाय स्तुवते कक्षीवते युव पुरधिं अरदत । वृष्ण' अश्वस्य कारोतरात्' शफात् सुरायाः शतं कुम्भान् असिचत ।

तुम्हीं थंडोसा उत्पन्न करून तापदायक अग्निचें निवारण केलें आणि त्या (अत्रीस) (उत्तम) पेयाच्या योगाने तकवा उत्पन्न करणारें असे नवीन बल त्याचे अंगीं उत्पन्न केले. अत्रीला खालीं खळग्यात फेंकून दिले असता तुम्हीं त्याला त्याच्या सर्व माणसासह सुखरूप ठेवून (त्यांतून) वर काढलें. ८

हे सत्यस्वरूप अश्विनहो, तुम्ही ती विहीर वर आणली व तिचें तोंड वेडें वांकडें असल्यामुळें तिचा तळ (फिरवून तो) पृष्ठभागावर आणला. नंतर गौतमास हजारों प्रकारची संपत्ति देण्याकरिताच की काय, त्याच्या तृषित अनुचराकरिता पाण्याचे (लोटच्या) लोट वाहूं लागले. ९

हे सत्यस्वरूप (अश्विनहो,) जसें (एखाद्याच्या अंगावरचे) चिलखत काढून टाकावें त्याप्रमाणे तुम्हीं वृद्ध च्यवनावरची वार्धक्याची कळा काढून टाकली. त्या (बिचाऱ्यास) सर्वांनीं सोडून दिले असता तुम्हीं त्याचे आयुष्य वाढविलें व त्यास तरुण वयाच्या कुमारिकांचा पति केलें. १०(९)

हे सत्यस्वरूप व शूर (अश्विनहो,) ती तुमची कृपा (खरोखर) प्रशंसनीय, सौख्यप्रद व हितकारक होय कीं जिच्या योगानें तुम्हीं ज्ञानवान् देवांनीं, दृष्टिआड होऊन नाहींसा झालेला धनाचा ठेवाच जणूं काही, वन्दनासाठीं (शोधून) बाहेर काढला. ११

हे शूरहो, ज्याप्रमाणे मेघगर्जना पर्जन्यवृष्टि होणार असें प्रसिद्ध करिते त्याप्रमाणें, (मला वैभवाची) प्राप्ति व्हावी म्हणून मी तुमच्या शौर्याच्या त्या कृत्याची (सर्वत्र) प्रसिद्धि करितो कीं ज्याच्या योगानें अथर्वाच्या वंशातील दध्यंचानें अश्वाचे शिर धारण करून तुमच्चेबरोबर मधुर संभाषण केले. १२

---

८ हिमेन घ्रंस अग्निं अवारयेथां । पितुमतीं ऊर्जं अस्मै अधत्त । अश्विना, ऋबीसे अवनीत अत्रिं सर्वगणं स्वस्ति उत् निन्यथुः ।

९ नासत्या, अवत परा अनुदेथां, जिह्मबार उच्चाबुध्न चक्रथुः । गोतमस्य तृष्यते पायनाय, आप , सहस्राय राये, क्षरन् ।

१० उत नासत्या, जुजुरुष च्यवानात् द्रापि इव वव्रि प्र अमुंचतं । दस्रा, जहितस्य आयुः प्र अतिरत कनीन पति इत् अकृणुत ।

११ नासत्या नरा, तत् वां वरुथ शस्य राध्य अभिष्टिमत् च यत् विद्वांसा दर्शतात् अपगूळ्ह निधि इव वन्दनाय उत् ऊपथु. ।

१२ नरा, तन्यतु. वृष्टि नसनये वा तत् उग्र दस. आविः कृणोमि, यत् आथर्वणः दध्यङ् ह अश्वस्य शीर्ष्णा वा ई मधु उवाच ।

हे सत्यस्वरूप **अश्विनहो,** आपण आपले दीर्घ मार्ग क्रमण करीत असतां (**वध्रिमतीनें**) अनेक स्तोत्रें गाऊन कर्तृत्ववान व अनेकांचे पोषण करणारे जे तुम्हीं त्या तुम्हास हवि अर्पण केले. आपणही तीं जणूं कांहीं **वध्रिमती**ची आज्ञाच असें समजून तिचीं स्तोत्रें ऐकिलीं व तिला **हिरण्यहस्त** (नावाचा) पुत्र दिला. १३

हे सत्यस्वरूप देवांनो, ती लावीपक्षीण लांडग्याच्या अगदीं मुखाजवळ गेली असतांना तुम्हीं तिला सोडविली व हे अनेक (भक्ताचें) पोषण करणाऱ्या (**अश्विनहो,**) **कवीनें** तुमची कृपा भाकल्याबरोबर तुम्हीं त्यास पाहण्याचे सामर्थ्य दिलें. १४

एकाद्या पक्ष्याचा ज्याप्रमाणें पंख तुटावा त्याप्रमाणें **खेला**च्या युद्धांत रात्रीचे वेळेस (**विश्पले**चा) पाय तुटला. पण (लढाई) सुरू झाल्याबरोबर तिला (समरांगणावर वाटेल तेथें) जातां यावें म्हणून तुम्हीं तिला लगेच लोखंडाचा पाय बसविला. १५(१०)

ऋज्राश्वानें एका लांडगीला (खाऊ घालण्यासाठीं) शभर मेंढे कापले असतां त्याच्या पित्यानें त्याला आंधळें केलें. (परंतु) (शत्रूंचा) संहार करणाऱ्या हे सत्यस्वरूप **वैद्यराजानों,** तुम्हीं त्याला पुन्हा दिसूं लागावें म्हणून, कोणताही अडथळा न येऊं देतां, त्याचे नेत्र (पुन्हा [illegible]) करून ठेवले. १६

आपल्या (चपळ) अश्वाच्या योगानें (शर्यत) जिंकणारी सूर्याची दुहिता, तुमचा रथ हेंच जणूं कांहीं पैजेचें ठिकाण असें समजून, तुमच्या रथावर चढली. सर्व देवतांनीही त्यास अन्तःकरण पूर्वक मान्यता दर्शविली व हे सत्यस्वरूप देवानो, आपण (अशा रीतीनें) मोठ्या वैभवानें मंडित दिसूं लागला. १७

---

१३ नासत्या, वां महे यामन पुरंधि करा पुरुभुजा अजोहवीत वध्रिमत्या. तत् शासुः इव श्रुत हिरण्यहस्त, अश्विना, अदत्त ।

१४ नरा नासत्या, वृकस्य आस्नः अभीके वर्तिका युव अमुमुक्त । उतो, पुरुभुजा, युव ह कृपमाण कवि विचक्षे अकृणुत ।

१५ वेः इव पर्ण, खेलस्य आजा, परितक्म्याया चरित्र अच्छेदि । धने हिते सर्तवे आयसीं जङ्घा विश्पलाय प्रति अधत्त ।

१६ शत मेषान वृक्ये चक्षदान त ऋज्राश्व पिता अन्ध चकार । नासत्या दस्रा भिषजौ, विचक्षे अनर्वन् तस्मै अक्षी आ अधत्त ।

१७ अर्वता जयन्ती सूर्यस्य दुहिता वा रथ कार्ष्म इव अतिष्ठत । विश्वे देवा हृद्भि अनु अमन्यन्त । नासत्या, श्रिया स सचेथे ।

ज्यावेळीं, हे **अश्विन**हो, **दिवोदास** आणि **भरद्वाज** ह्यांचे साठीं तुम्हीं त्वरेनें[4] त्यांचे गृहाकडे गेला, त्यावेळीं जो रथ तुमचे बरोबर होता त्यानें पुष्कळ धन आणलें. त्यास एक वृषभ व एक नक्र असे जोडलेले होते. १८

दिवसातून तीन वेळ तुम्हांस हविर्भाग अर्पण करणाऱ्या **जन्हूच्या** वंशजाकडे, हे सत्यस्वरूप देवहो, तुम्हीं जमीन जुमला, मुलेबाळें वगैरे वैभव व ज्यांत उत्तम पराक्रम गाजविण्याची शक्ति आहे असें आयुष्य घेऊन अतिशय सामर्थ्यासह, (दोघेही) एका विचारानें गेलां होतां. १९

हे जरारहित व सत्यस्वरूप देवांनो, **जाहुषा**ला चोहोंकडोन (शत्रूंचा) वेढा पडला असतांना तुम्ही त्यास आक्रमण करण्यास सुलभ अशा रजोलोकांतून रात्रीं घेऊन गेलां. पाषाणाचा भेद करणाऱ्या रथांत बसून तुम्ही पर्वतांतून सुद्धा मार्ग काढला. २० (११)

हे **अश्विन**हो, **वशा**ला हजारों (प्रकारच्या संपत्तीचा) लाभ व्हावा म्हणून तुम्हीं एका दिवसात त्यास युद्ध करण्याची शक्ति आणली. हे सामर्थ्यवान् (देवांनो,) तुम्हीं इन्द्राचें साहाय्य घेऊन **पृथुश्रवा**च्या दुष्ट शत्रूचे हनन केलें. २१

ऋचत्काचा पुत्र जो **शर** त्याची तृषा शांत करण्याकरितां तुम्ही खोल विहिरींतून पाणी बाहेर काढलें. थकलेल्या[5] **शयू**करिताही तुम्ही न विणाऱ्या धेनूचे अंगीं भरपूर दूध उत्पन्न केलें. २२

---

१८ अश्विना, यत् दिवोदासाय भरद्वाजाय ह्यन्ता[4] वर्ति. अयात, सचनः रथः रेवत् उवाह । वृषभः च शिंशुमारः च युक्ता ।

१९ अन्हः त्रिः भाग दधतीं जन्हावीं सुक्षत्र स्वपत्य रयिं सुवीर्य आयु आ वहन्ता वाजैः समनसा उप अयात ।

२० अजरयू नासत्या, विश्वतः परिविष्ट जाहुष सुगेभिः रजोभि नक्त ऊहथुः । वि भिन्दुना रथेन पर्वतान् वि अयात ।

२१ अश्विना, सहस्रा सनये एकस्या वस्तोः वश रणाय आवत । वृषणौ, इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसः दुच्छुनाः अरातीः निः अहत ।

२२ आर्चत्कस्य शरस्य चित् पातवे नीचात् अवतात् वाः उच्चा चक्रथुः । जसुरये[5] शयवे चित् शचीभिः स्तर्यं गां पिप्यथुः ।

हे सत्यस्वरूप देवांनो, कृष्णाच्या कुलांत उत्पन्न झालेल्या व सरळ वर्तनाच्या (विश्वकानें) तुमचें स्तवन करून तुमच्या साहाय्याची याचना केली. त्यामुळें ज्याप्रमाणे हरवलेलें गुरुं आपल्या धन्यास सांपडावें त्याप्रमाणें तुम्ही (त्याचा पुत्र) विष्णापू ह्याची व विश्वकाची भेट करवून विष्णापूस त्याचे स्वाधीन केलें. २३

दहा रात्री व नऊ दिवसपर्यंत अमंगळ रीतीनें पाण्याच्या खालीं बद्ध करून ठेवलेला व त्यामुळें पीडा पावत असलेला आणि सर्वांग चिंब होऊन क्लेश भोगीत असलेला जो रेभ त्याला तुम्हीं, ज्याप्रमाणें (पात्रांतून) सोमरस वर काढून घ्यावा त्याप्रमाणें, (पाण्यांतून) बाहेर काढलें. २४

हे अश्विनहो, मीं तुमचीं महत्कृत्यें येथें वर्णन केलीं आहेत. ह्याकरिता (तुमच्या कृपेनें) मला उत्तम धेनु व शूर मनुष्यें ह्यांची प्राप्ति होऊन मी ह्या (गृहाचा) वैभवशाली यजमान होईन. माझी दृष्टि शाबूत राहून आणि मला दीर्घ आयुष्य प्राप्त होऊन, हे अश्विनहो, ज्याप्रमाणें एखादा मनुष्य आपल्या सदनात (आनंदानें) प्रवेश करितो त्याप्रमाणें माझा वार्धक्यदशेंत (आनंदानें) प्रवेश होवो. २५(१२)

सूक्त ११७.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

हे अश्विनहो, मधुर सोमरसानें तुम्हांस आनंद व्हावा म्हणून हा (तुमचा) पुरातन सेवक तुमची उपासना करीत आहे. आम्ही आपला हवि पवित्र दर्भावर ठेवला आहे व आमची स्तुतिही तुमचेप्रत जाऊन पोंचली आहे. ह्याकरिता (आम्हांस पुरेल इतके) अन्नसाहित्य व (अनेक प्रकारचे) सामर्थ्य बरोबर घेऊन इकडे या. १

हे अश्विनहो, मनापेक्षाही चपळ असा तुमचा रथ सुंदर अश्वांनीं युक्त होऊन सर्व लोकांचेकडे येत आहे. ज्या (रथांत) बसून तुम्ही सदाचारी पुरुषाच्या गृहाकडे जात असता त्यात विराजमान होऊन, हे शूरहो, आमचेसाठीं (आमच्या) गृहाकडे या. २

---

२३ नासत्या, ऋजूयते अवस्यते स्तुवते कृष्णियाय विश्वकाय शचीभिः, नष्ट पशु न, विष्णाप्व दर्शनाय ददथुः ।

२४ दश रात्रीः नव द्यून् अशिवेन अप्सु अन्तः अवनद्ध श्नथित विप्रुत उदनि प्रवृक्त रेभ स्रुवेण सोम इव उत् निन्यथुः ।

२५ अश्विना, वां दंसांसि प्र अवोच । सुगवः सुवीरः अस्य पतिः स्यां । उत पश्यन् दीर्घं आयुः अश्नुवन् जरिमाण अस्त इव जगम्यां ।

१ अश्विना, मध्वः सोमस्य मदाय प्रत्नः होता वां विवासते । रातिः बर्हिष्मती, गीः विश्रिता; नासत्या इषा वाजैः उप यात ।

२ अश्विना, यः वां मनसः जवीयान् स्वश्वः रथः विशः आजिगाति, येन सुकृतः दुरोण गच्छथः, तेन, नरा, अस्मभ्य वर्तिः यात ।

हे सामर्थ्यवान् वीरांनो, पहिल्याप्रमाणे (आमची) (उत्कर्षाकडे) प्रेरणा करून आणि त्या अभद्र दानवाच्या सर्व दुष्कृत्यांना मोड करून तुम्ही त्या पाचही प्रकारच्या लोकास प्रिय अशा **अत्रि** ऋषीस, त्याच्या सर्व माणसांसहवर्तमान, अतिशय भयंकर गुहेमधून बाहेर काढलें. ३

रेभ ऋषि पाण्यांत बुडून जाऊन, दुष्ट (लोकांच्या) कृतीमुळे, एखाद्या घोड्याप्रमाणें जलांत अदृश्य होऊन गेला होता. तरी पण, हे सामर्थ्यवान् वीरानो, तुम्ही अद्भुत कृति करून त्याचा बचाव केला. तुमची कृत्यें कितीही पुरातन असली तरी तीं कधींही जुनी होत नाहीत. ४

(शत्रूचा) संहार करणाऱ्या हे **अश्विनी** देवानो, विनाशाच्या जणु पायथ्याशीं लोंबत पडलेला व तसेच सूर्याप्रमाणें अंधकारात असलेला सुंदर द्रव्यसंचय, सुवर्ण ज्याप्रमाणें (उकरून) बाहेर काढतात त्याप्रमाणे, **वंदना**च्या कल्याणार्थ तुम्ही बाहेर काढला. ५(१३)

हे शूर व सत्यस्वरूप देवांनो, **पज्र**कुळात जन्मलेल्या **कक्षीवाना**कडून स्तुति व्हावी असेंच तें तुमचे कृत्य होते; कारण परिभ्रमण करीत असतां तुम्हीं एका सामर्थ्यवान् अश्वाच्या खुरापासून लोकांचे हित करीत। मधुर रसाचे शंभर घट उत्पन्न केले. ६

हे वीरांनो, **कृष्ण**वंशोत्पन्न **विश्वका**नें तुमचे स्तवन केलें म्हणून तुम्हीं त्यास (त्याचा पुत्र) **विष्णापू** शोधून दिला आणि पित्याच्या घरीं (राहून राहून) वृद्ध होत चाललेल्या **घोषे**लाही हे **अश्विन**हो, तुम्ही (पति पाहून) दिला. ७

---

३ वृषणा नरा, अनुपूर्वं चोदयन्ता, अशिवस्य दस्यो मायाः मिनन्ता पांचजन्यं अत्रिं ऋषिं गणेन अंहसः ऋबीसात् मुंचथ ।

४ वृषणा नरा अश्विना, दुरेवैः अश्वं न अप्सु गूहळ विप्रुतं रेभं ऋषिं दसोभिः रिणीथः वां पूर्व्या कृतानि न जूर्यन्ति ।

५ दस्रा अश्विना, निर्ऋतेः उपस्थे न सुषुप्वांसं, सूर्यं न तमसि क्षियन्तं दर्शतं रुक्मं न वन्दनाय शुभे उत् ऊपथुः ।

६ नरा नासत्या, पज्रियेण कक्षीवता शस्यं तत् वां, परिज्मन्, वाजिनः अश्वस्य शफात् जनाय मधूनां शतं कुम्भान् असिंचतं ।

७ नरा, स्तुवते कृष्णियाय विश्वकाय विष्णाप्वं ददथुः पितृषदे दुरोणे जूर्यन्त्यै घोषायै चित् पतिं अदत्तं ।

हे **अश्विन**हो, तुम्हीं **श्यावाला रुशती** नावाची भार्या दिली आणि **कण्वास गृहसौख्य** अर्पण केलें. हे सामर्थ्यवान् देवानो, ते **तुमचें कृत्य खरोखर वर्णन करण्याजोगें आहे** की तुम्हीं **नृपदा**च्या पुत्रास कान दिले. ८

अनेक प्रकारचीं रूपे धारण करणाऱ्या हे **अश्विन**हो, तुम्हीं **पेदू**करिता असा **अश्व** आणिला की जो सहस्रावधि वैभवें जिंकून आणण्याजोगा होता, ज्याचें सामर्थ्य मोठें होतें, ज्याला कोठेंही जोड मिळण्याजोगी नव्हती, जो सर्पाचा वध करणारा होता, ज्याची कीर्ति फार पसरली होती आणि जो संकटातून बचाव करण्याजोगा होता. ९

हे अत्यंत उदार देवानो, हेच तुमचे कीर्तिमान् पराक्रम होत; द्युलोकात अथवा भूलोकात स्तुतिस्तोत्रें हेंच तुमचें निवासस्थान असतें हे **अश्विन**हो, ज्या अर्थी **पज्र** हे तुमचा धावा करीत आहेत त्या अर्थी विपुल अन्नसामग्री घेऊन इकडे या व ह्या विद्वान् स्तुतिकर्त्याला सामर्थ्य अर्पण करा. १० (१४)

(सर्व विश्वाचें) पोषण करणाऱ्या व सत्यस्वरूप अशा हे **अश्विनी** देवानो, जेव्हा **माना**नें तुमची पुत्रासारखी स्तुति केली त्या वेळीं त्या विद्वान् उपासकास सामर्थ्य अर्पण करून तुम्हीं **अगस्त्या**नें केलेल्या स्तोत्रानें संतोष मानीत **विश्पले**ला (तिच्या व्यथेपासून) बरी केली. ११

हे **अश्विन**हो, हे सामर्थ्यवान् द्युलोकपुत्रानो, **शयू**चें संरक्षण करणारे असे तुम्हीं **काव्याची** सुंदर स्तुति ग्रहण करण्याकरिता (त्यावेळीं) कोठें निघाला होता की (त्यावेळीं), जसा एखादा सोन्याचा हांडा (उकरून) बाहेर काढावा त्याप्रमाणे (गुप्त ठेवलेलें भांडार), तुम्हीं दहाव्या दिवशीं बाहेर काढलें ? १२

---

८ अश्विना, युवं श्यावाय रुशतीं अदत्तं । **कण्वाय क्षोणस्य महः । वृषणा तत् वां कृतं प्रवाच्यं यत् नार्षदाय** श्रवः अधि अधत्तं ।

९ पुरु वर्पांसि दधाना अश्विना, पेदवे **आशुं सहस्रसां वाजिनं अप्रतीतं अहिहनं श्रवस्यं तरुत्रं अश्वं** नि ऊहथुः ।

१० सुदानू, एतानि वां श्रवस्या **रोदस्योः ब्रह्म आंगूषं** सदनं अश्विना यत् वां पज्रासः **हवते इषा च** यातं विदुषे च वाजं ।

११ भुरणा नासत्या अश्विना, **मानेन सूनो.** गृणाना विप्राय वाजं रदन्ता, अगस्त्ये ब्रह्मणा **ववृधाना,** विश्पलां सं अरिणीतं ।

१२ अश्विना, दिवः वृषणा नपाता, **शयुत्रा,** काव्यस्य सुष्टुतिं कुह यान्ता हिरण्यस्य **इव कलशं दशमे** अहन् निखातं उत् ऊपथुः ।

हे अश्विनहो, वृद्धावस्था येत चाललेल्या च्यवनास तुम्हीं आपल्या सामर्थ्यानें पुन्हा तरुण केलें. हे सत्यस्वरूप देवानो, सूर्याच्या कन्येनेंही (आपल्या सर्व) वैभवासह आरूढ होण्यासाठीं तुमच्याच रथाची निवड केली. १३

हे तारुण्ययुक्त देवानो, आपल्या प्राचीन पद्धतीस अनुसरून तुम्हांस तुग्रासंबंधानें पुन्हा कळवळा आला. तुम्हीं भुज्यूला, आपल्या पक्ष्यांप्रमाणें (दिसणाऱ्या) चपळ[1] अश्वांचे साहाय्यानें, मोठमोठ्या लाटा चालत असताही समुद्रांतून बाहेर काढिलें. १४

हे अश्विनहो, तुग्राच्या पुत्रानें तुमचें पूजन केलें. त्यास समुद्रावर (कामगिरीवर) पाठविले असता तो (बिलकुल) न घाबरता गेला. हे सामर्थ्यवान् देवानो, उत्तम रीतीनें सिद्ध केलेल्या व मनाप्रमाणे वेगवान् असलेल्या अशा आपल्या रथात घालून तुम्हीं त्यास सुखरूप बाहेर काढिलें. १५ (१५)

हे अश्विनहो, ज्या वेळीं तुम्हीं लावी पक्षिणीला लांडग्याच्या मुखांतून सोडविली त्या वेळीं तिने तुमचें पूजन केलें. तुम्हीं आपल्या विजयी (रथात) बसून पर्वताच्या शिखराचा भेद करून गेला आणि विष्णापूच्या पुत्रास विष वालून मारून टाकलें. १६

(ऋज्राश्वाने) लांडगीला (खाऊ) घालण्यासाठीं (तिला) शंभर मेंढे आणून दिल्यामुळें त्याच्या दुष्ट बापानें त्यास आंधळें केलें असता (तुम्हीं त्यावर अनुग्रह करून) त्यास डोळे दिले आणि त्या बिचाऱ्यास दृष्टि यावी म्हणून (त्याच्या नेत्रात) तुम्हीं प्रकाश उत्पन्न केला. १७

---

१३ अश्विना, जरन्तं च्यवानं युव शचीभिः पुनः युवानं चक्रथु. । नासत्या, सुर्यस्य दुहिता श्रिया सह युवोः रथं अवृणीत ।

१४ युवाना, पूर्व्येभिः एवैः युव तुग्राय पुनर्मन्यौ अभवत । निभि ऋज्रेभि[1] अश्वैः अर्णसः समुद्रात् भुज्यु नि ऊहथुः ।

१५ अश्विना, तौग्र्यः वां अजोहवीत समुद्र प्रऊळ्हः अव्यथि. जगन्वान । रुपणा. सुयुजा मनोजवसा रथेन तं स्वस्ति निः ऊहथुः ।

१६ अश्विवा, यत् वृकस्य आस्नः र्भ अमुचत वर्तिका वां अजोहवीत । जयुषा अद्रे सानु वि ययथु । विश्वाचः जात विषेण अहत ।

१७ अश्विनौ, वृक्ये शत मेषान् चक्षाण अशिवेन पित्रा तम' प्रणीत ऋज्राश्वे अक्षी आ अधत्त । अन्धाय विचक्षे ज्योतिः चक्रथु ।

त्या काळी ... या अन्ध (ऋज्राश्वा) साठी अतिशय (कळवळ्याने[२]) प्रार्थना केली— "हे अश्विनहो, हे सामर्थ्यवान् देवानो, हे वीरहो, ऋज्राश्वाने (माझेकरिता), एखाद्या तारुण्याच्या (... आलेल्या) वल्लभाप्रमाणे, एकशे एक मेंढे मला कापून खावयाला घातले. १८

हे अश्विनहो, (भक्तजन) संरक्षक असे तुमचे सामर्थ्य विशाल व सौख्यप्रद आहे. हे धैर्यशाली देवानो, तुम्ही पण[३] मनुष्यासमुद्धा पुन्हा ... करिता; ह्याच कारणाकरिता पुरंधीनेसुद्धा तुम्हालाच आमंत्रण केले. हे सुगानो, तुम्ही आपल्या सामर्थ्यासह तिचे रक्षणार्थ तिकडे गेलां. १९

शत्रूंचा संहार करणाऱ्या हे अश्विनी देवानो, तुम्ही शयूकरिता, कधी दूध[४] न देणाऱ्या, कधीं न विणाऱ्या व अतिशय कृश झालेल्या गाईचे अंगी भरपूर दूध आणले. तुम्ही आपल्या सामर्थ्याने पुरुमित्राची कन्या विमदास ... (करून) दिली. २० (१६)

(शत्रूंचा) संहार करणाऱ्या हे अश्विनहो, नांगराच्या योगाने धान्य पेरीत, मानवाच्याकरिता अन्नसामग्री निर्माण करीत, आणि (आपल्या) वज्राच्या योगाने दुष्टांचे निर्दालन करीत, तुम्ही भक्तिमान् लोकांकरिता विपुल प्रकाश उत्पन्न केला. २१

हे अश्विनहो, अथर्वाचा पुत्र जो दध्यञ्च् त्यास तुम्ही अश्वाचे शिर लावले. (नंतर) त्या सत्य वर्तनाच्या पुरुषाने तुम्हास असे एक मधुर (गुह्य) सांगितले की जे केवळ त्वष्टादेवास विदित होते व जे तुम्हास (मोठे) रहस्य असे वाटले. २२

---

१८ सा वृकीः अन्धाय शुनं भरं अह्वयत्—"अश्विना, वृषणा, नरा, कनीनः इव जारः ऋज्राश्वः शतं एकं च मेषान् चक्षदानः" ।

१९ अश्विना, वां ऊतिः महीं मयोभू, उत, धिष्ण्या, स्नामं स रिणीथ. अध युवां इत् पुरंधिः युवां इत् अह्वयत् वृषणौ अर्वाचि ... गी अगच्छत ।

२० दस्रा अश्विना, शयवे अधेनुं, ... स्तर्यं, विषक्तां गां अपिन्वतं । युवं शचीभिः पुरुमित्रस्य योषां विमदाय जाया नि ऊहथुः ।

२१ दस्रा अश्विना, युवं वृकेण यवं वपन्ता, मनुषाय इषं दुहन्ता, बकुरेण दस्युं अभि धमन्ता आर्याय उरु ज्योतिः चक्रथुः ।

२२ दस्रा अश्विना, आथर्वणाय दधीचे अश्व्यं शिरः प्रति ऐरयतं । यत् वां अपिकक्ष्यं यत् त्वाष्ट्रं, ऋतवन् सः वां मधु प्र वोचत् ।

हे विज्ञानशाली देवांनो, तुमच्या कृपेचीच मी नेहमीं याचना करितों. हे अश्विनहो, माझ्या सर्व स्तुतींचें (प्रेमानें) ग्रहण करा. हे सत्यस्वरूप देवांनो, आम्हास अपत्यसहित व कीर्तियुक्त असें विपुल वैभव अर्पण करा. २३

हे उदार व शूर अश्विनहो, तुम्हीं वध्रिमतीला हिरण्यहस्त (नावाचा) पुत्र दिला. हे अत्यंत दातृत्वशील अश्विनीदेवांनो, श्यावाचें शरीर तीन ठिकाणी विच्छिन्न झालें असता तुम्हीं त्यास पुन्हा चैतन्यदशेकडे घेऊन गेला. २४

हे अश्विनहो, हीं तुमचीं पुरातन महत्कृत्यें (अनेक) मनुष्यांनीं वर्णन केलेलीं आहेत. हे सामर्थ्यवान् देवांनो, तुमचे स्तोत्र गात आम्हीं आपल्या कुलांतील वीर पुरुषांसह (आमच्या) यज्ञाची कीर्ति वाढवूं. २५ (१७)

सूक्त ११८.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

हे बलशाली अश्विनहो, जो मानवाच्या मनापेक्षांसुद्धा चपळ आहे, ज्यास तीन वन्धुरा आहेत, व ज्याचा वेग वाऱ्याप्रमाणें आहे असा तुमचा स्वकीय तेजानें शोभणारा व सुखावह रथ, त्यास जोडलेल्या श्येनपक्ष्यांच्या योगानें उड्डाण करीत, इकडे येवो. १

हे अश्विनहो, तीन वन्धुरांनीं युक्त, त्रिकोणाकृति, व तीन चाकें असलेल्या अशा आपल्या सुंदर रथांत बसून इकडे या. (आमच्या) गाईंच्या अंगीं भरपूर (दूध) उत्पन्न करा आणि (आमच्या) अश्वांस चपलता आणा. आमच्याकरितां आमच्या (कुलांतील) वीर पुरुषांची भरभराट करा. २

---

२३ कवी सदा वां सुमति आ चके अश्विना, मे विश्वाः धियः प्र अवत । नासत्या, बृहन्त अपत्यसाच श्रुत्यं रयिं अस्मे ररथा ।

२४ सुदानू नरा अश्विना, रराणा वध्रिमत्या हिरण्यहस्तं पुत्रं अदत्त । अश्विना, त्रिधा ह विकस्तं श्यावं जीवसे उत् ऐरयत ।

२५ अश्विना, एतानि वां पूर्व्याणि वीर्याणि आयवः अवोचन् । वृषणा, युवभ्यां ब्रह्म कृण्वन्तः सुवीरासः विदथं आ वदेम ।

१ वृषणा अश्विना, यः वां रथः मर्त्यस्य मनसः जवीयान्, त्रिवन्धुरः, वातरंहाः, स्ववान्, सुमृळीकः, श्येनपत्वा अर्वाक् यातु ।

२ अश्विना, त्रिवन्धुरेण, त्रिवृता, त्रिचक्रेण सुवृता रथेन अर्वाक् आ यात । नः गाः पिन्वतं, अर्वतः जिन्वत, अस्मे वीरं वर्धयत ।

(शत्रूंचा) संहार करणाऱ्या हे देवानो, आपल्या सरळ[3] गतीच्या सुंदर रथांत आरूढ होऊन सोमपाषाणाचा (हा सुंदर) ध्वनि श्रवण करा. हे अश्विनहो, प्राचीन विद्वान् लोक आपणास "क्लेशहरणार्थ सत्वर गमन करणारे" असे का म्हणत होते बरे? ३

हे अश्विनहो, तुमच्या रथास जोडलेले, व उड्डाण करण्यात प्रवीण असलेले असे तुमचे चपल श्येनपक्षी तुम्हास (इकडे) घेऊन येवोत. हे सत्यस्वरूप देवानो, द्युलोकांतील गृध्राप्रमाणे ते (आमचे) परिपालन करणारे आहेत आणि (आमचेसाठी) ते (आमच्या) उपजीविकेची सामग्री घेऊन येत असतात. ४

हे शूरहो, ती प्रेमळ[4] युवति—सूर्याची कन्या—येथे तुमच्या रथावर आरूढ होत आहे. तुमचे सुंदर[5] अश्व—ते तुमचे उड्डाण करणारे देदीप्यमान पक्षी—तुम्हास इकडे घेऊन येवोत. ५ (१८)

(शत्रूंचा) संहार करणाऱ्या हे सामर्थ्यवान् देवानो, तुम्ही आपल्या अद्भुत कृतींनी वन्दनास वर आणले व आपल्या सामर्थ्याने रेभाला वरती उचलून काढले. तुम्ही तुग्राच्या पुत्रास समुद्रातून पलीकडे घेऊन गेला व च्यवनास फिरून तरुण केले. ६

हे अश्विनहो, खाली तप्त स्थली नेलेल्या अत्रीस तुम्ही सामर्थ्य व साह्य अर्पण केले. आंधळा[6] बनलेल्या अत्रीची सुंदर स्तुति ग्रहण करून तुम्ही त्यास डोळे दिले. ७

---

३ दस्रा अश्विना, प्रवद्यामना सुवृता रथेन अद्रे इम श्लोक शृणुत । पुराजा. विप्रास. वां अवर्ति प्रति गमिष्ठा. किं अग आहुः ?

४ नासत्या अश्विना, दिव्यास. गृध्रा. न ये आतुर प्रय अभि वहन्ति, रथे युक्तासः पतङ्गा आशव श्येनास वा आवहन्तु ।

५ नरा, जुष्टां युवति सूर्यस्य दुहिता अत्र वा रथ आ तिष्ठत । वां वपुष अश्वा, अरुषा. पतगाः वय, वा अभीके परि वहन्तु ।

६ दस्रा वृषणा, दसनाभि वन्दन उत् ऐरयत, शचीभि (रेभ) सौम्यं समुद्रात् निः पारयथ, च्यवान पुनः युवान चक्रथु ।

७ अश्विनौ, तप्त अवनीताय अत्रये ऊर्ज ओमान धत्तं अथ स्तुति जुजुषाणा अपिरिप्ताय कण्वाय युव चक्षुः प्रति अधत्तं ।

हे **अश्विन**हो, त्या पूर्वकालीन **शयूनें** तुमची प्रार्थना[1] केल्याबरोबर तुम्ही (त्याच्या) धेनूचे अंगी भरपूर (दूध) आणलें. तुम्ही **लावी** पक्षिणीस संकटांतून सोडविलें आणि **विश्पले**च्या (पुन्हा) पाय (आणून) बसविला. ८

हे अश्विनहो, तुम्ही **पेदू**ला एक **अश्व** दिला की ज्याचा रंग पांढरा होता, ज्यास इन्द्र हांकीत **असे**, जो सर्पांचा वध करण्यास समर्थ होता, सदाचारी लोक **दृष्टीस** पडताच जो (शत्रूचा[1]) पराभव करणारा होता, जो उग्र दिसत **असे**, जो हजारो प्रकारची संपत्ति जिंकून आणीत असे, जो सामर्थ्यवान् होता व ज्याचें शरीरबळ फार फार मोठें होतें. ९

उच्च (वंशात) जन्म घेणाऱ्या **हे शूर अश्विन**हो, तुमची प्रार्थना करून **आम्ही** तुम्हास आमचे **संरक्षणार्थ** बोलावीत **आहोंत. आमच्या स्तोत्राचा स्वीकार करून** व **आपल्या** संपत्तीनें भरलेल्या **रथांत** (विराजमान **होऊन**) (**आमचे**) **कल्याणार्थ तुम्ही इकडे** या. १०

हे सत्यस्वरूप देवहो, **आपल्या श्येनास नूतन वेग देऊन** तुम्ही दोघे एक विचारानें **इकडे** या. हे **अश्विन**हो ह्या सनातन **उषेचा प्रकाश दिसूं** लागल्याबरोबर मी तुम्हास हवि **अर्पण** करून तुमचें पूजन **करितों.** ११ (१९)

---

८ अश्विना, नाधिताय[1] **पूर्व्याय शयवे युवं धेनुं अपिन्वतं । वर्तिकां अंहसः निः अमुंचतं, विश्पलायाः** जंघां प्रति **अधत्तं** ।

९ अश्विना, युवं पेदवे श्वेतं, इन्द्रजूतं, **अहिहनं, अर्यः ओहुत्रं,**[1] **अभिभूतिं, उग्रं, सहस्रसां, वृषणं,** वीड्वंगं **अश्वं** अदत्त ।

१० **सुजाता** नरा अश्विना, **नाधमानाः ता वां अवसे सु हवामहे । नः गिरः जुजुषाणा वसुमता रथेन** सुविताय उप आ **यातं** ।

११ नासत्या अश्विना, श्येनस्य जूतेन जवसा सजोषाः अस्मे आ यातं । **शश्वत्तमायाः उषसः** व्युष्टौ **हतहव्यः वां हवे हि** ।

सूक्त ११९.

ऋषि–कक्षीवान् । देवता–अश्विन ॥

आमचें आयुष्य वाढावें म्हणून (ह्या) हवीकडे मी तुमच्या रथास पाचारण करितों. ह्या रथावर नाना[1] प्रकारच्या योजना केलेल्या आहेत, त्याचा वेग मनाएवढा आहे, त्याचे अश्व चपल आहेत, तो यजनार्ह आहे, त्याच्यावर हजारों निशाणें फडकत आहेत, तो (उत्तम) लाकडाचा[2] केलेला आहे, त्याच्यावर शेकडों प्रकारचें धन भरलेले आहे, त्याची प्रसिद्धि सर्वत्र झालेली आहे व त्याचेपासून (भक्ताचे) उत्तम रीतीने संरक्षण होते. १

हा (तुमचा) रथ चालू लागल्याबरोबर माझी मति खडबडून जागी झाली, (एवढेंच काय) पण तुमचें स्तवन[3] करण्याकरिता (जणु काही) दाही दिशा एकत्र झाल्या आहेत. माझा ऊनऊन[4] हविही मी (जितका होईल तितका) मधुर करीत आहें. (भक्तजन) संरक्षक अशी तुमचीं सामर्थ्यें (माझेकडे) येऊ लागलीं आहेत, व हे **अश्विन**हो, **ऊर्जानी** तुमच्या रथावर आरूढ झाली आहे. २

ज्या वेळीं विजयेच्छु,[5] असे अगणित महान्[6] (योद्धे), आपणांस जयश्री प्राप्त व्हावी म्हणून, ईर्ष्येनें एकमेकाशीं रणांगणात भिडलेले असतात, त्या वेळीं तुमचा रथ (वरून) उतरत[7] येत असता दृष्टीस पडतो व त्या वेळीं, हे **अश्विन**हो, तुम्ही आपल्या चतुर (भक्तास) उत्कृष्ट वैभव अर्पण करिता. ३

पक्ष्यांप्रमाणें (चपल) अशा आपल्या (अश्वांवर) आरूढ होऊन तुम्ही बुडत[8] असलेल्या भुज्यूकडे गेला व त्याच (अश्वाच्या योगानें)— कीं जे रथास स्वतःच नियुक्त होतात— तुम्हीं त्यास आपल्या मातापितराकडे पोंचविलें. हे सामर्थ्यवान् देवानो, त्या (भुज्यूचें) सदन (फार) दूर[9] होतें तरी तेथपर्यंत तुम्हीं गमन केलें. **दिवोदासाचें** तुम्ही किती उत्कृष्ट (तऱ्हेनें) संरक्षण केलें हें तर सर्व प्रसिद्धच आहे. ४

---

१ जीवसे वां पुरुमायं, मनोजुवं, जीराश्वं, यज्ञियं, सहस्रकेतुं, वनिनं, शतद्वसु, श्रुष्टीवान, वरिवोधां रथं प्रयः अभि आ हुवे ।

२ अस्य प्रयामनि धीतिः ऊर्ध्वा प्रति अधायि; शस्मन् दिशः सं आ अयन्ते । घर्मं स्वदामि ऊतयः प्रति यन्ति । अश्विना, ऊर्जानी वां रथं आ अरुहत् ।

३ यत् जायवः अमिताः मखाः शुभे मिथः पस्पृधानासः रणे सं अग्मत, अह युवोः रथः प्रवणे चेकिते, यत्, अश्विना, सूरिं वरं आ वहथः ।

४ विभिः युवं भुरमाणं भुज्युं गतं, स्वयुक्तिभिः पितृभ्यः आ निवहन्ता । वृषणा, विजेन्यं वर्तिः आ यासिष्टं; दिवोदासाय वां महि अवः चेति ।

हे **अश्विनहो**, जो तुमचा रथ तुम्ही स्वतः मौजेने[१०] जोडला होता त्यास केवळ तुमचा हुकूमच त्याच्या सीमेपर्यंत घेऊन गेला. तुम्ही पति व्हावे अशी इच्छा करणारी जी सुंदर **युवति** तुमच्याकडे तुमच्याशी मित्रत्व जोडण्याकरिता आली होती तिने (शेवटी) तुम्हांसच पति म्हणून पसत केले. ५(२०)

तुम्ही **रेभाचे** संकटापासून[११] सरक्षण केले आणि तुम्ही थंडी उत्पन्न करून **अत्रीचा** तप्त दाह शान्त केला. तुम्ही **शयूच्या** धेनूचे अंगी कसदार असे दूध उत्पन्न केले व **वन्दनास** तुमचेकडून दीर्घ आयुष्याचा लाभ झाला. ६

(शत्रूचा) सहार करणाऱ्या हे कर्तृत्वशाली[१२] देवांनो, (एखाद्या जुन्या) गाडीची दुरुस्ती करावी त्याप्रमाणे जरेने जर्जर[१३] झालेल्या **वन्दनास** तुम्ही पुन्हा (तारुण्याचा) तजेला दिला. तुम्ही स्तुतींनी सतुष्ट होऊन त्या विद्वान् उपासकास जर्मानीतून जिवत उत्पन्न केले. तुमची येथ (स्तुति) करणाऱ्या ह्या भक्ताकरिताही आश्चर्यकारक कृत्ये घडोत. ७

पित्याने टाकल्यामुळे कष्ट भोगीत असलेल्या व (म्हणून) दूरच्या प्रदेशात तुमची करुणा भाकणाऱ्या (**भुज्यूकरिता**) तुम्ही (धावत) गेला. जेव्हा तुम्ही (त्याचे) समीप होतां तेव्हा तुमचे (भक्त) सरक्षक सामर्थ्य फार उज्ज्वल व तुमचे साहाय्य मोठे आश्चर्यकारक दिसले. ८

त्या मधुमक्षिकेने तुमची फार मधुर स्तोत्रांनी स्तुति केली आणि सोमपान करून तुम्ही संतुष्ट व्हावे म्हणून **उशिजाचा** पुत्रही तुम्हास पाचारण करीत आहे. तुम्ही **दध्यचाचेही** मन संतुष्ट करीत आहा. अश्वाच्या शिराने तुमच्याशी संभाषण केले होते. ९

---

५ अश्विना, वपुषे[१०] युवायुज युवोः रथं वाणी अस्य शर्ध्य यमतु । वां पतित्व सख्याय आ जग्मुषी जेन्या योषा युवां पती अवृणीत ।

६ युव रेभं परिषूतेः[११] उरुष्यथः, अत्रये हिमेन परितम घर्म । युव शयो. गांव अवस पिन्वथुः, वन्दनः दीर्घेण आयुषा प्र तारि ।

७ दस्रा करणा[१२], रथ न जरण्यया निर्ऋत[१३] वन्दन युव स इन्वथः । विपन्यया विप्र क्षेत्रात् आ जनथ । वां अत्र विधते दसना प्र भुवन् ।

८ स्वस्य पितु त्यजना निबाधित परावति इयमाण अगच्छत । अभीके युवो ऊती इतः स्वर्वतीः अह अभिष्टय चित्रा अभवन् ।

९, उतस्या भक्षिका वां मधुमत अरपत्, सोमस्य मदे औशिज हुवन्यति । युव दधीचः मन. आ विवासथः अथ अश्व्य शिरः वां प्रति वदत् ।

हे अश्विनहो, तुम्हीं पेदूला जो पांढरा अश्व दिला, तो सर्वांस हवासा वाटण्याजोगा, शत्रूचा[14] पराभव करण्याजोगा, तेजस्वी, युद्धांत शत्रूस अजिंक्य, (सर्वत्र) वाहवा[15] होण्याजोगा व इन्द्राप्रमाणें (सर्व) मानवास भारी असा होता. १०(२१)

सूक्त १२०.

॥ ऋषि–कक्षीवान् । देवता–अश्विन ॥

हे **अश्विन**हो, तुम्हास कोणता यज्ञ संतोष देतो? तुम्हा दोघाचा आनंद कशात आहे? अज्ञानी मनुष्य (तुमच्या कृपेवाचून) कसें करील? १

अविद्वान असो की अज्ञानी असो कोणी अन्य मनुष्य असो, त्यानें विद्वान् अशा (**अश्वि**नी देवानाच) मार्ग विचारावा. कारण खरोखर मर्त्य (मानवा) संबंधाने अमुक एक गोष्ट त्यांना करिता येणार नाहीं असें आहे काय? २

ते (असे जे) तुम्ही दोघे विद्वान् देव त्याचा आम्ही धावा करीत आहोत. तुम्ही दोघे विद्वान् देव आम्हास (खचित) एखादे (सुंदर) स्तोत्र सुचवाल. ह्या तुमच्या प्रिय (भक्तानें) तुम्हास हवि अर्पण करीत तुमचें पूजन केलेलें आहे. ३

(शत्रूचा) संहार करणाऱ्या हे (**अश्विन**हो), 'वषट्' असा शब्दोच्चार करून अर्पण केलेला जो अद्भुत (हवि) त्याचेविषयीं जणूं काहीं लडिवाळपणानेंच[1] मी देवांना विचारीत आहे. तुम्ही आमचें बलिष्ठ व हल्ला करणाऱ्या शत्रूपासून संरक्षण करा. ४

---

१० अश्विना, युव पेदवे पुरुवारं, स्पृधां[14] तरुतारं, अभिद्युं, शर्यैः पृतनासु दुस्तरं, चर्कृत्यं[15], इन्द्रं इव चर्षणीसह श्वेतं दुवस्यथः ।

१ अश्विना, वां का होत्रा राधत्? वा उभयोः जोषे कः? अप्रचेताः कथा विधाति? ।

२ अविद्वान् अचेताः इत्था अपरं विद्वांसौ इत् दुरः पृच्छेत् । मर्तं अक्रौ नु चित् नु? ।

३ ता वां विद्वांसा हवामहे । ता विद्वांसा नः मन्म वोचेतं । युवाकुः दयमानः प्र आर्चत् ।

४ दस्रा, वषट्कृतस्य अद्भुतस्य पाक्या[1] न देवान् वि पृच्छामि । युवं सह्यसः च रभ्यसः च नः पातं ।

भृगूप्रमाणें (तुमची भक्ति करणाऱ्या) घोषाचे मुखात जी स्तुति अणू अतिशय शोभा पावत आहे, व जिच्यायोगानें पज्राचा पुत्र विद्वान् इषयूप्रमाणे तुमचे अर्चन करीत असतो, (वी तुम्हांस प्रिय होवो.) ५ (२२)

(तुमचं स्तवन करण्याकरिता) अतिशय त्वरा[1] करणाऱ्या भक्ताचे स्तोत्र श्रवण करा. ज्यानें तुमचें स्तवन केले तो, हे अश्विनहो, मीच होय. हे मागल्याचे अधिकारी हो, तुम्ही (इकडे) दृष्टि द्या. ६

त्या अर्थी विपुल (संपत्ति) देणारे तुम्ही व ती नेणारे ही तुम्हीच होता, या अर्थी, हे वैभवस्वरूप देवानो, तुम्ही आमचे उत्तम संरक्षणकर्ते व्हा व दुष्ट लांडग्यापासून आमचे संरक्षण करा. ७

जो आमचा मित्र नाही अशा कोणत्याही मनुष्याशीं आमची गाठ घालू नका आणि आमच्या (घरच्या) दूध देणाऱ्या गाईंना कोठेही त्यांच्या वासरास[3] सोडून घरापासून लांब जाऊं देऊं नका. ८

तुमच्यावर प्रेम असल्यामुळेच ह्या (भक्तजनानी) तुमचे मित्रत्व संपादन करण्याकरिता गाईचे दोहन केले आहे. ह्यासाठीं सामर्थ्यपरिपूर्ण असे वैभव व धेनूनीं परिपूर्ण अशी धान्य-समृद्धि आम्हास द्यावयासाठीं काढा. ९

---

५ भृगवाणे घोषे या प्र शोभे न, यया पज्रियः विद्वान् इषयुः न वा यजति ।

६ तकवानस्य[1] गायत्र श्रुत । अश्विना, भद्र चित् वां रिरेभ हि शुभस्पती, अक्षी आ दन् ।

७ यत् महः रन् युव हि आस्त युव वा निरततसत, वसू, ता नः सुगोपा स्यात, न. अघयोः वृकात् पान.

८ कस्मै अमित्रिणे नः मा अभि धात, न. स्तनभुज. धेनव. अशिश्वीः गृहेभ्यः अकुत्र मा गुः ।

९ युवाकु मित्रधितये दुहीयन् । वाजवत्यै राये च नः मिमीत, धेनुमत्यै इषे च नः मिमीतं ।

सामर्थ्यसमृद्ध अशा अश्विनीदेवाचा अश्वावांचून चालणारा रथ मला प्राप्त[४] झाला आहे व त्याचे योगाने मी अतिशय आनंदात[५] आहें. १०

हा सुखकारक रथ ह्या लोकाच्या मागोमाग जाऊन जेथें सोमरस (तयार करून) ठेवला आहे तेथें मला नेहमीं[६] मंदगतीनें घेऊन जावो. ११

निद्रा, आणि, श्रीमंती असून तिचा उपभोग न घेणारा पुरुष, ह्या दोहोंचाही त्या (रथास) फार तिटकारा आहे. दोन्ही लवकर[७] नाशाप्रत जातात. १२ (२३) (१७)

अनुवाक १८.

सूक्त १२१.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-विश्वेदेव,-इन्द्र ॥

मानवाचें पालन[१] करणारा (तो इन्द्र) ह्याप्रमाणें सत्वर (इकडे) येऊन भक्तिशील अंगिरसांची स्तुति केव्हा ऐकेल बरें? जेव्हा तो सदनांत (राहणाऱ्या) मानवांकडे येतो तेव्हा तो यज्ञार्ह देव यज्ञाकडे मोठ्या प्रौढतेनें पावले टाकीत जातो. १

त्याने द्युलोकाची स्थापना केली. त्या कुशल[२] वीराने (मानवाना) सामर्थ्याची प्राप्ति व्हावी म्हणून धेनूंच्या (कामनेनें) (सर्वास) पुष्टिकारक अशा उत्कृष्ट द्रव्याची वृष्टि केली. त्या महान (इन्द्राने) आपण निर्माण केलेल्या (प्राणि) समुदायाचे[३]— अश्वाच्या मादीचें व वासराच्या आईचें— अवलोकन केलें. २

---

१० वाजिनीवतोः अश्विनोः अनश्वं रथं असन[४]। तेन अहं भूरि चाकन[५]।

११ अयं समहः रथः जनान् अनु सोमपेयं मा समह[६] तनु ऊह्याते।

१२ अध, स्वप्नस्य अभुजत रेवतः च निः विदे। उभा ता बस्रि[७] नश्यतः।

१ नृन् पात्र[१] इत्था तुरण्यन् देवयतां अंगिरसां गिरः कत् श्रवत्? यत् हर्म्यस्य विशः प्र आ यत्, यजत्रः अध्वरे उरु क्रमते।

२ सः द्यां स्तभीत हि। ऋभुः[२] नरः वाजाय गोः धरुण द्रविणं प्रुषायत्। महिषः स्वजां त्रां[३], अश्वस्य मेनां गोः मातरं, अनु परि चक्षत।

ताम्रवर्ण उषाचे अगोदर सत्वर प्रकाशून[४] त्याने प्रतिदिवशीं अंगिरस् कुलांतील मनुष्यांच्या पूजेचा स्वीकार केला आहे. जे वज्र तो (स्वहस्तात) वागवितो ते त्यानेंच तयार केलें व मानवास उपयुक्त असे जे चतुष्पाद व द्विपाद प्राणी त्याचेसाठी त्यानेच द्युलोकाची स्थापना केली. ३

सोमरसाच्या आनंदात असताना तूं प्रतिबंधात पडलेल्या गाईंचा देदीप्यमान समूह सत्कृत्ये नीट चालण्याकरिता (पुन्हा) आणून दिलास. ज्या वेळीं तिप्पट[५] विशाळ रूप धारण करणाऱ्या ह्या इन्द्राने (पुन्हा) युद्धाकडे[६] मोर्चा फिरविला त्या वेळीं मानवजातीच्या शत्रूंचे (गृहांचे) दरवाजे त्याने फोडून टाकले. ४

ज्या वेळीं अमृताचा पान्हा देणाऱ्या गाईंचे दूध (अर्पण करून) तुझ्या मातापितरांनी तुला तेजस्वी पेय[७] दिलें त्या वेळीं. तुझ्या पोषणाची सत्वर तजवीज करणाऱ्या त्या तुझ्या आईबापांकडून तुला जे सामर्थ्यवर्धक[८] व आल्हाद देणारे दुग्ध मिळालें तें केवळ तुझेचसाठी होतें. ५(२४)

(हा पहा) प्रादुर्भूत झाला. तो वेगवान् देव प्रमुदित होवो उषेनंतर हा सूर्याप्रमाणे प्रकाशित झाला आहे. ह्या (विप्रांनी मिळून) स्तोत्रें[९] व ऊनऊन हवि[१०] ह्याचेसह यज्ञगृहात यज्ञचमसातून खालीं सांडतील इतके सोमरसाचे बिन्दु (स्वतःस) अर्पण करावयास लाविले आहेत. ६

सूर्याच्या यज्ञात हृपभाग बद्ध करून ठेवणारी व सुंदर इंधन घातलेली काष्ठाची[११] रास जेव्हा (प्रदीप्त होण्यास) सिद्ध होते व जेव्हा (सर्व) दिवसाची कामे सुरळीत चालावी म्हणून तू आपला प्रकाश पाडतोस, त्या वेळी रथात आरूढ[१२] होणाऱ्या, पशूस शोधणाऱ्या व (आपल्या कामाकडे) त्वरेने निघणाऱ्या (प्रत्येक) मनुष्याचे (काम होते). ७

---

३ अरणी: पर्वा तुर: रादे अनु ग्रन अङ्गिरसां विशा हव नक्षत् । नियुत वज्र तक्षत्, नर्याय द्विपदे चतुष्पदे द्यां तस्तभत ।

४ अस्य मदे अपिव्रत उस्रियाणां स्वयं अनीक ऋताय दा: यत ह त्रिककुप् प्रसर्गे निवर्तत् मानुषस्य द्रुहः दुर अप व: ।

५ यत सबर्दुघाया: उस्रियाया: पय: (पितरौ) ते शुचि रेक्ण: अयजन्त, तुरणे भुरण्यू पितरौ यत् राध: सुरेत: पय: अनीता, तुभ्य ।

६ अध प्र जज्ञे । तरणि: ममत्तु । अस्या: उपस: सूर: न प्र रोचि, येभि: जरणा स्वेदहव्यै: धाम अभि सुवेण सिचत इन्दु: आष्ट ।

७ सूर. अध्वरे गो. रोधना स्विध्मा वनधिति: यत् अध्वरे अपस्यात, यत् ह कत्व्यान् अनु द्यून् प्रभासि, अभिविशे, पश्विषे, तुराय ।

देदीप्यमान असा जो झरा त्याचे प्राप्त्यर्थ युद्ध करीत असता तूं विशाल द्युलोकांतून आठ घोडे घेऊन आलास, आणि त्या वेळी तुला आनंद होण्याकरिता, कढविलेला,[13] दुग्धामुळे ज्यास्ती तीव्र बनलेला, व तुला हर्ष उत्पन्न करणारा असा पिवळा धमक सोमरस (तुझ्या भक्तांनी) (हातात) यज्ञपाषाण घेऊन तयार केला. ८

अनेक भक्तांनीं पाचारण केलेल्या हे (**इन्द्रा**), ज्या वेळीं **कुत्सा**वर प्रसन्न[14] होऊन तूं अगणित शस्त्रांनी **शुष्णा**स वेढून टाकलेस त्या वेळी द्युलोकातून आणलेला लोखंडाचा गोटा तूं आपल्या **कुशलतेनें**[15] गोफणीनें[16] (**शुष्णावर**) फेंकलास. ९

हे **वज्रधारी** (इन्द्रा), तमानें सूर्यास ग्रासण्याचे[17] पूर्वींच तूं आपले शस्त्र मेघावर फेकलेस. **शुष्णा**चे जे बल सर्व द्युलोकास व्यापून अनिर्बाधपणे राहिले होते त्याचाही तूं नाश करून टाकलास. १० (२५)

हे **इन्द्रा**, चाकावाचून (फिरणारे) ते श्रेष्ठ व सामर्थ्यवान् द्युलोक व भूलोक ह्यांना तुझा पराक्रम पाहून आनंद होतो. तूं (सर्वांहून) वरिष्ठ असल्यामुळे, उदकांत[18] दबा धरून बसलेल्या त्या वराहास— वृत्रास— तूं आपल्या वज्राने चीत केलेस. ११

इन्द्रा, ज्या मानवांचे तूं रक्षण करितोस त्यांचा तूं हितकर्ता असल्यामुळे तूं वायूच्या बलवान् व सुलभ रीतीने जोडले जाणाऱ्या अश्वावर आरूढ हो. **उशना काव्याने** जे आनंददायक वज्र तुला दिले ते त्याने तुला उपयोगी[19] पडावे व तूं **वृत्रास** मारावे म्हणून केले होते. १२

---

८ द्युम्नसह उत्स योधान: महः दिव: अष्टा हरी इह आदः, यत् वाताप्य[13] गोरभस ते मन्दिन हरि अद्रिभि: धुक्षन्।

९ पुरुहूत, कुत्साय वन्वन्[14] यत्र अनन्तैः वधै शुष्ण परियासि, दिवः आनीत आय। अश्मान ऋभ्वा[15] गो:[16] प्रति वर्तय:।

१० अद्रिव:, तमस: सूर: अपीते:[17] पुरा यत् हेतिं न फलिग अस्य, शुष्णस्य चित् यत् दिव: परि परिहृत सुग्राथित ओज:, तत् आ अद:।

११ इन्द्र, अचक्रे मही पाजसी द्यावाक्षामा त्वा अनु कर्मन् मदतां। महः त्वं सिरासु[18] आशयान वराहु वृत्र वज्रेण सिस्वप:।

१२ इन्द्र, यान् नृन् अव: नर्य: वातस्य सुयुज: वहिष्ठान त्वं तिष्ठ। उशनो काव्य: य मन्दिन ते दात, पार्य[19] वृत्रहन वज्र ततक्ष।

हे इन्द्रा, तूं सूर्याचे पीतवर्ण अश्व[20] धावविलेस[21] आणि ह्या एतशानेंही चाक ओढलें नाहीं. तुझें पूजन न करणाऱ्या लोकास तूं नव्वद नद्यांचे पलीकडे फेंकून त्यांना एका (मोठ्या) खळग्यांत टाकून दिलेंस. १३

हे वज्रधारी इन्द्रा, आम्हांवर येऊन ठेपलेल्या दुरितापासून व ह्या क्लेशदायक (आपत्तीपासून) आमचें संरक्षण कर. आम्हांस पोटास भरपूर मिळावें, आमची कीर्ति वाढावी, व, आम्हांस मधुर सत्याचा लाभ व्हावा म्हणून ज्या सामर्थ्याच्या योगानें आम्हांस पुष्कळ रथ मिळतील, व (अनेक) अश्व (पदरीं) असल्यामुळें ज्याची (लोकांस) खूण पटेल, असें सामर्थ्य आम्हांस अर्पण कर. १४

तुझी ती कृपाबुद्धि आम्हांवरून उडून न जावो व हे सामर्थ्यवान् देवा, आम्हांस (पुष्कळ) धनधान्य प्राप्त होवो. हे उदार (इन्द्रा), तूं श्रेष्ठ असल्यामुळें आम्हांस धेनूंचा लाभ होत असतां तूं तेथें अस. आम्ही तुला हवि[22] अर्पण करून सर्वजण आनंदांत राहूं. १५(२६)(८)(१)

---

१३ इन्द्र, त्वं सूरः हरितः नृन्[20] रमयः[21] अथ एतशः चक्रं न भरत् अयज्यून् नाव्यानां नवतिं पारं प्रास्य कर्ते अपि अवर्तयः ।

१४ वज्रिवः इन्द्र; अभीके दुरितात् अस्याः दुर्हणायाः त्वं नः पाहि । इषे, श्रवसे, सूनृतायै, रथ्यः अश्वबुध्यान् वाजान् नः प्र यन्धि ।

१५ मा ते सुमतिः अस्मत् मा वि दसत् । वाजप्रमहः इषः सं वरन्त । मघवन्, अर्यः गोषु नः भज; ते मंहिष्ठाः[22] सधमादः स्याम ।

॥ आठवा अध्याय समाप्त ॥

॥ प्रथमअष्टक समाप्त ॥ १ ॥